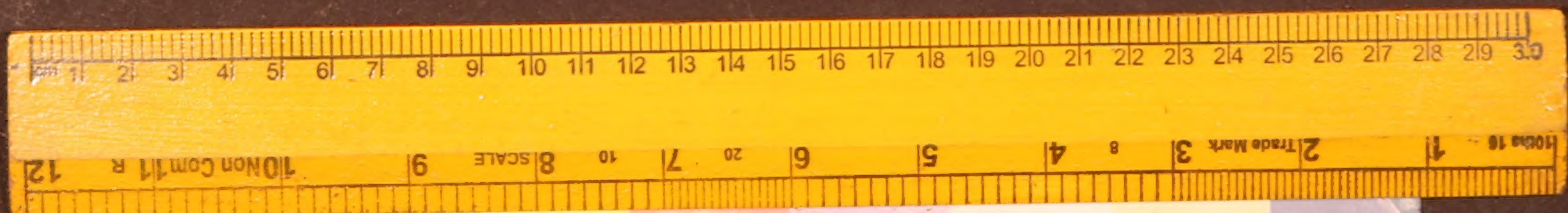
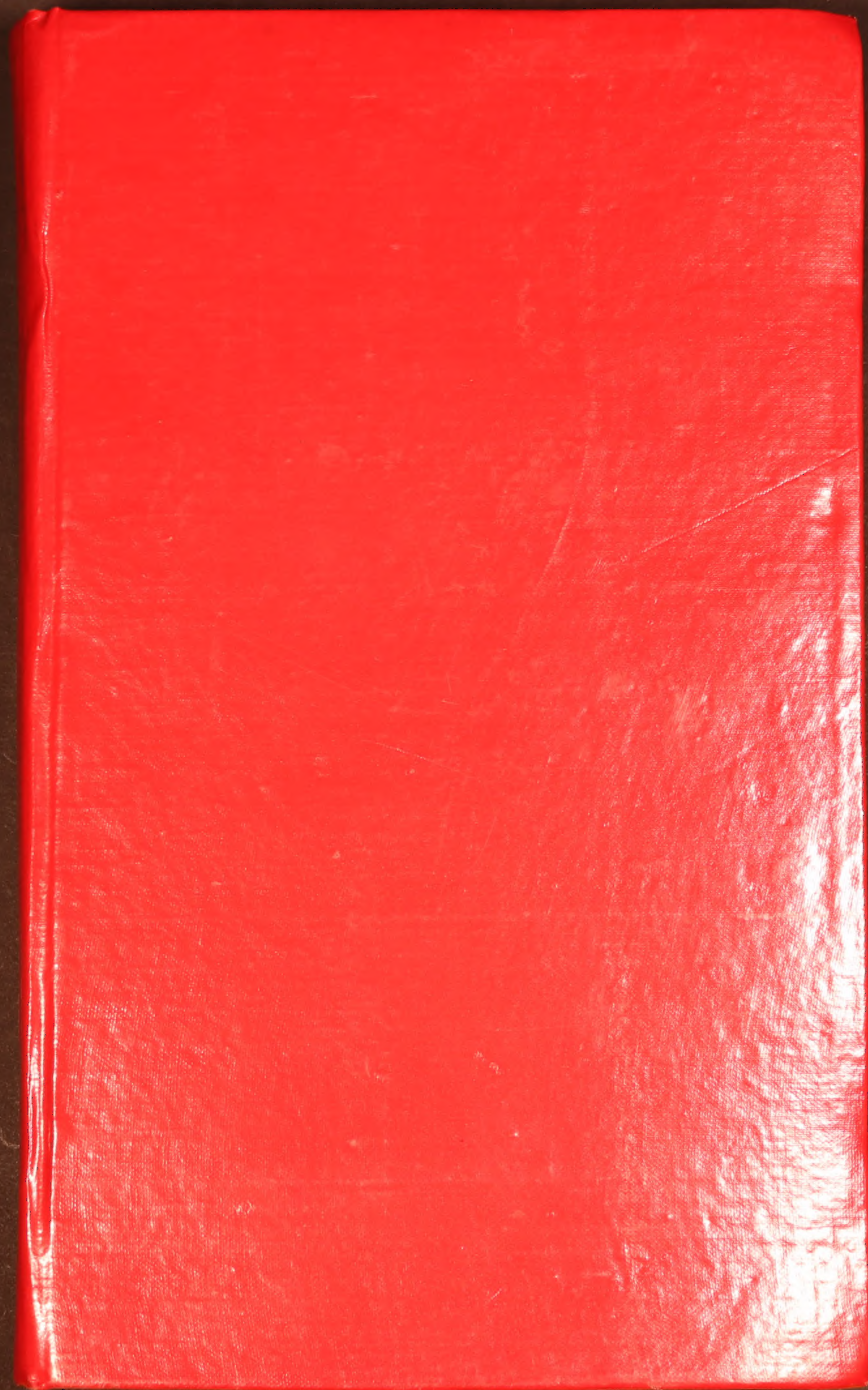
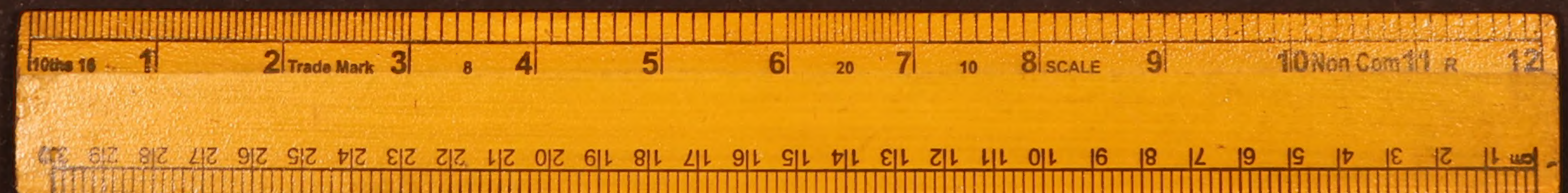

नं. २६५ (क) ख (७) हा
Title - राधावपाठवीथ
Extent ३२ + ४५ + ३६
पत्र-१३३
Subject = काव्य

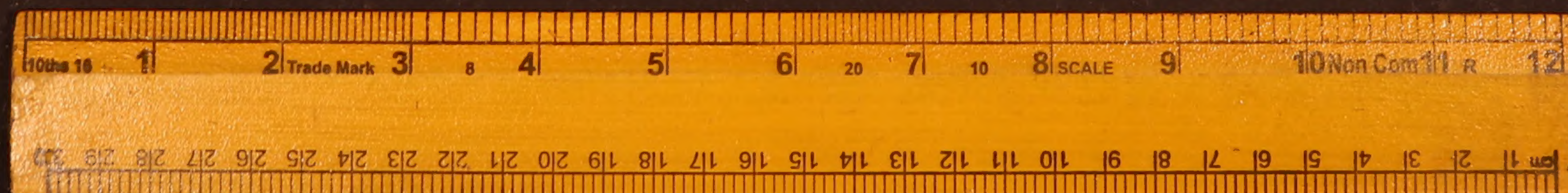

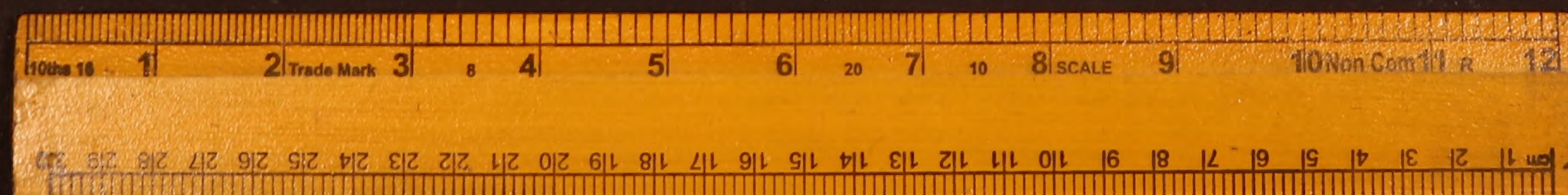

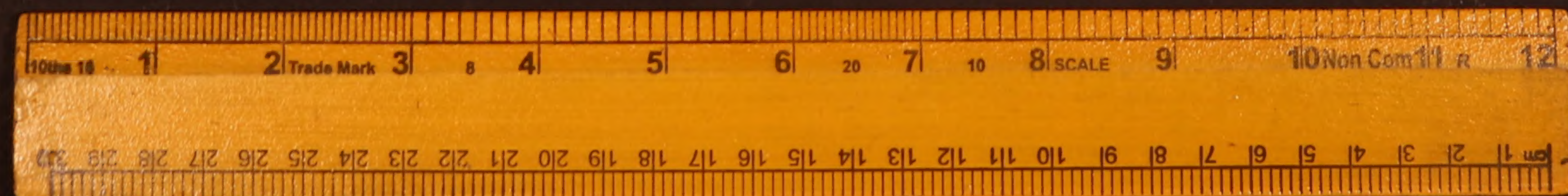

नं० ५४५-४
राजव. शास्त्रीय
पुस्तकालय
१३३
५४५-४

No — 495
Extent = 133.

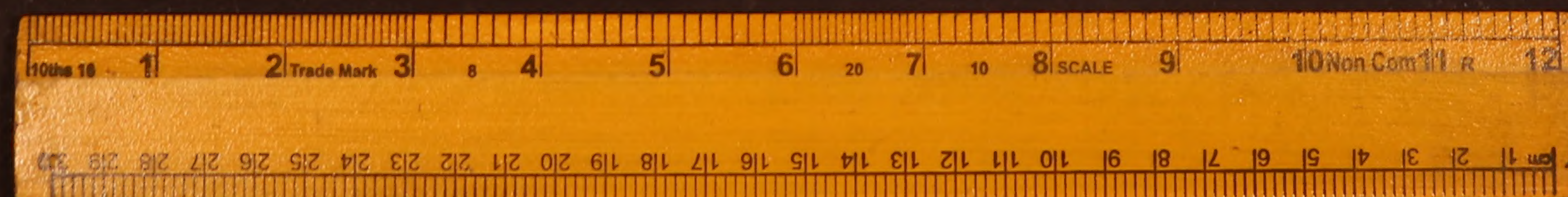
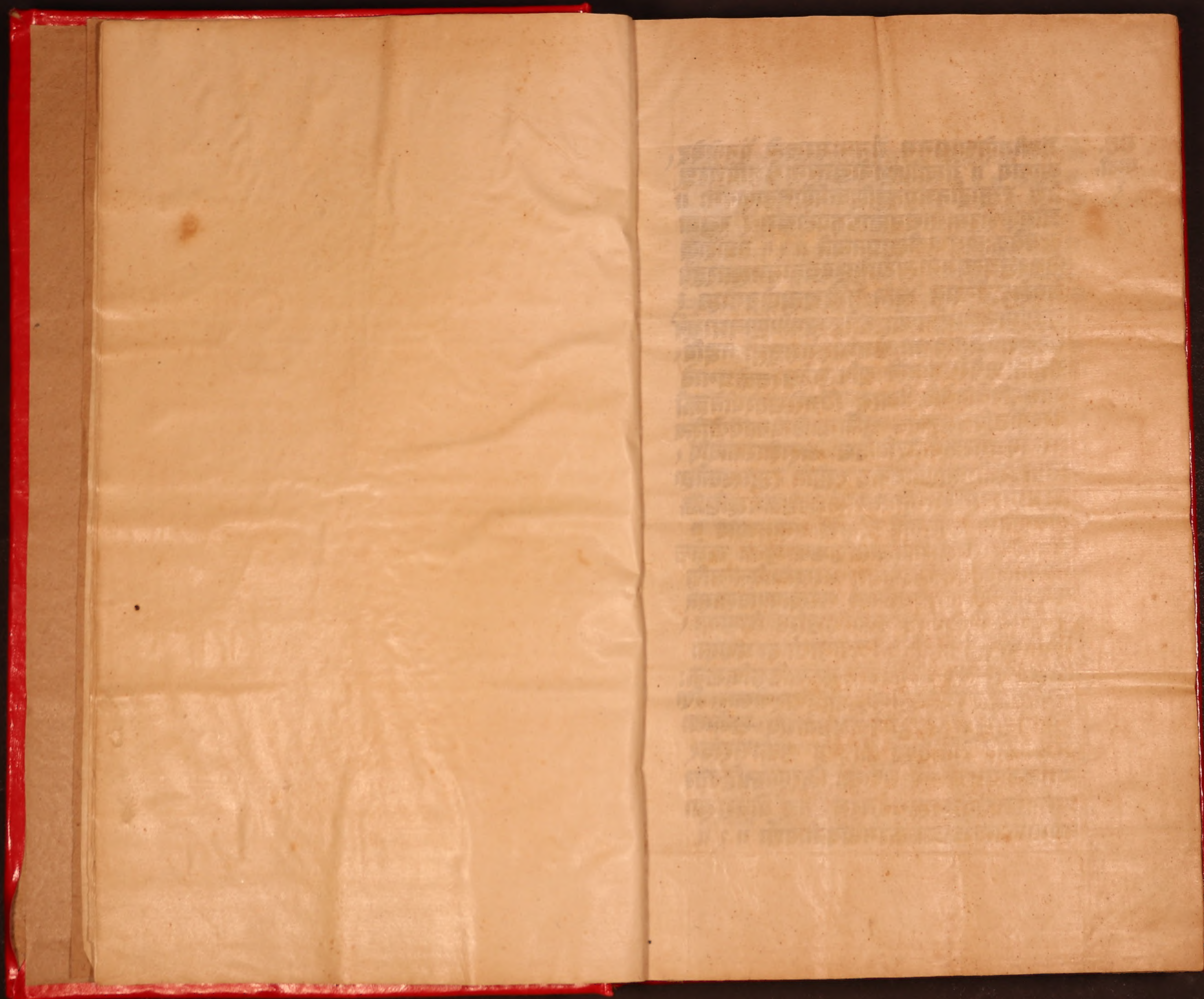

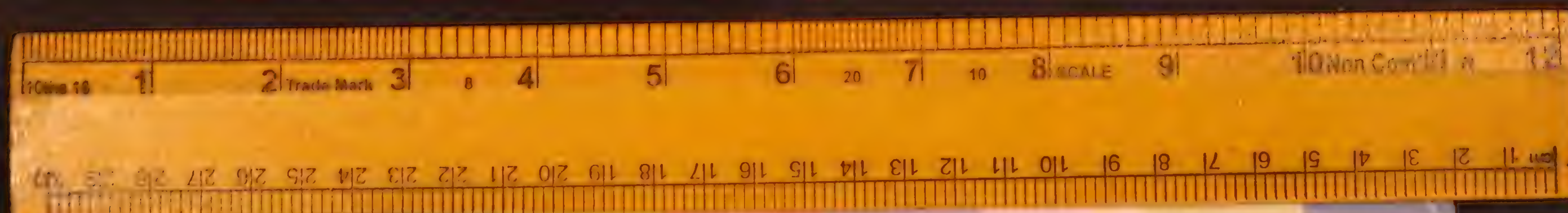

राघ. पावी. १
 गेंश्रीगणेशायनमः गेंनमः सरस्वत्यै गेंनमोवेद
 व्यासाय ॥ गेंस्वाधिएनोबुजसः पुंजपिजसः
 नये इस्मादीनजगत्सृष्टिकर्मणोब्रह्मणोनमः ॥
 श्रीगणेशायनमः नत्वाग्रपदाबुजम् रघुपा
 लमुयेकाद्येभयादीकाप्रतन्यते ॥ १ ॥ तत्राक्ष
 विरारुद्रयुन्यसमाप्त्यद्यमिष्टदेवतानमस्तारुद्रपे
 मंगलंजर्वन्नाह स्वेति तस्मैब्रह्मणोनमोस्त १
 ब्रह्माणंनमामीत्यर्थः कीदृशमधिष्ठानमासने
 यदेबुजपयंतस्परजः पुंजः परागसमुद्रः तदधि
 राधृतिः शरीरंयस्यतस्मै अधिष्ठानं प्रदेवक्रं प्रभावे
 ध्यासनेपिचेति मेदिनीकारः पिंजरोऽश्वरेषीतेह्नी
 वेस्वर्णोऽपिन्नलरुतिव मृतिः कादिन्यकाययोरित्य
 मरः पिंजरोरक्तपीतेदतिविश्वः ब्रह्मणोरक्तत्वोपि
 पीतत्वेरजोगात्पापनाय इमेति इस्मास्वकांक्ष
 तदधीनं स्वायत्तेजगतोविश्वस्यसृष्टिकर्मसृष्टिक्रि
 यापस्यतस्मै सृष्टिकर्त्रे नृतिः काव्यसामर्थ्याय ॥
 पुनात्तवः सरस्वत्याविलासशिष्टकः शुक्रः करोषु
 मयमाणिक्पंजरं तं गोवरः सरस्वत्याविलासशि
 शुक्रः शुक्रोऽसौ कर्मान्पुनात् सरस्वत्याविलासा
 यज्ञोऽयं शिशुकोऽबालकः शिशुरिव शिशुकः
 इवेति प्रतिश्रुतावितिकः प्रशंसायां वा प्रशस्तः
 शिशुरशिशुकः पवपदनासरस्वत्याविसृष्टिशुक्रः
 विलासोऽहमभेदस्याज्ञीनामपीति मेदिनीकारः शि
 शुक्रः शिशुमादेस्याहलकडुमयोरपि शुक्रोऽबाल
 ससनेकेरे इतिविश्वः कीदृशः शुक्रः सरस्व
 त्याः करस्यहलस्यये शृणोत्राः किरणान्तद्विकार
 स्यमाणिक्पंजरस्ययदंतरेमध्यंतत् गोवरः स्या
 नयस्यकरस्यरक्तत्वात्करमप्रवतीत्यर्थः ॥ १ ॥

ब्रह्माण्डमात्रपञ्चमापञ्चजुदमलदीर्घिका जायते
जगतः प्रांत्ये प्रांत्यवीणातिरेकला ॥ ३ ॥ भवानीक
विःसरति येभारिये प्रांत्यवीणातिः जगतो विस्मयस्य
ते विरुपद्रवाय जायते भवत कोटिणी एकलाती
ति एकला अदिताया एकान्तकेवला अष्टसेखा
स्त्रितिकायाः तया ब्रह्माण्डमदपस्य सुभनाकपटे
नयत्यञ्जुदमलकमलकलिका तस्य दीर्घिकावा
पी कमलस्य वाष्पाभावा जगदाधारभूततयर्थः ॥
४ ॥ श्रीलतालिङ्गितांगस्य विसृज्य कल्याणस्य वः
वतारमहापाताः प्रसंतफलमोक्षितम् ॥ ५ ॥ वि
स्मरेव कल्याणः तस्य वतारात्तस्यादयप्रवमहापा
ताः वः कृष्णकंठोद्धितफलप्रसंत प्रसृज्यत ॥
पातादुमांशवेदोशे भुजपलांतरोत्तिके इति विष्टः
कोटिशास्य श्रीवलतातया लिङ्गितांगः तस्य त्रुलता
स्त्रिष्टः रूपकालकारः ॥ ६ ॥ कोतिः श्रीकाण्डकाण्ड
स्य जयत्यालिङ्गनोत्तका स्त्रिष्टात्रुलका लिङ्गीमोक्षि
मन्दाकिनी प्रोद्या ॥ ७ ॥ श्रीकाण्डकाण्डस्य कोतिः
जयति उत्कषेण वतते कोटिणीमोक्षो शिरसि यामेद
किनो तस्यामोक्षेया ग्रमधेनालिङ्गनोत्तका अतएव
स्वधमाहता कालिदीयमनेतत्कथात्रुलमालिङ्गनवि
शेषेपि ॥ ८ ॥ सनः करोत विज्ञानां वारणां वारणः ननः
मदधाराभिरारब्धो भोगावलि विनालिभिः ॥ ९ ॥ स
वारणाननो गजप्रवः नः कृष्णकं विज्ञानां वारणानि
धेधकरोत विज्ञानावणात्वेन प्रसिद्धा कोटिणाः मदधा
राभिरारब्धो भोगानां संप्रपारी राणासावलिः श्रीण्य
त्राभोगः सत्वे स्यादिभूतावहे सुफलाकापणोरित्यम
रः कोटिणीभिः मदधाराभिः उत्पत्यते अलिभिर्भ
मरेरिव मदधारायत्रास्य संप्राद्वभासेत इत्यर्थः ॥ १० ॥

लंघस्य श्रीविद्याशोभिनस्तुभययोगित्वादेकस्य
श्रीकृष्णस्य मुंजस्यास्ताद्वैतचमूक्तं कोभेदस्त्याह १
अयं मुंजो राजा धारापतिरसीत धारातन्त्री उत्पति
लतत्वासीत्यर्थः अयं लताप्रदेवो धारापतिः पृथ्वीपतिः
मृतपतेन गरीपते मुंजादसौ विलक्षरति सेन्याप्रकर्त
मेतस्या धाराप्रगतिपंचकं द्रवद्रव्यप्रधाने स्त्रीतिविश्वः
१३ ॥ धर्माद्यकामान्भजता यथावदनुबोधिनः अवेध्या
येन नीयंते सज्जनाद्वलासराः १४ ॥ येन वासरादिब
साः अवेध्या सफलानीयंते सज्जनाद्वेति सहोपमेयं
सज्जनाग्रपिसफलानीयंते इत्यर्थः किंविशिष्टेन धर्मा
द्यकामान्भजता अपरवर्गसहितप्रतुषार्थवत्प्रधानसे
वेन इत्यर्थः विधनतिक्रमेत्यर्थः मृदुबोधिनः अन्धाव
रोधिनः परस्परसेवेपार्तव्यात्सज्जनाद्वेति निर्दयीनो
क्तिरिक्तेन १५ ॥ हृषणधंसरक्षणाप्राणसेत्रप्रवर्ति
ना रामेणो वक्तुं येन जनस्थानमकाण्डकम् १६ ॥
येन जनस्थानं जनपदः अकाण्डकं काण्डसूत्यकृतं न वि
द्यते काण्डकाग्रत्र तत्र यारागेणापि जनस्थाने देशवि
शेषसकण्डकं कृत्तमित्युभयविशिनाष्टिहृषणसरोध
स्य निराकराणोद्वेजेन ऊशलेन पक्षेधूषणस्य गच्छसस्य
धुंसेद्वेणोति पुण्येयः सेत्रबंधतस्य प्रवर्तकेन प्राण
विप्रमनोत्तं स्यात्करोवे सकृतधर्मयोगिति विश्वः पक्षेत्
मुद्रबंधप्रवर्तकेनेति १७ ॥ भूविज्ञसाभारधृताविज
यार्जितसंपदः भूमेरुतवातशाल्येन यस्तुल्यो धर्मजनन
२० ॥ यो यं राजा धर्मजनननाकधिष्टिरेण तस्य सद्रथाः
उभयत्रेत्यर्थः उभयत्र समानविशेषणमाह भूमेति त्वा
कोतिः पृथ्वी वा तस्याभूरिमहात्मोभावात् तस्य साधके
नत्तितिः ज्ञात्योः तमेत्यमरः विशिष्टेन जयेताजनेन
वा अर्जितासंपद्येन भूमेरित्यज्ञातः पाल्योति प्रयोन १

राच.
पावी.
५

पक्षेपाल्यो राजविशेषोयेन भूमेरिति पंचम्यंते इतिके
चन तिथिभेदाग्निप्रज्ञानशैलपुत्रीसाखीप्रच जय
न्याचस्त्रिपाकतनयेजपनेजयइतिविश्वः १॥ यथास
र्वेषुदेवेषुकामदेवोजगत्प्रियः नयामनुष्मदेवेषुका
मदेवोजगत्प्रियः १॥ जगतांप्रियोजगत्प्रियः जग
त्प्रियइतिवा अतिसुन्दरत्वात्सर्वेषुदेवेषुकामदेवः
कल्पोयथा तथेवमनुष्मदेवेषुराजसुकामदेवता
मान्दपोजगत्प्रियइति १॥ आदित्यस्यान्ववायोज्य
तिरचुपतेजैस्सोमोऽर्जुनश्चोत्तमास्यं सोमवंशः प्रय
सुर्भितः पाण्डवानोयशोभिः धनेतस्साम्यमद्यस्मरहर
धरणीसंभवोप्यन्ववायोयस्यालंकारभावंभजतिह
तधियाकामदःकामदेवः १॥ आदित्यस्यान्ववा
योवंशः सूर्यवंशोजयति उत्तर्धेणचनेतांकिंविशिष्टो
रचुपतेरामसजन्मनाउज्ज्वलितोवर्धिताप्रकाशिता
ओर्यस्य तथासोमवंशोपिततत्सूर्यवंशात्स्यतांश्रय
ति पाण्डवानोयशोभिःख्यातःसरहरधरेणीसंभवोपिवे
शःकादेववंशः अथतत्साम्यं तयोराद्यवर्णववंशयो
स्सादृश्यं धनेधारयति तयोधिमितिपादोतरं तयोर्धो
धिसाधिव्यमित्यर्थः यस्यालंकारभावं अलंकारत्वे
कामदेवोनामराजाभजति इतिहतापियां पेरितानां
१॥ केचिद्दानेपुपीयास्समभ्रविप्रनःकेचिदत्येदया
यां कार्णाद्याःपार्थश्रुत्याःत्वचरपतिश्रुत्याःपूर्वमास
त्युगेषु तेषांतेषांवनेषांनधिववहतिपुरंसांप्रतंतावद
स्यामेकःश्रीकामनामाजलनिधिलहरीसुधरायो
धरायो १॥ एवंपुराजानपवमासन् ग्रध्वन् त
यादिकेचित्कर्त्तायादानेप्रवीरा उक्तप्रासमर्थीइति
यावत्केचित्पार्थप्रभृतयः समभ्रवि संग्रामभूमौ
प्रवीराः अग्रेत्वचरपतिश्रुत्याग्रहराजार्थो दयायो

करुणायांप्रवीराइति यद्वाकेतेरत्पाद केचिद्वाजा
नोदाने धनादिवितरणेप्रवीराःप्रवीणाःप्रकर्षता
नेनत्वत्तनेनवा दोश्रवात्तनेनवा इतिधात्वन्सा
गत श्रुत्याद्यपहंताइत्यर्थः केचित्समभ्रविप्रवी
राः अत्युन्नतयायां करुणायामिति कार्णाद्या
पेयप्रभृतयः पार्थश्रुत्याःपार्थप्रभृतयः केचिदि
तिविवरणोत्वचरपतिश्रुत्याकाशोचरति त्व
चरग्रहा नक्षत्राणिवातेषोपतिःसूर्यःचंद्रोवातो
श्रुति अग्रेयेषांते तथाःसूर्यवंशसोमवंशोदेवार्थ
र्थः सांप्रतेमिहानी तस्याधरायांप्रथिव्यापकपत्
कामदेवनामान्दपस्तेषांकार्णादीनांराजोधुरवहति
धारयतिदानदयासंग्रामेषु यपकपत्प्रवीराइतिते
भ्योविवल्लणायमितिभावः जलनिधीतिजलनिधिः
समुद्रस्तस्यलहरीतरंगमालासेवस्रक् पुष्पमाला
तांधारयति विभक्तियासातथोक्ता आनेतामध्य
देष्टात्यवचनविशेषोसोमपोऽन्तस्सालानांसांराजा
मर्त्यमृत्योस्तरपतिसदोसमपदनेमानवत्माः जेता
भूमेज्जयंतीप्रप्रमथनश्रीपदोभोजभृताःसोपित्मा
पस्तिनेत्रः स्वकलकलगिरिगिरिभूलेभेतपोभिः सो
पित्मापःपृथ्वीपालः विनेत्रःप्रतापद्वयानेत्रयवा
न अथवात्रिनेत्रइत्यंकरवोतिलिप्तापमेयमितिके
चित् सादृश्यप्रतिपादकंहेतमाह यइति योयंत
पोभिःस्वकलकलगिरि अत्रुलेभे अनुप्राप यस्य
स्वकलकलगिरिमिव कैलासमिव स्वकलमेव
कलगिरिमिव कलंजनपदेगेहेसजातीयगणेष्वे
तिमेदिनीकारः तेष्विधानिष्ट आनेतेति मधुदेवा
हेमाद्यधुनयोरेतवेदिदेवादानेता आनयनकालके
वामित्याह ब्राह्मणानामितिप्रवचनविशेषोवेदज्ञा

राज.
पांवी

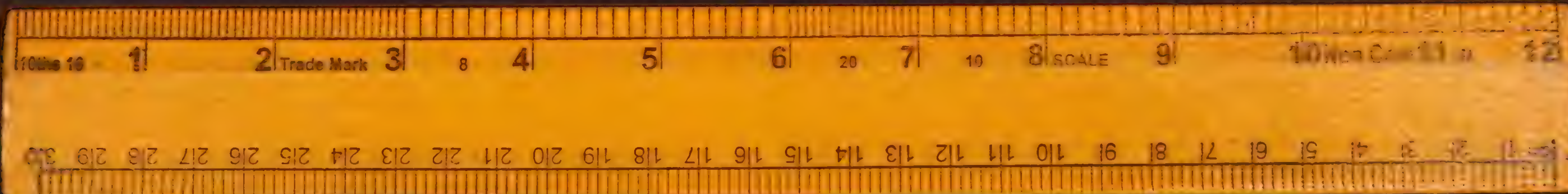
नो अथप्रवचनंवेदप्रकृष्टवचनेपिचेतिमेदिनीका
रः सोमपांकृतसोमलतापापानांकृतज्योतिष्टोम
त्वात् अरोजति मत्पृथ्व्याश्रुपृथ्व्यासुरपति
सदसः इन्द्रसभायाः अरोजता अरोहणकर्तायोग्य
त्वात् मानवत्याः मनस्विन्योमाएनमलकारः भूमे
र्दिविजयेनेतिशेषः जयंतीप्रवेनगरेयः पुरमथनदे
वः हरस्तस्यश्रीपुङ्गवस्तदाखिंदेतस्यभृंगः त्वां
पातीतिज्ञापः १५ ॥ न्यंचत्कावीमनोज्ञाः सुर्गल
तमधुराः कुंतलैरुल्लसन्त्याः पुष्पंत्योद्धारणोभाधुत
करकटकाः कांतिमहेदिमध्याः श्रंगश्रीभद्रिभाजः
परिमिलदलकाः प्रोल्लसत्कामरूपाः सेवेतेतमनो
ज्ञाः प्रतिदिनमवल्लभायः क्षौणायश्च १६ ॥ अत्र
दिनेप्रत्यहसमतात्सर्वतः अवल्लभायः श्रंगनापेक्ष
याः क्षौणयोधूमयश्चतुराजानेसेवेतेभजते उभयविशि
नापि न्यंचदितिन्योजती चलेतीलाकांची लङ्घयति
कादेशविशेषोद्यानवामनोद्गमनोद्गराः सुललिते
नक्षोभनेनललितेनविलासेनमधुरामनोद्गराः पद्मे
ललितामधुरानगरीयत्र ललितंहावभेदस्याल्ललितं
चेष्टितेन्रिप्पतिविश्रुः तथाकुंतलैः केशविन्यासे उल
लेखः पद्मे कुंतलैः देवविशेषैः कुंतलाः स्रजंनपदे
हेहोदालञ्चकुंतलद्वितिविश्रुः पुष्पंत्यद्वितिहारेण
मुक्ताहारेणशोभासुप्त्योदयंतः पद्मे हारस्पदेषु
विशेषस्यशोभाभिति हारोमुक्तावलीद्वेषद्वितिमेदि
नीकारः धृतेकरेणहस्तनकटकंचलयंयाभिः पद्मे
धृतः करेणचक्राश्रभाणोयत्र एवंविधंकटकंसानुर्य
जेति तत्पर्यंतोपिकारग्रहणात् कटकंचलणिसानावि
त्यमरः करेवर्षेपलेरपमोदाशौश्रायेभयत्सयोरिति
विश्रुः कांतिप्रदिति कांतिमत्कांतियत्तवेदिवत्किमि

विषोषवत्सम्प्रदायासामिति पक्षेकांतिमत वेदिम
धमेतेवेदिर्यत्र तथावेदिर्यत्र तथावेदिः पुरस्कृता
भूमिमेधमधदेष्टाः वेदिः क्रिमिविषोषस्याहपोसस्तु
तभूतलेदिति विषयः ग्रंथेति ग्रंथप्रियः ग्रंथलक्षणाः
भंगिभजनेत्यास्ताः तथापक्षेग्रंथोदेष्टाविषोषः परी
ति परितोमिलत ग्रन्थकः प्रोभनकेष्टाविन्यासः प
क्षे परिमिलेती ग्रन्थकानगरीयत्र प्रोहसदिति प्र
वर्धणोहसत्काममतिपायितकामनाविषयवा
सौदर्ययासांतास्तथा पक्षेदेष्टाविषोषः कामत्रयः
३५ ॥ कूर्मोकारेचरणग्रन्थेभूतदिग्दन्तिप्रहारा १
दण्डनृहभजयगमपिब्यक्तनगोद्वेषोभम प्रयः पृ
ष्टीधराविषयेतत्समर्थान्यदार्थानेकीकृत्यत्रिभुवन
हृजानिर्मितायस्यभूतिः ३७ ॥ कूर्मोकारेति यस्य
चरणग्रन्थेकूर्मोकारेकूर्मसदृशं पृष्टोन्नतमित्य
र्थः तद्वत्तन्नामद्विके कूर्मोन्नतोन्नतचरणोभमभूतैस
रस्यति केचित्कूर्मस्याकारेयत्र शब्दादिनाकूर्मो
कारत्वेयोगादिति यस्यदृष्ट भूतदिग्दन्तिप्रहाराणा
विति भूतिनिरक्तोदिग्दन्तिनः प्रहारादयोयाभ्यां
तथायस्यति सर्वज्ञानुसन्त्यते भजकगलमपि वाक्य
द्वयमपि व्यक्तनगोद्व व्यक्तनगोद्वद्योभायस्यतम
यातत्सदृशमित्यर्थः अज्ञानुलंघितेनदेर्माहा
सक्तिसमानं यद्वाज्ञानोद्वस्यदन्तिनः प्रहारादयो
लक्ष्यते तद्वत्तन्नामद्विके करिकरसदृशोद्वत्तावा
ज्ञानुलंघिनोपीने द्वाहृष्टयिनीज्ञानाभधर्मिणो
मणोक्तत्वाविति प्रायोवाक्यत्वेनयस्यभूतिः गरींति
भुवनहृजानुसन्त्यते पृष्टीचरणविषयेधृष्टा
प्रांथं तत्समर्थान्यदार्थानेकीकृत्यविषयकलितानि
तत्तन्ग्राह्यत्ववर्तलीकृत्यनिर्मितास्तद्वेति कार्ये

रा.च.
पौ.वी
२

तु श्रवणादिस्त्रियोगजंस्त्रियोगनिगतेरपि योसाया-
वेपोयवेतिवाविषधरुहं पातालेतत्प्रवेशः स्त्रीरुपधा-
दित्वेस्त्रीरुपमवधत्वात् इति शेषः यद्वा विषधरुहं क-
लत्रं मम स्वामिव यदित्यथाकर्तव्यं तदा विषमत्तणे स्त्री
वधं दास्यामीति विषधरुहं पातालेतत्प्रवेशः इति शेषः
हास्त्युपधुम्निकलत्रेपि वसन्तीति मेदिनीकरः विषधर-
वधुहं वा श्रुतिसेगुभत्वाविलवदुहमिति विषधरुहं वा-
क्तं वागदहमणपवासित्वात् केशमोक्षरुति केशास्य क-
चस्य मोक्षः मोक्षणेत्यागोयवेति मुद्रनेवात्रमादिधार-
णालिगादवधत्वात्वापनमिति त्रुतिनेत्यवधत्वादिनि-
केशमोक्षः केशावधनमिति वा मुद्रुगभरुति जलप्र-
वेशादुत्थः शेषाग्रसदिति शेषेन वदत्तं प्रासः क-
वलं मुद्रिनेत्यजग्रहणमिति पशुपतात्वात्वापनमि-
वा श्रवणविमिति तत्प्रवेशादिति शेषः श्रवणः पर्वत-
वासी तस्यापि विरोधस्थानमिति यथापावः पर्वते-
तस्य तस्यासौ पर्वतवासीत्यर्थः यद्वा श्रवणः चंद्रिकाप-
तिः पितृविमिति तत्प्रवेशात्वात्वापनमिति चे-
त्तदालभेदेपानीयेपावः चंद्रिकापतो इति मेदिनीकरः
शेषावधमिति शेषावधमिति शेषावधमिति शेषावधमिति
लः पावः चंद्रिकापतो इति मेदिनीकरः शेषावधमिति
पावः चंद्रिकापतो इति मेदिनीकरः शेषावधमिति
मेदिनीकरः तद्वारणेन व्याधत्वात् प्रकाशनात्क-
पावः चंद्रिकापतो इति मेदिनीकरः शेषावधमिति
शेषावधमिति शेषावधमिति शेषावधमिति
धानं चंद्रिकापतो इति मेदिनीकरः शेषावधमिति
नोधारणमोक्षेपणमिति शेषावधमिति शेषावधमिति
तामुद्रेशदीप्तिः श्रुतिप्रतिष्ठापुरुषार्थमिति सन्ना-
गतिस्तारवतीरुजातिर्भारतीश्रीभजनेभिरामा २०

यं राजानं भारतीभजनेसेवतेस्य भारतस्य व्यासोक्त-
न्यविशेषस्य भारतपत्यविशेषस्य वा यदिष्टिरदेवा-
भारतस्य भारतवापस्य वा व्यासार्थं भारधितग्रन्थे जे-
दीपेच भारतम् साधारणानिविषयान्याह विशि-
ष्टगीतेति विशिष्टगीताउपनिषद्दिशेषोयत्र पते-
विशिष्टेन सज्जनेन गीतापादित्वा सोविशिष्टगीतेति
राजलक्ष्मीरपि विशिष्टेन सज्जनेन गीतेति गीतेषा-
न्नुत गायने इति विशिष्टः विशिष्टेन गीतेति गीतेषा-
वान् गीतः व्यासोयत्र वा वेदप्रमाणस्तीकर्तापि-
एतत्प्रमाणे बुधेरिति विशिष्टाग्रन्थेभ्यः कृष्णागी-
ताव्यासाचेति वा धृतेति धृतावेषास्य वेषावचरित-
स्य दीप्तिर्यत्र पतेधृतवेषास्य निजावयस्य वादीप्तिर्य-
या सातद्योक्ता ग्रन्थमपि स्ववेषाप्रकाशक इति प्र-
सिद्धेशः कृत्वेत्यावेषावयववर्गोयति मेदिनीका-
रः धृतावेषेन वेणवादीप्तिर्यभारतलक्ष्म्यासातथा
धृतावेषाप्रकाशक इति दीप्तिर्यत्रेति श्रुतिप्रतिष्ठेति
श्रुतौ वेदे प्रतिष्ठाप्यतिर्यस्याः सातथा उपनिषद्दिशे-
षत्वात् श्रुतौ श्रवणे प्रतिष्ठाप्यतिर्यस्याः सातथा उपनिषद्दिशे-
त पते श्रुतौ वेदे प्रतिष्ठाप्यतिर्यस्याः सातथा उपनिषद्दिशे-
वेदेतयोक्तिः राजाभिः श्रुत्यावेदेन प्रतिष्ठितः प्रति-
ष्ठागोरवेत्तिताविति विशिष्टः श्रुतिः श्रुतेव तत्कर्मण-
स्त्रायवातेयो विति मेदिनीकारः श्रुतवायवातेन प्र-
तिष्ठाप्यतिर्यस्याः सातथा उपनिषद्दिशे-
यस्य ह्युक्तिरुत्पत्तिर्यत्र सा तथा यदाकोनधर्मास्य-
त्यभिः पतेप्रवृत्तार्थस्य प्रवृत्तार्थेन स्य वाहति-
रुत्पत्तिर्यस्याः सातथा उपनिषद्दिशे-
रुत्पत्तिर्यस्याः सातथा उपनिषद्दिशे-
मभिधेयेपि निवृत्तौ च प्रयोजने सारथः प्रसिद्धिर्ह्ये-

रा. व.
पां. वी.
५
१

पादविवित्तुतेवाचां समीचीनतां प्रत्यधीकृतेषा
दार्थनिवहंत्वातिप्रतिष्ठापय तन्मः को न्दपतेर्वि
नोदविभवः सत्त्वक्रिगोष्ठीरसात् ३३ ॥ सतोस्त्वक्रिः
श्रेष्ठवाणीसतीवाहक्रिः नयायागोष्ठीसंलापः प
रस्परालापः तत्ररसादनुवादातिपायादासंगादिति
यावत् न्दपतेर्विनोदस्य उद्देगपनयनस्य सत्त्वविशे
षस्यविभवः प्रभुत्वमन्यः को न्ति श्रुपितनकोपितसा
दित्यर्थः गोष्ठीसभासंलापयोः स्विद्यामिति येदिनीका
रः रसोनुवक्तो मात्सर्यदतिविश्वः कृतपवमित्याह द्वा
नेज्जंभयति वर्धयति विशिष्टतां प्रापयतीत्यर्थः सद
सद्विवेकात्मवेत्र गोष्ठीरसस्यैव कर्तृत्वमिति श्रिया
मिति श्रियंलक्ष्मीवाणीवाविशदयति विशदं करो
तिप्रकाशोक्तप्रपणोत् आनन्दमुद्दीपयति उज्ज्व
लकरोतिस्त्वपिहेतुजननात् सतिपादवबुद्धिकोशले
माधत्ते प्रहेलिकाउरोधनात् पदार्थनिवहंशब्दानां
मपिधेयसमूहं प्रत्यक्षीकृतेस्तपयति वाच्यवाच
कावगमात् त्वानिप्रसिद्धिप्रतिष्ठापयति प्रतिष्ठा
विधाता यद्वापुर्वीकरोतीतिप्रतिष्ठागौरवेक्षितावि
तिविश्वः श्रवेषावचनाशोभाभारतीप्रचमपदीतिप्र
त्ताशः केचित्तत्त्वानेहेयोपादेयविषयोबुद्धिसेज्जंभ
यति प्रस्तावयति तत्तत्प्रियेणोभांकोतिनेजोविष
दयति दानादीनां फलीकृतात् श्रियंलक्ष्मीमिति
वा तत्तत्तानन्दमुद्दीपयति वा निःश्रेयसाधिगमनेहा
वकर्मणोद्देहत्वेनश्रुतः तत्तत्तुमतिपादवमादत्ते
मतेगामनचैवार्थवद्वत्तमादधति आत्मविषयान
मितिहेतुत्वात् वाचांसमीचीनतासत्यतांविनउते
कतेमानेच्छयात् तत्तत्तन्निदधामनादीनांपदार्थानि
वहंप्रमाणादिपदार्थान्वादात्कृते तत्तत्तत्वाति

मात्सर्यः साक्षात्कारप्रतिष्ठापयति स्थिरीकरोतिपु
रुषार्थचतुष्टयावगमोपपन्नपवभवति ३३ ॥ तस्या
वदोतेः कविस्त्वक्रिस्त्वैः संसृतनानागुणारत्ननाशो
विनोदहेतोः कविराजस्त्वनिबंधनद्वंद्वनिदविधे
३४ ॥ कविश्चासौ रसावेति कविराजः स्वरिः पमि
तविशेषः कविराजेप्रस्वरिरितिवाप्रुषोन्नवत्स
मासः सददमग्रेदस्यमातोनिबंधनद्वंद्वनिबंधयार्थ
रासावनभारतद्वयकायाद्वयमेकद्वयवाक्येनभास
मानेविधनेविदधाति किमर्थमित्याह तस्यराजःका
मदेवस्यविनोदायप्रीत्यर्थं किंविशिष्टस्यकवीनांस्व
क्रिस्त्वैः शोभनोक्तिरूपैः स्वरैरवदानेर्विश्वैः संसृ
तासंबद्धीकृताग्रथितानानागुणाः काव्यालंकाराः
श्रेष्ठाभयपव रत्नराशयोपस्यसतयाप्रुषगुणादा
तिच स्त्वैतंतव्यवस्थयोरितिविश्वः स्मृतः खसेव
कदतिमेदिनीकारः शीतनेप्रथनेस्त्वैर्लोवक्रियते
इतिक्कम् ३४ ॥ श्रीरामायणमाणिक्यंभारत
स्वर्णमुद्रितं नकस्यकृतेलोकेविस्मयाल्लासिमान
सम् ३५ ॥ श्रीरामचरितेमाणिक्यनिवभारतपाद
वचरितेस्वर्णमिवतेनमुद्रितंसेवेदेसत् रामायण
माणिक्यकाले कस्यमानसंवित्रंविस्मयोस्त्वसि
श्रुत्योत्तामितेनकृते श्रुपितसर्वस्यैवकृतेइति
इति श्रुचमाणिक्यंस्वर्णमुद्रितंदिशपावचितंस्वर्ण
गुलीयमेगतेवामानसेसर्वस्यैवविस्मतेकरोतीति के
चित् श्रीरामायणमाणिक्यंभारतस्वर्णमुद्रितमिति
समस्तमाहुः तत्रश्रीरामायणमाणिक्यंभारतस्वर्ण
गोनमुद्रितंसेवेदेपुन्रिबंधनमितिप्रस्तावेनलपते
तत्कस्यमानसमेवैवकृतेइत्यर्थः सत्योपादयता
मसेतन्निबंधस्यविषयतीतिभावः प्रायःप्रकरोते

रु. व.
पावो.
१०

नविशेषणविशेष्ययोः परिहृत्याकृतिवत्तदुपमानो
पमेययोः प्रायश्चिदिति अग्रिमस्माकेन महान्त्यः स
याकर्मकाव्यविधास्यते विधातमारभ्यते इति त
प्रकारमाह प्रायश्चिदिति कृतिवत्करणस्य प्रस्ताव
स्येवनेन प्रकरणात्प्रस्तावादेवनेन वर्णन इति
वा विशेषणविशेष्ययोः परिहृत्यापरिवर्तनेन कृति
त एकत्रयद्विशेषणतस्य विशेष्यत्वमपरस्य विशेष्य
स्य विशेषणतेति कृतिरुपमानोपमेययोः परिहृत्या
येदेवान्वापि उपमेयम् ३५ ॥ कृतिवत्तदुपमानार्थः
कृतिवत्क्रोक्तिभंगिभिः विधायते मया काव्यश्रीरमा
यणभारतम् ॥ ३५ ॥ कृतिवत्तदुपमानार्थः परित्यज्या
न्यकार्यवाचकेरित्यर्थः कृतिवत्क्रोक्तिभंगिभिः वक्रो
क्तीनां विवर्तनेरिति वा एवंप्रकारेण रामायणभारतस
ववणादवीयकाव्यमया विधायते ३६ ॥ परमेक
मपि स्त्रिष्टुष्टुभूयान्परिष्मः कथाद्वयेकनिर्व
रुः किं धर्माधिपतोधिकम् ३७ ॥ परमिति परं वाक्यं
सुमिरेत्तं वा स्त्रिष्टुष्टुभूयान्कारयुतं वक्रमभिधातं
महान्परिष्मोभवति श्रुतोऽस्मरेतद्दीप्त्यर्थः धारण
नितः पृथीयतेः कामदेवात्किमधिकमपितत्ततोधि
कं न किमपि धातं महापरिष्मोभवति श्रुतोऽस्मरे
तद्दीप्त्यर्थः इति कथा कथाद्वयेकनिर्वोक्तिरिति हे
तुगर्भविशेषण कथाद्वयस्य रामायणभारतद्वयस्य
त्वेन एकत्राक्येन निर्वोक्तिर्निर्वोक्तकस्य तत्समाप्तिक
रित्यर्थः कथाद्वयेकनिर्वोक्ते महापरिष्ममरुतिभावः
वितर्कहीनप्रवृत्तत्वाद्येवार्थिकेव किम् इति शब्द
प्रकटाः काण्डाभारतस्यैव लक्षणैकत्रूपेण वाक्ये
न ह्योक्तैरेवैव सवदेः सौमरस्यभिप्राहितः प्रकृ
तिप्रत्ययस्यैवैव विभक्तिवचना प्रोवापदेभाष्यउभे

तिपाद्यस्तेषामविति वदिति उदाहरणं तत्र व्यक्तीभवि
व्यति ३८ ॥ श्रीमद्रामायणं गंगाभारते सागरो महान्
तत्संयोजनकार्यं तौ कविराजभगीरथौ ३९ ॥ श्रीम
दिति श्रीमद्भूयुक्तं रामायणं श्रीरामचरितं गंगेवभा
गीरथीव पवित्रहेतुत्वात् भारतं पादवचनिसप्रज्ञो नव
गासीत्वात् अभ्युन्नोभवसास्येनेमन्त्यादिगणनवा यस्त
द्वयकामिदे तयोः संयोजनकार्यं तौ संमिश्रणाकार्यं कृश
लौकविराजभगीरथाविति रामायणभारतयोः संमि
नकतीकविराजः गंगासागरयोः संमिलनवतीभगीर
थ इति कथासाम्यमत्रेति कविराजभगीरथ इत्यर्थः
३९ ॥ स्वधुर्वाणभट्टकविराज इति त्रयः वक्रो
क्तिमार्गकृशालश्च तयोर्विद्यतेन वा ४० ॥ स्वधुर्वा
सवदज्ञाग्रन्थकर्ता वाणभट्टः कादंबरीकारः कवि
राजोऽप्यग्रन्थकर्ता चेति त्रयः कवयः वक्रोक्तिमार्गे स्तेषा
मृजौ कृशालो निपुणः नान्यश्च त्रयेऽप्यपद्यते तत्र क
शालो नान्यदित्यर्थः ४० ॥ रामायणमायणीयेषां भारती
सेवभारती ग्रंथनारीश्वरमयी प्रीतिरेकैव प्रोभाता भार
याभारती वाणी रामायणत्रयस्यैव कथास्थानोदावि
णीभारती वाणी भारीभारतत्रया सुधनारीश्वरमयी उभा
यद्वपचटिता एका प्रीतिः शरीरमिव प्रोभाता यजन्तवि
त्यर्थः ग्रंथनारीश्वरीमयी तत्रुत्वात्प्रापनायमिति १
उभमेव तेन सा सम्मिति ४१ ॥ एकत्रैव ज्ञानपात्रन्द
स्य पश्येपरस्मिन्प्राप्तसमाप्तः अथैव तेनोत्तुयति
नौलोकयाद्वयश्चैव प्रयः प्रलेपा ४२ ॥ अथैव तेषां
कविराजकृतग्रन्थविशेषः स्वयं यः परं तस्य लीलात
त्रयति मुनगमति किंविशिष्टः कथाचरणप्रवायस्य
भारतत्रयेण स्वयं यः आश्रयहेतुः ऊतस्याहं क
३ एकस्मिन्पदेन ग्रस्यते तस्य काव्यस्या वा चेदात्

शु. च.
पा. वी.
१०

नविशेषणविशेष्ययोः परिहृत्या कविनेह उपमानो
पमेययोः प्रायस्ति अग्रिमस्त्राकेन महान्त्यः म.
यायकमकं काव्यविधास्यते विधातमारभ्यते इति त.
प्रकारमाह प्रायस्ति कवित्याकरणस्य प्रस्ताव.
स्येक्येन प्रकरणात्प्रस्तावादेक्येन वर्णन इति.
वा विशेषणविशेष्ययोः परिहृत्या परिवर्तनेन कवि
ते एकत्रयद्विशेषणतस्य विशेष्यत्वमपरस्य विशेष्य
स्य विशेषणतेति कवि उपमानोपमेययोः परिहृत्या
येदेवान्मत्रापि उपमेयम् ३५ ॥ कवित्वपदे च नाना
कविद्विक्रोक्तिभंगिभिः विधायते मया काव्यं श्रीरामा
यणभारतम् ॥ ३५ ॥ कवित्वनानायेः पदे रित्यन्या
न्यकार्यवाचकैरित्यर्थः कविद्विक्रोक्तिभंगिभिः वक्रो
क्तीनां विवर्तने रिति वा एवेप्रकारेण रामायणभारतस्य
ववणाददीयकाव्यं मया विधायते ३५ ॥ परमेक
मपि लिख्ये वक्रं भूयान्परिश्रमः कथाद्वयेकनिर्व
हः किंपराधिपतोधिकम् ३६ ॥ परमिति परं वाक्यं
समिहंते वा लिख्ये स्नेहालंकारयुतं वक्रं मभधातं
महान्परिश्रमो भवति श्रुतोऽस्मरेत इतीत्यर्थः धाराप
तितः पृथीपतेः कामदेवा किं अधिकमपित्तनतोपि
कं न किमपि धातं महापरिश्रमो भवति श्रुतोऽस्मरेत
त इतीत्यर्थः इति कथा कथा द्वयेकनिर्वह इति हे
तुगर्भविशेषणं कथाद्वयस्य रामायणभारतद्वयस्य
कथेन एकता कथेन निर्वह इति वाहकस्य तत्सामासिक
हे रित्यर्थः कथाद्वयेकनिर्वहे महान्परिश्रम इति भावः
वितर्कहीनप्रश्नकृत्साक्षेपादिकोचकिम् इति शास्त्र
प्रकाशः काण्डाभरणोऽस्नेहलक्षणं एकत्रूपेण वाक्ये
न द्वयोर्लक्षणयश्च सवेतैः स्नेहद्वयभिप्राहितः प्रह
तिप्रत्ययस्योद्बोधिभक्तिवचनाश्रयापदे भाष्योद्बोधि

तिपाद्यस्नेहामवति षडिति उदाहरणं तत्र व्यक्तीभवि
ष्यति ३६ ॥ श्रीमद्रामायणं गंगाभासने सागरमहान्
तत्संयोजनकार्यं लोकविशजभगीरथो ३७ ॥ श्रीम
दिति श्रीमद्गीयुक्ते रामायणं श्रीरामचरितं गंगेवभा
गीरथीव पवित्रहेतुत्वात् भारतं पारवचरितं सप्रदीनव
गाद्यत्वात् अभयत्रोभवसाम्येनैर्मन्त्रादिप्रणोतवा यस्त
दृष्टकामिहं तयोः संयोजनकार्यं तोसंमिश्रणकार्यं कृश
लोकविशजभगीरथाविति रामायणभारतयोः संवि
नकर्तृकविराजः गंगासागरयोः संमिलनकर्तृभगीर
थ इति कथासाम्यमत्रेति कविराजो भगीरथ इत्यर्थः
३७ ॥ सवेधुर्वाणभट्टश्च कविराज इति त्रयः वक्रो
क्तिमार्गकृशालश्च तयोर्विद्यतेन वा ३८ ॥ सवेधुः वा
सवदत्ताग्रन्थकर्ता दाराभट्टः कादंबरीकारः कवि
राजोऽयं ग्रन्थकर्ता चेति त्रयः कवयः वक्रोक्तिमार्गे स्नेहा
ल्लोकोऽशलो निपणः नान्यश्च त्रयः उपपद्यते तत्र
पालानान्यद्वयः ३८ ॥ रामायणमायणीयेषां भारती
तेव भारती श्रुतं नारीश्वरमयी प्रीतिरैकेशोभता ३९
या भारती दाली रामायणादृषां सैवैका रसामनोहारि
णी भारती दाली भागीभारतज्ञा श्रुतं नारीश्वरमयी उभ
यद्वयचरिता पकाश्रुतिः शरीरमिव यो भवेत्तज्जगामि
त्यर्थः श्रुतं नारीश्वरीमयी तत्र स्यात्प्रापनायमिति १
उभये च तेन रामायणमिति ३९ ॥ एकत्रयं ज्ञातं परं नन्द
स्य परं पदं लिख्ये नृपुत्रस्य भासः अयं स मेवो नृपुत्राति
नीलोकयादृशः सुर्यमयः प्रवेधुः ४० ॥ अयं प्रवेधुः
कविराजकृतग्रन्थविशेषः तमेवः परं तस्य लीलांम
त्रयानि श्रुतं ज्ञाति किंविशिष्टः कथाद्वयेन रामायणा
भारतद्वयेणाश्रयमयः सासुर्यदेतः कृतस्याहं एक
त्र एकस्मिन्पदे श्रुतं परं तस्य काव्यस्य वा चेद्वान

ग. व.
पं. वी.
११

पसन्दस्वचंद्रस्यामृतकिरणस्यातपेनमयुर्वेनसे
दस्वपत्ते चंद्रस्यसोमवेणोद्धृतस्वराज्ञेप्रेनप्रता
पेनसंदस्वप्रपरस्मिन्मास्यप्रस्फुरदस्मभासः स्फुर
दादित्यस्य पत्तेस्फुरितसूर्यवेणोदिरुषस्यतदुद्धृत
स्वराज्ञेदतिवास्फुरनउस्मभाः सूर्योयत्रेति ॥ ४५ ॥
मनोज्ञसमायणभारताख्यभागीरथीसागरसन्निपा
ते संतःप्रज्वेत्यवगाहलीलामस्मिन्चसुन्दरिनिका
वतीर्थे ॥ ४५ ॥ अस्मिन्काव्येतीर्थसदृश संतःस
जनाः अवगाहलीलामध्यापनादिसज्जनक्रीडां कुर्वंत
किंभूते अथसकलधस्यसुन्दरिनादिनिवारके
अवतव्यसनेदः खिडुरितेचनपुंसकमितिमेदिनीकरः
मनोज्ञसमायणभारताख्यस्यतन्नामकस्य भागी
रथीसागरस्यसन्निपातोमिलनेयत्रनस्मिन्निति पाप
नाशकत्वेनगंगासागरसंगमाख्यानमिति तीर्थया
त्राधुरत्वेत्रपापनीररजस्तच अवतारध्विजस्योद्धु
पात्रोपाख्यानंविधितिमेदिनीकरः ॥ ४५ ॥ विला
रितागात्रिपुरीवनांतोसन्दर्शितेन्दुर्करितनृणोभो
हृष्टिकविःसूक्तिमयीवितन्वन्प्रजापतेः किंनसमा
मल्लः ४५ ॥ विलारितेतिशोभनाप्रतिपादिता उक्ति
र्वचनसूक्तिः नन्मयीहृष्टिसर्गेवितन्वन् विलारय
न् अथेकविःगद्यवपादवोयकताप्रजापतेः स्वष्टः
समानमल्लः किंन अपिततल्पमल्लपव उभयेति
पिनष्टि विलारितेत्यादि अगःपवेतः अष्टिःसमु
द्रः पुरीनगरीवनांतोवनेयत्रेति समप्रकारापर्व
तादिसूक्तिः सर्वपदार्थस्यविश्वस्यकार्यत्वादित्च
प्रत्येतेषांवर्णनात् सन्दर्शितेति सन्दर्शिताप्रका
शितावनितावाद्द्रोश्चंद्रस्यतद्देशस्यवा अर्कस्या
दित्यस्यतद्देशस्यवादिनस्यवाऽऽत्तत्वावाप्योभाय

३ प्रजापतिनोत्पत्तेनेनचंद्रायः प्रकाशिताः क
विनाचरणेनेनेतिस्त्रेष्टः ॥ ४५ ॥ दोषाधिकारव्य
पसारणेनगुणोद्धृजोन्मूलननित्यदत्ताः संतःप्र
वृत्तेममणोधयेतलोकंमयावदवचास्वरूपमे
४५ ॥ देवेतिसेतःसाधवोममप्रवृत्तेमत्तत्तेकाव्ये
शोधयेत सुद्धृजयेतवत्तरूपमरादित्यस्यमया
वददेवेचंद्रायः किरणालोकमिवसुद्धं प्रकाशि
तेकुर्वंतित्यर्थः कृतदत्ताह दौघेति अधकारत
ल्पस्यदोषस्यापशब्दस्यापसारणेनहरीकरणेन
पत्तेदोषारात्रयः तासामधकारस्यापसारणेनदो
षः स्याद्दोषोपापेदोषारात्रोभजेतिचेतिमेदिनी
करः दोषस्यापस्यान्धकारस्यतमसश्चेतिवा
आदित्यदयेकमेविधानात्तत्रादिनापापापनोद
नवपादिति गुणेतिश्रेष्ठजतल्पानांपद्यसदृशा
नोगुणानामुन्मूलनेप्रकाशनेदत्ताः कृपालाद
ति हेतुगर्भविषोषणम् सूर्यकिरणाप्रपिपत्रं
प्रकाशयेति सज्जनाश्चगुणान्यकाशयेति ॥
४५ ॥ अनध्वन्याः काव्येष्वलसगतयःपास्यगह
नेष्टुःखल्लावाचोपरिणतिपुष्पाःपरगणे वि
रुधानांगोष्ठीसहजपरिचयाच्चखलये भवेक
लेकिकविभणितिकारुतिनिकषाः ॥ ४५ ॥
तेतादृशजनाः कविभणितिपुष्पाव्येषुकान्ति
निकषाः काव्यपरीक्षकाःकिंभवेति अपितनभवे
ति हिरण्यस्यापिपरीक्षाकषाभावेनभवतीतिभा
वः तैकरुत्याह अध्वानमलेगम्यतीति अध्वन्याः
अस्मगलेगमित्यधिकृत्य अध्वनार्यनवाविति प
तयेभावकमेणोरितिप्रतिवद्भावः ततोन्जसमा
सः अनध्वन्यारति काव्यमार्गाज्ञादित्यर्थः अल

राच.
पां३.
११

सगतं इति शास्त्रमिव गहनं शास्त्रगहनं न तत्रालं
सगतयः अतिप्रतिभत्वादनभिज्ञादप्यर्थः अतः खलु
तादृतिवाचोपरिणतिषु परिणकेषु अतः खलु
काव्यादिकरणोचितादिनायदुःखं जायते न तदभि-
ज्ञाः स्वकारतिपरगुणोऽन्यस्य गुणकीर्तने प्रका-
शसमर्थः स्वातिरिक्तानो गतोऽप्यारणविमुक्तो
उदासीनादतिवावतः स्वकारतिपादोत्तरे तत्रप-
रगुणोऽप्येष्टगुणोऽप्युक्तः अज्ञाः विदग्धानां विशिष्टा-
नां कवीनां गोष्ठीषु समाजेषु न कृतापरिवर्था उप-
जीवने येति तथा ॥ ४९ ॥ असद्विरागोऽपि तद-
घणापिन स्वक्रियायै रवचीयेते मे प्रीतोऽजितोऽस-
ङ्गमुवेन चोद्दीनकिं संधाना कजघो जघते ॥
असद्विरसज्जनेः उज्जने रागोऽपि तदघणापि मम स्व-
क्तिः काव्यार्थः सज्जनेः नावधीर्यते नावधीरणी-
यानोपेक्षणीया अस्यावधीरणात् सद्भिरना-
वधीर्यते अत्र निदर्शनमाह प्रीत्येति राजानामुच्ये-
नवापीत्वाऽजितोऽप्यज्ञां चोद्दीचेत् संधीधनी-
संधापीयुषां नाकजघो देवाः किं न जघते किं न-
सेवेते किं नोपभुजते इति यावत् अपि तजघते ॥
व तेनातिश्रुत्वा दृष्टतत्त्वता सप्रत्यक्षप्रह-
र्यत इति ॥ ५० ॥ रत्नावतंसद्वयभारतमण्ड-
लस्य क्राम्येदिशोऽप्यारयः स्फुरतीरलत्मीः राज्ञा-
समंत्रविहिताभिरतिवैभवं प्रादुर्यपोभि रभिरं-
जितसर्वलोकाः ॥ ५१ ॥ इदानीं काव्यस्वरूपे-
दपीयन्नाह रत्नावतंस इति स्वसंवेपोऽप्यारयः
नामराजावधूव अथ किं विशिष्टो भारतमेरु-
स्य भारतखण्डस्य रत्नावतंसः रत्नचरितकर्णाल-
कारः शिरोलंकारो वा प्रसूते सावते सौहोकारो

पूरे च शोखे इति जंबुद्वीपादे महाभिभि रवच्छि-
न्ना निदेशाभागा निवर्धमुच्यते तत्राये लोकोभा-
रते वर्धमिति तथा वागमः उज्जयेत्समुद्रस्महि-
माद्रेः चैव लक्षणम् चर्धत इति नामभारतीय-
स्य संततिरिति पुनर्विजृम्भेन क्राम्यन् प्रभुपात्रा-
दिगवस्थितान् रूपां नैव यत्रानुवर्धन् स्फुरेति स्फु-
टाप्रकाशिता वीरलत्मीः वीरसंपद्यस्मजितापो-
धिरिप्रत्ता इति समंत्रेति समंत्रोऽस्य सारथिः मंत्रो-
च तत्र विहिता अभिरतिः प्रीतियेन सः पातुपत्ते-
समंत्रविहिताभिरतिरिति समंत्रेण हृहन्मोहमय-
क्तं न मेवेण उदीसोदनेन विहिताभिरतिः सरतपु-
त्रोऽप्यत्रियेन सपापुत्वाद्येन स्वयेन पुत्रा उत्पादि-
तादत्यागमः तथा यपोभिः कीर्तिभिः पातुपत्ते-
दातः अभिसर्वतोभावेन रजितः अत्र रज्जोऽक्तः स-
र्वलोको येन स तथा पातुः कृती यतोऽसिने इति
विश्वः त्वयैरेविसर्जनीयस्य लोको वक्राः इति
दृष्टारयः स्फुरेत्स्वविमर्जनीयलोपः भारतपत्तेसो-
मवेपो पातुः नामराजावधूव भारतो नाम सोमवपो-
द्वयस्तस्यापत्यं भारतस्तस्य राजमण्डलस्य तन्निवह-
स्य रत्नावतंसद्वयभागेन कत्वात् रामानुजेषां
स्वभेदेऽप्युच्यते भारतो न दे इति विश्वः दृष्टारिपोय-
पोभिः वृषाः क्राम्यन् रथेन हेतुभूतेन स्फुरावी-
रलत्मीयस्य यद्धारयोऽस्मात्कीर्तिरथोरयवान् म-
त्वथौ अः समंत्रेति पोभनाये मंत्रास्तेऽप्युविहिताः
भिरतिः प्रीतियेन स तथा पोभनो मंत्रोऽप्यस्य तस्मिन्
न्रमात्येभिरतिर्येति चालोका नुरंजनाद्रेतित सर्व-
लोको यपोभिर्वा ॥ ५२ ॥ मातः श्रिये सन्धदिन-
मत्याः स्नाद्याः पारत्नालद्वयोदयेः अस्मो प्रजा-

रा. च.
पा. वी.
१३

पालनदत्ताभावाद्दत्तस्य चक्रो मनसः प्रमोदम्
४७ ॥ मातरिति असौ दृशयः अजस्य अना-
स्यः स्वपितः मनसः प्रमोदे हर्षे चक्रो अकृत रवो
रजः अजादृशयदतिप्रमाणम् अत्र हेतुमाह ॥
प्रजेति प्रजानां पालने दत्तभावः कुशलत्वतस्मा-
त् देवमनो भोजभगिनी साम्यमानेति तस्यामात्र-
विदमन्याः श्रियेषो भो मन्त्रधारयन् सराजप्रस्त-
नगणानि रकारोपणदिति भावः पारत्कालदेति ॥
यथेन्द्रमत्याश्चन्द्रयज्ञाया उदपंकेः नक्षत्रश्रेण्याः
श्रियेशरत्कालः सन्धाति नदिरिति स्त्रायः स्त्रा-
चाविषयः अर्थालोकानामिति पक्षे असौ पातु-
त्पः अजस्य ब्रह्मणो मनसः प्रमोदे चक्रो कनदे-
त्याह प्रजानामिति तत्तदस्य प्रजानां रत्नोदत्त-
भावात् कुशलत्वात् पक्षे प्रजापालने न दत्तभा-
वाद्दत्तप्रजापतिसमभावाद्दत्तादयो हि प्रजापाल-
का अतोऽस्यापि तस्यालत्वाद्दत्तत्वे कर्तमेव मात-
जेन न्या श्रद्धिकाया हेतोर्देवमत्याश्चन्द्रयज्ञायाः
उदपंकेः श्रियेषो भो मन्त्रधारयन् मातः स्यैते
न स्ये तो जात रत्नागमः तन्माता काशिराज उदिता
श्रद्धिकानाममावलज्जया भूस्मना गमु रण कृता
त्यासमिष्यतवतीति पुराणं अजस्य ह्यस्य
तिव्याख्यानेन तदा कृत्वा वतागेनासीदिति पुरा-
णविरुद्धम् नक्षत्रपृष्ठे भेत्त राता रकाप्सु देवोत्थय
मित्यमरः ॥ ४७ ॥ विवित्रवीर्यस्य दिवेगतस्य
पितुः सराजं प्रतिपद्यत्वा च पुरीषया ध्या धृत रा-
ष्ट्रभद्रा सहस्रिणो भो सारवमधुवास ॥ ४८ ॥
सदृशरयः अयोध्या पुरीषमधुवास अश्विवसति-
स्तर्कविशिष्टो सहस्रिणो भो याग्रास्त इति ह ।

स्त्रिणो भायक्रामित्यर्थः तस्या धृत राष्ट्रस्य भद्रं क-
ल्याणं यथासा तस्यापि तेन कस्य रात्रे वा ल्ये प्र-
तिपद्य दिवेगतस्येति धर्मविधिना स्वर्गप्राप्तस्य
किंभूतस्य विचित्रानां प्रकारमाश्चर्यहेतुके वा
वीर्यपराक्रमो यस्येति वीर्यश्रुको प्रभावे च तेजः
सामर्थ्ययो रपि इति विष्टः पक्षे स पातुः हस्तिपौ
भापुर्गौ हस्तिना पुरमधुवास अयोध्यामिति न-
द्यते यो यो यो धनी यो यस्यां तां धृत राष्ट्रः पातु-
ज्येष्ठप्राता तेन भद्रा पौभितां भद्राः शिवेति तदीति
दृष्टकैतकदेवके करिजातिविशेषे च स्त्रीवेमग-
लमल्योरिति विष्टः विवित्रविद्योनाम शंतेन पु-
त्रस्य रात्रे वा ल्ये प्रतिपद्यत्वा ल्ये दिवेगतस्येति ॥
विवित्रवीर्यस्त्वनपत्यपवृत्त इति पुराणं वाणश्र-
णिकरालका मुकधृता तेन ज्ञाता विद्विष्टः स्माभार-
तयजुर्भितोरगपति प्रारब्धना नाशिवा सर्वो वीप-
तिकल्पिता भयचतुर्दि क्पालवर्जं निजामाज्ञा-
स्थापयता त्रिलोकचलयो दोमं एलेम एतम् ॥
वाणश्रोतीति तेन रात्रा दृशयेन पातुना दोमं
एलेत्वा ऊप्रकाण्डमालेन भूधिते रोहो वातु भु-
जा भुज रत्नमरः किं विशिष्टे नेत्याह वाणानां
पुराणं श्रेण्या पञ्चाकराले देतरे यत्ता मुकध-
नुस्तद्विभक्तिधारयति वाणश्रेणिकरालका मु-
कधृता तेन कराले देतरे प्रोक्तं भीष्मो वाभिधेयव-
रिति विष्टः विद्विष्टोरिष्टं ज्ञाता मारयता का मु-
कधारणशुभ्रमारणे हेतुरिति अतपवशानुनाणात-
स्माभारतयेन पृथ्वीभारापगमनेन जातसोऽस्या-
रेभि तो य उरगपतिः शेषे तेन प्रारब्धानां विधा-
श्राशिषो यस्य सतादृशेन जन्मि ते करणे त्वाणां मी

रा. व.
पा. वी
१५

हास्फुरितयोरपीति मेदिनीकारः विलोकयन्
ये विभवेनेपि निजामात्तास्यापयताएवं प्राची
नेरतेभयवेषे रुवीपतिभिः भूषणैः कल्पिते
त्रमभयवेत्रे विधत्तद्विद्यालान् जयित्वेति
क्रियाविशेषणम् एवोवीपतिभिः कल्पितमभ
येयेपुत्रे च तत्र दिगीपाश्च निविशेष्णसमासो
वा एव नरपतिरविताचारानुगोपादनेनापितहा
ताकृतेति भावः यद्वा विलोकयन् ये दोर्मणः
मणितमिति यो जनाभुजमण्डलमपि वलयैरले
क्रियेतेति सामान्यं ॥ ५० ॥ विलिप्तस्य प्रतिपद
ले राजप्राज्ञस्य लोके तेनात्माने नियतविषये कृते
तातेजसश्च पाटन्यासः शिरसि शिताः सर्वेष्ट्या
धराणां सुव्रज्यामप्यमयताचर्मभासाचतुर्ल
५० ॥ विलिप्तस्यति तेन दृष्टारयेन पाण्डुना वा सर्वे
षोष्ट्या धराणां राज्ञोपर्वतानो वा शिरस्यत्र मागे शि
खरे वा पदानो चरणानो रश्मीणां वा न्यासश्चाराण
तारवितः चरणार्पणमाचरितं तेजोर्पणं वादिभि
जयादिना पर्वतेष्वपि चरणार्पणं -- तद्वर्तिना
मपि राज्ञोपराजया दृष्टापि पाटन्यासः चर्मभासा
तल्पसदृशतद्वर्ति तत्सदृशेनेति यथा तेन पा
टन्यासः क्रियते पर्वतादौ तथा तेनापीति तत्पर्यं
यद्वा तेन राज्ञा राजद्वयेन चर्मभासाचेति व्यलत्र
प्रकृतत्वं मेकमेवेति व्याख्याने यद्वा तेनोभयेन
राज्ञा चर्मभासास्तथेण च तत्त्वमेकद्वयपर्वतानो
शिखरे रश्मित्यस्तः राज्ञो शिरस्यत्र मागे पाटन्यासा
प्राचरितः राजा चरणार्पणं च कृतमिति पाटो
शिरस्यत्र मागे पाटन्यासः सुव्रज्यायेति सुव्रज्या
याच्यपगसनेनैव राश्वविगमे प्रायेण सुव्रज्यां सु

दनात् संग्रामेषु तत्त्वात् किं भूतेनोभयेन
प्रतिपदकले सेवेषो नृपानो कले विलिप्तस्य
विषये स्य राजप्राज्ञस्य तेजसाश्च नियते विषये
माश्रयेत्त्वमात्मानं कृतेतः स्थितिं राजप्राज्ञः
राजप्राज्ञे तेन च कृतेत्यर्थः तेजोदीप्तो प्रभावे च
स्यात्पराक्रमरेतसोरिति विष्टः शिरः प्रधाने सना
ग्रेशिखरे च स्तवेपि चेति एवं सकलराजकुले रा
जप्राज्ञे तेन सह साधारणो भूतः तत्सत्त्वं धीन्य
पितेजोसि साधारणान्यासन् तेनोभयेन सकल
राजकुलविषया राजप्राज्ञे तेनोभयश्च विषयः
त्वमात्रनिष्ठः कृतस्तथैः राजप्राज्ञत्वं ग्रहराज
त्वे तेजसोदीप्ते च नियतविषयमात्मानं कृते
राचर्मभासाचेति संबध्यते राजप्राज्ञश्च द्रव्या
सीत् चेद्वादति तेन स्तित्वात् तद्वयस्येति ॥ ५१ ॥
करग्रहात्कोसलकैकयेन भूवोर्ग्रहस्योर्विनम
त्तमित्रः पृथावरोधस्ममरेजितातिगोमाहिमा
दीप्तरासलेभे ॥ ५२ ॥ करग्रहादिति स
दृष्टारया हिमा दीप्तरासलेभे प्रापहिमादिहि
मवान्यवतः तद्भूमेरीश्वरो बभूवेति भावः गो
सा -- करत्यर्थः ग्रहद्वारापि कलस्त्रीभ
कः अधिकशोभो वा कृतस्तथाह करग्रहादि
ति कोसलेभः कोसलापि पतिः कैकयेन
कैकयापि पतिपतिः राजविशेषः तौ उभोभूः
उत्पतिः स्थाने ययोः कोसल्याः कैकयास्तद्व
जद्विद्याः करग्रहात्प्राणिग्रहणादित्यर्थः वि
नसदिति विनमेनी प्रणमेनी समिश्रात्स्त्रीया
पत्नीयस्य तथा पृथगमसति समरेग्रोधाः पञ्चक
तिकापरोधरहितः न विद्यते रोधो यस्य स तथा को

रा. पु.
पा. १५

रवर्धोपलेपसोपाणोप्रत्ययदायोरिति विष्णुः
जिताग्रयः शत्रुवोयेन सतथा भूस्थानमात्रेक
यिताधराणामपियोषितीति मेदिनीकरः भारत
पत्ते सपाणुः माडीश्वरतोमात्रीपतित्वेलेभमाडी
मद्राधिपसुतानकुलमहदेवमाता श्रवहिपादुः
पारपरणे कोमलकेकयेन्द्रयोः द्वयोराज्ञोः भवोः
भूम्पाः करग्रहाद्राजग्राह्यभागग्रहात्तग्रुश्री
रधिकसेपतिः विनमेति प्रोभनानिमिद्राणि
यस्यतथा मित्रसंहरतिर्वा एथाजंतीश्रवलोपः
पत्नीयस्यसपुथावरोधः श्रवरुध्यतेरुत्यवरोधो
दाराः श्रवरोधोराजदारेषुतइहरतिविष्णुः श्र
न्यत्समानम् ५२ ॥ ततः प्रजानोपरिपालनेन
कृतात्मकृत्यः तितिपः कदाचित् प्रियानुयातो
सुगयानुरोधात्सयोवनश्रीः प्रययोवनातम् ॥
५३ ॥ ततश्चित्तिपातीति तितिपः राजारश
रथः कदाचिद्वनोतेवनेप्रययोगतवान् कृतइ
त्याह सुगयानुरोधात् श्रावितकरभसात् किं
विशिष्टः सहयोवनश्रियावर्ततेयः सयोवनश्री
रिति प्रजानोपरिपालनेन सर्वतोरेक्षणो न कृता
त्मकृत्यः कृतमात्मनः कृतयेन सतथा प्रजानै
पालने राजधर्मरतिश्रुतेः प्रियेरिष्टः सहृदिर
द्यात्तेनिकैरनुयातः कृताः नुगमनः कदाचित्
परिनिष्ठितकालोपलक्षणाथं पत्तेसत्तिनिपः पा
ण्डुः वनोतेकाननेययाप्रियानुयातरतिप्रियाभ्यां
कृतीमाडीभ्यांकाताभ्यामनुयातः कृतानुगमनः
सयोवनश्रीर्यतइति श्रुतः सकिलपाणुः पत्नी
भ्यांसदेववज्रगामेति श्रुत्यत्समानम् ॥ ५३ ॥
पायानुयातहरिणीरसितोलपानोकोलावली

दलितजालकशेरुकानाम् रंतावलोनमधितप
लुवमलुकीनोराजाभवद्वनभुवाप्रपकाएवती
॥ ५४ ॥ सावेतिमदपारथः पाण्डुवोवनभुवाप्रपक
एवती समीपस्योवभुवकाननभूमिसमीपमाग
तवानित्यर्थः कालागलेसत्रिधानेधनोमदनपाद
पेरतिमेदिनीकारः तासोकिविशिष्टानोपावेति प्रा
वेनशिप्रनातन्याधैकतानुगमनायाहरिणीतया
लसितग्राश्रासितउलपल्लवविषोषोयवतासो
तालव्यादिरयेपावपादुः कोलेतिकोलानां ह
कराणां सावलीभिः पक्तिभिर्दलितानिखण्डिता
निबालानिकशेरुकानियासो तथादेतावलेनह
स्तिनाउन्माधितपलुवावलिइतपत्रामलुकीलता
विषोषोयासो मलुकीपश्रुद्वयोरिति विष्णुः श्र
न्यत्तुगमम् ॥ ५४ ॥ पोज्ञाकीर्णरेक्रुतनि
शितपारल्लसरीयत्रल्लज्यचोषल्लज्यकादी
रवरवचकितव्यस्तमानेगयथं लङ्गपल्लन
लङ्गपतमुलकलकलप्रोतकृज्जुतेभल्लध
ल्लभल्लवनभुविश्रुगयाकमेतेनप्रतेने ५५
श्रेष्ठिति तेनभयेनराजावनभुविवनस्थाने सुग
याकर्म श्रावितकयापारः कृतः पोज्ञानातेना
सुविषोषेणव्याकोलोविदिमोरेजः सुगविषो
षोयवतत्रथा पोज्ञः सत्यास्त्रिकोदाभिल्लल्ल
कोलकेपिचेति विष्णुः विषोषेणकोणरतिक्वावि
लेपरतिधात्वनुसागत इतेति इतेनतिमेनति
शितेन नीक्षोणशरेणल्लसः विदिताः श्रुतपव
रीयन् भ्रमन् तरल्लयत्र श्रुनेतरनिशितपार
ल्लसइतिवा तरल्लससुगादनरत्यमरः ज्यो
वोषेन ज्योपादेनल्लज्यः क्षोभधारकोवायः कादी

रा.च.
पा.वो.
१६

रवः सिंहस्तस्य रवेण च कितं भीतं व्यस्तमिदं सतो
गते माने गृह्यं हस्ति सप्त होय च लोभने लब्ध
संपदा रित्वा क्तिवन्नः लब्धे रथाति धारयतीति
लब्धः लब्धे रथाति निपातनं ह्येण मन्या न दण्डा
तिरिक्तो भित्तिरिति स्यात् सिंहः कालीरवः शैलेः
पारीन्द्रः केसरी हस्ति शिखारवः लब्धे रथाति कृपाण
न लूनः शिखरः लब्धे रथाति कोय च तमुलेन कल
लेन धुनि नासेना कृत कोला हलेन प्राते एक देशक
जेतः प्राज्ञायमानाः शक्रेताः पतिगो वत्र भस्तेना
स्वविशेषेण धूलः शस्त्रभस्त्राभस्त्रकोय च शस्त्र
भस्त्रभस्त्रकोनाममाला विभीतक इति विस्मः
५७ ॥ पवेसतेना उदिने वने पुनि घेवमानो वृगया
विहारः समीरणोत्तेक इवापुना वं स मांगविता
न पतेर्जहार ॥ ५८ ॥ पवमिति सृगया विहारः
आवेटक हृपा क्रोडा न पते देशरथस्य पाणो वा
स मांगविता स्वाम्यमात्पस्व हत्कोशराष्ट्रगव
लानुसंधाने च हारश्चतवान् अनदिने प्रत्यहेतेनो
भवेन राज्ञानि घेवमानः अतो सृगया परवशः स
इति राज्यविता विस्मृतवानित्यर्थः समीरणोत्ते
कोनावमिव यथा वायो रुतेकः उदेकः अमुजः
लेपुनाव नो काह इति देशातरेन यति पवेश्वो
रूपकारेणोति निघेवमान इत्यनेन स म्बध्यते ५८
सृगा लब्धुदित्तमसोपकारे विवर्तमाने गतभीरु
भीकम् सत्वाष्ट्रगं मार्गालत्पभृतमनुग्रजन्मान
पृषिचकार ॥ ५९ ॥ सरतिदशरथः अनग्रज
न्माने अष्टरुषि मार्गालत्पभृत वेणवका
रकृतवान् ह्येणयं कश्चिदस्तीति सत्वावगत्य ग्रा
राणाः पशवो वृगा इति अग्रे प्रथमतः क्षत्रियाय

पेक्षया जन्मसृष्टिर्पेक्ष्य सोऽग्रजन्मा ब्राह्मणः ततो
नृजन्मासः अनग्रजन्मानमिति द्विजात्पेक्षया
अनग्रजत्वादिति तममानदीविषेष्टः तस्या उपकारे
समीपे तमसोपकारे विवर्तमाने विशेषणा वस्थि
ते सकिंविशेषः गाढा बुद्धिर्यस्य सतथा गाढा
हृदयानि चेत्यमरः तथा गताभीभयेयस्य सते
किंविशिष्टं श्रुभोक्तं भयशून्यमिति भारतपक्षे
सपाण्डुः अनग्रजन्मानं ब्राह्मणं मृगवृषध्वं श्रुभी
कं काशकं मेथुना सक्तं मृषिवाणालत्पभृतं वेकार
न अनग्रजन्मा ज्योत्षायमात्त अनग्रजन्मा वेणवज्येष्टा
मृगपवदायं मृगवृषध्व इति मज्जातममानो हेनगाढा
अवगाढा विलोला बुद्धिर्यस्य सतथा उपकारे अत्यंतसमी
पे स्थितमृषिमिति गाढेति गाढा विलोडने इति धातुसा
रात् श्रुभिकः कामकैकुरेति भये विस्मिति मेदिनीकरः
केन चिद्वापेन मृगवृषस्य कस्यचित्कनेमि फना सक्तस्य
महारः कृतः प्राङ्नेति पुराणं ५९ ॥ तपस्विनश्च ततो
ः शरेण विभिन्नं नृजन्मकात्माहाधेः शार्पसता पायनिव
इत्युत्पिपातुवृत्रो जशलोपवाप ६० ॥ तपस्विन इति
सदशरथः शार्पसता पायनिव नृजन्मकात्माहाधेः शार्पसता
त्यर्थः कृत इत्याह जनकात्पितः कस्य तपस्विनः सृष्टु
नेः तपस्विन इति प्रत्येकवचने किंभूतस्य विभिन्नोति वि
शेषेण भिन्ना विदारिता सेगता दिनामृतिः शरीरेय
स्य सतथा किंभूतस्य शरेण दशरथप्रेरितेन सृष्टुनो वया
मदेहस्य कोचिन्न शरेण विभिन्नं नृजन्मकात्माहाधेः शार्पसता
सृष्टुतनोरिति भिन्नपदं अर्थान्तरावृत्तिः शरीरे शार्पसता
वृषमाह सतेति सृष्टुतस्यापायेन विज्ञेयानि यतो मृत
यत्र सृष्टुतवियोगेन त्वमपि मृतमवाप्ससीत्यर्थः किंभू
तान् महाधेः महानाधिः मानसीयथायस्य सता दृष्टान्

रा.
पा.
१७

प्रियस्वप्नमेष्टस्याउवृत्रोक्तलोपि सावधानोपि अतः प्रा
मादादेवसधुदितिसूचिते भारतपक्षे समोदुस्तपस्विनः
सकाशात् शापमवाप किंभूतात् कृत्रतनोस्रगद्वेप
गुप्तमनुष्यदेहात् कलैस्तुतामाय सुसुतामाय मञ्जुत्रा
माय तपस्विनः पुनरपि किंभूतात् शरणविदारिततनाः
शामे कथंविधिप्रियाउवृत्रोनिबद्धस्त्रं प्रियायाः कोता
या अत्रुवृत्रोसंभोगकालेनिबद्धोनियतोस्त्रयत्रताह
शं तथातपस्विनः कीदृशात् जनकात् उन्मादकात्
महापेः बहू मनः पीडायाः तथाऊशलोपवहितोपिड
दृष्टादेवमवाप ६ ॥ विषडुमस्यसनाङ्गयस्फलेसल
वामहसानिबृत्रः कोतोपभोगेमुपराङ्गुवात्मानिनाय
कालेनिरपत्यङ्गः ६ ॥ विषेति सदृशव्यः कालेसम
यंनिनायनियतिसाप्रतिवाहयामासेत्यर्थः निरपत्यास
नङ्गः त्वङ्गः त्वान् अमत्यस्यत्यात् पुनः किंभूतः कोतः
कमनोयउपभोगेविषयाङ्गयोभोगस्तत्रपराङ्गुवोनि
सहप्रात्मायस्यसतथा यद्वाकोताया उपभोगेमुविला
सैमुपराङ्गुवप्रात्मायस्यसतथासावनिस्पृहद्वयः
सहसानिबृत्रः हृदात्पराङ्गुवः प्रयादावेदादिति किं
त्यासनात्मकस्यविषडुमस्यस्रगयात्रुपस्यविषडुह
स्यमहाभिजनकशापहृपफलेप्राप्येति पक्षेष्टामभयादे
वकोतोपभोगेमुप्रियाया उपभोगेमुविमुवः पांडुरिति
शामेसमाने ६ ॥ असेतनेः संतिऊतः सावानोत्येसोवि
चित्यप्रतिपन्नमस्यः समस्वदादेनियतः सियताथैराजा
सुरपार्थनतस्योभूत ६ ॥ असेतनेविति सुराजादशरा
यः पांडुवा स्वदारेः सपत्नीभिः सह सुतार्थे सुराणादेवा
नाप्राप्यततस्योभूत नियतः कृतनियमः पुत्रार्थेदेवान्
दिश्यतेचकारेत्यर्थः किंकृत्वाइतिपराङ्गुवकिनाद
त्याह असेतनेनरमत्यस्यदहलोकोपरलोकेचनास्तिमुव

मिति तथाचस्वतिः पुत्रेणलोकांजयतिप्रोत्रेणानेत्यम
मुने अथपुत्रस्यप्रोत्रेणवभस्यामिति विष्टमिति स
किंभूतः प्रतिपन्नमस्यः प्रतिपन्नः प्रातोमस्यः शोकोयेन
सतथा मस्यशोकोतमुक्तिर्यामित्यमरः यद्वाप्रतिप
न्नः अंगीकृतोमस्यः क्रोपोयेनसतथाशापकलैकमु
नेरित्यर्थः एतस्मिन्नियतेनोभयेनराजासुजायदेवता
प्राथनाङ्गता ६ ॥ एतस्मिन्मनिसमयेविषतभीताः
दीरावेस्तदुपसेत्यशक्रमुवाः गीर्वाणाः कृतनति
सूक्तपास्त्रिपात्रे लोकानामुदितमुपस्रवशशंसुः ६ ॥
एतस्मिन्निति एतस्मिन्काले शक्रमुवाः गीर्वाणाः इ
द्वादयोदेवा लोकानामुदितंज्ञानमुपस्रवमुद्देशशंसुः
सुः कथयामासुः दीरावेः दीरसमुद्रस्यतदुपमेत्या
गत्यविपक्षेभ्योदानवेभ्योभीताः कलैशशंसुः त्रिपात्रे
त्रीणाधामानिरहाणास्वर्गमर्त्यलोकप्रातालत्रुप्राणा
तस्मैविस्मवेकृतनतिस्त्रयइति कृतानतयोनमस्का
राः सूक्तयः सूक्तायेः कृतनमस्काराः कृतस्तोत्राश्च
भयत्रसमाने ६ ॥ सन्दिश्यन्निदृशजनयद्यानुवृत्ते
जोषोभुविजननाययत्रतत्र दैत्यारित्तदनुतमोनुदोन्व
वायेस्वैरेशैरवतवितेचतभिरेकृत ६ ॥ सन्दिश्यति
तदनेतरदैत्यादिः श्रीविस्मः तमोनुदः सूर्यस्यान्ववायेवं
शो स्वेष्टतर्भिर्विभागैरमादिद्रुपैरवतवितमैकृत इक
निस दशरथग्रहेविस्मनावतारः कृतः किंकृत्वाह
त्रिदशानां देवानां सङ्ग्रहमिति सन्दिश्यसमुद्रिश्यकिमि
त्याह यद्यानुवृत्तमिति यद्यायोग्यनिजैस्तेजोशैस्तेजो
भागेर्यत्रतत्र भुविजननाय जननायमिति यद्यायोग्य
द्वेमेणभवद्विरपिष्टयव्यापवतारः क्रियतामिति रामा
यणोरुद्रावतारोहन्मान् सूर्यावतारः सप्रीवः भारतप

रा.
पा.
१६

ते तमोउदस्युदस्यवशे चतुर्भिर्गोरिति सहार्थेत्तनो।
या तैस्सहदेव्याः श्रवतारितमेच्छदिति धर्मवाक्येदं
श्रुत्वापैरिति चतुर्भिर्विस्मयतारः श्रुत्वासाः अभिमन्यु
सुद्वान्तारः चंद्रायकास्तमोउदस्यमरः १५ ॥ नतो
मुनिव्याहृतमंत्रकृत्तदातदीयपत्नीपरिचर्याय भोज्य
प्रसर्गचलप्रसजतेपिज्ञेपलाजिर्विबुधप्रसादात् १५
ततइति तदनंतरं तदप्रसदशयस्यविबुधप्रसादात् दे
वताप्रसादादिज्ञेपलाजिः जज्ञेजातापुत्रलाभोजातइ
त्यर्थः देहमात्रेनिवासेचदेहागारेकदेशयाः पिंडः पु
मान्वलेसादेज्जीवमाजीवनायसौरिति विस्मः देहप्रदे
शः पुत्रपदोपलक्षितः श्रगादेगात्सभवसिइति श्रुतेः
कथमित्याह मुनीत्यादि मुनिनाश्रयस्येनव्याहृता
यामंत्रकृत्तयेतित्यज्ञानां कौसल्यादीनां परिचा
र्यायदेवानां भक्त्याउपसर्गाउपासनाप्रकारेणेति श्रव्य
सुगेनदशरथः पुत्रेष्टिकारितः पते न्दप्रस्यपंडोः मुनि
नाडुवांससाव्याहृतमंत्रकृत्तः ज्ञेयनेनमंत्रोदरः तद्य
त्वा विबुधानां धर्मपवनेद्राष्टिनानाप्रसादात् कृत्याकि
लपमेणधर्मादयोयेग्राहृतालेभः क्षेत्रजायथिष्टिराद
योजाताः सांज्ञाचास्मिनीकुमारवाहृतावितानाभ्यां
कुलसहदेवौ क्षेत्रज्ञौजातावितिपुण्यश्रुतिः मंत्रोवेद
विशेषेमादेवतानां चसाधने पुष्ट्यादेपिचपुमानितिमे
दिनीकरः १५ ॥ स्मरदृष्ट्युगवितनान्यथान्वहसव
नानरापधिगतोमहीपतिः चतुरोपिपंचमुवभास्कर
श्रियास्तेनवानवापहरिदस्तेजसः ॥ १६ ॥ स्मरदि
निश्रयानंतयेमहीपतिः दशरथः चतुरः चतः सात्याका
मुत्रानवापसापरासादीनित्यर्थः किंभूतान् पंचविस्त
तेमुवयस्यसंपंचभावः सिंहलदृष्टास्वरादीप्राश्र्येषां
तेतथा यदा पममुवोहरः तदज्ञास्वराश्रीः श्रीभायेषां

ते तद्यापचिवितारेतिधात्वनुसारात् हरिदिद्राहृताव
स्मिनीकुमारोतद्वेज्ञोयेषांतेतथा श्रवदप्रतिरनेमवन
स्यतस्यांतराणांसावादीनि अधिगतः प्राप्तइति महीप
तिविशेषणं किंविशिष्टानिस्मरतादेदीप्यसानेनश्रव्य
सुगेनमुनिविशेषेणावितनानिचित्तारितानिअतिज्ञोद्वा
देणेत्यर्थः सोमानिर्मलनेपुंसिज्ञोवेमवनमधरइतिवि
स्मः पते समहीपतिः पोटुः पंचपंचसाव्याकोस्तनया
मुत्रान्वापिष्टिरादीनवाप श्रुतिन्यत्तेहरिदस्तेजसः
तिपंचमेकवचनेहरिदस्तेजसः सकाशादित्यर्थः ह
रिश्चहरिश्चहरिश्चरहयः सवृणाणामेकशेषः हरय
सुदसोचनेहरिदस्तेजसः तेषांतेजसाः श्रुतादिति धर्माक
धिष्टिरः वायोः भीमः ईद्रादेजः श्रुतिनीकुमारभा
नकुलसहदेवाविति हरिवाताकंचंद्रयममरीचिष्टि
तिशाश्रुतः चतुरोपीतिमहीपतिविशेषणं चतुरोदरः
तनयान्किविशिष्टान् मुवेनवकेणभास्वराश्रीयेषां
किंभूतः वनांतराणावनमध्यान्धिगतः प्राप्तः कथंभूता
निस्मरत श्रवोभत्तनोकयत्रपवंभूतानियानिष्टुगानि
पवंतशित्वराणितत्रविलीणानि श्रव्यस्यपवंतविशे
षस्यसुगेर्वितनानीतिवा श्रव्यः पवंतभेदेस्याडुल्लभके
शोणाकेपुमान् कृतवेधेन्यनिगंतनक्षत्रेपुनपुसकमि
तिमेदिनीकरः श्रयंचकषंयोगवाचुप्रकारानरप्रक
रणेमेदिनीकरः यदास्मरदृष्ट्युगप्रभुत्वेयत्रानि
वितनानिचेतिहंसमासः सुगेप्रभुत्वंशित्वरेचिक्तौ
डोवुयत्रको विष्णोत्सर्वयोश्चायस्यान्ययोषकइति
विस्मः १६ ॥ कृतार्थताकीदृगहोत्प्रस्यदेनमालेवि
तपुत्रश्रुतिः देवः स्वयधर्मस्यः सिधवेमहाउज्जमाश्री
रुभक्तिनत्रः १७ ॥ कृतार्थतेति कृतार्थः प्रयोजनम
र्थान्जनादिनाकृतार्थस्त्वभावः कृतार्थतासान्प्रस्य

ज्ञोदशरथस्य पांशोर्वा कीदृक ग्रहो वक्रमशक्यत्यर्थः अ
निर्वचनीयाकृतायनेति तात्पर्यं ग्रहो धिगर्थे शोकचक्र
णार्थविषादयोः संबोधने प्रशंसायां विस्मये पादसुरादौ इ
ति मेदिनीकरः कृतइत्याह यदेति यतो हेतोर्धर्ममयो ध
र्मवृत्ती देवो विस्मः रामदूषणालेखितपुत्रवृत्तिः पुत्रशरीरः
पुत्रदूषो वा स्वयमात्मना यदेतदशरथमिषे वै सेवितवान्
स किं भूतो गुरो भजानघः गुरुभक्तिमान् महाव्रज्या सक
निएः भरतादिसहितः पदे धर्ममयो कथिष्ठिरो धर्मजन्मे
नित्यावत् महाव्रज्याभीमादिसहितः अत्यन्तमान् ६३ ॥
सलक्ष्मणो नृपतिरसमृद्धिरुच्यते अत्र सम्यग्द्रव्ये धिनश्रीः
ज्याया त्विरेजे क्रमशो भिरामः कौमारमासाद्य वयः कुमारः
६४ ॥ सदिति ज्यायान् ज्येष्ठः कुमारो वामः सुभुभराजने
स्मकौ मारयो वनं वयसाद्य प्राप्य वयः पतिगवाल्पा
दौ वयो यो वनमात्रकै इति शास्त्रतः न विद्यते भीर्यस्य तत्
अभिभयस्य न्यमिति वयो विशेषणं यद्वा किं विशिष्टः क्र
मशः क्रमेणावृत्तिने अभिरामो मनोहरः क्रमेणाशोभते क्र
मशो भिरति वयो विशेषणं वा किं भूतो लक्ष्मणेन प्रवृत्तेन
भ्रात्रा उन्नीता समृद्धिः राज्यसम्पन्निर्यस्य तथा उच्यते शत्रु
ज्ञासम्ययस्य उच्यते शत्रुघ्नस्य सम्ययस्य च भवते नावृत्त
क्षणापि तावपि तावपि धिस्तथा पदे ज्यायान् कुमा
रः कथिष्ठिरः लक्ष्मणेन राजविज्जेन चक्रादिना उन्नीता स
मृद्धिर्यस्य उच्यते शत्रुघ्नी शत्रुघ्नीसम्ययस्य भवते न भवत
ऊतोत्यत्रेन राजापथितश्रीः कुमारो यो वनं सममित्यमरः
लक्ष्मणो नाच्छनेनाभिरामभानरिलक्ष्मण इति विस्मः ६५ ॥
कथिष्ठिरं भीमपुत्रं जयाभासं मंदधानं नकुलेन लक्ष्मी स
मादवासे सहदेवनिष्ठं ज्येष्ठं सुतं वीर्यवान् तोषनातः ६६ ॥
कथिष्ठिरमिति तातोदशरथः ज्येष्ठं सुतं रामं वीर्यवद्दृष्ट्वा
तस्यैव भूव किं भूतं कथिष्ठिरं संग्रामे स्थिरं अपलायन

मित्यर्थः भीमेन शिवेन पुनर्जयेनाग्निना वा समंतलं भीमो वृ
वेतसे प्रोभो चोरे वापि वृकोदरे इति विस्मः पुनर्जया जनेव क्रो
नागभिदेहमारुते इति मेदिनीकरः कुले लक्ष्मीनदधानं अपि त
दधानमेव सहमाया लक्ष्मणः समः सलक्ष्मीकः न सादवासे
प्राप्ते सहदेवनिष्ठया देवभक्त्या वततेयः सहदेवनिष्ठ इति भार
तमते तातः पांडुः ज्येष्ठं सुतं कथिष्ठिरं प्राप भीमो भीमसेनः
पुनर्जयः धर्मनः नकुलेन माद्रीपुत्रेण समं सहदेवोपि माद्रीस
तपव अत्यन्तमानं ६७ ॥ संतानलाभादन्तः पितृणां हर्षा
दसंभावितपूर्वप्रापः सार्थं स्वधारे रक्षधृतकामः सशत्रुतोषक
रतिर्न्यो धृत ७० ॥ संतानेति सन्तपः दशरथः शक्रतोषक
तिः वभूव इन्द्राद्यनन्यरोधुत स्वदारैरनुधृतकामः अभिलाषि
तपदार्थमनुधृतवान् संतानलाभात्पुत्रप्राप्तेः पितृणां सन्तानः
अणसूनुः प्रजया पितृभिर्इति श्रुतेः अतएव हर्षादसंभवीतो
विस्मृतः पूर्वप्रापः सुदुमुनिप्रापः येन स तथा संतानः संततो
गोत्रेणादपत्ये हरदुमे इति विस्मः पदे सन्तपः पांडुः स्वदारैः
सममनुधृतकामः समीयवात्सल्यं तस्मिन्काले परलोकगम
नाच्छत्राद्यनन्यरोधुत इति योज्यं हर्षः कामोदकः पूर्वप्रा
पविस्मरणहेतुः परलोकपव शक्रसेवापरो वभूवत्यर्थः अ
त्यन्तमानं ७० ॥ विद्यागुह्यानि लयादवाप्य काले कुमारधु
तरासूमेत्य ववंदिरे भूमिपतिजनानां विलोचनालीरनिमेषय
तः ७१ ॥ विद्येति कुमारगमादयः भूमिपतिदशरथं ववंदिरे
तस्य प्राणानि कुर्वन्ति सकाले वंदनो विनसमये आगत्य समीप
मिति शेषः किं विशिष्टं धृतराष्ट्रं येन ते धृतराष्ट्रं धृतराज्यामि
ति धृतराष्ट्रः सुरादि स्यात्तत्रागच्छेय भेदयोरिति मेदिनीकरः
गुह्यानि विनयादि वा सुवर्दपविद्यायां वा गुह्यानि लयादि
ति पाठांतरं तत्र गुह्यानि सुपाध्यायानां निलयाद्देहादि वा अवा
प्येति जानानां निरीक्षकानां विलोचनालीरनिमेषः परम्यरा अनि
मेषयंतो निमेषसूत्याः कुर्वन्तः अंगानि वेदाश्च त्वागोमीमांसा
न्यायवित्तरः सुराणां धर्मशास्त्रं च विद्यायाश्च तदंशेति पदे

श.
पा.
१०

वैतिस्तेतिहृदः स्मरति धृतेर्मिल्लङ्ग नचोबुवाहादवेति यथानवमे
द्याः धर्तारण्यनसितचंचुचरणहंसानुद्वेजयति विप्रत्नानिति उ
भयंविशिनाष्ट स्त्रिग्येति स्त्रिग्याः सत्वरगंभीराद्योष्ववस्योगिरो
वाचोयेषामितितथा पक्षे स्त्रिग्याः श्रवणसावदागंभीरावज्ज
देशव्यापित्योगिरः शब्दयेषामिति त्रैलोक्यसलोकत्रयस्यताप
नामुद्देशानां संतापानां वा प्रशमनिराकरणोदत्ताः ऊशलाः य
नादिहानाद्भयप्रशमनाश्चलोकस्तभवेनजनेदतिशयस्ततः
पक्षोबलेप्रतवेचपार्श्वसख्यसहाययोरिति विप्रः विशिष्टः
पक्षोयेषामिति विप्रत्नानिति धर्तारण्येपितस्यां चिह्नं सकारव
योः स्मृतः इति मेदिनीकारः भारतपक्षे नेऊमारायपिष्टिरद
यः धर्तारण्यन् धर्तारण्यस्य तान् विप्रत्नानुद्वेजयति धर्तार
न् विशिष्टपक्षान्तहायसहितान् चिरमुद्वेजयति स्म धर्तादि
हानात् त्रैलोक्यतापप्रशमनदत्तानवांबुवाहादवजलसेचने
नेति श्रुत्यक्तमानं ३३ ॥ ऊरुहृषीकेशपनतायपविद्यायासमधि
कंपरिवृंहिततेजसः पवनसंगतपावकसत्रिभान्तप्रसृताः प
रभीषणानां दफः ३४ ॥ ऊरुहृषीकेशपनतायपविद्यायासमधि
कांशत्रुणां भीषणानां भयंकरत्वदफः दफ इति स्म अत्र हेतुविशे
षणमाह पवनेन वायनासंगतो यो वाक्किंस्तत्त्रिभान्तवृत्त्या
स्तद्वज्रः सहादत्यर्थः ऊनप्रवमित्याह उड्डणामथापकानां विस्मा
मित्रवैशिष्ट्यादीनां कृपया उपनताया आरुधविद्यायनुर्वेदस्तया
समधिकं मत्पथं परिवर्धितं तेजो येषां ते तथा हृदि हृदा विनिधा
त्वनुसारात् पक्षे न्यपसृतायपिष्टिरदयः ऊरुः द्रोणाचार्यः
हृषीकृपाचार्यः ताभ्यामुपनीता आरुधविद्यायैस्तेषां प्रस
मानं ३५ ॥ वसप्रसंगे रपरजितानां द्विजिह्वा मारीनेव शीकृता
नां तीव्रप्रताप्रज्वलनेन तेष्वां भाव्यं भयं शत्रुगणोनुमेने ३५
वसेति तेषां समादीनां भाव्यं भयं भाविभयं शत्रुगणोनुमेने
अनुसाति स्म स्वीचकारेत्यर्थः कार्यकराण्योः कृतोतिषष्टी
तत्कार्यकं भयमित्यर्थः अत्र हेतुमाह तीव्रेति तीव्रो भिनवो

रा.
पा.
११

प्रस्थापितोपासनायोनानां स्थानान्तरविधिपूर्वगतोपसमर्थ
कोदंडधरः प्रतस्थे ७८ ॥ मात्रेति सरामः स्थानान्तरमेवाप्याया
देशान्तरं प्रतस्थे प्रस्थितः विष्णुमित्रतपोवने प्रतिजगामेत्यर्थः
किंविशिष्टो मात्रासमं गमनस्याकोमलया सह रातादशरथे
नतपोधनानां तपस्विनां धामसह प्रस्थापितः कोसल्पासहिते
नदशरथेन वनं प्रस्थापितमित्यर्थः साधंसाधसमाने सुसमे
स्यादभिप्रेयवदिति विष्णुः तथा सावरजः सकनिष्ठो लोहमा
सहितः विद्धि धितामिति शत्रुणां रणोपसमर्थकोदंडधरः सम
र्थः सन् धनुर्धरः समर्थो वायुः कोदंडस्तधारयतीति प्रदे १
सकथिष्ठिरः स्थानान्तरं देशान्तरं प्रतस्थे मात्रासमं कुंत्पासहसा
वरजोभीमादिसहितः राताधनराष्ट्रं अन्त्यत्समान ७८ ॥
परिकल्पितकामदेहदाहं विषयं प्राप्य सवाराणावतंसः अ
विशंकमुवासनत्रभास्वत्तिलादाभवेन प्रदोषरुद्धः ७९ ॥
परेति सरामः तत्र स्थानान्तरं अविशंकं शंकाशून्यं यथाभव
ति तथा उवास उषितवान् प्रदोषेण रात्रिमुत्वेन रुद्धः संपा
कालस्य वृत्त्यात् तत्र स्थानान्तरं किंविशिष्टं भास्वदिति भा
स्वतः आदित्यस्य दीप्त्या लाक्षाभेलादासहशलोहितं वने यत्र
यद्गामदनाश्च मावस्थित्या सदैव तदवस्थितः सदा पल्लवत्वा
लोहितत्वे शलाक्षाभेनं यस्येति राणावतंस इति राणावतंस
द्वयोभाकारः वाशब्दश्चार्थे भिन्नक्रमः विषयवा विषयदे
शंप्राप्येति सकिंभूतं तं परममर्थं कल्पितोजनिनो योश्चि
वेन कामस्य कंदपस्य देहदाहो यत्र तथा विधेः प्रभयजनक
स्थाने निःशंकमुवासति शोयानि शयप्रकटनार्थं कामदेव
दाहको नाग्निना लाक्षाभवनं त्वमिति प्रदे सकथिष्ठिरो
वाराणावतं नगरप्रदेशं तेन सह वर्तते यत्स सवाराणावतं न
गरप्रदेशं तेन सह वर्तते यत्स सविषयं देशं प्राप्य विशंकं नि
र्भयं यथास्मात्त्रया उवासति भास्वती दीप्ता कथितं यत्र पवधुते
लाक्षाभवेन लाक्षाणि मित्रं दहे ज्वलिते लाक्षा दहन्त्यर्थः प्र

दोषैः प्रदोषे चोचितं केचिन्प्रदोषनादिभिर्देवैर्धनसेवकैरुत्तुहः
परेण शत्रुणा कल्पितं आकाशितः कामेन इच्छया देहदाहो य
त्रेति दोषः स्याद्दृष्टोपापे दोषा रात्रौ भुजे पिचेति विष्णुः परेण
शत्रुणा कल्पितः समर्पितः काममन्त्र्यं देहदाहो यत्रेति वा
यथा शिवेन कंदपदे देहाहः कल्पितस्तथा यमधीति ७९ ॥
उपनतजनं ह्नुमस्त्रा लुमार्गे च तस्मिन्निद्रवचनमारादा म
भावेन सुखं अनयदपि कियंतं कालमालोच्य कार्यं प्रक
रितं गुरुभक्तिः सा उजोगजस्तुः ८० ॥ उपनतेति सा उजो
सलक्ष्मणो राजस्तु रामस्तु ज्ञाने गतपो वने कियंतं मपि का
लमनयदिति वाहितवान् कार्यं गुरोराता परिपालनं प्रमा
लोच्य विष्णुपतदनुरोधेनेत्यर्थः देवता कार्यं गतमवधुपं
वा किंविशिष्टे उपनेता उगतनेन जनेन ह्नुमो निर्मितः स्त्रा
नीयो मार्गे विसंयत्र विडरेति विडरस्पज्ञातनीगरस्य विष्ठा
नित्रस्य वाचनमा मभावेन सुखं आकलयन् आराद्रुस
मीप्रयोरित्यमरः प्रदे राजस्तुः कथिष्ठिरः सावरजः स भी
मः भाविकायं वेरादितृपमालोच्य कियंतं मपि कालं तत्रा
लोच्य तत्र लाक्षा दहे उपनेतनं निर्नीतेन भीमस्त्रिधेन जन
ने ह्नुमो धूमैरधस्तात्तार्गे निर्गमणमार्गो यत्र आस्थास्य कोर
वमंत्रिणा वचनं सुखं अनयदप्रकटता गुरुभाविर्धेन
कृतया निर्गमनमार्गोऽपि विडरेणो वनस्योपदिष्ट इति श्रुतिः
विडरो नागरे पीरे कोरवाणा च मंत्रिणा इति विष्णुः ८० ॥ स्त्रा
यमेधितवित्रभानुहेति स्फुरितो तो वसतिं विहाय धुयः सव
नांतरमुद्यता रिभीमः स्वगुरुभूतपरं धरः प्रपदे स्वयमिति
सरामः वनान्तरं प्रपदे प्रपन्नस्ततोऽप्यत्र जगामेत्यर्थः तो वस
तिं विहाय त्यक्ता इति किंभूता स्फुरितो शोभायको किंभू
तः पथितः समुत्थिताश्चिदानां विधाहे नयो चासां तादृशा
हेतयोऽस्मादियस्य सतया पथितो चित्रभानुहेति स्वपरो विस
र्जनीयस्य लोपो वक्रव्य इति विसर्जनीयलोपः तथानघनाः स

रा.
मा.
१३

ग्रामाद्योद्यताये प्ररयः शत्रुवलेषांभीमोभयंकः सुगुर्वीश
तथरः श्रवताः रूपायापारकोचोद्यति प्रदेसयथिष्टरः स्व
यमात्मनेवप्रथितोवर्धितश्चिभोवर्धितस्तस्यहेतिज्वाला
तयास्फुरितांदयमानांतामिति लातायुहप्रपावसतिविड
रोप्रदेशाद्विहायावनोतंप्रपेदेतिशेषेसमाने हेतिः स्यादा
यथेज्वालेहेतिस्तराणतेजसीतिविश्वः चित्रभावः खगेनले
८१ ॥ विलेद्यगंगां व्रजतः सुहृत्सामानदेहस्यबलावभा
वात् तस्याग्रतः सदरतो ज्वलागीनिशाचरो प्राडरभन्मदीपा
८२ ॥ विलेद्यति तस्यामस्याग्रतोनिशाचरो तादकाभिधा
नारक्षसी प्राडरभन्मदीपा प्रकाशप्राडराविः स्यादित्य
मरः किंविशिष्टमदीपेति मृदेनसततयागर्वेणवा श्रंथावि
वेकस्यन्यादपीधेत्यर्थः तथासुदेदानवविशेषेस्वामिनिरता
श्रुतव्रजसुंदरता उज्जलांगीज्वलतीतिज्वलः ज्वालाउद्गता
ऊर्ध्वगताज्वालायत्रईदृशमंगयस्याः सामुवेनोत्कात्यागेऊ
र्वतीत्यर्थः बलायाः विस्वामित्रदत्तायाविद्यायाः श्रुतभावा
त् श्रंलानदेहस्य श्रंलानशरीरस्यगंगाविलेद्यतीत्यासुह
रमतिहृददेशांतरं व्रजतः भारतपक्षे तस्ययथिष्टरस्यब
लावभावात् बलास्यशक्तेरनुभावात् श्रंलानदेहस्यहिडिवा
नामनिशाचरी मदीपाकामोन्मत्ताकामुकीतथासुंदरस्य
भावः सुंदरतातया उज्जलांगीरस्यांगीतल्यमन्यत् मदीरे
तस्यकस्त्ययोगर्वेहर्षभदानयोरितिमेदिनीकरः श्रंपेवति
सिरेल्लीवेवत्तहीनेतनाइति ८१ ॥ सुवेगचलितोच्च
लतवगस्रगाहिडिवावलीनिरंतरतरोदरीकुनकदत्तिणा
साक्षणात् निरोहान्प्रनेदनमावर्कोशिककानने दशां
तरमुपागमकिमपिकामचारोदुर् सुवेगेति स्नानदकानि
याचरी किमप्यनिर्वचनीयंदशांतरमवस्थांतरमसोम्यत्र
पत्नमुपागमत् उपागतादाणात्रिमेशाहानत्रकानने नृप्र
नेदनंमंनिरीत्यदृष्टेति किंभूतेकानने आवर्दः सशद्योमहा

स्वनवान् कोशिकः विस्वामित्रोद्यत्रदशांतरं किंभूतेकामचा
रेणस्वेच्छयाकरणोद्यत्र स्वेच्छयाजनिनं साकिभूता सुवे
गेनचलिताः चंचला श्रंतपवोच्चलितोद्योगाः पक्षिणास्रगा
श्राणपाः पशवः ग्रहयः सप्ताः तेषांयादिवावली कालावे
श्रवलीतयानिरंतरमन्यर्थं व्याममुदरंयस्यास्मातथा य
द्वासेवगशालिताः उच्चलतवगस्रगाहयोययासातादृशी
चडिवावलीनिरंतरतोरोदरीचेतिहुंसमासेवपं सुवेगच
लितोच्चलतवगस्रगाहयोयत्रपवधुतयादिवावल्यानिरे
तरतरमुदरंयस्यादितिवा डिवाभयधुनावर्णोभूस्मोहनि
स्मवदनिमेदिनीकरः तथाकृतकोकपदेदत्तिणादत्ताः
यद्वाकृतकोकविमोदत्तिणाः सरलोवामादिवीयस्याः सा
तथादत्तिणाः सरलोवामः परिसिद्धानुवृत्तिषु विप्रुपा
दीभवेमित्रेयाद्यदानप्रतिष्ठयोरितिविश्वः कोशिकोपि
नलेवालयहेणुलशक्रयोः कशोत्तोल्लकयोस्तुस्या
द्विस्वामित्रमुनावपीतिमेदिनीकरः पक्षे साहिचिवाना
मराक्षसीनृपसुतंभीमंनिरीत्य किमप्यनिर्वचनीयंदशां
तरंमन्मथसंचारेणैद्दमवस्थांतरमुपागता तदृशीने
तमन्मथविकारवतीवधुवेत्यर्थः आवरोत्यर्थं सुशोभः
कोशिको उल्लकोद्यत्रतादृशोवनेकयंभूता सुवेगचलि
तग्रतपवोच्चले खगोस्रगस्रयस्यास्मासुवेगचलितोच्च
लतवगस्रगा तथावलीभिस्त्वलीभिः निरंतरमनवका
शतलेयत्रतादृशमुदरंयस्यास्मातथेति रलयोरेवयात्
दशावस्थादीपवतिर्वसनेभूत्रियोधितेतिमेदिनीकरः
तलेस्वहृपेतहेलीक्लोवेज्याचानवारणइति ८३ ॥ विष
मेमुप्रहारातीकृतातापततोडुनं सहिडिबस्यशकलेव
मुसात्विशिताशिनः विषमेति स्रगमः प्रतनः पक्षिणाः प
तत्यत्रिपतगोत्यमरः पिशिताशिनः मोसाहान् डिबस्या
कालावंडस्यशकलैः खंडैरथात्रादकायाः श्रुतस्नात् हिः प्रा

दसुराणो दुर्तशीलतादकाविषमस्मिन्निधितस्त्रयोवाणस्पृ
हारेण श्रोतृपीडितां कृत्वा संपाद्य कृतीं कृतेन शुक्लं शुक्लं
शनाशं दिशतीत्यादिवर्तकारस्यादित्येव त्रयमेव दोषः तस्या
३४ः स्थले वाणो न निशितेन संपाद्योत्पद्यः प्रदोसभीमः आपत
तो आगच्छतः हि डिं वस्वराक्षसविशेषस्य शकलेर्देहावेदेः
पिशिताशिनो गृद्धादीत्यादिनाः अनुसृतं तो हि डिं वां विष
मेषुः प्रचवाणः कामः तस्य प्रहारेणां कृत्वा विधाय स्वकी
येन दर्शनेन स्वरवाणां चित्रं कृत्वेत्यर्थः ८५ ॥ प्रतीप्रदर्श
नी सैषा विचारास्यत्यर्थः ततो गुरुगिरा तस्या जीवितेशा
वधुवसः ८५ ॥ यतो हेतो रस्य रामस्य प्रथि मार्गे सैषा तादृ
का प्रतीप्रदर्शनी विप्ररेता चरणानि कामद्वेषिणी विचवा
रवध्राम ततो हेतोः गुरुगिरा विस्वामित्रवचनेन तस्या स्नात
काया जीवितेशायमः सरा मो वधुव प्रदो सुसभीमसेनस्य
सैषा हि डिं वा प्रथि मार्गे प्रतीप्रदर्शनी वनिता विचचार संजा
ता ततो हेतोः गुरुगिरा गुरोः ज्येष्ठभ्रातुः कथिष्ठिरवचनेन त
स्या हि डिं वा जीवितेशः स्वामी वधुव प्रतीप्रदर्शनी वामा
वनिता महिला तथेत्यमरः जीवितेशो मये पुंसि त्रिषु स्या जी
वितेश्वरे इति विश्वः ८५ ॥ वचनमात्मगुरो रतिष्ठतात्प्रस
तेन समेत्य निशाचरी अनुपतस्मिन् पिशिताशिनो लोक्कासमय
युक्तमपायमवापसा ८६ ॥ वचनमिति सानिपाचरीत
दका समये युक्तं प्राप्तमपायं मरणमवापस्य तवती किं कृ
त्वा न्यप्रसूते न रामेण संगत्य मार्गे मिलित्वेति किं विशिष्टेन
आत्मगुरोः विस्वामित्रस्य वचनं कृत्वा सा किं विशिष्टा अ
नुपपन्ना त्वं प्रतीपिशिताशिनो वा पिशिताशिनो गृद्धादीनां
चो वा सत्सङ्गो यत्र तादृशी उत्कृष्टा उद्धतकेशा च अनुपतत्
पिशिताशिनो लोक्काभिर्वापदद्वयमेतदिति प्रदो सानि
शाचरी हि डिं वा समय युक्तं वा वस्या समय सहितमपायं वि
स्वमवापस्य रासमये समागमिष्यामि इति त्ववस्था सम

यः आत्मगुरोः कथिष्ठिरस्य वचनं मनुति सतात्प्रसूतेन भीमे
न समेत्य स्वामिभावेन समागममेत्यस्वामिभावेन समागम
मेत्य अनुपपन्ना त्वं भीमसमागमादनुपतत् बहिर्भवत् ३
दरादित्यर्थः पिशिताश्री सो स भक्तको राक्षसो चोत्कृष्टो
नाम पुत्रो यस्यास्मा ८६ ॥ महामुनेः प्राप्तवत्तत्तपो वनेन
रेदं स्तनोरथ धर्मजन्मनः सद्भावप्रस्य पराशरोद्भवप्रसा
दलाभेन वधुवनिर्घृतिः ८७ ॥ महामुनेरिति नरेन्द्रसूतो
रामस्य पराश्रेष्ठानिर्घृतिः स्वस्थं वधुवेति कृतइत्याह श
राङ्गणा उद्भवः उत्पत्तिर्यस्य पवधुतस्य प्रसादस्य लाभात् अ
र्थात्सनिभिः कृतस्य शारेणा तादेका व्यापादना त्रयो धनानां भ
यहानिर्जातेति संतोषात्प्रसादो जातइति धर्मजन्मनो धर्मा
त्यन्निष्ठानस्य महामुनेः कौशिकस्य तपो वनं प्राप्तवत्तः प्रदो
नरेन्द्रसूतो राजपुत्रस्य धर्मजन्मनो कथिष्ठिरस्य पराशरोद्
भवप्रसादलाभेन पराशरात्मनेः उद्भवो यस्य सः व्यासः तस्य यः
प्रसादः रेदं राधनाय तपस्यां कृत्वा त्वं वधुवः उल्लाभेन महा
मुनेः शालिहोत्रस्य तपो वनं प्राप्तवत्तइति निर्घृतिः स्वस्थ
तावस्य समाने शशुखोक्तियामिति श्रुत्यत्तमानं ८७ ॥
तेनैवेकेन गुरुणा सनिर्घृत्तप्रयोजनः एकचक्राहितगति
र्भास्वानिवृत्तदर्थं भो ८८ ॥ तेनैवेति सरासः तदार्थं भो १
मुमुभे किं धृतत्तेनैव प्रकीर्ता द्वितीयेन गुरुणा विस्वामित्रे
ण निर्घृत्तं सस्य त्रयं प्रयोजनं यस्य स तथा एकचक्रोऽष्टरा
ज्ये आहितागतिर्येन स तथा कद्वभास्वानिवृत्ति भास्वा
निवेति भास्वानिव एकचक्रेण एक रथो नाहितगतिरि
ति प्रदो मय कथिष्ठिरः गुरुणा व्यासेन एकचक्रेण तगरवि
शेषेण आहितागतिर्येनेति चक्रः कोकः प्रभावः कौर्ववने
सेत्यर्थो गोयः राष्ट्रे देशे तदेकं भवार्थे पराशराख्यो विनि
विश्वः ८७ ॥ तस्मिन् प्रदेशे कौशिकवने न्यसूतोः रामस्य स
मात्मनाय भावं सरदकत्वं प्रपन्नै गते सति मुनीनां तत्र पावनं वा

रा.
पा.
१५

तस्मिन्देशे नृपसमुसंगत्सनाद्यभावं सहसा प्रपन्ने क्रतुक्रि
यासकृधियां मुनीनां रत्नो निमिषे भयमुद्दिष्टीमे ॥ त
स्मिन्निति तस्मिन्देशे कोशिकवने नृपसुतोः रामस्य स
गात्सनाद्यभावे सरत्नकल्पप्रपन्ने गते सति मुनीनां तत्र पाव
नवासिनो रत्नो निमिषे रत्नसज्जनितं भयमुद्दिष्टीमे उद्दिष्टीमे ने
ष्टां किंविशिष्टानां क्रतुक्रियासु यज्ञक्रियासु सत्तापोर्वुद्दि
ष्टीषां तथा सहसा हठादतर्कितमित्यर्थः पक्षे तस्मिन्देशे
श्रीशालिहोत्रतपोवने रत्नो वकनामादेव्यः तन्निमिषे तत्र
पत्रे नृपसुतवः कृधिष्ठिरादयः श्रम्यत्समाने निमिषे हेत
लत्सणोरिति मेदिनीकरः ५५ ॥ रत्नो हितद्विजायुस्तद्वृष्टि
मात्राभिर्नोदितः मरुदानंदनो यत्तमानस्यो नृपनेदनः ५६
रत्नइति नृपनेदनो रामः यत्तमानस्यो रत्नो वपायसावपा
नो वभूवेत्यर्थः कथं भूतः मरुतां देवानां मानंदः श्रानंदजन
कः श्रानंदयनीत्यानंदः तथा किंविशिष्टः रत्नसामहिताव
होहिताः द्विजाः अस्त्विजास्तैरायत्तास्तदाभिमुखं तस्मात्तद्वृ
ष्टयत्तत्तात्रैणोभिर्नोदितः प्रेरितः दृष्टिस्तस्या रत्नसं वपा
येनेति कजा इति रत्नो सिग्रहितानि येषां ने रत्नो हिता इति
वा श्रायत्तने जितेति तेने किंशिते जपिते पिचेति मेदिनीक
रः पक्षे मरुद्वायुस्तस्यानेदनो मरुदानंदनः नृपसुतो भी
मः यत्तमानस्याविति किंविशिष्टः मात्राजनन्याजं ताम्र
भिर्नोदितः प्रेरितस्तर्पकदैत्यं जहोति कथं रत्नो हितद्विजा
युस्तद्वृष्टि रत्नो हितद्विजे रायत्ता दृष्टियेत्रेति क्रियाविशेष
तां ५७ ॥ मारीचेष्टमनिष्टकारिणमर्षीनां दिष्टाश्चमस्यायि
नां विप्राणां मभयार्थमस्त्रविधेर्गौमागुरोराज्ञया सद्यः सा
नुचरं निशाचरपतिं भीमः सुवाङ्मरुतो दोषी यो जवानवीर
पदवीं मारुह्य चोरो वकं ५८ ॥ मारीचेति श्रमो रामः सुवा
ङ्मरुतां नामानं निशाचरपतिं रत्नसं श्रेष्ठं जवानहन्वा
न् भीमो भयानकः गुरोः कौशिकस्याज्ञया अस्त्रविधेयं त

क्रियायागो मारुहकः सुवाङ्मरुतां किंभूतं मारीचस्य तद्वात्स
रात्सस्येष्टप्रियं मारीचेष्टं तथा मानुचरं ससेन्योरो से
ग्रामे मुनिष्टकारिणमर्षीनां दिष्टाश्चमिति दोषी यो
वाङ्मरुतेन वीरपदवीं वीरमार्गे मारुह्य चोरो वकं श्रेष्ठं
वका मातातादकानि शाचरो चोरो श्रेष्ठकायस्य तादृश
चोरे श्रेष्ठकेनेत्रेयस्येति वा किमर्थमित्याह सिद्धाश्चमे
तस्मिन्तपोवने स्यापिनामचस्थितानां विप्राणां मभया
र्थमिति भारतपक्षे श्रमो भीमः निशाचरपतिं वकं वकं
नामानं जवान किंभूतं सुवाङ्मरुतां भनभुजं चोरो कदिना
वीरस्य पदवीं रस्य पदवीं मारुह्य गुरो कधिष्ठिरस्याज्ञया
कथं भूतं वकं मारीचेष्टं मारीजनस्य रत्नत्रयेष्टायस्य त
मिति मारीचस्या ज्ञानस्येदति मेदिनीकरः ५९ ॥ भूच
रद्विजगणाशिनं द्विषं विचरद्विजगणाशनं तदा तं विचा
यज्जलमग्रजन्मनो रात्सस्य कुरो रत्नसः ६० ॥ भूच
रेति सरासः श्रम्यजन्मनां विप्राणां जले समुहं रत्न रात्स
सानां हयं करोतीति रात्सस्य कुरः तं द्विषं सुवाङ्मरुते
चरद्विजगणाशनं विचरं नोति विचराः आकाशचारिणो
द्विजाः पक्षिणो रद्वाद्यत्तेषां मशाने भोजनो यत्कृत्वा तं
कथं भूतं भूचरेति भूविचरं तीति भूचराः ये द्विजा विप्रा
स्तान् शितं भक्षितं शालेयस्येवं विधे पक्षे भीमः द्विषः
वकं जलं जनपदे गेहे सजातीयगणे पिचेति विस्मः दत्त
विप्रादजा द्विजा इत्यमरः भूचरद्विजगणाशनं भोजने
यस्येति भूचरद्विजगणाशनः तादृशं वा ६१ ॥ द्विजरा
जगवीभिः सर्वर्षितश्चोर्नृपात्मजः जगदानंदयन्तादा
त्कामदेवद्वयावभो ६२ ॥ नृपात्मजो रामः कामदेवः कं
दपं सद्द्वभो मुमुभे द्विजराजो ब्राह्मणश्रेष्ठः कौशिक
स्तस्य गवीभिर्वीणाभिः सर्वर्षिताश्चोर्नृपात्मजः कंदर्प
स्यापि द्विजराजस्य चंद्रस्य गवीभिः किंरौः सर्वर्षिताश्चोर्नृपा

रा.
पा.
२६

तीति यहा एतत्काव्यकारयितान्पः कामदेवनामानह
भो सोपिवास्मानाशीवीदेः संभूतश्चिद्विजराजस्यचंद्रस्य
निद्विजराजगवीरित्यत्र गोवर्द्धितत्त्वकीतिवतसमासातः
गविशब्दोपीतिकेचित् पदेन्प्राप्तजोभीमसेनोद्विजरा
जगवेभिः शालिहोत्रनपोवनवासि ब्राह्मणाशीवीदेः सं
भूतश्चिः शत्रोः धकदेवस्यविनाशनादिनि गोशब्दः प्रभुः
भूमिंशुवागर्थइतिशेषः

॥ इति श्रीहलध

राणीप्रसूतकाटंबकुलतिलकचक्रवर्तिश्रीकामदेवप्रो
त्पाहितकविराजपंडितधिरवितेराचवपांडवीयकाव्ये
कामदेवाके महाकाव्ये श्रीरामकथिष्ठिगेनामप्रथमः सर्गः ॥
समस्तप्रक्रियाविराजमानरिपुराजकंसञ्च श्रीम
न्नायणप्ररायणराजाधिराजश्रीमदनसिंहकारितश्री
शशिधरकृतौराचवपांडवीयप्रकाशेप्रथमः सर्गः ॥ १ ॥
ॐ श्रीगणेशायनमः ॥ ॐ नमोऽयं कन्याजनकेनदितिताम
योनिजोऽलंभयितंस्वयंवरे द्विजप्रवर्षणसधर्मनंदनः सहानु
जलोभुवमपनीयत ॥ द्विजप्रवर्षणब्राह्मणश्रेष्ठेनको
शिकेनसधर्मनोरामस्तानपिभुवंभूमिजनकराजधानीमि
ष्टिलामनीयत नीतः धर्मेणानंदयति लोकां धर्मनंदनः
धर्मनंदयतिवा धर्मप्रधानादित्यर्थः किंभूतः सहानुजः स
लक्ष्मणः किमर्थमित्याह कन्यामिति नयोनिताताम
योनितोऽस्वयमुत्पन्नोऽलंभयितं प्राययितं किंभूतः
जनकेनजनकनाम्नान्पेणदितितामपरमेष्टानुमिच्छा
स्वयंवरेणोतिशेषः सीतयारामविवाहनिमित्तंनवनीत
इत्यर्थः पदेष्टापिभिन्नक्रमेद्विजश्रेष्ठेनशालिहोत्रनपो
वनवासिना सोपिधर्मनंदनोऽयं कथिष्ठिरताभुवंदुपदनग
रागैरमनीयत नमोऽयं पदेनजनकेनद्विजप्रवर्षणश्री
निजोयत्तज्जोऽयं कन्याद्विजोऽलंभयितंसावजोभीमा

दिसहितः ॥ मार्गेष्टयोदीर्घनमः सुतस्यकलत्रकुञ्जप्र
तिसोऽहोऽनं शृंगारपणीस्यजितात्मनोऽपिचकारनोघनरेव
जन्मा ॥ नरेदेवोराजातस्माज्जन्मयस्यनरेदेवजन्माप्रस्था
वाद्वामोदीर्घतमः सुतस्यतोऽप्रीतिचकारकृतवान् ऊनरे
त्याह मार्गेष्टितिवर्त्मनीत्यर्थः ऊनरेत्याहकलत्रयेति प्र
त्या श्रहत्यायाकुञ्जस्यकंदस्यशिलासूत्रपस्यप्रतिमोत्पा
नतश्चाग्रेनकिंविशिष्टस्य जितात्मनश्चायात्राशतस्येत्यर्थः
शृंगारवर्णस्यातिनेजस्वित्यात् प्रयोनंनरायं जितेन्द्रियो
सावितिपादोत्तरं तत्रासौरामदस्यविशेषणं पुराकिला
योत्तमेपत्नी श्रहत्याशक्राणसहसंगतातेनततः पाषाणम
यीभवेतिशमाराभावतारस्यविसोऽसुरणरेणनास्वयप्रः प्रा
प्त्यमीतिशपांतमुक्तवान् इतिपुराणोक्तिः पदे नरेदेवज
न्माजनस्तस्योऽगारवर्णस्यगोपर्वविशेषस्यतोऽपिचकारमार्गेष्ट
वर्त्मस्यकिंविशिष्टेष्टुदीर्घतमोऽयंकारयेष्टुतेष्टितितत्कल
त्रस्ययत्तकुञ्जकस्यनेनयन्मोक्षोत्पातेननिमित्तेनेत्यर्थः वर्त
निमहोपकारे शृंगारवर्णोनामगोपर्वकोनयासहसंभोगेज
वाणोर्जनेनदृष्टस्ततोर्जनेनोल्कायाद्यापादायितमारब्धः
तस्यत्यष्टकष्टाचरणेनप्रतिमुक्तइति ॥ सार्धद्विजैः सह
तथाप्रिजिस्मारुपेयविद्यानकज्जत्यवंशे नयत्तसेनस्य
नयोपपन्नारातः पुरीभूपतिभिः पुष्टवे ॥ राज्ञोजनकस्य
नयोपपन्नारागीभूपतिभिः राजभिः पुष्टवे पूर्णवधूव त्या
तकज्जत्यवंशे कज्जत्यजलोत्पन्नायातेरामेउपेयवि
उपगतेसति द्विजैः सार्धमहेति किंभूततस्मिन्जिसौजय
नशीलेसंवृत्तपात्रिसंवृत्तप्रकाशितधामेतजोयस्यसत
या तस्यकिंभूतस्यनयत्तसेनस्येति नयत्तानीतिज्ञासेनाय
स्यसतथानयोपपत्तेतिपुरीविशेषणं पदे राज्ञोयत्तसेन
स्यदुपदस्यनगरीननपुष्टवे अपितपुष्टवे शिरश्चालेननका
राद्विजैर्ब्राह्मणैः सार्धजिस्मावर्जनेउपगतेसतिकर्जदिराज

[illegible]

योविहितामतेर्यैः यंघ्नतांतेवृणां तमयैववृत्तादियेहंत
 व्येतिभावः कंकमिवशंभयति वैद्यास्तरवाविद्यात्पत्रादु
 मावैषंविध्यं सर्वधिनं सानुभागमिव विध्यंभवावेण्या विध्य
 स्यायेवेण्यास्तीमिति पुष्यिताऊसमितासंबडावा ५ ॥ श्री
 यानुहूपेणजनेनगुप्तामनोज्ञवेशामनुजेंद्रकन्या उपाययो
 लोचनवर्त्सराज्ञासाज्ञेवसृतीमकरध्वजस्य ६ ॥ ग्रथानतरे
 साराजकन्या सीताज्ञेपदीराज्ञालोचनवर्त्मलोचनमथमु
 पाययो उपगताज्ञेस्मादृष्टेत्यर्थः किंभूताग्रनुहूपेणयो
 ग्येनजननेरक्षितागुप्तामनोज्ञवेशामनोहरालकारगुप्ता
 मकरध्वजस्यकामस्यकृतशरीरपाणिग्रहाग्राज्ञेवेति सर्व
 चिताकर्षणादिनिमनुजेंद्रोजनकोडुपदीवा ६ ॥ सात
 त्रयानादवतीर्थतन्वीसोदांमिनीबांबुदराजिमथ्यात् स
 मीपसाप्रस्वपणीकृतस्यचापस्यपुष्पाकथचापयष्टिः ७
 सातन्वीः सीताज्ञेपदीवा तत्ररंगेयानादवतीर्थ चापस्य
 धनुषासमीपमागतेति किंभूतस्यस्वस्वकीयस्यविवाह
 विधिपादनस्यपणीकृतस्यशुक्लीकृतस्यस्वेनात्मनापणी
 कृतस्येतिवा श्रुतुधराजिमथ्यात्परंपराया अंतरतःसोदांमि
 नीवविधदिवयथामेक्षादवतीर्थशक्रधनुषःसमीपंग्रज
 तीनिमनुजेंद्रकन्या कीदृशोपुष्पाकथस्यकंदर्पस्यचाप
 यष्टिःधनुर्दंडइति ७ ॥ शक्तिर्भूतिर्मयीस्मरस्यजगतोना
 रीमयमंडनं क्रीतानामुपमामकल्पनकलाकांतःसमुत्पे
 जने लक्ष्मीः संसृतिसारास्यसरसौलावण्यमुत्पेभसा
 साराजव्रजचक्षुषोपुनरभूदानंदमुत्पेस्थली ८ ॥ सासी
 ताज्ञेपदीवाराजव्रजानाराजलोकानांनेत्राणांचक्षुषांत
 एमानंदमुत्पेपास्थली अर्धतुल्यग्राहनेदस्येवपाण्यक्रय
 विक्रयंवातस्यस्थलीतत्स्थानेवैधुव ग्राहनेदपवपाण्य
 त्रपवेभूतास्थलीइतिवा किंभूतास्मरस्यकामस्यभूतिंम
 यीहृतशरीरपरिव्रहशक्तिरस्यविशेषःसामर्थ्यंवाशक्तिर

रा.
पा.
१८

स्वातरेणोर्गामुत्ताहादौवलोलिह्यामिति विष्णुः जगतः से
सारस्य नारी मयस्तीव्रमंडनमलेकराणां कानां स्त्रीणां मु
प्रमानकल्पनया सादृश्यकलात्तस्य यः कानेः समुद्रज
नैप्रकाशने कलावैद्विषि ल्यादौ कलना कालमानयो रि
ति प्रकाशः संस्मृतिः संसाराः सपवसागरस्तस्य लक्ष्मी रि
वकमले वलावपमुपाभसां सरसीवे नि लावापमेव पु
एपाभइति ८ ॥ सौंदर्यं श्रीपताकानि विलयवमनः सु
विलासो कचक्षः पत्तस्य द्युतासः सरमुनि हृदया क
षणः कामपाशः ताराणोद्यानवल्ली पतिस्तु न कलाका
मुको वदुमो वीरे जेतो न ता प्रेवरवरणकृते कल्पिता मुष
माला ५ ॥ तस्याः सीताया घोषघावाभुजलताया अग्र
स्थिता मुषमाला संवरा माला रेजे शुभुभेवरस्य जामा
तवरणार्थं स्वीकारार्थं कल्पितेति तौ विशिनष्टि सौंदर्यं
ति लक्ष्म्याः पताकावैजयंती पताकावैजयंती च सौभाग्या
नादकां गोयोरिति विष्णुः निविलयवजनमनसा समस्त
तरुणमनसा सुखलेवेदनवद्विरिलोकचक्षुषा पदसं
दनस्य निमेषस्य द्युतासो निरासस्तत्र हेतुरिवेति सरमुने
द्वेर्विगतास्य हृदया कर्षणः कामपाशः कंदर्पासु विशेषः
तारुण्यमेव मेघोद्यानं तस्य वल्लो वलनवपुः सकृत्तस्य पु
ष्पस्य कलेव कामकोदंडस्य कामधनुषो मोवी जेव ५ ॥
सादृश्यमिधो रुदिने वल्लो लां वणस्य स्थानियतं सुधैव
यदेतदा पीयूषा प्रपेद मनुष्यलोके ष्य निमेषभावः १
सा सीता द्योपदी वादृग्यमिधो रुदिता उस्थिता लक्ष्मी रिव
अस्या लावण्यनिश्चितं नियतं सुधैवास्तमेव कृतपवमि
त्याह यतो हेतोरेतत् लावण्यमेतयोः सीता द्योपद्याः सौन्दर्यं
दृष्टानि पीय मनुष्यलोके ष्य निमेषभावे निमेषस्य त्वे प्र
पेदे गतः देवानामप्य निमेषता सुधापानादिति भावः १० ॥
राज्ञो मनोदर्पणमंडले प्रत्येकमेकाग्रपत्तुं रेतौ ररा

जवाला कुमुदाकरे पुरेवा हि मांशोः प्रतिविंबितेव ॥ ११ ॥ वा
लासीता द्योपदी रराजमुष्म केव कुमुदाकरे पुसरः सुप्रति
विंबिता हि मांशो रेवेव सा किं विशिष्टा राज्ञो मुनादप्रापमेद
लेषु आदर्शसदृशेषु निर्मलेषु मनः सुप्रत्येक्य रापदेक
देवोदके सुस्फुरती चेद्रेवापि तथैवेति साम्यं ११ ॥ पुष्प
विंबिते प्रथितौ विरेजे तस्या वनः कुवितकेशपाशः तद्वज्र
पद्मोन्नमगंधलाभात्सा दीभवज्जगपरस्य रेव १२ ॥ तस्याः सी
ताया द्योपद्यावावकावुजस्य मुवपमस्योन्नमगंधलाभात्सा
ष्टमोन्नमगंधलाभात्सा दीभवती निविष्टा भेगमाला प्रमरपंक्ति
रिवेति १२ ॥ वज्रस्य तस्याः प्रसमीक्ष्य शोभां ता रापति मंडल
मापभातोः तथापि नो साम्यमुपेति तस्मात्तत्तपः प्रापपुग
रिमोले १३ ॥ तस्याः सीताया द्योपद्यावा मुवस्थाननस्य शो
भां कानि प्रसमीक्ष्य दृष्ट्वा ताभ्यां ता रापति शुद्धाभा नो रादित्य
स्य मंडलमाप प्राप यत्तयोर्मुवस्थस्य साम्यप्राप्यं तपस्तत्
मिवेति तत्कथापि साम्यताभ्यां प्रापदे एणात्सुरैः शिवस्य
मोले शिरः प्राप किमर्थं तपस्तप्तं न पसातत्याप्यं भविष्यती
ति भावः १३ ॥ यतस्यानेत्रशोभां तुलयति नयदा विजनः प्रा
मकीर्तिं तून्वातापि हंतः अयति पदमतो योगयक कलाप
स्वी तद्वज्रलोत्पलेन प्रतिदिव समतो मप्रमास्य प्रविष्टाः
कांता रेतद्वेण्यः प्रथितमिह यतो ना रूपलभेन पोभिः १४ ॥
प्राप्ता कीर्तिर्ये नार्था लोदयेण स प्राप्ता कीर्तिः विजनपोहि
विशेषः वातापि नो मदेत्यविशेषस्तस्य हेतुर्नो शकस्या गत्य
स्य पदतपो वनं अयति गच्छति तपस्वी योगयकज्ञो ज्ञानवान्
तपश्चरणा येति भावः तद्वदिति यथा तत्रेव शोभा मलज्वा वि
जनोद्विष्टा शाप्रतिगतः तथानीलोत्पलेन तपश्चरणा य
प्रतिदिनमप्युमयंतत्रेव शोभा प्राप्ता कीर्तिः विजननीलोत्पले
तद्वदेणापि पहिरास्तत्रेव शोभा प्राप्ता कीर्तिः तपश्चरणा दुने प्रा
मइति कदेत्याह नयदेति यथाप्यतस्या सीताया घोषघावने

दा.
पा.
२५

[illegible]

तोरियंसीताज्ञोपदीवा पृष्ठांकोरौज्ञाणोर्गमनगतं अलयात्तैर्मदया
 नैलहार पृष्ठाञ्जभयोर्गंडस्थलयाल्लोमीशांभी ऊचाभ्यास्तनाभ्या
 मभ्यहरत् अतिकलंचसमुर्णोकरशोभास्थलहस्तकांतिध्रुवकां
 उद्भयेनाहुरदिति अन्तोर्ध्वसर्वस्वहोर्नडः विनशरोरधुलिलिप्ता
 तीति उत्प्रेक्षा व्यंजनशब्देरिवशब्दोपिनादृशेति १८ ॥ पठेनरे
 ज्ञेयवितर्कयत्सुततोवलोक्यावेयवेनदीये अस्तिप्रपाणीनिपु
 णेनवाणीमथेसभकैर्नचिदित्यभाणि १९ ॥ कैर्नचित्रिपुनेनऊ
 णानेनाधिकृतेन पाणीहस्तावुत्तिष्ठोत्तल्लो मथेसभे सभास
 थेइत्यग्रेवत्पमाणावाणीवचनमभाणिउक्ता नदीयसीताज्ञो
 पदीसंबंधंयामूर्वोक्तमवयवाशरीरावयवं विलोक्यदृष्टानरे
 ज्ञेयराजस्येवमूर्वोक्तक्रमेणवितर्कयत्सुतिउभयत्रप्रधानं १९
 उगनसंधुरिदमीश्वरादृतेनिजोजसाकलितगुणविधाययः
 प्रदर्शयेत्यरिषदिलज्जलतांजयश्रियासहलभीनसकल्पकां
 २० ॥ किंतदित्याह इमांकयां सीतांज्ञोपदीवालभीनप्राप्त्यात
 जयश्रियाजललक्ष्म्यासहेति सकदित्याह यदितिपरिषदिसभा
 या यदंधुःकलितगुणदत्तज्ज्याकंदरीयेत्प्रकाशयेत् लज्जल
 क्ष्म्यतोसीतायामित्यत्रलज्जोत्प्लव्यो हृदयस्यो योयासातये
 ति पद्मानरेकलितगुणं विधायलज्जलक्ष्म्यांराजचक्रवेधंप्र
 काशयेदिति कौनकलितगुणमित्याह निजनौजसाबलेन
 किंविशिष्टंनत इंसरादृतेमहादेवंविद्वायात्येनउगनमंडःखे
 नानमनंयस्यतत्रथा २० ॥ इतिवचसितधानीमन्यमात्रेनरेषाः
 एतत्तदधुजदर्पास्त्राणिमुखायपीठात् झुततरमभिप्रेतस्तद्वत्
 भीमदूषं फणिणपतिनिखभोगिग्राहिणोऽग्रंदहीत्रं २१ ॥ इति
 मूर्वोक्तप्रकारेणवचसिउक्तमात्रेसनिनदानींनदव्यवहितका
 लो नरेन्द्राः स्वयंवरस्याराजानस्त्रांशीज्ञोपीठास्तिहासना
 इत्यायुधुनपदंययासादेवं तर्पणीभूतं धनुर्गृहीतमभिप्रेतः
 धनुषःसमुवंजस्मुरित्यर्थः कीदृशंधनुर्गृह्यंश्वेषभीमदूषंभ
 यानकमिति किंविशिष्टः एतन्नरेमहान्धुजदर्पोयेष्टानेत्र

रा.
पा.
३०

तिवलिष्टा इत्यर्थः भोगिग्राहिणः सर्वं ग्राहकाणां गलिका गुरुत्वा
नोवाफणिपतिमपि श्रेष्ठमिव नेप्योषधादिना वलिष्टातमापि भी
महर्षभयानकमिति ११ ॥ कन्यानिधानकलशो निवकार्यकं
चभीमभुजंगमिव तत्प्रतिबंधधृतं दृष्ट्वा विलोक्तमनया कतिचि
त्तितीशानादात्र मुक्तिमपि तन्मनामवापुः १२ ॥ कतिचित्ति
तीशाराजानस्तद्वनरादात्र प्रहोतमुक्तिं तत्प्रज्ञवान्मनामवा
पुर्नसमर्थावधुवित्यर्थः किंविशिष्टा विलोलादोलामनिर्ये
षातेनयाधुर्नमनेनास्यालाभस्तत्रमनेवाशक्यमतोयदितन्त्र
स्यात्तदाकथं तलाभदृष्टमभयदृष्टत्वं किं कृत्येत्याह कन्यामिति
सीतोद्गोप्रदोवा निधानकलशोमिव निधुकलशवत्सुभ्यो धनु
र्नमनेन तलाभ इति उज्जितेन तमाः कां कुर्वन्भीमभुजंगमिव
कालसर्पवद्द्रुममाकारं श्रुतग्राहतेन तमाः तत्प्रतिबंधधृतं
तलाभप्रतिबंधकं दृष्ट्वा विलोक्तकेचित् कन्यानिधानकलशो
मिवनादात्तं नवात्यक्तं तन्मनामवापुर्वितियोजयति तत्प्रतिबंध
धृतंभीमभुजंगमिव धनुर्विलोकेति निधुकलशस्याप्यादा
दाने... तत्प्रतिबंधकभुजंगदर्शनात्मागच्छेति भुजंगस्याति
बलत्वादप्यत्रगमनेन तत्प्रतिबंधधर्मापगमात्रज्ञाभः स्यादिति
परास्वप्नस्थानस्थितत्वाद्बुद्धिरिति भावः १३ ॥ साभिमान
मनसो नराधिपः केचिदादितबाहुसाहसाः केचिचापनति
वाजविक्लवाः कुर्वन्ते स्म निजमानसानने १४ ॥ केचिज्ज्ञानो
निजमाने चित्तसमुन्नतिमानतं न प्रकुर्वन्ते स्म शक्रः मानहनत्वा
दृष्ट्वा इत्यर्थः किंविशिष्टाः चापस्य दृष्टान्तो नमनेवाहुवि
क्लवोयेषां नेचापनमनासमर्था इत्यर्थः मन्त्राश्च त्रिसमन्त्रो ग्रह
इति नेदिनी वरः केचिदाचरितं बाहुसाहस्यैः कृतावाजश्चमा
साभिमानमनोयेषां नेसाहसकारा इत्यर्थः १५ ॥ इराक्तेचन
केचिदीक्षणपथादेव्यकरस्य शीनादेकधारणतः सगर्वमितरेषु
ष्टौतलस्तलनात् आनप्रीकरणस्यैकमये जीवादनीचुह
नात्कोदंडेन यशालिनीवन्तप्रतोवंधश्चमास्तेभवान् १६ ॥ ने

राजानस्तस्मिन्कोदंडे धनुर्विवंधश्चमानिष्फलप्रयासा
अधुवनं बधुवुः किंविशिष्टेनस्मिन् नयशालिनिन्द
प्रतोनीति यत्केराजनिष्परेत्प्रतयो नयवन्तोवंधश्च
माभवेतीति कथमित्याह इरादिति केचिद्गुह्यरुह
ष्टेवेत्यर्थः केचिदीक्षणपथाद्बुद्धिगुह्यनिवेष्टा इत्यर्थः
अनयवसायादिति अन्येकारण्यशनादिति दृष्ट्वा गत्वा
हस्तस्य शीने कृत्या तद्वाराणानयवसायादिति एकैधा
राणादिति सगर्वयथास्यादेवंमुष्टौत्वेति तदपि मया
पारानयवसायादित्यर्थः निष्पन्न इति इतरेकारणात्
नाद्बुधश्चालनादिति प्रेक्षानप्रीकरणमीषत्रप्रीक
राणस्तस्मादित्यर्थः कतिपये जीवादनीधुः कोदण्डोक्ता
यर्चदनाश्चालनात् शरसंधाने सामर्थ्यादिति भावः १७
मद्भागचेदिमगदेशपुरः स्मरेषु तत्राय राजमुजलं मन
सादपस्त जिह्मदिजेद्वनिकयद्विवेशकेतर्गभीदिवा
ग्निरुणे रुदगात् कुमारः १८ ॥ कुमारो रामो हि जेद
निकटादिस्थामित्रसमीपाद्दगाद्विद्यतः प्रस्तावात्र
दुवर्षद्वारायेति जिह्मजेयनशीलः हरिवंशस्य स्त
यवंशस्य केतुर्धनुवः शोभमानः अरुणे रश्मिंश्चनका
स्त्यगर्भात्तथादग्निरिवोदगात् मद्भागचेदिमगधादे
शविशेषास्तेषामीश्वरास्तद्देशाधिपतयस्तेषुरस्मराप्र
श्रगमनीयायेषां तत्प्रभृतिपुत्रसत्त्वत्रायस्तनकन्या
यत्तत्रियाय... जलेदहात्सु सतिवति तत्रायत्तत्रि
यधर्मायेति वामनमेतिवात्तत्रेधिगिति मनसा कृत्येति
प्रहेजिस्तः कुमारो जूनो ब्राह्मणसमीपाद्दगात् ह
रिवंशकेतरीति हरिवानरस्तस्य वंशो वरिः सप्तहोह
त्मास्तेनापतित्वात् यदा हरिर्हन्तुमानं वंशे वणाय
स्य निविभक्तिवज्रवीहिः हरेरिदस्य वंशस्य केतुर्धनु
वातस्य त्रत्वादजुनस्यति हरिश्चन्द्रार्कवातास्य सुकभे

रा.
पा.
३१

कथमाहिष कथोसिंहशक्रोचेतिमेदिनीकारः वंशो
वर्गोऽत्रलेखोऽष्टस्यवयवेऽपिचेतिविश्वः ३५ ॥ वीर
श्रीमानतृगाचस्तनलतादेउमवोपतीनो गीर्वाण
द्वेषिगर्वोऽधिपयनमहारभमन्याचलेन्द्रं स्त्रावानिः
प्राणकाणजगदयमहाहृष्टिमाहेन्द्रचापं चापदोर्वि
क्रमाग्रेः समिधमिवनिजस्याददेराजसूत्रः ३६ ॥ राज
सूत्रः नरपतितनयो रामश्चापं चतुराददेराजग्राह कौडश
वीरस्यसूरस्य श्रीर्लक्ष्मीमानश्चित्तसमुन्नतिलोतंगव
दलाविव महत्पर्वताविवनयोस्तलने तलादेउमिव
स्वर्णकारतलामिवेत्यर्थः तलासाहृष्टमानयोरित्य
मरः गीर्वाणेति गीर्वाणादेवास्तद्धृष्टिर्लक्ष्मीनोयोग
बौधुधिर्गवसमुद्रः तस्यमंथनस्यविलोडनस्यमहारंभो
मंथाचलेमंथनपर्यन्तेतद्भवमथना स्त्राचेनिःप्राणोवा
द्यविशेषस्तस्यकोणं वादनदंमिवस्त्रावास्त्रियाप्रशंसा
यां परिचर्याभिलाषयोरितिमेदिनीकारः कोणोवीणा
दिवादनमित्यमरः जगतामुदयार्थंयामहनीवृष्टिस्त
त्रमहेन्द्रचापमिव इन्द्रपुत्रिव दौर्विक्रमाधैधजपरा
क्रमसमिधमिवहोमद्रव्यमिवसमिधं दीपकं केचि
दिति पक्षेराजसूत्रदर्जनस्तत्पमन्यत ३६ ॥ हृष्टः
सोभिसरं धनुः परिषदावाल्पाहवत्तत्रं घृत्तत्रपच
सायनिष्प्लानयासस्त्रावाहृष्टात्रं उत्तिष्ठानमय
न्मजाग्रतरसासां दीर्घा भवद्विस्तयं जालोवामदनीमुवे
नचदयन्केनापिनाल्लोकितः ३७ ॥ सदाशः अर्जुनो
वाधुर्देहीतमभिसरन् धनुषोभिमुविगच्छन् वा
लोयमस्यशक्त्यानिर्वाहोनभविष्यत्तत्रोन्नतमाव
नेयस्यास्त्रयापरिषदासभयाहृष्टोवलोकितः त
तोपधुरित्तत्र अथवसायनिष्प्लानयासस्त्राव्यसगो
रवंद्रमुन्नतं प्रतिवचनेयस्यास्त्रियायीयस्यादे

वंद्रमुन्नतं प्रतिवचनेयस्यास्त्रियायीयस्यादे
वद्वृष्टनेनप्रतिवचनेयस्यास्त्रियायीयस्यादे
जाग्रतरसाहस्तबलेनात्तिष्ठोत्तिष्ठानमयन् धनुःसां दी
भवद्विस्तयं जालोवामदनीमुवे नचदयन्केनापि
नद्वृष्टो नचावलोकितो लज्जयेतिभावः पतञ्जलि
वितयाचेत्यर्थः ३७ ॥ तस्मिन्नाणकषणकर्मधीरेरा
जात्मजेशोकरकार्मुकस्य वधवभंगः सार्धवीस्यराणां
कणायथाधायिकदुस्वनस्य ३८ ॥ तस्मिन्नाणकषणकर्म
गुणस्यधनुर्ग्रहणस्याकषणकर्मणिधीरेधैर्यशालिनि
मति शंकरकार्मुकस्यभंगोविधाराणंबध्व तद्विधाभा
वोऽत्रत्यर्थः राजाकणयोर्व्याघ्रादयोऽकदुस्वनोयस्येति
पक्षेधृतस्य पक्षे अशोकस्याणायथास्याद्वाज्ञाभंगोवध
वेतियोऽयं राजात्मजेर्जने करकार्मुकस्यहस्तधनुषोऽ
णकषणकर्मणिधीरे... लाभात्तस्यकल्याणकारित
मिति भेदोरागतरंगेभुभंगोजयविमर्शयेदितिमेदिनीका
रः ३८ ॥ साकंभूयैर्मानभंगप्रपत्रेचापेनस्त्रिहृत्त्राल
त्पसिद्धा व्रीडानवासादंराजपुत्रीकीर्त्यामप्रापद्वा
द्याकुमारं ३९ ॥ राजपुत्रीसौताकुमारंरामप्रापद्वा
हृदयानंदजननीकोर्त्तत्कीर्त्तनीयाव्रीडयानवासात्त
इत्यर्थः लक्ष्म्योद्देशस्यसमीचीनवरस्यसिद्धाप्राम्यानि
हृत्त्रालत्पस्याकीर्त्तयेत्त्रालदाणेवाहतीया तस्मिन्प्रापे
धैःसाकंमानभंगप्रपत्रेसतिधनुषो नमनेनप्रकृतिमान
भंगःराजाचनमनाशक्त्यामानहानिरभूदित्यर्थः सानो
माणचप्रज्ञादोमनाश्चित्रोन्नतौग्रहद्विनिविष्टः पक्षे रा
जपुत्रीदोपदोऽकुमारमर्जने कीर्त्यावसमाभिरामं तस्मि
न्प्रापेलक्ष्म्यसिद्धायाचक्रवेपथ्वमस्यलक्ष्म्यसिद्धानि
वहणेननिर्हृत्त्रालत्पस्या शेषसमानं ३९ ॥ हंगवनेरं

ग.
पा.
३३

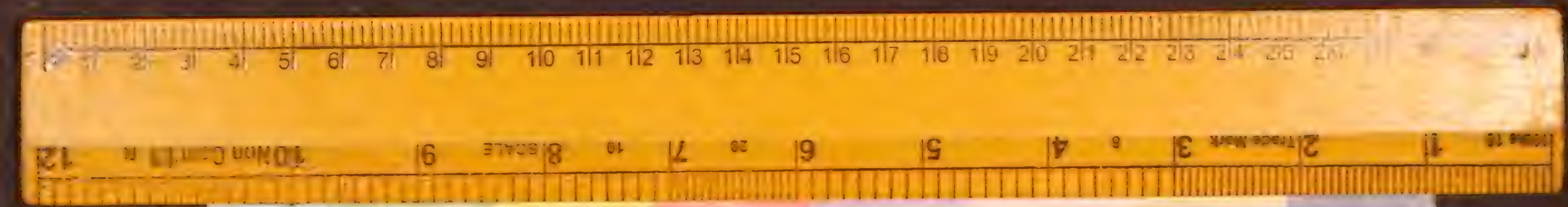
गसौरभक्त्यैः कृत्वा तन्वी दृश्यमाना लतेव सातं भजेरा
जवेषा प्रदीपे पूर्वो धिक् स्ववती वसीना ३॥ भृगा
व्राते भ्रमरसमुहो लोहितो सासीताने गमजकुलस्य ल
प्रवेशा प्रदीपप्रकाशत्वात् भजेति धेवे किं विशिष्टे
रंगसौ गंधल्लवैः स्वशरीरसौ रभक्त्यै रित्यर्थः कीदृशी
सीता कृत्वा प्रपामा तन्वी कृत्वा लतेव दृश्यमाना भवति
भृगाव्राते कीदृश्यमाना पूर्वसमुहोः स्ववती गच्छतीति
नही गंगेव पक्षे कृत्वा प्रदीपमर्जने स्ववती सी
गंगेव सीता च गंगा भद्रति विसृष्टा विस्फुटसमु
द्रताम्रावयतीः समुद्रले समता द्रुत्वाः प्रणम्य गंगाय
ततिवेदिवः सातत्रपतितादि चतुर्विप्रतिपद्यते सी
तावालकने दातव्य भेदेति वैक्रमात् श्रृंगलप्रेभ्रमर
समुहो लतेव दृश्यमाना राजचेद्रुत्तुद्वेषा प्रदीपसोमवेश
प्रकाशकं शेषसमानं ३॥ राज्ञो लज्जः कलंकः विल
मुवशा शिशि स्यापितः कार्शकोणं लेपिष्टं तस्य कोटौ नि
पुणमुपहिता राजपुत्रेण मोही न्यस्तान्द्रा कृत्वा लोनिजव
राणां साखी मंहा माला कुमारी मालायां साफवादेः सहस्र
कलजने वर्धितानेत्रमाला ३॥ कां कुं केन धनुषा राज्ञो
मुवशा शिनिवज्रचंद्रे लज्जाद्वेषः कलंकः स्यापितस्तस्य
धनुषः कोटौ वप्रे लेपिष्टं शीघ्रं यथा स्यादेवं निपुणं यथा
स्यादेवं राजपुत्रेण जनेन च मोही ज्योत्सुपहिता निहिता
तद्वा कृत्वा लोनिजवराजपुत्राज्जुले राजपुत्रवाज्जुले राजपु
त्रेवाज्जुले स्कंदे तद्धारणसाखी तद्भयचरणस्वद्व
राणां साखी कुमारी सीता यद्वा प्रयावा मंहा शीघ्रं न्यस्ता
श्रीरोपिता तस्यां च मालायां साफवादेः सहस्रकलो जने
नेत्रमाला प्रपिता इति मालादीपकः ३॥ भद्रोत्साहेग
तिवृत्तिततः सर्वतो राजलोके राज्ञो नेत्रमय भवने प्रा
पितानां सहर्षं निर्दिष्टानां मुनिगुरुगिरामानं रंदात्मजा

नां सर्वेषां मज्जनियं गपत्रवैवाहिकश्रीः ३३॥ त
वृत्तनकेन सर्वेषां मानवेन्द्राणां दशरथपुत्राणां कुराव
देववैवाहिकश्रीः विवाहसम्पदिराहोपयुक्तं संवि
धानं श्रुजनिजानां विवाहे जातेति वा किं धृतेन सहर्षेण
यास्यादेवं तेन राजा जनेकन निजभवने प्रापितानां क
स्मिन्सतीत्याह भद्रोत्साहो यस्यातस्मिन् राजलोके सर्व
तोगतवति सति स्वकीयं गृहगतवतीत्यर्थः मुनिर्यो
गुरुविष्णुमित्रस्तेन गिरानिर्दिष्टानां श्रुजानां यत्ने
नेषां यधिष्ठिरादीनां तत्र द्यौपयैवाहिकश्रीः समज
ति सैव परिणतेत्यर्थः मुनिर्यो सो गुरुः कुंतीनयो गिरा
वचनेन तेन राजा द्यौपदेन निजभवने नौतनामिति शेष
समानं ३३॥ तेन सर्वसमकालमेव संप्राप्य दारान्
न्महेशान्विरेजुः त्रैलोक्यसंशोधनजागृकानां गावि
भागानिवसि फनाथः ३३॥ ते सर्वे मातृयुक्तं सम
कालं तस्य कामेव योग्यान् दारान् तां द्यौपदीवा प्राप्य
विरेजुः वधुः त्रैलोक्यस्य सर्वो धनसम्पदने जागृका
न्मावधानान्विष्णुद्वानितियावत् योगाविभागानां गा
तरंगा न्याय्य यथा समुद्राः शोभन्ते इति ३३॥ सर्वेषां
न्मदितात्मनो निजपदं प्राप्तं मनः कुर्वतां दिक्कुं जे मुनि
रंतं प्रकिरतां द्वा प्रदीपमहः तेषां विक्रमवान्वेष्टि
तनिजक्रोधानलप्रेक्षितः साक्षात्कालजवोदितो भृगु
पतिदुयोधनो भ्यागमत् ३४॥ तेषां गमादीनां श्रुभिमु
विष्टुपतिः परस्परमग्रागतः किं भूतो दुयोधनो दुःख
नयो दुःशक्यः पुनः किं भूतो विक्रमो धनुर्भगादिद्वयः
सपवगतस्तेन वेष्टित उद्दीपितो यो निजश्रान्तीयः क्रो
धानलसेन प्रेक्षितः प्रेरितस्तद्युक्त इति यावत् साक्षा
द्द्वीपरपरिग्रहाः प्रत्यक्षकालोपम इवेति तेषां किं भूता
नां सर्वेषां द्विवाहादिना कन्यासाभान्मदितात्मनो निज

रा.
पा.
३३

पदनिर्गच्छतां गंतमनः कर्तुं तां त्रयसंघं धनिजं
महत्तेजोदिकं जेमुदिगते मुनिरंतरं लिपते विस्तरतो
पदे इयं धनोभिमुवमागमत् कथिष्टिदीनां साहा
द्रुपतिरिव प्रयागेभिमुवस्थितः अभिमुवः मुक्तः
प्रयागे निष्ठ फलदं अतएव कालोपपदं चित्तेषां य
धिष्टिदीनां विक्रमपववाक्तिनेत्यादि सर्वसमाने
३५ ॥ सुदृगनममुत्रमथवापराणकं इति माविदुयत्र
तोस्य परलोकजिगीषयेव साकं न्यपते कौशिकनेदं
नः कुमारः ३५ ॥ त्वपतेदशरथस्य पुत्रागमः कौशि
कनेदं नो विष्णुमित्रं धर्षजनकः अस्य परमुरामस्य
णकं इति राविकर्म अखंडयत् विदुशमुकारं प्रथी
दत्येन उगनमेवाप्युगनमय्यानतं कृत्वा परलोक
जिगीषयेव साकमिति परलोकस्य स्वर्गलोकस्याम
नशाक्तिस्तस्यासीत्तामिविदित्यर्थः स्वर्गमार्गस्य तेन ग
तिरुद्ध इति भावः पदे कौशिक इदं सस्य स्वर्गलोक
स्यागमनशाक्तिस्तस्य इयं धनस्य राणकं इति माविदुयत्
परलोकस्य शत्रुलोकस्य याजिगीषाजयेच्छान्तस्य चेत
सि वनेते तया साकमिति शेषं समानं ३५ ॥ अथ पुन
रप्यानेतत्र संवत्सरे प्रकृतिगुरुस्वहृदि प्रोज्जितैः
काक्षमाणाः वधिरितभुवनानां भूभिर्भरीविशवे रुदधि
मिषमयो धास्तां पुंरीते भिजगुः ३६ ॥ अथानंतरं तेरा
मादयः स्वां पुरीमयो धामभिजगुः गताः पयोदामेवाः
समुद्रमिव भूभिर्भरीणां विशवेः शत्रुवधिरितभुवनानां
व्यामभुवनानां गलः मेवाप्रपिशाद्वैरदसीष्टरयं नीति
तस्मिन् सुरम्यमेसंधिं संधानं संवत्सरे विधाया प्रयाते अ
पगतं सति स्वस्यानंगते सतीत्यर्थः प्रकृतिः शिष्टगुरु
सोन्यसहृन्निवे पभिः प्रोषिते विशेष्यकैर्दर्शनार्थं
साकोक्षमाणा इति आकाक्षमाणा इति पाठे सदयकोक्ष

तीयेति तेन तेः सह गता इति यो ज्यं पदेनास्मिन् यो धने स
तिते कथिष्टिदीनां संधिं संधिं यविधाय गुरुद्राणां वा
यः स्वां पुरीमिदं प्रस्थं शेषं समानं आकाक्षमाणा इति
नाञ्जीलवयो वचनशक्तिवो ३६ ॥ सहृद्विगमैरभिने
दितानां प्रतापविश्रामतशात्रवाणां गुणोदयप्रीणित
सज्जनानां तेषामभूत्रस्त्रावो नवासः ३७ ॥ तेषां रासा
दीनां कथिष्टिदीनां ननु पुरीमयो धामिदं प्रस्थं वा
मुविद्यथा स्यादेव निवासो वधुर्व किं विशिष्टानां सह
हृदि मिद्वैरामैः प्रतीतेरभिनेदितानां कृतप्रशंसानामनु
मादितानां मित्यर्थः गुणोदयनप्रीणितसज्जनानां यस्त
ेषां प्रतापेन विद्राविताः शात्रवा येस्तथा ३७ ॥ गुणोदयो
ज्यायसि भक्तिनप्राः सुयगपुरीणां अपि दर्शने कथाः
दिशां विभागानुपपद्यमाना भोतिस्मचत्वारं द्वाणि व
त्ते ३८ ॥ ते च त्वावेरासादयो भोतिस्मशोभने स्मचत
मुदित्ववस्थिता सुत्वावेरासादयो वेति समुद्रतल्पाः
दिशां विभागानुपपद्यमाना गता इति विभागानां उप
लभं ज्ञातं कार्यमाणाः गुणोदयसिष्टे ज्यायसि ज्येष्ठे भजा
नप्राः गुणोदयसिष्टे वेति गुणोदयसिष्टे प्रत्येकं प
रीणां राजकार्यकरं धराप्रपिरीणो दर्शिते कथापकी धूय
राजकार्यसाधकरत्यर्थः समुद्रा अपि दिशां विभागज्ञा
प्रका अपि न प्राप्तिनाः सुयकियता अपि दर्शिते कथाः
समुद्रत्वेन नृपेण पदे ते च त्वावेराभीमादयो भोतिस्म
ज्यायसि ज्येष्ठे भ्रातरिका धिष्टिरे गुणोदयो रधि सनेः प्रा
त्वादिगुणोदयो भूते भक्तिनप्राः अष्टागुणाः पुरुषभूषि
यंति ते गणा उद्योगप्रवाणि उक्ताः शेषं तल्प ३८ ॥
ते सुतर्भिवं भोराजा कुमारैः पार्श्ववर्तिभिः समेकसि
विक्रमैः सद्विप्रस्य भूषितैः ३९ ॥ ते सुतर्भिरामादि
भिः पार्श्ववर्तिभिः समाप्रस्थैः कुमारैराजादशरथो वभो

श.
पा.
त्रध

[illegible]

तारविजुष्टावुपात्रोपाध्यायमत्रिप्रवृत्तिमेदिनीकारः ॥
 तिब्रोतोभास्वानादित्योयेन पवनेजोदधानं धारयेत्तज
 ननीपुत्राणि पित्रादीनामिष्टावलोकं इष्टमाकक्षितं अ
 वलोकनेयस्यत अनीलः सतिरेष्टायस्यत पक्षे सगर
 जायाधिष्टिराशत्रुघ्नशत्रुहंतारे अनीलसमिष्टेतास्यम
 र्जुने तीर्थनिषेवणाय तपस्यस्थं प्रास्थापयत भवतेभ
 रतजलोत्पन्नमन्यत्समानं धर ॥ सगंसिष्टोलासवितस्तु
 तीर्त्वागच्छन्तहीनात्मजयेपितृश्रीः वीरः किरीटीसुभु
 जोपशृङ्गस्त्रिगंगदापादुपुत्रीयेनसनथा अहीनांसर्पाणा
 स्मानिशममत्यर्थं विरजे अशोभत किंविशमः किरीट
 वात्सुमोलिः स्वभुजेनोपशृङ्गमालिगितं चित्रं तानात्रप
 मंगदं बाहुकटकं येननेसरः प्रभृतीनितीर्त्वा संतीर्याग
 च्छत अहीनेनाधिकेनात्मजयेनेविताश्रीयस्यतमिति
 यद्वा नदीनग्रात्तायस्यसाथीनात्मासाभिमानः सुमान
 तस्यजयेनपितृश्रीयस्यत पक्षे किरीटीभ्रज्जनः स्वभुजो
 पशृङ्गवित्रंगदापादुपुत्रीयेनसनथा अहीनांसर्पाणा
 मीश्वरस्तस्यात्मजया उत्त्पानाग्रापुपिताश्रीयस्यस
 तथासमानमन्यत् धर ॥ प्राप्यप्रभासं पदमिष्टयोगि
 मातामहस्यानशुपेयराष्ट्र संतोषितः क्षोणीभुजाच्युते
 नलेभसमुद्राधिगमोत्सवंसः धर ॥ सुभरतः सुभद्राधि
 गमोत्सवंसुभद्राणांकल्यानानामधिगतोयुवमहोत्स
 वंनलेभप्रापक्षोणिभृतागताच्युतेनस्थिरेण संतोषितः
 मातामहस्यानशुपेयराष्ट्रं कैकयराष्ट्रमुपेत्य प्रभासस्यदंप्राप्य
 इष्टयोगि शुभीष्टकृत्तो पक्षे अर्जुनोमातामहस्यानमा
 रात् यादवदंशंगत्या सुभद्राया अधिगमेनप्रतिपाद्यन्
 पोणोत्सवंस्तलेभे अच्युतेनकुसेनसंतोषितः क्षोणीभृ
 ताधूमिभर्त्राप्रभासस्यदंप्रभायादीमेः सम्यदप्राप्यशेषं
 मानं धर ॥ प्रसृत्याप्रविज्ञानस्यसुरः क्षीराबुधेतिव रेजः

पा.
रा.
३५

सोभदसंतानलक्ष्मणीतुरुचोन्मयः ५५ ॥ असावशी
तुरुचःसूर्यसोन्मयोभरतोरेजेभदसंतानेकल्याणपरेप
रातस्यालाभोनेत्यर्थः प्रारिजातस्यप्रसूत्यापुष्पेणक्षीर
समुद्रस्यपूरवेति पक्षेअसावज्जोभद्रायाःसुभद्रायाः
संतानलक्ष्म्याप्रभिमन्नामपुत्रलाभेनयदासुभद्राया
प्रपत्यसोभदःसंतानस्तस्यालाभेनशीतुरुचश्चुद्रस्यान्व
योवशात्पुत्रप्रत्यस्तमानं ५५ ॥ कमनीयमयामुसने
दयंसर्वदेहिनां सराजनंदनोरेजेकामदेवइवापरः
५५ ॥ सराजेनेदनाभरतोरेजे अप्रमोदितोयाःकामदे
वःकंदर्पदेवसर्वेषांदेहिनांकमनीययानंदयमानंद
पुस्तन्ययन् पक्षेराजेनेदनोर्जनप्रपरःश्रेष्ठइति अन्व
त्तमानं ५५ ॥ इतिश्रीराववपांडवेयमहाकाव्येसीता
द्रोपदीस्वयंवरोनामद्वितीयःसर्गः २ ॥ ज्ञानमोघरवे ॥
सराजाभिमतोलोकेविजयोजितविक्रमः हरिसाराथि
नाभेत्याचितोभूदिवोचनं १ ॥ सराजादशरथाहरिदि
दस्तत्साराथिनामातालिनाभेत्यागत्यदिवःस्वर्गस्थावतं
इक्ष्वाक्यावितोभूतं वधूव सकिंधतःविजयेनशत्रुजये
नोजितोमहान् विक्रमोयस्यसतथालोकेभिमनःस्वी
कृतःपक्षेहरिवाक्यस्ताराथिर्यस्यनेनाग्निनाभेत्याविजयो
जनःदिवःस्वर्गस्थावतंविद्वनामकंयावितोभूदक्षणाये
त्यर्थः अजितोविक्रमोयनलोकेरातोयाथिस्वरस्याभिः
मतःविजयःस्याजयेपार्थइतिविश्वः इन्द्रचंद्रार्कवाताश्च
सुकभेकंयमाहिष कपोसिंहचविस्मोवहरिनीकमिले
त्रिषिनिविश्वः १ ॥ क्रमेदिवकीर्तिभरजुनोयतत्रीत
वनाद्वारिणायेन नरःससाक्षादिवगादिवेनचकारभी
तिथनुष्ठापरेषां २ ॥ सनरोदशरथःपरेषांशत्रूणांभीति
चकारकृतवान् रथेनदिवस्वर्गक्रामन् व्यमुवानःकी
र्तिभरजुनोपवसः तत्रीतत्वेनमातलिनीतत्वेनराजनो

तत्वेनवाचलान् गच्छन् हरिस्त्रीयस्यसतथा किंधनेन
धनुष्ठासाक्षाद्गादिवेनगादिवसदृशेनेत्यर्थः यद्वा नर
वाजिनइवयथागादिवधनुष्ठाशत्रुपुभीतिचकारेति
अत्रपक्षेदृष्टान्तसिद्धिदर्शनमाह पक्षेसोज्जनःगादिवेन
धनुष्ठापरेषांभयंचकार कीर्तिभिलाहितः रथेनदिवं
क्रामन् तेनाग्निनातीतोवल्गान् हरिहृन्मन्यवनेन
साक्षात्तद्वनागयणाग्रजइववनेमिषवांसिनरइवे
त्यर्थः अजुनःकज्जभेपार्थकीर्तिवीर्यमययोः मनोरे
कसतेपिस्वास्त्रलिगोपवलेपिचेतिमेदिनोकरः २ ॥
सदेवदद्रोदुतवीर्यमस्यदक्षीणवाणोज्ज्वलद्रुपधारी २
द्विषाद्विजिह्वाप्रवनेस्वबाहुप्रतापद्विपेज्ज्वलनेज्जहाव ३
सदशरथःस्वस्वाहोःप्रतापद्विपेज्ज्वलनोवक्रिः तत्र
द्विषेतपवद्विजिह्वेतेषामुप्रवनेस्वभ्राज्जहावज्जहाति
स्म किंधनोदेवेनेद्वादिनादत्तः अतएवोदतावीर्यमस्य
यस्यसतथा अतोणनसमर्थनवाणो नोज्ज्वलीयःतृणा
इमुधितक्षारीधारकः अतोणःसन् वाणोज्ज्वलत्तृणा
धारीवा पक्षे सोर्जनःद्विषन् शत्रुयोद्विजिह्वस्तपेत्ते
न उग्रवनांवाडवनामके ज्वलनेज्जतवान् स्वबाहुप्र
तापतत्पदेवदत्तेनशोवविशेषेणोदताप्रकाशितावी
र्यमस्ययस्यतदेवदक्षीणवाणद्रुपधारेस्तक्षारीनिशेधं
त्यं ३ ॥ निजविक्रमनिधेतपजन्त्यशरसेततिः सपत्र
गोस्तात्तद्वद्वद्वयामासदानवान् ५ ॥ सदशरथःदा
नवान्स्वरद्विषोद्वद्वयामासविचिस्तिपे विद्वद्वया
मासेत्यर्थः तादृशोराकडःपत्रगान्धर्वान् यथानिजेन
विक्रमेननिर्दंतोनितितःपजन्त्योयथापवशरसनति
र्यस्यसतथेति ५ ॥ दिवःसकृत्समयिशाक्रिमवंप्रणी
तशमिहरिणाकृतश्रीः पुनःप्रपेदेनिजमेवराष्ट्ररामा
ननालोकनत्वेपदात्मा ५ ॥ सदशरथोनिजमात्मीय

रा.
पा.
३६

मेवराष्ट्रदेशं प्रपेदे प्राप्तावान् किं भूतो रामस्याननस्य सुख्य
स्यालोकननलस्य दस्माभिलाषात्मायस्य सतया पव
पूर्वोक्तक्रमेण दिवः स्वर्गस्यास्य शान्तिं कृत्वा प्रणीता कृ
तागुनिः रक्षायेने सतया हरिणा ईद्रेणा कृता प्रणीता श्री
यस्य सतया पदे सोर्जनो दिवः स्वर्गात्तिजमेवराष्ट्रं प्रपेदे
प्राप रामायाश्चाननलोकननलस्य दात्तास्य सहः खी
इवदाहे मयानामकस्य देवस्य शान्तिं कृत्वा हरिणा कृ
नप्रणीतगुमिः ५ ॥ स्वर्गमार्गस्य मित्रं यासाभर्तवरयो
गतः ततोऽपि दयिताभाक्त्विनमत्तनुमध्यमा ६ ॥ म
पमादयिता राज्ञः पत्नी कैकेयी ततोऽपि दयितावध्वजत
इत्याह भद्रादज्ञो योवरो तद्योगतत्तात्मानि रिति भद्राया
निभद्राया विनमत्तनुयथास्या देवं साकं त्याह स्वर्गमार्गस्य
यामित्रं स्वर्गमने सारया चराणां दशरथेन तस्येव रद्व
यंदत्तं रामस्य वनवासः द्वितीयेन भरतस्य राज्याभिषेक इ
ति प्रसिद्धं पदे तस्यार्जनस्य द्रोपदी ततोऽपि साकाया स्वर्ग
मार्गस्य हिमालयगमनं द्रुपस्य त्रिमित्रं भद्राया विनमत्तनु
स्रद्धां मध्यमे देहभागो यस्य सातथाभर्तवरस्य भर्तृश्रेष्ठ
स्य योगादिति ६ ॥ महाहं मुक्तामयसंविधानप्रकाश
स्यामाणा चारुचिदा सभाऊ सावित्रा तान्द्रप्रेण भजे सुध
मेव सुधाधिपेन ७ ॥ नृपेण दशरथेन सभाभजे सेविता
ऊमा रेता रामेणाधिगताधिष्ठिता कार्त्तिके येनाधिष्ठिता
सुधमेव देवसंभवे यथा सुधाधिपेण ईद्रेणा महाहं
वाङ्मूल्येन मुक्तामयेन तत्त्वद्रूपेण संविधानकेन प्रका
ममत्पथं रम्यामनोहरगमाणि भिदां रुमिषु नानाद्रुपेण
ज्ञानानाद्रुपेति पदे सभाभजेण कधिष्ठितेण जैनेन म
यदेत्याधिगता प्राप्ता महाहं मुक्तामयत्रयं मेव मयस्य देव
शिल्पिनो यत्तं विधानकं शिल्परचना विधानकं तेनाति
प्रायस्या मया शिल्पिनि देवानामिति विष्णुः तत्त्वमन्य

त ७ ॥ इष्टावानि कृतोपायस्तदेव धिक्तादरः भीमो
द्यमपरः काले जगसंधारितामगात् ८ ॥ सदशरथ
तास्मिन्काले जगसां च कस्य सम्यक् प्रकारेण धार
कत्वं संधारितामगात्तगामद्विदो बभूवुः कथं किं
तः इष्टाकात्तिनस्य कार्यस्य वा मोक्षोपायः कृत
साधनः देवेन्द्राभिषिक्ततादरः भीमो भयानको य
द्यमस्तत्परः शत्रूणां भयकर इति पदे सोर्जनः ज
रासंधस्य मगधरजस्यारितो शत्रुतामगात् तस्य हंता
बभूवुः कथं भीमस्य शत्रुतय उद्यमस्तत्परो भीमो घमेन
जगसंधो हत इति भीमो भयानको य उद्यमस्तत्परः
भीमो जगसंधारितामगादिति वा काले राजसूये सम
ये देवधेनी रदस्य कृतग्राहो येन इष्टस्य यागस्यावा
मये कृत उपायः जगसंधवधद्रुपो येन अत्यन्तमानं
८ ॥ वृद्धभावे गतस्यापि तस्य सुद्युपतेः परेः इष्टाद
शांसधृज्जे जो नैदा च सेवभास्वतः ५ ॥ वृद्धभावे वृद्ध
त्वे गतस्यापि तस्य राजो दशरथस्य तेजो इष्टादशो इष्टा
दशनीये अर्थात् परे रथत्वे नैदागस्य निदा च समीपव
तितः सूर्यस्येति वा पदे तस्य कधिष्ठिरस्य वृद्धस्य या
भावः क्षातिस्तगतस्य अत्यन्तमानं ५ ॥ अथास्त्रमे
धेन पुरा मरुत्तं साया परं यष्टमियेष ध्रुयः सराजसूये
नयथा च सुर्वे राजा हरिश्चंद्र उदारकीर्तिः १० ॥ अथाने
तरे सदशरथो भूयः परं अष्टं यथा स्या देवमस्य मेधेने
ति तत्रासकं नयत्तेन यष्टमिवेधयेन्न पुरा सुर्वेय
थामरुत्तोरामविशेषो मेधेने सुवान् यथा वा उदार
उद्गता कीर्तिर्यस्य स राजा हरिश्चंद्र राजसूयेने सुवान्
पदे राजा कधिष्ठितो राजसूयेने सुमियेष यथा मरुत्त
स्य मेधेनेति शेषं समानं १० ॥ सत्त्वतर्गकते व्यस्तज
द्विष्टामनुजवर्गमदृष्टं सदाकथं हिति परिक्रमणाय

ग.
पा.
१३

ततो मुना कश्चन पश्येत्तु पराजितः ॥ १॥ सदृशः स
नुजवर्गं राजपुत्रसमूहं हितैः पृथिव्याः परिव्रजमाणाय
सुजतं प्रहितवान् किं भूते तं रंगयन् अस्मद्विन्दे
षाशुलाश्रयमदर्शनीयं ततो मुना दचरे न कश्च
वशत्रुर्न पाजितो पितुः सर्वपेति यद्वा तत्तत्प्राप्य परभूमौ
मनुजवर्गं लोकः पश्येत्तु जित इति यो न्यं आद्यादिभ्यस्तसि
रितिसमस्येत्तसिः पत्ते सकथिष्टिः अनुजवर्गं क
निष्टसमूहं भीमादिकं द्विष्टं भूमिपरिव्रजमाणाय तज्या
येति यावत् चतुरंगयन् हस्तसुरयपादान् वृषसेनां
गचत एव सहितं अदर्शनीयमपीत्यरेः उद्यमाय पंथे
नते ततो मुजसमूहादमुनाय कथिष्टिरेण कश्च पश्येत्तु
राजितो पितुः सर्वपेति ॥ १॥ आद्याद्याज्जकन्याजल
भरजनिता उं वरादं वराशो रचप्रत्यग्रचैवानिलकलितल
तास्येति नञ्च न्नादेः आद्याद्यात्तास्युल्लसी पतिरचितनि
जावासमुद्रात्समुद्रा दचस्तः सोदरेभ्यस्तमुद्रजघन
रुजरेभ्यः कुरुभ्यः प्राचिभ्यः प्राच्यः आद्याद्यादं वराशोः
समुद्राद्भूमिलो राजानं दशरथं कथिष्टिरमनुष्येन उत्क
ष्टयथा स्यादेवमसेवत आमीणयतवा किं भूताज्जक
न्यागंगातस्याजलभरेण जनिता उं वरात्परितादिति आ
चंदनादेः मलयपर्वतात् ध्रुवजघनं तमिति प्रत्यग्रोभि
नवोयश्चैवानिलो वसेत पवनसेनकलितानां ललानां
संदनञ्चुलनं यस्य आद्याद्यात्तास्युद्राद्भूमिजघन
लक्ष्मीपतिमारचितानि जावासस्यमुद्रापरिस्थितिर्यत्र
परिपादिरितियावत् आद्य उजरेभ्यः कुरुभ्यः ध्रुवमनु
ष्यत स्तिसोदरेभ्यः स्वर्गतल्येभ्यः मेरोरुत्तरसमुद्रलप्र
मुत्तरज्जुनामकं वर्षं दक्षिणसमुद्रलप्रभारतवर्षं सक
लभूमीपाधिपोषध्वेति भावः ॥ १॥ कुमारशत्रुपाकरदी
कृतायादितावपश्यत्तु भुजेन साधं अजानशत्रुनिग्रमे

नराजाय ते दिवं जेतुमुवाहृदीक्षां राजादशरथो दीक्षासु
वाहृद्वयान् यत्ते दिवं जेतुं ततो पृथिव्यास्त्वभुजन्
स्वकीयेन वाक्तासाधकं तं यमपश्यन् कुमारस्य
क्षेपेकरदीकृतायां राक्षसाय क्रोतायां भुवीति अतः स्व
र्गे जेतुं यत्ते चकारेति वाक्यार्थः न ज्ञातुं तत्र शत्रुयस्य
सनधानियमेन वा द्विः यमादिना सहेति नियमेन वा द्विः
यमादिना दीक्षासु वा हेति वाक्यार्थं दीक्षायासां य
दिति श्रुतेः पत्ते अजानशत्रुयथिष्टिः कुमारभीमा
दिरत्यनुल्यं अत्र करदीकृतेति अश्रुतनज्ञावेकत्वत्वा
नां योगाच्चिः अस्मान्निष्कारस्य करस्य वाचनदी
क्ष्यं ॥ १॥ विविमनुचरत्यागं शस्यस्तथा समहोपति
व्यतनुत हविर्धाराद्युष्टिर्विष्टपतप्ये मुलिलममले
कालेकाले यथा विहजत्रपि भुवमन्तानां प्रामोनाया
पमुष्यपुरंदरः ॥ १॥ महीपतिर्दशरथो कथिष्टिरेव
हविर्वीरायाश्चतुर्धाराया हविर्विष्टो व्यतनुत विस्तार
यामास विधिं याजमानिकं कर्मोचरमाताः प्राग्देश्या
हविर्गोहादित्यमरः किमर्थं विविष्टपानां देवानां तप्ये
प्रीतये विविष्टपमेवामवस्थानत्वेनातिलक्षणाया वा
विविष्टपपदस्य देवताया तात्पर्यं भुवमुत्पद्यते यथा
येन प्रकारेण चापि पुरंदर इंदुस्तयो रत्नगता मन्त्राय
न प्रामोनागतः कालेकाले समुधितसमये समलं सति
लमधिकमस्यंते विहजत्रपि ॥ १॥ संतप्यमासादिवं
हविर्भिर्द्विजैर्दुमुत्थानपि दक्षिणाभिः वसुप्रदाने वसु
धामशेषा यशोभिरेक्षेत्रे विनानि सप्त ॥ १॥ सदृशः
कथिष्टिरेव दिवं दिविस्थं देवगणं हविर्भिर्द्विजादिभिः
द्विजैर्दुमुत्थान्त्विजो वाक्ताणां दक्षिणाभिरेषां वसु
धां तत्र स्थलोकं वसुप्रदाने देवदानैः सप्तध्वनानि हरा
दीनि अष्टैर्निर्मलेयशोभिः शानर्पयामास तन्मानि च का

श.
पा.
३६

२ पनेषामाकोलितानुपमाचरितवानितिभावः ॥
निस्पृहास्वशरीरेपितयानेदसञ्चरतिजः यथातेपनः
संप्रज्जुधेरमवसेनिरे ॥ १५ ॥ सदृशयोक्तपिष्टो
वा तथाञ्चरतिजोयाजकानानचोचिनवान् दक्षिणा
भिरितिशेषः यथातेञ्चरतिजोपनसम्यग्वा वसुसम
ञ्चाजवेरमवसेनिरेपनवर्तयान्स्यावज्ञोचक्रुः दक्षि
णायाश्चानतिकारोत्ताद्यावतापनेनयस्यानतिस्ताव
नस्येदन्नवानितिसेप्रदयार्थः स्वकीयेपिशरीरेनिस्प
हृदस्यभयन्तपविशेषामिष्टतममपिवत्तञ्चरतिज
प्रार्थितेदन्नवानितिभावः ॥ १६ ॥ आराधितस्तेनमुवे
पुरस्तात्तनुष्यमूर्त्याविहितावतारः जगत्रयस्याशि
मुपालकत्वसमादधेस्वेनबलेनविस्वः ॥ १७ ॥ तेन
दृष्टारथेनसवेयतेपुरस्तात्तयमतोमनुष्यमूर्त्यागम
हृमेणकृतावतारोविस्वभवावानाराधितः पूजितः सः
कः योविस्वः स्वेनबलेनसमर्थेनजगत्रयस्याः समेत
तः शिशुपालः प्रालकोयस्यपवयोदोषलेसमादधे
समाहितवान् वयसासिशुः क्रिययाप्रशिशुरेवे
तिभावः यद्वा प्रशिशुपालकत्वजगतः समादधेस
म्यगारोपिते पक्षे तेनयुक्तिपिष्टेणपुरस्तात्तयमतो
विस्वपूजितः विसवेयं दन्नमित्यर्थः यादववंशोक्तः
सन्नेपेणविहितावतारोजगत्रयस्यप्रशिशुपालकत्वे
शिशुपालेन राजविशेषेणामृत्युत्वेसम्यगादधेचका
र तत्कारणयुक्त्यत्वे ॥ १८ ॥ मावावसानेमचवत्समा
नोयथाचितंयोजितमानपुजाव विशाम्यतिर्धूमिप्र
तीतिस्त्वज्यशान्तोपसर्गाधरणीप्रशंस ॥ १९ ॥ विशो
पतिर्दृशरथोक्तपिष्टोवाधरणीमुचिर्वीशशस्रर
त्त कीदृशीशान्तोपशान्तोपसर्गाधरणीमुचिर्वीशशस्रर
त्त कीदृशीशान्तोपशान्तोपसर्गाधरणीमुचिर्वीशशस्रर
त्त कीदृशीशान्तोपशान्तोपसर्गाधरणीमुचिर्वीशशस्रर

भावादेवोपसर्गाधरणीति किं कृत्यामवस्ययत्नस्यावसा
नेनेसमाहृतात्रिमंत्रिताज्ञान्तिस्त्वज्यसम्यग्यथाचितं
ते यथायोग्यंयोजितमानः पुजायथातेनया सक्तिर्
तामचवतादृष्टेणसमाहृत्यः ॥ २० ॥ तस्यभूलोकचे
दस्यसमृद्धिरतिमोवासवा ज्योत्स्नेवचक्रवाकानामासी
दुःखायदुःहो ॥ २१ ॥ भूलोकस्याज्ञादकत्वाच्चद्वयध
लोकचंद्रोयजगदशरथोक्तपिष्टोवा तस्योभयस्यस्रः स
मृद्धिस्त्वज्य इहतादृष्टदृष्टानोपशान्तादृष्टायासीदु
ष्टव तथातेनप्रकारेणातिवामवा अतिव्रान्तोवासवाय
थातयेति यद्वायत्रोक्तित्यसंबंधात्तथातेस्यसमृद्धिरासी
त् यथादृष्टोदुःखायभूदिति केषांकेवचक्रवाकानां
ज्योत्स्नेवकोमुदीवदुःखायभवति तेषांविद्वद्वात अतप
वभूलोकचंद्रत्वेनोपन्यायोक्तः ॥ २२ ॥ अतर्क्यकृतपा
तस्यपयसेवप्रभवे तद्विपक्षजनस्याभूत्तद्विचिताम
योज्यः ॥ २३ ॥ तस्यदृष्टारथस्यविशेषोक्तयोजनः शत्रुस्तस्य
द्विचितामयोज्यदृष्टासीत् वधूवज्रस्यातर्क्यमाच
रितवानितिचिंता अत्रनिदर्शनंयथा अतर्क्य तर्कसूत्रे
प्रयसिजलेकृतपातस्यपुंसः प्रभवेभिभवेसति अ
नेकविधाचिंताभवति पक्षे तस्ययुक्तिपिष्टस्य अतर्क्य
नेमयसिद्वययः सृष्टेस्यलेकृतपातस्यततः प्रभवे
धर्माणामतीवरोकोवृत्तद्विगतस्यसभायांस्येनदे
त्यशित्पनानिमित्ता याजलेस्यलभ्रमवयोस्यलेचज
लभ्रमवयो स्यलेजलवृत्तागस्त्यनितोदयोधनोभीसा
दिभिरुपहासितश्चिंतामवापेतिकथानर्क ॥ २४ ॥ अभिरा
मंप्रवृत्तापिजलज्येष्ठमयोहते सुफलभरतलक्ष्मीर्दयो
धनमियेषसा ॥ २५ ॥ सासत्तोत्तभरतमियेषेष्टवतीर्किं
भूतासुफलामहतोदयोधनं विनशुभिर्दयोधनंयस्य
रामसभिलदीकृत्यप्रवृत्तापिगतेसभिलाषापिउपावशा

रा.
पा.
३८

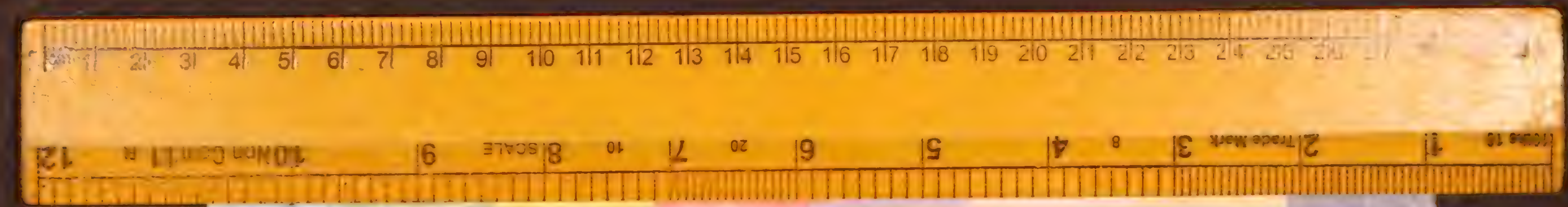
३ पतेषामाकांक्षितानुत्पन्नाचरितवानितिभावः ॥ १५ ॥
निस्पृहास्वशरीरेपितयानंदसञ्जतिजः यथातेधनं
संपन्नाज्वरमवसेनिरे ॥ १६ ॥ सदृशमयोक्त्यधिष्ठे
वा तथाञ्जतिजोयाजकानानाचरितवान् दक्षिणा
भिरितिशेषः यथातेत्रस्त्रिजोधनसम्पन्ना वसुसम्प
न्नाज्वरमवसेनिरेधनवर्तयानुत्पन्नाचरितवान्
तथायात्रानतिकारीत्याद्यावताधनेनयस्यानतिताव
न्नेसेदन्नवानितिसेप्रदयार्थःस्वकीयविशरीरेनिस्पृ
हदृशमयन्तपविशेषमिष्टतममपवत्तञ्जतिज
प्रापितंदन्नवानितिभावः ॥ १६ ॥ आराधितस्तेनमुत्प
पुरतात्तनुष्यमूर्त्याविहितावतारः जगत्त्रयस्याशि
मुपालकत्वंसमादधेत्स्वेनबलेनविस्रः ॥ १७ ॥ तेन
दृष्टारयेनमवेयतेपुरतात्तनुष्यमतोमनुष्यमूर्त्याराम
दृष्टाकृतावतारोविस्रभवावानाराधितःपुजितःसः
कःयोविस्रःस्वेनबलेनसमर्थेनजगत्त्रयस्याःसमेत
तःशिमुपालःपालकोयस्यपतयोदोषत्वेसमादधे
समाहितवान् वयसासशिमुःक्रिययाप्रशिमुदेवे
तिभावः यद्वा प्रशिमुपालकत्वंजगतःसमादधेस
म्यगारोपितं पदे तेनयधिष्ठेरापुरतात्तनुष्यमतो
विस्रपुजितः विस्रवेद्यंदन्नमित्यर्थःयादवतेशेकु
सन्नुपेणविहितावतारोजगत्त्रयस्याप्रशिमुपालकत्वं
शिमुपालेन राजविशेषेणमूर्त्यात्वेसम्यगादधेचका
३ तन्माराणयन्तुत्यत्वे ॥ १७ ॥ मावावसानेसत्त्वसमा
नोययोचितंयोजितमानसृजान् विशास्यतिर्भूमिप
तीन्विस्त्रज्यशान्तोपसर्गाधराणीशशास ॥ १८ ॥ विशो
पतिर्देशरथोक्त्यधिष्ठेराधराणीमुचिर्वीशशासर
त्त कीदृशीशान्ताउपशान्तउपसर्गोरोगादियत्रसातथा
उपसर्गोपुमात्रोभेदोपलव्योरितिचिस्रः तयोःप्र

भावादेवोपसर्गोर्णातिः किंकृत्वाभावस्ययत्नस्यावसा
नेनेसमाहृतात्रिमंत्रितारुपात्तिसृज्यसम्यग्यथाचि
ते यथायोग्यंयोजितोमानःसृजायेषानेतथा सकिंभू
तामचवताइंद्रेणसमाणास्तल्पः ॥ १८ ॥ तस्यभूलोकच
दस्यमद्भिरतिमोवासवा ज्योत्स्नेवचक्रवाकानामासी
दुःखायदुःहदो ॥ १९ ॥ भूलोकस्योद्गादकत्वाच्चद्वेवभू
लोकचंद्रोयजादशरथोक्त्यधिष्ठेरा तस्योभयस्यराज्ञःस
मद्भिरस्यत्त इहदोदुष्टहृदयानोपशृणाःखायासीदु
भूव तथातेनमकारेणानिवासवा अतिक्रान्तोवासवोय
थातयेति यद्वायत्रोनिस्पृसवंपात्रयानस्यसमद्भिरासी
त् यथाइहदोदुःखायाभूदिति केष्वाकेवचक्रवाकानो
ज्योत्स्नेवकोमुदीवदुःखायभवति तेषाविरहात् अतए
वभूलोकचंद्रत्वेनोपन्यायोक्तः ॥ १९ ॥ अतर्क्येकतपा
तस्यपयसेवप्रभवे तद्विपक्षजनस्याभूद्विचिंताम
योज्यरः २० ॥ तस्यदृशरथस्यविप्रोत्तयोजनःशत्रुस्तस्य
द्विचिंतामयोज्यरप्राप्तात् बहुवक्तृत्वात्तर्क्यमाव
रितव्यमितिचिंता अत्रनिदर्शनंयथा अतर्क्ये तर्कसूत्रे
प्रयतिजलेकृतपानस्यपुंसः प्रभवेभिभवेसति अ
नेकविधाचिंताभवति पदे तस्ययधिष्ठेरा अतर्क्ये
तेपयसिद्वययःसदृशेस्यलेकृतपानस्यततःप्रभवे
पक्षिणायामतीवरोवावृत्तइतिराजस्यसभायांमयेनदे
त्पशित्पनानिमित्ता यानलेस्यलभ्रमवत्यास्यलेचज
लभ्रमवत्यां स्यलेजलवृद्धागच्छन्त्यतितोडयोधनोभीसा
दिभिरुपहासितश्चिंतामवापेतिक्तयानर्क २० ॥ अभिरा
मंप्रवृत्तापिजलजोपमपोहने सुकलाभरतलक्ष्मीर्द्वयो
धनमियेषसा २० ॥ सासत्तोत्तिभरतमियेषेष्टवतीकिं
भूतासुकलासमहतीडयोधनंइतिनशात्रुभिर्दोषनयस्य
रामसंभिलक्ष्मीकृत्यप्रवृत्तापिगतंसाभिलाषापिउपावशा

रा.
या
३५

दित्यर्थः तं कलत्रेण मण्डपेन परित्यज्य अभिरुभागा
इति कर्मप्रवचनीयत्वाद्भिन्नोपाभिरुभमिति पक्षेन क
लेज्येयं कथिष्ठिरमभिरुभमनारमंगतं प्रवृत्तपित्तममो
हृत्पाथिवशात् इत्यर्थोपनिषत्प्रवृत्तलोभरतेवजलोभ
रते एकलोतिपादात्तरे भवतेभरतकुलोत्पन्नमन्यत्तमा
ने ३१ ॥ वर्तमानोवयस्यते प्रज्ञादृग्यथपतिः ज्येष्ठेनि
जस्यते लक्ष्मीमाधातुमुपवक्रमे ३२ ॥ भूपतिर्दशरथो
ग्रंते वयसि वार्धके वर्तमानः ज्येष्ठे निजस्यते रामे लक्ष्मी
राज्यलक्ष्मीमाधातुमाहितं कर्तुं मतिवुद्धिमाधत्ते चका
र रामाय राज्यं देयमिति मतिमासीदित्यर्थः प्रज्ञेवदृक्
चक्षुर्दृश्यस्य स तथा श्रुतिस्त्वयसि दृढमेव कर्तुं कर्तुमिति
भावः यद्वा प्रज्ञाविवेचनशीला इत्यर्थः पक्षे प्रज्ञादृक्
ग्रंथो धृतराष्ट्रो ज्येष्ठे निजस्यते इत्यर्थो धने लक्ष्मीमाधातुमिति
चकार ३३ ॥ सुधीरसौ बलयोगाद्वा ज्ञातुं देवनतः श्रियं
धर्ममुत्रैविना व्याजैः स्थिरं कर्तुं मनोदधे ३४ ॥ सुसुधी
र्बुद्धिर्दृश्यस्य सुबुद्धिरसौ राजादृशरथः धर्ममुत्रैधर्मोत्त
केन मे श्रियं लक्ष्मीं स्थिरं कर्तुं मनोदधे आहितवान्
व्याजैः कपटैः विनानिर्व्याजं यथा स्यात् देवेभ्यो नतः न प्रः
बलानां सैन्यानामुद्योगादिति पंचमौ पक्षे राजाधृतराष्ट्रो
धर्ममुत्रैकथिष्ठिरं स्थिरं श्रियं न यथा लिखितं निष्कम्पं ल
क्ष्मीं व्याजैः कपटैर्विना कर्तुं उपाकर्तुं दृशं कर्तुं मनो
दधे सौबलस्य राज्ञेन हयोगादृशमात् देवनतः श्रुतमा
शकात् शकुनिः कुदेवनाभिज्ञो नोद्योगः कृत इत्यर्थः
ग्रहोत्तारत्तदेवनाः पाशकाश्चुनेत्यमरः ३५ ॥ भरतज्या
यसो दीमादायादजननी तथा श्रुतकेल्यानलस्येवल
क्ष्मीमंशरयायता ३६ ॥ भारतस्य ज्ञायान् ज्येष्ठारामस्त
स्य राज्यलक्ष्मीमन्यरया कैकयाः परिवारिकया सता
ग्रपयता पूर्वदत्तवरसरणादित्यर्थः कीदृशी दीमाप्र

कायाकृता तथा कीदृशपादायादस्य भारतस्य प्राज्ञोः ज
नस्याकैकेयादतया प्रितया तत्तत्काशाद्वा इत्यप्रा
मयेति दायादोऽस्तुनवीपवावितिविस्तः यथा पूर्वना
लस्य निषिधाधिपतेः श्रीश्रुतकेल्यादतेति पक्षे भरत
कुले ज्येष्ठस्य कथिष्ठिरस्य लक्ष्मीं श्रुतकेल्याशकुनिः कृ
तया दृतेति मंथो मंथनमुपतापः तत्रातिदहानि सान
या श्रुत्य येव पथितया वा श्रुते कथिष्ठिरेण प्रणीकृता
लक्ष्मीः शकुनिना जितेत्यर्थः मंथरः कोषफलयोगी
धर्मयानयोः प्रमान् कुरुं भान्दुयोन्मथयसावतो
भिधेयवदिति विस्तः मंथरया मंदवेगेति श्रीविशेषात्
वा दायादजननेन इत्यर्थो नाना नयाकारितयेति तस्य
मन्यत ३५ ॥ इः प्रासनावल्लेपेन भरतानिष्टकारिणा
तस्य लक्ष्मीविपक्षेण कृष्णकोताकचेष्टिव ३५ ॥ त
स्य रामस्य विपक्षेण प्राप्नुता कैकेयी रूपेण लक्ष्मीः कृ
ष्ण आकृष्णकचेष्टकेशेषुकानेवेति किंभूतेन इष्टा
न प्रासतीति इः प्रासना रामस्य लक्ष्म्यावल्लेपेनादरेण
राज्यत्यागादिना हेतुना भरतानिष्टकारिणा आपात
तो भरतस्य राज्यलाभादिष्टमनं ततो निष्टमेव राम
वियोगेन भाविभ्रातृविनाशः भ्रातृवियोगेन भरत
स्यानिष्टमिति भावः पक्षे तस्य कथिष्ठिरस्य विपक्षे
ण इत्यर्थो धनेन इः प्रासनात्तद्वा तातस्यावल्लेपेनादरेण
हेतुना कर्ताकचेष्टिवेति सहोपमा कौतया सह ल
क्ष्मीः कृष्णेत्यर्थः भरतानिष्टकारिणा भरतकुलविना
शकेनेत्यर्थ भरतानिष्टकारिणीति पादे अभयत्र ल
क्ष्मीविशेषात् कौतयाश्चेति भरतकुलविनाशसौच
मूलमिति यद्वा विपक्षेण इत्यर्थो धनेन इः प्रासनावल्ले
पेन लक्ष्मीरिव तस्य कर्ताकचेष्टा कृष्णेत्येति योज्यं ल
क्ष्मीहरणस्य पूर्वमुक्तत्वात् अवल्लेपस्तर्गवः स्यात्

रा.
पा.
५०

पनोभूषणोपि वेति मेदिनीकारः ३६ ॥ नैवसम्भानगु
रवो नमिद्वज्जातिबोधः तैनिवारयितुं शक्नोति क्रिय
माणमहानय ३७ ॥ सभायासाधवः सभ्यः सभासदः
गुरुवस्तुवसिष्टादयः द्रोणदयोवा तैमहानयसंहत
मनयोरामयथिष्ठिरयोर्वेनगमनद्वयैदोपदेके शोब
रकर्षणे निवारयितुं निषेधेन शोक्तः नराज्ञावधुवि
त्यर्थः मित्राणि च ज्ञानयश्च बोधवाञ्छेत्यन्वयः ३९ ॥
गुरुभिः कल्पितं सोयवत्सराद्यवतदेशात् आराप
कवतं पीरः सावजः प्रतिपद्यत ३८ ॥ सरामश्राप
कस्यापवातिनो मुनेर्व्रतं जटाबंधनादिधारणं प्र
तिपद्यतस्वीचकार सावजः सलक्षणाः गुरुभिर्देश
रथाभिः कल्पितं समर्पितं यवस्यापितं आचतदेशा
दुत्सरात् चतर्दशवर्षाणि व्याप्येति श्रवणीकृत्येति
वा पक्षे सकथिष्ठिरः सावजोभीमादिसहितः ३९ ॥
सराज्यमैद्रेणपदेन तत्पुत्रप्रियायं तत्तावदिहा
य आरापवासाय धृतप्रतिज्ञाः प्रतस्थितान्सावरजः
सदावः ३५ ॥ सरामोरापवासाय प्रस्थितान् प्रस्थि
तपदेन तत्पुत्रं गणसमानं गजं तत्तावदिहाय प्र
वित्यज्य गुरोर्देशरथस्य प्रीत्यर्थं प्रियायं तदाज्ञाव
रणाय तत्सत्यरक्षणं भ्यातस्य प्रीतिः धृतप्रतिज्ञाः कृत
प्रतिज्ञाः सावरजः सलक्षणाः सदावः सीतासहितः
पक्षे कथिष्ठिरः गुरोर्भूतगणस्य प्रियायं सावरजोभी
मादिसहितः सदावोदोपदीसहितः शोषंतत्पुत्रं ३५ ॥
अपोहृत्ताभरणं रथेन निर्योतमेन नगरात्रिरीक्ष्य १
विमोक्तमस्तु निचिरेजना नो मासीदप्रयासमिति क
मे ३० ॥ एनेरामं कथिष्ठिरं वा प्रोहानि प्रपगतानि
रत्नाभरणानिरत्नालंकारा मुकुटादीनि यस्मात्प्रमलं
कारं ह्यन्येन निर्योतं गच्छेत्तेन गदयो ध्यायदे प्र

स्थानात्रिरीक्ष्य हृत्ताभरणं नानातन्त्रगवांसिनां श्रद्धि
रमिद्वज्जातिबोधः तैनिवारयितुं शक्नोति क्रिय
माणमहानय ३७ ॥ सभायासाधवः सभ्यः सभासदः
गुरुवस्तुवसिष्टादयः द्रोणदयोवा तैमहानयसंहत
मनयोरामयथिष्ठिरयोर्वेनगमनद्वयैदोपदेके शोब
रकर्षणे निवारयितुं निषेधेन शोक्तः नराज्ञावधुवि
त्यर्थः मित्राणि च ज्ञानयश्च बोधवाञ्छेत्यन्वयः ३९ ॥
गुरुभिः कल्पितं सोयवत्सराद्यवतदेशात् आराप
कवतं पीरः सावजः प्रतिपद्यत ३८ ॥ सरामश्राप
कस्यापवातिनो मुनेर्व्रतं जटाबंधनादिधारणं प्र
तिपद्यतस्वीचकार सावजः सलक्षणाः गुरुभिर्देश
रथाभिः कल्पितं समर्पितं यवस्यापितं आचतदेशा
दुत्सरात् चतर्दशवर्षाणि व्याप्येति श्रवणीकृत्येति
वा पक्षे सकथिष्ठिरः सावजोभीमादिसहितः ३९ ॥
सराज्यमैद्रेणपदेन तत्पुत्रप्रियायं तत्तावदिहा
य आरापवासाय धृतप्रतिज्ञाः प्रतस्थितान्सावरजः
सदावः ३५ ॥ सरामोरापवासाय प्रस्थितान् प्रस्थि
तपदेन तत्पुत्रं गणसमानं गजं तत्तावदिहाय प्र
वित्यज्य गुरोर्देशरथस्य प्रीत्यर्थं प्रियायं तदाज्ञाव
रणाय तत्सत्यरक्षणं भ्यातस्य प्रीतिः धृतप्रतिज्ञाः कृत
प्रतिज्ञाः सावरजः सलक्षणाः सदावः सीतासहितः
पक्षे कथिष्ठिरः गुरोर्भूतगणस्य प्रियायं सावरजोभी
मादिसहितः सदावोदोपदीसहितः शोषंतत्पुत्रं ३५ ॥
अपोहृत्ताभरणं रथेन निर्योतमेन नगरात्रिरीक्ष्य १
विमोक्तमस्तु निचिरेजना नो मासीदप्रयासमिति क
मे ३० ॥ एनेरामं कथिष्ठिरं वा प्रोहानि प्रपगतानि
रत्नाभरणानिरत्नालंकारा मुकुटादीनि यस्मात्प्रमलं
कारं ह्यन्येन निर्योतं गच्छेत्तेन गदयो ध्यायदे प्र

रा.
पा.
धा

ना कितलवृत्तवदलवृत्तकोमला उज्ज्वलमंग
यथासा तथेतिदीप्त्यर्थः दीप्पमानाकेवयथा म
यमानात्समुद्राडुतानवशाशिकलेव चंद्रप्रथम
कलेवशंभोशिवसृष्टंजटाकलापेसंश्रयेतीशोभ
ते सापितन्यीकृशा उज्ज्वलागोदीमाप्रथमकलात्वादे
ववाला ३३ ॥ निरस्तत्राभरणापिगेहाडिनिर्गता
सानिजयेवभासा विद्योतयामासनरेडमार्गतडि
तामेवविनिर्गतेव ३४ ॥ सासीताडोपदी नरेडमा
गेविद्योतयामासप्रकाशयद्यनिनिजयामासातेज
सा निरस्तत्राभरणं यथासापिगेहाडिनिर्गता
वहिरगता मेवाहाविवाहाडिनिस्त्रातडिडिफलेनव
३५ ॥ वाष्प्योवुज्ज्वलितराजमार्गेःसगङ्गदद्याहृतसा
फवादेः अलोकिसाधोरजनैरसूर्यप्रशामिमयेनग
रेवजंती ३५ ॥ सासीताडोपदीवापोरजनैःपौरवर्गैः
अलोकितृष्टा नसूर्यप्रशपतीत्यसूर्यप्रशामि पवेध
तापिमयेनगरंनगरमयेवजंतीगङ्गाती किंभूतेजने
वीष्प्योवुभिर्जभालितःकर्ममिनोराजपथोयेतेतथा
सगङ्गदयथास्यात्रयाद्याहृतउक्तासाफवादेयेते जे
वालेषोवलेयकर्ममाइतिविश्वः ३५ ॥ कृताउयात्रा
त्तहमित्रवैफभिनिर्वर्त्यधुयोनगरायनेगमान् सधर्म
जन्मानिजकार्तिनिर्मलासुरापगाप्रापसुमंत्रसेगतः
३६ ॥ सधर्मजन्मरामःसुरामेगोगंगाप्रापकिंभूतःसु
मंत्रेणरश्मिनःसंगतःमिलितःनिजास्वकीयाकार्तिसु
हृमिर्मलात्रेगमात्रगरवासिनोजनान्नगरायतमथात्क
मिणिचतथी नगरंगंतनिवर्त्यप्रगृह्यकृताउयात्रा
न् पश्चादागतान् प्रवृत्तान्मित्रभिःसहपक्षधर्मज
न्माकथिष्टिरःशोभनेनमंत्रेणसेगतः नयप्रपन्नत्वात्
निगमःस्याडमनिघट्टाणजोनगरंमिचेतिविश्वः ३६ ॥

तोयत्तधूमिप्रभवंप्रुंधीफरंधानंयसनाभिभूतो आ
स्यात्यंतोवसहंसवाणीयस्यशोभागालहरीसमीरेः ३७
तासीताडोपदीवा गंगाभागीरथीलाहरीतरेगस्तासेग
नैःसमीरेःपस्यशसृष्टानिस्महेसवाणामहवनेनेइति
सहंसवाणीनिगंगाविशेषाणं आस्यात्यंतोवसमास्या
सेदधेतीव यामिडःविद्योतयामासयतिसहस्रवाणा
दिनेति किंभूतोयत्तधूमिरुत्पत्तिस्थानं यस्याःधूमैरु
त्पत्तासीता अग्रिऊडाडोपदी प्रुंधीणांफरंधानांमो
दयैणाप्रेकीर्तनीया इमेवनाभिभूतामाक्रातामिति ३७
गृहाउवंधाङ्गहनेवनंसप्रविश्वचीरीजटिलोजटालेः स
मीयवात्सावरजोमुनीदेःसतोहिसंगोव्यसनार्णवेनोः
३८ ॥ सरामोमनीदेर्मुनिश्रेष्ठैःसमीयवात्संगतोवधु
व गृहस्यनिषधाधिमस्यानुवंधाडुपवेशाङ्गहनेवनंम
विश्व चीरी वल्कलधारीजटिलोजटालान् सावरजःस
लक्ष्मणःहिहेतोव्यसनार्णवेव्यसनैकसंतदेवाणवःस
मुद्रस्तत्रसतोसाधुनोसंगमःसमाजःसंनारकत्वात्रोःक
वे पक्षेसकथिष्टिरःगृहायाःकंधगयाप्रुवंधात कंद
रामार्गेणगहनेविपिनं गहनेविपिनेइगेगङ्गवेकालि
मिचेतिविश्वः साणमात्रेनिघादेवगृहोगृहाचकंदरेइ
तिविश्वः ३८ ॥ वसंभूत्सुवरारण्येनगरंनगरुजनैः
तदियोगपरिक्लेशास्त्रोयोसुसुसमन्यत ३९ ॥ तस्यरा
मस्यगुरुजनोदशरयःसहस्रमरणश्रेयःकल्याणममन्य
त स्वीचकार कुतस्तस्यरामस्यविश्वेणायःपरिक्लेशाः
कष्टेत्समात्रदमेतयासुतःश्रेयानिनि श्रुत्येनसुर्गोपि
नगरंतेनसुन्येनदियोगजनितेइःखवनेयाराप्नुवेति
पक्षे तेयोक्तथिष्टिरार्थानांगुरुःऊनीतेषांपाद्यादीनांवि
योगक्लेशांस्मरणदमितेक्लेशमधिकमुद्रेगजनकं श्रु
मन्यतशेषसमाने ३९ ॥ तदाशुभनेनाद्यप्युत्कृते

रा.
पा.
धर

नन्दपाश्र्विधा कुलज्योषोवनेतिष्ठेभनेत्रोशतक्रमे ध-
यदादशरथाविपन्नराशुशीक्षेकुलज्योषोराभने
नभने संगतोवध्व रामानुसधानपरो वनमाजगाम प
चात्कता प्रसेमुवीकुत्वाश्वस्त्रीकुत्वात्पश्वीर्येनमः वने
तिष्ठन्वस्थितइति कुलज्योषविशेषादौचितक्रमे
यथास्यात् तत्रियाणामयमुचितक्रमः यद्वाज्याहंजे
ऐसति कनिष्ठस्यराज्यपरिग्रहइति यथानेतरं पक्षे कु
लज्योषोयथापिष्टः क्षत्रविदरेणसगतः उचितक्रमेयथा
स्यात् शुभकर्मणिगतेनेतिविदरविशेषात् ध- ॥ उद्गम
धीरतरलोभनेनभीमसेनेनदूरमुद्यातवतावनाने रक्त
प्रजामपिनिजोनगरीमुपेतंसेपार्थितोनमनःशियिलेच
कार ध- ॥ सरामोमनःशियिलेचकाराद्याद्वनवासपव
स्थिरंमनश्चकारेत्यर्थः किंभूतः रक्षावतुरक्षाः प्रजायवप
वंधूतानिजोनगरेमयोत्प्राप्तपतेगतेभनेनसम्प्रकार्य
तोपि उद्गमाउद्ग्राधीधस्यसः अतरलोचचलः किंभूतेन
भनेनवनानेवनपयंतमुद्यातवताकुतानुगमनेनभीमोम
नायस्यतेन पक्षे सकथिष्टिरः पुंगीनगरी भीमसेनेनभ्रात्रा
प्रार्थितोपिधीरतरः स्थिरनरोद्योलाभास्तत्रनेन शेषतल्ले
मनशिलेचकारेतिपादेतत्रभ्रात्राप्रार्थितोपिनिजोनगरीमु
पेतंसेगतेमनःशियिलेचकारेतियोज्यं ध- ॥ तंराजात्तद
धानोपिचिपुलांसंजयस्थिरं वनात्रिवर्तयामासकथंविदु
धरंस्वधीः ध- ॥ सुधीरामः कथंचित्भनेनवनानिवर्तया
मासपरावर्तयत् सतोदशरथस्यात्तदपानोपिधारयत्रपि
किंभूतंविधरंपीरंविधरेनागरीपीरेकौरवानां चमंत्रिणि
इतिविष्णुः विष्णुलोह्यलावंसौक्कन्दोयस्यतेजयस्थिरः
निष्कुलंसेजयस्थिरमितिवासस्यक्त जयस्थिरमित्यर्थः
पक्षेनेकौरवंसेत्रिणि विधरं सेजयस्मारयिः महतीराजा
तोस्थिरंवारंवनानात्रिवर्तयामासशेषं समानं ध- ॥ प्र

भ्रंशंकथमापिलेखितस्यदेवात्माभर्तस्समुपगमंप्रतीक्षमा
णा दद्यादेतदनुतेदीयमवलक्ष्मीनीकश्चिवनरुघेनिघ
वनेस्म ध- ॥ सालक्ष्मीः राज्यलक्ष्मीस्तदीयंराज्यसेवधिने
यथिष्टिरसंबंधिनेवाहायादेभनेतुर्योधनेवा निघवनेस्म
प्रशिष्टियत् तदनुतस्यस्यात् भर्तः रामस्य यथिष्टिरस्य
वासमागमने प्रतीक्षमाणदेवात्कथमापि प्रभ्रंशंराज्ये
योद्वाज्यलंखितस्यप्रापितस्येति भर्तृविशेषात् यथिष्टिरा
ज्ञो राज्यात्प्रविष्टे तदपिदेवकारितमितिदेवादित्यक्त
नाकश्चैः स्वर्गलक्ष्मीः नृक्षेत्रराज्यविशेषमिधेति ध- ॥
तेविचक्रराचलपादभाजोसविष्टियालेकृतदंडुकानां
क्रमेणभेजः क्लमनाशानानितपस्तिनामाश्रममंडलानि
ध- ॥ तेरामादयः क्रमेणतपस्विनातापसानांमाश्रममंड
लानि तपोवनानिभेजः सेवेतिस्म किंभूतानि क्लमस्यप
विश्रमस्यनाशनयेषुतानि किंविशेषानां चित्रकृतानां
नोचलस्यपादंप्रत्येवनेभर्जति येषानेतयामावश्रिया
यत्तसेपदालंकातादंडुकः दंडकवनविशेषायेस्ते पक्षे
चित्राणि कृतानि शिवराणि यस्यपर्वतस्य पर्वतविशे
षस्यपादभाजामिति मावश्रियालमत्यर्थेनकृतानिदंडु
कानि काम्यानि कर्माणि येस्तेतथा दंडुकोदंडुकारोप
काम्यकर्माणाचस्रतर्हीतशृङ्गाणवः अलंकृतकाम्यका
नामितिपादे रामायणे अलमत्यर्थेनकृतकाम्यमिष्टा
र्थंकर्मयेस्तेभनेत अलंकृतकाम्यकवनविशेषयोः
ध- ॥ अवरोपितराज्येपिभर्तृयेकरमायतः तेननित्येप
रांशोभोतद्वधुतमुद्यया ध- ॥ तस्यरामस्यवधुः सोना
अनमृययाप्रविपत्तातेनहेतुनापरामितिशायितोशोभा
मेगरागादिना नित्यनीता प्रापितायतः सावरोहिराज्ये
पिभर्तृरि पकरसा पकाकारा पतिव्रतन्यात् पक्षे तद्व
धः द्यौपदी नमृयया अनमृयया अमृयारहितं परो

रा.
मा.
भ३

राशोभानिरोषोषतलं भ५ ॥ तालोनेषां दालाचरः
कुचिद्विषयनामारुच्यमहाकथः श्रुतयमंथानमरुत
दसतोपुत्रप्रहाणमिवविषयधुरः भ६ ॥ तेषांमादी
तामस्यानवर्त्तकुचिद्विषयविषयानामरात्तसः दाला
चरः श्रुतयमंथानमहाकथः महासंशामान
रुच्यनृजवत् सतासाधुनां श्रुतदः मनेस्पृक विषय
धुरधरव यथासुगुर्वप्रहाणमार्गविषयानं पेनि
पक्षेदालाचरोरात्तसं किंदीरनामा तेषांयधिष्टिरा
दीनाविषयनामारुच्यन विगतापथनामेवायत्रसावि
राधानांजवन्निषयः महाकथामहासुत्तमन्यत
भ६ ॥ यथासुगुर्वप्रहाणमार्गविषयानं पेनि
क्षिप्यभूमौ संरंभोद्यत्तासकिंदीरसेनरत्नोनायरात्तसा
विर्मसाय भ७ ॥ रामपनेरत्नोनायविषयममायविलो
डितवान् जाकृ जगिति भूमौनिक्षिप्यसंधिमर्षाहृदस्य
भिदन विदारयन् चंडैः प्रचंडैर्दंडसुचानैः प्रहारैः श्राव
ज्येनसकृद्भारजः श्राहिताप्रादिषितिपरनिपातः क
क्षुश्रावोयेनेतिवा किंधूतमेनंयद्भारभक्तनेन संरंभे
नउद्यतउद्यितोयः प्रोसुधुलितेनकिंदीरितं किंदीरनौ
गरंगेचकवुरेरात्तसांतरतिविषयः पक्षे रात्तसारिभी
मः किंदीरनामाने रत्नोनायसमंय संरंभोद्यतप्रोसु
यथास्यादेवशेषतलं भ८ ॥ रत्तसांभयदानेननैरलं
कृतदंडकैः सुतीक्ष्णाशरभंगाज्जासहसावनधुरधुत
भ९ ॥ सावनधुः कानवधुभिः तैरामादिभिर्हंतधुतैः सु
तीक्ष्णानां शरभंगानां सुनिनां प्राज्जाधुत स्वभागा
वधुव रत्नोवधाडसाहवता तापसद्वयनशांभित्त्यर्थः
किंधूतैः रत्तसांभयदानेनहेतुनामृलकृतं दंडकदंडका
रापयेरिति पक्षेप्रलममर्थेनकृतदंडकैः कृतकास्य
कर्मभित्तैर्यधिष्टिरादिभिः सरत्यर्थेन तीक्ष्णानां शरा

लांवाणानांभगेनविदेनाज्जातप्रवृत्तयदत्तात् शेषं
स्मितं भ९ ॥ तेषांतिरक्तजातिष्येभुनयोमउजेष्वरे स्व
कालसंभवेः प्रुष्यैः कामदेवमिवावृचः भ१० ॥ तेषामेक
पिष्टिरेवाभुनयोस्तदुनस्याग्रानिष्येतिविषयसत्कारः प्र
त्यक्षान्तिरहीतवनः मउजानमोस्यरंराजानं अत
वद्व यथा अतवोवसंतः दयः कालेमदेवस्यरे स्व
कालसंभवेः प्रुष्यैः प्रतिरक्तंति पतत्काव्यकर्तारंका
मदेववा भ११ ॥ रनिष्पीकविषयजपरितविषयितेरा
वृषांडवीयेमहाकाव्येकामदेवकै रमकाधिष्टिरव
नपियाणानामत्ततीयः सर्गः ३ ॥ ३ ॥ श्रीरामायनमः
अग्रयारिवर्गेनरदेवसंभवोनिगकरिष्यत्यरमास्तनेजसा
उदग्रधन्वागुरुकायमुद्धहृदनांतरं प्रापशिवोपलज्ये
श्रयानंतरंनरदेवसंभवो रामोमनोतरमन्यद्वनेप्रापज
गाम शिवस्यकल्पानस्योपलज्येप्राप्यसं परमात्त
स्यनेजसा श्रिवर्गेणवृचंरंरात्तसंसृष्टेनिगकरिष्यन्
निगकर्तमिच्छन् पतदेवतत्रगमनहेतुः गुरुप्रतिश्रा
पितंकार्यंरात्तसवधुप उद्धहृन् धारयन् पतेनरदेवसं
भवोर्जनः शिवस्यमहादेवस्योपलज्ये प्रत्यक्षीकरणा
य श्रयान्तिपशुवृणोवनांतप्राप तपःकरणायेतिभा
वः श्रिवर्गेणवृचंरंरात्तसंसृष्टेनिगकरिष्यन्
मानं १ ॥ वराहवापिरोपणानप्राभिर्भाविताश्रुः तेना
गालिरयईष्टोवनेचुरवपुः प्रभुः १ ॥ अगालिमुनिस्ते
नरामेणाहृष्टेनसमेतत्रसदृशंनवधुवेत्यर्थः किंधूतः
वनेचुरशरीरवान् वानप्रस्थतपस्वीतिशिवन प्रभुः प्रा
भावकृत्तः तपोभिर्भावितापोयकृत्तः प्रकाशतोगत
इत्यर्थः पुरोयेचरः श्रेष्ठोयश्रावहः संग्रामस्तत्राधिरोपे
णावृष्टंभेनार्थीज्जामस्यवयोयश्रावहस्तत्राधिकंरोपारो
पणायस्येतिवा रोपारोपणावापयोरितिमदिनीकारः अ

ग.
पा.
ध.

गतिः कुंभयोर्नौवंगमेनतरो प्रमानितं पलेनेनाजं
नेनवनेचरवप्रकिततृपोप्रभुश्वरः शिवोदृष्टः आ
गोपगधः अर्जुनकृतस्तिरयच्छादयन् फडेनैक
तामगधहरीकुर्वन्निष्यः तपोभिरर्जुनकृतैः पुरोभावि
तः अग्रेस्थितः प्रकाशनागतः किंविशिष्टनवराहस्यस
करस्यवापीवाधकती भेदकोरोपणोवाणोयस्यतथा
पत्रीरोपीद्वालोद्वारित्यमरः १ ॥ निवद्वरणाः कवची
धनुस्मानहर्षिशोभां समेतं प्रविष्टः असौस्रगव्याधव
प्रथरेणातृप्त्योमुनिभवांलौकि ३ ॥ मुनिभस्तद्वनस्यो
असौरामोहरेणातृप्त्योवालोकिदृष्टः किंविशिष्टनवरा
व्याधवपुर्धरेणातृप्त्योवभवावसरे स्रगव्याधस्ययद्वमु
स्तद्वारकेणयद्वाम्रगंधधते स्रगव्याधः व्याधतादनेचज
नादृशंयद्वमुस्तद्वारकेणप्रशयोस्रगाइति तद्वप्रका
शकंविशेषणमाह निवद्वापिनद्वस्तृणायेनसंबडेमु
धिरित्यर्थः कवचीकवचवान् धनेकंकटकंयेनधनुसा
न् सत्रापस्तस्मिन्वसरेहरोप्यवमधृदितितेनसाम्ये
महर्षिभिः शास्त्रंशोसनीयासमिति सभोप्रविष्टस्तसभा
गतद्वयर्थः भारतपदे असावर्जुनोस्रगव्याधवपुर्धरेण
किरातवृषेणसदृशद्वयर्थः समितिः समरायेस्यासभा
यांसंगरेपिचेतिविश्वः ३ ॥ तमग्रतोदशितविग्रहंप्रभु
कृतप्रसादंप्रणिपत्यमौलिना स्रजंभजन्मानमवाप्यशं
कराज्ञतोधनुर्वेदमयंसमादधे ४ ॥ सरामः कुंभजन्मान
मगस्त्येप्राप्य ततस्तस्मात्कल्याणकरादगस्त्यान् धनुर्वे
दंसमादधेजग्राह मौलिनाशिरसान्तंप्रभुं अगस्त्यंप्रणिप
त्यकिंभूतंकृतः प्रसादोनुग्रहोयेनतं अग्रतः पुरस्तात्
दशितोविग्रहः शरीरंयेनसनया पदेसोर्जुनः शोकंराकि
रातद्वपिणोधनुर्वेदमादधे किंकृतमानेचित्रोन्नतिम
वाप्य अर्थाज्ञंकरात् कुंभंयिंमौलिनाभजन् प्रभुमीश

रंप्रणिपत्यशोभंतस्य ५ ॥ इति सविधुपविद्विहृस्मराद्वृक्ष
योने रधिगतपरमासौद्वानिहृणीकृपाणाः अभिलाषित
जप्तीनांकपात्रोनिर्काये वनधुविकृतवासः स्वस्थताच
प्रपदे ५ ॥ सरामः स्वस्थतांस्वास्थ्यप्रपदेप्राप्य वनधु
वितस्मिन्वनेकृतवासः सन् किंभूतस्तः पूर्वोक्तप्रकारे
णवृक्षयोने वृक्षोत्पन्निकाराणादगस्त्यादधिगतेप्रामेय
त्परमास्तेनोद्वासिनीहृणीकृपाणोयस्यहृणीनील्यो
निष्पेगेचेतिविश्वः कृपाणाः वृक्षः स्वरिककर्तुर्योवपी
ति नाकैस्वर्गंधामयघातेदेवानांनिर्कायेः सप्तदेवभि
लघिताकांतितायस्यसनया वृक्षयोनेः कथंभूतात्
विधुपविद्विहृस्मरात् अस्तरज्ञात् पदेसोर्जुनः स्वस्थ
तांस्वर्गस्थतांप्रपदेप्राप्तः निवातकवचस्यनाम्रात्
तस्यवथायशक्रेणस्वर्गनीतः अतपवनाकपात्रोनि
कायेरभिलाषिताजयप्तीयस्यसः वृक्षयोनेः शोकंरा
द्विधुपविद्विहृस्मरात् अयंकास्तरनाशकात् शेषंस
माने ५ ॥ अर्जुनेनयशसानुलिम्यतातश्चरिवज्जनिते
नदिककुटीः अथरोहिद्वलाविद्विष्टः सभाविहृलीकृ
तसगरियोषिता ६ ॥ तस्यरामस्यचरित्रेणव्यापारेण
जनितेनार्जुनेनधवलेनयशसाकोत्योवृक्षशोचोरिद्व
स्यसभाधरोहि अथिहृला किंभूतेनदिशंकुटीः भिती
दिककुटीः अत्राल्पस्यताथवलिहृलावलिमोर्जुवेता १
विहृलीकृताः सगराणीयोषितोयेन पदे अर्जुनेन
वलाविद्विष्टः सभाधरोहि तेनतादृशेनचरित्रेणश
वलेनसहसंशामव्यापारेणजनितेनयशसानुलिम्य
ता तल्पसितरत् ६ ॥ तस्मिन्नुग्रहवसतः प्रदेशाल
जास्वतालस्यमनोभवांथा तस्योवशीतल्पविलास
वेशाद्वपाचरीसन्निधिमाजगाम ७ ॥ तस्यरामस्य
सन्निधिसपदेद्वपाचरीरादसीसुर्पनवाग्राजगाम

श-
पा-
ध-
ध

मनोभवेन मनस्येन मनसिजविकारेणां धाविवेकस्य
तस्मिन्देशे उपायवसतः कृतनिवासात् अगत्यालक्ष्म
स्वजासमस्तसुहायेन सन्त्या साकीदृशी उर्वशी स्वर्
प्रपातयातल्यविलासवेषोयस्यास्मा उर्वशी तल्यसमा
नवेषेतिपादांतरे उर्वशी तल्यमानसहितोवेषोयस्याः
पक्षे तस्याजिनस्य सत्रिधितपाचरी रात्रिचारिणी अ
भिसारिका उर्वशीसमाजगाम तल्यवनत्रयौविलास
वेषोयस्यामनोभवाकाशुकी लज्जास्वजालस्यार्था
ल्लोकगत शेषसमानं ३ ॥ अकामचकमेसातनरुण
ज्यायसीसती वैष्णवोहिप्रनीयोवैटनामृतजीवि
का ८ ॥ सातंगममर्जुनवाचकमे अचकाते संभो
गायेतिशेषः किंभूतंरुणयवानं अकामतद्विषय
काभिलाषिभूतं एकपत्नीव्रतत्वानिदृपत्याश्च
कृतः ज्यायसीसती ज्येष्ठासती हियतः पुमोश्चनारी
चतयोः पुत्रार्योवैष्णवोवयः कृतनवटनायोजनात्
नजीविका मृतमरणतल्यजीविकाजीवनमित्य
र्थः मृतजीविका मृतोपायः मरणकारणमितिकेवि
त् अजीवेजीविकासतीतिविश्वः केचित्तरुणंनूतने
ज्यायसीवृद्धा एतयोक्तयोर्वैष्णवोवयोनूतनते
नपुरुषस्यज्येष्ठ्येनवटनामृतजीविका मृतसेजी
विनी एतदस्याविपरीतावटनामृतजीविकामरणका
रणमेव अतएवप्राणाहानिकारिणी वृद्धेनिकामशा
सं ८ ॥ इकोपसाभृशतस्तेप्रातिकूल्यात्रिराकृता
करोनासापनोदः करीणांयदवमानना ५ ॥ सा
प्रितावातसेरासाय चुकोपकोपंचकार प्रातिकूल्या
प्रतिकूल्याचरणान्निराकृता हरी कृताऊतोहेतोः
करीणासापनोदः करीणासाछेदः स्त्रीणांमवमान
नाप्रमानानेनतस्याः करीणासाछेदनेवाकृतमिति

भावः पक्षेसाउर्वशीतस्ते अर्जुनाययतः स्त्रीणांमवमानना
नादरः करीणासापनोदपवतल्यदृश्यः प्रपत्तोपदृति
पादेत्तोपः छेदनेत्यसिद्धेदनेतिचात्तनुसागत ५ ॥ सा
सरीलाकेरपिउद्यदशीविलास्यतोप्राप्यतदातदाही तत्
पौरुषस्यप्रतिबोधकानियाहृत्यवाक्यानिविनिर्जगाम १
सारत्तसीतस्मात्प्रदेशादिनिर्जगामनिर्गता किंकृत्यात
स्वगमस्यपौरुषस्य पुरुषवापारस्यपराक्रमस्यप्रतिबो
धकानिविपरीतानिवाक्यानिद्याहृत्यउक्तासाकीदृशी
सर्वैरपिलोकेरिक्पालैर्भुवनत्रयवर्निभिर्वी इन्द्रादृशी
अदृशीनीया एतावदुपेतस्यानकेनापिकृतमितिभावः
तदातस्मिन्कालेविलेप्यतोसलज्जत्वेप्राप्यतदाही ना
साकर्णपनोदनाहोयोग्या पक्षेसाउर्वशी ततःस्थाना
त्रिजगाम तस्यत्योरुषपुरुषत्वेतत्प्रतिबोधकानिया
क्यानिद्याहृत्य नपुंसकत्वप्रतिपादकानिषोषत्वस्य १ ॥
कृतवैराग्यतत्तेनावरुषसंगताः निवातकवचास्त
र्णितंजगुःशुविद्विषः १ ॥ ततोनेतरेहेतोर्वा इन्द्रविहि
षोरत्तसाज्जगामप्रतिशीज्जगुःगताः किंभूतास्तेनरा
मेणकृतवैरः शृपनावायाः कृतनासाछेदात् निवाताक
वचायेषांते निवातेइहसज्जाहेवातस्युपेपिवाप्रयनेति
विश्वः त्वरेइषणाभ्यासेनापतिभ्यांसंगताइति पक्षे निवा
तकवचादेत्यविशेषाः त्वरेणातोहोनइषणानाप्रयथेनसं
गताः तेनइडेणसहकृतवैराः १ ॥ जनस्थानेविस्त्रयाथ
नेचास्थानेकृतोद्यमाः रागास्थानेजवाडासुर्यमस्यानोपक
टगाः ११ ॥ तेत्वरइषणादयोजनस्थानेदेडकवनस्थानेन
गरेविस्त्रयाथज्जाजवाडेगाइणस्थानेपंचवर्दीजगुःग
ताः रामेणसहसंयामारजाः अस्थानेअकाराणारामेवकृतो
द्यमाः अतःसमराय अतएवयमस्थानोपकटगाः यमस्या
नसमीपगामिनः सत्रिहितमृतवाइत्यर्थः पक्षे धूलोकासि

रा.
पा.
५६

चमो लोको जनस्थानं तं विज्ञानि वातक वचाः अजनेन स
हरणा यजनस्थानं --- कविज नो लोकावा स्थानमिति
जनो लोको महलोकात् लोकचोपरे इति विस्मः तत्प
मन्यत ११ ॥ सोऽस्येदं वंशसिंघ रुरागो धवस्तो ज्ञेयले
वह्नयप्रकराप्रवृत्तिपुनना सम्यग्विस्तारणि तेवीरे प्रति
याति वैरिनि करे कल्पातका देविनी गंभीरे रुदं भिमीरु
भयदेः संश्रामभेरीरवेः १२ ॥ तेषां रंशममर्जने वालदीवेर
निकरेशु ससृहे प्रति याति गच्छति सति संश्रामभेरीरवेः स
मरुत्तुभिः शृङ्गे रुदं भिजे भित्तुयति निति यावत् किं
विशिष्टेः भीष्माका तराणां भयदेः सुमजनकेः कल्पाते पु
गोते याका देविनी मेघमाला रुदं भीरेलाङ्ग जे वल्महङ्ग
जैरित्यर्थः किं विशिष्टे सांज्ञो निविडः स्पंदन वंशोरथ वंशः
सिंघराणां गजानां चरासमूहः गंधर्वाणामस्यानां वृद्धे निक
रे सुते रुज्जलेदीमे खड्गेन यप्रकरायं यस्य प्रवंचा पुनना मे
नातस्याः संपत्त्या समुद्रा विस्तारिण विस्तारकः वा निवा
हार्वगंधर्वहयसंभव समय इति विस्मः पतिना प्रगदे स्त्रिया
मिति च १३ ॥ समंताद्वा वंशसमरपटह धानुमचिरा यथा
सत्राः कल्पादुमविरचना विभ्रमभूताः नभोगर्भे चैरुर्ध्व
निहतयोधा ग्रहपराः कपोलो यत्वेदप्रकरकाणि कादिव्या
गणिकाः १४ ॥ नभोगर्भे प्राकाशमये दिव्यगणिकाः स्ववैष्ण
ः कथं भूताः स्वपेशमे निहतानां योधानां समरमुविस्तृतानां
ग्रहपराः स्वपतित्वनात्मीयत्वकारणमन्यात् अतएव सात्रि
कभावोत्पत्तेः कपोला इत्येती उक्तं चोती खेदप्रसरस्य च भेज
लपवाहस्य कणिका एव यासां नादिति समतात्तवतः समर
पटहस्य प्रवृत्तसंश्रामवाद्यासां धानुशृङ्गा वंश्याः सद्यो वि
रायणा एव सत्राः तयोर्द्वयो संश्राममधिकृत्य समागतं
त्यर्थः कल्पादुमपा रिजानवृत्तस्य विरचना तस्यैव परा

णप्रकारस्तस्य विभ्रं संविध्रित्यास्तास्तथाक्ताः गभीरुगोर्भ
के ऊहो मथोपासनकंदकदति मेदिनीकारः समानमुभय
त्र १५ ॥ जवनप्रवनपाते दिह्य विस्तारितायां बहलसमरध
लीचागुरायां निमग्राः परिमिलितवक्रः शोचनीयामच
स्थामभजनप्रवित्तां रुद्रपादः पतंगः १५ ॥ पतंगग्रादित्यः
प्राचनीयामवस्थां दशामभजनगतः किं धृतः बहला प्रचु
रायातयोः समनोत्तरसी संश्रामधुमे रुयितरजः सेववागु
राजाला विशेषो स्तृगवे धनीतस्यां निमग्राः पतितः जवनस्य
वेगप्राप्तितः प्रवनस्य पाते दिह्य विस्तारितायां प्रसारिता
यामिति वागुराविशेषेण मन्योपि वागुरं दिह्य प्रसार्यते
तत्र पतंगः पततीति अतएव परिमिलितवक्रः स्त्रान
मुखः रजोवक्रुत्वात् रुद्रपादो वक्रुत्तेजाः राजसेवेति
शेषः अन्येपि रुद्रपादो धूलिधूसरो स्त्रानमुखो भवतीति
पतंगस्य लभेणालिप्रभेदे पद्विस्त्रयोरिति विस्मः परित
र्णी शीघ्रसमानमुभयत्र पादरश्मिज्जितयोश्चादित्यमरः
१५ ॥ अथोष्णलकलकलवाघभीषणोत्तदागतं वलमव
लोक्य विदिषां उपाददेन रपतिनेह नो धनुर्वनावनः ऊ
लिपावराय पयथा १६ ॥ अथानंतरेन रपतिनेह नो रा
मोर्जनोवा धनुर्मुपाददे जग्राह विदिषां त्वरहृषाणां
निवातकवचादीनां वलं सैन्ये तदा तत्ताने प्रागते विलो
क्य दृष्ट्वा किं विशिष्टं उष्णलद्विरुयिनेः कलकलवाघैः
महावीरशैवीभीष्माभयानकं यथा तना च तदं ऊ
लिशत्रुपे वराय पयथा स्तृगवे रक्तातीति यथा रघार्यं श
क्रं चानकमने भवार्थको जे च नो च न इति विस्मः कोलाह
लः कलकल इत्यमरः १६ ॥ विस्तारिणी मपि जगती उ
नेदनी महारथा क्रमण समग्रविक्रमः रुरोपतं विबुध
विरोधिवाहिनी महोदयेर्मलयद्रवोर्मिसतति १७ ॥
जगती उनेदनी रामोर्जनोवा तौ विबुधवाहिनी देवविदि

रा. प्रा. ५३
 घांवाहिनीसेनाखगदिसैन्यनिवातकवचसैन्यवाकरोपह
 ड्यान् महारथानामाक्रमणसमाप्रविश्रमोयस्यसन्तथा
 रथनेकेनशत्रुःसाहकारोवजेत्यले महारथःसविज्ञो
 योयदृशसविशारदइति किंविशिष्टानांविशारिणोवि
 स्तनोमहतोमित्यर्थःमलयइवमहाभुषस्समुद्रस्यकुर्मि
 तनिकलोपरस्यरामलयपर्वनोरुगाडि विक्रमस्तपु
 आत्क्रान्तिसात्रेस्याज्ञानिसम्यदीतिविश्वः १० ॥ तदीत्वनो
 द्विरथरथाश्चचारिणांसिस्तत्ततोप्रहरणमंक्तिमुज्ज्वला
 विरोधिनामधिराममेकलक्षतोबलेदधोन्तप्रसृतपकप
 वसः १५ ॥ सपकपवन्तप्रसृतोरामोजुनोवा विरोधिना
 खरादीनांनिवातकवचादीनांबलेप्रधिराणोरामेकल
 क्षतोदधोधारयतिसपकःप्रदिनोयःलक्षोवद्योयत्रसप
 कलक्षस्तस्यभावःपकलक्षनेत्यर्थः विभक्त्यर्थोवार्थाभावो
 धिराणामिति किंविशिष्टानांनरस्त्विनांबलवतांद्विरदैर्ह
 क्षिभिःरथैःसंदनैःप्रसैर्वाजिभिश्चचारिणांसंचारशीला
 नोउज्ज्वलोदीप्तोप्रहरणमंक्तिमस्तपरस्यरोसिस्तत्ततोस
 प्रमिच्छनामिति १५ ॥ नियन्त्रिभिर्यधिपुनतःप्रधाविता
 याःपुनःपवनप्रशोषीकृतैःश्रुदशयन्दिशमिवकेतनो
 मुकैःप्रराजयोजडितपलायनोचितो १॥ ॥ नियन्त्रिभिः
 सारथिभिःपुनतोप्रेप्रधाविधाःप्रभुताः रथाःसंदनाःकै
 तनोमुकैर्धनवसैःपुरापवनैःसंसाववाकभिःप्रशमु
 खीकृतैःपञ्चाङ्गुलैःकधिःसंशामेप्रराजयेसतिजडिति
 पलायिनांविवांशीशुपलायनयोग्यादिशामिववादर्श
 यन् दर्शयंतिसप्रकारमिवनिवेदयामासुरितियावत्
 १॥ ॥ श्रुतामन्त्रप्रतनयस्यसर्वतःपतिमन्तशरानिकस्य
 इतिकाःश्रुतादरादिपुनतानुदृष्टयःसरोजिनोसुवर
 जनीपतेतिवशः १० ॥ श्रुतानेतरन्तप्रतनयस्यरामस्यांज
 नस्यवाहृष्टयोइतिका श्रुतिपुनतानुदरादिसेनासनिवा

तत्र वचसेनामुसर्वतःप्रापतत्तत् प्रापतिताःपतिष्यन्तश्च प्रा
रनिकरणाभावात् तन्मनाइत्यर्थः रजनीयुतस्त्विषः
सरोजिनीष्विष्वेदकिरणप्राप्तमिति प्रसङ्गोऽसौकोचो जा
तइत्युक्तं अन्योपि यन्नुपुं प्रतिपत्तिरसौपि प्रथममुक्तं प्रथमो
करोतीति १ ॥ उदंचयभुजमिव विक्रमाश्च यो विजृंभय
त्फलाभिवरोधभोगिणः प्ररोहयन्विजयतारविवाक्येन स्या
व्यतभुजविमतामुवेनसः ११ ॥ सगमोर्जनीवाधुजविम
तासंकोचयक्तेन प्रावेनैवं व्यभाष्यतविभावितः उत्प्रेतितः
ततः स्वदृष्टमाह भुजमिवेति विभ्रमाश्चियाः पराक्रमल
क्ष्याः भुजमिवेति उदंचयन्नुपुं लयन् तथा रोधभोगिनः
क्रोधः संप्रसक्तफलाभिविविजृंभयन् विस्तारयन् रोधभोगी
फलाद्वयोरित्यमरः तथा विजयतारोर्जनीमिव प्ररोहयन्
उत्पादयन् भुजवर्धयेनैव ललितनट्यर्थः उत्प्रेतलकारः
११ ॥ भुजेन तद्भुजगानि भेन धृस्तत्तनुत्रिणा विहितविधुन
तैपनुः प्रबुधुध्वरार्थगुहान् प्रापयितुः स्वनिस्वनेरिव सम
रायसायकान् १२ ॥ धृत्तोरामस्यार्जुनस्य वा भुजेन भुजगानि
भेन संप्रसङ्गशेन विहितविधुननं विहिताञ्जालनैतद्भुजः स्व
निस्वनेः स्वकीयशब्दैः शरार्थगुहान् तत्तण्णिरकंदगंतः श्रंतः
प्रावृः स्वदृष्टेण सप्तान्वसायकान् समराय प्रबुधुधुपतजागर
यतिस्मेव तनुत्रिणा तनुत्रयक्तेन भुजरत्तकवमर्यक्तेनेत्य
र्थः १२ ॥ विधीयतां किमपि संधिविशोधितां परासुतां कि
मुपरिभावपववा इतीवतं विधुमनुयोक्तमुद्यताशरावलिः
अवगासमीपमागमत् १३ ॥ तस्य रामस्य धृजुनस्य वा श
रावलिर्वाण प्ररं परावगासमीपं कर्णसंविधमागमदाश्च
यतिस्मे प्रयंतं प्रारत्पागप्रकारः कर्णभूलं यावद्वलराक्षुष्य
वाणस्तजने इति तदुत्प्रेतने तं विधुत्त्वामिनं अनुयोक्तं प्र
ष्टुमिवोद्यतासाभिलाषैव प्रश्नोद्योगः सृष्ट्या चैत्यमरः इ
ति किं अथिद्वयं संप्राप्ते विरोधितां शत्रूणां परासुतां श्रमगत

रा.
पा.
ध.

विजोचितनेनसहिताः संस्कारात्वंजनितादभिनरंवीरे
लात्तीकृत्वापततः शिवेनतो ज्ञानदशनेनउत्कटाः भयो
कुरः शिवसो ह्येददशायासीभगतमुद्यतास्तमेव स्तेदना
नेतरमपिसंस्कारवशाद्भवेत्तदर्थः शिवेणस्त्रिप्राप
क्रोयेनदष्टाष्टतयादेताभिच्यक्तिभिरितितान्यये पंचमा
णादतिप्रहसमजसं ३५ ॥ शिवेसिनद्विशिवप्रावापि
तात्पलेनिष्ठादिनांनभसिनिपुसचंचुभिः पुनश्चिणःक्षरा
क्षतमंडलधमाः प्रददधः परबलकेतुसर्वसु ३० ॥ प
रस्यशत्रोः त्वरादेर्निवातकवचादेवी बला नोमेत्यानाके
तसूधसूधजप्रेषुपतत्रिणः प्रविणः प्रदेचरणदधर्निहि
तवतः क्षणव्याप्यकृतमंडलध्रुवध्रुवमणयेस्ते नभसिप्रा
काशेनिष्ठादिनांसारथिनांतस्यरामस्यार्जुनस्यवाविशि
वमुवेपितानिचंचुभिर्निपुत्तगृहीत्येतिचंचुकोट्यासि
यामितिविश्वः ३० ॥ राणादिनोपरकारिणांशिवरत्नेसि
रेकरेभिस्तुल्यकेभयंकरैः दुर्जपततवगप्रतिनरुवेरि
तप्रमन्विताविषयभोगभोगिभिः ३१ ॥ रणादिनोसुश्राम
भविपरस्यशत्रोः त्वरादेर्निवातकवचादेवी करिणाह
रितनाकरेसिरेभ्यस्तुल्यदेवदिते किंभूतेसुवर्तनेवा
णक्षत्रेवर्णातयोरितिभयंकरैः भयानकैः क्रतुः पुनमिति
हेतुगर्भविशेषांडुतेशीघ्रमत्यततः त्वगप्रतेगुरुस्यते
डेनवंदितस्यध्रुवतोमहाविषयधरस्यभोगवस्त्रावरवर्जि
येषांतेः ३१ ॥ शरावलीविदलितजंभजंभजाविरेजिरे
राप्रविमोक्तिकोक्तगः प्रवर्तिताः प्रतिमुखमस्यसम्यदा
जयप्रियास्वयमिवलाजवृष्टयः ३२ ॥ राणाप्रविसमति
धूमोमोक्तिकानाशुक्लसप्तहाविरेजिरेसुभिरैकिंध
नाः शरावलीवाणापरसरयाविदारिते यतजंभजंभज
लंहसितगंडयलेतस्माज्ञाताउत्पन्नाः प्रयोत्सेत्पते अस्यरा
मस्यार्जुनस्यवाहर्षाजयप्रियाप्रतिमुखसंस्कारं प्रवर्तिताः

लाजवृष्टयः ३३ ॥ कुरुशरेर्विजविभिरुसवारणदिविध
मत्यवनवशादपोभन मनस्विनोमनस्वविक्रमोजितं स
विश्रमेधवनपरिभ्रमोघते ३३ ॥ विजविभिरुगणालिभि
रुसवारणोच्चैकुरुशरेर्विजववनवशादकाशोभममा
णोघपोभन राजनेस्मययामनस्विनामनस्वसविश्रमेय
द्यास्यादेवयद्वासविश्रममितिमनोविशेषाणंसविलासमि
द्युः स्वविक्रमेणोजितंवल्लवत उन्नतमिनियावत भुवना
नालोकत्रयाणांभ्रमणायोघतंमनस्व ३३ ॥ तमीदितं
प्रतिमुखमाहितोद्यमाविरोधनः क्षितिशिरसः क्षणाक्षरे
नभोगतास्मपदिसुरंगनामावायलोकयन्नावमनिमेष
वृष्टयः ३४ ॥ तंराममजनेवाप्रतिमुखसंस्कारमीदितं
तोद्यमाविरोधनः शत्रुवतवरादयोनिवातकवचादयोवा
क्षणादेवशरेः क्षतशिरसस्तत्कालेनभोगताः स्वर्गस्थाः
प्रतिमेषवृष्टयोनिमेषसुन्यलोचनाः सार्वययास्यात्वा
लोकयन् श्रवलोकयामातुः सुरंगनादेवांगनाः सावा
योयेषांते ननिमेषलोचनेयेषांतेदेवत्वाज्ञाभूताः ३५ ॥
वृष्टाविशतसुविनिर्गतासुविपादयंतोवलमप्रकाशाः
सतोयदेवोमनिहृष्टनष्टाश्चरुर्महोल्काद्वतस्यवाणाः
३५ ॥ तस्यरामस्यार्जुनस्यवावाणाश्चरुर्गताः बलेरिमु
हमेतद्विशंतः प्रविशंतोवृष्टाः विनिर्गतार्वहिरगताश्चरु
ष्टाः प्रतिवेगशालित्वादिति यथासतोयदेमेयकक्रयो
मनिहृष्टाः क्षणोनष्टाः महोल्कादव ३५ ॥ एकेशुणाये
रिपवोविपन्नानेतेद्वितीयस्यशरभ्रमासन् भिर्दन्तिभानोः
प्रयमेतमोसिषोषाः कालोक्विलोकनाय ३६ ॥ अस्या
रामस्यार्जुनस्यवायेरिपयः त्वरादयोनिवातकवचादयोवा
पकेशुणापकवाणेनविपन्नाविदारितास्तेद्वितीयस्यवाणा
चरभेवेधेनासन् नष्टाः अत्रवृष्टांतमाह भानोरादिस
स्यप्रयमेकराः किराणाः तनांस्थकारान् भिर्दन्तिधारयति

श.
पा.
५०

शेषादनेकरः लोकविलोकनाय लोकस्यावलोकनमा
त्राय ३४ ॥ अतानकप्रकटितमानुवरोसमेततोभूतव
मरत्तभूषिता प्रसन्नयत्ताककुतोतकल्पनारणाव
निर्विपाणिविषयभाषत ३५ ॥ सारणावनिःरणागनभ
मिःविपाणिविषयवीथिकेयभाषतलुहिता विपा
णिःपाणवीथिकेत्यमगः किंभूतामृतानकेनभुजदि
तमटहादिनाप्रकटीकृतोमानुवरोमापनपात्रप्रम
चोयत्रसातथा आनकःप्रदहभयमितिचिच्छः समेत
तःसर्वत्रभूतेतवर्तलेनरत्तसुहेनभूषणयत्र प्राण
ययःताणिकायसादेवकुतोतेनसुगदिनाकुल्यताम
मन्विता आनकःशिरस्मितिर्कोचित क्रोविप्रमाण
प्रस्थादोमानश्चित्रोत्रतोयहेइतिमेदिनीकारः ३६ ॥
दातारंभोभिर्जंभिनापेकिलोतापावृद्ध्यानीमिसीमंति
डर्गा पादातानोसाजवानाभिभूमेजंवालत्वरक्रजंवा
लसादा ३७ ॥ साध्याजिभूमिःसप्राममहा पादातानोप
दातिसुप्रदानोर्जंवालंशीघ्रगमनशीलत्वजवानहतर
वान् किंविशिष्टा जंभिनाहतिनोदानोभोभिर्मदजलेः
पेकिलोतामपोयस्याःसापेकयक्रा अंतःशवःस्वप्र
वाचीपावंतीयारथारथसप्रहतेनमिच्छुक्रतेयाकुते
नसीमानेननिघ्नोन्ननयाडगाडगतमा डःसंचररंतेन
जंवालपेकतेनसादोवसादोयत्र जंवालःशेवलेपके
इतिमेदिनीकारः ३८ ॥ समधिकतरमाजोराजसूत्र
विरेजे भुजदिसभदकंदप्रस्थियंत्रप्रउत्रैः रुधिरकस
तापागचक्रवालैर्वितन्वन्भिनवजलकेलीविभ्रमेदि
स्वभूषः ३९ ॥ आजोरासमधिकमत्यर्थराजसूत्रमा
जंनोवाविरेजे राजतेसाकिंविशिष्टःदिग्वभूषः दिगंग
नाभयः अभिनवजलेनयाकेली तद्विहिभ्रमवितन्वन् वि
त्तारयन् कौःरुधिरमेवकसूत्रो चंदननस्यथागचक्रवा

लैःसमूहैःभुजदितस्त्रिभुजःसुभदानोयःकंदप्रस्थिःकंदवः
सपययंत्रक्राडाहेतुःननप्रउत्रैःप्रवितैः ३९ ॥ सुवदिष्टोते
गतैःकवधैःपतद्रिःरुधीस्त्रिचक्रस्य प्राकवेदितायैर
उक्तामूलैर्महाडुमाणासिचमध्यकोडैः ४० ॥ उर्वीभूमिः
स्त्रिचक्रस्यचलिता कौःपतद्रिःपतनशीलैः तैरातैरु
चैःसुवदिष्टा दैत्यानांकवधैर्हृवहीनकायैःउत्पत्ते महा
डुमाणासिचकोडैर्मध्यभागशकलैरिव कौड्यैःप्राकप्र
थमवेदिताम्यग्राणिउपरिभागायेषांनैः अत्रपश्चात्कृता
निष्क्रिन्नानिपुलानियेषामीड्यैस्तकवेडैःभुःकस्येदंय
यैःउपवासा ४१ ॥ दालाजानत्राणतवमुषोपेड्योर्जंनरा
णांमैगादंगात्त्रजलिषादलितोर्तैराधूमिभानां सद्यःस
सुःप्रतिदिशामस्त्रिधरोमेरुमूलाड्युपजंरुफलदल
सविस्तरसौभाग्यभाजः ४२ ॥ जंजराणांराजातामैगादंगा
त्पत्तंगत्तयःप्रतिदिशंचवर्दित प्रसूचितपलेरुधिरन
यःससुःप्रसवंतिस्त्रकीडुशानांराजानांवाणत्रातत्राणत
वमुषोवाणानांवातैःससुहैःव्राणानांवेदितानिवर्षा
पारीगाणयेषां अतपवपेड्योपतनशीलानां यथाजलि
शेनवज्रेणदलिताःवेदिताःयउत्तंगाड्युधुतोमिरय
त्तज्जल्पानां कौड्योनयःमेरुगिरिपुलान् भ्रमन् योजे
डुफलानांदसस्यसवित्स्वस्तौभाग्येषांभाजिताः स्वर्ग
जंरुवेड्येफलसस्यजंरुनामनदीवहतीतिप्रमाणप्रसिद्धे
रज्जुताज्जसाम्य ४३ ॥ नीहारसंदिग्धमिवावावंदंरूपान
लालीढमिवाणीवोभः शरन्मरुत्तुमिवाभ्रवंदंरुलेका
याशेषमभ्रत्यरेषां ४४ ॥ परेषां शूण्णोत्तरादीनानिवा
तकवचादीनोवावलंसेन्यकथावशेषप्रभृत् नष्टसर्वमि
त्यर्थः तत्रदृष्टान्तः नीहारसंदिग्धमिवावावंदंमिव यथादि
मदगंधमज्जालेकथावशेषभवति कल्पानलःकल्पा
ताम्रिलेनालीढगंधमणीवोभःसमुद्रादकमिव शरन्

रा.
पा.
५१

रुद्रं च शरत्कालेन वा कलापेरितमभवेदं यथा कथा शेषे
भवीत तया सर्वनाशो दृष्टान्तः ॥ इति समभदत्तश्रीविदु
षोऽसं प्रमायादि चरतिगुरुभक्तिभूतः स्वस्वयस्य विबुधपु
निततः श्रीः कथयन्मध्यागः कृतस्वरपतितोषः सोदराभ्य
र्णमागत ॥ ५१ ॥ सगुप्तः सोदराभर्णो लक्ष्मणसमीपमाग
तः कीदृशः स्वभवदर्शस्तु भवान् दृष्ट्वा विदुषोऽखगदीनां स
प्रमायादुपात्त भूतः स्वस्वयस्य त्रैलोक्यस्य विरचिता क
ता गुर्वी वज्रलाभक्रियेन सः विबुधैर्देवैर्मुनिभिर्ब्रह्मि
र्नतास्तताः श्रीः शोभायस्य सः पमधाराः पमधरे प्रगवर्धय
न् कृतस्वरपतेर्विदुषोऽस्य तोषेन सः प्रते सोर्जनः सोदरा
भर्णो कथिष्ठिरादितिकटं ग्रात विरचितागोविन्दस्य भ
क्तिर्येन देववधात् तत्प्रमत्त ॥ ५१ ॥ सोद्यतीव विरह
व्याधाहरेः सुखतोऽवगमार्गमावनेः आत्मवृत्तकथनेः
समादयेद्दारासौ हरमनः प्रहर्षणं ॥ ५१ ॥ अद्यान्तरं सरा
सोर्जनो वा हाससीतादौ प्रदीवानस्याः सोदरस्य लक्ष्मण
स्य कथिष्ठिरादेर्वा मनसः प्रमोदहर्षसमादये कथिते स
आत्मनो वृत्तस्य यद्वस्य कथनेः कथानकैः किं भूतैः तीव्रा
णां विरहस्य नोदः विविशेषाणां हारैः हारकैः वनवा
सादिनोक्तं विरहजनितया व्याध्यावदेना तस्याः अपहारा
कैरित्यर्थः पुनः किं भूतैः तत्कथां सुगतां पुंसोऽवगमा
गीत्यर्था विवरस्य पावनैः प्रविज्जनकैः ॥ ५१ ॥ सोत्क
टयातीव विद्योगावेदाद्भुजोपपीडं प्रिययो प्रशुद्धः नरेन्द्र
वृत्तगोचरासेरमेव कथो भुविकामदेवः ॥ ५१ ॥ सनरे
द्रुहन्तः रामः सनरेव भासे सुभुभे सकिं भूतः भुजोपपी
डं भुजाभ्यां उपपीडं प्रियया सीतया उपशुद्धः आलिङ्गितः
समस्योचोपपीडं तिला मुत्त कीदृशपानया तीव्रस्य विद्योग
स्य विस्मयस्य विदित्यारम्भमात्तु इः खल्लोक्तं दयासोत्क
टया रसाकक्रः कामदेवश्च कटर्पद्वयं यद्धारत्यापीत्याका

मदेवः पतन्त्या कथो वे पते नरेन्द्रस्तु नरेन्द्रः प्रियया चोप
यात्तन्पमितरं ॥ ५१ ॥ इति श्रीकविराजकृते रासवर्णन
ये महाकाव्ये कामदेवोक्तं चतुर्थोऽसर्गः ॥ नमोऽग्रे
तीर्थानामभिगमनादयं नरेन्द्रः सुखतोऽवगमार्गमावनेः
सुदियाः पश्यन्तो नगवनिभ्रमाश्च कालेन्द्रादिष्टदिनामि
वनेऽवनेन निम्नः ॥ १ ॥ तेरमादयो कथिष्ठिरादयो वा द्वा
विष्टदीर्घकालमेकदिवसमिव सुखेन निम्नः नीतवन्तः
किं भूताः तीर्थानां प्रयागादीनां गमनात्ते वनादयं पापमुद
तः स्फोटयन्तः दिव्याः कथाः उपाख्यामानि सुखेनः शार्क
यन्तः मुनिभिर्गदितानि नगानां पर्वतानां वनानां सप्तहा
नामारण्येषां संवाधित्यस्तरितः पश्यन्तः वनं नपुंसकनी
रे प्रवासालयकाननरुतिविम्बः ॥ १ ॥ स्वाध्यायेरतिथिज
नार्चनैः सहो मे भूतानां बलिहरणैः स्वभावेन संवासे
स्य महतो चतत्कथाभिस्तैर्कविनमपि वंशनामनेषु
॥ १ ॥ तेरमादयो कथिष्ठिरादयो वा एकमपि दिनं वंशना
निष्कलितानां नेषुः न नीतवन्तः प्रभिस्रफलान्त्वमेवानेषु
कैः स्वाध्यायैः स्वशाखोक्तवेदाध्ययनैः प्रतिथिजनानामा
गतः कानामर्चनैः पुजनैः सहो मे वंशदेव होमसहितैर्भू
तानां बलिहरणैः सुबलिकर्मभिः स्वभावेन नित्यं आदादि
भिः सहनो मुनीनां च संवासे सुवसतिषु नैरुक्ताः कथा
उपाख्यानानि ताभिर्भूमिकथाभिरित्यर्थः ॥ १ ॥ महाजगर
सत्रं भूमिसीनाभयं करान् गतः प्रभावाद्दधिरोमहर्ष
महर्षयः ॥ १ ॥ महर्षयस्तान् वामिनः रातो रामस्य प्रभा
वाद्भुजादौ महर्षे रोमोच्चोत्कर्षदधिरोधुतवन्तः किं वि
शिष्टात् महताग्रजगरेण कंकटकोनसत्रं द्वाकृतप्रमिया
भीमाभयानकासेना तस्याभयं करोतीति तस्मात् उरस्रदः
कंकटकोजगरः कवचोस्त्रियामित्यमरः पद्मेरातो यथाधि
ष्ठिरस्य प्रभावात् महाजगरेण समं विशेषेण सम्यक्प्रकावे

रा.
पा.
५३

एतन्नेवेष्टितोभीमसेनस्तस्याभयंकरादभयदायकात्
अगस्त्यशापादजगदीश्वरेननृषेताभीमाकपिष्टिरसवा
दात्रेनमुक्तइतिप्रमाणं सत्रोवर्मितोऽपिनिविष्टः ३ ॥
सरत्सोक्रोधवशेनसद्योगो नकडोयमसात्कृतेन अ
तिप्रयातेनपुलक्यनम्रदुष्टमनःक्षोभयतिस्मभीमः ४ ॥
सगमःपुलक्यनम्रःरावाणस्यदुष्टमनःक्षोभयतिस्मक्षोभः
सहितेचकार किंभूतःभीमःभयानकः अतएवक्षोभकः
केनयमसात्कृतेनयमायदत्रेनविनाशितेनरत्तसां राक्ष
सानांगणेनसमूहेनअतिप्रवणप्रयातेनेति खरादिवदा
मुक्षभेइतिभावः पक्षे पुलक्यनम्रःऊवेरस्यदुष्टमान
ससभीमःक्षोभयतिस्मरत्तसांसरोवररत्तकानांराक्षसां
नायमसात्कृतेनविनाशितेन गणेनसमूहेन ऊवेररत्तत्रभी
मसेनेनसहयोद्धुमाभाताइतिप्रमाणं ५ ॥ निष्ठाचरेष्टति
पितेष्टतत्रप्रवृत्तयतोत्सवमुत्पद्योमे समंमुनीन्द्रैःखावम
धुवास्तप्रहृष्टदासवरजःसराजा ५ ॥ सराजामस्तत्रव
नेसखययास्यावदेमधुवासाधिवसतिस्म पूर्वोक्तप्रका
रेणनिष्ठाचरेष्टराक्षसेष्टुदपितेष्टसत्सकिंभूतः अतएव
प्रवृत्तोयोयतोत्सवस्तस्यप्रणयोद्योषःशब्दोयत्रेति मनोत्त
रुक्तार्तधर्मस्यप्रणयमुदाहृतमितिनिविष्टःसकिंभूतःप्रक
र्षेणहृष्टाहर्षितादागसीता अवरजोलक्षणांयस्यसतथा
दाराश्चासाववरजश्चेतिदारावरजोप्रहृष्टोदारावरजोयमे
तिवा रत्तोवपादितिशेषः पक्षे राजाकपिष्टिरः दारोदो
पदी अवरजोभीमादिःनिष्ठाचरःसरोरत्तकाइति ५ ॥
वनेपिसासंगतसत्यभामासंभाव्यमानासुनिदारावर्गैः १
पुष्पैरुपर्वंदयितोपनीतैःकृतावतसाविरराजराज्ञी ६ ॥
साराक्षीसीतादयितेनरामेणोपनीतैरुपर्वैःपुष्पैःकृताव
तेसाकृतकर्णालंकारराजबभौ किंभूतामुनीनांदासव
र्गैःप्रत्नीसमूहैःसंभाव्यमानाकृतोपचारा संगतसत्यभामा

संगतासत्यभामादीनिनीलकण्ठीयस्यास्तातथा सत्यकृतेचश
प्रयेतयेष्टिप्रततद्वतीतिमेदिनीकारः पक्षे राक्षोदोपः
दी दयितेनभीमेन ऊवेरसरसउपनीतैरुपर्वैःपुष्पैःस्ता
कमलेःकृतावतसा संगतासत्यभामाकृतोपचारास्ता
तयेति ६ ॥ ततोरेष्टयावृत्ततोष्टयाजासुर्वेदमेनाकृतो
षवंधः अज्ञानशत्रुयमरत्ततात्मासायीरिष्टकृद्वनगाच
रोभूतः ७ ॥ अनेतरंमावीमायावाच कपटवीशधारीरि
ष्टःशत्रुःरावणोः तद्वनगोचरोभूतः तद्वनमागतःसीताहर
णाय किंभूतःनज्ञातःशत्रुयस्यमगमस्तस्योद्योतादुष्टमा
त रक्षितप्राप्तातेयेनसतथाव्यावृत्तःप्रप्रकाशितोद्योषाय
स्यपवर्तिनिःशब्देनरथेनयात्रागमनतस्यसतथा रथस्यव्या
वृत्तयोष्टयनिःशत्रुस्ययात्रास्येतिवा सुर्वेदस्यशक्रस्यव
लेमेनायोक्तोद्योषस्यवंधनयेनसतथा पक्षेरिष्टुर्गोपनः
सायीमायावाच कपटीरथेनव्यावृत्तयोष्टयात्राव्याजेनेत्य
र्थः अज्ञानशत्रुर्कपिष्टिरत्तदुष्टमनरक्षिता आत्मायस्य
सुर्वेदमेनायाःकृतोद्योषेणवंधोवंधनयेनसतथा तद्वनं
योपनस्तमागमत् ७ ॥ अथस्वरिष्टिप्रवृत्तगोपलक्ष्येइ
रगतेसावरजेनरेइ तदाश्रमोपांतमवापलोभाजयइष्ट
क्षीवतरादृष्टास्यः ८ ॥ अथानेतरंदृष्टास्योद्योषः तदा
अमस्यगमतपोवनस्योपांतसमीपंप्रापत् सीतायाःलोभा
त् किंभूतः जयइष्टःजयनशीलोद्योषोदनेनयस्यसतथा
रथामुमानवयवोस्यदनेचेतसिचापीतिनिविष्टः कस्मिन्
तिसावरजेसलक्षणेनरेइत्येष्टेणमेष्टरिष्टिप्रवृत्तगो
स्वर्वास्तुगवृत्तस्यमार्गेविराट्सस्योपलक्ष्येप्राप्त्यर्थेइ
मतिभूमेगतेसति सकिंभूतःतीव्रतरोवेगोयस्यसः पक्षे
जयइष्टःसिंहराजः तीव्रतरोदतिवेगादतिलोभाहेनोप
चमी तदाश्रमोपांतंरुपिष्टिरवनसमीपमवापप्राप अ
प्राप्तः असासनीयःनरेइत्येष्टिप्रवृत्तसावरजे भीमादिसति

श.
मा.
५३

तेविस्वस्यहविषाविशेषप्राम्येद्वंगतेसति ५ ॥ स
तत्रकुसुमाजितमीनलोचनानिरीदधृतिजनकान्वयप्रि
याः वृषाप्रपेदेवशिभिर्विगहितेसरससह्यारयवाउर
त्यये ५ ॥ समवृणस्तत्रवनेसरसकामस्यवशमायत्रे
प्रपेदेप्रपत्रः किंकृत्यजनकान्वयस्यजनकवशस्यलक्षणा
इव तस्याःसीतायाःवृत्तिस्वरूपं हृष्टा समजन्मानिमाला
त्मीःरामत्वेनभवेत्सीतेति समस्तोद्भूतयायजःसवध
वेति समुदायार्थः किंकृत्यकुसुमकुसुमस्वरूपेकजनलेनवा
प्रजितेमीनतल्पेलोचने प्राफरसदृशनेत्रयस्यास्मा को
दृशवशे वशिभिर्जितेद्वियेविगहितेविशिष्टनिर्गतं प
रिणामत्वादिर अथवापुनपेदे इत्ययं अत्यर्थंश्रुत्येव
त्योरेव यमस्यवर्णप्रप अनेनप्रकारेणसत्प्रवस्थादिति
भावः पदे कुसुमादौपदीजनकस्यपंचालस्य सजयद्वयः
शेषंममाने ५ ॥ अलोकसंभाषमसौविलोक्यतदंगसौ
दयंमनंगनुन्नः पदेवितर्कमनसाचकारमहंदिथैस्तन्मय
तांगतेन ५ ॥ असौरावणोजयद्वयोवा एवमयैवद्वयमा
णप्रकारेणमनसाचित्रेनचितर्कनानादूपतर्कचकार अ
कमेत नर्कःकांतावितर्काहंहेतुशास्त्रेषुकथनादिति वि
श्वः किंकृतेनमनसा इंदियेष्टुत्तरादिभिःसहतमयता
तद्व्यपत्तंगतेनप्राप्तेन यत्रयत्रमनोयातिचत्तस्तत्रसमवे
तीतिननुपत्तसक्तं किंकृत्यस्तःतस्याःसीतायाःद्वौप्रधाःवा
अंगस्यशरीरस्यसौंदर्यंकांतिविलोक्यहृष्टा अनेगेनकामे
ननुन्नःप्रेरितःकिंकृत्यमेगसौंदर्यंनलोकनजननेनसंभाष्य
संभावनीये अस्मिंल्लोकेतादृश्येनधृतेनवाभावीति ५ ॥
धात्राप्याननिमीलितानिनिर्करःकैश्चिद्व्यदार्थैर्नैवेःस्पष्टे
मातदवस्थापवनियतंयागहमायामपात्र यद्यन्मीलित
हृष्टिहृष्टसमुनाकुप्येतदीयवपुःकृप्यानेकानपःसुवास
नियमःकुब्रह्मवादेरतिः ५ ॥ तंवितर्कमाह धाताप्रजा

पतितदवस्थापवदसोसीतांद्वौपदीवा यागहमायं यत्
धूमो अथात धनवान् जनकस्यदुपदस्यवा यत्तधूमोस्या
पितवानित्यर्थः किंकृत्यानवेरनन्यसाधारणोःप्रदायैः
पादिभिःकैश्चिदनिवेचनीयेःनिर्वक्तुमशक्यैराज्ञानवृ
त्त्यादितिशेषः ध्यानेननिमीलितोमुद्रितोतिनिर्करइति
यमसहोयेनपवसन् तांस्पृष्टिनिमीयेत्यर्थःकथमेव
मित्याह यद्येवमस्याकिंतउन्मीलितहृष्टियेयाभवति
तथाप्रमुनाकुप्येतदीयंइत्योवेमुद्रिष्टंसात्रदासात्रदसा
धातुःध्यानेकजनःस्यादेवेत्यर्थःतपःकृत्वात क्वचनिय
मःसंयमःकुब्रह्मवादेरतिउन्मीलितहृष्टियायायःतमिति प
तदालोकनसमुद्भूतमानसविधारणधात्रेनेयाप्राय
भवेयदतोनिमीलिततादाःध्यानस्य एतानिमीययत्तध
मोस्यापितवानितिचितर्कःविशिष्टसर्कोवितर्कोनुमा
नप्रविशोधकःनियमोयंत्रणायांचप्रान्तानिष्पेक्षते
इतिमेदिनीकारः ५ ॥ अभियोक्तुमात्माविशिष्टनशि
वेयदिहृष्टमनदवलंघ्यपुरा अयानिष्ठतधुवमकम्मक
रोननुनाभविष्यदशरीरइति ५ ॥ अयमशिरःपंचेषुः
कामःपुरापूर्वमेवतद्व्यपमेतस्याःसीतायाःद्वौप्रधाःवा
तादृशोद्व्यपसौंदर्यंस्वरूपंवा आत्मविशिष्टेनस्वकोयेनवा
णोनशिष्टेषुध्यानस्थितंममाधिस्थमभियोक्तुययति
व्यतयत्तमकरिष्यत धुवेनिष्पुयेनअशरीरोनाभविष्य
त अयेचाशरीरोभूतपतामवलंघ्ययत्तमकापीदिति वि
तर्कः अस्याद्व्यपणामोहनवाणःस्यादिनिभावःननुप्रश्नाव
रक्ततावधिकारेचसंभ्रमे ग्रामेत्रोपातनये प्रश्नावुत्ता
वधारणेइतिविश्वः ५ ॥ सकामःकामोस्यामपिनिज्ञ
वधुकोपचकितःप्रवृत्तानोस्वरंसरसजनचित्प्रमयने
स्वयंलक्ष्मीभावेकिलनिजशरणोपरिहरन्नंगत्वेग
त्ताममहदयदगेनिविशते ५ ॥ अस्यासीतायांद्वौप्रधा

रा.
पा.
५५

कामः कंदर्पः सकामस्माभिलाषोपि संभाष्यते यत्किंच
कथमेवमित्याह निजवधुकोपादात्मपत्नीगोष्ठात् च
किंतु खलः सन् समहृदयमेव गौनिविशति अनेगत्वं
मशरीरव्यंगत्वापि अयोपि त्रस्तोऽग्रे प्रविशतीति तर्कः
किं ऊर्ध्वं सरसा नांशुगादि यत्क्रान्तो जना नोचित्रम्
प्रमथने प्रकर्षणे प्रवृत्तानां निजशराणां मोक्षोय बाणा
नालक्ष्मी भवेत्तत्त्वस्वयं परिहरन् त्यजन् परिहर्तुं
भावः अपि संभावना प्रश्लेषकागर्हसमुच्चये तथाक्रम
पदाद्यो नो कामकारक्रियास्तचेति मेदिनीकारः किल
शत्रुत्ववातीयां संभाष्यानुनयार्थयोरिति च अपि भिन्न
क्रमे अनेगत्वं गतापि यतोऽस्याभिलाषो न प्रवर्तितः
यवधुवत्तः स्वयमपि मत्तानिवेद्यत्वे हेतुरिति १३ ॥ भ
वत च तमावस्य स्वर्गलोकाधिपत्यं भवत तदयो भग्नान्
दनोद्यानलक्ष्मीः भवत सततं फलं देवत हस्ते नदीये सु
कलसफलमस्याः प्रेक्षतां योनयातः १४ ॥ शः सुखस्य
इत्यस्वर्गलोकाधिपत्यं भवत तदुपभोग्यमानं दनोद्यानल
क्ष्मी भवत तदेतत्संबन्धि देवत हस्ते नेत्रसहस्रं सततं फ
लमनवरतं हृष्टं भवत तदेतत्तत्कलसफलयदस्याः सी
तायाः द्रौपद्यावा प्रेक्षतां दृष्ट्वा यो नयातो नगतः तस्य
इत्यगन्त्येनं दनोद्यानलक्ष्मी नेत्रसहस्रं नेत्रसर्वमफले
यतयो दर्शने सफलस्या दनेतयो दर्शनाभावात् सर्वनिष्फ
लमिति भावः प्रेक्षाप्रेक्षणे बुद्ध्या विनिविष्टः १५ ॥
रविरतमुवदीक्षा जातमस्कारजायं स्फुटं तस्मिन् रससं
मन्महे नाकनाथं भवति यदिसर्गं रसप्रवेशानंतरं तस्मि
न् रसकलत्रस्यात्कथं गौतमो १६ ॥ स्फुटं तस्मिन् रस
त्वायं निष्पद्ये वा नाकनाथं स्वर्गपतिमिन्द्रमरसं रस
ज्ञानं पश्ये मन्महे मन्मामहे रसो ज्ञाने रसो हर्ष रसः स्तु
गारपदचरसः स्वादेभिलाषो स्यात्पारदेपिरसो विषमि

निकोशः ऊर्ध्वः प्रविरतमनवरतं मावदीक्षायां जातमुत्त
मं सस्कारजायं रससं तथा अयो कपादिजरीकृतानि
कारसंज्ञो भवति कथमेव यदिसर्गं रसप्रवेशानंतरं तस्मि
न् रसकलत्रमेव शयोः साहजिकाधिकयो रनंतरतो विशेष
ज्ञानवान् भवेत् तदा सौगौतमश्चिरतरमकलत्रपत्नी
रहितो न स्यादतः अरसं सौमा विनिविक्तः १७ ॥ शु
भ्याः स्फुटं माल्यकदामशोभिवेणी गुणोत्कर्षमलितं
चानां कलापिनो कल्पयतीव देवं शिवं भारद्वाजः
हुनोतः १८ ॥ वनोतः शरत्कालः कलापिनो मधुरा
तादं देवांति कल्पयति करोति ऊर्ध्वः शिवं भारद्वाजं
भगवन् निराकरणात् स्फुटं निष्पद्ये तर्कं वा अस्याः सी
तायाः द्रौपद्याः वामात्मकानां पुण्यानां दोनामालया
शोभने यावेणी नस्या यो गुणोत्कर्षस्तस्य मलितं चानां
चौराणां अस्यापि चौरस्य शिलासेदनं द्रौपदेऽङ्गं कथं
ते शिवं देवं देवद्वयोरिति विष्टः मलितं चोमासं भेदे
चोरो जलनयोः पुमानिति मेदिनीकारः १९ ॥ ईदृश
प्रपद्य रचनारंभोऽपि तस्यो गजातो देवा जगति निपु
णोः स्मृता नीयो विरिचिः किंचैतस्याः प्रसवविधिना यो
गकोटी निविष्टं यत्किंच भूमेर्वज्रमनमहे रत्नगर्भाभिधानं
१९ ॥ निपुणो विवेकिभिर्भुवि विरिचिः स्मृता स्मृता नी
यः स्मृता हो जातो देवा देवकृतमेतदित्यर्थः ऊर्ध्वः ईदृ
शपाः सीतायाः द्रौपद्यावा पतयोः द्रौपदयस्वरचनारं
भस्तत्र पादित्यं कोशात् तस्य योगात्संबन्धादिति किंचा
त्यदपि मनुसहे मन्मामहे यदेतस्याः सीताया द्रौपद्यावा
प्रसवविधिना उत्पत्त्ययोगकोटी निविष्टं योगिकं भूमेः र
त्नगर्भाभिधानं रत्नगर्भं इति नाम रत्नगर्भं यस्या इति नाम
वज्रमनुमहे मन्मामहे जातो जातो यदुक्तं एतद्विरचि
जातने १९ ॥ अत्रादिनमपि गर्भं गहतामं बुगयोऽनुसरपि

श.
पा.
५५

कामः केदर्थः सकामसाभिलाषोपि संभाव्यते यत्किंच
कथमेवमित्याह निवृत्तकोपादात्मपत्नीरोषात् च
किंतु स्वस्तः सन् मम हृदयमेव दुर्गो निविशति अनेगत्वं
मशरीरत्वं गत्वापि अतोपि त्रस्ता दुर्गो प्रविशतीति तर्कः
किं ऊच्यते सरसातीक्ष्णगारादिक्रान्तानां जनां चित्रस्य
प्रमथने प्रकषणे प्रवृत्तानां निजशराणां मीत्तय बाणा
नालदीर्घा भवेत्तत्त्वं स्वयं परिहरन् त्यजन् परिहर्तुं
भावः अपि संभावना प्रपञ्चकागर्हसमुच्चये तथाक्रम
पदायां नो कामकारक्रियास्त्विति मेदिनीकारः किल
प्रावृत्तवातायां संभाव्यानुनयार्थयोरिति च अपि भिन्न
क्रमे अनेगत्वं गत्वापि यतोऽसौ साभिलाषात् प्रवर्तितः
यवधृत्तः स्वयमपि मत्तानि वेद्यत्वे हेतुरिति १३ ॥ भ
वतु च तमावस्य स्वर्गलोकाधिपत्यं भवतु तदपो भग्नानं
दुनो घानलक्ष्मीः भवतु सततं फलं दत्तं हस्तेन दीये स
कलसफलमस्याः प्रेक्ष्यतां योनयातः १४ ॥ शः सुखस्य
इत्यस्वर्गलोकाधिपत्यं भवतु तदपो भग्नानं दुनो घानल
क्ष्मी भवतु तदेतत्सर्वं पिबुक्त्वा हस्तेन त्रसहस्रं सततं फ
लमनवरतं दत्तं भवतु तदेतत्सर्वं कलसफलयदस्याः सी
तायाः द्रौपद्यावा प्रेक्ष्यतां द्रुपतां योनयातौ नगतः तस्यै
इत्यराज्यं नंदनो घानलक्ष्मीनेत्रसहस्रमेतत्सर्वं मफले
यतयो दर्शने सफले स्यात्तदेतयो दर्शनाभावात्सर्वं निष्फ
लमिति भावः प्रेक्षापत्रे द्वाणो बुद्धाविति विष्णुः १५ ॥
रविश्चतस्रावदीक्षा जातसंस्कारजा द्युःस्फुटनरमरसंज्ञ
मन्महे नाकनाथं भवति यदिसर्गद्वयं पदेषां नरसंज्ञि
रतस्त्वत्कलत्रस्यात्कथं गोतमोसो १६ ॥ स्फुटनरमुत्प
दायानिष्प्रेष्य वा नाकनाथं स्वर्गपतिमिंद्रमरसंज्ञं रस
ज्ञानस्युत्पन्नमहे मन्यामहे रसो ज्ञाने रसो हर्ष रसः स्मृ
गारपदचरसः स्वादेभिलाषोऽस्यात्पारदेपिरसो विषमि

निकोपाः ऊतः प्रविरतमनवरतं मावदीक्षायां जातमुत्प
न्नसंस्कारजा द्युःस्फुटनरमरसंज्ञा अतोऽपि द्युःस्फुटनरमरसंज्ञा
कारसंज्ञा न भवति कथमेव यदि सर्गद्वयं पदेषां नरसंज्ञायाः द्रौ
पद्यावा द्रुपदेषां योः साहजिकाधिकयो रनरसो विशेष
ज्ञानवान् भवेत् तदा सौ गोतमश्चिरतरमकलत्रपत्नी
रहितो न स्यादतः अरसंज्ञोऽसाविति वितर्कः १५ ॥ यु
स्याः स्फुटं माल्यकदा मशो भिवेणी गुणोत्कर्षमलितं
चानां कलापिनो कल्पयतीवदेतं शिवं भारद्वाजपा
दुनोतः १६ ॥ वनोतः शरत्कालः कलापिनो मसुरा
णां देवशान्तिकल्पयतिकरोति ऊतः शिवं भारद्वाजस्य वहं
भग्नानि राकरणात् स्फुटं निष्प्रेष्ये तर्कं वा अस्याः सी
तायाः द्रौपद्याः वामाल्यकानां पुण्यानां दानामालया
णो भवेत्तावेणी तस्या यो गुणोत्कर्षस्तस्य मलितं चानां
चौराणां अस्यापि चौरस्य शितासं दनद्रुपो दंडः क्रिय
ते शिवं देवहृदयोरिति विष्णुः मलितं चो मासं भेदे
चारो ज्वलनयोः पुमानिति मेदिनीकारः १७ ॥ ईदृग्
प्रप्रचय रचनारंभोऽपि योगाज्ञातो देवा जगति निपु
णोऽस्मात्तनीयो विरिचिः किंचैतस्याः प्रसवविधिना यो
गकोटी निविष्टं यत्किंच भूमेर्वज्रमनमहे रत्नगर्भाभिधानं
१७ ॥ निपुणो विवेकिभिर्भुवि विरिचि द्रुपदा स्मावनी
यः स्मावनी जातो देवा हे वक्रतमेन दित्यर्थः ऊतः ईदृग्
स्याः सीतायाः द्रौपद्यावा पतयोः द्रुपदप्रदयस्वरचनारं
भस्तत्र योऽपि कोशलेन सयोगात्संबंधादिति किंचा
न्यदपि अनुसहे मन्यामहे यदेतस्याः सीताया द्रौपद्यावा
प्रसवविधिना उपाययोगकोटी निविष्टं यौगिकं भूमेः र
त्नगर्भाभिधानं रत्नगर्भद्विनाम रत्नगर्भयस्याद्विनाम
वज्रमनुसहे मन्यामहे जानो जानो यउत्कृष्टं तद्विनाम
जातते १७ ॥ अत्र दिनमपि गर्भाहतामं बुगणे सुदुरपि

रा.
पा.
पु.

विचित्रेवैवपुःप्रतिगोत प्रपिपुनरुक्तं कं मेरुं लोपाय
चंद्रस्तलियतमलमस्यानेववकारविदे १५ ॥ चंद्रः प्र
त्यहमेवराशेः समुद्रस्य गर्भमभ्यनरंगाहतातपः करणा
येतिभावः चंद्रोऽपि नृपुनरवारं रविं विवेस्वपुंस्वरा
रीरेप्रदत्तिगोतप्रतिदीर्घां करोति नित्यावत तपसि
तिभावः तदा मेरुं लमवास्पचंद्रः पुनरस्याः सीताया इ
पद्याया अकलंकनिष्कलंकवकारविदेमुषपयंतल
यिते सृष्टीकृतं नैवालेनैव समर्थः अतस्तपः कारणा
नापितत्तादृशपनामुयादिसंभावः १६ ॥ वनांतरेस्ता
कविधृषणापितेत्तादृशपयीमशोभानिजयेवकात्या
दृष्टामयाभापवशेनमेयं मेवोपरुदेवस्वगोकलावा
१५ ॥ पुनः स्थितेनार्थात्रस्याप्रस्थितेन मया मेयसीता
द्वौपदीवा वनांतरेभापवशेनदृष्टाप्रवृत्तलोकितामेवो
परुद्रामेवज्ञास्वगोकस्यचंद्रमसोः लावाइवस्तोक
मस्य भूषणायस्याः सानिजयेवकात्यापयाभापरिपूर्ण
शोभायस्याः सा १५ ॥ आलोकमात्रादिविलोपिमोभ्या
न्नाभूज्जनोमन्मयवाणेवेध्याः इतीवचनेनगरीमपोह
वनांतमेवागमिताविधात्रा १० ॥ इतीवइतिहत्वा वि
धात्रास्वप्नान्नेनिष्पुयेनगरीमपोह्यन्त्रा वनांतमेवा
सीताद्वौपदीवागमिताप्रापितेत्यर्थः आलोकमात्राद
मुप्याः सीतायाद्वौपद्यावादर्शनमात्रादिविलोपिजनो
लोकोमन्मयवाणेवेधोमाभूदिति १० ॥ नाखलजल
दग्भीद्विधनेत्यत्रविद्वत्सुदिकजदरमप्रोदृश्यतेपमग
गः इवमापिवनभूमौवर्ततेहेतवाला नहिजगतिनिधा
नेसर्वलोकप्रकाशे ११ ॥ इयंसीताद्वौपदीवावालान
वद्योवनापिवनभूमौवर्तते हनेतिवाक्यारभे यत्कमेव
यन्निधानेनिधिः सर्वलोकानांप्रकाशेस्थानेनहिनिष्ठी
यतेनात्यर्थं दृष्टोतः जलस्यमेवस्वगभीदत्यत्रविद्यत्रव

लूनैवविद्यते पमगगोपिस्फटिकजदरमप्रोदृश्यतेलप्रा
मुनिपादेपिदृश्यतेशोभते वलस्याद्वाक्यशोभायाजिज्ञासा
याचसोत्तने वीर्यामानविशेषमुपराणापादपाकयोरिति वि
श्वः हतहर्षमुक्तस्यायांवाक्यारभविद्यादयोरित्यमरः ११ ॥
यवान्नरेइत्यतसायकदत्तिगोरुसारंगरक्तकपिशोनवनेन
दासीत तामीहमीहमिति तर्कप्रदः सगजातावदध्वमदना
कपदत्तिगोमी १२ ॥ नरेइत्यनोरामोकाधिष्ठितोवातस्यसा
यकेनवाणेनदत्तिगोरुदत्तिगोवात्रापितोयस्मादेगस्तस्य
रक्तेनरुधिरणकपिशिलोहितेनचनेनासीत्रवध्व यावजाव
देवराजारावणोजयज्योवा मदनाकपदत्तिगोमी मदन
बाणेनदत्तिगोभागेत्राग्रासीदिति कामाकपेनदत्तिगोइ
मेवत्रामस्येतिवादत्तिगोमीइतिनिपातितः तांसीताद्वौपदी
वाइतीमीतंइष्टादृष्टाइतिनर्कपरपतेनर्कयन् १३ ॥ गौ
भीर्यादिवरयतेवतीर्यगमीसंज्ञानत्रापिनिजगदतीतप
स्वी कामित्वेकलभकरुकरुसदागः कोवातेकथयवना
नवासहेतुः १३ ॥ सतप्रस्तीतदृशधारी रावणोजयज्यो
वा रथादवतीर्य तांसीताद्वौपदीवाइत्येवद्वामाणेनिज
गादउवाच साकिंभूतःरामीरागवान् राणेनुरज्जोमात्स्येइ
तिशाम्भतः गौभीर्यादिवतिरथादित्यस्यविशेषणं गौभी
र्यादिवाच्यतीर्यगौभीर्यंरज्जोमात्स्येः संज्ञानत्रापिस्त्वपुतो
जानत्रेववाजेनतत्त्वपमजानत्रिव यथाप्रज्ञानेज्ञानेप्र
श्नः क्रियतेतद्वत्किंतत् कासीति कात्वमसीतिज्ञातोना
मित्रप्रश्नः कस्यदावपत्यसिवनावासेवाकोहेतुः कथय
प्रज्ञाद्वौमपवाचकः कलभः करिणावस्तस्यकरवइह
यस्यादानेसंबोधने करभोमाणवंधादिकनिष्ठोत्तष्टामित
स्ततइतिविश्वः १३ ॥ सातेनस्पष्टाचलचेतसाविस्फु
टमाचक्षुष्यार्थमेव तस्यापिहृत्तयंशशान्मुजालैः शोति
नयंतीवतसःसमूहं १४ ॥ सासीताद्वौपदीवातेनरावणान

रा.
पा.
५६

जयद्येनवावलवेनसापिचंचलेनापिपृष्टासतीस्फुरंयजेय
याथीमेवस्वपुमेवावप कथयामास तस्यापिरावणस्यजय
इयस्यापिहृत्यंरुदयस्थितंनमःसमृहंपापसपुहं नदभिला
षजनितंदशानांनदतानामंशुजालोकोजसःसमृहःशान्तिप्रप
शमेनयंतोवप्रापयंतीव १५ ॥ योसौवितानाहिनसोमका
यःक्षीणीभृजाहंजनकेननेन सज्जापिकृसाजिनशोभितायां
क्षितौकलत्रेनयेवसीता १५ ॥ साहंसेतेतिनामप्रज्ञेउन्नरे
किंभूताजनकेननाप्राक्षोणीभृजासज्जापिकृसाजिनेनकृसाच
मोणशोभितायांक्षितौयत्तभूमोलवाप्रातेत्यभिजनोक्तिः
अपिसेवोधने कस्मिन्कुवकलत्रेपद्माननयाइहितावा ने
नयावितानेयते विहिनसोमकार्यायेनयनया सोमलता
विशेषः नीरेसोमलतायांचसोमस्तहिनदीधितो वानरेच
ऊर्वीचपितृदेवेसमीरणःइति कायंहंतेप्रयोजनेइतिवि
श्वः पदेहंहुसाक्षोपदी तेनराजजनकेनपिप्रापंचालेन
अजिनशोभितायां भुविलवासीतवेतस्तदृशीत्यर्थः आहि
तेकृतंसोमकार्यंसोमयागोयेनसज्जुपदः अन्यत्समानं १५
पतिर्ममक्षत्रमशेषधृत्ताभाविशमोयमजानशत्रुः भीम
सुभीमावरजसुजिस्वनांसत्यजाताभिरताचसाहं १५ ॥
ममपतिःस्वामीदाशरथिःकस्यदारादुत्पन्नोत्तरं किंभूतः
तत्रं त्रिविधाविशेषः अशेषाणांभूतानांप्रभाविःप्रभविल
शीलः पुनःकिंभूतःअजानशत्रुःअत्रसन्नरिपुः भीमस्यभ
यानकस्यजिस्वजयनशीलःभीमसुतिपादे भयानकः अ
र्थान्नाहंभीमोभयानकोवरजोसत्सलोयासःसाचाहं
असत्यजातंसमृहोयवतसिन्धुभिरता नात्ररक्षा पतेम
मपतिरयमरातशत्रुःकथिष्टिरःभीमोभीमसेनःभीमाव
रजोजिस्वरजनः जयनशीलः सर्वत्रविशेषाणं साचाहं
नासत्यजाताभिरतानासत्यावाधिनीऊमारोतायाजातो
वज्रलसहदेवोतयोश्चाभिरता अत्ररक्षा पतिःकथंभूतः

अशेषाणांभूतानांप्रभाविशमोयमजानशत्रुःभीम
सुभीमस्याभिरतेतिपुत्रकृत्योउत्तरं १५ ॥ पितृनिकेत्य
अश्विन्येचविहायसाहंसमयप्रतीचा दायारसंक्रामित
राज्यभारास्वभक्त्यभक्त्यापिनिवेदयामि १५ ॥ साहंसीता
क्षोपदीवास्वकोयस्यभर्तुःस्वामिनोभक्त्यासेवयाविपिनच
नेवसामि स्वामिभक्त्यर्थमेवप्रस्थितास्मिदतिवर्तनवास
स्योत्तरं किंभूतापितृजनकस्यपुत्रस्यवानिकेतंरहंश्च
अश्विन्येचविहायसाहंसमयप्रतीचा दायारसंक्रामित
समयप्रतीचाकालस्यप्रतीचाण्यस्याः समयप्रतीचाच
तदंशवर्षाणायवदुनवासःकर्तव्यइतिसमयःस्वात्क्रिया
कालइतिकोशः दायारसंक्रामितःसमर्पितोराज्यभारे
यथासा पकंचसमस्तमेवपदेतस्यदायारसंभरतपदेस
समर्पितंदायादेनउद्योपनारिना संक्रांतोमृहीतोराज्यभा
रोयस्यावापदेभूतस्यस्वभर्तुःरामकथिष्टिरादेवावनेचसा
सीति १५ ॥ इयंहिपुत्रैःपदवीप्रदिष्टास्त्रीणांविवर्गाधिग
मस्यमूलं स्वयंसुहृदःविश्वयवास्थितायंयदेकभावेनपति
निषेधः १५ ॥ स्त्रीणांमियंमदवीवर्त्मपुत्रैः प्राचीनैःवृद्धैः
प्रदिष्टाकथिता किंभूता विवर्गाधिगमस्यविवर्गाणांपूर्वी
र्थकामानामधिगमस्यप्राप्तेमूलमादिकरणं उपलभायि
त्वाकांतिमितिविश्वः किंनयत् एकभावेनपकयाचेष्ट
यापकयेवमत्यासुतेषु अथवाटःविश्वस्थितापतिरेव
निषेधःसेवनीयः वधःप्रियापतिर्भर्तृत्पमरः १५ ॥ इति
ब्रुवाणांस्मरवासाभिन्नस्तनिःसपत्नीमनुजेंद्रपत्नी मनो
रहासांकृतहासमेनोपुनर्विभाषेप्रतिषिद्धभाषी १५ ॥
सरावाणोजयद्योवाइतिपुत्रोक्तप्रकारेणब्रुवाणांभाष्य
माणांमनुजेंद्रपत्नीसीताक्षोपदीवापुनर्विभाषेउवाच स
किंभूताःस्मरवाणोभित्रोदारितः भित्रोसंगतदारितावि
त्यमरःनिःसपत्नःशत्रुःसुन्यःकृतहासंयथास्यात् प्रति

रा.
पा.
५३

षिदुभाषी विदुदभाषाशीलः परकीने परकलत्रभाषाप्र
तिषिद्धे अयक्रभाषी वा तं जीहृष्टो मनोऽमनो हरो ह्रा
सोयस्यात्ता ३५ ॥ अयं प्रगर्विद्ध रुदीयमाणः स्फुटो भव
त्संप्रति लोकवादः त्वां महानीलीशले वसन्तिकरोत्यपि
त्रैवल्लकामिनीति ३६ ॥ किंतु दित्याह अयं प्रगतनेर्द्वे
रुदीयमाणो वत्समाणो लोकवादः लोकनिर्दिष्टवादावा
संप्रतीदानीं स्फुटव्यक्रं भवान् प्रति तमेवाह त्वांति
वत्सनिष्प्रेयकामिनीसीप्रणीत्रे अयोग्ये सक्तिमासंगं क
रोति त्वांमहानीलस्य मणिविशेषस्य शिलो वति यथा
महानीलमणिलालित्वा त्वां सक्तिकरोति पात्रभाजनयो
ग्ययोरिति विष्णुः ३७ ॥ इदं तत्तत्तर्जनस्य भाग्यं तथा च
वाप्राक्तनजन्मपंक्तिः त्वया विचारोक्तिरयं स पवनमु
च्यते यद्वत्तद्वर्गतेषु ३८ ॥ तत्र प्रश्ने इदं वत्समाणो ते तव भ
र्तृजनस्य भाग्यं दृष्टुं अथ वा तव प्राक्तनजन्मनः पूर्वजन्म
कृतकर्मणाः पंक्तिः प्रविष्टाकः किंतु च त्वत्तत्तद्वर्गतः
कृष्णार्धवनवासी वा त्वया विचारोक्तिरयं विचारोत्पन्न
या स पवपतिर्न प्रच्यते न तज्ज्यते तत्र विचारत्यागपव
वर्गतः सेव्यो न भवति वर्गत इत्युच्यते ३९ ॥ अनात्मसंसार
मसक्तमेवं सात्त्विकविद्यायात्महितं यत्तत्त्वं अथात्मिकप्रेत
णाकाष्टलोष्टेन राज्यहीनैर्न रदेव वंश्यैः ४० ॥ सात्त्विक
विद्याः प्रेताद्वर्गते विद्यायात्मज्ञात्वा आत्महितं स्वकीयाहितं
यत्तत्त्वं तदर्थं यत्तत्कृतं किं धृतेन आत्मनः स्वस्य संसारजी
वनोपाये समर्थं अनात्मसंसारमसत् अवेहेतुमाह राज्य
हीनैर्न रदेव वंश्यैरपि न कृत्यकार्यमस्ति त्वाकाष्टलोष्टे
रपि कृत्यकार्यमस्ति स्वकार्यसमर्थत्वात् व्यतिरेकोक्ति
र्द्विप्राणां कोमोबलं राजाय तन्मिति तदभावे त्वात्तस्य त
पिनास्तीति भावः ४१ ॥ भित्तावृत्तिद्वयमपि जहो जाह्नवी
सिंभुन प्राहित्वा नागां नृपतरुमदात्मकं जयति नृणां वी

योदग्रंभजति नृपतिं प्राज्ञं नं प्राज्ञं पृथुं । सारापेताः सूर्यसि
 जट्टशब्दोत्पत्तिरूपमभवति ३३ ॥ पूर्वोक्तानिर्दिष्टानि जाऊ
 वीजाऊकन्यागणाहरीणवेजहोतव्याज किंभूतं भित्तेव
 द्वित्रिर्दन्तेनोपायोयस्यनेतिधनं किंभूता सिंधोसमुद्रेनप्रा
 ग्रुप्रविष्टा यत्नोनिर्धनेविहायमोथनवंतंभजस्वेतिभा
 वः पवमुपरतमदान् मदजलसून्याव गजान् हित्वाप
 कजं सरसिजं मफलज्जाभंगीयातिप्रमत्ताभवति अत्रापि
 मफयोगोहेतः मदारोतसिकुत्तयाहर्षभदानशोरिति
 मेदिनीकारः पववोर्यणवलेनोदग्रमुद्गदन्त्यतिपृथुय
 रणीभजतिसेवने प्राज्ञं नं प्राचीनमवलमवनीमतिराजा
 नंप्राज्ञत्यज्जा सरसिजट्टशः कमलनयनायाग्रंगनायाः
 सारापेताः निर्धनाः पुरुषास्तुलतल्पास्तज्जाः अनाश्रया
 भवन्तीति यच्चसरसिजट्टशोपिपुरुषाः सारापेताः सारोय
 नंतेनापेतारहिताः अंगनानामिय हार्यं तुलतल्पा
 भवन्तीति सारोवलेसज्जनिचस्थिरत्वेन्यायचपनेचसारमि
 तिकोशः अतोयंतप्रस्वीन्याज्यः मांरत्नाकरतल्पं सरसि
 जट्टशोबलिस्त्रंभजस्विति ३३ ॥ ग्रहं कवासेद्विसिधु राजः
 ऊवेरसंयन्ति यो गिलत्सीः योरावणो विद्विषतां मसाय
 र्जमागतं सोभजभर्तृभावात् ३४ ॥ औत्सक्यादिदमेवस्यो
 रयति संदरीतिगौरवापादकसंतोषेन ग्रहं कवातरुणाः
 सिंहरजः सिंफः समुद्राः तस्य राजा तावर्धनधूम्री रीसरः
 ऊवेरस्यनपस्यसमदोलतल्पाप्रतियोगिनी सट्टशीलत्सी
 यस्यसः यस्माद्गवणोनामेति विद्विषतां देवानामसार
 धाजेयः तंमालकाधिपतिमागतं भर्तृभावात्प्रतित्वेनभ
 ज पदेहंसिंहरजः सिंफनाप्रोदेशस्यराजाजयद्वयः ऊ
 वेरमट्टशयनीरोति रावणो महाबावधृकः ३४ ॥ सात्त्व
 कशोकाज्जितलामशोकैरुद्यानलक्ष्मीमुपशोभयन्ती म
 त्प्राणीत्स्वप्रसवावतंसासाकंमयासंचरसिंफदेशात् ३५

पा.
रा.
५८

सात्त्विकसाकं सहसिं फदेष्टान्मुद्रप्रदेशान् संचरगक्र
क्रीडार्थमित्यर्थः तज्ज्ञः शोको यथासा अर्थान्ताहित्यात्
अशोकस्य पुष्पमशोकं तेजविलासुधानललीमुपवनश
भासुपाधिकं शोभयती उपोचिके चेत्यनुशासनात् त्विकीदृ
शी मत्पाणिनाल्लनेन छिन्नेन प्रसवेन प्रसूतेनावनंसः क
णीलंकारो यस्यासा पदेति धनामदेशान् ज्ञोपदीप्रति
जयद्रुवाका ३५ ॥ सातेन वाक्ये रभिसां चित्तापिवाता
हता विरुद्धवस्त्ररती अलं प्रलापे रमया हिमापे सुक्ताप
रावृत्तमुवावधुव ३६ ॥ सासीता ज्ञोपदीवा प्रलापे रमया
नथ के तीवरे निर्णय के निर्णय लेखे पर्यंत पाप पापिष्ठापया
हि हारमपसरगच्छ सुक्ताभिपाय परावृत्तमुवावधुव किं
धृता तेन रावणेन जयद्रुवेन वाष्टवोक्तमभिसां चित्तापि कृत
सात्त्विकापि स्फुरती सरोषकस्य कृतेत्यर्थः वानहता विरुद्धि
व यथावातेनाहता स्पृष्टा विरुद्धस्य ते पाराहेति प्रादे धा
गनिरंतरजलप्रातः ३७ ॥ यदा नया प्रार्थितया पिभूयः श्री
रेवया शोभा रवापविद्धः विकारमासाद्य तदा सती च वलेन
तोहं त्वमिच्छेयवाली ३८ ॥ भूयो चारं चारं प्रार्थितया पिमांभ
जसे निताभ्यां चित्तया सीतया ज्ञोपधाय यदा सरवणोज
यद्रुवापविद्धः त्विमे निरुक्तः श्रीकृष्णारवया नमदाया
क्षिमः शोभादद्व तदा तीव्रमतिप्रार्थितं विकारं विपरीताका
रं मन्मथजनितं भावमासाद्य वलेन शक्त्या तांवाला हर्तुमु
पहर्तुमिच्छेय प्रेक्षति ३९ ॥ पुरातिदं पीदिव दानवस्य यी
विर्धतदः पदं पीदिव दानवस्य नदीरयस्तीरलतामिवोत्त
लेखतां जहार प्रसेभनभामिनी ४० ॥ सरवणो जयद्रुवाया
तां सीतां ज्ञोपदीवा अनिदं पीदति रोषात्सामर्थ्याद्वा प्रसेभन
हतात् भामिनीमतिरुदं रोजहार हतवान् पुरा पूर्वदानव
स्य यीमिव वेदत्रयीमिव विर्धतदं दारुणः पर्वणि चंद्रिकां च
ज्ज्योत्स्नामिव यथापहरति नयाः सविनीरयो वेगः उत्प

वे अधिकं तीरजालतां जलतिमिवापहरति ३८ ॥ तथागतो
तामवलोक्य विरुद्धतां तदा तं नादेः प्रतिनादमेदरेः यदा मुचि
निर्भरवाद्यवधिणी स्वयं चक्रं देवनातमेदिनी ३५ ॥ उचि
तर्के युनांतमेदिनी वनस्थली स्वयं चक्रं देव श्रुदादिवकः
यदाः कंदरात्तामवमुवा निवक्राणिनेः साकिधृता निर्गु
प्रववाद्यास्तद्विधिणी वृष्टिकृता प्रविवाद्यमुवा गतं तिकदं
राप्रपितया किं धृतेस्तस्याः सीताया ज्ञोपधाय आननादस्य
प्रतिशब्देन मेदरेः गभीरेः तथागतो ननु प्रापज्ञा रावणेन ज
यद्रुवेन वाच्यतो विरुद्धतामनादेव कंदमानो विलोकयति
३५ ॥ चलजरा योवनसी प्रविष्टता विलोक्य चो यथास्यतो
परेणातो तदीयके लीहरिणी गणैः समे विराय चक्रोपावने
दिजावलिः ४० ॥ वनसीमिति प्रस्ता परेण शत्रुसाराव
णोन कामा विष्टेन चो यथास्यतो सीतां कंदमानो विलोक्य
दृष्ट्वा दिजावलिः पतिसमुद्भावेन पि विराय चक्रोपावने
दतदीये काले वपिभिः केलिकरिणीनेः क्रीडास्वीणाग
णैः समूहेः समसहकिधृतेन सिचलेन गच्छन् जरायः प्र
तिविशेषः यत्र न तासु दारायेति शेषः पदे दिजावलिः ब्रा
ह्मणपरंपरा दंतविप्रोदजा दिजादत्यमरः किधृता चला
जटरोषेणे चलेती जरायस्याः सा जटालप्रकंचपूले साम्या
प्रेते पुनर्जटीति विस्मः योवनसी प्रियोवनदशायां निष्टता
परेण जयद्रुवेन तां ज्ञोपदी ४१ ॥ आकृष्यमाणः प्रसभादि
वोच्चैस्तदा तं नादेर्निजयारुषाच त्वरावतस्तस्य रुरोपमार्गजे
वनभीमः खगरादुत्तमानः ४२ ॥ तस्य रावणस्य मार्गे वलीभी
मोभयानकः खगरादु जरायः समानः साभिमानः रुरोधा
रुपत् किधृतस्य त्वरावतो वेगयक्रस्य शीघ्रगच्छनः कथं
धृतः सः तस्याः सीतायाः प्रार्तेनादेरार्ते त्वनेर्निजयारुषा रोषे
ण प्रसभादेगादाकृष्यमाणः प्रानीतः उच्चैर्यथ पदेभीमो
भीमसेनस्तस्य जयद्रुवस्य खगरादुत्तमानस्तत्तदृशः

रा.
पा.
५५

ध॥ ॥ परस्परगतेपविष्टद्वंद्वसोः प्रहारादेवांकितगात्रयोः
मिथः प्रकर्षविस्मापितसिद्धचारान्तयोर्धृत्तिगारुर्कर्म
दाहणं ध॥ ॥ तयोर्जटायां रावणयोर्दहणं भयानकं संग
रकर्मसंग्रामकमीधृतं बध्वं प्रकर्षणकृद्धानि शयेन वि
स्मापिताः सिद्धाः त्वेव गच्छावरागोपवोदयेयत्र किंभूतयोः
परस्परमन्योऽन्यमाहं पालयं शयाविष्टउपचितोर्दहोवै
गोययोस्तौ तथामिथः प्रत्योन्यप्रहारेस्वायात्रोतोः कि
तंगात्रशरीरं योजौतथा पक्षे तयोः भीमजयद्वययोः
सिद्धाश्चाराणां श्रुतिद्वंद्वोवांसिद्धास्तपवचाराणां दत्तिकर्म
धारयोवा ध॥ ॥ चिरप्रहाराक्षतपक्षमेनं निपुणकंदस्थि
तजीवशेषं सभीमसेनः स्ववलेन निन्येतां धर्मराजाश्चित
दिमुवाते ध॥ ॥ भीमसेनायस्यति भीमसेनो रावाणः स्व
वलेन स्वकीयसामर्थ्येन तौ सीतां धर्मराजेन यमेनाश्चिते
दिमुवाते दत्तिणां दिशं लंकाभिमुवाते निन्येनीतवाच
सदस्यविशेषां भीमसेनदत्ति किंभूतपवजरायुमति
णो निरुदयप्रभृयकिंभूतमेदिरप्रहरिणक्षताः त्वेदिनाः
मत्तायस्यते कंदमास्थितः जीवशेषायस्यते सीताप्रहृ
त्तिकृपनायाजीवशेषद्वयर्थः पक्षे स भीमसेनो वृकोद
रत्तां द्रोमदीर्घमराजेन कथिपिरेणाश्चितेदिमुवाते य
त्र कथिपिरेस्थानं प्रतिनिन्ये कंदस्थितो जीवशेषायस्य
याश्चाहं भगादिनि चिरप्रहारेणादितौ पक्षोपासीयस्यते
पक्षे मासार्थके पास्त्रेयहेसावविरोधयोः कैशादेमदितौ
त्वलेसाविसहाययोः रथयनेत्रेचवाजिजंजरपास्त्रेयोरि
तिद्वेदिनीकारः ३३ ॥ निशाचराणां मुपरोधकत्रीपत्याप
कामकृतसोत्पनापि निनायसाशोकवनेषुकालेन मत्सु
नानापयजीवितेन ध॥ ॥ सासीताप्रशोकवनेषुकाले
निनाय प्रतिवाहयांबध्वनविद्यते शोकोयस्माद्यवेति
अभिवृचकत्वेन तत्रावस्थितिरिति भावः नमस्तु नामरा

नका तजीवितेन सोत्पेन किंतुः त्वेनेत्यर्थः किंभूताहेतुग
भविष्योपनिशाचराणां राक्षसानोपत्यास्मिन्नावाचो न
उपरोधकत्री पक्षे केनाधिकमवरोधकारकणप्रकामम
न्येकृतसोत्पनापि प्रबोधनादिनेति शेषः पक्षे साक्षीपक्षी
शोकप्रधानेषु वनेषुकाले तत्रेव कारनिशाचराणां हि
वादीनामुपरोधकत्री पत्यापवेन भीमेन कृतसोत्पनापि
ध॥ ॥ ततो वनेषु भूतनेशयोः सभवे प्रजानां मरीणां प्रियोस्ता
दिजोत्रमः कुञ्जगतः अमेण परेणाधिप्रदुरितामनीतां ५५
अनेतरदिजोत्रमोजवाकः प्रजानां भवेत्तमाय परेणाशु
तारावणोनामनीतां स्वाप्रियोसीतां प्रशंस कथयामास
किंभूताय वनेषु तदनुसंधनार्थं सीतान्तेषां यभ्रमेतयत
स्ततोभ्रममाणाय श्रुतां मन्थनकाष्टमिव तेजसा मुपजे
साम्यमुपनिस्थानं प्रजानां मिथ्यनुषेयते श्रुतां वक्ति मे
थनाद्युयोनिमन्यादाहणीति मेदिनीकारः कुञ्जकृष्ण
तः श्रुतां कुञ्जजनिनश्चमेण किंभूतेन विप्रदुरितां विप्र
तु वस्तोहारिदिज्ञेयस्मात् पक्षे दिजोत्रमः पुरोपास्यः प्र
जानां भवेत्तमाय कथिपिरेणाश्रुप्रेषार्थं पानीतां श्रुतो
प्रशंस परेणातिशयितेन अमेण कुञ्जगतः विप्रदिनिदि
जोत्रमविशेषां ५५ ॥ वनेषु नस्तत्पदवीं विचिन्त्य जिजा
न्वजप्राणभयोद्यतेन कवंप्रभूतेन परिश्रुतार्तः केनापि
भूतेन संसेगतो भूत ५६ ॥ सगमः केनापि भूतेन निशाचरे
ण कवंप्रभूतेण शिरोहीनत्वात् परिश्रुतेणातिभ्रमजनिने
नाज्ञः पीडितास्तु संगतो बध्वं वनेन स्यासीतायाः पदवी
मार्गे विचिन्त्य जिज्ञासमानः निजानुजोलक्षणाभयेणाप्रा
णाप्रहरणान् उद्यतेन कृतोद्यमेव निजं त्वीयेच निन्येचेति
मेदिनीकारः पक्षे स कथिपिरेः केनापि भूतेन प्राणनास
गतो बध्वं किंभूतेन केजलेषु भूतेन प्रतिवृत्तेन
जलेषु कमिति मेदिनीकारः निजे प्रावणके अज्ञानां भी

रा.
पा.
२०

माहीनां प्राणभये उद्यतेनेति प्रस्यारणेः पदवीविचित्रं
तद्वपविष्मन्तः ५१ ॥ सतेनपूर्वकृतविप्रहोपितज्ञा
हताद्यप्रतिवाक्यदानैः भूषाधिनोतिस्ममनुस्तरायेनया
तिकोनामवशं गतानां ५२ ॥ सकवेधतादीयामसेवे
पिमनश्चित्रेभूषमस्येचिनोतिस्मप्रणीणयत् किंभूतः
पूर्वप्रथमतस्तेनरामेणसहकृतोविप्रहोयडयेनसतया
कैरणीणयत् तेनरामेणकृतविप्रहोयडोभियेयस्यप्रति
वाक्यदानैः प्रस्यारदानैः सुयोविप्रयाउनयोचनकारा
वस्तुषु अभियेचशशानोनिवृत्तौचप्रयोजनेतिविश्वः
हेतमाह कोनामेति गुणानां वशमायत्तेकोनामनया
ति प्रपितसर्वपव पदे कथिप्रिस्तस्यधूमस्य तडुका
येस्यप्रस्यारदानैः चतयेहनिमचेवाशाकपचितस्विष्टे
अन्त्यावाप्रवासीचसवारिचरमोदने इतिप्रस्यप्रतिवा
क्यं ५३ ॥ ततोवधाविष्कृतिदिव्यदेहादितोपदेशप्रति
पद्यधर्मतः निजानुजापत्यनिमोत्तानादसोविपत्ययो
पिमनुतेस्मगोषदं भय ॥ सुसोरासोविपदेवपयोपिते
गोषदप्रमाणमवगाहनीयेमनुतेस्मप्रमन्यत् क्रतः
निजस्यानुजस्यापदोविपत्रेः प्रतिमोत्तानात्प्रतिमोचना
त् किंकृत्वातस्मात्कवेधादुर्मतोपमोत्तानादितोपदेशप्र
ग्रीवसायं ह्यमुपदेशप्रतिपद्यप्राप्य किंभूतादुर्मातं रा
सकृतप्राणाहारेणाविष्कृतः प्रकाशितोदिव्यदेहोयस्यत
स्मात् पदे धर्मादितोपदेशप्रतिपद्यनिजानुजोभीमादि
कृत्यविपत्यतिमोत्तानात् विपत्ययोपिमोषदंमनुतेस्मे
ति ५४ ॥ ततः समुद्गीपितमस्यमंडलसमुद्रमत्कोचक
वणमंडलैर्दुर्गमं परैरचित्वाचरितंसमुच्चलन्नराधिप
सावनमाससादसः ५५ ॥ सरामः पम्यासराविशेषत
सावनमाससादतस्ममीपमाजगाम कीदृशः समुद्रह
मैः कवेधोपदेशात् किंभूतं तच्चलदपगच्छन्नराणां माध

मीनसीमायायप्रतो... पिर्नपतीत्यवस्थाहेतः स
मुद्गीपितप्रकाशितमत्तमंडलेनतत् समनुमुद्र
न्नतोभूतः कीचकस्मिभद्रोवेशोयनेनवेषोनदुर्ग
मंडः संचरं पुनः किंभूतं परैरचित्वामानाकालनीयः
माचिरितमाचरणीयस्य पदेसकथिप्रिस्तः नराधिप
राजानविराटमाससाद उमवासायं विराटनगरं रा
तद्वप्यर्थः पावनपवित्रं समुद्गीपितं सत्प्राभिधानं मे
लंदेप्रोयेनसमुद्रमतीभवत्कोचकवेशोराजविशेषा
न्ययत्तेनदुर्गमंमनाकालनीयेप्राप्तुभिः प्रतपवपरे
चित्वाचरितंरत्नणात् अचित्वाचरितंरतिपादेनवि
शेषणं ५६ ॥ मातंगतेजः क्षपितारिशाक्रोसवानरे
द्विविधयेवसंतं समीरपुत्रेणकृतानुकूल्यसप्रापरा
जाविदितिस्मात् ५७ ॥ सराजगामोवातरेद्वेसुग्री
वंसावायमिदं प्रापप्राप्तवान् चित्तज्ञानेनेनदत्तं वि
दितः ज्ञानवान् त्यातोवापुनः कीदृशः समीरस्यवा
योः पुत्रेनहन्मनाकृतानुकूल्यः कृतमातुकूल्यं य
स्यसः सुग्रीवसमीपं प्रतिनयनात् कथंभूतं तद्विष
येदेशेवसंतं कृतवावस्थानं किंभूतं विषयेमनंगस्यमु
नेरपत्यमातंगः तस्यतेजसाक्षिपिताक्षयनीताः प्रे
शत्रोः वालिनः शक्तिधेवनस्मिन् पदेसकथिप्रिस्तः
नरेन्द्राजानेसावायेवामिदं प्राप वाविकल्पेयमयोदि
तिमेदिनीकारः समीरपुत्रोभीमसेनतेनाविदितो
त्ततः उमशरीरेणायः मातंगोहत्तीतस्यतेजसाशो
र्येणशेषं तस्य ५८ ॥ सोहोवधनसंगीतहरिगोत्रा
वलंबनैः तत्कर्मभिः संकृतिनंविभावस्त्वयोः सब
त् ५९ ॥ सत्सुग्रीवोविभावावस्त्वयोदिव्यकरपुत्र
तस्यरामस्यकर्मभियांपारेः सुमात्मानेकृतिनंक्र
शालमस्यत् स्मृतवान् धनसंगीधनवान् प्राप्तवान्

रा.
पा.
११

ज्ञान किंभूतमस्तरेष्वरन्तर्कमभिरित्युपपत्तये किंभू
तैः इतमुच्यते राज्ञेन संगतः पर्वयो हरिः सुग्रीवस्तस्य
गोत्राणां वानराणां मवल्लेखनं ये भवन्तिः पक्षे सविभाव
सौरन्वयः सूर्यवैशेषो विराट् राजा तेषां यथिष्ठिरा
हीनां कर्मभिः प्रत्यस्य पाशकस्य वं धनस्य पाकस्य
संगीतस्य नृत्यशालायाः हरेः सूर्यस्य गोत्रस्य गोसमूह
स्यावलेखनं ये भवन्तिः गोसमूहो भवेद्भवेति विस्मः ५॥
सर्वजयत्रात्मभुजस्य तेजः स ह्यविदुर्लुलोपि मय
हो ॥ गोसुभीमो रक्तवीरवर्धला लान्वेन वाकरिवोन्म
माय ५॥ ॥ सरकवीरवर्धो रामः ॥ गोसुसंग्रामे सुभी
मो भयानको वने तालान्वातानुन्ममाय उन्मथितवा
न वाकरिव यथा वाकडुमान्मथ्याति तद्वदात्मनो प्र
जस्य तेजः सामर्थ्यं यं जयन् प्रथीत्सुग्रीवस्याप्रे प्रका
शयन् कीदृशं तेजः सामर्थ्यं यं जयन् प्रथीत्सुग्रीवस्या
प्रे प्रकाशयन् कीदृशं तेजः सङ्गृह्णानां सहर्षां शालिनां
विदिषां शत्रूणां चलेनोत्तं शीलं यस्तत्रया मंदपा
त्रेकपाले च मत्स्ये भेदे वलीयति तालपादप्रमात्रे स्याद
कारे सज्जपादपटतिमदिनीकारः पक्षे स भीमो मल्लानु
न्मासाय रक्तवीरवर्धः सुसुः वने तालान्वायारिव ५॥
दामोपरोधनकृता पराधे रणे यत्ने भद्रजनेन साधो सु
खे यतोऽङ्गिभिशुसेनं सकोचकं दामिदमव्यमष्टान्
५॥ ॥ सगमोऽङ्गिभिशुवालिनमेनं यष्टान् ममाय
ङ्गः इभिभीमः कश्चिद्धानवराति सुखे यष्टाङ्गिभिशु
सेनं सकोचकं दावमिव व्यमष्टान् सगमोऽङ्गिभिशु
वालिनमेनं यष्टान् इति क्रियाविशेषाणां सुखो मोह
समुद्भाययोरिति सारः प्रथीत्सुग्रीवस्य उपनाधि
कावरोधनकृता पराधमिनि वालिविशेषाणां अनप
वध्रात्सजनेन सुग्रीवेण साकसह रणाद्यो यत्ने यदङ्ग

र्जासकोचकं दाववनमिव यथा चंशविशेषसहितं दावे
वने कश्चित्तप्रातिनि वने वचनवक्रोचदोचादवरातिस्त
तदतिविस्मः पक्षे स भीमपनेकोचकं विराट् स्यालकं प्रा
तृसमूहसहितं समष्टान् सुखे यष्टाङ्गिभीति क्रियाविशे
षाणां एकमेव प्रदं यष्टाः पटहरीनदोषं चाग्रवरोधनकृता
पराधे रणाद्यो यत्ने रणाविशेषाणां ५॥ ॥ भावांतराप्रप्य
रेड्सूनोस्वस्थानमासेडिषीरवर्धे राजानमुत्तं भित्तप्रप्य
केतं सुग्रीवसुद्धागदमापलक्ष्मीः ५॥ ॥ लक्ष्मीः राज्ञा
लक्ष्मीः सुग्रीवेनामवानरं राजानं प्राप किंभूतं अङ्गः सङ्ग
पक्षितः प्रगदोयस्यते प्रथीत्सुग्रीवस्येन उद्भूतिनोविका
सितोपपत्तये केतः कामोयस्यते प्राप्तगज्यसुखत्वात् कामि
नसितोरेड्सूनो वालिनिवीरवर्धे वीरसुखे भावांतरं
मरणोपपत्तये स्थानं स्वर्गप्रलोकमासेडिषीरवर्धे सति सु
खे यष्टे रणाकेतमरः पक्षे लक्ष्मीः जयलक्ष्मीः जयपदीवा
शोभावा राजानं कथिष्ठिरं सुग्रीवं शोभनग्रीवं अङ्गग
दमुपचित्तप्रालेकारविशेषं प्रगदः कथिष्ठे स्यात्कोमु
रेड्सूनो गदइति विस्मः सरेड्सूनो वरुने भावांतरं वृह
त्राङ्गपवेष्टांतराप्रप्यस्वस्थानं रं रणालागनवनिमति
५॥ ॥ महीभूतो मात्स्यवतस्तदा तं वृहत्रालादेकदकेव
संते परमणीतास्वकलत्रपीडाकं केननालभयरात्रिया
गे ५॥ ॥ परेण प्राणीनां जनिस्वकलत्रस्य पीडायाया तं
रामेकं कमान्ति यो गं पीडायोगेननालवयत् प्रपितसर्व
मेवार्तियोगमलभयत् लभेगत्स्यैविवक्ष्यादिकर्मक
त्वं किंभूतं महीभूतः पर्वतस्य मात्स्यवत्रामकस्य कदकेमा
नोवसेतं वृहत्तानलेन त्वाविशेषाणां पक्षे मात्स्यक
क्तस्य महीभूतो गतो विराट्स्य कदकेन गरेवसेतं कंकत्रा
स्याङ्गपिणो कथिष्ठिरं परेण शत्रूणां कोचकेन गरेवसेतं
दोकाणां प्राणीनास्वकलत्रस्य जयपद्याः पीडाप्रार्तियोगे पीडा

ग.
पा.
५२

योगननालंभयदधिलसंभयदेवदृष्टशत्रुपेणाजनेना
येकके कदकवलयेसा नौराज्यानीनितस्वयोरिति वि
स्वः ५५ ॥ अथचवननितंवेरुसंभारलभैः स्थगितग
गनगर्भाविष्टदृष्टागहृष्टा नृपकुलजययात्राकेलिहो
चोनरायः पथिक निधनसत्प्राप्तदुर्भतेस ५६ ॥
अथानंतरंप्राप्तदृष्टाकालः उत्तभनविकासमाजगा
म नैविशनष्टि नूननितेवेः मेचसपुहैः अंबुसभारेण
जलसमुद्देनलभैः स्थगितः पिहितोगगनस्यगतीयया
सापि विक्षतः सौधामिन्यातयोगनदृष्टामनाहरा नृप
कुलेजसमुद्देनसत्प्राप्तं यायात्राप्रयाणो नृपायाक
लिः क्रोडातस्यादीर्घा अंतगयोपिने पथिकमिधनस्य
प्रवासस्यसौपुष्टस्यसत्प्राप्तं विज्ञोत्रायरस्यमरः
५७ ॥ श्रीकरतराणीनमारुताश्चानकप्रकरोकात्र
कावहाः वधुः कृतवियोगिविभ्रमावारिवाहनिकरा
विहायति ५८ ॥ विहायस्याकाशवारिवाहनिकराम
वसपुहाः वधुर्गतागतंचक्रुः तान्निशानष्टि श्रीकरे
ति श्रीकराणां हारणेनत्यागेनशोतोहिमोमारुतोयेषांने
चानकसमुद्देस्यकोतकामावहंतियेने कृतोविहारी
दिनादिविभ्रमोयेते ५९ ॥ द्वाकडिक्तनककोणताडिते
देधनेचनवहामहानकैः तांडवेतदनुवृत्तिपेशलेमंडले
नविदधेपिनिदिता ५९ ॥ वनानामेवानोवदासमुद्दे
तपवमहानकाः प्रवहाः तैर्देधनेधनिते नरिदेवकनक
विकाराः कोणोवीणादिवादनं तैस्तडितैर्विनिविदि
नामपुराणां मंडलेनसमुद्देनतांडवेनस्यनविदधेविहि
ते नदनुवृत्त्यामेवानुवनेनेपेशलेकोमलेयथास्यादेवमि
ति ५९ ॥ याचितेनवज्ज्वातकदिनैरंबुदेनजलदानपू
र्वकं हेमकुण्डिरिवहरमेरितासंचचारुविराविप्रभा ५
५ ॥ रुचिरामनोत्ताप्रविरप्रभाविफत संचचार संचरति

सकवे अंबुदेन मेचेन जलदानपूर्वप्रथमं वर्षाणोक्त्या
हरमेरिताप्रविता हेमभिदिनैः पतिभिर्वाचितेन प्रापि
नेन अत्येनापिदिनेयाचितेन जलदानपूर्वकं स्वर्णमु
ष्टिः तिष्ठतइति ५९ ॥ प्रावृषाजलदपंक्रिवाङ्गनाचेड
धात्रिविहितोपगृहने केलिभिन्नमिधनकुंकणावेड
मिद्धपुष्टः स्याभते ६० ॥ इदं पृष्ठः वरुणाभतेस्य अ
द्याइसने किमिवकेलिभिन्ने संभोगादिक्रीडाविहारिने
रत्नकंकणामिधेति कसिन्मतिचंड्याप्रिसूर्यनायकेप्रा
वृषावर्षाकालेननायिकयाचाविहारीपगृहनेनकृतास्या
दनेनदत्रालिगनेनवाजलदपंक्रिरेववाङ्गयेतिवाङ्गना
लिगनेसतिज्रीडाया रत्नकंकणभोगाजायतेइति ६० ॥
कैकिनांकलितकंकुचुकैर्वहभावमवनस्यस्यतां च
इकैर्विचकसैधमंडलदृष्टमतिनिकरैरिवाङ्गकैः ६१
मधुराणांचेइकैर्विचसैविकसिनमुचुकैरत्ययेनवह
भारपिक्वसमुद्देमवनस्यविस्तार्यकलितकंकंकृतशह
यथास्यादेवस्यतां नृपकुर्वतो किंभूतेसुइकैः अथ
मंडलमेवसमुद्देइष्टमचुकैः स्वसैरतिनिकरैरिवड
धुकैरितिपादोतरे कुक्षीकनैरित्यर्थः ६१ ॥ द्यात्रिविल
दचिरांमुनर्नकोहारयष्टिनिभयोवुधारया पर्यगामि
निपतद्वतोपलगाजनायकमणिप्रकोर्ताया ६२ ॥ द्यो
मिप्राकाशे अंबुतो जलस्यधारया पर्यगामि परिगलि
ते किंभूतयाविलती प्रचिरांमुविष्टदेव नर्नकोतस्या
हारयाष्टिनिभयावेलेती अ नृपयानिपतन चतोपल
वाजोजलधारपाषाणसदृशोद्योनायकमणिहारमध
मणिस्तस्मात्कोर्तायादिसाधारनेनप्रकोर्तायाद्यामयेति
वा निभस्तसदृशोवाजोर्जलिगः कायितसिमु ६२ ॥
लोकमुत्तमदयितेप्रसाधिताचूर्णमुष्टिरिवमोनकेतना
दिमुष्टेमुनवनीपजोरजोवाधिकैरामकृताविचितिप ६३

श.
पा.
१३

नवनीपमुष्मजानमुत्तमजः परागोदिशांशुलेषुवर्षाभे
नवारिकेणमरुतावाकनाविधिदिपे विदिम लोकरा
मुत्तमपितमुत्तमदिष्टकतेमोनकतनाकामेनविस्तारि
ताविदिमा वृणांमुष्टिवि १३ ॥ स्पष्टसोवामनिलेनले
भिताः कामिनेववनराजियाधितः उच्चसत्रवकदेभकेस
रावेजिरेसमुलकोद्गमादव १४ ॥ वनराजयप्रवयोषितो
नार्योरेजिरे शुभभिरकिंभता उच्चसत्रवोन्तनेकदेवस
कंसरोयासताः अतप्रवपुलकोद्गमेनसादिताः कामिने
व अतिलेनवाकनास्पष्टसोवलोभिताः प्रापिताः १५ ॥
मारुतेननिजवाहनांविनेननमिडहरिणजिह्वत्ता आत
तैजलदवागुराशतत्रैतमंडलमपिन्यरुपन १५ ॥ मारु
तेनवातेनदत्तमंडलमपिनतत्रमंडलमपिन्यरुपनरुद्वेपि
हितमितियावत कैजलदवागुराशतेःमेवप्रवसगवंधनी
तच्चतैरित्यर्थः आतेतर्वित्ततैर्ननिश्चितमुत्पत्तायावा
निजवाहनस्यउचितयोगिचंद्रस्यगर्भस्यहरिणजिह्वत्तया
गृहीतमिच्छता एवेहरिणजिह्वत्ता नतत्राणमपिपिहि
तानीत्यर्थः १५ ॥ शाहलेषुनिविताः परस्परद्वारिवि
दुष्टसुरेद्रगोपकाः सौक्तिकयतिकरातिस्तरः पमरा
गमणिभिःसमंयुः १६ ॥ शाहलेषुनवत्तणेषुनिशि
तावनेलीकृताः सुरेद्रगोपकाः इद्रगोपकावधुःराजेतस
किंभतेषु परस्परैतैःदीपंतोवारिविदवोयेषुतेषु इद्र
गोपकरेद्रगोपातिप्रसिद्धिः सौक्तिकस्यप्रशस्तमुक्तास
सहस्रव्यतिकराणांसेवधेशात्यक्तुसदरेः पमरागमणि
भिःसमंतल्यतद्वदिव साफसमानेषुसमसादभिधेयव
दितिमेदिनोकारः १६ ॥ उच्चरीयमिवकंतकावालः केस
रोवमनिलेविधुन्वति धृगलोलसुमनोदलच्छलात्पाहि
णोदिवकराक्षमायते १७ ॥ कंतकः वलिः कंतकपरंपरा
लायिकेव आयतंदीर्घकराक्षमिवप्राहिणोत प्रोषितव

लीकसिन्नातिउच्चरीयमिव उपरिवाससदृशंकेसरोवं
किंजल्कसहृह मनिसेवायोविधुन्वति कस्ययनिसति
ऊतप्रवधुगेनतन्तगेनवालोलेचंचलेवायत्तमनोदलोप
ष्यदले तद्वाजेनदलपामेसोरभाहत पतद्भुमसंवेधेन
दलाये चंचलता तद्वत्पादितेनेति अन्यस्यापि उच्चरीय
वस्तुवलेनेकदाक्षतेपोभवतीतितत्तादृश्य १७ ॥ चंचु
चुविनमनोत्तमालतीऊद्गमलाः प्रतिप्रदंमफत्रजाः द
धिरैरजितसूचिकोविभिः सोवमानहरिनीलविभ्रमं
१८ ॥ मफत्रजाः धमराः रजनचदिकायाः सूचिकायाः
कोदिरयैः सोवमानस्यहरिनीलस्यंदनीलस्यविभ्रमंवि
लासंदधिरै तद्वाजितवेतः प्रतिप्रदंमफत्रजाः किंभतः चे
चुनाकोद्याचुविता आस्तादिनोमनोत्तमालत्याः पुष्प
जातेः ऊद्गमलानिकलिकायेकेतया १८ ॥ अप्रका
शितनिष्ठाकराननामेवनीलवसनान्तगुणितताः राति
णांरजनयोचितेनिरैचित्र्यतोषमभिसारिकाद्व १८ ॥
रजनयोरात्राः रागिणोविषयिणोचित्रस्यतोषंविनेति
रे विलारितवस्यः अभिसारिकाद्वेति अप्रकाशितोनि
ष्ठाकरेषुद्रमायत्रपवे आननमुत्त उपक्रमोयस्याः सा
पदे अप्रकाशितसोषयकाशितेनिष्ठाकरमिवानने
यस्यादिति रंघदर्थेनज मोचेननीलवसनेन मेववदानी
लवसेनतावगुदितेपिधानेयस्याकृत्सपदाभिसारिकाद्व
व १८ ॥ उच्चसत्रऊदजगुच्छापोदुराभंगसंगतसिलोद्
वंधराः कंदलीदलसमुच्चलावधुः प्रावधेवऊद्गभाः प्र
सादिताः १९ ॥ ऊद्गभाः दिशः वधुः शुभुधुः प्रवृषावधुः
याप्रसादितः अलेकताद्व किंभता उच्चसिताविकामि
ता ऊद्गजगुच्छेनमालयास्तवकनपोदुराः श्वेतद्रुपाः भे
गसंगतेनभिलोद्गेष्वंधराः मनोज्ञाः कंदलपादलेनसमु
च्चलाः संदराः भिलोद्गकंदलीपुष्पकरकेचसतात्ररुनि

150

सुरगं पायः सुजले पुंस्युक्ता सादं प्रसन्नतां ३३ ॥ ऊर्वा
रथमात्सर संसरताः सुरोजरेण रत्नराशिरपन्नाः गतं बुद्ध्या
हंगमनां नालं जगाहि रे राजमगल मालाः ३४ ॥ राजमग
लानां राजहंसानां मालाः पंकजैः रागनस्यांतगले मधे
जगाहि रे गाहितवत्यः किंधूतं गताग्रं बुधाहाः यस्मात्
यत्र वा मुक्तमेव त्वात् ऊर्वरथमाद्रक्षितात्सरसंघया स्या
दैव सरत्नसारो वरात् सुरोजानो रेण रत्नरेण रजः समृद्धे
नगाराः पद्माद्यासां ताः ३५ ॥ निरस्पधारा धरो वलोचं
मलीलमालं चित्तरश्मिमुखं भूषामणिप्रसमिष्ठाकविंदं
प्रावृट्परोक्षः शारङ्गजागर ३६ ॥ शारङ्गत विशेषः प्रकर्
स्प विंदेम रत्ने प्रावृटे वसरो वर्षा सरत्नस्मादुजागर उडुनव
तो धराधरपर्वण्वलोचस्तं निरस्पक्षित्वा मलीलं घटा
स्यादेव मालं चित्ते रश्मिखंडे स्त्रियेत न भ्रष्टं च्युतमयी
जले भूषामणिमिव लंकारमणिमिव घटाकाचित्तो
वालसमुद्रप्रसादी लंकारमुद्रति ३७ ॥ प्रबोधभाजः
परमसंप्रसो विलोचने द्वेलिलमुक्तिनिन्दे व्यपेतपायोद
रपत्तगोपं व्याजनां श्रीमनिपुष्पवंतो ३८ ॥ श्रीमनि
आकाशे पुष्पवंतो सूर्यांचंद्रमसौ व्याजनां सुभभेता
एकयज्ञापुष्पवंतो दिवाकरनिशाकरो किल उत्तरे
दायां प्रबोधं भजते प्रबोधभाक् तस्य प्रवृद्धस्य परमसंप्र
सो ना रायास्य त्यक्तनिन्दे हेलोचने चक्षुषी सूर्यचंद्रवि
लोचनत्वात् तस्य व्यपेतो पुरातः पायोद्योगे मेवः सपर्वप्रता
तस्य बोधो वबोधो यवेति क्रिया विशेषणं पायोत्तलमुद
रे यस्य सः ३९ ॥ मोनेमयरी मुनदी मुकासं विपांडुरत्ने
च बलाहकेषु शारयभीष्मगमनिहेताभिनीसीकुताती
ववियोगिनीभिः ४० ॥ शारदिस्तर्विशेषे वियोगिनी
भिविरेहिणी भिरेनानिवस्तुनि प्रमुस्थाने प्रत्यासक्तता
नीव ऊवकानीत्याह ममूरस्पहीमयरी तासुमोनसभा

रा. पा. ६५
प्रमाणेनहीमुकार्येणशब्दे फलाहकं प्रमेवविशेषोपायः
त्ववलाकिनीप्रतिपादेवलाकिनीप्रमेवमालासु किं
नाभिः प्रभाष्टस्यवलभस्यप्रागमनेननिवृत्ताभिः स्वस्थाभिः
शारदिसौनेत्यक्रमेणभीमिरेहीतमेवस्वाभाविकं मौनदिते
षोऽन्त्येदितमिति ३३ ॥ आसाद्यवर्षावृत्तनीविगमंप्रबोध
हेतोर्मकरध्वजस्य पटद्विरुद्धैरिवमंगलानि कुलैः प्रका
तामुदकजिह्व ३८ ॥ मुकानांकोराणां कुलैः सप्रहः
इयंयथास्यादेवमुदकजिशब्दितं मकरध्वजस्यकामस्यप्र
बोधहेतोः जागरणार्थमुच्चैर्मंगलानि पटद्विरिववर्षाका
लपवरजनी तस्याविराममवसानमासाद्यप्राप्य स्वजातीय
गणकुलमिति विप्रः ३९ ॥ विशीर्णसंक्रंदनचापलेशब्द
वीनिकोर्णानिवनस्थलीषु सलीलमादायमद्यवर्षाण्य
त्रैसयंतिस्मकिमतनार्यः ३५ ॥ किगतानांनार्यः स्रियो
मसृगसांवर्षाण्यपिच्छानिप्रादायमदहीत्या उच्चैः सयंतिस्म
कणां प्रलेकारेकुर्वंतिस्म किंभूतानिवनस्थलीमुकीर्णा
निद्रिमानिविशीर्णायः संक्रंदनस्यशक्रस्यचापोधनुस्त
ल्लेशकवीनितक्तदृशानि संक्रंदनोदव्यवनइत्यमरः ३६
विशोभारुचिर्योषिदितिमोदिनीकारः सलीलमिति कि
याविशेषणं ३५ ॥ पयोदकालेनसमुद्रगानांकालाप्र
मुत्पाद्यतमुक्तितां वलात्रावोकादवदेजुरुदीगांमुगा
प्रलेवास्तदसीमिभिलयाः ५० ॥ समुद्रगानानदीनांत
दस्यसीमिलयाः संवेधाः उत्ताणोवृषभलोघोऽसृंगागुरोवा
विरेजः सुसुभः यथागगानां तदेनवान्नतनानावोकाः शो
भेततइत किंभूतानानदीनांप्रबोधकालेनप्रादृष्टकाले
ष्यमालिन्यमुत्पाद्यसमुक्तितामात्यक्रान्तिं अद्यवहितेनव
र्षीकालजनितत्वाद्भूतनत्वमिति अन्यासामपिनायका
नानायकेनोपप्रक्तानानवनवावोकाः शोभेत ५० ॥ समु
द्रपानोप्येतवक्रजाग्रनिर्वृत्यैकंभवेनसयः उद्भूतता

पीतजलाश्वाद्याः पत्न्यापयोधेः कृपातामुद्भूतः ५१ ॥
 पयोधेः पत्न्यः सखितः कृपातामुद्भूतः कृपावेनाग
 त्येन सद्यः पीतजलाश्वेत्युच्यते किञ्चित्तन उद्भूतता कृ
 धेगच्छता समुद्रपानेन उल्लितं यद्दृक्कृताशुः तत्रिष्टयार्थ
 शुद्धानिर्मलाः ५२ ॥ व्यपेतवृत्त्याः परिसंहरानानिरस्तव
 र्हाः शिखिनो विरेजः लयंगतेलास्यगुरोपयोधेतत्कालदी
 क्षामिवधारयंतः ५३ ॥ शिखिनो मसुरानेव नः नम्यमुभुः
 अत्रहेतुः व्यपेतमपगतं तत्त्वेन तं नयेषांते परिसंहराः स्वर
 ल्पीभूतोनादोयेषांते निवर्तनमपगतं त्वहंयेषांते प्रारदिता
 घामसुराणां वर्हानि शीर्णानि भवन्ति प्रसिद्धमिति अत्रोक्तो
 क्षासाह लास्यस्य अस्म्यगुरो उपदेस्य प्रयोदे मन्त्रे लये
 विलीनत्वंगते सति तत्कालस्य दीक्षांगुहविनाशकाया
 तां दीक्षां पारयंतः ५४ ॥ विनीडनीलोत्पललोचनानि
 प्रहृष्टवंधकललाभोजि सुखानि रम्याणि दिगङ्गना
 नां भानि स्महासैरिव हंससमुद्येः ५५ ॥ हंसाजोऽमुद्येः स
 मुद्येः हेतुभिर्दिशा सुखानि भानि स्मृता भन्ते स्म यथाहा
 सैरंगना नो सुखानी च शोभन्ते सुखं निस्सरणं वक्रं प्रारं
 भोपाययोरपि मेदिनीकरः उभयैविशनाष्ट विनिडुं
 विकसितं यत्रीलोत्पलं तद्दलोचने ये प्रुतानि फ्रमस्त
 यद्दंधकं तत्सुखं तदेव तद्दोचने लंयलालामचक्रं त
 द्वाजितं फक्रानि लालासुखलालामचलोत्तनध्वजिग
 जिश्चिनिष्पन्नतः ५६ ॥ निष्पानि शीथिनो कान्तकान्ति
 संतति संतताः विरेजकामदेवस्य शोभिरिव शोभिताः
 ५७ ॥ निष्पारजन्यो विरेजः वधुः पारदीनि शोषः किं
 तानि शीथिन्याः स्तन्याः कान्तस्य चंद्रस्य कान्ति संतत्याज्यो
 त्त्वा परंपरया सम्यक् तता व्यासाः कामदेवस्य कंदर्पस्य
 वा पतन्काव्यकर्तृन् प्रस्य यशोभिरिव शोभिताः ५८ ॥
 इति श्रीराजवर्णप्रोडवीये महाकाव्ये किंकिंदावैराटीये श्री

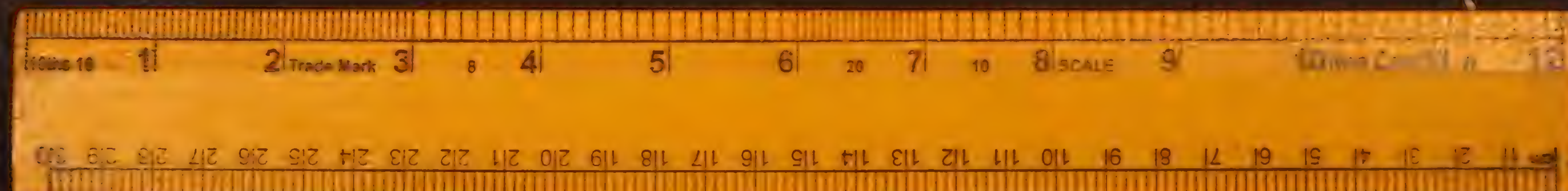
रा.
पा.
२२

नाद्वेपरीहरणं वृषांशरहणं नाम पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥ ओ
समयवेकतनशक्तिरप्रेयत्तशमोप्युपार्तगणाः न
दाशरत्नालरवेत्यरातो विनिपतजीवधनेरुपे ॥ न
दापत्यागत्याशरत्नालः रातः रामस्य जीवधनजीवमेवधने
रुपेधरुदवान किंभूतविनिपतत पतदिति सीतावियोग
जनितः खेन वदिभविमिदुः प्रियाप्राप्त्यनुकूलप्रया
णायोगेकाले सति प्राणाधारणायाये ससाधुसो रामो वध
वेत्यर्थः कीदृशाः समग्रसंभूतावेकतनस्य शक्तिः सात
र्थ्यवदः सह तेजःशालित्वादिनि विकर्तनोर्कदसमरः
अप्रेयमनः प्रोद्यत्कर्मणो हृत्तः शोभनं शर्मसंयुता
त्ततया शर्मसातसत्त्वानि चेत्यमरः सधानं राष्ट्रं हंसविशे
षसहितः पते तयानंतरं धातं राष्ट्रं दुर्योधनः रोजाविरा
दस्य जीवधनं गोधनं रुपे अप्रेयमनः प्रोद्यत्तश
मोयस्य दत्तादिगवस्थितगोयहाणयप्रयमनेन सुशर्म
नियुक्तइति भावतः विकर्तनस्य प्रत्यवेकतनः कर्णक
स्य समग्रशक्तिर्यत्रेति प्रभावोत्साहमेव जेति श्रुतिना स
पादहंसधार्तगणस्य कौदवेचेनिविश्वः जीवासीजीविते
हंसजेतो जीवो गुरावपि अत्र सामान्यवाचको जीवशब्दः
मोत्रपजीवविशेषपरः प्रकरणात्क्रियते ॥ ५ ॥ द्विषात
दागोप्रहणे निवेपरात्ता प्रतीकारपरेण उत्रं सडाः प्रस
र्पदुरिसेत्यमन्यूनप्रवागेज्वलमुच्चार ॥ तदा प्र
सरत्तस्य तहरिसेत्यवानरसेत्युच्चाल उच्चलिततदा
तत्कालमेव किंभूतमुद्यतो गजवनो गजस्य वानरस्य प्र
चारतो नोज्वलं रातासुग्रीवेण उत्रे प्रेरिते सीतान्वे
षणाद्येति शेषः द्विषाशुभ्रणरावणेनागसोपराधो ग्रह
णे निवेपदत्ततदीयापराधे सति प्रतीकारपरेण अथरा
मस्य शत्रुजनितः वस्य प्रसुद्धारकेण पते तदा राता
विराटेन नुत्रे प्रेरिते सत्यमुच्चाल कीदृशं सैन्यं प्रसर्प्यते

गच्छतो हरयोऽप्ययत्र तत्रथा उच्यते योगज्ञो हस्तीनस्य प्र
चारेणो ज्वलं द्विषादुर्योधनेन गोप्रहणे निवेपसीति प्रती
कारपरेणो उच्यते वक्तुं सर्ववैरस्येत्यर्थः ॥ रातेषु सैन्येषु
सुशर्महेतोः खलविविज्जत्वनयो ज्वरशीः हरेस्तन्त्रः प्र
तिपत्रकाले न्यपप्रियात्वे घणतयोरुत्र ॥ हरेस्तन्त्रः
जः हनुमान् न्यपप्रियायारामदयितायाः सीतायाः प्रने
ण परः अनुसंधानप्रोभृत वधुव सैन्येषु वानरप्रधानेषु स
त्त शोभने यत्तमेकत्वाणेतदेतोः खेनात्मना लज्जाने
लज्जे विज्जमन्नेषणास्येत्येनसः तदुपविज्जज्ञानवानिति
रामाभितानविज्जयौञ्चेति सुनयोपेराशोभनानयप्रधान
श्रीर्यस्यसः प्रतिपत्रकाले खीकृतक्रियाकाले यथासा
देवं पते हरेरेव स्यतनुजो जेनः न्यपस्य विराटस्य यत्ति
येश्चुगदहीनं गोधनं तस्यान्वेष्टामनुसंधानं तत्समानयत्र
येतत्योभृत द्वादशवर्षाणि वनवासः त्रयोदशे गमवास
इति यत्तिपत्रे तत्संभूतिमित्यवगतं सुशर्महेतोः दत्ता
स्य सुशर्मणा वरुदुगवांप्रतीकारनिमित्तं सैन्येषु विराट्
सहितेषु स्वस्मलवे विज्जवानरधुजादियन सुनया उत्र
रस्य विराट्पुत्रस्य यत्र सतयेति ॥ सत्तद्वेत्तास्य ग
हीनहेति शमीसमासा घयया कृशातुः नरेज्जसुनो रवा
धुयशोको कर्तव्यतस्य विजयप्रतीते ॥ ५ ॥ समाकृतिः प्र
तये प्रयातः नरेज्जसुनोः रामस्य शोको ग्रामसवधुयनिराकृ
त्य विजयप्रतीतिं कुर्वन् अवश्यं तस्य विजयो भविष्यतीति
निश्चयं कुर्वन्मित्यर्थः किंभूतः सत्तद्वेत्तेजः खलयेत्यसः रा
हीतो हेति रसं येनसः शमीवृत्तविशेषसमासा घयया कृ
रिव शमीतरावप्रितिष्टतीति प्रसिद्धिः हेतिः स्यादाकये
जालेति विश्वः पते सोज्जनः प्रतये नरेज्जसुनो विराट्पुत्र
स्य उत्ररस्य शोको भयमवधुय विजयप्रतीतिं कुर्वन्नुनो ह
मिति प्रतीते कुर्वन् शमीतरसमासा घयतनपवरहीनहेति

एवं सहीतात्समूहः कृष्णाणिवसमूहेतजाः ५ ॥ गच्छ
 त्विलोचनगोपवनातराणामेपातिपत्रयहृदितकायसि
 दिः धीरोददर्शकरिनक्रकाल्यमप्रेषोघोद्धतसालिलराशि
 मिवावितेन्य ५ ॥ धीरोदनुमानप्रप्रेपुरात्सालिलराशि
 समुद्धतदर्शप्रपश्यत प्रीसेन्यमिवकिंभूतकरिणानक्रो
 चकरालभयंकुञ्जलजोत्तरेण पक्षे करिणागजेनकरा
 लं करालेदतरेहं गेभीषोवाभिषेयवदिति विस्मः चक्षेण
 शब्देन सकौटुषः नगराणां मुपवनानां चीतरालान्यवका
 शानि विलोच्य गच्छन् श्रेष्ठेष्टमिति संपातिकेन पत्रयथेन
 पातितजवायुभ्रात्राहृदिताकायिताकार्यसिद्धिर्यस्य सः
 सीतान्वेषणप्रकार्यज्ञानवात्कथिताकार्यसिद्धिर्यस्य सः
 रावणाहतालंकायां तिष्ठति सीतेसुपदेशो वा पतत्यत्र यथा
 उजाडनिकोशः पक्षे धीरोपैर्यवानवितेन्यं उद्योपनवलं द
 दर्शसालिलराशिमिव श्रवणाहतीयत्तात्रतामं सम्यक् प्रा
 ति पतनेशीलं पञ्चवाहने यस्य पर्वतोत्तरयत्नेन हृदिता का
 र्यस्य विजयस्य सिद्धिः पञ्चवाहने सम्पातिष्यः तेन हृदिने
 ति वा ५ ॥ पुरासमाक्रांतमहोद्भूतसमिधराजं गुरुभी
 षडुर्गं व्यलोचयन् मनसा समानप्रवृत्तिरप्राप्तगतिः परोचं
 ६ ॥ समाकृतिः हन्तमान् सिंहराजं पद्याधि व्यलोचयत् लं
 चितवान् सकिंभूतः मनसा तस्या प्रवृत्तिर्गमनं यस्य सः प्र
 वृत्तिप्रवाहे सा उद्धते च पर्वतनेदिति विस्मः न प्राप्तो च
 लाचि संवादिनी वारातिर्यस्य सः तं किंभूतं परः श्रेष्ठः अतिश
 यवान्वा गेवो जलसमूहो स तथा हृंदे परस्परयोचगेवो वे
 गे जलस्य चेति विस्मः गुरुचमहत भीष्मभयानकं सा चंच
 लं हृंदे विभाषेकवद्भावः गुरुहिलिग्यां महतीति विस्मः
 गुरुत्वाद्गीर्णततो भीष्मदुर्गमिति वा सकिं विशिष्टः पुरापूर्वं
 प्रथमतो वा समाक्रांतो महोद्भूतमहोद्भूतपर्वतो यने सः
 तं पर्वतमारुह्य हन्तमान् समुद्धलचनयोत्फालः कृतद

निगमायाणो पक्षे सोऽर्जुनः परमेष्ठं शत्रुसङ्घं व्यलंनयन्
सर्वप्रथमतः समाक्रान्तो महेंद्रो महेश्वरोऽप्युद्योपनये
नसः सिंहराजेन जयदण्डेन सहिते गुरुणा द्वाणोन्मी
षेणा च उर्योऽङ्गमे श्रुत्वा जित्वा समानमन्यत ६ ॥ यो
लोषसावसर्वालितप्रवृत्तिगोच्यन्तीनोत्पवनप्रगल्भः प्रा
प्योपकटं परमेष्ठलस्य दृष्टं संस्थानविशेषशोभाः ७ ॥
सहन्मान् परमेष्ठलस्य परदशास्य उपकटं समीपं प्राप्य
संस्थानविशेषस्य सीतावस्थितदेशस्य लंकायाः शोभा
दृष्ट्वा दृष्टवान् स्थानं उल्लङ्घात्पराजके तं द्रविचैतदकटं
वक्रेति विश्वः किं भूतः शैलसुतेनाकिदिप्सुनसर्वालिता
प्रवृत्तिगमने यस्य सः पर्वतागच्छसन् नदीनामिनः ईश्वरः
समुद्रकृत्सोत्पवनप्रगल्भः समर्थः पक्षे सोऽर्जुनः शत्रु
मेष्ठलस्य समीपं प्राप्य संस्थानविशेषस्य नैषामवस्थितिं वि
शेषस्योन्नोद्गादि रचनायाः शोभां दृष्ट्वा शरीरं प्रशक्तं स
मर्थं यदुत्पवनं गमनं तत्र प्रगल्भः तस्य मित्रवत् ८ ॥
परचक्रं परिक्रामन्न शोकगहनं गतः क्षणाद्विकृताद्यो
भ्रून्माहेयो दर्शनेन नः ९ ॥ समाकृतिः हन्मान् माहे
यो सीता तस्या दर्शनेन कृतार्थः कृतप्रयोजनः श्रुत्वा
वृत्राः सीतान्वेषणं प्रसक्त्य स वृत्रत्वात् मया इयं जा
ता माहेयो महोऽष्टावृत्ताभ्यस्तु रिडानभिर्भित्तीषु म
या इयं जाता शत्रूनां चाभिधेयो भिन्नवृत्तां च प्रयोजने स्या
दर्थः प्रसिद्धिष्वेदं व्यकारणवत्तद्विधिविधुः परस्य चक्रं
राष्ट्रं परिक्रामन् भ्रमन् श्रेष्ठकस्य गहनं वने गतः श्रेष्ठो
कवेनिकायां रावणेन सीतावृत्तेति पक्षे सोऽर्जुनः माहेयो
दर्शनेन गोक्षलदर्शनेन परस्य शत्रोऽर्थो धनस्य चक्रं सै
न्यं परिक्रामन् मदेयत् शोकस्य गहनं गतः इति शेषं
तस्य गहनं गच्छेत्तुः विविधिनैकालिनिप्रियु राष्ट्रं चक्रात्
वेचक्रं चक्रं सैन्यं रथां गयोरिति प्रकाशः माहेयो गोविन्दो

रा.
पा.
६८

तायाः पारिस्करनकेतः धनः यत्र नित्यं विद्यमानं ताल
मुवाणामासने तालवाणासनायकविशेषास्तत्रेवामा
कषणो यत्र नदनविशेषणं सकिधनः उन्नतकार्यस्य सीता
याः गमस्य ॥ यत्र नदनविशेषणं सकिधनः उन्नतकार्यस्य सीता
सम्यग्वास्तवमर्थान्तरिकसम्पत्तिप्रकाशयिष्यन् प्रका
शित्वे प्रयत्नवान् सयत्नः रावणवाटिकायाः प्रभजनं क
र्वन्तित्यर्थः मये वृत्तमोपानेतयाः सपत्न्यमुद्देशे च वृत्त
रावणोपायाद्यन्तर्गतोपायानि भावः पक्षे सोऽर्जुनः उन्नतस्य
विशदपुत्रस्य कार्यं गाममानयनं पृथिवीद्वयोपनादीनां
केतवन्धनसमूहं वनसङ्घं वनभञ्जपुरं यस्मात्पृथिवीपतः स
तालध्वजं पतालवृक्षसहितं वाणासनस्य पदं प्राक
र्षणं यत्र यथास्यादिनिचलत्वं मन्यते ॥ ॥ संधाने द्रोणा
मुद्यच्छुक्रनिकलकलेचिज्जलोल्लसार्थं सद्यो विदितं
ल्लसत्पितृपुत्रं कृष्णपुत्रागमं अद्भुतशक्त्या प्रम
थितं विपुलश्रीफलं धनधानी चक्रं चक्रं सशोकास्पदं
विगहनं प्रागशोकाभिरामं ॥ सहनान्नशोः रावण
स्य प्रमदावाटिकाशोकास्पदं शोचनीयं चकार कृतवान्
किं धनं प्राकृ प्रथमतः लंकाताहस्यपेक्षया अशोकाभि
रामे अशोके च विद्यमाने राभिरामे सहं यद्दत्तं पूज्यं सीता
सीत तस्मात्पुत्रात्वात्वेनाभिराममिति वा पुनः किं धनं स
धना उद्दिष्टाः द्रोणाः काकाः यत्र नत द्रोणाः काकेषु
पतायानि विस्मः उच्चैर्भुजं शङ्खनीनां पातिकां कलक
लः कोलाहलः यत्र नत शङ्खनिः प्रसिद्धिगद्गदं सौख्यं कल
पोते वृद्धिर्भेदिनीकारः विज्जलं यज्जलं उल्लसत्पतायः
समूहः यत्र नत उल्लसत्पतायः प्रसिद्धिगद्गदं सौख्यं कल
निविष्टः विदितो गुल्मो वृक्षस्तं भो यत्र नत गुल्मः सेनासदृ
स्तं भेदेन रत्नरुद्रिदो विदितप्रकाशः क्षपितः त्रयनीनात्
प्रतरुगारवधो यत्र नत सः विदितः पुत्रागः प्रसिद्धो वृद्धि

तायाः पारिस्करनकेतः धनः यत्र नित्यं विद्यमानं ताल
मुवाणामासने तालवाणासनायकविशेषास्तत्रेवामा
कषणो यत्र नदनविशेषणं सकिधनः उन्नतकार्यस्य सीता
याः गमस्य ॥ यत्र नदनविशेषणं सकिधनः उन्नतकार्यस्य सीता
सम्यग्वास्तवमर्थान्तरिकसम्पत्तिप्रकाशयिष्यन् प्रका
शित्वे प्रयत्नवान् सयत्नः रावणवाटिकायाः प्रभजनं क
र्वन्तित्यर्थः मये वृत्तमोपानेतयाः सपत्न्यमुद्देशे च वृत्त
रावणोपायाद्यन्तर्गतोपायानि भावः पक्षे सोऽर्जुनः उन्नतस्य
विशदपुत्रस्य कार्यं गाममानयनं पृथिवीद्वयोपनादीनां
केतवन्धनसमूहं वनसङ्घं वनभञ्जपुरं यस्मात्पृथिवीपतः स
तालध्वजं पतालवृक्षसहितं वाणासनस्य पदं प्राक
र्षणं यत्र यथास्यादिनिचलत्वं मन्यते ॥ ॥ संधाने द्रोणा
मुद्यच्छुक्रनिकलकलेचिज्जलोल्लसार्थं सद्यो विदितं
ल्लसत्पितृपुत्रं कृष्णपुत्रागमं अद्भुतशक्त्या प्रम
थितं विपुलश्रीफलं धनधानी चक्रं चक्रं सशोकास्पदं
विगहनं प्रागशोकाभिरामं ॥ सहनान्नशोः रावण
स्य प्रमदावाटिकाशोकास्पदं शोचनीयं चकार कृतवान्
किं धनं प्राकृ प्रथमतः लंकाताहस्यपेक्षया अशोकाभि
रामे अशोके च विद्यमाने राभिरामे सहं यद्दत्तं पूज्यं सीता
सीत तस्मात्पुत्रात्वात्वेनाभिराममिति वा पुनः किं धनं स
धना उद्दिष्टाः द्रोणाः काकाः यत्र नत द्रोणाः काकेषु
पतायानि विस्मः उच्चैर्भुजं शङ्खनीनां पातिकां कलक
लः कोलाहलः यत्र नत शङ्खनिः प्रसिद्धिगद्गदं सौख्यं कल
पोते वृद्धिर्भेदिनीकारः विज्जलं यज्जलं उल्लसत्पतायः
समूहः यत्र नत उल्लसत्पतायः प्रसिद्धिगद्गदं सौख्यं कल
निविष्टः विदितो गुल्मो वृक्षस्तं भो यत्र नत गुल्मः सेनासदृ
स्तं भेदेन रत्नरुद्रिदो विदितप्रकाशः क्षपितः त्रयनीनात्
प्रतरुगारवधो यत्र नत सः विदितः पुत्रागः प्रसिद्धो वृद्धि

रा.
पा.
१५

शेषः पुनः क्रमुकचयत्रमुद्रागानां पुनः सप्तहोयत्रेति
वा पुनः क्रमुकचयत्रेति विष्टः श्रारवधाराजवृत्त
विशेषः यत्र प्रमाद्यताविपुलः प्रचुरः श्रीहलाविल्या
यत्र धृतं कम्पितं पात्रीक्षमा मलकी सप्तहोयत्र पात्रीज
नन्यामलकीवसमसुमुसोविष्टि विष्टः पतेसोर्जनः
श्रिगहनगहनमिगारिमिवेत्यर्थः द्रोणः कलशोद्धवः
शुक्रनिर्दयो धनमात्रलाः उल्कः सोवलाः शुकनिपुत्रः
गुल्मासेनारक्षणीक्षपितान् पतयप्रवतरोयत्रक्षलाः
मुनागस्य पुरुषश्चस्यस्यस्यः यत्र प्रज्ञानिष्टितं मुद्राः
प्रतिताप्रस्थायेन प्रवृत्तवर्णोपयः यत्र प्रमाद्यतावि
पुलायाः श्रियोफलं यत्र धृतं ज्ञानितं पात्रीचक्रं भूमिच
क्रं येन श्रयोकेन शोकरहितेनाभिरामं श्रयोकेविष्ट
निःशोकं पुमिकं केलिपादप्रदतिमेदिनीकारः १२ ॥
पराभवात्परिजुपितेन भूधताप्रचोदितः प्रचुरचलाव
लापिपाः समचक्रत्तपरितोरलास्थितेशरावलोवि
द्वितरुडितं १३ ॥ बलानां सैन्यानामपिपाः ईश्वरा
त्तहन्मन्तं समचक्रः तेन सह योद्धुमागता इति किं भू
ताः पराभवाद्धुमजनितात् वारिकाभंगादुपात्त परि
सर्वतोभावेन ऊपितेन भूधतारावणेन प्रचोदितः प्रेरितः
प्रचुराणि सैन्यानि येषां ताः कोट्योत्तमुपरितोरणेस्थितं
पारावलोभिः शरपरंपराभिर्विद्वितं दूरमत्यर्थं इदितं
येन पते तमर्जुनं उरुधोपने परितः सर्वत्र राणेस्थितं
ममेलोपनरोषोकोरिति मेदिनीकारः भूधताडयोपने
न तत्पमन्यत् १३ ॥ उदाकथेर्धरुचदसौमताकिभिर्वि
शेषिभिर्विद्वधकोष्टकीकृताः तद्विच्छाद्यकतिजदिलेख
लाहकं बलाकिभिर्विद्वधविधुधराः १४ ॥ असौहृत्
मान्यरुचत् प्रसौकिभूतः उद्गतायाकथानियेताः वि
शेषिभिः शत्रुभिः पताकिभिः पताकायकैः स्वधुविसे

ग्रामभूतोकोष्टकीकृताः मंडलीकृतावहदुःखेष्टिता
इत्यर्थः कुरुविधुधरादव यथाविधुनामापुर्वतः
बलाकिभिर्वलाकायकैः बलाहकैर्मतेः वृत्तोवापि
तः शोभते बलाहकावकपतास्याहुलाकाविसर्क
दिकाबलाकोकायकोमाहुलाकतत्त्वकोमतः
तद्विच्छाद्यकतिजदिलेखः कवित्र
दायपेरिति मवः तेषामाकपेरसैरित्यर्थः पतेसो
वर्जतः विरोधिभिर्दयोपनादिभित्तत्पमितरत् १५ ॥
परोक्षितानपि परममभेदिनः पतत्रिणस्तृणवद्वित
यत्तत्पान् व्यलोरुयद्गणधुविदेरिमंडलेमहोत्करो
गजदुवपत्तलवली १५ ॥ सहन्मानर्जुनोवावेरि
मंडलेशत्रुसमुद्राद्यलोडयत् पराशाला रावणे
नकैरेवेणवाउज्जितानन्यज्ञान परसममभेदिनोपि
पतत्रिणोवाणान् तृणवत्तृणान् निःसारानवि
नयत्तान् रणभुविसेग्रामे महोत्करोगजदुवयथा
उत्थितमहोगजः पत्तलमल्पसरोविलोडयति तद्
हुलीसुभयत्रममानं १५ ॥ निर्वतरशरव्रततिरोहि
तदिगंतरः ससैन्यपुनः परितः प्रापदत्तमाहवे १६
ग्राहवेसमितोहन्मन्तं श्रतः रावणपुत्रः ससैन्यपुनः
सैन्यसमुद्रसहितः प्रापत् प्राप्तवान् परितः सर्वत्र नि
र्वतरं क्षिमेन शरव्रतेन बाणसमूहेन तिरोहितं दिशा
मुज्जरेयेन सः पतेयोभंगेन पलायितः सैन्यसमुद्रः सप
राधुत्रः सन् नमर्जुनमाहवे प्रापदत्तः कुशलः ज्ञानः
वानित्यर्थः दत्तोज्ञानात्मकदोषवहारस्य प्राप्तिके
द्वितिमेदिनीकारः शेषमन्यत् १६ ॥ विकलितरथ
वेशसंख्यभप्राप्तभावात्प्रापितबलनाथरुद्धभीष्म
प्रभावं क्षापितकृपकृपानेन ब्रह्मकाणकृष्टः स्फुरि
तविपुलचापैः ससैन्यं फनीति १७ ॥ समाकृति

रा.
पा.
३०

तैर्नोविमुत्तमं नवाग्रनोतिस्सकम्पितवान् विकलि
नोविमुत्तमं नवाग्रनोतिस्सकम्पितवान् विकलि
त श्रुतावावणपुत्रस्तस्यभेगादित्यर्थः भगवत्सराव
णपुत्रस्तस्यभेगादित्यर्थः भगवत्सराव
प्रयोग्यतत रुद्रोभीसोभयंकरः प्रभावोयत्रत
दापिताहरीकृताकृपायत्र एवेतिरुद्रः कृपाणां
मावहोयत्रत आकर्णिकोपयते कृपाकृपांस्तु
वितेविप्रलंभायत्रत पदे सोर्जनः तसैर्नोफनो
तिस्सभप्रकीलकतादिकालितरयवशं रुद्रः भीष्मा
गौरयस्यप्रभावोयत्रतपितः कृपाकृपाणां यत्रक
णोनरात्ताकृष्टः आकृष्टः स्फुरितोविप्रलंभायत्र
तत शेषसमाने १३ ॥ निबद्धवेरंस्त्रजताशिलीमु
खान्प्रवर्तितानल्पतरासतेजसा सराजपुत्रेणजिते
इतेजसान्यरोधिद्वयोधनउद्यतोपिसन् १४ ॥ समा
रुतिः हनमान् यतोरावणस्य पुत्रेणान्यरोधिनिबद्धः
किंभूतेनजितमिदंस्तेजोवल्लयनेतेनेज्जितेत्यर्थः
नितरोब्धवेरंयेनेत्यव्यययास्यशिलीमुखान्वाणा
न् स्त्रजतामुच्यताप्रवर्तितानल्पतरं वज्रतरं सतेजो
येनसतयासकिंभूतः इः योधनेयस्यसः इयोधनः ३१
द्यतोपिरणायकनोद्यमोपि पदे सद्योपनोराजपु
त्रेणान्नेन अन्यत्समाने १५ ॥ विपक्षवीरैः समिते
प्रवेशितस्समीक्ष्यराजानमसौसुखद्विषो धरात्मजा
निग्रहणप्रतिक्रियानिवेदितायेवैवनेरकोपयत्
१६ ॥ समारुतिः सुखद्विषोशत्रुणांराजानरावणोस
मीक्ष्यदृष्ट्वाचनेत्तमकोपयत् कुडचकारविप
क्षवीरैः राक्षसैः समितिसभाप्रवेशितः समितिसस
वेतायेसभायामपिसेगरदितिविस्मः किंभूतेतैः धरा
याः सुखद्विषोशत्रुणांराजानमसौसुखद्विषो धरा

स्तस्याप्रतिक्रियाप्रतीकारः एवंभूतानिवेदितायेभिधो
यस्यनेः पदेसोर्जनः राजानेद्वयोधनं धरात्मजो द्योपदीसमि
तिसंग्रामेसुखद्विषो सुखद्विषो शेषसमाने १७ ॥ ततोह
न्मान्विजयांकभूतस्त्रेणोत्तरेणनदत्तरेषो लोचुल्लेपे
नरुताशनेनददाहलंकांमिवचित्रहृत्ति १८ ॥ ततोततरं
न्मान्परेषांशत्रुणांचित्रहृत्तिमिवलंकाददाह श्रुदहन
सहोपमाकेनलोचुल्लेपेनजताशनेन पुच्छसमंक्रय
ङ्गिना सकिभूतः विजयस्यशत्रुपराजयसाकभूतेनचि
क्रेनस्त्रेणशत्रुनक्षेत्रेणभयकरेणनदत्त कृतशत्रुः सिंह
नादंक्रुवीत्रिव भारते विजयसाजेनसाकभूतोध्वजयाष्ट
गानेहन्मान् स्त्रेणनदत्त परेषांद्वयोधनादीनोचित्रहृ
त्तिददाह लोचुल्लेपेनजताशनेनलंकांमिवशेषतल्प
१९ ॥ एवंप्रकाशकृतवीर्यसम्पद्वैः क्रुमारोहवित्स्सक
ल्पः विरोधिनांभूभिनिधायपादयणोच्छ्रमस्वीयमिवका
मुसत् २० ॥ हरेषांनरस्यक्रुमारोमाहृतिविरोधिनांद्विषो
अर्जुनिर्मलंयशोव्यमुसत् विरोधतोमुषितोमुषितवान्
चोरिनवान् किंकृता श्रुयात् द्विषोशत्रुणांभूभिपादेनि
धायउस्वीयमिवनिर्मलत्वात्साम्यं सहोपमाका किंभूतः
एवंप्रवीरप्रकारेणप्रकाशितावीर्यसम्पद्येनसुनया
हरिदृष्ट्वायमाश्रित्येनसदृशः हरिदृष्टिस्तियांमुसिह
यवर्णविशेषयोरितिविस्मः पदे हरेरिदंस्क्रुमारोर्जनः
तेषांद्वयोधनामुस्वीयंशिवेष्टनेमुषितवान् अर्जुनपदव
पादोरच्येद्वितर्याश्रुदत्तमरः उस्वीयंशिवेष्टनेकिरो
टलक्षिरणांतरइतिमेदिनीकारः २१ ॥ प्रभावितादीप्रव
ल्लोचुशराविल्लेचनासुवजयोत्ररश्मिः स्वप्रियोपायन
वत्तहारीपुनःसमीयायनरात्तवर्गः २२ ॥ सहन्मान्
पुनरात्मवर्गोरेगदप्रभृतिभिः समीयायसंगतोवध्वं नृप
प्रियायाः सीतायायत्प्राहितपुणायनभूतमभितानरत्नं

रा.
पा.
३१

स्यहारीतिहन्मदिशेषाप्रवलस्यमहर्गुराशोःसमुद्रः
 स्यविलेखनात् प्रभायालोयुल्लसप्रवर्जिशाखायाविना
 दीनिर्वापकःलज्जाजयात्राःजयप्रयाताप्रीयेनसः
 समुद्राणिप्रनिर्वाणस्यलोयुल्लसमात्रेःसुविननिर्वाण
 करणादिनिपत्तेतोर्जनःप्रात्मवर्गेकथिष्टिरःदिभिःस्त
 पस्यविगतस्ययुडमायनधृतेरत्नेगाजुलतस्यहारीजातो
 जातोयडक्तुष्टनदिरत्नप्रचक्षते दीप्रसवलसमुद्रस्य
 लेखनात् लज्जाजयात्रास्यविगतप्रवृत्तस्यप्रीयस्मादिति
 शेषतुल्य ११ ॥ ततस्समुद्रागदहेमजुडलासमेत्यसर्व
 कृतमंत्रनिष्पद्यः कृतार्थभावादफरेचिनश्चियःक्षमापते
 तैपुरुतोवतस्थिरे १३ ॥ तेहन्मत्यधृनयःसमेत्यमिलि
 लाक्षमापतेःरामस्यपुरतःग्रयेप्रवस्थिताःकृतार्थभावा
 त कृतप्रयोजनत्वात् सीतान्वेषणकार्यकारित्वात् मनो
 हराउचिताप्रीयेषातेकृतमंत्रनिष्पद्याःप्रथिमक्तानिष्प
 यायेतो समुद्रोगतोवालपुत्रोहेमजुडलोवानरविशेषो
 येषातेनया पक्षे तेकथिष्टिरादयःक्षमापतेविगतस्यस
 मुद्रमेगदं प्रलंकरणं वाहोःकेसुरहेमजुडलंचकणाले
 कारयेषामितिप्रोषमन्यत १३ ॥ उपकारगुणजेनराज्ञान
 द्विहिततदा कैलीकलहसंघट्टःप्रहारोपिस्वक्षमे १४ ॥
 राक्षारामेणसप्रहारोपिस्वक्षमेक्षान्नः तदानेनविहिततदि
 हितःवानरेडमविहितोदनुःकैलीकलहक्रीडाकर्मलोह
 वृत्तःउत्पन्नःउपकारगुणज्ञानापीत्युपकारगुणात्तः त
 तःसीतान्वेषणादिकोपकारस्मरणादिति पक्षे राक्षाय
 थिष्टिरेणसप्रहारश्चक्षमे तेनविगतेनविहितःकृतःकै
 लीपाशक्रीडानस्यायःकलहःसमुद्राजानतःतत्रकथिष्टि
 रोविगतेनललाशेनादित इतिप्रमाणसमुत्तमासायपका
 रगुणजेनप्रोषममने १४ ॥ इष्टुवृजामाणिशोभितला
 सतज्जित्तिसंपादितेधुर्कार्यः सभावयामासचिरनेत्रः

अनप्रियोदन्ननिर्वाणस्यः १५ ॥ नरेन्द्रोरामलाक्ष्मी
 वादीन सभावयामास मानयतिस्मकिविशिष्टः अतो
 हन्मन्मवायउदन्नःप्रियायाःसंदेयः प्रवृत्तिनितो
 तेहृष्टःवार्ताप्रवृत्तिहृजोनपुदतःस्यादित्यमरः नाल्की
 हृष्टान् हृष्टाणिशोभिनःसीताभितान्मणिभिःप्राभा
 र्कज्जानित्यर्थःकथंभूतासोपास्योवादीनाशत्रासपा
 दितेभूरिकार्यसीतान्वेषणलेकादाहादिउपकार्ययस्य
 नवा तथा पक्षेनरेन्द्रो विगदलान् कथिष्टिरादीन् अ
 तःप्रियस्यप्रेमजनकस्यगक्रोस्यउदतःप्रवृत्तिःप्रावृत्ति
 यमृवेकतत्तमानउपक्षेनहृष्टइति तज्जज्ञानेधोकाथि
 ष्टिरादीनांप्रावृत्तिशेषतुल्य १५ ॥ प्रभजनस्यद्विषनां
 जिहोरातोडवस्तदा सक्तुत्यसुहृदंसंघेरातादज्ञानो
 वभो १६ ॥ प्रभजनस्यवायोरातोडवःपुत्रोहन्मान
 वभोमुमुभे कीदृशस्यजिहोर्जनयशीलस्यद्विषतां
 सकिधृतःसुहृदंमित्राणो नलनीलादीनां संघेरातारा
 मेणसक्तुत्यसंस्मृत्यदत्रोदन्नप्रतिवचनः पक्षे जि
 होरजनस्यपुत्रः अभिमन्युःकीदृशोराताविगदेन वि
 वाहविधिनादत्रासताउदन्नयसंसातेनसापरिणताद
 न्यर्थःद्विषनांप्रभजनस्यभजनकर्तुःनाशकस्यउदरा
 दिविषोषचक्षुषायांमर्जनस्यचेतिविश्वः १६ ॥ सड
 त्रोरदारगुणःसेतोषनहरीश्वराः इजेसोभदताविष्टःका
 मदेवइवश्चिया ॥ आसोमारुतिःरेजेस्त्रियालक्ष्मकाम
 देवःकेदपंश्चपतत्कायकर्तेनिवा किधृतःभद्रसभा
 यः भद्रतातयाविष्टःसेतोषितोहरीश्वरःसुग्रीवायेन
 सः सडत्रराश्वेष्टा उदरावागुणायससः पक्षे सुभद्रा
 या प्रपद्यसोभद्रःनस्यभावःसोभद्रता तयाप्राविष्टःअ
 भिमन्युःरेजेसन् उदराया उदरागुणायससःसडत्ररा
 सावुदारगुणेश्वेतिकर्मधारयोवा सेतोषितोहरिःकुसः

रा.
पा.
३३

समुद्रस्य पयसां समुद्रां समं यथासादेवं प्रतिगच्छति।
समं ह्यस्य शक्रस्य लवने पिपीरा क्षमास्य राजा विशे
षतत्सहिता भूयता राजान लोको कटको सुमेये सुसक्र
तिश्रुतशत्रुः स्वद्वये राजधान्यानि न वेदे वेलये कटको
स्त्रियामिति विश्वः प्रतिगर्जनिपातोत्तरं ५ ॥ अथ न
पुमनुवेलं सद्यमानं वलोचैरगाणानदशकं तोडुदो
हं उपाक्रिः अनिलसुतनिवृत्तप्रतिगर्गत्तुगर्गत्तुतिव
हिनकिरीटं राक्षसं द्रोववदे अथानंतरं तपेरा मराक्षसे
द्रोविभीषणो ववदे शाणमं चकार आगम्य राममिलिताः
किभूतं अत्र वेलं वलायां वलोचैः सस्यसुहृदः सद्यमा
ने सकिभूतः अगाणां तादशकं दस्यरावणस्योडुदोदे
उस्य उडुदभजप्रकाउस्य प्राक्रिये नमः इरादागम्य लो
कानः समेत्य अनिलस्य वायोः सुतेन हन्तुं मतानि वृत्ता
प्रतिगर्गस्य यस्मिन्वासः त्विनिचदिनकिरीटं धूलप्रमुज
देयथासादिति पक्षे राक्षसः चटोक्तचः नृपयधि
एवं इरादागम्य अनिलसुते भीमे निवृत्ता प्रतिगर्गं
अनुवेलं वारं वारं अगनिनदशकं तोयथा एवं भूता उडा
महादेवस्य प्राक्रियस्येति प्रोषमं ६ ॥ तं भीमे तजः प्र
भवे प्रभावी विपक्षप्राक्रियं निवृत्तं विभीषणो भूमि
पतिः स्वकोयप्रसादलक्ष्मीसदनं चकार ७ ॥ भूमिप
तीरामेत विभीषणो स्वकोयप्रसादस्य लक्ष्म्याः सुद
नप्रहचकार रावणराजलक्ष्मी लक्ष्म्याः प्रसादोक्तनेति
भावः किंभूते भीमस्य भयानकस्य तेजसः प्रभावात् तत्रि
स्थान विपक्षस्य रावणस्य प्राक्रियं प्रतिगर्गं तस्य हेतुको
दृष्टो भूमिपतिः प्रभावी प्रभावकः पक्षे भूमिपतिर्यधि
ष्ठिरः तत्रोक्तचं विभीषणो भयंकरं भीमस्य तेजसा
मुक्ताप्रभवत उपतिर्यस्यसः विपक्षस्य उयोधनस्य प्रा
क्रियति हननकारणं प्रसादं कृतवान् ७ ॥ जवेनजिस्

नृपनेनोद्यद्विषो जिगीमुहं रिसे प्रहेण इयोधनेन द्विष
तावगादमप्येयोरगिमुप्राससाद ७ ॥ अथानंतरं त
प्रोगमः जिस्त्रैयनशीलः इयोधनेन योडुमशक्तेन ह
रिसे प्रहेण वानरसमुहं न द्विषः प्राडुन् रावणादीन् जि
गीमुः जेतमिस्तुः जवेनवेगेन पयोराशिं समुज्जमास साद
आपत्रः द्विषताशहाणावगादो मप्येयथासादिति अथगा
हितमप्येयस्य पक्षे नृपनेनो जिस्त्रैयनो जवेन पयो
राशिं समुज्जमास साद इयोधनेन सहसोपिगता
इत्यर्थः हरिसे प्रहेण कृत्स्नं प्रहेण द्विषः प्राडुन् इयोध
नादीन् जिगीमुः समुज्जमास इत्येव प्रहेण संक्षेपेयोरिति वि
स्वः हरिं कृत्स्नमानेत मज्जेनो इयोधनस्य गतइत्यर्थः द्वि
षतावगादमप्येयतीति समम्यनः पातः कृत्स्नाद्विद्योप
नेनावगादित्येति वा सुवेलप्रणतं शांते त्रिषुता पर्वतो
तरदिति विश्वः अर्जुनविशेषणपक्षे शोभन इयोधनो व
गाहितमप्येति भावः सुवेलजिस्त्रैयनिति पातोत्तरं तत्र
सुवेलः पर्वतविशेषः समुज्जमारवती तस्य जिस्त्रैयनिरा
मविशेषणं सुवेलजिस्त्रैयनिरा अर्जुनविशेषणपक्षे
शोभनवेलकालतत्र जिस्त्रैयदेशकालतो जयनशीलो
भवतीति ८ ॥ इत्येव गोत्रं वा वलिमिलितमहानाक्र
मावर्तचक्रं प्राप्स्यद्वितीयापिदं प्रतिगर्गलितसितसुववि
स्तारशोभां अंभस्तेभारभारालसज्जलदवराडिनीभूत
दिक्कादिक्कांभिप्रोदमुद्राशकलितसलिलसागरं शोभ
यपुपत् ९ ॥ सरामो जेतो वासागरं समुज्जमास पृथक् स
मुवेददर्शकिंभूते तं येन सुलेनं तं गाउड्यायेन रं गाउडुम
यस्येष्टमावलीसु मिलितामहोतः नक्रायजने जंभोरेना
सिकायां च नक्रायकावयो रिति विश्वः आवर्तचक्रे भूमि
सुहृदे प्राप्स्यत्रोयेदितीरपिङ्गः फेनसुहृदाः ततः प्रतिग
लितकृतासितसुवविस्तारिणी शोभायत्र दितीरपिङ्गः

श.
मा.
३५

सदृशं सितं च त्रिमिति श्रंभसां संभारस्य भोरे रत्नसा प्रक्रिया
ये जलवा मेवा को बां चरा सपुहते न इदिनी धृता दिशो यत्र
जलधरा च चरा हासि सपुह इति वा चरा चरन गो सी भूवा
नावुवयोषिनीति मेदिनी करः दिशो कृभि नो हलिनां प्रोढः
सुं गदं देः स्थूल हलैः शकलितं विंशः कृतं सलिलं यत्र
यहा शकलैरितं कृतं सलिलं यत्र शकलं पुवि विंशे स्याद्वा
गवत्त निवक्तु वदति विस्वः ५ ॥ सरसं वज्र योजनापि वा
सधन गोभी ये मुक्ति प्रसादं समहा यं मुपासत स मुद्रं ध
निभा जे स के वारि व प्रवयं १ ॥ सरसः प्रज्ज नो वा स मुद्रं ध
पासत स सी प मा ग म त् सु क वेः प्रवयं का व्य नि व उ भ य वि
शान पि सर स स ज लं सुं गा रा दि र स य क्तं वा सुं गा रा दो र सी
वी ये नि का रो द्र व रा ग योः देह पात प्रवयं च पा र द स्वा द यो
रसे वज्र योजने सुपि व स नी ति नं व ह नो यो ज ना ना म
पि वा स सः श्रय मि ति वा व ज श द्वा ने को व ल द्वा कः च तः
को यो ज नो यो ग यो ज नं प र मा त्मे नी ति वि स्वः प त्ते व ह
नो यो ज ना नो य क्री ना म पि वा स स मि ति धृ त गो भी र्भी रत्ने
यत्र प त्ते र्थं गो भी र्थं न उ क्त नः प्र सा दे ये न प्र सा द य क्तं प
त्ते प्र सा दो गु ण वि शे षः प्र जः प्र सा दं स म ना गो भी र्थं सु क मा
र ते ति म हा न यो र त्वा दि र्थं व र त्ना क र त्वा त् प त्ते म हा
न यो र्भी ये यो यत्र श द्वा दी ना म यो त् धृ ति भा ज सा रा व य क्तं
प त्ते धृ ति रत्ने का र्थे वि शे ष क्त य क्तो के चि त्
मा हः मु द्र या स ह व र्त्ते न त्त मु द्रं सै न्ये मु पा स मा द सर
सं वी र स म पा न व ज्र यो ज ना पि वा स व ज्र दे श वा स्थि त श्र
नु व ग ह नी य त्ते न धृ त गो भी र्थं म हा र्थं प्र यो ज कं धृ ति भा
ज प द द्वा दि श द्वा क्तं श द्वा ना म भि ये ये पि वि नि द्र यो प्र यो
ज के स्या द र्थः सु रि वि ष य द्र व का र ण व त्त मि ति वि स्वः
१ ॥ स वा रि सु र सु र द रा ण य धृ त प्र ति त्ते प्र ति द शि ना त्मा
न मा चि च द्वा रि धि कु र्मि वा ज प्र ण व र त्ना व लि रं जि नां चि १

नं रं मं चारिधिः स मुद्रः आ वि च त् स ज या मा स किं धृ तः प्र
ति द शि ना आ ता ये न सः मा मा वि वा र य किं त सै व क्त
प्र ति द शि त स्व रू पः वा रि सु रे ण व र्त्ते न स वा रि सु रः ज ल रा शि
स हि नः न किं धृ तं सु रं द रा ण य वि द रा ण यार्थं त्त मु द्र
स्य धृ त प्र ति त्ते य य स्या त्त व र्त्ते न स्या सि न न द्वा त व वि द्वा र
ण क रि ष्या मी ति कृत प्र ति त्ते प्रा यो प वे श ना दि ति कु र्म य प
व वा ज व र्त्तेः प्र ण च्चा प्रे रि ता र त्ना व लिः र त्त स ह ल यो
रं जि ना वं चो य स स न या स मु द्रं ए न रं ग नी त व त्ना व लि भिः
स मु जित इ ति स मु द्र या र्थः प त्ते न म र्ज नं वा रि धि रं स ज
य त् आ पि रा ध वा नि न र्थः वा श द्वा र्थः रि णो र्थो ध न स्य
इः शा स न स्य इ र सो द्र य स्य द रा ण य धृ त प्र ति त्ते ति कु र्मि रे
व व ज ना प्र ण त्रे ति म का शि ता त्मा ति रो ध ना दि ति १ ॥
वे ला द री इ ड भि ना द द द्वा र ग ह लोः कृत म ग ल स्य उ द
न्यो भ्या म ग ना उ क्त या द म त्त सै क्तो न म रा ति च क्तं १२ ॥
स रा मो प्र ज्ज नो वा श्रि च क्तं श द्वा स पृ ह सै क्तो न स म्प ग क्तो
न स म्प ग क्तो न मि व नि जि त मि ता सै क्त म न्य ते स मु द्र नः उ
द न्य त्त स मु द्र या भा ग मे स मु द्र या ग म ने य द्वा उ क्तं स्य वृ त्तं
न स्या त् किं त दि त्या ह द त्त य भे वि शे ष ण त रं ग ह लोः क
लो ल ह लोः कृत म ग ल स्य कृत स्य क्त य न स्य वि च्छे ध सै क
त्वा त् की इ शोः वे ला द री स मु द्र के द रा सा इ ड भि र व वा य
वि शे ष द्र व ना दे न द्वा द श द त्तैः कु र्म लोः १३ ॥ दि शान य
ग द्वा नि जे सु रि द्र ये ह रि प्र भा वा पि त सै व वं थ या इ ति स न
सै स मु द्र मा ह सा ग रः त्व रे र्ग भी रेः प्र ति ना द य ति शः १४ ॥
सा ग रा त सै रा मा य इ तो वा र उ क्त वा न् स मु द्र य क्त मु न्ये
त्वा यो वा ग भी रेः त्व रेः दि शः प्र ति वा द य न् श द्वा य क्त वा न्
कु र्व न् किं त दा ह ह री णो वा न रा णां प्र भा वा यि तः सै व वं थः
य व त या न या दि शानि न्ये सु रि द्र ये वै रि ना श सि द्र य सी ता
या आ न य ना य च य न स्ते ति ग द्वा ति प त्ते न सै प्र ज्ज ना य

रा.
मा.
३५

इतीवाहोत्तरेति किं ततः प्रनयादिशा प्रकारेण इत्युच्यते
 अहिरः कृत्वाः प्रभावेण प्रपितस्ते प्रवृत्तयश्च यथावथा यत्र
 हरिकृत्संस्तपतीकृत्वा प्रवृत्तयेति शेषे तस्य सत्त्वगलोभ्यवस्था
 यामिति प्रकाशः ११ ॥ असौ निस्सृष्टाशनितीव्रवेगहरिप्रभा
 वोच्चालितामुरस्तात् कुनाभिप्रातां जलधौ ददश विचित्रपा
 तच्छरितामहोच्चान् १३ ॥ असौ रामोजेनो महीचान्यवेतान्
 जलधौ समुद्रे कुनाभिप्रातां कुनमुनान् ददश प्रपतिस
 विचित्रेणानाना रूपेण पातनो गिरिकादिना च्युरितास्तं वधान्
 पुरस्तादयेन सृष्टास्तपक्राये शानर्वन् नद्वीचो वेगो येषा
 मेव ये हरयो वानरास्तेषां प्रभावेणोच्चालिता उच्यन्ति तान् अ
 र्जुनपक्षेति सृष्टः प्रेरितः प्रशान्तयेन पवन्तस्य तीव्रवेगस
 हरेः शक्रस्य प्रभावोच्चालितान् तद्विद्यमसुदमागतानि स
 र्यः केचिन्महीधात्रास्तो ददश हरिप्रभावादि तस्तनः स
 मागतान् द्वारिकानिकुचे समुद्रतटे कुनशिचिरानित्या
 जः १५ ॥ सविष्कर्मोद्भवशिल्पनिद्रसुहृत्सीमंतिन
 वारिसुरं मणिप्रभासवरमश्रवणामृज्जित्यावदल
 चापकल्पं १५ ॥ हरिप्रभावो यच्चिन्मामाभन्निवेशने
 च्छायततां प्रपन्नं महीमहांभोरुहतालकल्पे ददश सत्त्वह
 रिवंशकेतः १६ ॥ अग्रिमण्युग्म हरिः सूर्यस्तदपलति
 तोयावशांस्त्ववायत्तस्य सूर्यवशांस्तेतश्चिद्रुध्रजो वाग
 मः सत्त्ववेददश प्रपतत् किंभूतविष्कर्मोण उद्भवो
 यस्य सनलो नामवानरः तस्य शिल्पनिद्रं तस्मात्सिद्धः
 शिल्पो यश्चेति वासुदेवपथास्य देवसीमंतिनोद्दिष्टा कृतो
 वारिसुरो येन न मणीनां प्रभाभास्वरदीप्ते अश्रवणामा
 काशे अर्जुनो वक्रोगतो यद्वापस्तकल्पे सृष्टो ह
 रीणां वानराणां प्रभावेणोच्चालिता येन माभूत्यो बहलीक
 तपर्वतास्तेषां निवेशने रागो रायनता प्रपन्नं महीम
 हांभोरुहपर्वतालकल्पे तालसृष्टमिति शिल्पद्वयो

क्रियायोगोदति मेदिनीकरः पक्षे हरिवीनरो वंशः केत
 ध्रुजो यस्य सह रिवंशकेत रज्जो वानरुकेत तानुतस्य
 सत्त्वगमभद्रकृतसमुद्रवेधे ददश शोषविशेषाणां समा
 नेके चित्तं ॥ ३ ॥ ऊर्वेति हरिवीकृतस्य वंशस्य केत
 स्तत्त्वत्वाद्भीमः हरिः कृत्वा वंशकेतयुपि पिरः वासेत
 व्यवस्थावेधे ददश विष्कर्मोण उद्भवो यस्मात्सविष्क
 कर्मोद्भवो हरिस्तस्य शिल्पेन कोशलेनोद्दिष्टं यद्वा वि
 ष्कर्मोद्भवो हरिस्तस्य मयनामदेतः शिल्पो न स्य शि
 ल्पेन सभावेणोच्चालितं नतपववेगो यत्वेततो व्यवस्थेति
 वाजपेयशुभ्रवत्पदस्य संवेधे घृष्टी सुहृत्सीमंतिन इव
 दिपाकृतेः अरिपुत्रो यत्र मणीनां राजमुज्जदस्थितानां प्र
 भयाभास्वरं दीप्ते निर्मलत्वात् हरेः कृत्वा स्य प्रभावेणोप
 चिता वने लो कृतये नृमाभूतो राजानस्तेषां निवेशने
 र्कद्राया रोमणो रायनता प्रपन्नं त्वत्सत्त्वाद्भवत्त्व
 मित्याह तद्वाचलमये द्वारिकप्रानेः १५ १६ ॥
 सुहृत्कांतो नरो गरीरारिणो संप्राप्त्य तस्तेन पथान्वगौराः
 ददश वीरो हरिवाहिनीभिर्निर्वृत्त रालानिकजः सत्त्वा
 ति १७ ॥ नृवीरो रामस्तानगरीलेकां सुहृत्कांतो हारस
 हिता यद्वा हारकांता रमणीयो गारिणो गुर्वीतेन प
 थावर्त्तना संप्राप्त्य ताननः कज्जभादिशो मुत्तानिवान
 राणां वाहिनीभिः सेनाभिर्निर्वृत्त रालानि अवेकाशास्ते
 तानि प्रकीर्तनानि ददशानि वाक्याः पक्षे सो नृवीरः
 अर्जुनः द्वारकां नगरी तेन पथारामभद्रवत्सत्त्वनां प्राप्ति
 तः हरिवाहिनीभिः कृत्वा सेनाभिर्निर्वृत्त काशानि दिष्टु
 त्वानि दृष्टवानिति हरिवाहिनीभिश्च यक्राभिरिति
 वा वीरो विक्रान्तः सूरविक्रान्ता विनिपात उतागत १७
 पप्रपन्नो ताकटकप्रदेशा तिले च पथान मलव्यतेजः
 विरोधितारापितसुवभागे सत्तपरित्रीधरमासत् १८ ॥

रा.
पा.
३६

समानस्तेपरिधीपर्वतं सुवेलासमादप्रापयन्तेका
स्थितेनर्थः मनोहरकटकप्रदेशान्तेनप्रदेशान्तेन
नापादावर्तलीकृताः विरोधिनाइयोधनेनापिष्टता
पूर्वोन्नेष्टोभायोशोयससनया सुवेलाभस्यउत्पन्नतात्
शेषसमानं १८ ॥ विचारसूक्ष्मसुवेलाउक्तलंघिषोपि
ऊर्वजमतीधरोसौ सुमुष्णपादांतजुषस्तनौनिर्वीज
मात्माचैनमाचचार १९ ॥ असौजगतीधरः सुवेलासुस
रमसात्माचैनमाचचार आत्मसृजनं कृतवान् निर्वीज
यथास्यात् द्विषोपिगवाणस्यविचारे विवेकेसूक्ष्मसुत
सुदृष्टकर्मणोवलस्याउक्तलंघिऊर्वन् पादांतजुषः प्रत्ये
नपर्वतयक्रस्यप्रयोपिपः पादांतनप्रोभवति तस्याउक्त
लंघिक्रियते पक्षेसौजगतीधरोऽपिः सुमुष्णजुनस्या
त्माचैनमाचचारगोरवमकापीदिनि किंतुआत्मनाखेन
चनेमात्माचैनं आत्मानमेव तत्सहायकराणायादिशादि
तिभावः किंभूतस्य पादांतजुषः पादांतस्थितस्येतिदि
षोपिइयोधनस्यापि विचारसूक्ष्मसुवेलेनसेनानाउक्तलंघि
ऊर्वन् सेनानितस्यद्ववानितित्वयमर्जुनपक्षाश्रयाभूत
इतिपादांतजुषइतिविरोधिनइत्यस्यविशेषणं पादांत
धोतरीयोशोशेलप्रत्यंतपर्वनेचरणोमसुवेरनिमेदिनी
कः १९ ॥ सुलोपलेभादवलमभाजोदवादिपक्षेणपु
रोनिरक्तः विभीषणोविद्विषनामहायोः प्रीत्यावयासी
सुरुषोत्रमस्त २० ॥ विभीषणोवचपाधानरंरामप्रीत्या
अन्वयासीत् अनुजगाम किंभूतः पुरुषोत्रमः ससुरुषः
द्विषतो प्राहणामहार्यः अभदनीयः आदरादिपक्षेणा
वणेनपुरोयेनिरक्तलपकः सुलस्यसामर्थ्यस्योपलेभाद
वलेपभाजा अवलिमेन पक्षे पुरुषोत्रमः कुलसमजं
नमन्वयासीत् द्विषनायाहणविभीषणोभयानकाः व
लोपलेभासेनप्राप्तेविपक्षेणइयोधनेनउरस्तात्रयम

तत्पकः सुलस्यहीनत्वाइयोधनोगतदतिभावः २० ॥ म
नुष्यसूतेः परमस्यपुंसः सोहार्दमासाद्यसदेवयोगात् पौ
लस्यसम्यग्निमपित्वकीयभूभंगलीलासुलभासमस्तं २१
सविभीषणः पौलस्यस्यगवाणससम्यग्निंलक्ष्मीममेत
मन्यनेसस्वकीयोधुचितेपक्षस्यपालीलाविलासतया
सुलभासुप्राप्योलीलामात्रेणप्रतिभिविद्यतीति देवयो
गाङ्गापवशात् मनुष्यसूतेः परमस्यपुंसोनागवाणस्यसो
हार्दसुहृद्भावमैत्रं प्राप पक्षे सौजन्यः पौलस्यस्यऊर्वीरस्य
सम्यग्निंलक्ष्मीपरमस्यपुंसः कुलस्यमैत्रमासमाद २१ ॥
सुमेनसुग्रीवसमयगानप्रभावसंप्रवृत्तायजन्मा सशमि
भर्तः कटकंमनस्वीजीवाइपलायमुपेत्यनस्यो २२ ॥ स
नरनायजन्मागामोभूमिभर्तः सुवेलास्यकटकनिर्गममु
पेत्य तस्थोविशिष्टजवात् शीघ्रमुपलायमुत्पादनीये
किंभूतः सुमेनोयः सुग्रीवोयनरराजविशेषस्तेनसमये
यथानप्रयाणेतस्ययः प्रभावस्तेनसमयस्यमनस्वीमान
वान् पक्षे सनरनायजन्मा योधिष्टादिः इयोधनसभू
मिभर्तः कटकंसेनमुपेत्यजवाहेगाइत्रस्यो उपलायानि
रमणीयंसहसेनोवर्तने येसुग्रीवप्रस्तातेः समग्रंय
थानेगमनं तस्ययः प्रभावस्तेनसमयस्येति २२ ॥ तदा
शुकोपिप्रतिगतवाचावचोदरः प्राप्यसुसुवृत्तात्मा समु
च्चतासंजयप्राप्तपात्रेस्त्रियेदधानेनृपतिर्निदधौ २३ ॥
तदातस्मिन्कालेशुकोनामरातसोवचोदरगहनोविपक्ष
वाचावचणवचनेन तन्वपतिप्राप्यनिदधौदुष्टवान् सु
श्रुत्यर्थंसेवृत्तसुवृत्तआत्मायेसुगोपितशरीरइत्यर्थः
तेकीइशोउन्नतावसोयस्यवृषस्कंदलेजयप्राप्तपात्रे
भाजनस्त्रियेयोभादधानेविभ्रत पक्षे आशुशोत्रेकोपि
वचोदरगहनः इयोधनस्यवचनेनपुच्छवृत्तपः तेकथिष्टि
रंप्राप्यनिदधौददर्शधातोवनेकार्यत्वात् जयेर्जनस्यन

शत्रुसंश्रुतेः संभावनायावापमिति समुत्पत्तिश्चिदं दधा
ने संजयशत्रुपात्रसम्पत् जयशत्रुपात्रवासे जयः साव
धिवातस्य शत्रुपात्रमिति वातस्य मन्त्र ३३ ॥ आत्मो
चित्तप्रोक्तवन्तं वासे यद्वायमावापलमयकाधीः अ
नात्मनीने पयिवर्तमानां सुलोकाभूशमुद्दिजेने ३५
आत्मने उचितं योगं वन्तं वासे प्रोक्तवन्तं यद्वाय चा
पले चोचल्यमाकाधीः माक्रियतां वानराणां वनवास उचि
तः न कद्रमिति भावः कृतपदे हियतः आत्मनीने पयिआ
त्मनः आहिने दुडे पयिवर्तमानां सुलोकाभूशमुद्दिजेने
उद्देगगच्छतीति पत्ते आत्मोचिते अंगीकृतवन्तं वासे न
वासका यद्वाय चापलं माकाधीः अंगीकृतापरिपालने स
त्यवादितास्यादिति भावः ३६ ॥ ययार्थमेतत् कुरु राजवा
कं विचार्य माराव वसे अय्यीधुः हितोपदेशे सुप्रगमुत्वा
नाम हरे संस्था विपदो हि प्रोसा ३७ ॥ एतत्पूर्वोक्तं ययार्थं
स्वपराजवाक्यं रावणवचने कुरु संस्था यत्वात् एतत्परा
पालने कुरुष्वेति विचार्य परात्पलाव वसे अय्यी राव व
भाक् माधुः न भवाहि यतः हितानामुपदेशे सुप्रगमुत्वा
नां प्रोसा विपदो हरे संस्थाः सत्रिधिवर्तिन्यः अतो हितवचन
परिपालनकृतं चरितं भावः पत्ते कुरु राजवाक्यं धृत
राष्ट्रवचने विचार्य विचारं कृत्या लाव वसे अय्यी माधुः
आतोले वनेतस्य परोर्मा कुरुष्वेति तात्पर्यम् ३८ ॥ एवं
विपत्तस्तनवा हतावाक्यपडतिः प्रतिजज्ञे सरस्वत्या
हरिराजमुवाच ३९ ॥ हरिराजस्य सुग्रीवस्य सुखो
स्य या सरस्वत्या वाग्वाक्यपडतिः वचनपरं पराविपत्त
स्य रावणस्य हतेन एवं पूर्वोक्तं प्रकारेण वा हता उक्ता प्र
तिजज्ञे प्रतिज्ञाता प्रसन्नमवनेन कृतमिति पत्ते हरिः
कृत्वा राजा यथिष्टः ताभ्यां प्रसन्नवितं ३९ ॥ अहो मा
हात्रे मुणमस्य भूतानि वृत्रे नोदयितं चिरायतः भव

नित्यमक्रमनात्मवोधिनाः परोपदेशे सुविशेषपेरिताः
अहो आसुर्येनः अस्मान्निवृत्त्येकजातं पुरावनेनाय
नोदयितं प्रोपितं महत्रे मुणको शालमस्य भूधतः रा
वणस्य भूत्रहेतः अनात्मवोधिनाः सत्यं यथा स्यात्परो
पदेशे सुविशेषपेरिता भवति पत्ते भूधतो भूत रास्य
महत्कोशले ३५ ॥ सच हराजा प्रतिदानपूर्वशान्तिन
वां सुविशेषपेरिता दशाननस्यापि दशाननस्यादमु
ष्यदीना हनवन्तः सनाः ३६ ॥ सच हराजा रावणः च
यदि प्रतिदाने सीतायाः तत्पूर्वमुचिता योग्या क्रलस्य
नित्यमानवांति तदा मुष्यदशाननस्य दशावस्थादी
नाङ्कः विज्ञाननस्यापि तत्पूर्वदत्तं हता वधवः सूनवस्य
यस्य पत्ते हराजा सुत रास्यः क्रलस्य कुरुवशासद
शाननस्य रावणस्य दशाननस्यापि तत्पूर्वदत्तं नाङ्कः
विज्ञान हताः समंतादिनष्टा वधवः सूनवो यस्य यथा राव
णोनयं प्रपन्नः सभस्यो विनष्टस्तथापीति ३७ ॥ सुभा
सुभेकर्मणि सत्रिविष्टं भो यथा प्रपन्नलोकमेकः त
था जनस्येदं तिलोपि धर्मजगत्पथं सज्जतो वकाशः
यथोपकोपमः सुभेकर्मणि सुभेकर्मणि सत्रिवि
ष्टं लोकं प्रपन्नतीति नत सुभेकर्मो वा स्थितसेवनवा अ
सुभेकर्मो वा स्थितमेव धर्मस्वजातानि तत्पत्तमिति
तथा चे यदि अतिविलः संपूर्णो ज्ञो धर्मकर्म प्रपति तदा
जरानि संसारे धर्मस्य ज्ञो वसः अथ मोनस्यादेन तस्या दे
व अतो भयं प्रता लोकस्यापि कर्मो पन्नं फलं साधारणं
स्यादो यदि रामं कथिष्टिरेवा सुभेकर्मस्य धर्मो पन्नं
तदा धर्मस्य रावणस्य भूत रास्यस्य दशावस्थादिवितकर
णोना धर्मो ममापीति भावः ३८ ॥ सपवता वत्समीत्य
धर्मं समाचरन्त्यात्सहितं विधेयं नयाववा रोहति हतमो
वीभीमानुजस्ये सनं वगरेः ३९ ॥ सपवता पवता वत्स

रा.
पा.
३८

समीक्ष्य आत्मनो हितं विधेयं कर्तव्यं समाचरतु कथं य
वत् त्वगरेः समस्तानुसलक्षणस्य सुसनेचापमो
वीज्यानां गहतिना कामतिभीमाभयं कथं गहने कथं पते
सपवधनगणपव भीमानुजस्यार्जुनस्य च त्वगतीक्ष्णः
श्रियं सनस्य त्वगरेः शत्रोर्द्वयोधनस्येति भीमानुजविशे
षणं त्वगतीक्ष्ण इति ज्ञाविशेषणं वा ३२ ॥ समोष्टव
योजितशौर्यमार्गः प्रत्याहृतो वानर राजवाक्यैः सद्यः
पुरी प्राप्य जनेश्वरे तद्वचो विषमं परं वचोत्सर्ज ३३ ॥
सहृतः पुरी लंका प्राप्य तनयं जनेश्वरं रावणेन सह ग्रीवो
कवेचः उत्सर्ज विस्मृष्टवान् कथितवान् विषमं परं व
सः किं धृतः वानरस्य सुश्रीवस्य वचनैः प्रत्याहृतो स
रक्तः सौष्टवेन योजितः प्रकाशितः शौर्यं स्य सूरतस्य
सार्गो ये मुनेः पते सहृतो वानरस्यार्जुनस्य वाक्यैः प्र
त्याहृत इव एवं जनेश्वरे धृतगणैस्तद्वचः उत्सर्ज न
स्य पुरी प्राप्येति ३३ ॥ आगामि संग्रामविप्रविज्ञां वु
पायचिं राजलविज्ञं वृत्तेः क्षत्राभिरुक्तस्य विमोहभाजः
प्रजागरो भुज्जनी पुरातः ३४ ॥ राक्षसावणास्य राज
नी पुरा विप्रजागरो जागरणं बभूव कौटुशस्य क्षत्रेण
रामेण भिरुक्तस्य प्रतपव विमोहभाजः विशेषाणामु
द्धस्य कर्तव्यविचारस्य स्य आगामिनः संग्रामविप्रज्ञो
निवृत्त्यर्थं उपायस्य कारणास्य याचिना तया आजला
चित्रवृत्तिः यस्य सः पते राक्षो धृतगणस्य क्षत्रा विद्वरे
णाभिरुक्तस्य क्षत्राहो मालसारण्योः क्षत्रिया क्षत्रजे स
ने इति विस्मः ३४ ॥ अत्रानरे धूमिपतिः प्रयायं प्रयोधि
सीमाधिगतो रुमेयः हरीस्य गभूमिभक्तो यो राहो रुगां प्र
तिज्ञामिव त्वगभूमि ३५ ॥ अत्रानरे अनंतरं हरीस्य रावा
नगभिमालुबेलनात्रः पर्वतस्य भूधृतः त्वगभूमिभूतम
धोरहन् ग्रीध्रुवाः भूमिपतेरामस्य प्रियसीतानदर्थं

तद्वानयनार्थं कौटुशं प्रयोधि सीमां समुद्रमर्धां रामाधिग
तान् नृणां वृहेति सैन्यानि ये सैन्यान्तु गोप्रतिज्ञामिव ता
मपि कृतवन्तः पते भूधृतो राजानः हरिः कृष्णः ईश्वरा
येषां ने कृष्णमुखा दृश्येः त्वगप्रतिज्ञां प्रयोधो हन् त्वगभू
मिराश्रयो ये स्यान्तां त्वगभूमि सिति वा भूमिपतेर्योधिपि
रस्य प्रियायं प्रीतिमि मित्रे प्रयोधि सीमां नो धगतं प्राप्तं मुक्त
महत ये सैन्या ३५ ॥ भूधृत् क्षत्रोदविधानदत्ते माया
विनिक्षुभ्नि रातसौते वैषयविनाक्षकितस्य कस्य नरे इ
दोरे धराणां समीपैः ३६ ॥ धराणां समीपैः प्राय्यासहरा
मस्य वदारे सुकस्य सीतया कम्पिता वैषयस्य चित्तया
क्षकितैः ज्ञेयैः राक्षसानामोद्ये सप्तद्वेक्ष्यति चलनिको
दृशे मायाविनि माया कृते भूधृतो रामस्य शिरसः कृ
कादिकायाः उद्धेदस्य क्षोदस्य विधानदेक्ष्य कृशलेषि
रानापि पलीमुले योषितीति विस्मः माया शिरो
दृशेनेन सीता योक्ष्यति निति भावः पते नरे इदारेः स्व
योधनपत्नीभिः भूधृतो द्योधनादेः रावसे मेव वचोत्क
त्रे सैन्ये मायाविनि सकपदेशे समाने ३६ ॥ अथांग
दं विभ्रतमुल्लसन्महः सुवेदं सूनोर्द्वयं कनेदने समो
क्ष्य कार्यस्य गेति नरेस्वरो हरिपरीमानं गंगे मजीगमन् ॥
अथानंतरं नरेस्वरो रामः हरिवानरसंगदं नाम परेषां शू
रणां राक्षसानां नगरी लंकां अजीगमत् प्रजिगाय प्रम
सयत् कौटुशमुल्लसन्महोर्मि महते जोविभ्रते धारयन्तं सु
वेदं सूनोर्लीलिनोर्द्वयं कनेदने उल्लसकं नुसुज्जत्वात्
किंकत्वा कार्यस्य कनेदं स्य गेति विचार्य प्रथमं महत् प्रस्था
पनं क्रियते ततः सभ्यसम्यज्ञो विप्रहृदति नोतः गतिः स्त्री
सार्गगमने ज्ञानेयात्राभ्युपाययोरिति विस्मः पते नरेस्व
रो योधिपतिः रावस्य द्योधनस्य नगरी हरिप्राहिणात् अग
दं भुजालं कारं विभ्रते उल्लसन्महत्त्रे जोयकं सुवेदं सूनो

३७ ॥

रा.
पा.
५५

जैनस्य हृदये कर्तव्यमानं दत्तं तत्त्वमन्यत महत्सवने
 जोसितिविष्णुः ३० ॥ समाननिर्जादमुदीरयन्नेव सुह
 रमधानमतीत्यवेगात् प्रपद्यमध्यपरमदलस्य दृष्ट
 जानमभीः सभायां ३५ ॥ सौगतासभायां राजानरावणोद
 दशोपपत्त कौटुशः प्रभीः भयभूताः परमदलस्य प्रभुस
 हृदस्य मध्यप्रतिप्रद्यगता सुहृदमधानमतिक्रम्यवेगात्
 वात्विष्वाकाशेयानस्य वाहनस्य निष्कारं प्रावृमुदीरयन्
 प्रकाशयनिति सभार्यमिति कुर्वन्प्रातः मेदोदरीसहितं
 पत्ते सहविक्रलो राजानेधनराष्ट्रदृष्टसभायां भीष्मदो
 णादयो यस्य परगुणस्य पराष्ट्रस्य मध्यप्रतिप्रद्य ५३ ॥
 वलाधिपे भीष्मसुविरुपेन प्रसिद्धं भूविश्रवसे हरितं स
 कर्णशल्यं वचनं चोच्यते च काशगभीरमहायज्ञानं ॥
 वलाधिपेः सहविरंगदोवानरः स्तंरावणं युधेवर्तमानं व
 चः प्रवोचत् उक्तवान् कौटुशं प्रकाशं गभीरं महस्यार्थं
 जानं मयं सप्रहं यत्र तं वलाधिपेः सैनिकैः राक्षसेभ्यः
 भीष्मानिभयानकानि मुक्तानि वक्राणि येषां न्याविधे
 स्तेरुपेनं यत्ने प्रसिद्धानि धूरीणां वृहन्नि अवांसिकर्णा
 नियस्य सतथा दृष्टानतत्तात्कार्णवाङ्मयकोटुशं वचः
 कर्णयोर्व्याजानकत्ताशाल्यमिवास्त्रविशेषमिव पते
 सहविरः कृत्स्नः तं धनराष्ट्रं वचः भीष्मः सत्प्रधानं येषां तैः
 सैन्याधिपैरुपेनं प्रसिद्धो भूविश्रवः सौमको राजविशेषे
 यत्र सहकर्णेन राधेयेन शल्येन मद्राधिपेन च वर्तते सक
 णिशल्यमिति ३५ ॥ अनात्मवशोचितमायं गहितं सव
 फमित्रस्य जलस्य च स्मरं त्वमग्रयायोनयपारदस्य ना
 विरोधसौहृदाविधमेहसकथं ५४ ॥ ईदृगिवधे विरोधे वै
 रं त्वं कथमिह मे चेष्टसे त्वेकोटुशः नयस्य नीतिशास्त्रस्य
 पारदस्य नोपारगामिनो मप्रयायो प्रयमगापः कौटुशं
 विरोधनप्राप्तनोदशस्य उचिते योग्यं अष्टैर्गहितं सहव

फमित्रेर्त्तनेयत् जलस्य तव स्मरं मर्दनं नयक सुभ
 यत्र त्वत् ५४ ॥ तस्मादस्मादिरसकलहाज्ञोक्तमात्मीय
 गोत्रं क्षोणीभवेति न सुवितामात्मपालो महेला चोचेति
 स्मरुमहेश्वरश्चाणयो प्राणराशीन्सोद्धानां कथिनिजस्व
 हृदं फमित्रात्मजानां ५१ ॥ अस्मात्कलहादिरमत्त तप
 शोतोभव आत्मीयगोत्रं स्वजलस्ववर्गेणोत्तरादितोषो
 भवेत्तमायमहेला सीतोवितरप्रयत्नमुविताचोर्ध्वानीतो
 आत्मपालः आत्मरक्तकः सन्निति नोचेद्यदि पवेनकरिष्य
 ति तदाजिज्ञोर्जयनशीलस्य रामस्य प्राणांशोणयेपरमरा
 ये मोहोधानो मुग्धानो सुहृदो मित्राणां वेषतां स्वजनानोभ
 त्पानो सेवकानां निजमात्मीयानां आत्मजानां पुत्राणां प्रा
 णराशीन् उपहृष्टपहरीकुरुवितेरनित्यात् कथिमेयामे प
 त्ते क्षोणीभवे कथिष्यरायमुवितापूतस्य स्यनानितां मह
 तीचासोदलाचेति महेला सुधिचीता वितरपरित्यज्य दे
 हिनोचेति सोर्जनस्य पारदोणयदनिवृत्त्यमन्यत महेल्य
 महिलावेति शत्रुप्रकाशः इलाकलवे सोमस्य धराणां रावि
 वाचिवेति मेदिनोक्तः क्षोणः भद्रमस्मादिनिक्षोणीभद्रोरा
 जाभद्रांशिवत्तं जरीदेचेति ५२ ॥ निशितविशिष्टं वंशोक्त
 त्रवीरोत्रमांगस्तव कितलहरीभिः प्रोक्षितं भः सरिद्धिः न
 यनिपुणानयावत्ताल्पने क्षोणचक्रं पुनमुपनतकालस्मा
 वधाधत्तसंधिं ५३ ॥ नयोनीतिस्तस्यानिपुनः तस्य सभो
 धने हेरावणधनराष्ट्रवातावत्संधिं पुनशीतं प्रायस्सकुरु ३
 पुनतः कालो यस्य सः यावत्क्षोणचक्रं क्षितिमंडलं शोणित
 सेवां भोजलेयत्रपर्वसरिद्धिः नदीभिर्नद्याल्पतेन पावते शो
 बोवन्नं तद्वत्क्षोणावाणानिशितासोदणास्तेरुक्तं त्रैक्षिन्नं
 वीराणां पुत्रमांगेशिरोभित्तवार्कस्यापुच्छसोदनालहरीक
 दरायत्र शस्त्रस्यान्तमुत्ताप्रजलोहमेदलकोपवृत्तिविष्णुः
 क्षामिसंगदनिपाठः तत्र निशितानां विशिष्टानां सेवेन स

रा.
पा.
८०

सुहेनसंमितमनस ॥ वैषयव्ययितसुतावरोधकप्र
कीनप्रतिरवमेदरोचणी सुयवत्रतवृहापनोविचार
लितावतकुरुकलशोनयेयतस ॥ ॥ त्वेतावतकुरुशोत
येयतसयत्नमाचरस्व कुरुते अत्रविचारवज्रक या
वज्रवृहाणवैषयव्ययितानोसुतावरोधानो सुतस्व
षाणीवोपप्रतिषोपेप्रक्रान्तेनोहनेनप्रतिरवेणमेउरोदरा
णिगभीरोतगणिमथानियेषानान्येनसुगिति पदे क
रुक्कलशोतये यतस्व स्वविचारयथासाव्रितितस्य ॥ ॥
द्विजोत्रमाकोणकशस्यलाघानग्रामानपित्वेनियतेविस
ज्य सुतप्रसाधेनकथिष्टिरेणसंथायमादस्वचिरायराश
धय ॥ त्वेराज्ञासमेणकथिसंथायमेस्येणमुवेनप्रसत्रेन
निष्ठितेसंभिक्षुत्वाविशयसुतमवभवकिक्कला अपिस
मुसुयेसीताविसज्यग्रामानपित्वेज्यदिजोत्रमेनत्राश
णश्रेणेनाकीणोनेकशतस्यलेनायान् यज्ञान् पदे क
थिष्टिरेणराज्ञासंथायद्विजोत्रमेनाकीणोनेकशतस्यलेन
ग्रामदिशेषाणघान् पंचशानिद्वप्रस्थादीन् कुत्ताराज्येक
रु ॥ ॥ परिगतनयविधोविधुतोराज्यलक्ष्मी विषय
सनितासेयोवनेचर्तमानान् बलतलितमहोद्धानात्
जानात्तत्तत्त्वा नमरधुविस्वथात्समात्रकायोपज्योः
॥ ॥ ग्रामनस्तत्त्वासुज्ञान् वसेनसामर्थ्येनतलितम
होद्धानामरधुविस्वतकाद्युपज्योःसमीपमाकाशोःय
समदनेनप्रापयेतिपरिगतानीतिशान्तासामलक्ष्मीविधुतः
पिपरतत्त्वाकुरुनादेनिराते पक्षयोवनेस्थितवर्तमानद
तिशकारप्रसोवःवदः ॥ ॥ इतिहविदनादिनिस्सतासाम
विषदिसज्जनसमतापिवाणी शरिफविचिगकुसहाडेमेनसि
सकारपयनप्रवेश ॥ ॥ सावाणीपरमशयोःसुतासुप्रवे
शनेनचकारतस्यनारुचिरावधेति परिषदित्वेनेनसमा
ना खिक्कतावामहाडेःपर्वतस्यगङ्गाशक्तिविचिगतसदेव

तमोपयोगादितियुक्तप्रकारेणहरेरेगदस्यवदनात्तावादि
निस्सतावहिगनेति पदे हरेःकुसस्यवदनात् परस्यधुतग
सुससज्जनेनभीमादिनेति ॥ ॥ त्वरितसतिवृषाकपेगि
घडुक्रुदिभुजंगमलोत्तनोविपतः विपुक्कलवलसारभने
मेनेतमद्वतिगमरुचिनिरोदुमेत्त ॥ ॥ विपुक्कलवा
एनमरादेरिपुक्कलानोशुक्कलानोवानरसलानासारभ
नेश्रेसंसाभयधुतेना सारोवलेसज्जनित्वायरेत्तेन्याये
त्तनीरेचधनेनचसारनानाथः कुरुजनपदेगोत्रेसज्जनी
येगोत्रेपित्वेतिविष्णुः तिर्यक्विमादित्यतमोराज्ञावित्तरि
नेशीत्रेनिरोदुप्रतिरोदुमेत्त सतीदृशः वृषाकपेरगद
स्यगिराउयतीया धुक्रुदिरोष्टाधुवोक्रुदिःसेतभुजंगमः
कालसर्पद्वसस्यपुक्कलवलस्यपोडवकुलसेत्यस्य वृ
षाकपिःपुमात्कलेशकरेनानवेदसुतिमेदिनीकरः
यथातमोधकारतिर्यक्विमादित्यमिव यथाधकारा
दित्येरोदुमिच्छति उयत तस्यतेजसरोदुनशक्यतेकित्वे
धकारपतेनप्रपति तथात्रापीत्यर्थः ॥ ॥ अथिप्रतिव
लनत्रेयंजसासौबलाये अरिषक्तविरोधप्रक्रमेमुप्र
क्रमे परिषदिनिजनेननेनयासासपूर्वहरिचिर्वालय
तेविक्रमाक्रान्तलोकः ॥ ॥ अथोपगतःपरिषदिसं
दि निजमात्मीयेतेजनेनयासासदीप्रयासास निजमा
त्मीयनित्ययोरितिविष्णुः बालयदेहरिदिक्रमेणाक्रान्ते
लोकाःपरिषज्जोयेनसतया हरिपदे विक्रमेणापाद
विपदेणात्रिविक्रमद्वेणाक्रान्तोकोधुवनत्रययेनसः
लोकस्तधुवनेननद्वयमरःपूर्वप्रथमतःकुलानोसेन्या
नामये अथिमुवेत्तरितेकुतोविरोधेयवपेधुतेमुप्र
क्रमेमु अथिपतीनामीस्यराणोत्तेनसेनेननुत्रेप अत्र
साप्रतन्वेमुप्रकाशदत्यर्थः पदे हरेःकुसानित्तत्तज
स्तेनयामास विष्णुपंचकारेत्यर्थः सौबलायेपु

शुचि.
पा.
५१

नयेवलिपुत्रेसर्वमिवेतिशेषतल्पम् ४६ विविचि
धुविचतल्पेतायमानेमहोभिः प्रमथनपरधामालोच
नानिप्रतिज्ञन् ग्रितिमिरनिगसाट्पीयन्विस्त्रुपे
मिहिरद्वसमुद्यत्सर्वभूतेरपोसि ४७ सौगदः सर्वभूतेः प्राणि
भिरशोसिततः उचमिहिरद्व रविचिवोपि सर्वभूतेरत्तपते
उभयविशेषां प्रमथितं परेषां प्राणानामतेजोयेन प्रमथितं
रेषां मृतेषां ज्योतिषां वाधासयेन स्तेनानिप्रतिज्ञन् परेषां लो
कोनां नयनानि पराभवन् पराभवं नयन् तल्पमेकदेवदिविधु
विचचिनरयमानैः प्रसरद्भिर्महोभितेजोभिरितिहेतोर्नृतीया
ग्रितितल्पस्यतिमिरस्यनिगसाट्पीयस्य संसारस्य उपेक्षयन्
पदे इति कृत्वा विस्त्रुपेनानास्वभावसौन्दर्यलालकेप
तपद्योः प्रमथितौ नाटकाकारप्रलोकयोरिति विस्त्रुः १
इतीवैकरीकेचलेनास्मवेरितान्तसपररतिविस्त्रुः ४८ परप्र
तापातमसन्निपातात्तकौहीतेजाप्रतिपक्षकल्पे सकृत्प्र
शान्ताप्रनरेवशांतिं प्राप्नुवन् विविक्तो न वेष्टाम् ॥ ५०
सौगदः कृत्वा पुनरेवशांतिं प्रपन्नः सकृत्प्रशान्ताम
पामनेन रविकोतस्य मूर्धकान्तस्य चेष्टामनुकृत्य
हृष्टीकृत्य रोपिस्वयमेव प्राम्यतीति विपत्तः शत्रुकृत्यं
हृष्टमिव न जेतः प्रतिप्रप्रवतीर्य परेषां प्राणानां प्रताप
पवातपः तस्य सन्निपातात्तगात्र पदे कृत्वा विविस्त्रु
पदप्रत्ययमेव संयुजति ॥ ५० ॥ सः तिष्ठन् प्रजन्तनीति
पारदभीसेवीकेः कृतपरपक्षकाराभेदः धूर्तनिर्निकटप्र
येत्यवैविचीयाचष्टेप्रतिनिपतोप्रदाससाधाम् ॥ ५१
सौगदः धूर्तः रामस्य निकटसमीपप्रपेत्तपत्तनननीति
पारगः स्तेवाकेः कृतपरपक्षस्य रावणस्य काराभेदोयेन सः
काराकट्यचनोक्तः पदे सकृत्सो धूर्तः अधिष्टिरस्य
कृतपरपक्षस्य परामिलितस्य द्योधनपक्षिपातिनः कारास्य
गधेयस्य भेदः जातयोयेन प्रत्येकैरेषं समाने ॥ ५१ ॥ अद्याम

कालोत्पत्तिर्न्यकं जवतानिरोधाभिप्रेक्षणाय यमांतसा
साद्ययथावृषाः स्वानांसिलोकेवपस्यवाय ॥ ५२ ॥ व
द्यानंतरेन्तर्पतिः रामोचलानि मेन्यानिरोधात्कोपात् अभि
प्रेषणायपञ्चसंख्यगमनाय अपञ्चनियोजनमामस प्राप्ता
पयामासग्राप्तोद्गीतः कालसमयोयेन तथा धेवुराणि
वयथाकमांतकालमासायलोकयते सवाय पयोधिरे
भोसिनिकति पदे तपतिः योधिष्टिरः प्राप्रकालः प्राप्र
चतर्दशवर्षाधिकसम - यत्तेनयाभिगमनमरोतर्दभ
प्रेषणमित्यमरः योधेसमानम् अभिपृक्षात्तेनापावृष्य
तेनाययासेलिपितिउपसर्गात्ततोनीत्तादिनाघत्वंल
दिनेरत्तदीनिलोपेक्षम् ॥ ५२ ॥ साकेभुतासतरितां
मनांसिप्रकोपयन् रमिपतिः प्रयेदे द्विजोतिगीपुर्जमरुति
जन्मरामः कुरुक्षेत्रमिवाजिधूमिम् ॥ ५३ ॥ धूमिपतीरा
मः ग्रातिधूमिं संग्रामधूमिं प्रपद्येप्रपन्नः मसरितां सवेताधा
नोमनांसिचिन्नानिभुतासाकं भुत्वा सङ्गमकं पयन् प्रकृष्टं
एकं पयन् कीदृशः सः द्विष्टः प्राहृन्निगीपुर्जमरुतिः
जमरुतिजन्मरामः कुरुक्षेत्रमिव पदे धूमिपतिर्न
ष्टिरः कुरुक्षेत्रमितिधूमिं संग्रामस्यनप्रयोगतः जमरुतिज
न्मरामरुद्योघंतल्पम् ॥ ५३ ॥ अद्यामनवतगतः सोदरेण
उपक्षेष्टितवतितदभीष्टेसंधितसोपुष्टसौ अपिस्वभटसमे
तासाचमूः कांतिमत्राकवतिविद्वन्लोभेकरापोभाविहीना
५४ ॥ अनेनरेखाचमूः सेनाप्रकरणा आवाणस्य कांतिम
त्रासौन्दर्यवत्तनलोभेनप्रापकरापोः उपयोः शोभवावि
हीनायचतीरिवरावणस्य सोदरेविभीषणेफक्तसोयोदु
मिहोतस्योदुः रामस्यपक्षेप्रितवतितस्यरामस्याभीष्ट
माकांक्षितंविधितोविधातमिहोपपन्नपक्षपक्षगतव
तिसति सासार्थकेषांश्चैवसोविहवाययोरपि केषा
देः परितोद्वन्द्वेसाद्यविरोधयोरितिमेदिनीकरः पदे सा

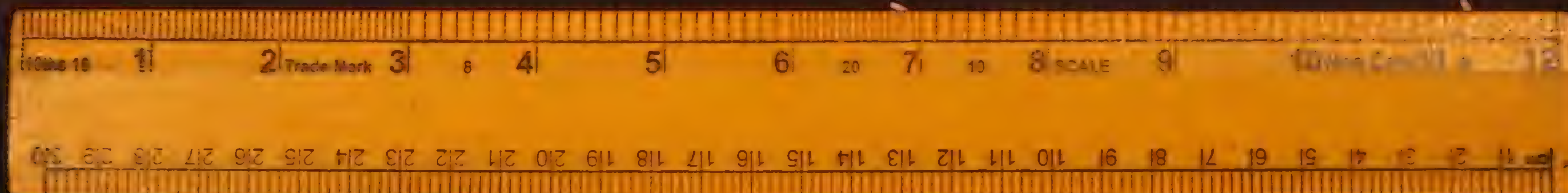
पु.
पा.
५२

चतुर्थो धनसेना कर्णाश्वमेधाज्ञोभाकर्णोभा तथा वि
हीनारहितोभीमेणमहारथेगणनयोद्वलीकर्णाप्रसारोच
नेनमेवयोगतत्पर्यथयतयागणितः कोपायावदीमोजीव
तितावनयोद्वलीमितिसेप्रामेत्तजागतोदिनदण भारते
रातेरुयोधनस्यसोदरेककत्तोतन्नामकेपातसष्टेशुपत्त
गतवतिसतिषोषेत्तल्पम् तदभीज्ञातस्यपातोवितिप्रितव
तिप्रतिनेति ॥ ५४ ॥ अथोक्तसन्दनमपिप्रतिहति
स्फुरादोपनिकामभीमा राणागनेप्रापदशस्यसेनापतिप्रशुना
पुतनापरेवाम् ॥ ५५ ॥ अनेतरपरेवोपात्तगाराक्षसानो
पुतनाचतुः राणागनेप्रापदशस्यसोपावणसश्वसेनापति
स्तेनप्रशुनाप्रेरितासकिंभूताङ्गतानां सन्दनसमीनारथा
स्थानोपजीनाहस्तिनां स्फुरेनादोपेनप्रपवेननिकामस
त्यर्थं भीमाभयानका पते परेषांरुयोधनादीनां सुपास्या
प्रशासनीयावाको सेनावेत्तशस्यसेनारणागनेप्रापत् य
स्यारुयोधनेननुजाप्रेरिता पुतनाअनीककत्तापुतनातुवि
यासेनायायसेनाविधिषोषयोरितिचिह्नः रचनाविशो
षवृत्तीषोषस्तिते ॥ ५५ ॥ विलोकाजिह्वः परमालो
नक्षिनाप्रियापायभयान्तोपि स्तेर्यप्रपेदेहविषोमलचुम्भा
रस्यप्रभाविक्तमशोभिशयः ॥ ५६ ॥ रामोहविर्जनरः स्व
ग्रीवस्तस्ययोगेनसंभेनलज्जुता शोखस्थितिर्येनमः स्तेर्य
प्रपेदे कीदृशोजिह्वः जयनपीतः तत्परस्यप्रपेदेः मालोमो
न्यसपुहंवाविलोच्यहृष्टाप्रियायाः सीतायाः अपगमादयं
वितायतोपितीहृष्टतत् प्रभयादीप्रविक्तमेतपरक्रमेण
शोभिषोभाकत्तं पते निस्तुर्जुनास्तेर्यप्रपेदेकीदृशःप्रिया
सांज्ञाधनानां अपावस्यभयाक्षितंगतोपिसेचितोपिहरेः
ससस्ययोगतउपनिषत् कथितात् लज्जस्त्यरति प्रभावि
प्रभावकत्तंक्रमशःपतिप्राप्ताभिरामः सन्दनः योगोर्ध्वार्
थसेप्रामोभयानसंगतिप्रतिष्ठ वपःस्तेर्यप्रभतेवकिंत्त

कारिषुमेघनेरतिविश्वः ॥ ५७ ॥ चतुर्पसत्रितरसागु
हानोनेन्दुस्तनः कलिताज्यधन्वा बहुवभीमोभविषं
रस्यवधंविधितनवकामदेवः ॥ ५८ ॥ नरेन्द्रस्तनः रा
मःभीमोभयानकः बहुव तरसावेगेनपुत्राणामुपसंति
पुपासनीकत्तासीदृशः कलिताज्यपत्रवधनयेस्यप्रधित्य
पत्रित्यर्थः कल्पवलीकामधेनुरितिप्रविशंश्रामेस्थाने
श्रंवरस्यदेवविषोमस्य वधेनाप्रांविधितनविधातमि
ष्टीन् कामदेवः कन्दर्पदेवपुत्रात्ताव्यकर्ता कामदेव
इवकन्दर्पदेव पते नरेन्द्रस्तनर्कधिष्ठिः भीमोबहुव
पुत्राणांभीमोज्ञानापोषंसमानम् कधिष्ठिरोभीमादी
न्मस्तर्कपरवलोगतदतिभावे ॥ ५९ ॥ इतिराचव
पांडवीयेमहाकाव्येसंस्मृतयोगालंकाद्वारकाजहसे
जगमनेनामसमनःसर्गः ॥ ९ ॥ अथरघुनृपस्त
नोरेकतस्यायमानेवधरितजगदेतत्तारकोदालो
चे यत्तमपुत्रभयसेनोद्विभित्तौहामभेरीपटहृष्टजना
दाधातगर्भनभोभूत् ॥ १॥ अथानंतंरघुनामोन्
पस्यस्तनोरासस्यराचवयेतियावत् लघुपीत्र्यया
स्यान्पस्यपह्नोर्कधिष्ठिरस्यवामस्य चेंस
समर्थस्य कोदणधनुषोचोक्षितपादेमावधीरित
जगरांयथासादेवमेकतत्पायमाने उपवितेसति नभो
मगनमेवमधुत् बहुव श्रवधीरितंजगदंज्रत्याहंवि
स्वचक्रंयत्रेत्यर्थः किंभूतेकगपदेकपेवोभवसेनयोः रा
मरावणयसेनयोर्कधिष्ठिरस्योपनसेनयोर्वाउद्विभि
तेनवधितनोहामेनोद्वेनप्रवेदेनयेरीनुदुभिपटहाश्व
जामोहनादेनपादेनाधातोमभयंनरेयस्यत्रया ॥
रणधिविलारेणोहरीरादेवतृणांस्वगपतिजगदह
कृत्तानामप्रवृत्ति सुदहनिर्वापिप्रतिनोचेतनाभिः

त्तिनिमयसुतविश्वं पञ्चतन्मात्रकं वा ॥ १ ॥ अतदेताञ्च
 र्षेणाणिनां चेतनाभिरिति निरधारितनिर्धारिते किं तत् वि
 श्वं किं त्तिनिविकारं पार्थिवमित्यर्थः राजसमाक्रान्तत्वा
 त् पञ्चान्तरेषाञ्च तन्मात्रकं वा पाञ्चत्वद्वयमिति कथं रा
 मो संश्रमभू मोराररेणो संश्रमरजसिह्वांशीञ्च त्वयं नार
 दपदहादिस्येनो जगदहं विश्वं स्थगयति पितृधनिमतीति १
 न्यक्ततापस्य कृतान्वेषो प्रवृत्तिर्यत्र तदिति सुविशेषणं वा
 १ ॥ काष्ठाः क्वापि विलिखिरे कवलितः केनापि भानो
 र्तिष्ठः ऊजाप्यसमहर्जं गाम ऊहचिन्नष्टेन भोम एलं
 कोनात्तापि विलोचनस्य विषयः कालक्षयाकाप्यभूद्ध
 त्मा एरोदरपूरणं रागमहीरेणो तदा तद्धति ॥ तदा रामराव
 णयोः क्रूरपाणवयोः सेवयोः बायसेणादृष्टिनेरगमन्तरे
 णो ब्रह्मा एरोदरस्य विस्मोदरस्य पूरणं तद्धति तत्तिकापि
 कालक्षयायोगांतं कालशत्रिः संसारकालो भूत् यत्र वि
 लोचनस्य विषयश्च लोचनं यत्र केनापि नात्तापिनत्ता
 तस् तत्तद्वृत्तमेवाह काष्ठादिभ्यः क्वापि विलिखिरे विली
 नाः अकस्मादेव ज्ञात रत्यर्थः अहो कष्टे दिने क्वात्तं ज
 गामन भोम एलं कतविचष्टं ऊजाप्यदर्शनेन तं यद्वा नर
 कारः शिरश्चालने काष्ठादिभ्यः क्वापिन विलिखिरे अपि त
 विलीना एत एवं सर्वत्र विलोचनस्य विषयः केनापि नापि
 अग्निर्केनापि ज्ञातमित्यर्थः ॥ ३ ॥ आरभ्यो मदसलिलं
 मदद्विपानो मापि हिक्कारिकरपीकरोत तच्च भूरेण ज
 लधरागर्भवारिणीत्वात्सस्मिंधोरपि निरपादयो प्रवाहं
 ध ॥ अरभे उद्गमकाले प्रथमत उद्गमकाले भुवि पति
 तं मदद्विपानो मात्रा नो हलिनो मदसलिलं कर्मभूरेण
 निरपात्त निपिबतिस ततश्चाधिमिकाले विमरति स
 ति प्राद्यतो मज्ञानादिका विज्ञाकराणां हता नो पीकोर

परजलेनिरपात् तन्मञ्जोर्ध्वगम्यति सति जलपराणां मेवा
नागर्मस्याभ्येतस्यवापि योत्सवस्त्रिषोः स्वर्गस्यतिथोर्गपित्तः
क्रमेण ग्रहोपराहं निरपादिति सप्रवाहस्तप्रवृत्तिरस्यादा
पि स्त्रोतसिवावर्णीति विषयः ॥ ४ ॥ प्रचलितहरिवक्त्र
स्मिन्नमूलोपितर्पन् नभसि कृततिरोधः प्रातिवृत्त्या च गता
अपरमहीया वृंहसा मेहिकेयः सप्रदिधामिरेणुतिस्म
भाउन्मरासीत् ॥ ५ ॥ धराणाधुमेकस्थितो रेणुस्तिग्मभाउ
ग्रादित्यन्योत्सीत् श्रुत्वात् सपदितत्त्वणा देहसाद्वेगन
अपरमहीया वृंहतरः सैहिकेयो राक्षसि वृद्धो रपि विषोषा
प्रचलितज्ञो हरयो अस्याः वानराश्च तेषां चक्रेण सप्र
हेनस्मिन्नमूलं यस्य तथा यत्ते प्रचलितेन हरेर्नीराधरास्य
चक्रेण स्मिन्नमूलं यस्य नराणां प्रतिवृत्त्या पागमात् नभ
सि श्रापो कृततिरोधः हरोः स तथा सामानेपोषम् ॥ ५
असरोजभवसमस्तुर्वलोकप्रद्वमतिरेणुमण्डले नूनमा
हितभयं यमीलयन् आस्करेन्दुनरनेविशदुपमान् ॥ ६ ॥
सरोजादस्त्रजा उद्भवे जन्मसमसरोजभवौ ब्रह्मानस्य सम
द्वहेतस्तसरोजभवसम तन्मया सरोजभवसप्रपयंतं सर्वतः
सर्वत्रेण मण्डले रजस्मृहे लोकं प्रवे उद्भवति अक्रमति
सति नूनमुत्पेक्षां विराट् पुमान् परमप्रतप्तो नाशयणः
आस्करेन्दुनयेन सह्यं वेदं प्रपेक्षन् यमीलयत् निमील
यति स्म ग्राहितभयं यया स्यादेवमिति ॥ ६ ॥ उहास
उर्ध्वनिविसेष्य लवृत्तिरायदारुणा जमलिनो वसनंतं
गी श्राष्ट्रगणानिलकानिषलानि शुभ्रज्योतीं वीरानि
करः सरस्वतीरीणाम् ॥ ७ ॥ रेणुनां निकरः समूहः
सरस्वतीरीणां मलानि अचुम्बत् चुम्बति स्म तत्राणि
नरतिभावः रागी च काकु कट्व उभयं विषानि शिवा
रातहारात् उद्भूदेन उहासेन वा उर्ध्वनेन विसेष्य लयसा
श्वित्तर्जनिर्विवरणा जीविकेऽपि लयादिप्रवर्तनरतिमेदिनी

रा.च.
पा.
८४

करः आराधनसमीपयोरिति विष्णुः आराधो आराधो गायस्य
माननो विमोदयेन सतथा वसनांतं गीवसनांतं तलाप्रः सर्वत्र सः
सनम् ॥ ७ ॥ अकालजलदावनीगलितरक्तधाराहता कंठी
इकरवत्तन्मचमहोर्मिहृद्भासिता रणावृणितसैनिकस्तत्र
सिद्धमृत्वाचसा रजोजवनिकापानैरपससारसेनाप्रावात् ॥
८ ॥ रजपवज्रवज्रनिका आभ्यादनपटः सासेनामृत्वात्
अपससारहरीवधुव पनेमन्दयथास्यात् कीदृशी अकाले
जलदावनीमेव पेक्षितस्याः गलितया रक्तधाराहताहताहति
मूलोत्कालरुधिरहृष्टाहति चमृत्लेयथः रक्तहृष्टिलदासे
ग्रामसूचिकेति भावः ततश्च करीन्द्रस्य करदंगाण्यस्या
त्तरदिग्दमहोर्मिभिः रुद्रा अत्रपदाशिलापणमेति नवस्यादे
इत्तः कटकटकाकयोरिति विष्णुः राणसमरेवणिताः
क्षताउग्रकाये सैनिकालोक्षितज्ञेन रुधिरासिक्तमृत्लेसा
तथा ॥ ८ ॥ आभूमणलमाययोधिवलययादाबक्रवाला
चला दानारापयमापुरतरपरापमसद्यालयात् आब्र
त्याणकराहकपरपुटं तर्जुनीभय आम्पदिक्रवि
कलीधूमिवलयं मेरीरवेभवेः ॥ ९ ॥ भवेवेभयं करेभीती
रवेउभिरादेः उज्ज्वलीहृष्टि आभुवदलेभुमदलपर्यंतं श्री
अर्थादाभिविधोरिति अक्षयीभावः आपयोधिवलययात्
उज्ज्वलयपर्यंतम् आबक्रवात्सलात् लोकालोकपर्यंतप
र्यंतं बक्रवालोद्विभेदस्या बक्रवालं तमाडलेरिति विष्णुः
आनारापयं नत्रपर्यंतं नत्तत्रपयं पारदित्यर्थः आब्रं
दरण्यदिद्वलोकपर्यंतम् यद्वा ब्रह्मलोकपर्यंतम् प
मेरुमगुदं यथेति वा अस्याणः कटाहस्वतस्य यत्कर्प
रं कपालेन स्यात्कालयः पुटं संपुटं नयंते कर्परे कर्परे
स्यात्कपालेन स्यात्पुटं कटाहयोरिति मेदिनीकरः तैला
दिपात्रेन कटाहः कर्मकर्परे इति विष्णुः तर्जुनीं प्रभयेन
भ्रामेन आम्पदिक्रविभिः कलीविहितं वा यद्भूमिवलयं

यस्य स्यादिति ॥ १५ ॥ दिव्यास्त्रयामाशिसानिकवमरिक्ता
रजुवैरामिहोमे स्वर्गोष्ठाकर्षदिव्योष्ठासमरपरीदिव्यो
पानस्रणम् कीर्तितीरात्रिपुलस्रणमविलज्जगन्तुत्प
निर्हारायत्तं प्रणयुतेयरीवद्वृत्तफलमहोमाहनेपोर्य
पोराः ॥ १० ॥ पोराः आनानदायोधः आणयुतेग्रो
युतेयवनेन दिवः कर्मवेनिकारणेद्वितीयविक्रीडः कीदृशी
दिव्यानामस्त्रयामाशिसानिकवमरिक्ताया अपासस्त्रयामाशिसानिकवमरिक्ता
त्वास्थाने अरिक्ताः पात्रुसंगे रजुवैरामिहोमेवामिहोमे
यत्र स्वर्गस्योष्ठायाः सुरगनायाश्चाकर्षणदिव्योष्ठासम
मरीपुरवर्त्मनः अमरावतीमार्गस्योष्ठापानस्रणमारोह
णनिः श्रेणीस्रणं कीर्तिरिवतीरात्रिपुलस्रणमविलज्जगन्तुत्प
लस्रणलेखलेनिनाभार्थं श्रीलस्रजगतः पालस्रनारा
चस्त्रयवण्डयोधनादिवृत्तस्य निहने उत्पादनेयत्तयव
त्पकलसहसोमाहलं सप्तहोयत्रमणनमलं करणम्
१॥ पुरोधलानां विजयधुजस्थितं समादधानेन भाषां
हनुमता प्रवेशिता श्रोत्रपथेन विद्विषामनस्तभीतिर्न
दत्तातिभरवे ॥ ११ ॥ हनुमता विद्विषां श्रोत्रपथेन
सानां मनः स्तभीतिर्भयं श्रोत्रपथेन कर्णमार्गेण प्रवेशि
ता अतिभरवेयथा स्यादेव नदत्ताकटगर्जनं कर्त्तुं वला
सानां सेनानां पुरोयेविशिष्टस्य यस्याधुजजलस्य अ
यं भयमत्यर्थं दधानेन पदे विजयोर्जनस्तस्य धुजस्या
अयं दधानेन अनेन धुजस्थितेन हनुमता दिव्यतोय्यो
धनादीनां तल्पमस्यत् ॥ ११ ॥ वलाहता नीलगजा
भिरमातीव्राभ्रभृताशारभालभीमा सहोदयारम्भ
रागभीरतारप्रणादाक्रमदात्रवडा ॥ १२ ॥ उदीर्णा
तालाजं नृससाराः प्रोक्षाफधामस्त्रवलोरिताच म
हीपते लासुत्रमोक्षाः सेनापातनीकसुवीननाद
अग्रिमणायगमम् महीपतेः रासस्य सेनानाद पादचका

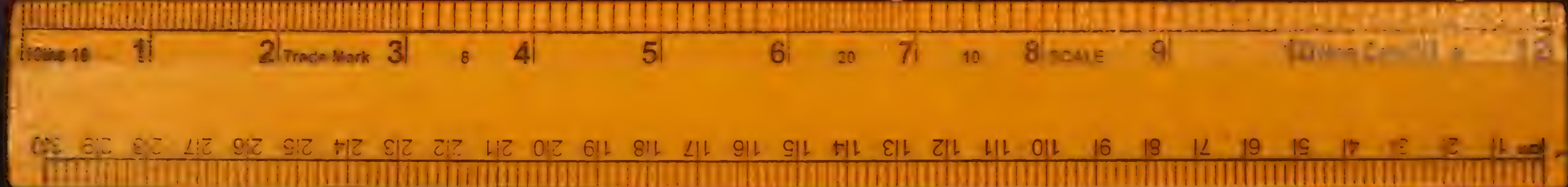
रा. ५५

१ कीट्टीलेन सामर्थ्येन तावीरेणोडता वल -- स
 तिसेनेच वलकान्येकमिति प्रकाशः नीलकजा
 भीवानरविषेष्वाभ्यामभिरामानोदरातीत्राहोभले
 भस्मकाजो वलधनयो यत्रपारभालेनवानरविषे
 णभीमाभयानका सहोदयाय उपवयाय श्रमभउद्यम
 तरा भीरतारा मदान्नाणादोयसांसतादोत्तुधुनाय
 तसा क्रमुदेनवानरविषेष्वाणनवडासस्वडा उदीर्णता
 दिताय अर्जनाः कृष्णाराः तैपवप्रोकाकधानियत्रसाह
 सपाराः शिंपापायां प्रसिद्धतां पुगातरैरतिविश्रम
 मनाकोधेन वलेन वज्रजितमन श्रेष्ठसउलसउत्रमो
 जो वलेयसां सापानानीकानि प्रवेयसांसा पदेमही
 पनेर्यधिपिरस उडतावलेन आसमेततः नीलाः पण
 मायेगजाहस्तिनस्तेरभिरामा तीव्राणितीक्ष्णानि अ
 स्मानिनिर्मलानि भूतानि आकृष्टविषेष्वाणि यत्रपा
 राणां वलेन तेजसाभालेतेजोललादयो रिति विस्मः क
 मुदेन राजविषेष्वाणनवडा उदीर्णतालाहस्तास्फाल
 द्याभ्यां एवेधुनयोरर्जुनकृष्णयोः सारेण वलेन प्रोका
 न्याफधानि यत्रतालः कालक्रिया मानेकरास्फालेदु
 नोत्तरेदिति मेदिनीकारः मन्योयुधामन्योर्भटविषेष्वा
 वलेनोर्जिता उत्रमोजाः योपविषेष्वाः पातानीकोरा
 जविषेष्वाः यधामन्योर्भटमोर्जितो पंचालो दुपदपुत्राणि
 भावते ॥ १२ ॥ १३ ॥ अर्कपनोहीपितमेवनादाप्रहस
 नाद्याहो विवकायां आविभवदेरनरोत्तकोयासाम
 र्ववर्षो ज्वललोहितादा ॥ १४ ॥ ससिंधुराजातरसो
 यभीसासहेति शल्पाकृतवर्जनिष्ठा समिन्तहाकर्म
 रुदक्षिणाचहरोधपुत्रव्यविवाहिनीसा ॥ १५ ॥ अर्क
 पनेति अग्रिमेणकमम् सापरवाहिनी रावणसेनापुत्र
 नरामादीनरुधशरोधत कीट्टी अर्कपनेन राजविषे

षेणोहीपितो मेवनादाप्रहसिता नपाप्रहलोतामरा
 लतोयत्रसा आविभवदेरनरोत्तकोयासाम
 णाग्राभयंकराप्रकापाः प्राडराविस्वादिनमरः सहाः मेध
 णावर्ततेसामर्षः एवेधोवेगो जयतेनलोहितालो नामरात्त
 सविषेष्वाः यत्रसासिंधुराजातरसा उत्रमोजातर
 सा उत्राप्रवेष्वाभीष्वाभीष्वाभयानकाया उत्रभीष्वासहया
 पारावेपुचदक्षिणाप्रवीणा प्रवीणोदक्षिणास्त्रीतदिशि दान
 प्रतिष्ठितोयतिप्रकापाः एहेसापरवाहिनी दुयोधनसे
 नापुत्रन्याधिपिरादीनरुधकीट्टी नकंपेतअकंप
 नाभिभयः सूरलेनोहीपितो मेवनादोयत्र अर्कपत्रो
 निर्भयस्तिभिन्त्रपदेयडा अर्कपनः अर्कपहीपितमेवसे
 वनादोयत्र प्रहसाहलायेवोतेराजानोनायायत्रसाह
 णाश्रिका उज्ज्वलतिलकाश्रिककलिलेनातव्याज
 -- चयालिखितिमेदिनीकारः आविभवदेरायेनराः प्रह
 साते एवोनकोपमायत्रसा यदा आविभवदेरेणानरा
 णामेतकायत्रसा उत्राभयंकराप्रकापदे अर्कपत्रकोपस्य
 वेगेन त्वरायेदिनेन अदिणीरोषोतेलोहितादाः प्रह
 सापचसतिंधुराजातरसा उत्रमोजातरसा वलेन उत्रभी
 सोयत्रसहेतिसाफभाः पालेपुत्राधिपियोयत्रकृतवर्णि
 राजविषेष्वाणि एनिवर्हणयसां अयंविगतोधिमतिल्ल
 मन्वते ॥ १४ ॥ १५ ॥ दुतमधवितवत्रमाश्रितानेस्त्र
 रुदक्षानिप्रतिहेतिरुर्निरीक्ष्य राणाधिविविधेधमहाभ
 जाभ्यां वानराभ्यां श्रेः पात्रोः राक्षसस्यमर्दनेविदधेवि
 हितं अर्कपनोहीपितो मेवनादाप्रहसिता नपाप्रहलोतामरा
 ततोयत्रसा आविभवदेरनरोत्तकोयासाम
 र्ववर्षो ज्वललोहितादा ॥ १४ ॥ ससिंधुराजातरसो
 यभीसासहेति शल्पाकृतवर्जनिष्ठा समिन्तहाकर्म
 रुदक्षिणाचहरोधपुत्रव्यविवाहिनीसा ॥ १५ ॥ अर्क
 पनेति अग्रिमेणकमम् सापरवाहिनी रावणसेनापुत्र
 नरामादीनरुधशरोधत कीट्टी अर्कपनेन राजविषे

+ मरिजलमर्दनम
 श्विनन्नाभ्यां ॥ १५ ॥
 अश्विनन्नाभ्यां
 वदिविधाभ्यां + १५

+ इयोधनादिमर्दने +

रा. ५३

रस्तोवत्र सट्टणमपेदीतोयत्रस्तुंती अशनेरिव वज्रसे
वप्रभायस्यापेवृतायाहेति स्यादनिरीतमिति विप्रोपला
द्वयं पोषं समानम् ॥ १९ ॥ रथान्त्रयेर्वाजिभिरवैजोत्रात्र
भानिभेः पत्रिभिरवपत्रीन् समीरस्तुः समरेपरेषां त्वा
लानि वीरः प्रसभं भज ॥ २० ॥ सतीरसप्रजोहृन्मान
परेषां रिपूणां राक्षसां बलानि सैन्यानि वभज किंजितं रथैः
सन्तः रथान्त्रयं हिंसन् वाजिभिरप्रेरितो म्यान् रथे
गजैरिभान् कविणाः पत्रिभिरवपत्रीन् पदात्तान् समरे
ग्रामे प्रसभं हृदेन वीरः विक्रान्तः पत्ते समीरस्तुभीमसेनः
परेषां दुर्योधनादीनां तल्लभन्त्यतः ॥ २१ ॥ बृहद्व्रतित्वा
द्विधानदत्ताः सेनापतिः पावकलञ्जलत्वा नरेन्द्रसैन्या
निजगोपनीलः शिखण्डिसेनानियथाबुवाहः ॥ २२ ॥
पावकादग्रलेञ्जन्मयेन स पावकजन्मानीलः नरेन्द्रस
रामस्य सैन्यानिजगोपरस्तनीलः पणामलोमुवाहाशि
खण्डिसेनानिरुहति यथातद्वत् शिखण्डिनाकलापे
स्याद्गोयारिमयोर्यो रिति मेरिलीकः सैन्यज्ञीवंचलेने
नासमवतसत्वाविदिति बृहस्पसेनो रचना प्रकारस्य
सूचीमुवाहः प्रतिबृहस्पचविपरीतसूहस्पविधानेक
रेण बलः ऊषाकाः पदे पावकात्तन्माधुष्टकन्तः सकि
लाग्निज्ज्वालात्तमधुत् इति प्रमाणं नरेन्द्रसैन्यानि कपिष्टि
रसधुष्टकस्य सेनापतिरभूदित्यर्थः पोषं समानम् ॥ २३ ॥
व्यापृतानां फपयो धूमीमां मत्तं धूमानां चरापटिपटि
सुम् पलाशिभिर्ग्रीवशिखिर्बभूधे सवृक्षयोः सुवरा
तिनेनाम् ॥ २४ ॥ सहस्रजो राक्षसस्तुः सुग्रीवः अ
राते राक्षसस्य सेनां ब्रवाधेना भित्त सेनां कीदृशी मदेना
न्यानां हस्तिनां सुताः सेतैः पटिपटिपटिनां व्याधुना निके
पितानि नवा विधान्यकथानिये वेवे विधेयो धीमाभया
नका विषावेर्षोर्षोर्षोः द्राक् जटिति पलाशिभिः

राक्षसेर्लक्षितान् लक्षणेत्तनीया पलेमांससपित्तो
घाने पलाशिनः पत्ते पलाशिभिर्मांसभक्षणदंष्ट्रैर्विधि
पौर्वोर्षोः अरातेर्द्वयोपनस्य सैन्यानि सहस्रांगीकोट
एयोसहस्रप्रतिद्वयसहस्रवर्जिनः ॥ २५ ॥ विभीषणो
दर्शितभर्तृभक्तिर्यद्दिदृक्षाकलभुः प्रसपेन तपाव
रेन्द्रः तपयोवधुवैकान्यानीकानि निपाचराणां ॥
२६ ॥ विभीषणो नाम तपरात्राणामीश्वरः निपाच
राणां राक्षसानां अनीकानि सैन्यानि तपयोवधुव
क्षिणोति सप्रपित अनीकान्येवानीकानि सैन्यानि अनी
कानि तपयोवधुवक्षिणोति स किंभूतः दर्शितभर्तृः
रामस्य भक्तिर्येन फडिप्रसपेन गम्यन् दिगन्तेन भयेना
कुलाभुः स्थाने यस्यादिस्तोभयधुना चेद्वफस्य सप्रीह
तिसवेति विप्रः धुः स्थानमात्रे कथिता धरणा मपि यो
धितेति च पत्ते दिदृक्षाकलभुः चटोत्कचः दुर्योधनप
क्षितानि पाचराणां यने कानीत्यर्थः ॥ २७ ॥ परिस्रु
रत्नामृकमणलेयत्पात्तजोवानरवीरलत्मा त
तापविद्वेषिबलेष्टुष्टैर्लोकांस्तुलेति चणभारः
२८ ॥ अथाऽनेतरं नृपात्तजो रामः विद्वेषिणः शत्रोः
रावणस्य बले सैन्यं प्रष्टुं वैवाणोस्ततां अतपत् किंभूतः
परिस्रु रत्नपुरत्नामृकमणलेयत्पात्तः वानराणां वी
रः सुग्रीवाद्यो लक्ष्मणादि विप्रानि चणभारमय
वेः किरणैर्लोकानि च पत्ते नृपात्तजो र्जुनो विद्वे
षिबले दुर्योधनसैन्ये वानरवीरो हृन्मान् लक्षधुने वि
जयस्य सतथा तल्लभन्त्यतः ॥ २९ ॥ त्रिनस्येहनके
तपयित्तरामस्तुजात्तधुवधुना सैन्यस्त्री ज्वरं भोक्ति
कवदिः का रस्तु रत्नाहसाः कीदृश्यलचारणा हणस
ताः सैन्ये प्रदेवहिंसां प्राप्ता मोचनविधिकारचरिताश्चैरुल
दीयाः पाराः ॥ ३० ॥ तदीयास्तस्य रामसे सपरावाणाः

चेष्टुरन्ति सत्यर्थः केषु देवद्विष्टां राक्षसां वलेषु १
ते कीदृशाः लूनेऽस्मिन्नेः स्यन्तानां केतविधेयैः पति-
भिः पदानिभिः तयोरेवैष्यस्यैरातपत्रैः मृत्तधूमिः स्व-
कालकैः बंधुवारस्याः लूनेषु तेषु बंधुरेषु बंधुरो-
रस्मो निप्रेहि ते तबंधुरेति विष्णुः कैद्यानां समवीता-
नां यो धानां स्त्रीणां ऊच ऊं भती मो क्रिकानो हाराणां बहिः
कारे हरी करणे स्फुरन्ता ह संयेष्टां ते तेषां तासां स्वामिनो
वधादलंकारश्च्युत्तत्वात् वीराणां योऽधानां सरस्यल-
स्य वल्लसो हाराणां विदारकाः शृणु संश्रवाः वीरोरस्यल-
स्य रुक्मांशुत्वादिपाठांतरं वीरोरस्यलदा रुक्माद्विदा-
रणादरुक्मांशुत्वालोहितश्रवाः कलाकारेण कृते मा-
ह संदमने पित्रेति विष्णुः एते तदीयाः श्रुतौ न संख्ये-
नः सैत्ये प्रयुगो धनादीनां देवद्विष्टां यो धनपक्षापा-
तिनां राक्षसानां प्राणो मोचनो निर्विकारचरिता इ-
ति योज्यं समानमन्यत् ॥ २१ ॥ निघातयेत्तो धुजि-
काननानि ति हारितो तं यकरीन्द्रसेना महेन्द्र-
ज्ञा पतिरान्निकाशानसे हिरेतस्य पारा विपक्षैः
३३ ॥ तस्य राससा ऊर्जस्व वापाशः बाणाः द्विष्टाः
हैरावणादिभिः युगो धनादिभिर्वा नसे हिरेन सोळा
कीदृशा धुजाः केतव्यपवकाननलानि पातयतः
धुजकाननानि धुजसमूहावेति विधाविता उन्नगाः करी-
न्द्रसेना गजोत्तमसेना ये ते महेन्द्राणां शक्रेण मक्तस्याश-
नेर्हंशस्य वत्रिकाणां कल्प्याः निकारो निघातयेत्तस्ये-
ति विष्णुः ॥ ३३ ॥ चरेत्तथा दौरच्यु राजसूत्रविधा-
दिनां निघातयेत् विपादैः गार्गीमुह्याय धनविधन् १
ना द्वाजरो देवदत्तावभासे ॥ ३४ ॥ रक्षु राजसूत्र-
गमः नरो मज्जयाः साक्षात्सत्यं कृतपावी रघुदियद्भे-
वो विष्णुः श्रवभासे मुष्मते अजौ समरे चरन् विपादैः

बौणेर्विपाटितमिच्छाताग्रानिचमः पादुसेनायेतसः गा
 एरीवमिवोद्भूयित्तैकफक्तेधन्विधन्वन् केपयन् सा
 लात्पत्यत्तत्तत्पयोरिति विष्णुः पत्ते नरोर्जन उद्भायिगा
 एरीवधन्विधन्वन् सात्ताश्रादुराजसुत्रदेवोरामद्व
 प्रोषसमाने देवोत्पत्तेस्तोत्रं सिद्धान्तप्रसक्तमिन्द्रियमिति वि
 ष्णुः ॥ १४ ॥ अथ राधाधिविभीषः प्रोञ्चलमेव नारः स्फ
 रदविस्मरोपायोपासुर्दृष्टापाः विषदकततिपातेनित्यव
 द्धप्रतिज्ञः स्फुटमलभतहोलेर्विक्रमस्यावकाशम् ३५
 अथानंतरमेव नारोदात्तसः दोमयोर्भुजयोर्विज्रमस्य स्फु
 टे प्रव्यक्तमवकाशसलभत प्राप्तवान् राधाधिविभीषो भया
 नकः प्रोञ्चलशुभ्यासादेवं स्फुरतामविरवां निविडानं रोष
 लां बाणानां मारोपणोर्दृष्टाः चापेधनुर्यस्यसः द्विषतां पा
 त्वाणामकतस्य दृशसहस्रस्य निषेधज्ञाप्रतिज्ञायेव सारोप
 रोपोणबाणयोर्मैद्वीकरः पत्ते भीष्मो गंगेयः प्रोञ्चल
 यन् सिंहनादोयस्यसः दृष्टाद्विसर्पयंतं द्विषतोषाडूणां
 युतानि दृशसहस्राणि नित्यं प्रपहन्तानाथिष्ठाभि रतिगीषे
 णाप्रतिज्ञातम् ॥ १५ ॥ रोमां चित्तद्वयधुवो गिरयः प्ररोहत्स
 तास्वाध्रपटलीजटिलास्वाशाः श्रंतपूजंतिभिरिवांचितं
 मंतवित्तं तद्वाणसंततिनिरस्तकदण्डधुवन् ॥ १६ ॥
 तस्य सिंहनादस्य भीष्मस्य बाभयानकस्य बाणसंततत्यातिर
 स्करणाद्बुधो रोमां चित्ताः काटकितास्वगिरयः पर्यताः
 प्ररोहत्स तास्वजायमानपत्तास्व स्थाप्यादिशः सुभ्रा
 लां मेघानां पटलीभिर्जटिलास्व श्रंतरिहंगगनाभंतरं
 पाजंतिभिः पद्भिर्भिरंचितं ग्राभमिव पत्तानोदमभूत् तद्वा
 णासंततेस्तिरस्करणादन्त्योन्त्यसेपणादेवमभूवन्निति ॥
 १६ ॥ सुवेदसेतनधृताभिर्मस्त्रं नामद्वा रथोभयमनोरथः
 कृताः परेदुरीक्ष्यः सवधुवतेजसार्चिव्यं यामधमधिष्ठ

रा. ७.
पा. ७८

तद्विचः ॥ ११ ॥ समहारयोमेवनादः परैः पात्रभिर्निरी
तः त्रयोपनोदधुव तेजसाबलेन दिवोमध्यमधिष्ठितो म
ध्वदिनेरविरिचसोपितेजसा निरीतो भवति तेजो दीप्तो प्रभा
वैवस्थात्पराक्रमोत्तसीति मेदिनीकारः सकीदृशाः सुवे
इसेतानधुवा वालिपुत्रेण मदेनाभिमन्त्रनाभिगतरोषे
ण भानो मनोरथो यस्य पंचकृतः यद्वाभनामनस्व वेग
पालित्वा इत्येवमथ कृतं हिंसां प्रस्थाति कृतः हिं
सकर इत्यर्थः कृतं फले मथैव विहितं हिंसां विधि वि
स्यः पक्षे समहारयोभीमा परैः पात्रभिर्निरीतः कृत्वा
निरीत इत्यर्थः अभिमन्त्रनात् भद्रा पुत्रेण भद्रमनोरथः
कृतः सुवेन्दुसेतावाः सपवधुस्तुतिर्यस्योति तस्माद्वाधु
रित्यस्य ॥ ११ ॥ तेन दिष्टोऽस्मिन् दर्शनेन सुजघ्वाणी
विषराशिस्तथाः त्वाप्रावेष्टात्तद्वत्तद्विनिर्जरात्तन्
शिवाश्चकार ॥ १८ ॥ अस्य आशीर्विद्यावशराशीर्विद्याः
सर्पवाणस्तुष्टावाणिः सन्तुष्टः उद्योभयानको अप्रक्रमे
स्यात्तद्वत् सुतरितं गमनमद्विष्टाच्चिरं तत्तलमवकाश
पुनोऽपि हिंसेतकारस्तवान् नकारश्चिच्छालेन अपि
तद्विवाश्चकारेति यद्वा विवाच्चिरं तालेन चकार श्री
चिरमेव चकारेत्यर्थः कीदृशत्वेन मेवनादेन मुक्तस्त
तः पक्षे भीमोऽप्यशीर्विद्याद्वयसर्पवाणराशीर्वि
द्यास्तुष्टावाणिः सर्वात्मा एवेहेनोत्तपाः सुवेप्रदोषे
पुनोऽपि हिंसेतकारस्तवान् ॥ १८ ॥ तस्यापान्तनवोद्योगे मेव
नादेयथाधुनाः सुवापुः प्राणसन्देशं मुहुरावातनरेष्ठः
॥ १९ ॥ मेवनादे रद्वजिति आशान्तनवोद्योगे सति प्राणो
नवस्तुष्टोभिनवोवा उद्योगेयसंश्रामस्येमेणानाश्रिये
सति यथापान्तनवोभीमस्तद्वजोद्योगे राणावयमसतथा
उदासः कृताः येवानरेष्ठः सुग्रीवाद्यप्राणसन्देशं ॥

वापुः यथा मेवनादे सति अधुनाः पथिकारवेपि पक्षे
पान्तनवस्य भीमस्योद्योगे मेवनादोपासः यत्र पक्षे भूति
सति नरेष्ठराः राजानो अथादिपक्षाः प्राणसन्देशं मुहुरा
पुः उदासपक्षे चित्ततथा पान्तनवोद्योगे मेवनादोय
थाधुना रतिपादः तत्र मेवनादे रावणापुत्रः तथापान्त
नवोद्योगोद्युक्तः यथाधुना वत्सगावानरेष्ठराः प्राणसन्
देशं मुहुरावति पक्षे तथापान्तनवस्य भीमस्योद्योगोद्युक्तः
तथा नरेष्ठराः प्राणसन्देशं मुहुरावत् उदासमनोहृताः
मेवनादोयत्र सतथा ॥ २५ ॥ सुवेन्दुसेतालीकचपुः
परेष्वाधुना यथापान्तनवोद्योगे मन्त्रोद्योगे विवल्स्यभे
क्याश्चेतयथाः पुंजमसौ लक्षे ॥ ३० ॥ सुतो मेवनादः मे
नेयथाः परेषां पात्राणामन्त्रेणालीकचपुः सत्यदेहः प
क्षः सन् यावदमिदं धनाकथाः प्रावेतो मित्रा सुयस्तावेत
लक्ष्मीकृतेति यावद्वधाराण रतिसमाप्तः पक्षे सोभीस्यो
गजविशेषं वदन् यथाः पुंज यथा राशिभिन् एवमे
व यद्वाश्चेतनामानं भद्रस्ये यथाः पुंजं च भयं वदन्
वेरिवल्स्यमनोमानसं यथाः सन्नेयं ज्याश्चेतो विविशेष
तस्मैष्ठ्यः स्तेन रतिवाश्चेतो हि पादिभेदो रिति ॥ ३० ॥
नरनायणो सात्तादित्तो रमलक्ष्मणे सचको सति
रश्मिकेनागद्वयधरेः परैः ॥ ३१ ॥ समेवनादलो गम
नस्मणो कर्मणी सचको वक्रं मेनं तत्सहितो नागद्वयध
रेः परैस्तिरश्मिके अवसन्नो चकार नागपाशतो वहा
वित्यर्थः सात्तात्तरनायणविष पक्षे स भीमो नरना
यणो अर्जुनकुलो तिरश्मिके अवसन्नो चकार रमल
क्ष्मणाविव ॥ ३१ ॥ इति वार्यमपरेष्ठराणां शास्त्रासी
धमवलो वयसरोषः नागवह इव मन्दरेपोलः स्थैर्यमा
तमात्तमत्तजतिस् ॥ ३२ ॥ धरणीशो गमः आत्त
गते स्थैर्यमत्तजतिस् यथाश्चेतव्यमिहादिप्रकार

धर्य

राच.
पा.
५५

कंसनोगतस्थेयं तत्ताजेत्यर्थः कीदृशवनागेवैद्यो मन्त्रः
पौलरवसोपिमन्यनकालेनागबद्धः तस्य मेचनारस्यवी
द्यसामर्थ्यं उपरेत्येदुर्निवार्यं इति वारणीयं विलोक्य सरो
धः सक्त्रोधः पक्षे धरणीपोर्जनकुलोवातस्य भीष्मस्यो
घंतल्यम् नागेन नागदाणेन ॥ ३१ ॥ जिह्वां मया तस्य
पारहितानि वृत्तानि भगवानि निरीक्षमाणः मनुष्यवृत्तिः
पुरुषः पुराणो महीतलं मनुष्यवृत्तं गम ॥ ३२ ॥ म
नुष्यपारीरः पुराणपुरुषो रामो मनुष्यवृत्तं रोषान्म
हीतलं जगतागतवान् तस्य मेचनारस्यजिह्वां सया ॥
हनने स्यात् पुराणायां मेचनारस्यजिह्वां सया हनने
स्योपायैरेताद्यो दिनानि पीडितानि वृत्तानि नैव नानि भगवा
नि निरीक्षमाणः पक्षे मनुष्यवृत्तिः पुराणपुरुषः श्रीकृ
ष्णः अर्जुनो वा तस्य भीष्मस्य जिह्वां सयेति शेषं तलं रोषे
ण श्रीकृष्णे रसादवनीर्यप्रतोदहता भीष्माय धावित इ
ति भावते ॥ ३३ ॥ सपदि भुवनजायेतां दशं संप्रपन्ने भ्रम
निचद्विचक्रैर्लोलहेति प्रतापे स्वरमुनिभिर्वादिस्व
लिलोकाय यायमदृजनिपरसेनै सत्त्वकोलाहलम् ॥
३४ ॥ सपदि तत्काले भुवननाथेन मेतादृशमवस्थां सं
प्रपन्ने सति इति चक्रैर्वा न रत्नैः सृष्टे भ्रमति सति लोल
चंचलो हेति प्रजानोस्तस्य सृष्टो यमपदे भूते दूनस्ततो गते
सति स्वरमुनिभिर्वादि लोकाय यायमदृजनि कल्याण
मकारि अं सत्त्वत्तलादेव परसेनो रावणसेन्येको
लाहलोलो व्युत्थानि विषेष्टेणोत्थित इति जितमित्रे वेत्तप
इत्यर्थः पक्षे सपदि तत्कालादेव भुवननाथेन सत्त्वको
लभ्रमति सति परसेनैर्दुर्गो धनसैन्ये पोषं समानम् स्वरै
व मुनिभिश्च ॥ ३५ ॥ निरीक्ष्य रामा नृजसोऽङ्गलगत्या
नरा विसृजे भुवनत्रये भूषाम् प्रभाववेदी भुवनप्रभोः पर
सत्त्वोचनत्वा प्रकृतिपितामहः ॥ ३६ ॥ पितामहो ब्रह्मा

स्वाप्रकृतिस्वभावे नमो मेव नृजसाज नैद्विजोवधवेति
नात्यर्थं तस्मिन्काले भूषामत्यर्थेन भुवनत्रये विसृजे स
ति रामा नृजलत्सर्पे निरीक्ष्य दृष्ट्वा अङ्गलाः सन् जतो नमु
मोचेत्याह भुवनप्रभो नारायणो पास्य रामस्य प्रभाववेदी अ
नुभावज्ञः आत्मनैव नागपापात् धनमोहो नैव कर्तव्य इति
पक्षे पितामहो भीष्मः परं स्वां प्रकृतिं नमो मेव तथा अङ्गलाः
रामो बलरामस्तस्या नृजसो निरीक्ष्य भुवनप्रभोः अङ्गलस्यो
घंतल्यम् ॥ ३५ ॥ अवाचवा पुनि रवात्तु पातु भूमिश्चकं
पेजलीधलपुले आसीन्महोत्साजदिले नभश्च किवातरो
ज्ञातमधुन भूतम् ॥ ३६ ॥ तदा तस्मिन्कालो किवा भूत
प्राणपुञ्जो नाभुदपित सर्वमेव तथा भूदिति वाक्यः समी
रणः नवात् नवदति सत्त्वपानुग्निर्निरात निर्वाणोव
भूव दृष्ट्वा चक्रे अकंपत् सपुञ्जो जगुर्लुप्येति जैविष
रीनगतिरित्यर्थः नभश्च गगनं महोत्समिजदिलमासीदि
तितल्यमभयम् ॥ ३६ ॥ अथ भुवनवतीणां पञ्चगारिः
किरीटी सपदि पतितमन्त्रः प्रीतिहृद्ये चभिः तमवजि
तभुजगं प्राभावाभ्यां भुजाभ्यां सपि विलप्य पृथुत्वा मव
स्थामनेषीत् ॥ ३७ ॥ अथाऽनेतरं पञ्चगारिर्गुरुत्वं रा
ममपि शिलेहं यथासादेव भुजाभ्यां पृथुत्वा लिग
स्वामवस्थां त्वकीयदृशं निविषात्यनेषीत् नीतवान्
कीदृशः भुवनवतीणां भूतलमागतः किरीजोत्पत्तिः
किरीटी निष्कटवान् सपदि पतितमन्त्रस्तत्तलात्प्रपन्ने
रामो धः प्रीतिहृद्ये मेनोहरे वपुर्भविष्यः मन्त्रः को
धो म्मुद्रावपीति प्रकाशः अर्जितो भुजगसत्तागस्य प्रभावः
पराभवीयाभ्यां भुजाभ्यां पक्षे किरीटी अर्जुनः तं कृत्वा
तथा विधंप्रतोदहत् भुजाभ्यां मवस्थां पातरो घटकारे
ति भावतम् अर्जितभुजगप्राभावाभ्यां निर्जितनागप्रभ
त्वाभ्यां प्रभोरथेभारः प्रभवइति ॥ ३७ ॥ दीप्येयस्तदा

निलज्जवेतंगेगेयमुच्चैर्गेतमात्मधात्वा तृणीकृतात्वात्
 पात्रुमेतं राजास्वर्गोत्सहवक्रसंत ॥ ३५ ॥ राजास्वर्गाः
 स्वर्गोऽरतोभिः सप्तपतेभ्यस्तानंदवक्रसंतस्तद्वत्तरेमेन
 वक्रमानमस्याकरोदित्यर्थः श्रीप्रप्रकाशायशोलज्जवेतं
 प्राप्तवतं संयतिसंप्रभेआत्मधात्वा स्तुतेजसागंगेयेदेव
 एवमुच्चैर्गेतमुच्चैः कृतमित्यर्थः आत्वात्सपात्रुमित्वा
 तृणीकृतत्वावत्रिस्मात्तादवज्ञानत्वात् आत्वात्शृणुः
 पात्रुः येन गंगेयस्यात्प्रिमानौकीलीवैस्वर्गोक्तमेकलो
 रितिविष्णुः ॥ पदे यज्ञाउद्योधत्वास्वर्गोः कर्णादिभिः स
 ते एतेगंगेयेभीषेआत्मधात्वास्वतेजसा उच्चैर्गेतं तृणी
 कृताः आत्वात्सः सप्रायः पात्रुयेन सः त्वात्ताविरुतिवात्
 लनः नत्वात्सः आत्वात्सः तृणीकृत आत्वात्सवत्सु
 उयेनेतिवा तत्त्वमत्यत ॥ ३५ ॥ तत्पात्रुतः स्वप्रकृतिं
 प्रपन्नौ निरीत्यहृष्टो नरदेववयो वलाधिनाथाः प्रस
 भं वभंजः प्रचाएवेगाः परभंदलते ॥ ३५ ॥ तेवला
 तानधिनाथा ईश्वरा दानराः सजीवादयः प्रचाएवे
 गाभ्रुनिपायितवैमनालिनः प्रसभमत्यर्थे नपरम
 एतेपात्रुमालंभभंजर्भप्रंचक्रः नौनरदेववयो नर
 देवसेष्टा समलक्षणेहृष्टो हृष्टयक्रौ स्वाप्रकृतिं
 साकारेप्रपन्नौ गतौ निरीत्यहृष्टा एतेनरदेववयो
 कृमाज्जौ वलाधिनाथाः भीमादयः परस्वपात्रोड्यो
 धनसोतिप्रकृतिर्गुणासास्येसादसान्वादिप्रभाचयो
 रितिविष्णुः ॥ ३५ ॥ आक्रांतमेतदेदिनायकेनतेषाप्रता
 पेनहाप्रान्तेन परत्रयेस्तुष्टमिवस्मरेणविरोधिचक्रं
 चलितेचचाल ॥ ३५ ॥ विरोधिचक्रैववर्णमिनेच
 दितेचलेचचालचलतिस्मरणादपससारेनियावत्
 हरीणावानराणांतायकेनसेष्टेनहृष्टमत्यधुतिना
 प्रचरोते आक्रांतकृताक्रमणान्तेषाचवानरसेष्टा

नान्प्रज्ञातेनलस्यप्रतसंप्रसृमितिपारेपूर्णा यथाई
 स्थरेणशंभुनाकुपान्वनानेवयकिना पुत्रयंप्रसृद
 रथम् पक्षे हारिःकुलोनायकौयस्यतेनार्जुनेनतेषो
 पाहवसेन्याना विरोधचक्रंधर्योधनसेनोषत्त
 ल्यम् ॥ ४० ॥ रोषेणधृष्टाक्षसकंपनेतृप्रमथसेन्य
 पवमानस्तुतः व्यसृजत्तत्संपतिजीविनेनतंगेत्त
 दोस्तातलिताद्रिष्टंगम् ॥ ४१ ॥ पवमानस्वयोःह
 उहंतुमानं धृष्टाक्षमकंपनेवरात्संजीविनेनप्रागेन
 व्यसृजत्त विपक्रंवकारतोसावितवित्यर्थः रोषो
 णक्रोधेन तयोसेन्यंप्रमाथयित्वोद्युतंगेनोज्जितेनदो
 स्ताभुजेनतलितमद्रिष्टंगेयेनसः पर्वतशृगेनतौहता
 वित्यर्थः पक्षे पवनकायस्यस्तुतः भीमः सेन्यसेनास
 मवीतसेनिकंजीवितेनव्यसृजत्त प्रमथसेन्यंजहा
 नेत्यर्थः कीदृशोरोषेणधृष्टाक्षे धृष्टनयने अकंपनेनां
 पनस्यूनस्थिरेभुजेन तलितंसहृषीकृतमद्रिष्टंगे
 येनेति ॥ ४१ ॥ ततोनिषेगीपारद्वीप्रहस्तःसेनापतिः
 क्रौंचमियापगेयः त्वलंवृहज्जुक्तिधरोविभेदसूक्ष्मः
 पाःपाण्डुस्तस्यराजः ॥ ४२ ॥ ततोनेतरं प्रहत्तानात
 सेनाधिपतिः ग्रथीश्वराण्यराज्ञौद्वाराण्यस्ततस्य
 मस्यसेन्यंविभेदं क्षिप्तंवकार किंघनेवृहदतिपायि
 तं सूक्ष्मताग्राधकपञ्ज्यायंगतेनयथासाक्षीत्या यातु
 गौरंसकीदृशः निषेगीदृष्टानान् पारेदरतिपारदं
 धनुस्तस्मास्तीतिपारदोधनुर्धरी अस्त्वविषोषधारेवा
 कइवपाकिधरइवयथास्तुतः आपगेयोयोगासंभ
 वः क्रौंचेनामानंपर्वतेभिन्नवति सूक्ष्मघणोतीपादि
 नेत्रराजस्तुतस्य रामस्यपाण्डुश्रवधानेयसोसूक्ष्मः
 पाण्डुभिस्तु पक्षे आपगेयो भीमाः पाण्डुस्तस्य
 कधिष्टिरसत्त्वलंविभेदं सूक्ष्मघणोयस्य तयसोसू

रात्रि-
पो-
५१

स्वदिति वापरेदीप्रोहसो यस्य सतथा ॥ ५१ ॥ प्रवी
रलोकात्पाणयनयनेप्रतापकालानलमसदृशं यः
प्रोपनसत्रिधनेकसाध्यास्वपत्तरत्तोहितिपोनमेने
५३ ॥ त्रिनिपातीति हितिपोरामः स्वपत्तस्ववलस
रत्तारत्तणमवसेने मन्यतेसकेनहेतुगर्भविशेषः
॥ तन्निधनेकसाध्यामिति तस्य प्रहस्तस्यत्रिधने
विनापातरेकेनसाध्यामितिथिः यथासिधननिध
स्यस्यसोधनः किंकृत्वा अस्पप्रहस्तस्यप्रतापप्रस
नलोयगात्रानिलेप्रहस्तान्दीरलोकात्प्रतापविना
पानयनेहृष्टाविलोका अन्तोपागात्रानिलोकात्प्र
यनयतिस्मसासं पते हितिपोरामिष्टोः जुनेका
तत्रिधनेकसाध्या भीमविनापासाध्या अस्वभीमा
सैवसेवेतल्लम् ॥ ५३ ॥ विक्रोतमपिधीमतेतल्ल
यीहरीनायकाः कपीयाः नरैरुत्रैर्वातिशालेयेषां
तेनकेजरा राक्षसोत्तिल्लस्यपीपाभीमरेप्रहस्तै
लेलीकुत्वाभिषेत्तः पतिताः जयाधिनीजयकादि
नः विक्रोताः विक्रमशालिनः धीमेतोदुदिमेतः त
यापायाः अययतप्रयोजनाः पते तेकायाः घृष्टायाः कु
त्वा अपत्तानिपुत्राकाधिष्टिरादयः अविबलानामधीपा
भीममभिषेत्तः नरैरुत्रैर्वा हरीकुलोनायकोनेनायेषोति
तथा ॥ ५४ ॥ निर्भिन्नमर्मणादेहस्पृहोहित्वाकक
त्सनः यरेपत्तनदीरेणवधोपायः प्रदर्शितः ॥ ५५ ॥
तेनदीरेणप्रहस्तेनपरेभ्यः पात्रुभ्यः अर्थाज्ञानेभ्यः
तयोपायस्त्वयप्रकारः प्रदर्शितः कथितः कीदृशो
ननिर्भिन्नमर्मयस्यतेनदेहस्यस्वपावीरस्यस्पृहोकात्
हित्वाकफातुनायादुमिस्तीनातीविनेष्ठाः सुनोत्तथा
पते तेनदीरेणभीमेनपरेभ्योकाधिष्टिरादिभ्योवधो
पायः प्रदर्शितइति वृत्तमेषारेणोऽनुत्तोपोहोभवत् ।

किंतेनास्माकंयफत्सनेतिशारपायांसमानयेतिभा
वः ॥ ५५ ॥ प्रवर्त्यभूयः ससरेपरः पातान्निपत्तवी
राक्षयतोयमस्तयम् पराक्रमस्तस्यधनेजयोद्व
प्रतापरुदोपिचिनप्रयेतवाम ॥ ५५ ॥ तस्यप्रह
स्तस्यपराक्रमोनयप्रयेतवो अपित्तमन्ययेनप्रयि
नोत्तभवनकारः शिरश्चालनं क्वचित्तुविषप्रयेति
पादः तत्रतविषेवेणपप्रयेतरामिति रुद्रपवधने
जयाद्रेरुद्रोयस्यसानीलोनामकानरेस्वरस्तस्य
तापनरुद्रोयवृत्तः कथंभूतस्यनस्यभूयः पुनरपिस
मरंकुत्वाप्रवर्तपरः पाताञ्जनाधिकान् विपत्तानवि
हन् यमप्रहन्यतः प्रापयतः पातात्परपः पाताः पाता
धिकाः पते तस्यभीमस्यधनेजयोः जुनेस्तस्माद्व
वेननप्रतापनेनरुद्रोपीति ॥ ५५ ॥ प्रतिदिपाम
रिवीरानापातिद्रावयित्वा समरध्विचरतेनायकंवाहि
नीना प्रथममभिषपातप्रोमुधामाग्निजन्माफणिप
तिमिवतोवृत्तवेगः पिबेत् ॥ ५७ ॥ प्रतिदिपामपि
दिशिदिशिआमुषीत्रुमरिवीरान् पात्रुविद्रावयि
त्वा समरध्विचरतेध्रुममाणवाहिनीनायकंप्रहस्ते
राक्षसेनाधिपतिमभिषपातसेप्रवेपतितस्मकाः अ
ग्निजन्मानीलसेनाधिपतिरित्यर्थः कीदृशः प्राप्सुं
धामतेजोयस्यसः चारवेगोयस्यातिवेगोवानित्यर्थः
नीत्रफणिपतिसंघेपिशालीमश्वरुद्र पते पिबेत्
एतद्वृत्तप्रवः पाचालोक्तेवाहिनीनायकंसेनाप
तिभीमं अभिषपातसंसारुमाजगामेति अनेय
ज्ञानलाजन्मायस्यसः चारवेगः पनगरादतीव्रमु
फणिपतिमिवेति ॥ ५७ ॥ सुसुतेजाः प्रहन्त्या
सह्यमनोजवस्यन्दनदीर्घाभिः अशोविसर्पसमरे
समेतान्नतच्छरणामभवच्छरणम् ॥ ५८ ॥ अस्म

रा. १५

असोऽमण्यमो ज्ञोयस्य समुद्रयेतदा असोनीतो वा
नरसेनापतिः तदाहते पाशाणां पारयेधेनाभवत् तच्च
रत्नलोचनवधुवैत्यर्थः हरात्पदरागापरातिपौषः प्रहार
जुवेन मनश्च जवेवेगोयस्य समोजवः सन्दनेनगम
नेनदीर्णाभूमिरेनसः समरेसमेततो विरुवेन गच्छन्
पक्षे असोपावलीनञ्जराणांभीमपाशाणां पाशेयनाभ
त् मनोजवेनवेगपाशाणिनास्यन्नेनरयेन दीर्णाभ
मिरेनपोषंसमानम् ॥ ४८ ॥ सोऽस्येसंश्रुतोसतारव
यतागमान्वयस्यपिये सद्यः संसदत्रापुलोमविलसद
त्तःशिलोविधत्ता अश्रेयसमपावलिपुत्रप्रययताभा
जिस्रनाजिस्रना नीलेनां च सुवेवरावदहनस्तेनाप
तिः पातितः ॥ ४९ ॥ संप्रामेसंश्रुतोसंश्रुतोसता
वस्थितेनरामान्वयस्यरामवेपास्यपिये रचयता जुवे
ता नीलेनवानरेणापतिनाप्रहत्तोनिपातितः की
हपोनशिलाविधत्ता हहत्यावातावतधायता संसदे
नहवेणाहृष्टेयत्रलोमपुत्रसदृशोयथास्यात् भिन्नेवा
क्रियाविशेषादहृष्टेयत्रलोमपुत्रसदृशोयथास्यात् भिन्नेवा
गदस्याभिमुतेधामनेजः प्रययता विलसतिपाशाभि
स्रना दीर्घाभूमिरेनजिस्रनाजयनपीलेनश्रेयसुचो मेवे
नदावदहनदावानलः पितृवित्तोमसुरसधामनेजः
मुक्रमयेप्रययताः प्रययताः यक्षे शिलोपिदुनपांचाल
धामनेजोय अर्थाङ्गीकृत्यप्रययताप्रकाशयताजिस्रना
जनेनरुयोधनसेनापतिभीमोनिपातितः शिलोपिदुनपु
रस्कृताः जनेनभीमोनिपातितः सम्मदेनहृष्टलोमय
त्रपुत्रेविलासदृशः शिलोविधत्ता शिलावदृत्तावद्वतोह
दयेवहःशिलेति रामोभिगमयेनवायावेपास्यपिये
चयतागमान्वयस्येतिपादे तान्वयस्योपगदस्य पक्षे
तान्वयः सोमवैषः ॥ ४९ ॥ बालाङ्गनगताः आणाः

स्त्वावेवद्वभारस्य यावेजीवकरोनासीदग्नेयप
थगोचरः ॥ ५० ॥ संप्रहृत्स्त्वावेद्वभारस्य वभम
दपोराणां गनेगतः संग्रामभूमौ स्थितः यावेदग्नेयस्य
प्रिपुत्रस्य नीलेनपाशाणां चरोनासीत् नीलेनपावन्
दृष्टः तीव्रः करोहस्तोयस्य संप्रहृत्ः पक्षे मभीमः
तीव्रकारः आदित्याग्नेयपथगोचरः आग्नेयाग्ना
गतआग्नेयः ततआगतस्त्यर्थः आग्नेयश्चासौ पन्था
श्चेति अग्नेयपथः समासोनेरितिदिलोपेयुपं तत्र
गोचर इति आग्नेयदिग्वर्तीनभूतः दक्षिणापनंभू
तमित्यर्थः आग्नेयपथासुदीर्घी प्रतिगोत्रमुद्योतन
यावदितिभावः तावद्भारपाशागतः सग्रामीयावत्
त्रोयणावृत्तम् ॥ ५० ॥ एवंदृष्टाद्वानिधुतप्रतिज्ञः
कपिधुजेनाहितयक्षभीमः पतत्रिभिर्लीलापुत्रैः
परीतस्सधीरपायांचिरमधुपते ॥ ५१ ॥ संप्रहृत्
क्षिरे सवीराणां मुहृदनां पायां पायनमधुपते अ
धिपापितवान् तत्रपापितोदीर्येनिद्रागतस्त्यर्थः पक्षे
एवोक्तप्रकारेदृष्टाद्वानिद्रादिनानिद्राधुताप्रतिज्ञा
येनसतया कपिधुजेनकपिपुत्रेननीलेनाहितयक्षभी
माभयानकः पतत्रिभिः पक्षभिः परीतोवापः जीह्वा
निपुत्रानियेष्टोनेतया पक्षे आहितोयक्ष येनपवैश्व
तोभीमायांमैयः सवीरपायांमधुपते अधिपति
दा संकमेत्ताधारस्यकदम्बम् कपिधुजेनाजनेन
पतत्रिभिर्दीर्घोलीलोः परीतोवापः यवमनेनप्र
कारेणदृष्टाद्वानिद्राधुताप्रतिज्ञमिति ॥ ५१ ॥
तजोजिगीषुः प्रतिपत्तमाजोलेकेमुरः प्रागिवरेवसने
दृष्टेधुत्रेगकिरीटमोलिराकंपरत्नपतिप्रोभिक
णः ॥ ५२ ॥ लोकेमुरः रावणः धनुर्देधेदोआजो
संग्रामेप्रतिपाद्येप्रतिपादनेयेनाधुद्विप्रसममिति ॥

राच.
पा.
५३

यावज्जिगीषुतेतन्निजः पूर्वदेवराजमिवशाकमिव
सकिंभूतः तन्नामिकिरीटानिमोलिप्रयस्य आकार
न्यः प्रसाधनेरत्नानां फतिभिश्चाभिन्नोक्तोयस्यसः
पले कर्णोत्तरेयः धनद्वये परिपन्थिनमर्चनेजिगी
षुलेकेभ्यः पूर्वदेवराजमिव आकल्पयन् फति
भिः प्रोभित्प्रीत्यस्य ॥ ५२ ॥ स्वामिनाजनितसक्ति
येणसादिस्त्रावांतविस्तारितेजसा रविणादिगिर
जंभजन्मनानाद्यवत्यजनिवारिवाहिनी ॥ ५३ ॥ सा
अरिवाहिनीपञ्चसेना रावणास्तेष्व रावणेननायवत्यज
निजाता किंभूतेनजनितसत्कारोत्पत्त्यः दिश्रुवांत
रदिगन्नावकाशविमरणपीलंयस्यसः जंभजन्मनाया
त्येनदक्षिणादिगिरिवेति पले तेनस्वामिनाकार्णवैरिका
हिनी उद्योधनसेना स्वामिनाउद्योधनेनजनितसक्ति
येति जंभजन्मना रविनायवत्यभूत् ॥ ५३ ॥ स
सजीवितग्रहणविधौहृतोयमः समापतेः प्रसभमजा
तविहिदः समंभ्रमोच्चलितपयोधिहस्तैस्समएलैः
परवलमभ्यवर्तन् ॥ ५४ ॥ सरावणाः समसेनमभ्यव
र्तन् समसत्समाजगाम हमापतेवामस्यजीवग्रहणां
हृतोयमा नजानोविहिदः पञ्चयस्यसोजातविहिदः
प्रसभेहरेनकैर्मएलैर्तेनैवित्पत्त्यः किंभूतेः समंभ्रम
ोच्चलितः सप्रदस्यवादेवरः प्रयेदेयेवैतेमिति समंभ्र
माच्च उच्चलितपयोधित्पत्त्यदेवरञ्जतिवा पले सङ्गो
णाः अजानविहिदोक्तपिष्टरस्यसत्समापेतः राक्षः सह
जीवितेनवर्तते रतिसजीवितस्यसग्रहणेदिधोग्रहण
प्रकारकृतीरामरुति ॥ ५४ ॥ ससंगरेवरेन्दस्यविज
यप्रीतिमादये वसनेकामदेवस्यपीतरपमेरिवोदयः
५५ ॥ सरावणोनैरेडस्यसमस्यविजयप्रीतिनिधायल
दमीकृत्य संगरे संग्रामे सन्धेसन्धानिस्म पीतरपू

रुदयदेव यथापीतरपमेडंभ्रमउड्भ्रमोवसंतेकामदे
वस्यकन्दर्पस्यपत्तिकाव्यकतेन्दपतेर्वा पले सकर्णो
नैरेडस्य कपिष्टिरस्येतिवापोषंसमानम् ॥ ५५ ॥
रुनिश्रीकविगजकतेरावपातवीयेमहाकाव्ये
महत्तभीषवधोनामाः पुमाः सर्गः ॥ ५६ ॥ ५॥
सासेनायदुयात्रोत्सकसभटमुवाधातपोवाउड्
र्त्तन्नानानिस्मात्तमेरीश्वरजवरयाक्रांतलोकांतराला
वातव्याभूतधोतभुजप्रटपटलीचुवमानोबुवाहा
वाहवृहत्तत्सत्तलवहलरजोनिर्भरानिर्वभासे
॥ १ ॥ उभयसेनानिर्वभासेनिः शोषेणप्रमुमुभे किं
भूता यद्वप्रायास्यत्तकायेसुभरास्तेषांमुलेराभा
तानांपवनपरितानांपोखानामनुपञ्चान्दृष्टता उज्जा
दिमापिपुत्रगञ्जता निस्सरणानांवायुविशोषाणामेरी
श्वरजानांचरवेणपादेनरयाक्रांताप्रीज्जमोतलोकांना
मेतरालेययासातया वातेनपवनेनत्याभूतानांवि
शोषेणकंपितानांधोतानानिर्मलानांभुजप्रटानांपाट
ल्यापेज्जाचुवमानासृष्टामानाः अन्तवाहमेवायया
यत्रसातथावाहानामभ्यनां हृदेनसप्रहृदेनत्तस्य
ह्मातलस्यत्पत्तस्यवहलो प्रचुरैः रजोभिर्धुलिभिर्नि
र्भगाव्याप्तेति ॥ १ ॥ तदनुसाभरताअववृथिनी
हृत्तमहायधपत्रिनिरेतरा समरंगतलेसमदेचल
ज्जचटैर्जचटैपरसेनिकैः ॥ २ ॥ तदनुपञ्चात्
अग्नेभवयोभरतस्याग्रो ज्येष्ठोरासस्यववृथिनी
सेनारावणासेनिकै रसमवेज्जचटैमिलितासमरपव
रेगोनर्तनभूमिस्तस्यतलेस्वरूपे कीदृषोः समरा
महजलसलितातञ्जलेतीराज्जरायव धुतानिमहा
कथानियेस्तेः पत्रिभिर्निरेतरानिरवकाणा पले भरत
जलोत्पन्नानामग्नेष्टोपायिष्टिरः परस्यउद्योधनः

रस.
पा.
१४

स्य तत्त्वमन्यत्र ॥ १ ॥ पाणवानकपावसिंहनादे
वधरीभूतनभोदिगंतगालम् इतरेतरसक्तवैरिवीरस
मंसंभृतसंभ्रमंभूत ॥ ३ ॥ तदुभयवल्लयोः संभ्रम
संप्रामोवधुव कीदृशं वधरीभूतं नभस्रकापांदिपा
संतगलेपाणवानोवायुविषेष्णाणां आनकानां दुग्भी
नोपांतानां सिंहनादेः पुरुषसिंहानां च नादेः पाद्वि
ति यहापाणवादिभिः सह दूतधुनिरेवविबोक्षतः ।
सिंहनादश्च नादः इतरेतरमन्योन्यसक्तामिलितवैरि
णोवीरायत्र संभ्रतः संभ्रमोआदरोयत्र तत्त्वमन्यत्र
॥ ३ ॥ महाहवेमहितमनोरथंदिधंमहीपतेः प्र
तिश्रुतिमिन्द्रजिह्वरुम् न्यवाइयदुतमभिपत्तगोप
तेः पारीरजोभुजधृततंगगोत्रधुः ॥ ४ ॥ महाहवे
महासमरेगोपतेरादित्यस्यतनुजः सुग्रीवः द्विषंष
अन्यवारयासासकिंकतादुतंश्रींश्रीमभिपतित्वा ।
आगतैत्यर्थः इतिजिमेवनादस्यभवेनिस्थानंरावण
मित्यर्थः महीपतेः रामस्यप्रतिश्रुतंमनुवामित्यर्थः
महितमनोरथंमहितमनरवरथः स्यरनायस्यतंश
कीदृशः भुजेनधुताः समासंनविधेरद्वतत्वात् एते
गोपतेः सहस्राख्यस्य याकस्यपारीरजोजनः ग्रहं
श्रीगोन्पत्तारयत महीपतेर्गोधनस्यप्रतिश्रुतं
तात्पर्यागोत्रस्य कुलस्यहृयेनइंजयतीतिइंजि
त् एवेधुताधुरुत्यत्रियस्यरेद्राधिक्यमित्यर्थः ॥
४ ॥ हरिप्रयोत्तारमरुहद्वारोमहीगतंभाउमिवसु
वेतम् भिज्जासवीरानितयानदेत्सीराकाशकुक्षिभ
विभिः प्रवहेः ॥ ५ ॥ सरावणः इतरानन्यान्वीरा
नोधानगोत्सीत् अरुधत् किंकत्वाश्रकाशकुक्षि
भविभिर्गगनोररस्रकोः पृष्ठदकोः दीणोहरीणावान
राणां प्रणीतादेः सुग्रीवमुहृद्वारोमहीगतंभुजविषो

विभित्ता विदार्यस्मारेतंदीपंमहीगतंपृथीतलगतंभा
उमिवपृष्ठदकोररोत्तीत् एते सकर्ताः तमजेनेभिज्जा
इतरात् दुपरादीन् हरिः कसः प्रणीतासारथियस्य ३
हृजोवाणः प्रणेयेन ॥ ५ ॥ किरीटिनः सन्दनकोतमोर्लि
कोत्तानदेतोकपितेन्यनायम् हृष्टाविपक्षस्यिनेतमि
ह्योनेत्रापमर्षीदुरुणात्तमात्रः ॥ ५ ॥ विपक्षस्यराव
णस्यनेत्राणिवल्लसि अरुणात्तलोहितमात्रः प्रा
पुःरोघात् किंइत्यकपितेन्यनायं सुग्रीवेन
देतंहृष्टाविनेतमयात्तमेव सुग्रीवमेवापनेत
मिह्योरिह्यावतः किरीटयक्तस्यस्यन्दनसारथ्यस्य
कोत्तोर्ध्वजस्यमोर्लिमयंक्रोत्राश्रकस्य पत्ते विप
क्षस्यार्थोधनस्य नेत्राणिअरुणात्तमवात्रः अत्रव
क्रवचनेभ्रातृणामभिप्रायेणउपलक्षणाथं कि
रीटिनोः जनस्यस्यन्दनकोत्तमालिभुजाग्रंक्रंत्वा
स्थितेनदेतं कपितेन्यनायंहृत्तमेतंहृष्टेति ॥
५ ॥ आलिश्रागतिरुत्तोलपतिरभितः सयुगं
वर्तयित्वाकिंचिद्वादाएवाद्वाः कृतपाभितिवि
धिर्मारुतेचिक्रमेण वीज्जाभोकिरीटापनयरव
कृतेगोपतेर्नन्दनेन प्राप्ते दयायास्तिमिरर
विश्रुवेसात्रुयात्रोनिवेशम् ॥ ७ ॥ सरावणः
निवेशोपि विरे प्रापरणात्त्वपृष्ठंजयामेत्यर्थः ।
सहानुयात्रेणानुचरेणवर्ततेसात्रुवारात्यर्थः संय
गंसंप्रामवर्तयित्वाकृत्वाविषाघेणालिमाश्रगतयो
येनएवेधुतेयइत्तंसावलेसेनोतस्यपतिरीम्बरः अ
भितः समेतान्मारुतेहृत्तमोचिक्रमेणदोरेणसका
एद्वाः कसूत्रैः किंचित्कृतपासनविधिः कृतपाभितिवि
धानः क्षपायारात्रोमवेउपक्रमेप्राप्तेसतितिमिरमंध
कारंमंचतीतिनिमिरमुक्त तस्मिंस्तिमिरमचिइति

रा.च.
पा.
१५

गोपनेरादित्यस्मनन्दनेन स्तुत्रीवेणवांस्तुभोगेनयेसु
भोगेकतेसति किरीटपनयदेति यथाकिरीटेमज्जे
अपसरति कश्चिदिति पत्ते सकरीः निवेपाः शिविरेषः
एतत्पुमः ॥ वलपतिः सेनापतिः काश्चिममरातः
रहोराणयेनमारुतेभीमस्य गोयेनरिद्रस्मनन्दनेनार्जने
न ॥ ७ ॥ रचितेनरदेवजन्मनाटो मज्जटस्येवमनोरथ
सभगम् परिभाचयतेनपामयत्तोनिशित्तो धृतगपु
नन्दनस्य ॥ ८ ॥ निशिराज्ञेयत्तोरावणस्यपामस्य
नजत्ते किंभूतस्यमनोरथस्यभोगेपरिभावयतः नरदे
वजन्मनारामेताटो संश्रामे रचितेकते मज्जटस्येति कि
रीटस्येत्यर्थः नधृतेगपुस्यदेपास्यनन्दनमुत्साहोयेन
मृकारमज्ञेयत्ता रास्यपलवप्रदेपादत्यर्थः पत्ते धृत
रास्यस्मनन्दनस्यत्तो दुर्योधनस्यनरदेवजन्मनार्जनेन
८ ॥ आगामिकश्चेविजयात्रां धिसेकल्पसंतमका
योधद्वन्द्वम् राजा रजन्माविराजोराणायनिजानजो
धनपाचचार ॥ ९ ॥ राजा रावणः निजानजस्यैभ
कर्णस्य उद्यो धनंजागरणमाचचार चरतिस्म रजन्मा
यजेतिरितो विराजे सति राणाय समराय संतमयोधतु
न्ने संश्रामादनिवर्तिवोरसदृहं संवाल्म्यसेमर्थ्य आ
कोत्येति किंभूते आकाशमिभायिकश्चेविजयात्रां धिसे
धनमील्य संसमजास्यसमयासंश्रामादनिवर्तिन
त्यमरः पत्ते राजा दुर्योधने निजानजस्य उद्योः सान
स्य तदो धनमुत्साहनमाचचार संसमकपोधवन्
षणमादिराजद्वन्द्वसकल्प ॥ ९ ॥ प्रातर्भूयाः प्र
वृत्ते समरमहमहागम्भद्वन्द्वनिनादे संध्यायोगेभ
टानासरिरुधरनिभेरजकत्मापुधानि वीरेवैरान
वैधप्रतिभटवदनाकांक्षया रुद्रमार्गं वेकीभूतवधु
नारणरभसजितोद्वन्द्वोद्योवलोद्यो ॥ १० ॥ वलयो

स्तयोस्तेनयोद्वयोः गोद्योसदृहावेकीभूतोमिलितान्
भूताम् वृत्तोप्रातः कालेभूयः पुनरपिसमरेसहसंश्र
मोत्सवस्योमहारम्भद्वन्द्वमावाद्यविषोषस्योनिना
द्येविवृत्ते सति संध्यायोगे सरिरुधरनिभेतत्सदृशोभ
टानां यो धानामकधानि रजयति सति कीटपोतोवी
रेयोधवैरस्यपाचवस्थानवैधो प्रतिभटस्यविरोधिनी
द्यटनायाः प्राप्तेराकांक्षायां रुद्रोमार्गोयाभ्योतोराण
भसेन संश्रामजवेनजितरुद्रतः सद्यस्य गोद्योवारि
प्रवाहोयाभ्योतो ॥ १० ॥ नरकभूतमयाप्रेवाहिनीनां
यियासं पदुपटद्वनिनादधृतनिवृद्धिनाटो प्रतिरम
रिपणो सोदरंभस्मभक्तः परिचरणविधितं प्राहितोत्ते
गराय ॥ ११ ॥ यथानन्तरं समररिपणोदेवपुत्र
लोपतिः स्वामीरावणः सोदरंभ्रातरं कृष्णकौसलराय
समरायप्राहितोत्तेपयामासवाहिनीनां सेनानामप्रे
यियासंगे तमिच्छुनरकभूतनरकाश्चयम् धूमिस्
स्थानमाश्रयति विष्णुः दिनाद्येदिनोपक्रमे पटु
नोपटद्वानां निनादेनधृतानि जायस्य तंभट्टभक्तो
स्वामिभक्तोः परिचरणस्यविधितं विधानत्ते पत्ते
पतिः राजा दुर्योधनः श्रमरिपणोमसराणां सोदरं
भगदत्तं समरायप्राहितोत्त नरकभूतनरकाहरात्म
जैरियासंगे तमिच्छुम् ॥ ११ ॥ सप्रतिश्रुतविरो
धिपासनोवीरपानमद्वृत्तिरितेक्षणः उच्चचालय
रमएले प्रतिप्रोशुवाङ्गपहितैकदिद्वन्द्वः ॥
१२ ॥ सज्जम्भकर्णः परस्यपञ्चोर्भट्टलं प्रति लक्ष्मी
कृतोत्पञ्चचालचलतिस्त्रजामेत्यर्थः कीटपाः
प्रोशुना जात्रपयंतलयेनवाङ्गनापिहितमेकदि
द्वन्द्वं येनसतया पारीरम सत्यः प्रत्येकं
तेप्रतिश्रुतंमेगीकृतंवाविरोधिनां शत्रूणां पासनमा

ज्ञायेन सततया संप्रतीतिपाठे संप्रतीक्षानोद्युतं विरो
 धिनां प्राप्तयेनेति वीरपानसदेन चानिर्देशात् चित्त
 धीयस्समः वीरपानेन यत्पानेन भूते भाविनिधारणाय
 मरः एते सभगदत्तः पौषं समानम् ॥ १५ ॥ तस्य प्र
 तीकेन स रद्विप्रेन समं समीकाजिनमायतंतम् किरीटको
 टिकालितार्कतार्षिर्द्रष्टुं न शक्नुयुषि चानेन्द्राः चानुदः
 सयीवाद्यस्तैर्जैभक्तार्कद्रष्टुं न शक्नुः न शक्ताः श्रवकीह
 पां सप्रतीकेन शोभनपारीरेण सप्रतीकनाम्ना वा स रदि
 पेन देवदेति तासं सह समीकाजिने संप्रामांगनमा
 यतंतं आगच्छंतं किरीटस्य मज्जदस्य कोटावशेषवलिता
 कंठार्षिर्मयत्रते एते ते भगदत्त नरेन्द्राः अन्ये राजानोऽ
 पुमेव न शक्ताः सप्रतीकनाम्ना हस्तिना स रदिपेन स
 मंतल्पे यथा स्यादेव समीकाजिन्मायतंतं सप्रतीके
 न समं सहिते वा सन्वडे भगदत्तशस्त्रनिनदेन सञ्चिता
 कौशलेताम्यदिक्कारिज्जन्मकारोयुतनाप्रालुकोला
 हले नीलगात्रोपायतत्रिणीतसभदप्रत्यशरक्रासं
 प्रावर्तिष्यदित्यातिथीकृतमहायोधं महायोधनम् ॥
 महायोधने संग्रामः प्रावर्तिष्य प्रवृत्तम् बले सेन्ये एव
 सति शक्तिशून्यैस्सैन्यैः प्रापयकुतोद्यमाः येदभगा
 हस्तिपक्षाहस्तिगता ये यथासौदंत्रैः शंखानिनादेः शं
 खप्रहृतैः सञ्चिता कौशलो कत्रपं यजन्तः ताम्यतोदि
 क्तिपिणो यत्र पश्यन्त याज्जन्मकारो यत्नतया प्रारब्धः
 कोलाहलो यत्र तदिति किं श्रुतं तत् नीलगात्रोपाय
 तत्रिभिः दशधत्ताकैः पीतं सभटानां प्रत्यप्रमतिरज्जं
 क्षिपयेत्तासं यजन्तः दिवः स्वर्गस्यातिथीकृता म
 हयोधा यजन्त एते बलं भयं सेन्ये सन्वडे सति १
 महायोधनप्रावर्तिष्यतिकीदृशं भगदत्तः प्राग्ज्यो
 तिषेष्ठो राजविशेषः तस्य शस्त्रनिनादेन त्रयसञ्चिता

कीबलं यज्ञतासंतोदितिकारिजम्भा यज्ञपवंधु
 तथाकारणस्यराधेकस्यपुननयाप्रारब्धः कोलाहलोय
 त्रतीक्ष्णानि शिनाये ज्ञेयसाधार्यस्यपत्रिलोह्याणा
 ज्ञेः पीनेसुभदानोरक्तसंवेयज्ञेयः कालेकृषीपता
 वितिचिन्मः ॥ १४ ॥ हैलानिहिस्रष्टुभीभसरल
 भुजैग्रेंद्रभोगाजकारि प्रोक्तोदेचत्तरेणप्रलयपर
 रिणतप्यामजीपूतभासात्वरुणात्तोषावाउस्फुटि
 त स्वतेलं कुरुतापादचारी संत्तानेन तेनेति
 पतिपूतनाकुम्भिनाभोजिनीव ॥ १५ ॥ हितिपतेः
 पृष्टीभरस्यपूतनासेनाः नेनक्रमकणेन संत्तानासस्य
 कृत्वा स्थितानेन विस्तारिताकृतेति यावत् तान्निविपान
 हि हैलेति हैलयालीलया निहिस्रष्टुभीभकृताया
 द्यौतस्याभरेण तोरवेण सरस्यावज्ञस्य भुजैग्रेंद्रभोग
 स्य शेषशरीरस्य अचकारौ श्रृणकारणशीलस्तत्तदृशः
 प्रोक्तोवलवान् उदेत्कतोयस्यसतया प्रलयेपरिण
 तोवधुकः प्यामोयेजीपूतोमेघस्तद्व्यावस्यतेनवाक
 रणेति विशेषणात् कुर्याभाष्यायात्तोषिप्रदीप्तस्याः
 एवैतेन स्फुटिते चूर्णीतं स्रुतलं पातालपीठवता पाद
 नेवाविचरणशीलः सन् कुम्भिनां दीप्तनौ अभोजिनी
 पद्मिनीवेति पक्षे तेन कुम्भिनासुप्रतीकनाम्नाभग
 दन्निहस्तिनो हिति पतिपूतनापादवसेना संत्तानेन
 सुभोजिनीव श्रृणयासेनेवेति भावः कैलानिहिस्रष्टु
 भरेण सरलोयो भुजैग्रेंद्रभोगस्तदचकारौ प्रोक्त उदेच
 धुंगञ्जन् करः स्थूलहृत्तोयस्यसतया तत्त्वमन्यत्
 १५ ॥ करधृतकरवालं शशवेतापञ्जितं गुरुतरमद्वे
 गात्तोहगाछाप्रहारेम् अतिकलगलगजीरवृपजं
 ल्यद्योघुं वृत्तिरतिवलमेनं पपत्तौ नपपत्तिसि ॥ १६ ॥
 अतिवलं महावलमेनेन कर्णोपपत्तौ योधानो

रा. ५७

धृतिर्धैर्येनपतिस्मनहृमिन्त्यर्थः तं हृष्टे सवैयोधाः प
लायितारतिभावाः किंभूतं करणे हस्तेन धृतः करवालो
येन प्रपासीत्तेनादंताग्रमेव कुतो यस्य ते गुरुतरो महात्
यामदेवे गतस्मात्तो जेवो जोगा जगद्गहारे येन ते
विकलो महान् योगलगर्जो धुनितेन समंतात् रुद्धः
पर्जन्यस्य मेघस्य चोषः प्रहोयेन पक्षे पने भगदत्त
हस्तिने पयपति धृतिनपतिस्म करणस्थलहस्तेन धृ
तो गृहीतः प्रतीक्षितः करवालो येन मरुदे गोमदजले
वेगस्तस्मात्सो जेति ॥ १९ ॥ पादस्तो देहं प्रानदल
नेः प्रक्षारस्य प्रहो देहोत्तिष्ठेः परिचुम्बसलेः केव
लेहं स चानेः धामे धामे प्रधनपृथिवीमण्डले चण्डे
गः प्रीणो ह्यहं प्रतिबलमसोना प्रयामास चण्डम् ॥
२० ॥ अस्मिन् कर्मकारणः प्रधाने संप्रामभुभो धामे धामे
धमिता धमिता प्रतिबलं विपक्षे रामसेनं नापाया
यामना पायनिसकी हृषी प्रीणो विचरितो ह्यहो यत्र
ते ह्यहो नावलविन्यासे निर्भागे निरुद्धस्वयो गिति
विश्वः सकी हृषाः चण्डो वेगो यस्य सः केः पादहो
रेः चण्डो ह्यहो दपानदरो देहो जनेः प्रक्षारस्य प्र
हारः लण्डप्रहो देहोत्तिष्ठेः हस्तोत्तिष्ठेः परिचुम्बसले
च केवलैरुत्तु न्ये हे स चाने चण्डेः पक्षे भगदत्त
हस्तो प्रतिबलं पाददसेनं प्रक्षारस्य स्थलहस्त
स्य प्रहारेः केवलेः हस्तचाने ह्यति तल्पमन्यत् नीरक
विकारप्रयो गितिवरुणफले स्तुतेरतिविश्वः ॥ २१ ॥
धमज्जानीकसमातपत्रिनपुत्ररित्यन्तवेपितोर्षि वे
ध्वतक्तजवेगभिन्ने पयो रुद्रो भुजमिवारिसेनम्
२२ ॥ तद्विसेनं पादुसेनं पवेधुव किंभूतं जैत्र
वेगेन भग्ने पयो रुद्रो भुजमिवकी हृषी धमज्जानी
को गजसमो ह्येव प्रपात्ताः पत्रयः पदातयो यत्र न

पुपतो हरयः सुखायत्र अरिसेनं पादवदलम् ॥
२३ ॥ सृष्टीवेतदभिप्राये निपद्यभीमः संप्रामेस्वभु
जलोचिते विधाय अहो वाहिमदणो गतो पित
स्मादात्मानं कथमपि मोचयाम्भकार ॥ २४ ॥ स
प्रीवः कपोत्तरस्तस्मात्कर्मकारोत्कथमपि स्वात्मा
नेमोचयाम्भकार त्याजयतिस्सविषमादणमवस्था
गतो पिसन् तदभिप्राये तस्य कर्मकारोत्कथमपि स्वात्मा
निपद्यभीमो भयानकः स्वभुजवलोचिते स्वको
यभुजसामर्थ्यसमुचिते संप्रामे विधाय कृताङ्गा
ऊरिति सृष्टीवः कर्मकारो नाभिभूय धृतः पञ्चा
मादाय परावृत्ततत्कारिना सोऽपि ज्ञातेन परागतः पक्षे
शोभना प्रीता यस्य स सृष्टीवः भीमसेनः तस्माद्गद
त्रगजा हे वाङ्माण्डवणादिमदणो गतो पितो विव
ल्यम् ॥ २५ ॥ सकीपितो मारुतिना मनस्वी महास्वजा
लेरणेरिपुनाम् स्यादहं ह्यहो वलो विभेदप्राप्ते पाति
षेपास्त्रिपुरमिवोयः ॥ २६ ॥ सकीपितो मारुतिना
समादीना ह्यहं सपुहं रामसेनं विभेद विदारयामा
स केन महास्वजालेन सपुहेन किंभूतः उग्रः तीक्ष्णः
मारुतिना हन्मता कोपितः मनस्वी मानसान् शणे से
प्रामे ह्यहं ह्यहो वलयस्य प्राज्ञोतिना प्रक प्रथमतः
ज्योतिस्ततो यस्य तेनेति मारुतिविशेषतो मुखजाल
विशेषतो वायणा ईशा शिवस्त्रिपुरदेवविशेषमिति
पक्षे प्राप्ते पातिषेपो भगदत्तो मारुतिना भीमेन कोपि
तः यथातो प्रामहादेवस्त्रिपुरमिति ॥ २७ ॥ सैवमका
नोद्दिष्टतो वधाय निवृत्तकल्पः प्रतिपत्तिभिन्नम् हरप्रस
पदिजयः स्वसेनं हृष्टातमायां तस्माभिवासाः ॥ २८ ॥
रामोदापारथितस्मावेगेन नमभि तं कर्मकारो लक्ष्मी
कृतायादाजगाम स्वसेनो प्रतिपक्षे पादुणा कर्मका

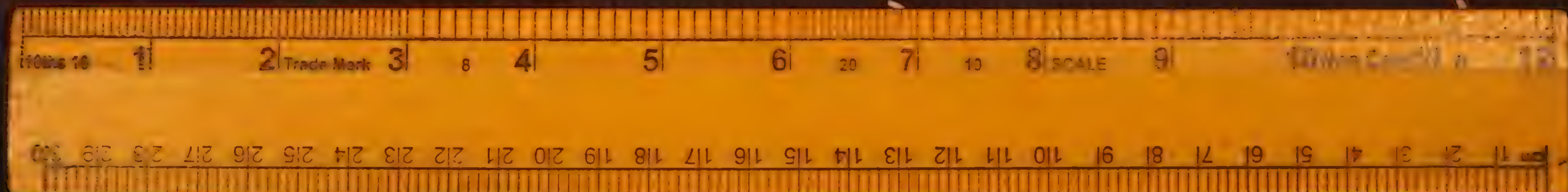
तौ न भिन्ने विहारिते दृष्ट्वा बोद्धव्यं हरेः संपत्तं पलायमा
 नम् सकिञ्चनः संस्रमकानां संग्रामादनिवर्तिनां दिव
 तं शत्रूणां वधाय निबद्धकल्पः निबद्धः कल्पायने सः क
 ल्पात्पादेन रीयस्य पञ्चादेचलपल्लवेति विष्णुः विजयो
 विष्णो जयवान् ॥ २१ ॥ अथाह रिपु राजपुत्रयो
 र्बिभ्रवनविस्मयनीयं हंसः समजनि समरोत्सवः
 राजारदपरास्त्रनिरेनरास्त्रः ॥ २२ ॥ अथातरे सर
 रिपुः कुम्भकर्णः राजपुत्रो यमलयोः समरोत्सवः
 समजनि संवृत्तः तदा तस्मिन्काले ज्वलन्तियान्
 रीणां मस्त्राणि तैर्निरेतयमंतालपुन्यमलराका
 यो यत्र स तथा तयोः किंतयोः विभ्रवने लोकत्रये विस्म
 यनीयाश्चर्यहेतुकं रंहो वेगो यथोरिति पक्षे सारिपुर्भ
 गदत्तोरजपुत्रोः जैनतयो रिति ॥ २३ ॥ अथांतरे मज्ज
 मनेन रोद्धंशूले यथावेसवमसुभ्रयम हरिर्मरुत्पी
 तिको न्यगृह्णाद्यपो महीसक्त्रोद्धृतमथ ॥ २४ ॥
 न हते देवानां प्रीतिको हविः संप्रोक्तः अनेन कुम्भक
 र्देन रत्नसामुक्त्रोत्तरोद्धं सददेवताकर्मिण्युलं न्यगृ
 ह्णात् इहीतंचकार यथा देवविस्मदेतत्तमुपेक्ष
 हनित्यर्थः अथ हरेर्देवतवस्य नदस्त्रं यपो मयी सक्
 अथत् यथाः पृथमाला उभूवैति पक्षे अनेन भगदत्तेन
 हविः कुलः तज्जुलमथ हरेर्देवपो मयस्त्रमभूदित्यर्थः
 २५ ॥ तस्यायनरसिंहस्य पिन्नीश्वरानावालिः रिपु
 र्देवराजने प्रविपणत निरेतम् ॥ २६ ॥ अथानंतरे
 सानरसिंहस्य नरेण्यस्य पिन्नीश्वराणां पवनवाहो
 यानावालिः प्रोपी रिपुं देवराजं कुम्भकर्णगात्रे
 अनिरंतरेनेपपानत उपतदित्यर्थः पक्षेन रोर्जुनपवसिं
 हस्य पिन्नीश्वरानावालिः अन्यस्यापिनरसिंहस्य
 हरेः नवापववाणां रिपुगात्रे उपतितः रिपुर्भगदत्ता

व्यस्यत्प्रतीकं जंरसगात्रे प्रुनिपयानेति ॥ २४ ॥
 न्यंचञ्चक्रभोरदहनपरिगतायासदिक्कभिः
 मस्यद्यस्त्रास्त्रामरस्त्रीकरप्रदपिहितोयत्तचत्तः
 सरोरजन्म अन्वोत्पात्तवर्तानां कृतकलहकबले
 चरेलौकपालाः संप्राप्तमेतिरेतं प्रुनिभयं भयं
 संयगांतंयगांतम् ॥ २५ ॥ उभयोऽयमक्रभकारा
 योः तसंयगांतलोकापालायागां प्रलयकालसंप्रा
 प्तमेतिरे मन्यतेः सप्रुनिभयं स्यादेव नैकीदृशोन्मत्त
 दपोगस्यद्यथाध्वंक्रभूणालस्त्रादेवामोरवेणप्रदु
 हनेनपरिगतायासः प्राप्रपरिधोपयत्र दिक्रविक
 म्मायुजतंसद्यः तत्कालेवस्त्राभिरमरस्त्रीभिः कर
 प्रदेविहितानि उत्पद्मानिउत्पद्मानि चत्त
 प्रीव सरोजानि यदिरामस्यजयत्तदेवप्रभयस्त्राके
 नोवेदप्रभंभयमतिपायितमितिभावः विचरेदकाश
 स्थेगेन्वप्रभृतिभिरन्योन्यस्यपरास्परस्य उत्कषेवा
 तायांकृताकलहकषययत्रतं पत्ते उभयोऽर्जनभगद
 जयोः ॥ २५ ॥ विहायसंबन्धतरेभंभंनरप्रवीरेण
 विरोधिवर्यः मत्तः करीकेसरिणोवमोलोज्ज्वलत्वेनेवे
 लिखितेन ॥ २६ ॥ नकाणांप्रवीरेणनरश्चेष्टत रामेण
 विरोधिवर्यः पात्रुष्टेष्टः क्रभकाराः मोलेशिरसि शि
 लीषलेनवाणनजज्ञेहतः मोलिः किरीटपंभिलचू
 त्तामनप्रंसकेदिति प्रकाशः प्रथमस्त्रारंगस्यह
 स्त्रस्यरथपदातस्यभंगविहायपरित्यज्य मत्तः करी
 हस्तीकेसरिसिंहेनशिलीषलेननलेनेवेति पत्ते न
 रप्रवीरेणार्जनेन मत्तः करीभगदत्तहस्तीहप्रतीकः
 मोलेशिरसि शिलीषलेनजज्ञेकीदृपाः करी विरो
 धिवर्यो वैरिणोवनलेनेवाति यथाकेसरिणाति

र. २५
पा. ५५

हेनहलीहृत्यते ॥ २५ ॥ सजिस्तुनासंगरंगम
धेविपक्षवारः पिपतामहास्वम् त्वः पुरस्तादिव
जैभक्तोर्गामेणजैरणापणितेन ॥ २६ ॥ सज्ज
कसांजिस्तुनाजयनशीलेनमहास्वद्विपता राणा
पणितेनरामेणहतः जैसंगरंगस्वमधेविप
क्षेपुवीरः पुरस्तात्पूर्वोराक्षसविषोषदव एते
सविपक्षवीरभगदत्तावरः तोलाः जिस्तुनाजैनेन
जै रामेणजैभक्तोर्गामेण ॥ २७ ॥ नरवरपारुषजै
क्षिः प्राक्षिः प्राक्षिः राक्षसि राक्षसि राक्षसि राक्षसि
हस्तुतास्तुक् रवेदहनशिखाभिभक्तमानमहा
जैः शिखरमिवहपातस्यन्दमिन्नास्त्रभूमम् ॥ २८ ॥
नरवरस्यनरस्यस्यरामस्याहोकेतेस्त्रिन्नेनक्षिः
जम्भकामस्तकेप्राक् प्रथमतः पारीरादपतत् प
तितेपारीरादपतत् प्रथमेशिः पञ्चाक्षरिभपत
दिति नरस्तापेलयाप्रागिति कीदृशीरुक्तमेतत् कृत
ज्ञासितेप्रीत्येनयस्यवा अज्ञासितेसज्ज्ञासितेह
रामस्य स्तुतमहप्रधिरेयमहाज्ञैः शिखरमिवो
शिखाभिर्दृष्टमाने रक्षाज्ञेनवचनेनरणास्त्रिन्नेमह
धेतेरैविकादेः स्यन्दनेनवतेनेतत्सदात्तसन्द पदे
तक्षिरोभगदत्तावरः नरवरस्यजैनस्यपारेणस्त्रि
म् ॥ २९ ॥ कण्ठहृदयपरिविरसहोणितम्भह
दाभिरासादेणक्षममहायन्त्ररित्तस्यजतिम्
तत्तायोषिप्रसभमपतद्दीरयात्राभिने स्तोत्री
देव्यास्वविरचयनोदेवोप्राणामम् ॥ ३० ॥ प्रसभेह
दातकायः अपतत् पतिते वीरयात्रानिमित्ते संग्राम
यात्रार्थे स्तोत्रीदेव्याः स्थित्यामोरेणोदोणाग्रतः
यात्राप्रणामेविरचयविरचयविरचय किंजुवेन् अतः

रित्तस्यजतिमभेतरमासारेणभासंयानेनाकणाय
नरणीजवेन् कण्ठहृदयपरिविरसहोणितम्भह
भवत् यज्ञोपानमयाभस्तुतामपरस्यराणासा
रेणानिसम्भन्तः ॥ ३१ ॥ तस्यवीरवरस्यभूमिप
तितेशिः वभोघेतनितान्तात्पाद्वाजैकाक्षेनिदेपित
म् ॥ ३२ ॥ तस्यजम्भकामस्तकेप्राक् प्रथमतः पारीरादपतत् प
तितेपारीरादपतत् प्रथमेशिः पञ्चाक्षरिभपत
दिति नरस्तापेलयाप्रागिति कीदृशीरुक्तमेतत् कृत
ज्ञासितेप्रीत्येनयस्यवा अज्ञासितेसज्ज्ञासितेह
रामस्य स्तुतमहप्रधिरेयमहाज्ञैः शिखरमिवो
शिखाभिर्दृष्टमाने रक्षाज्ञेनवचनेनरणास्त्रिन्नेमह
धेतेरैविकादेः स्यन्दनेनवतेनेतत्सदात्तसन्द पदे
तक्षिरोभगदत्तावरः नरवरस्यजैनस्यपारेणस्त्रि
म् ॥ ३३ ॥ कण्ठहृदयपरिविरसहोणितम्भह
दाभिरासादेणक्षममहायन्त्ररित्तस्यजतिम्
तत्तायोषिप्रसभमपतद्दीरयात्राभिने स्तोत्री
देव्यास्वविरचयनोदेवोप्राणामम् ॥ ३४ ॥ प्रसभेह
दातकायः अपतत् पतिते वीरयात्रानिमित्ते संग्राम
यात्रार्थे स्तोत्रीदेव्याः स्थित्यामोरेणोदोणाग्रतः
यात्राप्रणामेविरचयविरचयविरचय किंजुवेन् अतः

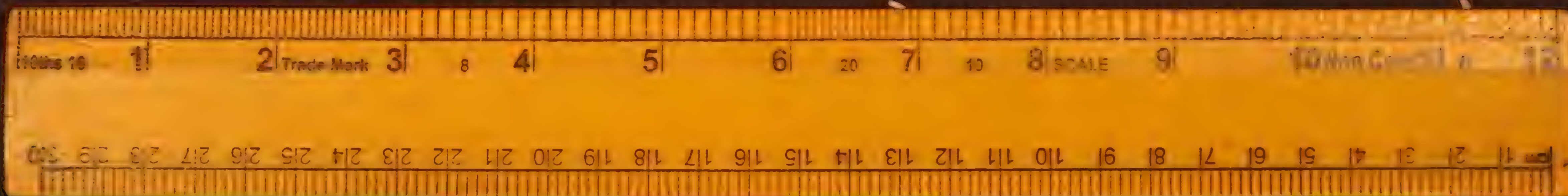
रा. व.
पा.
१९

त्रंकिविशिष्टिदिमांशुणायज्ञोभने शर्मश्रुतिस्मय
पनयने तस्य एकः कर्ता कारकाः सप्तश्रुति यज्ञोपा
नस्यष्टीपालस्यबलेसेन्येतस्य प्राणोदीनोदनपीलः
पत्ते सपामीत्रैर्गर्तगजापार्थमजनमरुद्धिषामपन
येककर्ता अपकारकारीहोरेन्द्रस्यकर्तारविपक्षक
मितिस्वार्थेकन विपक्षमित्यर्थः देवोतकोदेवाप
कारी अपरद्वयार्थः ॥ ८ ॥ सपामपतेतः प्रसभसमे
तादपिद्विषोच्चकविभेदत्ताः स्युहेनभेदप्रवधुवली
राः पश्यंमयादावशीनरपमेः ॥ ९ ॥ नीरयोधास्तः
स्युहे दिवत्सपूहे पश्यंमयादावशीनरपमेः ॥ ९ ॥ नीरयोधास्तः
कोदृशाः प्रसभेहदात्समापतेतः स्यात्सुतस्यमतास्स
वेतोद्विषतांशुक्रस्यसप्तहस्यविभेदत्ताः श्रीपञ्चपा
लाश्रुपिशीनरपमेन्द्रसमयावाः किंराणाः पश्यमि
वेति ॥ १० ॥ सप्तयतस्येदनसिपुराजस्युहेद्विषो
उध्वरभेदमनैः दृष्ट्वाचयेत्राकरणायतस्यन्य
यंकराजापुरुहूतपोत्रम् ॥ ११ ॥ राजारामः
वानराजसुग्रीवः पुरुहूतपोत्रमगादेन्यमुंक्रनि
युक्तवान् द्विषतोवृहदृष्ट्वाकीदृशौम् अन्येतद
तिरिक्तेऽङ्करोभेदोदिवारणस्यउद्यतास्सदेना
सिपुराजनाः सप्तयतस्यमर्धवृहस्यसयेत्रा
करणाय विवासायसयेत्रनियंजदतिव्यथने ॥
पत्ते राजापापिपित्तः पुरुहूतपोत्रमभिमन्य
मुंक्र अन्येऽङ्कारेभेदेवृहत्तनाविषोमं दृष्ट्वाकीदृ
शो उद्यताः स्येदनायत्र पश्यंमयादावशीनरपमेन्द्र
यस्य ॥ १२ ॥ सप्तत्रिदेवोपित्तसोदरस्यसेस्याप्यमाला
मिवसोलिदेवो त्वर्णीवशेनेवमनोरथेनप्रत्यर्थिनोक्तं
दमभिप्रत्यये ॥ १३ ॥ प्रत्यर्थिनोरात्राणोसेन्याग्रम
भि प्रतस्येज्जदाम रथसहशेनमनोरथेनशीघ्रपि

पित्तसोदरस्यसप्तत्रिदेवोपित्तसोदरस्यसेस्याप्यमाला
मिवसोलिदेवो त्वर्णीवशेनेवमनोरथेनप्रत्यर्थिनोक्तं
दमभिप्रत्यये ॥ १४ ॥ सत्वापवेषोच्चपायसनस्फुरत्कराय
रुहः कृतमार्गमग्रतः जवाजगाहेपरमणुलंबली
सरापगापूरद्वोभसांनिधिम ॥ १५ ॥ सौगंदः बली
समर्थः परमादलेषादुतेनंजगादेविलोडयनिसज्ज
हेगान किंभूतबाणोः परवेत्तपान्नामुच्चैर्बहजिः शरस
नेर्धनुभिः स्फुरत्करायप्रसरंदाविवेनवृत्रोमार्गोवर्तय
त्रते अग्रतः अग्रे अग्रदिपक्षस्योपसेत्यानमिति तसिः
सरापगापूरद्वेति यद्योभसांनिधिसमुद्रासरापगा
याधरः प्रवाहोविगाहतेइति पत्ते सौभिमन्यः परमे
रुलंङ्घ्योपनसेन्येवाणवेपोदाणसहदेरुच्चपायसनयस्य
सः स्फुरत्करायप्रसरंदाविवेनवृत्रोमार्गोवर्तय ॥ १६ ॥
तमाश्रयोतेरिपुत्रक्रानन्दनेतरात्राणोत्तुहदंतान्ये डा
वित्तपुराजेननिरुद्धमार्गाः पराहनुमंतेमिवात्सवर्णाः ॥
१७ ॥ तद्विपुत्रकस्यपात्रुसप्तहस्यमर्दनेविनाशक
तसंगदंमाश्रुशीघ्रयानमन्यवानरा अनुपस्थांतेने
वृहदंतनसमर्थः स्यात्तवर्णाः आत्मीया पुराहनुमे
तमिव यथा सीतान्तेषाण्यन्येभीलादयः पञ्चाङ्ग
तेनपोक्रः आश्रुलंकाप्रतियातेडाक् कदितिसिंधुराजे
नसप्तदेवानिरुद्धोमार्गोयेता पत्ते अन्येभीमादयोवीरा
स्तमभिमन्यंवातेतमर्थादुहाभेतरासुतेरिपोच्चक्रवृ
हस्यमर्दनकोत्तरेडाक् सिंधुराजेनजपदयेननिरुद्धेमार्गे
येता यदाचक्रवृहदंभिज्जाभेतरंमविसोभिमन्युत्तभी
मादयो जपदयेनरुद्धाः परिभ्रमेत्तेनजपवक्रंयावि
द्ववाजिज्जवीचिमालाम् विविक्षितेनेनविपक्षसेन्य
मन्याचनेनेचमहावीर्यमः ततोर्गादेनाभिमन्युनावावि

गञ्ज.
पा.
१०२

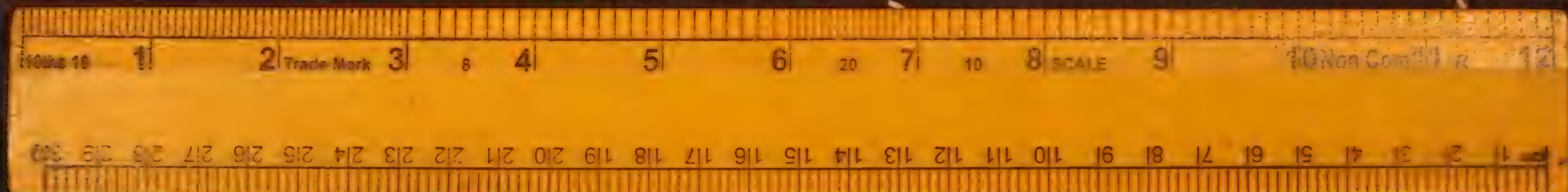
पल्लवस्य वल्लवस्य च यो धनस्य वा सैन्यं बलं विविचिन्मया
 मन्था चलेन मन्दरेणाणीवोभः समुद्रजलं विचिच्छिन्ने
 तद्वदिव परिश्रमं ते ये जंगरास्तपवनक्रांतैश्चोचक्रं समू
 द्येषु ब्रह्माविद्धा ये वाजिब्रजाः अश्वसमूहास्तपवकहो
 लश्रेण योयत्र ॥ १४ ॥ वीरास्त्वहन्तामवलोक्य निद्रं
 तमेतं राणवेगनिद्रम् निद्राक्षितं सप्रभवत्पमिन्नो नैवाचम
 क्तं न भसीवभोतम् ॥ १५ ॥ बहून्नेकान्मायायां न्यीर
 न्याधात्वाऽवलेन भुजसामर्थ्येन निद्रं ते व्यापादयन्तमे
 तमंगदमभिमन्थुं वावीक्षित्यपि त्राः पात्रुर्बेन प्रभवन्ति
 सवणक्तावधुवः राणवेगेन निद्रं ते आयातन्त नभसि रा
 गेन भास्वरे नैवाचमकर्माभिघनिद्रः परवशाः ॥ १५ ॥
 मातंगे विवराणुषौ लवलिताः सिध्वसा न्दविषः कोताभी
 षणध्रुषणेर्भटभुजैर्वेनुभुजैर्गणैः व्याकुलसुधुजकान
 नाः पारपुत्रश्चक्रासिनक्राकुलाः तं कृदा धुजिनीपयासु
 धिप्रजाः प्रेक्षमहासिध्वः ॥ १६ ॥ महानद्याः प्रोक्तवह
 तिसर्वा दृष्टमसं कृदा धुजिनीपयः सेनामार्गो यामिन्ताः
 कधिप्रजालोहितजाताः मातंगेर्हस्तिभर्गाणुषौ लवलिता
 इव सिध्वस्त सान्द्राः त्रिवोयासन्ताः सिध्वैः शृङ्गारि
 तमेतं राजन्मह्यजायतेः सान्द्रासुस्फुटा विषादो मयो
 भटानां योधानां भुजैर्ध्रुषणैरलंकरणैर्भीषणैर्भयानकैः
 कीर्णा व्यासाः देवदुःखलंतो ये भुजंगास्तत्प्रभास्तत्कृ
 पाः विषेष्ठतया कृला धुजप्रवक्ताननानि वनानि पाराश्व
 धन्तं धिचक्राणि च अश्वसमूहवद्भनक्रान्ते यकृला व्यामा
 अग्नि महानद्याः पर्वभवन्ति ॥ १६ ॥ विरोधिनो निवरमु
 योऽस्तत्तद्वर्णावितन्वता प्रसभमनेकवैदिताः परशुनास
 मरुतलैर्निपातिताः प्रफुल्लधूरुहद्वचोऽपलायना ॥
 १७ ॥ अनेजोगदैर्नाभिमन्थुना वा समरतले संश्याभोगने
 परः पाताः पातातरैर्नेके लावैरिणः पात्रुर्बोनिपातिताः ल

[illegible]

रा. ७.
पा.
१०३

पले उभावभिमन्त्रोः शासनीयोः स्वस्यावधूतामनोना
भित्तातेनसर्गामिनौवधूतविति ॥ १० ॥ तदासोभदः
माकाण्डेकुमारनिहितेपथेः सुशोचराजावित्तेनयाकुलो
नदृष्टाननः ॥ ११ ॥ तदासोरावणश्चिन्नेन सुशोचकस्येव
कारकिं कृत्वा भद्रकुशले कुमारपुत्रदेवातकेपथेः शत्रुभि
निहितमाकाण्डे कुलायाकुलेनविशेषतयाकुलेन पले
राजाकपिष्ठिः सोभद्रसुभद्रायाः पुत्रमभिमन्त्रदृष्टा
याः श्रुत्वात्काण्डयज्ञाननंशरणनंयस्ययतोसतथा पोषं
समानम् ॥ १२ ॥ चिन्नीयमानससुहृद्वोभिरपगत
पोकानलधूमितस्यनिवृद्धेवैरस्यविरोधिवर्गेनस्वास्था
मासीत्पितरस्यचिन्ने ॥ १३ ॥ मृस्यदेवातकस्यपितः
रावणस्यार्जनस्यवाचित्तेस्वास्थानसीत् चिन्नेनस्वास्थि
नेवधूतकिंभूतस्य सुहृद्वोभिरविनीयमानस्यकुले
मन्त्रमस्मा - नस्यपितृमातास्यवाश्रयतेनयोक्तान
लेनाग्निनाधूमितस्यसमातीकस्यविरोधिवर्गेः शत्रुव
र्गोक्तमादिभिर्दुर्योधनादिभिर्वासहनिवृद्धेवैरस्यनिवृद्धे
देवेषावृद्धेनसः ॥ १४ ॥ प्रधानहेतुभूतस्यनिजा
सज्जनितानने पराक्रमेनसमुद्धृष्टंज्ञानजस्यसः
१५ ॥ सदावरोहृद्वोयः होत्रदशारथतस्यात्मजःपुरो
रामस्तस्यपराक्रमणोर्ध्वेनसमुद्धेनमर्षितस्मनसोऽ
मितथः निजान्ताजस्यनिजमुद्रस्यदेवातकस्यनिपा
तेनमारणेप्रधानहेतुभूतस्यप्रधानस्यभूतस्यकारण
भूतस्येवार्थः पले सोऽर्जुनः वृद्धहोत्रनाम राजविप्री
योजराज्यपिनातस्त्रोजयइय पवतस्यपराक्रमे
नसमुद्धेनिजात्मजोभिमन्त्रस्तस्यप्रधानकारणस्य
निरुद्धारे तेनभीमावर्धोनिहृत्वास्तेनाभिमेंन्वर्तिना
योवृत्ररामपुराणम् ॥ १६ ॥ मोक्षस्यपञ्चाक्तसिध्
राजोपनः प्रतिहन्तिनिवैरिचक्रै रणोरागनेप्रापनरेडः

सेनाप्रतिः दिवंभानुमतः प्रभेव ॥ १७ ॥ नरेडसेनारा
मसेनारणोगनेप्रापसंप्रामाजिरमजगाम भानुमत
आदित्यस्यप्रभादीप्तिः प्रातर्दिवंयाताशमितप्राप्ता
तिवैरिचक्रैराजससुहृदेपुनाप्रतिहन्तिनिप्रतिपले
सतीतिवीहपोः मोक्षस्येनपञ्चाक्ततः सिध्दराजससुहृ
देनतस्मिन् पले नरेडसेना कपिष्ठिरसेनावैरिचक्रै
रुयोधनसेन मोक्षस्येनोक्तदेनपञ्चाक्ततः सिध्दराजो
जयइयोयेन पञ्चाक्तवीहजयइयकृताप्रेसका
दृष्टाहेवि - - - ति ॥ १८ ॥ श्रुत्वाविचारयस्ययज
यस्यवेधायवेगेनकृतप्रतिपतः भन्तविध्वन्विजयस्यपी
यः परास्तराजावरजोभयकं ॥ १९ ॥ श्रुत्वातरेसोराजो
रामस्तस्यावरजोलक्षणाः परास्तराजुरासतान् अभ्य
येकतेषामभियोगेवकारधन्विधुत्तन् चारयन् की
हृद्विजयविचिष्टेनयेस्यवीयः स्थितरेकोहृष्टाश्रुति
कायस्यराक्तामुवस्यवधायकृतप्रतिपतितोयेनजयत
योयस्यसः वेगेनहृदात् पले श्रुत्वातरेविजयोर्जनः स
जावरजोऽकपिष्ठिरावरजः श्रुत्वाकृतस्यतिदेहस्यज
यइयस्यवधायकृतप्रतिपतितोयेनजयतः स्थितरेपन्त
विधुत्तन् ॥ २० ॥ परास्तराजोवर्मणास्त्रयोधिप्रतिप
लेनाहृद्विजयेनभूयः सविधाप्रेमकाहृद्वेमनस्वीप
रेनेनां दुधिमध्माजकाहे ॥ २१ ॥ सलक्षणाः पर
स्यशत्रोः सेनां दुधिमध्माजकाहे सेनासमुद्धमवेवा
लोदयत् सेनिपारपराये योधिनाकृतयज्ञेनप्रतिप
लेनापञ्चाक्तसहस्रहृद्वेवहा सेनाभिधायकृतपरा
कीहृद्वेनपराणाहृद्वेवहा सेनावर्मणाकृतसंज्ञाहृद्वे
सुहृद्वेनदेविनादिगतिनामनस्वीमानवान् पले
सोर्जनः परास्तराजोनेकानचर्मसाराजविप्रीयेणयो
धिनाप्रतिपलेनासहस्रहृद्वेविधायकृतसिध्दोनास

रा.च.
मा.
२४

यस्य सलेनशुभोति दत्तलोदत्तलो - - - सरलसुन्दरविष्णु ।
श्रवमेविष्णुयत्नादिविधिहोनेदिशिस्त्रियामितिमेदिनीकरः ॥ ३१ ॥
श्रकलितलघुपातेसेप्रविष्टेनदूरादलघुविकरलोद्धेविष्णुतोवि
क्रमानि रागधुविपरचक्रं व्याकृतं तेनेनेविप्रमिवप्रस्तासा
यकेनस्मारेः ॥ ३२ ॥ तेनलस्मारेनपरचक्रं व्याकृतं तेनेने
विसादितं हृत्तमिति यावत् किं हतेनश्रकलितमनाकलित
लघुपातेयथास्यात्तप्रविष्टेनसम्पकप्रविष्टेनसेप्रवेशनेयस्य
तेनजत्ररागधुविष्टग्रामभूमेविष्णुतः सर्वतोदूरादस्यै सुलघु
यथास्यादिक्रमानिविक्रमपदानिः तस्यैविकिरताविजि
प्रादिप्रमिवयथापुरस्तात्वेसारेः शिवस्यसायकेनविप्र
व्याकृतं तेनेचके पक्षे तेनातेनेनोषत्तस्य ॥ ३३ ॥ वि
न्दात्रविन्दप्रतियोधिमेत्राप्रणीतसेसप्रकमेवमोक्षः सुदयो
नोद्योगहरः ससद्यस्कारदुयोधनमानभंगिम् ॥ ३४ ॥
सलस्मारेणुयोधनसरावसायमानभंगकारकुतवान् ३
विनयोधनेयस्यसतथा योपवलादावापतिमानसचित्रस
मुन्नतेः कीदृशाः विन्दात्रविन्दयोः प्रतियोधिमेविष्णुतो
मेत्राविदारकाः विदलमेदत्यतोयस - - - लिपिविदी
योदीनापापतायेपोसुत्रादीनामिति - - - रतिद्वयम् ।
णीतः कृतः सेयमकानासमरादनिचर्तितोयोधानोजीवमे
दोयेनसः योभक्तदृष्टानेयस्यससदृशनः सदासा
वयोगहरश्चेति सदृशनोद्योगहरः पक्षे सोर्जनः
सद्यस्तत्तलोदयोधनस्यधुनराष्ट्रमुन्नत्यमानभंग
चकार विन्दात्रविन्दाववेतीराजविष्टोप्रमियोधि
नो तयोर्भक्त्यापादकः सेशप्रकः सशमीदिः सु
दृशनः श्रीकृष्णचक्रं नस्योद्देगहरः हनयद्देयोमनि
वेदति ॥ ३५ ॥ निरोहिताकाशुचयेस्तदीयेनिवार्य
माणेविष्णुवेविष्णुते अमेविनीयोर्जितविक्रमस्यारे
नचक्राहंयोस्यद्वि ॥ ३६ ॥ अस्मालस्मारास्यद्व

योवानराः हर्षचक्राः कृतवतः तदीयेर्लस्मारासेवाधि
भिविष्णुवेर्वाणेविष्णुतेनिवाहमाणेनिवारितेसतिनि
रोहिताः पिहिताः अर्कस्यादित्यसांमुचयः तेजः सपू
हाः येतेतथा रयेनवेगेनअमेविनीयापनीयाकुर्जितः
विक्रमस्याश्रितपायितविक्रमास्याः पक्षे अर्जुनस्यहर
योस्याः हर्षचक्राः हृष्टावधुः अमेविनीयस्यमपरिष्ण
मेत्यक्ता रयेनकुर्जिताविक्रमवर्तिनस्तदीयेर्जुनस्य
संवेधिभिविष्णुवेपारेः विष्णुतेविद्यार्थमाणेसतिनिरोहि
ताकाशुचयेः सेस्यार्दित्यकिणोः ॥ ३७ ॥ यथाज
द्यानउर्ध्ववीराणाञ्चभंहारिन् तैयवाजज्ञेगदयारो
मन्नः शुताफथः ॥ ३८ ॥ समस्तसोमजोययागदयावान
राणाञ्चभंजेष्टहरिस्त्रीयेज्जानहन्तान् तयेवगदया
रात्तसीरणोहनः सकीदृशः शुताफथः प्रसिद्धास्तः तेस्यैधु
तेउर्ध्वणीयेमहाबले पक्षे अताशुभोमन्नः भोक्तयया
गदया वीराणाञ्चभंजेष्टनीयेहृष्टोणधर्षणीयेहरिस्त्री
समज्जान तयेवगदयाजज्ञेहन्तति शुताफथोनाम
कश्चिदेवादेवलज्जवरः यतः सनेसागदयायेययसनेषा
उहनिष्पसिसनिष्ठितमरिष्यति अययमानयदेदिसो
त्तजसिनहात्वामेवोयंगदयाहनिष्पतीति ततश्चसिन्हा
हेकिलकुलमनयाहनिष्पस्यतः सर्वमरिष्यतीतिमनुसि
होत्वाभतेनाफथमानयद्वक्ता सायराष्ट्रानसिन्हे
वपतितासमुन्नतिभारते ॥ ३९ ॥ अश्वसंगरंगममुपेतो
त्तपयामामतरोनसाविपक्षम् पवमानपरीरजश्चभीतो
युधुधानश्चपतिवद्विनीनाम् अनेनेपसमानस्यवायो
पारीरजः पुत्राहृत्मान् भीमश्चतुर्द्विनीनांरेनातापतिवा
नरेभ्यः युधुधानोक्तयमानतावेतोरोजसात्तलेनसंश्रमांग
नमभुपेतो तन्मधेगोविपक्षेणुत्तपयामामतः श्रीणाच
क्राः पक्षे वायसजोभीमः युधुधानः सायकिः वद्विनी
नोपतिः त्वामीसेगरेगममुपेतो आहभन्तरेविष्टोअ

रा. २५
पा. २५

जैनस्य द्वाभ्यां तं प्रविष्टं प्रविष्टं प्रविष्टं प्रविष्टं प्रविष्टं
३० ॥ एकैकभानां द्विपरं हसौ चैरलेखलधं सकृत्ताप्येता
ताभ्यां निरासेकतवैरिहृदं यथाधकारेणाभिभाक्ताम् ॥
ताभ्यां हनमद्गीमाभ्यां वानराभ्यां एकैकनायकतवैरिहृदं निरासे
अकतसंख्येदशासदसंख्येनिरस्तम् कीदृशेन भानां ग्रंथि
यो हृत्तोयेन पर्वहृत्तरे ह्येगोयस्य तेन ताभ्यां मध्ये परेणायेन
भीमेन भीमनाम्ना वानरसेनाधिपतिना किं विधिना लम्
मर्थ उद्देवलेखधुतकृता विनाशकेनायथाचेष्टाकां भ्यां
धकारेनिरस्यते पक्षे भीमकफधानाभ्यां चन्द्रात्मनः
३१ ॥ दधजिगीषाधुतिभोजनेयः कृतावसानोपि सवृ
त्तिवीरः त्वाष्ट्रस्ववर्जीवरणे निखलं निखलं भूरिश्च
वः पिरोधिव ॥ ३२ ॥ अोजनेयः हनुमान् त्वाष्ट्रस्वतः
ब्रह्मा पुत्रस्य विधिरतः भूरिश्च वः वक्रकर्तास्य पिरोधि
कृतावसानो कृतावसानोपि विह्वलिवीरः वजीव
रैरुव पक्षे सवृत्तिवीरः कफधाना भूरिश्च वः सोमक
स्य पिरोधीयते त्रेति पिरोधि कृतावसानोपि भूरिश्च वः
मादेन तादितस्य विह्वलिवीरः पिरोधि भोजनेयः वरुदेण त्वाष्ट्र
हन्तः ॥ ३३ ॥ प्राणभंगमिन नन्दनाम्नाः हरिताखिल
जगत्तद्दोरात् नीलपञ्चपुनरुद्भोमणिपराणां जगत्
रुवभीमविक्रमः ॥ ३४ ॥ पुनरपि वीलपञ्चयथा पिपाः
उद्भोमः अष्टमे मद्दोरात् रननन्दनात् रनस्य त्वानिनः
रावणस्य नन्दतः प्रलसाज्जलविषोघात् भगं प्राणकीदृ
पाः यथासाधुरिताखिलजगद्येन सा भीमभयानका कि
मोयस्य सः प्राणजगत्प्रेमणिरिव पक्षे भीमस्य विक्रमः पुनरु
द्भो रननन्दनात् स्तूर्यपञ्चात् कणिभगं प्राणकीदृपात्
यथासाधुरिताखिलजगत्तद्दोरात् उद्भोमभ्येतरयेन तादृ
पात् प्राणहृष्टानीलमणिरिव ॥ ३५ ॥ अथरिपवध
प्रमृष्टमिपाध्याः प्रसर्पत्य तिलजलरापो सायकैः सा

पिताधा त्वरितगतिस्मिन्नानन्दनः संप्रपेदे तपन
वसमीपे सिधुराजस्य पात्रोः ॥ ३६ ॥ अथानिर्नरेत्
रित्प्रतिपद्यताम् सन्निधानं नालम्नाः पात्रोः सा
मीपे संप्रपेदे प्रपन्नाः किं भूतः रिपोर्वधेन प्रपन्नं चित्तरे
गम्भूतं भूमिपप्रभूमिपालस्य रामस्यायौ यस्मात्तत
द्याप्रसर्पति गम्भूतिप्रतिपत्तिरेव सन्निधानं जलरापो रव
तत्सहस्रो सायकैः पात्रैः साधितो धावन्तं येन सतथा तप
नरवतन्तः सैः सायकैः सैः सिधुराजस्य जयजयस्य
समीपे तपनः स्तूर्यः प्रामोति पक्षे पात्रोः जैनः पात्रोः
सिधुराजस्य जयजयस्य समीपे संप्रपेदे रिपवधेन प्रपन्नं
तो भूमिपथासादेवे तपनः स्तूर्यः रव प्रोभनानि यानि
भिजाणि तेवामानन्दः आनन्दजनकः ॥ ३७ ॥ विष्णु
होवाविलसितमिव व्योमि सन्दीपयति निर्विस्मयप्र
सरपलभश्चेति प्रोभावहृदिः जले जलं सममथन
योरवमार्गं फलानां रोचहेद्यद्भुतवह्निशाली
कपक्षैः पृष्ठकैः ॥ ३८ ॥ अथाननरेलक्षणातिका
ययोः समतले जलं संप्रामो जले जायते सके पृष्ठकैः
लाणैः कीदृशैः विष्णुहोवायाः विलसितमिव व्योमि
सन्दीपयतिः प्रकाशयतिः अति तेजसि त्वादसिरत्ना
ताम्भम् तत्रत्यं विस्मयं हृन्त्यो निविष्टे रवपसरो गम
नेयस्येव भूतस्य शालभस्य पते गस्येत्प्राः परस्य रायाः पो
भावहृदितत्सहस्रे रित्यर्थः अथवर्तमानि फलानां संच
हादुभितस्याग्रेः पिताभिरालीकः आकाशः पक्षो वाजो
येषां ते तथा पक्षे तयोर्जनजयजयोः तत्रत्यमन्यत ज
नके जननीये सा जन्मनिर्वचकदयोरिति विष्णुः ॥ ३९ ॥
गगनातिचिलोचिनातिवेगान्दुश्चक्रेणतिरोहिते पंगे
रजनी त्रावपाकयाजज्जमे निजकालागमसंज्ञरोवि
पक्षैः ॥ ४० ॥ विपक्षः अतिजयोज्ज्वलं भविकसि

शुचि.
पा.
१५१

१८०

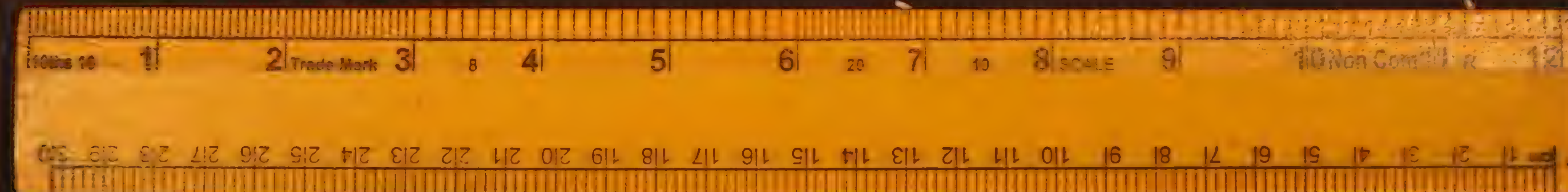
तः सोत्साहो जात इत्यर्थः निजकालस्यान्तीयसम
यस्य रात्रे रागमने सत्तः अर्थात् कदाय रात्रे सा रात्रौ
हि प्रवृत्ता भवन्तीति अतिवेगात् गगनातिविलोचिना
आकाशलेखनशौलेन हरिचक्रावतारसमूहेन पतेते
स्वर्धनहिने सति रजनीशुखशोकयादृतिपतत्पम् ।
३१ ॥ ततो महत्संभवदस्त्रमुग्रसंभ्रायसंभ्रायचसी
मिपात्रोः पूर्वाग्रहपसमीकमुर्ध्वप्रयोजिष्टीम्
रसोदरेण ॥ ३२ ॥ अनंतरं पृथ्वीम्बरस्य श्रीरामस्य सो
दरेण लक्ष्मणेन शत्रोरतिकायस्य मूर्धनमुद्दिप्य मह
दस्त्रमहासंभवेन वल्लभं यत्तं देवमित्यर्थः उग्रमवेदते
धाय अर्धान्धनविप्रायोजि प्रायः कृत्तिप्रमित्यर्थः ऊ
त्रसमीकमुर्ध्वसंभ्रायसि उपक्रान्त इत्यर्थः संभ्रा
शुखसीमिदृति समयकथनम् पते पृथ्वीम्बरस्य
कपिपिरस्य सोदरेणार्जुनपात्रोः जयद्रथस्य पोषेस
सिते ॥ ३३ ॥ अमुना स्वपुत्रदिष्टेव सहोः क्षपिते मुर्ध्नि
विहाय जीवलोकम् प्रयासनामितः कलधमावेन र
णोकस्य भयं करोति कायः ॥ ३४ ॥ अमुना लक्ष्मणेन
अस्पातिकायस्य नाम राक्षसो मुर्ध्नि पिरसि पते सति
अतिकायो राक्षसः रणोकस्य भयं करोति जातः अपित्तस
र्वसेवेति किंभूता जीवलोकं विहाय प्रचलन् कलधमा
वेकलधमावेगमितः पुत्रदिष्टेव यथासुगदिष्टा श्रीकले
नराहोः सिरसि स्थिते सति अभयं करो भूत पते यस्य जय
द्रथस्य कायः पारीरमतिभयं करं कस्य न लभ्यते अपित्तस
र्वसेव अमुजयद्रथस्यातिकायः अतिपातितपारीरवा
मुनेनार्जुनेनास्य मुर्ध्नि पते सति ॥ ३५ ॥ तदानेनो
त्पततात्तदानीं सह कृत्ता विवक्तिरीदभासा व्यरोचता
खण्डरापलोत्तासीमितेन प्रांतमिवांतरिक्षम् ॥ ३६
तदानेनेति तदानीं तत्काले तदानेन तयोतिकायः

जयद्रथयो रानेन मुनेन उत्पतता कृत्ता गच्छता अंत
रिक्षमाकाशो व्यरोचता भते सुकथं भूतमिव आकाश
लस्य अक्रस्य चापरोत्तया धनलोत्तया सीमिततः प्रांते
यस्येते वे भूतमिव कीदृशेन अस्तकृत्ता सीपरोत्तिनेन स्व
वृद्धिभिरौत्तयः तृतीयोत्पदतया विज्ञानाज्ञापकितो
दस्त्रमुक्रदस्य भाः सीपिर्ध्वजयस्य वातेन ॥ ३७ ॥ ह्यो
चलत्काले मुत्रमांगं पात्रो विवलात्कपिलत्सणास्त्रेः
रहाक्षितेः प्रापितमेकदेवो तेने पितः प्राताभये निजस्य
४० ॥ पात्रो रतिकायस्य कपिपिरसि तस्य लक्ष्मणास्य स्त्रेः कृते
क्षिन्नमुत्तमो गणेशः कथं निजस्य पितः रावणस्य प्राताभये
वितेने चकार तदृष्टान्तस्य पितः प्राताभये जाते विशेषा
ज्ञापितेः संग्रामभूतः श्रेकदेवो पतितेन सत्काले लयवे
ति पते तस्य जयद्रथस्य निजस्य पितः वृद्धत्तस्य प्राताभ
येनेन उत्पतिते दृष्टा सोपिष्टता कपिलत्सणा कपिविजे
न अर्जुनेन अस्त्रेः कृतमिति राक्षितेः संग्रामभूमितः पि
तः वृद्धत्तस्य को देवाहलैः पतिते अन्धया तस्येव तर्जु
नस्य वधः स्यात् ॥ ४० ॥ तद्वत्कदनुभूमेः विचरेः तस्य
मानः प्रसभमवनिर्वर्तः सोदरो निजगाम कपिसमधिक
धोता कीर्तिप्रदुत्पपृथ्वी प्रलयजलाधिमध्याद्धीवराहः
मरेव अवनिभितः रामस्य कपिपिरस्य सोदरे लक्ष्मणे
र्जुनो वा कदनुभूमेः संग्रामभूतः निजगाम वहिगतः खणि
विरमागतः किंभूतः प्रसभमत्यर्थं विचरे राकाशे देवैः
रह्यमानः तदनुतपञ्चान् पात्रवधारनेतरमित्यर्थः कपि
समधिकमत्यर्थं धोता निर्मालां कीर्तिप्रदुत्पपृथ्वीवराहदेति
प्रलयजलाधिमध्यात्प्रलयकाले समुद्राभ्यंतरो विवराहो
वराहवृषी भगवान् श्रीकृष्णः पृथ्वीपुत्रवानिति ॥ ४१
निपाकारेण च नरेभ्यरेण प्रणीतभास्त्रजयमंगलाश्रीः रा
जराजावरजो जनानां मुदं वितन्वत्रिवकामदेवः ॥ ४२

रच.
पा.
१७

रातो रामस्य कथिपस्य वा अथ रजो लक्षणो नुनो वाराजः ॥
शुभे नरेण श्रीरामेण कथिपिष्टेण वा प्रणीतं यस्मै ॥
गलश्रीः मंगलस्य ससो मेनेवेति जनानां मदेवित्तम् ॥
न कामदेवः कन्दर्पदेव पतत्काव्यकर्ता कामदेवो राज ॥
विशेषदेववा सोपि निशाकरेण चंद्रमहा प्रणीतमाह ॥
जयमंगलश्रीभवतीति ॥ ४२ ॥ इति श्रीकविराजवि
रचिते राचवपां एवीये महाकाव्ये अतिकाव्यजयत्र ॥
यवधोनामदशमः सर्गः ॥ १० ॥ अथ परिभवरौघा
लोपितालेन राजनिचरचतुर्भिस्तंगतास्तेन नाथाः ॥
परिततरमरोत्तुधर्मराजस्य सेनां भुवमिव निमिराणां रा
शयो वासरोते ॥ १ ॥ अथानंतरं राजनिचराणां राक्षसा
नां वधूभिः संगता यक्राः सैन्यनाथाः सैनिकाः पराभवे
नरोघात् तेन रावणेन प्रेरिता धर्मराजस्य धर्मप्रधानस्य
राक्षः श्रीरामस्य सेनां तवरितं श्रीजुमरोत्तुः रुन्धति स्म
वासरोते संध्याया निमिराणां यः अधकारसमूहः एषी
प्राणलभिव पक्षे तेन राक्षसा इयोधनेन जयद्रथवधजनि
रोषात् सैन्यनाथाः द्रोणकर्णादयः धर्मराजस्य कथिपि
रस्य सेनां वासरोते अरोत्तुः राजनिचरचतुर्भिः संगताः
सकथिपिष्टपक्षपातिनः ॥ २ ॥ सहावुभो संभ्रुता मपे
तौ मिथो बलां गानि दुर्भजतौ सद्योजयोती वयुगान्तक
लेखी परावन्मुनिधीप्रसक्तौ ॥ ३ ॥ तावुभो वृद्धौ
श्रीरामरावणयोः कोरवपांडवयोर्वासस्य समूहो मिथो
न्योन्यं सैन्यां गानि हस्तस्य परादिह पाणि सयल्लाण्ड
भंजतः विमदं यतः संवत्सरा मग्नौ फगो न काले प्रस
क्तौ संगतो पूर्वपश्चिमावन्मुधी समुद्रोजगं निलोकानिव ॥
१ ॥ अविश्वरूपधूलिधातकं नरिसे जलितदपादिगता नी
वहेति प्रदीपैः कुतकवलितरोधः कन्दरोदारधीरधुनिरजनि
रजश्रीः सैनयोः संप्रवृत्ते ॥ ३ ॥ श्रीरामरावणसेनयोः पा

णवकोरवसेनयोः राणश्रीः संप्रामसंपत् पौभाश्रजः
निजनिता कसिन्ताति प्रतरिते एवे संप्रवृत्ते सति की
दृपोयविरला विरासारणधुलिः सेवधुतं तमसेन कदेव्या
मेसाकीदृशी जलितः प्रदीपाः दृपादिगता ययासा तथा
कैः नीत्रानि शिताया होतयो ह्याणिता पवप्रदीपास्तैः दु
तंशी कुंकचलितो रोधः कन्दरोयेन पवधुतउदार उद्धोपी
रोषनियंत्रसा तथा छावाष्टिबोरेत राले रोधः ॥ ३
रणोरिष्टाण्डलाभिदि जेता परप्रभावा दूपा निरीत्या
महासुधारा निकोरेः प्रवीरानपेत संप्रानतपञ्चकार
४ ॥ बलभिदि जेता बलभिदरदृष्टा विजेता मेघनादे
रणे संप्रामे पाञ्चणां प्रवीराणां कृष्णसोपान् अमेत संप्र
मत्तपः अपेता गता संप्रामत्तपः पाञ्चयोधोवा तदृष्टान्
चकार कृतवान् महास्त्राणां धारानि कारैः धारासमूहैः
रणार्चनितबलनयोधान् जज्ञानेति शरणाग्रतिपायिने
न प्रभावेन निरीत्याः पक्षे रिष्टाण्डविजेता जयनशीलः
बलभित् बलभिन्नामराजविशेषः गुणोद्गोणस्य प्रभा
वाद्दृष्टमत्तरो उन्निरीत्याः परवीरान् पाण्डवपक्षपाति
नः शत्रुयोधान् बलसेन्यरिष्टाणामा मर्षबाधिनश्चि
लभित ॥ ४ ॥ भिन्नागदं बलबलाधितायं भ्रास्यं जे
विज्जलदं विप्रवम् श्रीमत्संभ्रमनेन भानं राजनाजो
नरदेवसेन्यम् ॥ ५ ॥ नरदेवसेन्य श्रीरामसेन्यमनेन उ
जिता मेघनादेन भग्ने भगं प्रापित प्राज्ञो संशामे नरराज
नश्चुम्भे किं धृतिभिन्ना विदारितो गहोवालिप्रयोयव
ता बलाधितायो यथापः स्यो तोयवभ्रास्यन् राजो
नामवानरविशेषो यत्र विज्जलान्तावधिप्रवो मेन्दहि
विधोवानरविशेषो यत्र न विद्यते भीमस्यवानरविशे
षो यत्र न विद्यते भीमस्यवानरविशेषस्य संभोयव
पक्षे कथिपरसेन्यमनेन बलभित् संगरोप्रजालकार

रा.च.
पा.
१०६

विशेषः बलाधिनाथो धृष्टकर्मः गताहस्तिनः श्रमि
पुत्रो न जलसहदेवौ भीमो वृकोदरः ॥ ५ ॥ तथा तदी
ये ज्वलति प्रतापे ज्ञात्वा महो ब्रह्म मभेद्य मन्येः विलोका
गत्स्मै मकरो वतारो स्वपक्षपीडकथमप्यसौ ॥ ६ ॥
विलोकरवतारः श्रीरामः जगत्तात्त्विकं सत्त्वाणं करोति ॥
जगत्स्मै मकरः स्वसेन्यस्य पीडं विमर्दकथमपि कस्य च
सौहृदसहते स्म नदीयदं इति तस्मै धिनि प्रतापे ज्वलति स
ति ब्राह्म ब्रह्म वरात्तु वंमहत्तेजः अन्ये रभे घेत्तात्वा ॥ ७ ॥
विलोकरवतारः श्रीकृष्णः स्वप्रपन्नस्य आत्मीयप्रपत्न्याति
नः पीडकथमप्यसौ नदीयवत्तु लभित्स्ते धिनि प्र
तापे ज्वलति सतीति ॥ ८ ॥ स्वपक्षिज्जृम्भाभिरिवो
षधीभिर्निवारिता गतिमहास्वपीडः उज्जीवयद्वाज्जुव
लं विलोकी विस्रापय सा सहरेः ऊमारः ॥ ९ ॥ ह्यैः
ऊमारो हनुमान् विलोकी लोकात्रयं विस्रापयामास ॥
विलसितवकाद राजबलं रामसेन्यं उज्जीवयन् जीवितं ऊ
र्वन् किं पुनानिवारितानि राक्षसा अवेमहास्वस्य पीडं
व्यायेन स तथा काभिरोषधीभिर्धृतसंजीवनीनि स्व
पक्षिज्जृम्भाभिर्हीतिभिरिव वर्तते षधीरातीय ॥ १० ॥
रजबलं याधिपिष्टिरोत्येज्जीवयन् काभिः स्वपक्षिज्जृम्भा
भिः निजप्रतापप्रपंचैः हरेरिन्द्रस्य ऊमारः अजैनः विक्रान्ते
ज्ज्मै न ज्जृम्भेति दिव्यः मेघधीभिरिवेति ॥ ११ ॥ वीरेषु
वैरात्यरवकर्मणं विधातृ बालोचितकालमेव ततः स्व
पापुद्धमवर्तते तोक्ता कालसदीपक्षपितांधकारे ॥ १२ ॥
ततश्चापयद्दं त्रप्रापं रात्रौ पुद्धमवर्तते तद्वृत्तं किं धृतं
वैरात्यरवकर्मणं विधातृ वीरेषु सत्कथं अनालो
चितः काले यत्र ततः द्वां यथा स्यादिति उक्तापवकरा
लदीपात्तैः क्षपितमेधकारेण च उभयत्र समानम् ॥ १३ ॥
तत्रातिमात्रा विनन्दस्मते नो दिदीपे परादिनीषु निधि

इनामन्यसतायमस्यरत्नोवधायस्वयमुद्यतस्य ॥ ५ ॥
तत्रयधिके रवेरादित्यस्यनन्दनः प्रजापतीवलस्यने
जोदरीये हीनैवधव तेजः पराक्रमः सुनिमात्रमस्य
परवाहिनीप्ररात्तसेनास्य किंभूतस्य निधिज्ञोनास्यसुत
स्यमुषेणस्योद्यमोयेन रत्नोवधाय स्वयमुद्यतस्यसुषेण
नामवानरनिवार्ययज्ञायात्तानोद्यतस्येयः पते रवि
नन्दस्यकर्णस्यपरवाहिनीप्र पाणवसेनास्य किंभूतस्य
निधिज्ञोनास्यसुतयो नजलसहदेवयोस्तुमोयेनस
तथा यज्ञायेतिषोष्ठः रत्नोवधायचतुर्लोकवधाय ॥
५ ॥ तमभ्यावात्ततपुत्ररत्नोद्योत्कवशीतविदेकमौ
लिः चलाचलाकारकरीडपालीकम्भप्रश्नुन्नोदसह
तिश्रीः ॥ १० ॥ तंरविजन्मवत्प्रवीणमभिलषीहृत्परात
मत्तसचटा रात्तससहृत्तः श्रभासत्ततपुत्रप्रयासात्
उत्कवाकुर्धकेशातोः स्फुरितोदिकोपन्नतृणोमौलिः य
स्याः चलागंजायाश्चलाः पर्वता सुषेणाकारोयेष्टामेव
करीन्दाहस्तिष्णालोषोपालिः श्रीणीतस्याङ्गेनप्रुत्तायं
दसंहतोः श्रीयथासापालिः कार्णतलायेवावेकोपेत्तोचयो
मिति सूकायामपिमालीस्याज्ञातस्यमुद्रिप्रमपीतिविभ्रः
पत्ते तंरविनन्दनंकार्णमभिचतुर्लोकवधाय रत्नोवधाय कीड
पौरुषः सत्ताः खलितः शत्रुवोयेन नदेवंततपुत्रस्यीतः वि
देकः किरौटोयत्रमौलिर्यस्यचलाचलाकारकरीडपाल्याः
कम्भप्रश्नुन्नोदसहतिश्रीरहशीकोतिर्यस्येतिवा ॥
१० ॥ श्रोतांनर्मिनिनक्रवक्रमत्रिरादुर्गितिर्गविराज्ञा
ताहितजीवितैः प्रहरोराकांतरोषोत्तरैव धृतेह्यस्त्य
धिरिचिह्नोकासपुनर्यावुन्निर्निष्ठैर्भटैः पीवीणादहृष्टः
सविस्रयपिथोदरात्रयोः संगरम् ॥ ११ ॥ तयोः सप्रवीन्द
जितोः चतुर्लोकवधायोर्वासमरसंप्राप्तं पीवीणादेवाहृष्टः
पश्यतिहरात् सविस्रयासाञ्चुर्यापीः दुर्द्विषंतांतेकिंभूतमि

मन्त्र.
पा.
१०१

[illegible]

श्रीं श्रुत्वा रेगाने चरन् अतः प्रवेष्टितर्के चेति मेदिनीका
 रः श्रुत्यात्तरप्रदो प्रेचरन् पञ्चादपि चरन् ॥ १३ ॥ तद्
 नृगविसृतेन प्रस्फुरत्क्षितिर्नृचैर्दृढदृक्पथभारेः क्षणादि
 र्दन्ति क्रमाः रजनिचरस्वपुषः संकगांते कगांते गिरिः
 रिव पवनेन क्ष्मातले पातितो भूतः ॥ १४ ॥ तस्य पञ्चात
 र्विसृतेन सृष्टीवेन कोमि रजनिचरस्वपुषः गतससेना
 पतिः क्रमात्ताम्रलोत्कचो वासुतसः क्ष्मातले पारितो
 भूतः पृथिव्या पातितो भूतः इति संयोगे स्याम रजनिच
 रञ्चासौ च स्वपुष्येति केभ्यो लोत्कचयोरुभयोः पक्षे
 समासः किं भूतः प्रस्फुरतीति रश्मि विषोषो यस्य च लोत्क
 चपक्षे देहलोमेव शक्तिः एकत्राप्यापात्ता कर्णान्तेन ॥
 ३ ॥ अथैव दृष्टतो व्यवसहस्रपादोः भारात् क्षणादि
 र्दन्ति नोपस्थास्य देवं क्रमापक्षे लोत्कचपक्षे दृढदृक्
 पथभारेण क्षणादि र्दन्तिनां क्रमाः क्रमस्थले येन केभ्यो
 वापक्षे ते र्दन्ति पृथग्प्रेक्ष्यतांते इति मेदिनीकारः यः
 गांते प्रलय पातितो गिरि रिवेति ॥ १४ ॥ तस्मिन् लो
 मेय धिदीर्घनिर्जंघध्वणोकाञ्जलिः स्वपक्षः विरोधि
 वर्गः सतरोजहर्षनकोपि सर्वः प्रियतामप्येति ॥ १५ ॥
 तस्मिन् क्रमेच्छलोत्कचेवा तस्यासिन्हाले दीर्घनिर्जं
 मराण्डपेयवि उपगते सति दृष्टवत्तुः उभयोवात्तीयव
 र्गः पोक्याञ्जलितो बभूव विरोधिवर्णनयोरित्यर्थात्
 ॥ ३ ॥ तस्य सप्तद्वारः कौरवसप्तद्वारोऽसतस्यमानि शरेण जहर्षनन
 र्तेकोपिनसर्वः प्रियत्वं मुपैति यच्छ्रुतीति यावत् ॥ १५ ॥
 तद्वत्किलानि क्रमाः कौमुद्र्यलंये योऽनिधिभिवसति
 लानामदन्ते क्रमजन्मा राशुविपक्षे त्वस्यूनतामाशु
 नित्ये भुवनदहनदाहाराभासी त्रास्तृते जाः ॥ १६ ॥
 तत्पञ्चान्त्रि क्रमाः क्रमकर्णपुत्रः भार्गवेति क्रमाः
 राजविषोषो दारणाभुवि समरे रिपुसेनं उभयत्र सून

राच.
पा.
२२०

तं योधादिभ्यन्वत्तमाशुशीघ्रेनित्ये अत्रयत् किंभूतः
 भवदहनस्यदाहारांभराहोपक्रमे तीव्रमस्त्रतेजोयस्य
 सतथा उप्रभयंकरकोष्ठसुलपुटरसुलनिजम्भगेष
 धिर्विषोषोयथानिराकरोत्तरति यथाकुम्भजन्माशु
 गस्त्यः सलिलानानिधिसमुद्रं मृत्योतांजलमृत्यत्वं
 नीतेवानि निजम्भः कुम्भकर्णस्यतनयेदंतिजोषधेः
 तिमेदिनीकरः ॥ १९ ॥ द्वाण्णौघौघैर्मितेप्रभूयो
 नैकोष्ठनाकंवलनायकेषु यधःप्रलायेतकपिष्टि
 रस्यसेनानिजम्भोद्भवभीतिघोमात् ॥ २० ॥ कपिष्टे
 ग्रामेस्थिरस्यगमभद्रस्यसेन्याः तैर्निकायधःसंश्रमात् ॥
 प्रलायेतप्रलायिताः निजम्भाउद्भवोयस्यात्तादृश्याःभी
 तेःयोमात् सेवधात् सेनायांसमवेतयेतैन्नास्तेसैनिका
 श्रुतेरत्तमैरः अनेकोष्ठवलनायकेषुयुष्माधिषेष्ठद्वाण्ण
 णौघैःद्वाणसमुद्रसमुद्रैः नाकंखर्गामितेप्रसक्तविनाशि
 नेषुदशरथैः नैकोष्ठितिक्रवित्पारः नएकादःशिरश्चालनेअ
 पित्वनेकोष्ठित्यर्थः पक्षे यधिष्टिरस्यधर्मनन्तरस्यनिज
 म्भोराजविषोषोद्वाणपव अणौघाः समुद्रप्रवाहाः
 भयःपुनरपीति ॥ २१ ॥ ततःकुमारव्यसनोग्रवांतीशुरो
 विदित्वास्वकरंनिषातम् हरिर्मरुत्तन्दनउद्यतात्मासमा
 दधेतत्रिधनाययत्तम् ॥ २२ ॥ मरुत्तन्दनोवायुप्रजो
 हविर्वीनरःहृदसान् तत्रिधनायनिजम्भवधाय यत्नं
 समादधे अकरोन् किंत्वित्याह कुमारस्यरावणप्रवस्य
 यद्वासनेवधः तेनोग्रवातंप्रवृत्तिः तंविदित्वाततोय
 रोरवाणस्यनिषातंउधंसकरंविदित्वाज्ञात्वा उद्यतआ
 त्मायस्यसतथा कुमारव्यसनश्चवात्रहुरोविदित्वेति
 क्वापिपादः तत्रकुमारस्यरावणप्रवस्यव्यसनंतस्य
 श्रवात् श्रवणात् तद्गुरोस्तस्यपितुःरावणस्येत्यर्थ
 त् प्रक्षे हरिश्चीकूलःतत्रिधनायनिजम्भनामकभार

तयोद्धारजविषोषनिधनायकुमारोद्यतोत्कचः त
द्युसनोप्रवार्तोविदित्वा शरोद्धारस्यनिपातंस्वकरं
विदित्वा मरुन्त्रन्तोभीमः उद्यतात्मा प्रकाशितात्मा
यद्यनयोरेकज्ज्यापात्रानकलोद्यतोत्कचंनिहन्त्यात्र
दानयानैनेनिहन्त्यादितिहृषिपतेप्रकाशितवानितिभावः
व्यसनश्चादिनिपाते कुमारस्योद्यतोद्यस्योद्यस्योद्य
नैद्दुरोस्तेत्यितः शोणस्यनिपातंस्वकरंविदित्वा यदायं
द्रोणोद्यस्योद्यविनाशं श्रेष्ठसितराषास्वत्यागंकरिष्यति
तदास्यनिपातं स्वकरमितिभीमप्रकाशितम् ॥
ए ॥ हतास्त्रसंनानविद्यातवार्तामनीश्वराः सोढुः
मसौसमन्तः प्राणस्त्रिवःशत्रुबलस्यमध्येनेताबल
नैविसमर्जहेतिम् ॥ १५ ॥ असौनिज्जम्भोबलानेनेता
सैन्याधिपः प्राणस्त्रहः प्राणापहारकस्यशत्रुबलस्यरा
मसैन्यस्यमध्येहेतिमहंविमर्जं तत्पाजकीदृकंकृतस्य
क्षिप्तस्यशस्त्रसंतानस्य शस्त्रसंपृक्तस्यविद्यातवार्तासोढुः
निघहितमनीश्वरोः प्रभुः अतएवसमन्तः सक्रोधः इति
एते असौबलानेनेताद्रोणः प्राणापहारकस्यशत्रुबल
स्यमध्येसमर्गनेहेतिविमर्जंशस्त्रत्यागंकृतवानिति कृत
महंयेनपवैभूतस्यसंतानस्यपुत्रस्य अश्वस्याप्रोविद्यातवा
तांमारणप्रवृत्तिंश्रोतमनीश्वरः समन्तः सपोकः अश्वस्या
माहृतइतियाधिष्ठिरवाक्यानंतरमनेनास्वत्यागःकृतइति
भारते बलानेनेता धृष्टद्युम्नः संतानंद्यतोत्कचइत्य
पियोजना ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नः सपरिपवमानोद्भव
स्तीव्रकर्मानिर्गुणास्वप्रक्रमभित्तंसवैरोभिपद्य क
वैन्कायात्पृथग्यथपिरः कोरवान्तोभयित्वासंग्रामाय
त्रिविधपदवीपार्थमेनेत्यधत्त ॥ २१ ॥ सपरितत्काले
पवमानोद्भवोवाक्यप्रबोहन्मान् एवंनिज्जम्भंविदि
वस्यस्वर्गस्यपदव्याः पडतेर्वत्सनः पान्यपथिकं दृष्टव्रत्त

राच.
पा.
१९

गर्वन्तचारिणं चकारेत्पथः विनाशितवानिति यावत्
कीदृशः धृष्टसुदनेन युद्धे तेनोद्यमसहस्रयुक्तः ॥
नञ्चुर्गतेभीतेः कम्बुविनेवलोपिचेति मेदिनीकरः ॥
त्रैकमेयस्य सतीव्रकर्माकिंकुत्वातिः शोषेण मुक्तस्त्यक्तः
अस्य प्रकारो येन तम् अभितः सर्वे तेभिः प्रत्यनिपत्य सह वै
रेण वर्तते इति तस्य निजं भयं प्रायः कायात् शयकं कवेन
स्मिन्तु संप्रामायेको प्रथिद्योपवान् रवकत्तान् क
ननादान् तैभ्यिवा पत्ते धृष्टयुक्तो दुष्टनन्दनः ॥
द्रोणोपवनमानोऽवः वक्रैरुत्पन्नः कौरवान् उयोध
नादीन् शोषंतल्पम् ॥ सायुद्धीरापिनिरत्तधैर्यं
विभ्रष्टानानामुधयोधवाहा दशवपुंसां प्रतिकूलदेवा
त्तेनापरेषां भववत्पराणी ॥ ११ ॥ परेषां शून्यो रक्त
सानो कौरवाणां वासेनापराचीपराङ्मालीव भूव किं
ता यद्वै धीरधैर्यवत्पनिरत्तधैर्ययासाविशेषाभा
ष्टाः नाना युधानि च योधाश्चास्याश्च यत्रयद्वा विभ्रष्टाः प
लायिताः नाना युधानां नाना कृत्ता योधानां वाहाः अस्या
दयो यत्रयद्वा विभ्रष्टानि नायुधानि येषां योधावाहाश्च
ति प्रतिकूलदेवाद्यथा दृष्टवस्था पुंसोपरावर्तत इति
॥ ११ ॥ पितृनिपातादनुवद्वैरः पितृवैलानां तनयः ॥
रस्य शोषेण प्रवृत्तं कुरुत्ततश्चैकगतये वा विरिजोश्च
ले ॥ १२ ॥ त्वरस्य शोषेण विरोधस्तनयः पुरोवद्वैरः
मकारादौ नाम बलानां पत्युः पितुः त्वरस्य निपातादनु
दनुवद्वैरयेन रामे रामहतिशेषः तयारोषेण प्रवृत्त
करवपुगत्तये कल्पानेवार्थः सप्रचारव उच्चाल
पत्ते त्वरस्य तीव्रस्य पितृभ्रोणस्य निपातादनुवद्वै
वलानां पत्युः सेनापतेः द्रोणस्य तनयः अस्मत्प्राप्तो
वेण प्रवृत्ति मकरस्य वात्सिलीयस्य सप्रवृत्तमकराक्षः
शोषंतल्पम् ॥ १२ ॥ अभीतिभाजा विहिताभियोग

लेन क्षणात्तोपि पतेर्वलोद्याः नारायणात्ताभिहृतो
वध्वराहो रथा कायदवापचेष्टा ॥ १३ ॥ तेन करा
लेण रत्तो विरोधेण क्षोणीपतेः रामस्य वलोद्याः सेना
समवायः सभितः अभिचेष्टा वध्वर चेष्टा रहितो जा
त इत्यर्थः कीदृशो न अभीतिभाजा निर्भयेन किंभूतः
विहित अभियोगात्कृत्यस्य स नारायणात्ताभि
हृतो रत्तोः कथनोपचेष्टो यथा वध्वरेति पत्ते तेनास्य
स्यामन्ना नारायणो देवतायस्येति एवभूतेनाक्षोणी
पतेः कथिष्टिरस्य वलोद्याः क्षणात्पचेष्टा वध्वरेति
द्रोणे हते अस्मत्प्राप्ता समागत नारायणात्तं लिम
र ॥ तत्रुक्ता निरावाधवाणां वद्वैरः क्षोणी
पालवलाभोधिः क्षणात्तयमनीयत ॥ १४ ॥
क्षोणीपालो रामो युधिष्ठिरो वा तस्य बालाभोधिः के
न्यसमोहः क्षणात्तयं विनाशमनीयतनीतः तेन मका
राक्षेण अस्मत्प्राप्ता उन्मत्तानिरावाधवाणां वद्वैरः
वाणास्ते पववद्वैरयोवा वानलाक्षेः अनेरपि
समुद्रो यगंते वादवानलैः तयनीयते वाणावानरव
किभिरिति पादेवानराणां वक्रिभिः दाहकैरित्यर्थः प
त्ते नरस्य पुरुषस्य दाहकैः कुर्यादः तेन मकाराक्षे
ण उन्मत्तयेनिरावाधवाणास्तान् वातिगच्छतीति
तन्मत्तज्ञानिरावाधवाणां वाः इति क्षोणीपालवलाभो
पिविशेषात् ॥ १४ ॥ युक्तायुधमहायोधा समाना
पवनात्तजारासावजवात्तासापद्वैरस्यापितावधुः साच
धुः श्रीरामसेना कथिष्टिरसेना रामस्य वरजः लक्ष्मणात्त
स्य वाचा रामस्य वलभद्रस्य अवराक्षः श्रीकृष्णस्य वा
चा प्रथमस्यापिता संग्रामो गतावस्थितस्तनेत्यर्थः युक्ता
न्यायधानियेवैभूता महायोधा यत्र साभयाद्वा संग्रामार्थं
वा युक्तानीति शोषः महाप्रयोधार्थकारप्रवृत्तैव तैभ

रा. १११

भयात्रलेभुक्तं मानं जहि मया अस्तेन कर्मिणि तद्वातिरे
 कोणा योधनेन संश्रमार्थमिति भावः संश्रान्तः पवनान्तः
 जोहन्मान् भीमसेनो वायव्य ॥ श्रीकण्ठकाण्ड
 मधिरादिव कालकूटः पूर्वमयोनिधिमिवोर्वमनेः
 प्रकोपः आसाद्यमानवतनुं प्रहृष्टं प्राणतस्य प्रताप
 महिमाप्रशमामतीवः ॥ १९ ॥ तस्य मकराक्षस्य
 आम्नोवातोन्नः प्रतापस्य महिमा प्रशमामप्रयोगो
 बध्व किं कृत्वा मानवतनुं मनुष्यप्राणीरामवृषिणां
 कस्यवा समासाद्य प्राप्य कालकूटद्वयं यथा श्रीक
 ण्ठकाण्डशिखस्य कण्ठे प्राप्य प्रशमाम ॥ १९ ॥ प्रता
 पमानेयमिवाह्वमस्वरुद्धाजितारिनरदेवतनुं तं
 वीरलक्ष्मीर्जघने स्मनः शृंगारलक्ष्मीरिव कामदेवे
 ॥ २० ॥ तैरनरेव पुत्रं रामेकाधिष्ठितं वीरलक्ष्मीः
 जघनलक्ष्मीर्जघने स्म असेवतकीदृशं अस्ममकारा
 क्षस्य अस्मत्प्राप्तोवा प्रतापमानेयमस्त्वितसन्नि
 भैतदस्त्वितरुद्धाजितोऽरिः पात्रयनेतम् यथानक्रमं
 गारलक्ष्मीः कामदेवं कन्दर्पमिह प्रतत्काव्यकनी
 रंजिताने कामदेवतामानेवाजघत ॥ २० ॥ ॥
 इति श्रीकविगणपतिविरचिते महाभारतवर्मण्डवीर्यमहा
 काव्ये कामदेवोक्ते पञ्चमः सर्गः ॥ १९ ॥ श्रीः ॥
 अथ गोमारमंगानां निस्सोज्ज्वलाद्वे समाख्ययोजया
 मास सदृशां योजनेऽक्षरः ॥ १ ॥ अथानेतरं सदृशां
 स्योरावणः निस्सोरिन्दस्य जेतारं रंजितं जेतुनादनामा
 नं पुत्रं आद्वेसमरे योजयामास निकृत्तवान् किं कृ
 त्वा अंगानां सेनांगानां हस्तस्पर्शपादातीनां गोमारे
 सभायां जनानामीश्वरः पक्षे जनेऽसौ उयोधनः स
 दृशास्यः सतामज्जनेन अशास्यः अशासनीयः अत्रप
 देपद्वयः अंगानां देवाविशेषाणां गोमारमंगारजक

र्हो योजयामास वेर्जने रतिविषयः ॥ १ ॥ सपाक्रवा
 पस्य विमेवनादो धुन्वन् नृज्यापरसेनिकर्ताः राणा
 यभर्तृजयकारणाय जवेन जैत्रं रथमारुह ॥ २ ॥
 सति मेवनादः रंजित वेगेन जैत्रं जयनपीले रथमा
 रुह धन्वर्धुन्वन् चालेयन् पाक्रवापस्य वक्षवि
 र्यस्य ततः सकिभूतः ज्वापरयोः धनुर्गुणवाणयोः संगीक
 णो यस्य आकाशीकृष्णजाकरथयः रणाय सग्रामाय भ
 तैः रावणस्य जयार्थमिति पक्षे सकर्णो रथेयः मेवसे
 वन्मदो यस्य सतथा ज्वापरसेनियधनुर्विधुन् भर्तः उयोध
 नस्य जयार्थम् ॥ २ ॥ उत्सर्पकलकलचौघभीषणा
 भिर्वालो लधुजपटली पटिकरीभिः सग्रामप्रमदतरा
 दत्तेभ्यः भीमवीराणां यथा जेतुं शक्नुवन्तीभिः ॥ ३ ॥
 अथानेतरं उभयवाहिनीभिरुभयवाहो योधानां वाहि
 नीभिः समना हिसन्नुहम् संवर्तन्नुहं धृत्य तोषातो
 भावे लुह तत्तपता उल्लुता कलकलचौघाणी
 रधुनिनाभीघणाभिरिति वाहिनीभिरिवोषणम् वि
 शेषाणां लोले चंचले धुजपटलीका सप्पारिजरीया
 भिस्ताः सग्रामे प्रमदस्य हृषिस्य भरादतिपायादसेभ्यः
 भिर्भयस्युत्थाभिः ॥ ३ ॥ समिद्धा रथेयवृजप्रतापे हि
 हले हविषं ययने चेषु धृता वज्रिभवेन गमानरेन्द
 सेनात्वरते समयोद्धुम् ॥ ४ ॥ नरेन्द्रस्य श्रीरामस्य सेनाया
 दुत्तरते स्मत्वरं पाकार दिवतां पादुणां बले हवि
 षं ययने सति हृष्टे सतीति कीदृशो समिद्धरायो सग्रा
 मधुमावाधेय आरोपणीयो भुजप्रतापो यस्य सकिभूता
 वज्रिभवेन नीलेन च धृता सेनापतिना गुमारजिता
 पक्षे नरेन्द्रसेनाकाधिष्ठितसेना समिद्धा रथेयवृजप्रता
 पस्य कर्णोऽस्य भुजप्रतापो यस्य तादृशो हि हले वज्रिभ
 वेन धृष्टकनिनशो वंत्तल्यम् ॥ ४ ॥ रभसवलितना

राव.
पा.
११३

नाहेतिवालप्रवालेप्रतिश्रवमुपनीतेमृत्तनामन्तुना
च इतमिववनराजीनिर्गतेनिस्वगाभां रागभक्तिवरा
तेतेउभेराजसेने ॥ ५ ॥ तेउभेराजसेनेरामरावणसेने ॥
रुपांडवसेनेवा संशामभूमोजवदातेसंसक्तैर्वधुवतः ॥
इतेपीडुनिर्गतेनिर्गतेनिस्सतेनिस्त्रगाभांनदीभां लक्ष्मि
वनराजीरवपरस्परंजवदाते रमसेनवलितानानाहेतयो
नानास्त्राणिनपुत्रालवालानवकिसलयायैस्तथा
मृत्तनायमेनमन्तुनारोमेणप्रतिश्रवसेमृत्तमुपनी
ते ॥ ५ ॥ आहूतामरलोकावरचनितेदिग्यापिभेरी
रेवेहंराकृष्णकबंधुन्दमाचिरात्तान्दैरस्तुविसेधुभिः
सस्वाधीकृतनाकनायकपुरंसेषामकश्रेणिभिर्देता
हेकिक्काकविदुतमभूरुद्धंतलातल्पपि ॥ ६ ॥ न
योरुभयोः सेनयोर्धुमभुत् आहूता आजायिता अ
मरलोकासावारवनिताउत्तपीप्रभृतयोयत्रकैःदिपा
विचरणपीलेःभेरीरवेःपहेः तथा अस्तुविसेधुभिःरु
धिरनदीभिरधिराकृष्णहरादेव आकर्षितं कबंधानां
नेयत्रदेतैःदेतैःप्रहृत्ययद्धवतितहंतादति यद्धं
तेनदेवमिति समासदव्यतिहारेदतिवसमासातः अ
न्येषामपिदृपपतर्निरीरः यस्येतिचेतीकारलोपः नि
स्तेप्रभृतीनिचेत्ययीभावसेत्यामव्ययीभावसे
तावायत्वम् अययादाश्रयदतिरुक् पवकचैः
कचैःप्रहृत्ययद्धंकचकवि तलेःतलेःप्रहृत्य
यद्धंतलातलि तलश्चपेटः संशमकानांयद्वादनिय
तितांश्रेणिभिः सस्वाधीकृतंसेकीणीकृतंनाकनाय
कपुरमिन्द्रपुरंयत्रतेषांस्वर्गातिथीभुतत्वात् ॥ ६ ॥
विधायिनिः सन्तुमिवारिवृन्दंस्वतीवधामप्रभवेः प्र
तापेः विवेपनीरः त्वविवेपभूमिंद्दीपांतरंस्वर्यमिवो
पसेधम् - ॥ ७ ॥ सवीरोमेघनादनिवेपभूमिंशि

विरे विविपाउपसेधं संध्यासमीपेदीपांतरंस्वर्य
वकिंकत्वाश्रिवृन्देनिसन्देनिसुलेविधायकैः प्रता
पे कथंभूतेःस्वयत् नीवंधामततः प्रभवोयेषांताह
केः पत्ते सकोणावीरः निवेपभूमिंशि विरेविवेप
योधंतल्पम् निवेपः प्रसिविन्धोसशि विरेह्यहयो
पीतिविष्टः ॥ ७ ॥ प्रगेसहतांश्रिवोज्वलप्रभः
सवेगसज्जीकृतभीमकाशकः रथेनधुःसमराय
निर्ययोविप्रत्तवज्जानगपाल्यसारथिः ॥ ८ ॥
प्रगेप्रातःसरदजित समराय निर्जगामसूर्यरव
उज्जलाप्रभातेजोयससतथा समानमेवोभयत्रस
किंभूतः वेगेनत्वायासज्जीसगणेकृतभीमभयान
कंकार्मुकंधनयेनरथेनधुःप्रनरविपत्तेवा
ज्ज्यात्रगासीपाल्योत्तविषोषोयसपलेभूतः सारवि
र्यससतथा पत्ते सकोणनिर्धयोविप्रत्तवज्जान
गतः ॥ ८ ॥ निर्यतीश्रुपरितोवहृथिनीष्ठाहवाय
परिपाकदारुणः श्रुयतेसचक्षितेःश्रुमुखैकारि
पाल्यप्रसोक्तिवितरः ॥ ९ ॥ तकिन्तेःसभयेः
मूत्रैःसेनिकैःकर्णाल्यप्रसोक्तिवितरःकर्णयोः
पाल्योत्तविषोषदवप्रसुषयार्त्तवितरः प्रोचः श्रु
यतेस किंभूतःपरिपाकेपरिणामदारुणःपरितः
सर्वतपववहृथिनीप्रसेनाह आहवायनिगस
तीश्रु पत्ते कर्णाल्ययोः सधेयमद्राधिपयोःपत
सवचनविस्तारः परिपाकदारुणादति कर्णविना
शहेतुः योधंतल्पम् ॥ ९ ॥ अत्रकलजसासो
यवीराः सारथिनायतः अश्रुनानरुणेनेवनीयना
वरयोवभो ॥ ९ ॥ सवीरःरुद्धजितवभो अश्रु
मे अत्रकलकारिणासारथिनानीयमानरथः सम
भुमावितिषोषः अश्रुप्रातःकालानंतरंकोलाश्रु

यच.
 पा.
 ११५

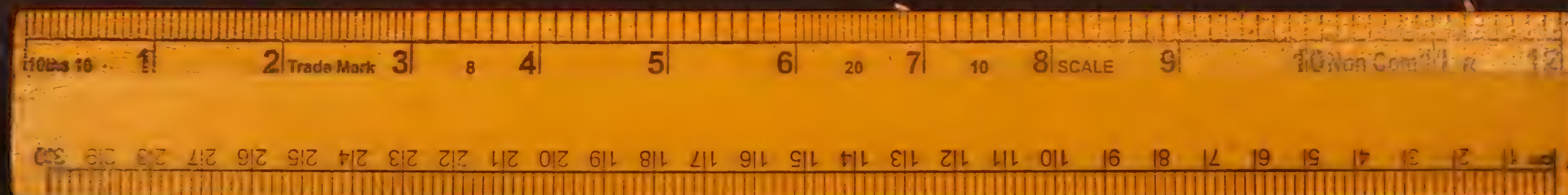
एषानिष्कृतात्तात्त्वयमिव फलान्यांनक्षेत्रज्ञातः
 फलमनः ॥ १४ ॥ कृताग्रपापयोरंतःप्रतियोगिविभी
 षणाः अप्रतिन्येतयोः कृताः कार्यतोमन्त्रमूर्च्छनम् ॥
 १५ ॥ विभीषणोद्यवशाभाता तयोरामलक्ष्मणयोरंतःप्र
 तेमन्त्रमूर्च्छनंरोषवृद्धिं अप्रतिन्येनीतवान् किंभूतंप्रतियो
 गिकर्तव्यप्रतिबंधं कीदृशयोः कृताग्रपापयोः कृत
 रोषयोः सकीदृशः कार्यज्ञः कार्यवेज्ञाकृताः पणामलः
 पक्षे तयोः काधिष्ठिराजनेयोः अंतर्गम्यतरेरोषमूर्च्छं
 नैकलोवासदेवः अप्रतिन्ये किंभूतः प्रतियोगिनोपात्र
 णोविभीषणोभयानकः रोषापनयनेनैवाग्रेकार्यसि
 द्धिभविष्यतीतिकार्यज्ञ इति ॥ १५ ॥ धृतप्रसादेनततो
 न्येणवधायपात्रोः प्रहितः कनीयान् बलेनसार्धं
 हताबलिष्ठा रोडुतिष्ठामयसमयतोभूत् ॥ १६ ॥
 ततस्तदनंतरेकनीयान् आतालक्ष्मणपात्रोर्विद्वजितो
 वधाय न्येणश्रीरामेणकृतप्रसादेनप्रसन्नेनहृत्
 ताबलेनसार्धंप्रहितः सद्विधांपात्राणां उद्यमयज्ञोद्यो
 गैरोद्यमयतोभूत् वृत्तः बलवान्बलिष्ठः निरुम्भि
 लायाहवनेउषेनसत् ससेन्यनलक्ष्मणेनैवजिजुड
 इति पक्षे न्येणराजाकाधिष्ठिरेणकनीयान्काताः
 अर्चनपात्रोः कर्णस्पद्विधांपात्राणां कर्णादीनां उद्यम
 रोडुमयतोभूत् ॥ १६ ॥ अतलबलहृत्समत्कालि
 तस्यनक्षत्रीदेवदहनदवांसोवैरिकक्षपविगाह्य प्र
 तिहतवृष्टसेनाउत्तराचूर्णमेनं प्रसभमकृतबाह्वोः
 विक्रमाणांनिकर्षम् ॥ १७ ॥ असोलक्ष्मणःपने
 देवजितेप्रसभमत्यर्थंबाह्वोःविक्रमाणांनिकर्षकर्ष
 णमकृतवान् कीदृशः अतलबलोयोहनुमान् त
 तितकालितास्यनक्षत्रीः गमनलक्ष्मीः येनसतया
 हृत्समत्पाण्माहृदत्यर्थः वैरीपात्रुः कक्षमिववैरि

कल्पविगाय्यश्रवणाद्विज्ञा दवदहनद्ववादिप्र
रिवप्रतिहतोनिरावृत्तोदृष्टो यथापवेधतायाः से
नायाग्रादन्तरस्य प्रपंचसाधुर्णान्यस्यसतया ॥
पक्षे असावर्जनः प्रत्येकोभिर्जयोः विक्रमाणांनिकर्ष
कषणपाषाणपट्टमकृतव्रतलवलेनहृदमताकारित
स्पन्दनश्रीरथपोभायसहृदमदधिष्ठानेनसमन्वितरथ
कोतिरर्जनरत्नार्थः कषिकेतनत्वात् प्रतिहतोविनाशि
तोदृष्टसेनस्यकर्णपुत्रस्यादन्तराग्राणांयस्य ॥ १० ॥
अत्रोतरेपासि मधुघृत्तन्विभीषणाः संयतिभीमसेनः
३ः पासनं वैरिबलं प्रमथ्यावलेनबाहोर्धमसाञ्चकार
ए ॥ अत्रोतरेविभीषणोरावणाभ्राताबाहोत्वलेनप्रमथ्ये
रिबलं पात्रुसेनं यमस्ययमस्य प्रदेष्टुं चकार यमस्यायतं
कृतवानित्यर्थः सात्प्रदयेदितिसातिः अथघलक्षणाः
सपासिपञ्चातैत्यंशुत्नरंयतिसेत्रामेभीमसेनायस्यतथा
कीदृशोततः ३ः पासनं दुष्टं पासने आद्यायस्यततः ॥
पक्षे अत्रोतरेभीमसेनः वृकोदरः ३ः पासनं दुर्योधनाय
जंयमसाञ्चकारेति अथअ अर्जनस्यपासिंशुत्नरं वि
भीषणोभयंकारः वैरिबलं पात्रुसेनं प्रमथ्य इति ॥ ए
अरतिरक्तक्षराणातिरोदंभ्रास्यरुहाभीषणत्वाद्गदाय
नयातमालोचरणेचरंतसाहाय्यतोतेममृतेस्सलोकः
१५ ॥ लोकौजनसंविभीषणोसाहाय्यतोतंयममेवम
नृतेस्सहातवानित्यर्थः तथातेनप्रकारेण रणेसमरे
चरंतमवलोक्यदृष्ट्वाकिंशिष्टंभ्रास्यंतीयामहातयाभी
षणोत्वाद्गदायस्य तथाअरातीनंरक्तक्षराणैरनंरक्त
वणेनअतिरोदमत्यर्थंभयंकारं पक्षे लोकसंभीषेसाहा
य्यतोतेममृतेस्सप्रत्यक्षयमंजानातिसकायंभूतेअरातेः
३ः पासनस्ययज्जक्षराणैरक्तवणेरक्तपातेजानंतेनानि
रोदंभोषंसमानम् ५ ॥ १५ ॥ तद्वैभीषणमालोचरणा

राज. मा. ११५

कर्ममहाजनः राजदारोपरोधस्य फलं प्राप्तं समन्यत
 २० ॥ महाजनः राजदारोपरोधस्य फलं प्राप्तं समन्यत
 मन्यते स्म राजारामस्य दाराः सीतानस्या उपरोधस्य दार
 णस्य फलमित्यर्थः तत एव कर्मवैभीषणो विभीषणसं
 दैधिआलोच्य पक्षे राजो कपिष्ठिरस्य दाराः द्रौपदी
 तस्या उपरोधस्य केषां च राक्षसां फलमेतदिति वेपादस
 रणे तद्भीषणो भयंकरमारोकेति ॥ २० ॥ तदा सोमि
 त्रिणाबाणेनिसुनासेमुखीकृतः श्रंगानामीश्वरद्वय
 ने च नादो रुषेदधो ॥ २१ ॥ मेघस्यो वनादो यस्य सने
 चनादः इन्द्रजित् रुषेरोषेदधो धृतवान् सवोदृष्टः
 सोमित्रिणा लक्ष्मणो नजिसुना जयनप्रीलेन बाणे सं
 मुखीकृतः संप्रवृत्तानीतः श्रंगानां हस्तस्य शरपटाता
 नामीश्वरः क्षभन् दौर्भागस्तन् पक्षे तदा तस्मिन्काले
 श्रंगानामीश्वरो गजजाकर्णो रुषेदधो क्षभन् संप्रवृत्तः
 राणास्येत्यर्थः मेघस्यो वनादो यस्येति ॥ २१ ॥ बल
 भारनिरंतरा धरित्री गगने निर्विवरे च दिलोकेः रजसापिहि
 ते तदेतत्तलं न विभागो निरणीयतत्रिलोक्याः ॥ २२ ॥
 त्रिलोक्याः लोकत्रयस्य विभागो विभजनं पृथक्पृथक्
 निरणीयतत्र निरस्त्रीयत निरणीयते स्म तदेव विवृ
 णोति धरित्री पृथिवी क्षेत्रं सप्तदेहनिरेतत्तत् अवकाशांश्च
 व्याख्यासेत्यर्थः गगनमपि दिव्यलोकैः देवैः दर्शनार्थं
 प्रागतैः निर्विवरे स्मिन्नसूत्रे निरवकाशात्तदनेनैव याव
 पृथिव्योरेतत्तलं मध्ये रजसा संप्रवृत्तेन रेणुना पिहित
 मास्मादितम् ॥ २२ ॥ अथ समतनुभिर्नाजन्नत
 सिद्धनादः परमपि च महोल्काक्षे पञ्चतैः कटाक्षैः
 अचक्षते च न दत्तोर्ममभेदप्रवीणोस्तदनुदलितकायेः
 सायकानां निवोयेः ॥ २३ ॥ प्रथमतस्तोलत्सर्पैर्द्विज
 तैश्च अर्जुनरायेयोर्वी अतनुभिर्द्विहस्त्रिः सिद्धनादः परंपरुज

ब्रतः ब्रह्मेति नैऋतः अपि चानेतरं महोक्तानां ते
 पवत्येवणवत् इत्यैः कदिनेः कदातेनैऋतः अथवा
 नेतरं मर्मभेदप्रचीणैः समर्थैः वचनैः नैऋतः तदनु
 पश्चाद्विलितकाये विदारितशरीरैः सायकानो निकायेः
 सवृहैर्नैऋतः ॥ १३ ॥ नभश्चरैर्गणपातभीतेरपर
 णप्रतृज्यविलोकयद्भिः सविस्मयं व्याहृतसाधुवा
 दैर्नयोः समानं समरं बभूव ॥ सविस्मयं व्याहृतं
 नभश्चरैर्गणनचारिभिः व्याहृतः साधुबालो यत्र तादृशं
 मार्गणपाताच्चणपातनादूनपदाभरणं समीपमुत्तृज्य
 त्यक्त्वा विलोकयद्भिरिति ॥ १३ ॥ निर्भिन्नपादापर
 र्भनिर्यक्त्वा लालकृत्योद्धितधूमिभागाः हरंचरोत्तवि
 शिवास्तदीयादिपांशिरोभेदमिव खतन्वत् अनतिष्ठति
 स्मकिंभूतानिःपेषणभिन्नानां विदारितानां धाराधरा
 णां सेवानां गर्भान्निर्घातिबद्धिर्भवंतियानि लालानि
 जलानि ते घोऊल्यभिः कृत्रिमनदीभिस्तृप्ताः सिक्ताः
 निभागायैते हरंचरोगच्छतः ॥ १४ ॥ हृष्टानेकपुरा
 णवीरसमस्त्रीभिः समं खेचरैरारक्ष्यन्ति नारदेन प्रनि
 नानिणीयमानोत्तरम् भेरीध्वनभवइयश्चित्तमहादिक्तां
 जदिक्तां जरे यद्वा विप्रेतप्रक्षपातप्रभयाः प्रेक्षन्तद्देवास्तथा
 १५ ॥ देवाश्चास्तुरङ्गैः तयोलेक्षणैर्जितैः कार्णाजुन
 योर्वीर्यइप्रेक्षन्तपश्यन्ति सखेचरैरारक्ष्यन्तियथासात
 हृष्टानामनेकानां प्रवृत्तानां जराणां वीराणां समस्त्री
 भिः संग्रामलक्ष्मीभिः समं सह नारदेन प्रनिनानिणीय
 मानोत्तरं यस्य तत्रथा भीरीणां ध्वनेन जाकारेण भवइ
 यं तेनाश्रितं महादिक्तां जरे लाहृणादिक्तां जरायत्र ॥
 १५ ॥ विरचितमरिणादिहृत्तरबाणप्रयाज्ञासहचरहरि
 प्राक्षिप्त्वा हतारतिवाज्जः श्लाघ्यविरपस्तत्रमोलिखत्वा
 प्रहारभुजगद्वधेन सेहैस्तोक्तमप्याश्रुभंगम् ॥ १६ ॥

नृपसूत्रः लक्षणः लोकमपि स्वस्य मधिभंगेन तेहेन
 सोढारणमुचिसमर्थमभोजगद्वसर्पद्वय यथासौ
 मौलिरत्नस्य शिरोमणोरपहारं न सहते हि पादस्य
 तोयिरिण्डं जिताने किं धनेन हारवाणस्य प्रयोक्ता प्र
 योजकेन सह च विना मनुष्यानि न हरीणां वानराणां प्र
 क्रिभिः पशुकर्मैः व्याहता मृगानैः वा ज्ञाजयकां हारयेन
 सः पक्षे नृपसूत्रं रज्जुनः लोकमपि मौलिरत्नापहारं
 किरीटाग्रनयनं न सेहे आशुषीं भ्रंभगो यस्य ततः अत्रि
 णाकारो न विरचितं कीदृशेन अहि विचक्रु रोवाणः पार
 तस्य प्रयोक्ता प्रयोजकेन कर्णेन किल स्वीयवृणो स्थितौ
 विजयनामा वृणो र्जुनवधाय हि मरुति ॥ २२ ॥ आ
 शुषे षवशवर्तिना मुना जपानिना दह्मते तीव्रभर्तनाः
 प्रतिरातिविशिखाः प्रतेनिरेकर्णं ऊलविचद्वनोक्त
 वाः ॥ २३ ॥ अथ नालक्षणेन आशुषीं श्रेष्ठेष्वपव
 र्तिना लक्षणेन प्रत्यराति मृगानैरपि मृगवन्तं लक्ष्मीकृत्य वि
 शिखाः वृणोः प्रतेनिरेविस्तारिताः क्षिप्रद्वयः अत्रि
 प्रतिग्राहदभिन्ना द्वा द्वयव्ययीभावः कीदृशाः जपानि
 नादेन धनं शृणुष्वेन वंकारेण वा तातीं वरभसभर्त
 नाधर्षणायेते कर्णयोः ऊलविचद्वनोक्तवा लक्ष्मी
 हणाः ॥ २४ ॥ पक्षे अथ नालक्षणेन कर्णस्य रा
 प्रेयस्य ऊलयोर्विचद्वनोक्तवा लक्ष्मी हणाः ॥ २५ ॥ तत्प्रमन्यत
 २५ ॥ प्रत्यक्षकस्य धर्यानिष्ठत्वं सन्नापदः रणकर्मस्य
 दक्षौ वरनी सोढनरे देवजः ॥ २६ ॥ नरे देवजः लक्षण
 णः श्रेष्ठो र्विजितो रणकर्मसहत् नासोढनसर्धितवा
 न किं धतस्य प्रत्यक्षकस्य प्रत्यक्षत्वेन धर्याधूम्यानिष्ठ
 त्वा सन्नापदस्य गमनस्यापद्विपयस्य तस्येति पक्षे नरे दे
 वजः मृज्जनाः पक्षोः कर्णस्य धर्याधूम्या प्रत्यक्षकस्य
 प्रत्यक्षकस्य प्रत्यक्षत्वं धर्ये वनिष्ठत्वा सन्नापदस्य

चस्य ॥ २८ ॥ ततः प्रतीतो जगती इत्युतः समाभिमुख
 नमराण्यस्य संधायसंधासफलिकारिण्यक्तान्तसंज्ञा
 मृतसर्ज ॥ २९ ॥ जगती इत्युद्योपासदपथस्य हतः
 लक्ष्मणः पारप्रत्ससर्जयत्तवान् कार्णांतकार्णपर्यंतसर्जः क
 णांतसर्जः तसंधायसंधानं कृत्वा धनुषी निविशेत् संधाप्रति
 हासफलीकारिभिस्तु न ततो नैतत्प्रतीतः समराण्यस्य संग्रा
 मसमृद्धस्य समाभिमुख न सन्नेसधुने सज्जदनिप्रकाशः ॥
 पक्षे जगति प्रतीतः इत्युत्तरर्जनः कार्णस्य राधयस्यांतो विना
 षाः तदर्थं सज्जं संधायेति तत्त्वमन्यत अतः स्वदृष्टेनापो नास्ती
 यो धेनिके त्रिधेति मेदिनीकारः एषा ज्येष्ठसुते कर्णः स्ववर्णो
 लोडुतावपि ॥ ३० ॥ उद्यदेजलिकैनासो नाना विक्रमपोभि
 तः विद्विधं विविधेन चन्द्रियस्यैकस्थनाकरोत् ॥ ३१ ॥
 अतो लक्ष्मणः कस्य विसर्गनकरोत् अपित्सस्य नाकरोत्
 र्वस्पष्टां विद्विधं विविधेन चन्द्र निवारयन् उद्यतेनां जलिकैना
 बाणेन नाना विक्रमेण पोभितः कांतियुक्तः पक्षे असावर्ज
 नः पौंससमानम् ॥ ३२ ॥ क्षिप्रं क्षिप्रं भुजगिभुजगाभीष्मा
 लं प्रस्ताप्य स्तापांगं विषि लोषि लोषासाकमेवाविकाटे नूनं
 तेन प्रसभमिद्वणाभूषया सासधूमिं निस्तेर्द्धेष्टुम्वसधानं के
 क्कैकारमेव ॥ ३३ ॥ सजितः जनयनपीलः लक्ष्मणोर्ज
 नोत्वा तेनेष्टावाणेन धूमिभूषया मास अलेकरोति स्तेर्द्धेष्टुः
 यत्रोर्ध्वं च अशानके तस्तेर्द्धेष्टोर्ध्वं कारयेन तत्रा प्रसभम
 तर्था कीदृशो क्षिप्रं क्षिप्रं भुजगिभुजगिरेव भुजगत्तेन भीषो
 भयं करो भालो ललाटे च प्रस्ताप्य प्रस्तो न्यस्तापांगं न्य
 स्त नैव प्रांते विषि लोषि लोषासाकं नूनं निश्चितमपि अरि
 क एषा बुक एतेन्यस्तेन प्रांतमित्यर्थः लूनमिति पाठः तत्रै
 न विषि लोषेन लूनं स्तिन्नं मिनिगद्गद्वादिनी प्रपलायत सं
 ग्रामात्सापरेषां पलायिनी पौरोषाशूलां पलायिनी तेना
 संग्रामात्प्रपलाय परोज्जाता प्रपलासेनागनां भर्ता इत्यजितः

३+ हेष्टुर्गत्वं हर्मिचदृष्ट्याभासेति ॥ ३१ ॥ श्रोगमर्तः प्रिवसिन् ३

रा. च.
पो.
१६

अंगराजस्य कार्यास्य वापिरसिन्धुमिति गङ्गाधिराणी
केन भयेन गङ्गादेयद्यास्मात् एवेभाषणशीलेति ॥ ३२ ॥
समेतस्य द्विजयिने समेतस्य धूपतिर्धनरमभनन्त उये
अमये प्रणतमहेन्द्रः प्रवेवेरोचनिभंगस्य ॥ ३३ ॥
सधूपतिः रामो कथिष्टिरोवाध्रातरेलक्षणाया अर्जनेवास
मेतल्यमभनन्त लोतिस सद्यद्विमिद्विः विभीषणादि
भिः श्रीकृष्णादिभिर्वीरसहसमेतमगते कामहेन्द्रव यथा
पुरा सर्वमहेन्द्रः पाकः वेरोचनेः बलिदानवस्यभगेन स्य ॥
हविः कृत्तः तमये विसृमये प्रणतमभिनन्दितवानिति ॥ ३४ ॥
चतुष्पतिर्भीरुतिरस्मिन् नन्दनो गदाधरः पुण्यजने सुवस्य
पुनः स्फुरतीति धने जयं प्रभोस्तृप्त राजेन समे प्रतपुवुः
३५ ॥ पते सर्वे ते लक्ष्मण प्रतपुवुः किं धृतप्रभोः रामस्य
पुरे स्फुरंती कीर्तिरेव धनेयस्य तम् तथा जयं जययक्तं
केतुत्पाहशपतिः सेनापतिः नीलः मारुतिः हनुमान्
अश्विनी कुमारप्रबोधानरविषोषो सैन्दविविधोगदाधरः
गदाधरः पुण्यजने सुवः राक्षसपतिविभीषणः अक्षर
जेन समे ज्ञातवता सृष्टीवेण सह यत् प्रभोः कथिष्टि
स्याये ते च न जयं अर्जने प्रतपुवुः स्ववेनिस कथं स्फुरः
त्कीर्तिर्यत्र तत् केतुत्पाहचपुपतिः पाण्डवसेनापतिः धृ
ष्टद्युम्नः मारुतिः भीमः अश्विनन्दनो नकुलसहदेवौ
एपापविजये जनाः तेष्वाभीष्टः श्रीकृष्णः कथं धृतोगदाध
रः गदोनामभ्राता अथरकनिष्ठोयस्यते कीदृशं अक्षर
जेन चन्द्रमसात्सम् अक्षरः पर्वते भेदे स्याद्भूकेषोणके
प्रमान् कृतभेदेन लिङ्गे स्यान्तत्रे पुनः सकामिति मेदि
नीकरः ॥ ३६ ॥ एणातिभूमिः कटकद्वये सापोकाप्रह
वीरभजमानम् निवोपायो वारिजकेरवाणनिद्राः प्रबोधो
कगपत्रिषोव ३५ ॥ समणस्यातिभूमिः पराकण्डक
द्वये रामरावणयोः दुर्योधनकथिष्टिरोवीरो कश्च हविः

अतो समाने तल्यकालमभजतिवेवे यथरात्रिधुगप
देकधा वारिजानोपमानो कैरवानां च निवेपायोः ॥ ३७ ॥
तदा हवे तीव्रकरस्य स्तनो न जं चरेभो निधने निषाम्य अतो
चरात्तावज्जुधार्तराष्ट्रः स्वयस्य सानुभक्त्यलानि ॥
३८ ॥ तदा तस्मिन्काले राजा रावणः अतो चामुचत ती
व्रकरस्य उग्रदण्डस्य स्तनो मे स सेनापति धने मरणं निषाम्य
केभ्यः न जं चरेभ्यो गच्छ सोभो राजा कीदृशः वक्रपाश्र्वातपीदि
नं राष्ट्रं येन तः एवे च त्वदुन्यस्यापि फलात्सुभवेति ॥ ३९ ॥
हे राजा धातुराष्ट्रं दुर्योधनः अतो च तीव्रकरस्य स्तनोः
कारिण्यनिधने मरणं न जं चरेभ्यः प्राणिभ्यः निषाम्य शे
षतल्यम् ॥ ४० ॥ स्वाभिनादप्राप्तं तेन नो हितादिस्त्रा
निरजस्य निरुद्धती प्रत्यपतिविचक्षणवादिनी वारणादप
रशाल्यनायका ॥ ४१ ॥ वाहिनीरावणावाहिनी प्रत्यारा
तिपात्रमस्मात् विचक्षणकीदृशी स्वाभिनादप्राप्तं तेन
रावणानोदितायेति राजसादिस्त्रा निरुद्धती आम्ना
दयनी वारणादानरविषोषात् अतो चोपात्तयेष्टा यति
ः खकारिकेत्यर्थः एते दुर्योधनवाहिनीप्रत्याराति विषा
पाल कथं धृतास्वामिना दुर्योधनेन मलेन प्रेरिता तथाह
वादिस्त्रा निरुद्धती वारणात् हस्तिनः हस्तिनमारुद्ये
त्यर्थः अपरः पालोपुद्राधिपो नायकः सेनापतिः यस्याः
सा ॥ ४२ ॥ ततः अतएव महाबाहो वृद्धतास्थिरप्रभा
वानरनाथसैनिकाः समभ्युदयं तमरातिमालं निषाध
कारं समारोपितं शवः ॥ ४३ ॥ अनेतरनरनाथसैनिकाः
रामसैनिकाः कथिष्टिसेनिकासा सरातिमालं शत्रु
समूहे हर्तं समभ्युपः अगच्छतिः सकीदृशाः वृद्धता
नीलेन धूप्यन्नेन वा अतएव महाबाहो अतएव स
हसन्तवियवेति कुमारोः स्तयासां शवकिरणानि शास्त्र
कारमिव नाशयंति सैत्यर्थः ॥ ४४ ॥ इवदविरलधालि

19

लोपोऽन्तर्वाप्यस्य स्यात्तादृशीतद्वाप्येव च पक्षे
 परचक्षुः इत्यो धनसेनामन्त्रे स्मरं यथाधिष्ठिरं प्रतिभटान्
 मन्त्रे ग्राहकत्वेन यस्यादीदृशः शाल्यामन्त्राधिष्ठोऽवित्येव
 स्यामीदृशीतद्वावेति ॥ ४१ ॥ नरेस्मरं शिरस्मिन्नना
 नावीरशिरः स्यतम् भूभारभरसंज्ञारिप्रधानैतत्प्रपद्ये
 ४२ ॥ तत्र प्रधानसंग्रामः पश्येतस्मक्तिं धृतं भूवीभारस्य
 योभारः गौरवेतत्संहरं पालेयस्यत नरेस्मरं स्मरानस्य
 रेस्मिन् नानियानि नानावीराणां शिरैस्सितैः विल्लपन्त्यामं
 पक्षे नरेस्मरः कधिष्ठिरः शोघंतल्यम् ४३ ॥ रथाम्
 मातंगनिर्नराणि हत्वा बहूनि दिव्यतां बलानि क्षणेन
 धर्मप्रसवः क्षितीपाः शत्रूणां क्षितेः स्रुतिस्संपाल्यम् ॥
 ४४ ॥ क्षितीपाः रामः शत्रूणां सामर्थ्यान् क्षितेः प्रथिव्यां
 शल्पे व्यथामुद्रंति स्म द्विघातां शत्रूणां बलसामां बल
 निबलानि सैन्यानि हत्वा विनाप्य कथं भूतानि वंशैः
 मातंगैः करिभिर्मातंगैर्निर्नरालानि निरवकाषानि
 धर्मप्रसवः धर्मप्रधानाः धर्मस्य प्रसवः सत्यं यथा पक्षे
 धर्मप्रसवः धर्मात्तजः कधिष्ठिरः क्षणेन शत्रूणां शत्रुविषो
 मेण शाल्यमन्त्राजमुद्रंति स्म हतवान् शोघंतल्यम् ॥
 ४५ ॥ विननाशविहृणाक्षस्तीक्ष्णतापरिप्रातितः यथावि
 पक्षः शक्रनिः सहदेवनिपीडनेः विहृणाक्षो नाम राक्षसो
 विननाशानपपत्तिस्मक्तिं भूतः तीव्रस्त्वाप्येव सस्तीक्ष्णता
 यो रामस्तेन निप्रातितः विपक्षः शक्रः यथा शक्रनिः पक्षी
 देवनिपीडनेः मेघनिपीडनेः सह विपक्षः विगतपक्षः प
 तकाः पक्षे शक्रनिः सौबलः सहदेवस्य र्जनी सतस्य नि
 पीडनेः सह विपक्षः विगतपक्षः पतकाः विननाशो ती
 व्रतापेन निप्रातितः विपक्षः पक्षरहिताः विहृणाक्षः क
 तितनेवः विहृणाक्षः कतितो भूताः यामका इति वा ॥
 ४६ ॥ सग्रीविणहृणांगदेन पथितभीमिनविहृिहृत्सते

शच.
पा.
१३०

नानीधुधुधानपञ्चगुह्येप्रोक्तविहासंजयः उवाच ।
 कतरिश्चिनोश्चतनयोत्तोलीद्विषहोणिनेऽज्ञाणाम
 धिपेनपञ्चनवदुस्तः परेजिसनाविहिद्व्यतेविदि
 धीपातेस्यीवेणवानविषेवेणच यद्वा स्यीवेणाग
 देन भीमेनवानविषेवेणविहिद्व्यतेमथितमिति ।
 योजना एवसेनानीः नीलः पुपुधानोऽङ्गकतीजगुह्ये
 ग्रथीदिहिद्व्यते नतस्याज प्रोक्तविप्रोक्तपञ्चगुह्ये
 निप्रोक्तविहासंजयः सम्यक् जयोयस्यसेजयः अ
 धिनोश्चतनयो मेन्द्विषो विहिद्व्यतेपात्रु
 रूपैः होलीप्रथिवी उवाचक्रतः सिचतिल अज्ञाण
 मधिपेनजावता परेषात्रुवोधुस्तः विनाशिताः पञ्च
 वनमिवजिसना जयनपीलेन ॥ यद्वा भीमेण ह्यको
 दरेणविहिद्व्यतेपात्रुपातेमथितप्रोभनायीकायस्य
 तादृशेन दुर्जमेगरेवजलोकारेणायस्यतादृशेन ।
 एषः सेनानीः धृष्टद्युम्नः विहिद्व्यतेजगुह्येकथमः
 सात्यकिश्च प्रोक्तविहासंजयः अश्विनोत्तनयोऽज्ञाण
 सहदेवोद्विषहोणिनेः होलीप्रोक्तचक्रतः जिसनाः ।
 अज्ञेनेनपरेधुस्तः धृष्टाणांताकाणामधिपेनचेद्वेणप
 चवनमिवजुषायकाननमिवेति ॥ ४५ ॥ अजतिवि
 लयेकमाद्वलोचेत्तपसेनामत्ययोधनां विलोक्य गुरुः
 एवक्रताउभावः कृतवर्माहभदोविह्वरमागात् ॥ ४६
 सहभदोरावणः विह्वरमागात् हरावस्थितोभूत् कौहृषाः
 कृतवर्मासुतं वसिष्ठमन्त्राहोयेनसः तपसेनांस्त्रीरामसे
 नां सत्ययोधनां कृतयोधनां विलोक्य हृष्टः कलिः ।
 दानिचलोचैकमादिनाशंजतिमितिउवाचमहतां
 उवाचः इदमिदंभूतीनांकृतोऽन्धभावोयेनसतथा
 कृपान्वेधरतिपादे उवाचप्रजाणाकृपयान्वेधः सः
 कर्त्तृभावः स्वभावोयस्यः पक्षे कृतवर्माहर्दि

कः विह्वरमागात् रात्रौ सौमिकयद्वेजतेपात्रुपात्रिवि
 जगामेतिभावः उवाचप्रजः अस्यामातस्यकृपान्वेध
 रतिपादे उवाचप्रजाणाकृपयान्वेधः संकतोभावः
 स्वभावोयस्यः पक्षे कृतवर्माहर्दिः विह्वरमागात्
 रात्रौ सौमिकयद्वेजतेपात्रुपात्रिविजगामेतिभावः उ
 वाचः अस्यामातस्यकृपान्वेधेनभावोविप्रोक्तपञ्चगुह्ये
 तथा नतयोधनोऽयोधनोऽयोधनोयत्रपञ्चगुह्येन
 विलोक्यतत्त्वमन्यत् ॥ ४७ ॥ आग्नेयेनरोहण्यु
 म्रनान्येनपातिताः वसेतेकामदेवेनप्रोक्षितास्वर्गगताः
 ४७ ॥ आग्नेयेनाग्निर्जगत्तन्मैत्रेयः तत्त्वम् ॥ ४८
 इति श्रीहलधराणीप्रसन्नकादम्बजलचक्रवर्त्तिस्त्रीकामदे
 वप्रोक्ताहितकविजयपंडितविरचितेराघवमाहात्म्ये महा
 काव्ये दंडजित्कर्णवयोनाम द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 यस्माद्विज्ञातवाजसुश्चैरंगारोषानलसन्निभस्य अस्याव
 शिष्टात्मवलस्यपात्रोर्नराधिपोनिगममन्त्रियेष ॥ १ ॥
 अनरेनराधिपः स्त्रीरामः पात्रोः रावणस्यनिगममागमन
 मन्त्रियेषदस्मृतिस्त किंभूतस्य अल्पमवशिष्टं आत्मवल
 स्तमेन्ययस्यतथा अंगारोषोऽनलः वक्रितस्तन्निभस्य
 तन्त्रुल्लस्य यथावक्रिः निर्वाप्यते तद्दृष्टावतीतिभा
 वः सकीदृशः उवाचतप्यंस्तरु इतिज्ञातवाजः यस्य
 वाजस्यन्दनं प्रियासमागमेत्तद्वयनीतिसामुद्रिकं पक्षे
 नराधिपोऽपिष्टिः पात्रोः उयोधनस्यनिगमंजलमप्या
 द्द्विनिगमने ॥ १ ॥ शिपोरसहमानात्तेहरिप्रयाविलं
 नम् रुद्रभुलदपिष्टानेसरोवरसिद्धिपाः ॥ १ ॥ तेह
 विप्रयावासस्येष्टारिपोरावणस्यतत अपिष्टानेनलं
 रुद्रभुः रुद्रोऽतिस्वकिंभूताः विलंघनेविप्रकर्तृकपरा
 भवे अतदहमानानस्तपतः सरोवरमिवयथादिपाः ह
 लितः सरोवरंरुद्धंति पक्षे हरिः श्रीकलः प्रत्योयेषो

राव.
पा.
२३१

तेहृमिमुखाः पांडवाः रिपोर्योधनस्याधिष्ठानमवस्थि
तस्यानेनत्तरोव्याससरोरुधुः द्विपाहलिनः ॥ ३ ॥
सरोरुधुसरोवरमितिवा सकिलिपिविरुत्तज्जलते
भिन्नाविद्ययाव्याससः प्रविष्यस्थितरति ॥ ३ ॥ ततः
सगर्वनिरगादरतिविप्रसिंहधुनिवीर्यकर्षाः तदा
महानागदवस्थाम् सन्धिषितोत्साहमहीनलत्ता ॥
१ ॥ अनेनरमरातिः रावणः स्वधाम् स्वकीयशृङ्गात् नि
रगात् निर्जगामसगर्वसाहेकार्यथास्यात् विपत्ता
णांशृणांरामादीनांसिंहधुनिनासिंहवत् गलगर्जितेन
कीर्णाः व्यामाः कर्णायससः तदासन्धिषितोत्साहप्रका
शितोत्साहयथास्यात् नहीनलज्जविभ्रंराजजिह्वय
स्पसः महानागद्व महानजद्व पक्षे अरातिः र्योध
नः स्वधाम् स्वाश्रयात् सरोवरम् निरगात् विपत्ता
भीमादेः सिंहधुनिगत्वेदितं तेनाकीर्णकर्णायस ॥ ३ ॥
दोर्विपक्षैरमन्त्रैः परिचषातमिवयोनिसेचारयंतं दृक्का
रेमगलेप्रतिदिशमशनेर्दृष्टितानेकवक्त्रम् ऊर्वाणो
दृष्टिपोतेरनलकवलितानीवसेनानिहरात्रंकोपादाप
तेनकायमपिदृष्टुः प्रत्यनीकप्रवीराः ॥ ४ ॥ प्रत्यनी
कप्रवीराः विपत्तयोधाः स्रगोवाद्यस्तेरावणकथमपि
दृष्टुः पश्यंतिस किंभूतदोसांभुतानाविपक्षैपेष्टाल
नेयोनि आकाशेचरिचषातमिवसंचारयंतं परिचालो
हमुद्गराः किंभूतेरमन्त्रैर्दृष्टिः तेकथंभूत मण्डलेषुते
मेष्टदृक्कारेदृष्टांचालनेप्रतिदिशदिशि अशनेरामंदद
शितमनेकवक्त्रंनानासंख्येनदृष्टांचालत्वात् यद्दामाण
लेष्टदृक्कारे अतिविशेषेप्रतिदिशदिशितानेकवक्त्र
मितिचोच्यम् दृष्टानैः सैन्यानिपरबलानि अनलक
वलितानि वक्रिशलानीव ऊर्वाणोकोपादापतेतं आ
याते शत्रुसेनलक्ष्मीकृत्यकोपादापतेतं स्रगोवादयः

कथमपिदृष्टुः पक्षे तेर्योधनकोपादापतेतं म
श्रीगभीरमायः प्रतिदिशदिशारेचक्षुषः प्रतिदिशंचाल
नादेनेकवक्त्रमितिवाशेषतत्त्वम् ॥ ४ ॥ तमाहवाय
कृतदृष्टांचालोवृकोदरः कालद्वानकोपः अत्रेजितस्त्री
षवाहनेनभनीशृणांमिवकार्तवीर्यम् ॥ ५ ॥ इष
णोरक्षोविशेषे दत्तवान् दृष्टांचालोवृकोदरः मरावणग्राहवा
यसमय आहूतवान् कथंभूतः दृष्टांचालोवृकोदरः
तिदृष्टुः तथानृषोधर्मः गरुडोवाहनेयस्यतेनस्त्रीकृमेन
अत्रेजिताउपोद्वलितस्त्रीः वीरस्त्रीः यस्यशृणांभनीका
र्तवीर्यमिवे यथादृष्टवाहनेन अत्रेजितस्त्रीः रुद्रतेजाः प
रम्परायः कार्तवीर्यमाहूतवानिति पक्षेवृकोदरः भीमः
तेर्योधनग्राहूतवान् कथंभूतः दृष्टांचालोवृकोदरः
दृष्टांचालः तथानृषोधर्मः गरुडोवाहनेयस्यतेनस्त्रीकृ
मेनअत्रेजिता उपोद्वलितस्त्रीः वीरस्त्रीः यस्यशृणांभनी
कार्तवीर्यमिवेतिषोषतत्त्वम् ॥ ५ ॥ श्रुत्वायद्विन्देः
सुरसंदरीणानभोवध्वेहसहस्रचंद्रम् सहस्रगंगेव
तदोक्तकानांविमानहंसावलिभिः सराणां ॥ ६ ॥
इहासिन्संग्रामे रामरावणयोः कोरवपाणवयोः नभोग
गने सहस्रचंद्रं वध्वेव केः सुरसंदरीणामुत्तरविन्देः त
दातसिन्नेवसमयेसहस्रगंगेववध्वेव अथोक्तदृष्टो
नायोत्तकानांदेवानांविमानहंसावलिभिः ॥ ६ ॥ स
स्त्रीपूततनुतरस्त्रीचिरायजावाचिरहीव्रतस्थाः उपेयि
वान्संक्रामामरानोहरिप्रधानैर्दृष्टोसुशुद्धिः ॥ ७ ॥ रा
मोदाशरथिः हरिप्रधानैः वानरप्रभैः स्वयदिर्मिचैर्दृ
ष्टोदृष्टुः संग्रामधामसंग्रामस्थाने उपेयिवाउपगतः स
रस्वत्यावाणांमृतातनुयस्यनरस्त्रीवेगवान् विषयचिरका
लंजायाचिरहीसीताविक्रमाः अतएवव्रतस्थाः वनवी
री पक्षे रामोवलदेवाः संक्रामधामसंग्रामस्थानमुपे

रा.च.
पां.
१२२

यिवान् हरिप्रधानैः श्रीकृष्णश्रेष्ठैः सद्गुरुर्जनारि
भिः दृष्टो सरस्वतीनदीविशेषः तथा पुत्रानुपसृज्य
यायारेवत्तविहीविशेषः वतस्था तीर्थयात्रायाः प्र
त्यागतत्वात् ॥ १ ॥ जज्ञेत्तयोः यददृष्टवनायभीतिस्ती
तागदौ ज्वलेभजावलिनत्समीकम् अन्यान्पदेतिपि
चहनकीर्णवन्निज्वालापरिस्फुरणतर्जितविकटविः
८ ॥ अथानेतरं तयोः रामशरणयोः भीमदुर्योधनयोः त
त्समीकसंश्रयः जज्ञे ज्ञातः भुवनायलोकायभीतिदृ
त् नाभस्तात्त्वविरितिरेविशेषः किंभूतेस्तीतः सोत्साहोयः
अंगदः वाल्मिषः तस्योज्ज्वलानेजः सहिता भुजावलि
यत्रेति रामपते रावणपते तस्तीतः अंगदोत्तकारवि
शेषोयैवमुज्ज्वलाभुजावलिर्ध्वविपातिवाङ्मत्वाङ्गजा
वलिरितिभीमदुर्योधनः पते स्तीतागदौभावाङ्गलंका
राभ्यामुज्ज्वलाभुजावलिर्ध्वेति तथाअन्योन्यपरस्परदे
तीनां सुहृद्गणसंचदनेन मीलनेन कीर्णस्यविचित्रस
यज्ञः ज्वलानां परिस्फुरणतर्जितविकटविर्ध्वेनतम् ॥
९ ॥ आद्यैराकथयान्तततत्रभिर्दोरेविमानैस्थितैः
भस्तासरस्वन्दरीरतिरसैः साहयमालोकिताः चौरः स्य
हनवेगनिस्तहमहीदिक्काभिर्भुजस्तीनसंश्रयप्रक्रितयो
निराहवविधिस्तत्रासनिस्त्रासयोः ॥ १ ॥ आद्यैरिति त
त्रसेगरेनिस्त्रासयोः त्रससून्ययोः रामरावणयोः भी
मदुर्योधनयोः समाविधिः संश्रयमविधानमासबध्व
किंभूतः आद्यैः प्रथमस्वर्गगतैः वीरैः आकथयान्तततत्रभिः
अभिप्रावसेयामपतितेविमानस्थैरभस्तासरस्वन्दरीरतिः
रसैः अभ्यस्तः अनुभूतः अमरस्वन्दरीणां रतिरसः संभोग
रसोयैतैः साहयसाकोधमालोकिताः निरीक्षितः चौरभ
यानकाः सन्धनवेगेन निस्तहायां मृदां मुख्यादिक्काभि
नादिरदंतीनां भीमसंश्रयेन संप्रत्येनशेषेण प्राकृतितां

तिर्यस्यसतथा कंभीनसः कुरतर्पेति यो लवणादातरीति
मेदिनीकरः ॥ १ ॥ पुत्रवापलतया विराजतोभीर्गता
भिहतनर्मणोर्मिथः नोनंददृष्टराहवेतयोः साधुता
दृष्टवगनभञ्जराः ॥ १ ॥ तयोः रामरावणयोः भीमदुर्य
ोधनयोः आहवेसंश्रये अंतरविशेषेनभञ्जरागग
नचारिणीदेवाद्योतदृष्टः नपत्यतिसक्तिरतयोः
ध्वचापलतयायज्ञचापलतेन विराजतोः मिथः अन्या
न्मार्गणैः वाणैः अभित्तमर्मयोः कीदृशाः नभञ्जराः
साधुसाधुतिवचनेनप्रवराः ॥ १ ॥ मुक्ताद्योक्तव
कनिकारैः सावतेसारवापाविकटैरेविवशलिताः
पारदावारिवाहाः उत्काजालैरिवजटिलिताजटिरे
वामगभीस्तर्णोत्कीर्णैः प्रसभभुभयोराकथयान्त
पैः ॥ १ ॥ उभयोः रामरावणयोः भीमदुर्योधनयोर्वा
त्तर्णोत्कीर्णैः वित्तिभैराकथयान्तमहाणामविषसु
जसः कालापैः समुद्रैः पापादिषः सावतेसारवजटिरेकिं
भूतैः मुक्तस्त्यक्तः अणोक्तवकानानिकारः समुद्राये
ते अदन्तमोनस्त्रियोकारापुरेवपोखरेदनिमेदिनीकर
पारदाः पारत्वालीनामेवाविकटैः सोदमिनीखण्डैरिव
संचलिताः कर्तुंराजतिरे अस्तुतेजः कालापैरिति योम
गभीगगनांतराणि उत्काजालैरिवजटिलिताद्वचध्वः
हेतितेजो निकारैः भूषितारतिसर्वत्रोपिहालेकारः मुक्ता
त्कीमुक्तिके प्रास्तमुक्तितोचितयोतिषितिविषयः ॥ १ ॥
मनोरथगतिर्धुसपरिचर्धितरोपयोः १ प्राकर्मसुवत्तत्वा
दृष्ट्यातमुभयोः भूत ॥ १ ॥ उभयोः रामरावणयोः
भीमदुर्योधनयोर्वा राकर्मसमरवापाः अस्मात्तमनवर
तपध्वत् सदृष्टित्वात् अत्यर्थकृपालत्वात् कीदृशापाः
मनोरथस्यकांतायाः यागतिस्तस्याधुसनेपरिचर्धितेरो
षोययोत्तौ ॥ १ ॥ तथातयोर्विक्रमोहिदीपेदिह

रा. १२३

तथाद्योस्त्रिययासमेताः दिवोक्तोप्येकतरेणलभां
जयननिश्चेतमहं वधुः ॥ १३ ॥ तयोः रामरावणयोः
भीमदुर्योधनयोश्च विक्रमः तथातेन प्रकारेण उद्दि-
रीये प्रकाशितः यथा दिवोक्तोपि देवा अपि दिदृक्षुः तथा
दृष्ट्वा नेष्टुयाद्योस्त्रिययासमेतामिलिताः एकतरेण त-
योर्द्वयोर्लेभे प्राप्य जयनिश्चेतनात् वधुर्न समया अ-
धुन किं राक्षसरावणसंजयति किं भीमदुर्योध-
नस्य वा जयति ॥ १४ ॥ मध्येतयोराकथयद्दृष्ट्वा जन्मा प्रति-
क्षणं वक्रिषिषीवो ह्यसंती भीमातयोरेकतरं प्रदीप्तिं साक्षा-
जयस्तीति वल्लभे ॥ १५ ॥ मथोदति तयोः रामरा-
वणयोर्भीमदुर्योधनयोर्वी मथेऽप्यकथयद्दृष्ट्वा जन्मा अस्म-
द्यद्दोन्ना प्रतिक्षणं वक्रिषिषीवो वक्रिषिषीवो वक्रिषिषीवो
लालक्ष्यते स्म काश्च तयोः मध्ये एकतरं प्रदीप्तिं साक्षा-
जयस्तीति ॥ १६ ॥ योऽप्यीदृष्टिः पुरस्तात्तदुपरि क-
सुनोपत्येति चेत्तच्छास्त्राकलापः किल तदुप-
रि केवलाः साधवाः संयत्तरं मभीतास्त्रिदशकच-
रोऽप्येव लैरंशुकानां च त्वं विद्वद्दयं यो दिवि दयितत-
मैः दूरमालिङ्गनीताः ॥ १७ ॥ तयोः रामरावणयोः
भीमदुर्योधनयोर्वी अपरि विचाराणां गगनचारिणामो-
वैः सहैः उष्यं संधीपनीवृष्टिः वध्रिणं प्रजापत्या प्रा-
स्तात्प्रयमतः क्रममेव त्वेकसुमानां प्रपत्ये अलाभे
सति प्रजाकलापामुक्ताः मुक्तसमुद्रात्प्रजापति तद-
परमेतदप्यसति केवलाः साधवाः प्रजाः विदधय-
वतयो देवा गनाः दिवि आकाशे दयितनमेव ह्यभेः आन्ति-
गपदिरभ्यसंयासाद्देवीताः हैतवर्गविषोषणं यतः स-
यतः समस्तसंगाग्नेभीताः वृक्षाश्चनपदीशुकानां
वस्त्राणां संचलैरेकदेवैश्च विद्वद्दयं त्वं विदधतः
॥ १८ ॥ दिग्भिन्नप्रतिनादिः दुर्भिरवप्रज्ञाभिगमोच्चलः

त्रानानागनगेंद्रनक्रानिकरप्रोक्तिमवीचिह्नताः वेलाः
तादृशे च यत्कपितयोर्ननेतयोराकथयत्ततोर्वा नल-
वितस्मिन्भसोनिर्वापणायावधिः ॥ १९ ॥ श्रुत्वापिः स-
दः कैलासात्तदलं चयनं दुर्भिरवप्रज्ञाभिगमोच्चलः
तयोः रामरावणयोः भीमदुर्योधनयोर्कपितयोः क्रुद्धयो-
रुधानामस्त्राणां ज्वालादीप्तिः संवर्गेर्वा नलः तेन लेखित-
स्मां क्रांतनभसो गगनस्यानिर्वापणायावधौ सकिंभूतादि-
भिन्नैः प्रतिनादीयः दुर्भिरवप्रज्ञाभिगमोच्चलः त-
नप्रकर्षेण लोभितः योगभीदभ्यन्तरादुच्चलं तोनानागाः
मर्षाः हृत्तिनोवानगैः मैनाकप्रधुनयः नक्राः जलजे-
विषोषाः त्रैपानिकारेः सहैः प्रकर्षेणोत्तिगा दुर्भिरव-
वीचिह्नराकलो लपंति यस्य सतथा ॥ २० ॥ विलो-
क्य विद्वेपिवधे समं प्रायं रणे जगत्प्राणध्वंस्तपान्मजम् ग-
यमस्मै निधुतं नवेद्यजयोचितं कोपि पुरातनो मुनिः ॥
२१ ॥ कोपि पुरातनो मुनिः श्रुत्वा रामायजयोचितं ज-
ययोग्यमुपायेन वेदयत् निवेदयति स्म निधुतं ग्रमे किं क-
त्वात्प्राणजं गमं रणे समरे विद्वेपिणो रावणस्य वधे समं प्रा-
यं सशियितमालोक्य जगत्प्राणध्वंसे साक्षिणो प्राणधूमि-
जयोपाये कथितवानि सूर्यः पक्षे श्रुत्वा भीमाय पुरातनो
मुनिः श्रीकृष्णजगत्प्राणो वाक्यस्तस्माद्भूतवर्जिर्यस्य न-
त्प्राणजं भीमं विद्वेपिणो दुर्योधनस्य वधे संपादिनालो-
का कस्मेन किल दुर्योधनो रभगायनिजो रूपस्य पात-
ताभीमाय दूत्रेति ॥ २२ ॥ प्रवर्त्य भीमो यत्नसमहायु-
धैर्विशोषिवीने निजं दानमर्मणि पुरेवरामः शतमन्त्रसंभ-
वं महास्वमोक्षेण निपाचरे स्मरम् ॥ २३ ॥ रामो द्वाप-
रधिः विरोधिवीरे निपाचरे स्मरं राघवो मर्मणि महास्व-
मोक्षेण महास्वप्रक्षिप्य जवानहतात् किंभूतो भीमो
भयानकः प्रवर्त्य प्रवर्तेन हतात् लसन् महाकथं यस्मिन् ॥

रा. १२५

यथापुत्रापातमन्त्रसंभवं वालिनंमर्मणिद्वयेति पत्ते भी
मोभयानकाहकोदरः विरोधिवीर्ययोधनंमर्मणिजवान
यथागामः पुत्रनिपातरेपुत्ररावणमिव किंभूतपातमनोः
क्रोधस्संभवोयसाजम् ॥ १६ ॥ ततस्सुखीगतामा
नसोपिउयोधनक्षिन्त्रदणाननश्रीः प्राप्नोतुभंगेजगतीज
गमस्तरुद्विघासुतद्विघाभिमानः ॥ १७ ॥ उष्टयोधनंयंउ
यस्सुखीयनः तादृशः सरावणोजगतीमृष्टीजवाम
गतःउरु महोष्मासोभंगःपराजयसंप्राप्यउष्टीगतामानस
यस्सुखीमानसद्वयः अभिमानप्रसूताद्विघासनाहत
त्वाच्चेतिगतमानसः गतप्राणइतिवा मानसेसरसिस्त्रा
नेरतिविश्रः स्त्रिन्नादणानंदप्रसेखानो ग्राननानासु
द्वानोश्रीःलक्ष्मीयससः सुखद्विघामसराणोभूतोभूतिमा
न श्रहंकारद्व पत्ते उयोधनःधार्तराष्ट्रः सुखीभंगः कुरु
भंगः तत्तेप्राप्यजगतीजगाम स्त्रिन्नादणवस्थायसाःसा
एवंभूता अननश्रीःयस्यस्त्रिन्त्रदणाननश्रीःपीवतल
१८ ॥ अनेसंयामयत्ससयःपूर्णकृतीकृतः तत्तायः
परिचत्कारदारुणोरणमात्रले ॥ १९ ॥ तस्यरावण
सुखीयनससाकायःपारीरणमात्रलेपूर्णकृतीकृतः
अन्यत्रापियत्तातेपूर्णकृतिःकिंचित् ॥ २० ॥ विस्तृतज
यहृष्टिकोसमीनेब्रुवाहानत्तरमखधोरधुनःखेष्ट
दंगाः अगुरनिमिषसंचादिवपुरंधःप्रसेदुस्तत्रप्रविबल
लौकामंगलेनेवपूर्णः ॥ २१ ॥ मंगलेनेवपूर्णइति
सर्ववसंवध्यते मंगलेनप्राणरव ग्रंथुवाहाःमेवाः अ
यानंतरेकृतमसेद्विनीवृष्टिविसृजः तस्यजः अ
सुखधोरवायनानत्तः त्विगुनेष्टदंगाःधुनःपाष्टव
काः दिपायुप्रंधःदिपायुप्रंधःप्रसेदुःअनिमिषाण
देवानोसंचाजः अनिमिषभूताइतिपारेदिपायुप्रंधः
धः अनिमिषभूताःनिमिषाश्च अविबललोकाश्चत

सुखः संतप्तवधुः ॥ २१ ॥ तीजाप्रतिज्ञापवनात्म
जेनप्रत्यागतेनाभिहितारिभंगा मेनेतरानीमृजंउ
पत्नीमनोत्सवंभार्तृमुत्तावलोकम् ॥ २२ ॥ मनुजैः
सपत्नीरामस्यपत्नीसीताभतिः सत्तावलोकनंस्वामिप्र
तदधाने महोत्सवेसेने तदानीतसिन्हालेप्रतिज्ञाती
जा पवनात्मजेनहनुमताप्रत्यागतेन अभिहिताःप्रा
भंगाःरावणवधोयससातथा पत्ते मनुजैःपत्नीजोषदी
भर्तृमुत्तावलोकंमहोत्सवं सेनेपवनात्मजेनभीमेना
भिहितारिभंगाकथितउयोधनवधार्तिप्रवेतल ॥ २३ ॥
महावराहेणमहीवसागरात्समुद्रात्ताभीमवलेनसंक
रात नरेऽपत्नीप्रतिपन्नमंगलाजहर्षजन्मोत्तरमा
स्थितायथा ॥ २४ ॥ नरेऽपत्नीसीताजहर्षतस्त
वधव जन्मातरेप्रनजेन्मग्रास्थितातथेति द्वितीयज
न्माश्रितेत्यर्थः ताकिंभूताप्रतिपन्नमंगलासमंगला
भीमभयानकंवल्लेन्ययसतेनभीमवलेनरामोपास
कटात उगतसमुद्रात्ता आदिवराहद्विपाविस्रना
सागरात्समुद्रमध्यात्तुष्टीवा पत्ते नरेऽपत्नीजोषदी
भीमस्यवृकोदरस्यवलेनसामर्थेनतत्त्वमन्यत् ॥
२५ ॥ पत्तःप्रतिज्ञापूर्वलेचनेनसंकुचकासेवित
चारुवेणी अनुत्पसंतापकृताशमध्यादिनिस्सृता
राजवधुर्विरेजे २६ ॥ राक्षसस्यवधुःसीताधिवे
जेष्टुष्टुमे अनल्पः संतापोयसपदेभूतस्यकृताशस
मध्यादिनिस्सृतावसिगीता अग्निप्रवेष्टाकृता विश्र
हाराजतत्यर्थः पत्तुःस्वामिनःप्रतिज्ञापूर्वस्यप्रतिज्ञा
समुद्रसंलंघनेनसंकुचका संकुचकृता तस्यासंति
ताचारुवेणीवेणीयसाःसातथा कृतेवेषापरिकरेत्य
र्थः पत्ते राजवधुःजोषदी अनल्पेयासःसंतापोऽतःखे
सपवकृताशोवलिः तन्मध्यात्तुष्टीभीमस्यप्रतिज्ञाति

राच.
पा.
१२५

वलं चनेन सकंचुकां विनवावेणी यदा उपासने
नतस्याः केषां च राकषाणां कृतं तदारभ्य वदेव एवासी
त्यश्वात्रासिन्हेन परिष्कृतं वणी वंधेत्यर्थः ॥ १४ ॥ रा
ज्येनियुक्तेन विभीषणेन हरिप्रनेत्रा नुगतो खलेन नरा
धिपः स्वानगरीं प्रतस्थे विमानराजप्रभृतो प्रपन्नः ॥
१५ ॥ नराधिपाः श्रीरामः स्वानगरीं सुयोध्यां प्रतस्थे
जगाम विमानराजस्य विमाने प्रोत्सृज्य प्रकस्य प्रभु
तोगतः प्रपन्नः रावणवधाया मे पुण्यकनामानं विमानं
यो मयानमारुह्येति भावः राज्ञेयार्थांश्चावणस्य निरुक्ते
न विभीषणेन लेकापि पतिना अनुगतः कृतं पश्चाद्
मनः खलनवानरसेन्येन हरीणां वानराणां प्रनेत्रा नाय
केन सुयोधेणा नुगतः पक्षे नराधिपे कीर्तिपिः स्वा
नगरीं मित्रप्रस्थं प्रतस्थे किंभूतः विमाना विगतमानामा
नमृन्वाये राजानः तेषां प्रभृतिप्रपन्नः ॥ १६ ॥ सप्रह
हन्ते विभक्तिप्रकाशकपात्रगामी कृतवर्मनोदनः त
मत्वगच्छद्गवेषावधनः स्वपाचरो राजवरे विभीषणः ॥
१७ ॥ स्वपाचरो विभीषणस्तं राममन्वगच्छन् अनुजगा
म राजवरे राजप्रेष्ठं सकीदृषाः भर्तारं स्वामिनि उक्त्वा
मधिकं भक्तिमदुत्तमं कृपाय कुरुणा नुगामी अनु
गमनशीलः कृपानुगामी तथा कृतवर्मसत्त्वाहोयेन
सकृतवर्मोपसृतो दयति प्रायति यस्तनया य
दा कृतवर्मणः सत्त्वाहस्य नोदनमपनयनेन सतथा तत्त
सत्त्वाहस्यार्थः गुरुयथास्मात् तथा वंशस्य स्वकीय
वंशस्य वधेनः उत्कर्षकता यदा गुरोः जनकस्य पितः
लेशवर्धनः पुत्रः सुसुध्यामा अनुगम्यन् यांश्च ल
लीकृत्य जगाम किंभूतः स्वपाचरो रात्रिचरी कृपाः कृपा
चायि अनुगामी यस्य सतथा कृतवर्मणो राजविशेषे
तानोदने प्रेरणाय स भर्तारिदयो धने उक्त्वा अधिकं भ

किप्रहहप्रिति विभीषणो भयंकरः ॥ १४ ॥ सकल
स्यात्कृत्येन शने रावणताकिनीम् प्रभजनः कृमजो
यासंभवतामवधयत् ॥ १५ ॥ प्रभजनो वाकः तप
ताकिनीं रामसेनामस्रया मारितेनावा अवधयद्वधय
ति स्तपानेर्मन्त्रम् आरात्तापीये कलसापुत्रकृत्येन राजकु
लसाकुलकारिणोत्यर्थः हेतोः ततो या कृमजो जागृत्यः
तस्या मारिक दक्षिणातस्यां तस्य वोजनयस्य सतये
ति दक्षिणादिकुम्भवरुच्यः ॥ १६ ॥ सुभणो की
र्तिसेनापति एष कृपापेक्षु जभीषानिकाटं यो धत्रा तप्र
तीके विषमिव वस्तुधेधस्तनाना कृमां विस्लदेतालमा
रा उपरिपरिपतन्ते रुभेत्तसुतं दृष्टुं ताना लमासीत्
थिष्ठन्तपवधु राजपुत्राजिरेगम् ॥ १७ ॥ तपवधुः
सीतादोषहीना राजपुत्राणां रागादीनां यो धिष्ठितः
दीनां वा आनिः संगरः सपचरो नो नर्तनभूमिः तद्वत्प
थिष्ठन्तसु नैवा लमासीत् नैव समयावधुः सुभ
र्तो सनीये कीर्णा विस्मये सेनापतयः तत्र पृथगेव
हवः कृपायाः प्रेता यत्र यदा कीर्णाः आकीर्णाः सेना
पतो पृथवः कृपायाः यत्र तम् गामकत्वा दुधिकरणेव
कृद्भीहिः यदा कीर्णाः समेततो विकीर्णाः सेनापतिः
सेनानायकाः सुभुः महान् कृपापेक्षु सः चोत्कवा
दिः यत्र तम् कृतः सुभो भीषो भयानकः आकाटो य
त्र पक्षे कृतः भीषेन गुरो येना शीलां कटो यत्र तम्
यो धत्रा नो वीरसहृदनां प्रतीकोः शरीरे विषमिताव
स्थापुथिवी यत्र तम् धस्ताना विधाः कृमाय यत्र तम्
विलं तो वेताला यत्र तम् आरादुरत उपरिपरिपतन्तः पतमा
नाः फेरवः सुमालालेः फेरवः भयानकाः कृपाः कवे
धाय तत्र तम् भेरुस्मादेव तामेदपति एतयोः विधौ
भयानको वाचलिंगो मारता एः क्रौरहृदयो रिति मेदि

रा. च.
पा.
१३६

नीकरः ॥ १८ ॥ कृतप्रतीकारमरेः कृतागमः समग्र
हृदामणिमोलिनिग्रहात् श्रीष्टवतोविजयमहाभज
समोदरेतेसुदोनुववजः ॥ १९ ॥ सुहृदोभिवाणि
नेष्टीराममनुववजः अत्रजतिस्ससोदरे सलक्षण
महातोभुजोयसनेमहाभजे कृतागमः कृतापराधस्य
पत्रासमग्रचुरामणयेपत्रपवभूतायेसौलयः किरीटा
नितत्रिग्रहात् त्रपहरणात् तैकिभूताः विजयमभी
ष्टवतः आक्रोशतः पक्षे नविजयमर्जनससोदरे
कथिष्टिरादिसहिते अरेः अश्वस्यान्वः कृतागमः सौमि
कैराजपुत्रादृत्तः समग्रचुरामणियोमोलिः तस्यनिग्र
हात् छेदनात् कृतप्रतीकारसुहृदाः कथंभूताः श्री
भीष्टवतः श्रीभीष्टवियतेयेष्टी हृदामणिग्रहवज्रभोणि
खायाब्जाभूपणेदतिप्रकाशः मोलिः किरीटधसि
लेहृदायामवतंसकेदतिमेदिनीकरः ॥ २० ॥ पवति
लेह्यापुत्रसर्पवैवाजवेनपञ्चात्कृतदीर्घमार्गः स
वैधवर्गभरतप्रधानेददपीराजाधृतराष्ट्रमये ॥ २१ ॥
पवमिति स राजा श्रीरामः वैधवर्गदृष्टापपयत् की
हृदाभरतप्रधानभरतः कैकेयः प्रधानेष्टवियवतम्
पक्षमनेनप्रकारणापदेविपरं अर्णावं समुद्रमिव
विलंघ्य जवेनवेगेनपञ्चात्कृतलेगितोदीर्घमार्गो
येनसतथा अयेप्रथमतोधृतराष्ट्रयेनतं पक्षे राजा
कथिष्टिरः सयेप्रलाहृतराष्ट्रकोरवेष्टरं दृष्टीस
वैधवर्गस्वजनसमूहसहितेभरतानांभरतवैधानांप्र
धानम् ॥ २२ ॥ पितावलानामिववारिवाहंवनप्रि
याणामिववैवमासम् उदन्तमिडुमिवोज्जृम्भेप्री
तिलमालोकयतांजनानाम् ॥ २३ ॥ पितावलाना
मिववारिवाहंवनप्रियाणामिववैवमासम् उदन्त
तामिडुमिवोज्जृम्भेप्रीतिलमालोकयतांजनानां

नंरामंकापिष्टिरवां साहोकरयतांजनानांप्रीतिरुज्जृ
भेववृधेनेष्टामिष्टिपितावलानांवारिवाहमिव यथा
मेष्टपयतांमयराणांप्रीतिः तर्धने वारिवाहपदेनवर्मा
कालीनत्वपुत्रम् यथावेष्टमासंपपयतां वनप्रियाणां
कोकिलानां यथावेष्टपयतांउदन्ततां समुद्राणां
भिवेति पितावलानामिववारिवाहं वस्मातीतिपिताव
लः ॥ २४ ॥ चिराद्विद्योमेतस्यसीवतीदेवतेसमाप्रिपति
पाकभाजा फलोदयेनेवतदीक्षान् कृतार्थतामापु
रमात्मवर्गाः ॥ २५ ॥ अमान्यवर्गाः प्रकृतिगणाः तयोः
श्रीरामकथिष्टिरयोः रंत्तेनेखिलोकेननकृतार्थतामा
पुः कृतार्थावधुः परिसर्वतोभावेन पाकभाजापवि
पक्षेननिघान्तेनेत्यर्थः तीव्रकदिनेविद्योमेविज्ञेयसमा
प्रिगतेसति तयसीवफलोदयेनेवेति तथानपसिसमा
प्रिगतेसतिफलोदयेनतपस्याफलप्राप्त्याकृतार्थतांयथा
प्राप्नुवति परिपाकभाजोतिसमानम् ॥ २६ ॥ श्रीव
एद्वचनीरुजीकृतपथावलान्यताकाकविज्ञास्वतोराणा
जितकृत्कजनप्रारुद्धरस्योत्तरा हृदातोचरवातसंभ्र
मेवधुकोतोष्टुहमावली यत्तावेष्टानिकामिनीवनगरी
सात्कृतमपोभावो ॥ २७ ॥ सानगरीअयोध्यादृष्टय
स्थवावभोम्पुम्भेप्रत्योहसिनि श्रीरामेकापिष्टिरवा
आगस्तुतिसतीतिकामिनीवसापि यत्तोवज्जृम्भे अगस्तु
तिम्पुम्भेकीरुपी श्रीवएद्वचनस्वद्वेषानीरुजे
नकृतः समार्जितः लिभइतिपावत् पन्थासोमीयवसा
अनमेरुचुत्त - - - रजसांखलोपष्टेतिखलोपः
रुक्मरुपयामनत्तत्तकारः समासातः वलोपः प
ताकायवसा तथाकविदितिकसिंष्टिद्वयेरेभास
तीदीमियक्रातरोणानौराजियवसानथा उदकेनेसा
काएवजनेनप्रावृत्तः रस्यउद्वोयस्यासा तथाहृयः

राच.
पो.
११२

मनोहरातोयानां गीतत्तवाद्यानारवोयुक्ता न
यासेप्रमाभिः सादराभिः वधुभिः कांताकमनीया ३३
हर्षवलीपृष्ठेणीयवसा ह्ममारविता योभायवसा
कामनी पक्षे यथायोगेन नीयतां वधुं तच्छायाय
दार्थ्येति ॥ ३३ ॥ करकिसलयप्रज्ञैः लोचैर्वधुना
मलचुभिरुवेलंकीर्यमाणगयाणिः प्रमदितजनव
र्गराजमार्गगाता भवन्मवनिपातः प्रविशन्तवजो
नाम् ॥ ३४ ॥ पूर्वजानां स्ववेषानां पितृपितामहा
दीनां भवन्मवनिपातो राजा रायो युधिष्ठिरा सा
प्रविशन्त कीदृशे ग्रनेवलेवारवारं जभिलाजयै
कीर्यमाणे ग्रंगयाणिः यस्यसः कीदृशेः नगरांगना
नां करकिसलयप्रज्ञैः हस्तपल्लवप्रज्ञैः मलचुभिः वृह
त्रैः किंभूतभवन्प्रमदितोजनवर्गो वधुजनसमूहोवा
यवन्तं राजमार्गगाता जपयेनगता आवासमितयाः सा
जाः साहजान्तरालरतिमेदिनीकरः ॥ ३४ ॥ नाद्येनसा
कोप्रथमंगतायातेनवसाकं पुनरागतायाः साहाजि
योमूर्तिरिवाविशेषाप्रनेरेडस्यतदाप्रधी ॥ ३५ ॥
तदातस्मिन्कालेनरेन्द्रस्य श्रीरामस्य कपिष्ठिरस्य वा पु
नर्गते पुनरेजीसीताद्रोपदीवा सावित्रेण प्रविष्टा साहाज
यत्तेश्वियाः लक्ष्म्याः मूर्तिरिव सहोपमेव वा तेन नायेन
ईश्वरेण श्रीरामेण कपिष्ठिरेण साकंसह प्रथमंगता
याः वानवासमितयायात् पञ्चात्रेनेव साकंपुनरा
व्रजंत्या आगच्छत्याः ॥ ३५ ॥ तदातदालोकनसञ्च
राणां मुलैर्वधुना निचितागवात्ताः विकासिहेमां बुज
निर्भराणां सरोवराणां समतामवापुः ॥ ३६ ॥ तस्मि
न्काले गवाहा जालमार्गाः सरोवराणां सरसां समतां
साम्यमवापुः प्राप्नुवन्ति स वधुना मुलैः निचितागरा
लाः तासां किंभूतानां तदालोकने श्रीरामादीनां क

धिष्ठिरादीनां वा आलोकने दर्शने सञ्चराणां पीवृगा
मिनीनां सरसां कीदृशानां विकासिभिः हेमांबुजैः निर्भरा
णां वामानाम् नस्याः सीतायाः द्रौपद्याचार्यानां रथस
त्वरार्थमिति केचित् ॥ ३६ ॥ चयेन देता धरलोचनति
घां विलक्ष्यमात्मानुभवेन सधुवाम् सवर्णीयानां यनपे
कयलदा विचित्रैरन्तैः खनिताहस्तप्रः ॥ ३७ ॥ तदात
स्मिन्काले सवर्णीयानां यनपेकयः कनकागवात्तश्चेतायः
आवधः शुश्रुभः विचित्रैः नानाद्रोपद्वैः खनिताहस्त
प्रः सवर्णद्वै केन चयेन कासां स्वधुवो रत्नाधरलोचन
त्विघां देसनामधारी देतस्वर्णीयलोचनानां च विघा
दीप्रीनां कायं धृतेन विधो नानाद्रोपलक्ष्यमाणान्भवो
यवन्तेनेति ॥ ३७ ॥ श्रीरामस्य धारणाः स्वयमेव तत्क
लेन्येपदतिस्मरेतीन् स्वसाप्रसन्नानां च यानां हृदिभ
क्ताववने जननीनेत्रैः ॥ ३८ ॥ तदातः श्रीरामो काय
रोवाजननीमातरं लोचनं जतीयाभज्या ववनेन मस्त
रोतिस्सकिंभूतायाः स्वभावाः पुत्रवधाः सीतायाः प्रो
पद्यावा मुलेयस्ता सवाद्यामानन्दवायकजाहृष्टिध
यानां नद्या इति स्मरेतीन् इति किंच श्रीरामस्य धारणे
योडाः स्वराशिः संहृतः तस्मै तत् अथ कात्परां प्रवृत्तुषा
मुखदर्शनहृषफलमिति यदाभक्तिस्वाभिसेवासीता
द्रौपदीवाहातावातयाहृतभूतया स्वभाप्रलेन्यस्तावाप
इति वृद्धः ॥ ३८ ॥ सायोधनानहृतुवादिवादि
नित्सुते भ्रातृसहायमये कते प्रणामतमवेक्ष्यमातावा
लासदाजान् इतीवसेने ॥ ३९ ॥ तस्मिन्काले माताज
ननीको सख्याजतीवा नेरासेकीपिष्ठिरा ग्रयेहृतप्र
प्रणाममवेक्ष्य इष्टाहृतीवसेनेहृदयकाः वालाः पि
श्रुजान्तरनरति कीदृशां वृत्तमाचारिव यमहस्ता
रिवोप्राजयानकात् सायोधनात्समदात् विनिरुत

बः
पां
१२५

तिभक्तोऽङ्गाङ्गदराः पुरयन्दिभिर्भोजीः प्रतिवदयन्पुणायन्नेभो
निधीनांधनि मूर्त्तनुशुविमानसमस्तपुत्रस्वर्लोकायस्वने
राभातः शिवसाविरामजगतः कल्याणार्त्यधनिः ॥ धृ ॥
कल्याणस्पत्यधनिः शत्रुः श्राविराम श्राविरभूत प्रकाशेषा
इराविः स्यादित्यमरः जगतः शिवंकल्याणमिति क्रियाविशे
षा किं ऊर्वेव ऊर्वेव त्तिभिर्भक्तोऽङ्गदराः पुरयन् डाक्शीञ्च
दिभिर्भोजीः प्रतिवदयन् प्रतिगर्भयन् श्रोत्रोनिषोनांसमुद्राणां
धनिं प्रणयन् प्रकृष्टगुणं ऊर्वेव अधिकं ऊर्वेनितियावत्
उशुविमानसमस्तपुत्रस्वर्लोकायस्वने राभातः स्तर्लोका
द्यामांसुनैराभातः परितइति धृ ॥ तैत्तराणोभिषेकांतेरा
जानंनिराजयन् दीपेर्विष्कललापेनमेवमालाश्वाचले ॥
धध ॥ तैराजानं श्रीरामं यथापिष्टं वातकृणोन्निराजयन्
नीराजनाचक्रुः अभिषेकस्य राज्याभिषेकस्यांते केदीपेः क
मिव अचलमिव यथासेवमाला विष्कतां कलापेनाचले
नीराजयंतीति धध ॥ परिताममुद्रानुदंजतानां त्तिभिर्भक्तैः
कृतशोभमातपत्रं निरवद्यतदीयकीर्तिगंगानवपुरोत्सकहं
समेदलाभां धध ॥ अतपत्रं सुव्रजनां प्रजानां परितापं समं
ताडयेयं प्रमानुदत्त इरीवकार तस्मिन्नाभितसत्तिजनानामु
द्देयोनाभूदिति किंभूतं नत् त्तिभिर्भक्तैः श्रीरामस्य यथापिष्टि
स्ववाकृताशोभादितिः येन तत् रासः शोभाभावाज्जनकं सता
पनादनेतप्रजानामितिभावः त्तिभिर्भक्तैरातपत्रं जनानां परि
ताममुद्रानुदंनितिकेचिद्योजयति अन्यश्रुकिंभूतं निरवद्य
अवद्यस्य नितिमलातदीयासासंबंधिनी यथापिष्टसंबंधि
नीवायाकीर्तिः रंवांगातस्याः नवेपुरेप्रवाहे उत्सकसहस
मंडलस्येव धध ॥ विसलमुज्ज्वलमोलिः ऊंडलेङ्गादश्रीम
णिविलयविलासीतारहारभिरामः परिगतकदित्स्वः
ताधिकमेदयप्रासीतदृष्टवतनराणां प्राणजः पारिजातः
धध ॥ अधिकं यथास्यादेवं मरामो यथापिष्टिरोवा नराणां ज

नानां पुण्यजः पुण्यज्ञानोपमावतारः प्रेक्ष्यः प्रवृत्तीयः मेदः
रः आसीदुभयं अमरः पारिजातश्च मरणसंघं पुण्यज्ञानो
पुण्यः पारिजातश्चेति वा कीदृशः विमलं पुण्यं मूलो यस्य
सतथा मेदलाभाविज्ञानप्रसिद्धा अंगदयोः श्रृंगस्यस्यः मर
णवत्येविलसितं पीलयस्यसतथा तोरणहारणा
भिरामः मनोहरः परिगतं करिस्तुत्रं सणमन्त्रयस्य
सतथा ५६ पुण्यभूषणपरस्परणासमाज्यलक्ष्मी
वरकर्मणसः मणिप्रभाभासरमध्वनिप्रतिहासनसह
यश्चोदयादिम् सञ्जीवामाकपिष्टिरोवा सिंहभनमध
तिष्ठन् अधिपीथ्यासाकर्मव्यपिकरणस्यकर्मसंज्ञा
किंभूते पुण्यज्ञानोपमवतारो भूषणालो याः परस्पर
स्तसा सासाज्यस्यलक्ष्म्याः वरं अष्टकमाणं वशीकर
णमेवः कर्मणमेवतत्रादियाजनकमरेपिचेतिविश्वः म
णिप्रभाभि भासरं भासनशीले सूर्ये आदित्य उदया
दिमिव ५७ मणिदपणमण्डलेमनोत्रेपविफुल्लविराज
जतस्यमूर्तिः स्वधियाहृदयेषुतज्जुल्लावाः कज्जोभि
त्रिपुपुण्यकीर्तिप्रः तस्यञ्जीवामस्यकपिष्टिरस्यवा
मूर्तिः श्रीरंतिमेलेसस्यमणिदपणमण्डलेमणिद
रितेदपणमण्डलेमनोत्रेसन्दरेविराजन् प्रभाभनेस्म प
विमवतोभावनफुल्लविकासिता दीप्तासोत्साहेति त
योश्चद्वयोरज्ञोः गुणेशः गुणसमूहः स्वधियाहृदये
पुविराजन् कज्जोभिर्दिप्राभिर्त्रिपुपुण्यः कीर्तिप्रूरज्जवि
राज तयोश्चयोनित्ययात् पुण्यधर्मेषुसकृतेत्कीवेति
पुत्रपोभनेदतिप्रकाषाः ५८ लोलापातेनेयनवल
नेः सस्मितैः भूविलासैर्धनोचितैर्मनसिजदपोणा
मुद्राधयन्त्यः चैवद्विजद्वलयनिजदेवलीवेल्लितै
तेभैर्जस्तसप्रणयमवलाञ्छामरालीमरालैः तंगम
कपिष्टिरोवा सप्रणयं सतिहेभैजः सवेतेस्म प्रणयः
प्रेणिविसेभे याचना विसंभयारपीति विश्वः कैः

श.
मा.
१३०

चामरलीमालैः चामराणां यागालीपरंपरासैवमरालोहं स
लेः किंभूतामुनातुणानो विने सनसिजदशकामावस्था
गाढयथास्यादेवमुद्रायुयः वर्षयुयः कैः लीलापानैरिति
नयनचलेनेवित्यस्यविशेषणं लीलायाग्रापानो येषां भू
विलासैः भूविमलेः सस्मितैः सहातैः चंचल रम्यं शिजत ये
द्यायमानेवेलयुयत्र पंचभूतोयानिजाग्रास्त्रीयादेवसुखा
जलनातस्यावेस्मितैः प्रेरणैः ५५ ॥ प्रसन्नचक्षुःश्लेनेषु
यत्तणकिरीटकोटीशुकगन्धसमृद्धं विधायतः सुहृदः
विरायतेयथोचितस्यानजुषस्मिथेविरे ५॥ सुहृदोमित्र
णि तेष्वीरमं कपिष्ठिरं वासिष्ठेविरे तेवतेस प्रसन्नयोः
लप्रोः चलेनेषुतयोर्द्वयोः रत्नोरित्यथात करप्रसंभुतं ये
जलिकिरीटकोटीशुविधारयतः विशेषणधारयतः अशानं
तरंगिरायचिरकालात् यथोचितं स्थानजुषः यडचितं स्था
नेयोग्यतत्रतत्रस्थारत्यर्थः प्रसन्नचक्षुःश्लेनेक्षणक्षणे
इतिपाठेप्रसन्नचक्षुःश्लेनेनयदीक्षणतस्ययः क्षणात्सि
व ५॥ अथाविताभीष्टवरप्रदानेहस्ताहविस्वभकरे
राकौः कृताउग्रोगेः सुगणानुग्रहेः तत्रवन्निवृत्तनं जनेषु
५॥ ५५ ॥ जनस्येष्टः श्रीरामः कृपापिष्टेवा मित्रजनसत्
तमत् सतोमयासास कैरवाचितस्याप्राथित्याभीष्टस्य
कांचितस्वरस्येष्टस्यवत्तनः प्रदानैः वितरणैः चरोजा
मानरिहोदेवतादेवभीष्टिने ऊजमेवमनागिष्टेकावि
ष्टेष्टेवाचावदिति विष्टः उत्साहः शानंदः विस्वभावि
स्वासः प्रीतिरित्यावत् तोऊर्देतिथेतेतयोक्तानिप्रवृ
त्तेर्वाक्येः सुगणानुग्रहेः गणसहयोगः कृताउग्रोगेः कृतप्र
सेष्टु प्रज्ञानयोगः सुत्वाचेत्यमरः ५५ ॥ अथाससम्यक्
प्रसन्नविज्ञावृतावरयंसहृदः प्रसाद्ययथाचिरेसम्यहमा
नतात्तज्जुषभावादधिकानकांचित ५५ ॥ तेसहृदोमि
त्राणांन्यभावात् तस्य श्रीरामस्य कृपापिष्टस्य बाधयभावा

दधिकानकांचित सम्पदं नयथाचिरेनयाचंतेसकिंत त
द्व्यभावावेव याचितैः सहृदयितकिंधृताः शानताः
प्रणतः अथाससम्यक्प्रसन्नविज्ञाससन्नविज्ञाः सम्पद
निवृत्तादत्यथाः प्रसाद्यप्रसन्नविज्ञावरायमाभमतार्थप्रसा
द्येतिवाहताः प्रार्थिताः ५५ ॥ अत्रुक्तिनास्त्रानकगर्भा
नकैर्धनद्विरागतायुमंनिवेदितैः अशेषसंगीतकलावि
चक्षणेः क्षणात्तमेनेकश्लेः कृपावलेः ५५ ॥ सस्त्रीया
मोक्षापिष्टेवाकृपालैः कृपावलेः नंदः भजेमवितः क्षणा
त्क्षणायपकिंधृतेः समताः संगीतस्यदत्रवायात्तकस्ययाः
कलास्तप्रविचक्षणेः प्रदितैः प्रथममानकैः प्रवृत्तैः निवे
दितैः अत्रुक्तिः सास्यानकगर्भः पूर्ववरागर्भः यत्रतत् त
थासन्नद्विः शास्त्रायमाणैः ५५ ॥ ततेषुविद्वैदितेतेषुको
विदेवनेषुदत्तैः सविरेषुद्विभिः अवारिवाचपुरतोस
दकैरसुजगेयैलेयतयसहृदं ५५ ॥ अथस्त्रीरामस्य
पिष्टस्यवा परतोयवादकैः वायसवादिवादिने कथंभू
तैः ततेषुवीरारिपुदिनैः कृपालैः विततेषुविस्तीर्णेषु
चनेषु कांस्यनालादिषुदत्तैः निष्पणैः तथासुप्रिरेषुव
णादिषुसुविभिः कृपालैः तथासुप्रिरेषुव
साम्यस्यवधस्यनेरस्य वाधंक्रियविशेषणंवा ५५ ॥
सकेतकदलंयथाचतरनेत्रचारेः सदाः सपलवचयंयथा
करतलांचलेः शोभयन् सविष्कदितगात्रकैः सकृमला
वलीवांश्रिभिनेननलालितक्रियचतरलासकलीगाणः
५५ ॥ निष्पणोऽश्लोयात्तसकलीगाणः ननकलीगाणः
नननत्संचकार किंऊर्वन् सदः शोभांशोभयन् शोभि
तोऊर्वन् केसुतरनेत्रचारेः सनेक्षनेत्रसंचारेः सकेतक
दलंयथाभवति तद्वदित्यर्थः सपलवचयंयथाचयत
करतलप्रानेतिवर्थः गात्रकैः प्रशक्तशरीरैः सविष्कदिव
विकत्सदितनिवदीप्रचींचलोत्तमांश्रिभिःशुभैः स

श.
पा.
१३१

कमलावलीवसपमप्रीवेत्यर्थः ललितक्रियेयथास्यात्
ललितामनोहरक्रियायत्र ५५ ॥ सचंद्रलोचनसम
क्षितिः सपद्मकोशः शुकतेजभासुरः करंगहारः सुहृदामशो
भयत्रयशरत्कालद्वयप्रभोसभो ५६ ॥ तदातस्मिन्कालेप्रभोः
श्रीरामस्यकथिष्टिरसुवा तौसभोसुहृदोकाभिनीनां करंग
हारः करणोहस्तानां ग्रंगहारः करंगविन्यासः प्रशोभयत्
प्रोभयतिस्म सुहृदोकरंगहारद्वयशरत्कालद्वयेति उभय
विशानष्टि सचंद्रलोचनसि सहचंद्रलोचनयावर्तनेयः सत
था प्रथंचंद्रवत् करंगन्यासेनतथात्वमितिभावः चलाहं
सपक्षतिरिवकुचित् चलहंसपक्षतिरिवकरंगन्यासेनेत्य
र्थः पक्षे चलाचंचलाहंसपक्षतिर्यत्र तथासपद्मकोशः
पद्मकोशसहितस्तद्वत् करंगन्यासद्वयैः पक्षे पद्मकोश
सहितः तथाशुकतेजद्वयभासुरः क्वचित् कीरचंचुरिवभा
सुरोदीमलदाकारः क्वचित् करंगन्यासद्वयभावः पक्षे शुक
तेजैः भासुरद्वयैः ५६ ॥ सद्यजानभिषेकांतेस्वापतेयैरष्ट
सुजत यथानेसंप्रदाप्रामन्नरकिन्नरराजतां ५७ ॥ श्रीरामः
कथिष्टिरसुवा सज्यान् ब्राह्मणादीन्मानान् स्वापतेयैः धनेरष्ट
सुजत समितवान् अभिषेकांते राजाभिषेकावसाने यथा
नेष्ट्याः सस्यदासस्यदा नरराजतां भूपतिश्च किन्नरराज
तां ऊचैरत्नेचप्राप्तः राजाद्वयैः ५७ ॥ सस्यललक्ष्मण
लक्ष्मणसौख्येवनीपकौचानवनीपवयः धनेस्तदानीमधिनाद
धिष्ठीः सस्यानिपायोभिरिवोबुवाहाः ५८ ॥ सोवनीपानीराज्ञ
वयः श्रीरामोऽकथिष्टिरसुवा वनीपकौचान् मार्गकसमुद्धान्
धनेर्वसुभिरधिनाद प्रीणयतिस्म तदातीतस्मिन्कालेकीदृशः
अधिकश्रीर्यस्यः वज्रलक्ष्मीकद्वयैः स्यललक्ष्मणः वज्रप्रदः
स्यललक्ष्मणप्रदद्वयप्रकाशः धनेः किंभूतैः वरुनिलक्ष्म
णि गतसहस्राणि सत्यायधतेः वज्रलक्ष्मणसौख्यैः शुभुवाहा
व यथामेवः प्रायोभिर्जलैः सस्यानिपायतिप्रीणयतीति ५८

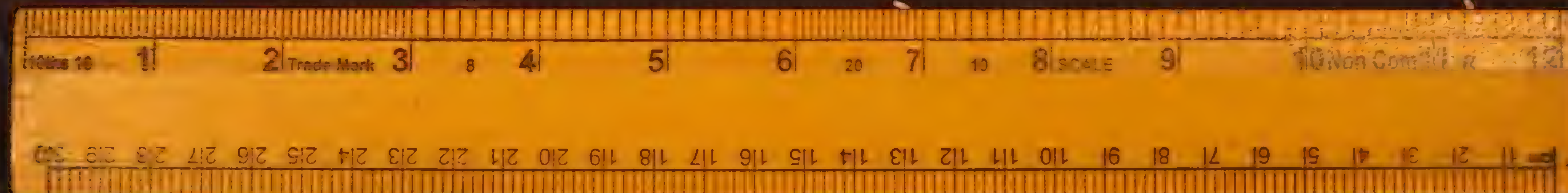
रसारसासारमादमानतानुतानमा रतागमागतारसान
साननसानसा ५९ ॥ सर्वतोभद्र रम्येतिरुतमं मादत्यथीत
सारसारजलक्ष्मीः रामश्रीरामं कथिष्टिरसुवा रमयतीति
मः श्रीराजनकोमनोहरोवा गता तदातस्मिन्काले श्रीरा
मं कथिष्टिरसुवा श्रितवतीत्यर्थः इत्यग्रिमस्त्रोकेन रम्यता
दिना श्रुत्वयः कीदृशीरमा रसाष्टौतस्यां सारोक्ष्मीयोमा
रः कंदर्पः रसासारसारमानता तनोनेरम्यभाषिष्टुपते
रतिनप्रत्ययेदेवितिलोमेदापिष्टुं किंभूता ननता अनघा
अनघासनेनकसौचित्यात्तेत्यर्थः अनताभवति सानघा नता
दृशीत्यर्थः तथाकिंभूता अया मानं माप्रविष्टमाना माय
स्याः माप्रमाप्रमाणाहितेत्यर्थः अत्यश्रुतिभूता रतागमा
रतः श्रुतं रतागमायस्याः सा अनरपि किंभूतारसानमान
नमानसा रसेनमान्योदिना अनसं अनतं आननमानसं १
मुत्तमोयस्याः सारोक्ष्मीरत्नेचन्यायेकीवचरत्रिष्टुति
प्रकाशः प्राद्वत्तस्यै पृथक्कृत्य प्रतिप्रदं प्रत्यागतेनेन
मार्गसर्वतोभद्रः यदा सारसारक्ष्मीः रसासारं रसाष्टौत
स्यां सारं श्रीरामं कथिष्टिरसुवा कीदृशं आतारं दातारं
तथा आनताननतानमा आननमाननंयस्यतसभावः आन
ता ननता तथानमा कननमत्काय रतागतामा रतः श्रुतं
आगमोयस्याः रतागमा आसमेतात् माशोभायस्यास्ताथा
रसानमाननसा रसेनरत्नेया आनममानतमाननेचयस्याः
सासर्वतोभद्रोयंश्लोकः ६ ॥ रसाकृत्यविलासिनोद्विषति
तेलीवापतेजस्विनी वृत्ताविष्टुतमंडनास्त्रिमतीयाभीष्टतो
कौनरा रत्नोराजसभाजकंमनियतामायंरुमेवमुदा दातारं
मितावृजेनरमतानीकेनरामंनदा ६१ ॥ श्रीरामचंद्रं किंभूतं
रत्नोराजस्यरावणस्यसभायाः प्राजकं दीपकं अतगतितेप्रमाणो
यित्तिधात्वुसागतं मातमनामायं प्रथमग्राहं रुमेव सुष्ट
सेयं सेवनीयं मुधाहर्मेणयातारं धनप्रदं पक्षे रमयतीति

रा.
पा.
१३२

रामे क्रीडाजनकं मनोहरं वा यथापिष्टं क्रीडांशुः रत्नावाः
रत्नोत्तरं द्विवर्तः न स्यादतोः रात्रोत्तरं क्रीडांशुः रत्नावाः
नोत्तरं स्यादतोः योजयति यथासमानं साक्षात्कारं वा या
दम्यारमणीया आकलने कलपते विलसितं शीलं यस्याः साक्षा
कल्पविलासिनीति मनेः श्रीरामस्य यथापिष्टं रत्नावाः
रामे तेन शुभ्रस्य मलीति नय उन्मत्तत्वा नया आविष्कृतं मे
उनेयया नयापि सती स्थितिरुक्ता नया शुभीष्टमाकांक्षितं
लोकानामनेयस्याः साधन्यश्च किं धत्ता अजनेन लक्ष्मणेन
सितासंन्येष्टानरशतस्य अनीकं तेन लक्षिताः पक्षे अजनेन
अर्जनेन रमितो अन्त्यत्तमानं चक्रवर्धः अथ कविनामगर्भः
कव्यराजकाव्यमिति ६ ॥ अतश्चित्रकथास्तोत्रं भूतातु
भधुवः कवेः सुप्रप्राप्तये चक्रैराजा हरिविसर्जनं ६१ ॥ राजा
श्रीरामो हरीणां वानराणां सूर्यो वीदीनां विसर्जनं चक्रैः कृतं
वान् स्वप्रप्राप्तये स्वस्थाने प्रति किं धत्ता तीर्थभूताः
ध्यायभूताः कवेः वाल्मीकिनः तथा कंभधुवः कंभधुवः
नानियस्यतस्मात्कंभसंभवादगत्यात् अतश्चित्रकथास्तो
त्राविज्ञानाप्रकारः कथाः सर्ववृत्तांतायेन प्रवृत्ताः विदुस्तो
र्थपात्रोपाधायमविष्टिनिशम्यतः पक्षे राजा यथापिष्टः हति
विसर्जनं श्रीकृष्णप्रस्थानं चक्रैः सुप्रप्राप्तये द्वारकायाः प्राप्त
ये शेषे तस्य ६१ ॥ श्रियाजुषः सभारत्या साजुजः साधवत्तलः
एयिवीपालयासासकामदेवद्वारः ६२ ॥ सश्रीरामः यथा
पिष्टो वा एयिवी पालयामास रत्न क्रीडाः साजुजः भरता
दिसहितः भीमादिसहितो वा श्रियाजुलक्ष्मणजुषः सेवितः
भारत्या सरस्वत्यावाण्यजुषः इति केचित् साधवत्तलः
स्नेहनः प्रप्राप्तये कामदेवद्वारं कंदर्पिष्व पतन्त्या कर्त्तारजविषा
मद्वारं ६२ ॥ ६२ ॥ इति श्रीहनुमत्पराणीयसूक्तकादंबरी
ललितकव्यचक्रवर्ति वीरश्रीकामदेवपोस्तहितकविमज्जप
डितविरचिते राचवर्मांडवीये महाकाव्ये कामदेवोक्तं रावण

उद्योपनवधः श्रीरामकपिष्टमभिषेको नाम त्रयोदशः स
र्गः ॥ १३ ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥
इति समस्तप्रक्रियाविज्ञानानि पुराणकंसनायणश्री
नारायणचरणपरायणामहाराजाधिराज श्रीमदभरसिंह
कारिते महाश्रीशशिधरकृते राचवर्मांडवीये प्रकाशे त्रयोद
शः सर्गः ॥ १३ ॥ समाप्तमिदं महाकाव्यं सदीकमिति भद्र
मो नस्तत् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

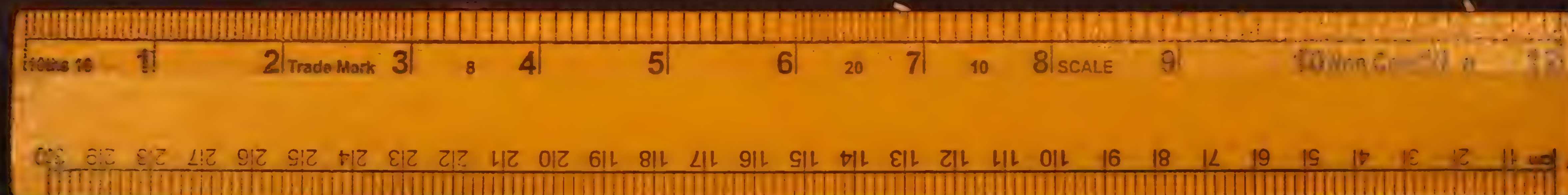
श्रीश्रीरामः शरणं समस्तजगतं रामे विनाकारागती समेता प्रति
हृत्य ते कलिमलं रामाय तन्ममः रामा नृस्यतिकालभीम
भुजगोरामस्य विसर्जये रामे भक्तिरावेदिता भवत मेवमन्त्र
मेवाश्रयः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रत्यपरिमाणं

५१०

काकुल तादृश ५१

अवा.
प्र.
१

मैत्रीगोत्राय नमः ॥ मैत्रेयः सरस्वत्यै ॥ मैत्रीः ॥
मैत्रिण्यहमृषास्तद्भगवतः कोमोदकीलक्ष्मणः
कोकप्रीतिचकोभयारण्यदुज्योतिष्मतीलोचने यामं
मथंविद्येधमृषमधरश्चरवनिद्रायितो नाभीयलः
लनपुणरीकमङ्गलः कम्बलपत्नीकृतः ॥ अ
पिच ॥ १ ॥ यिरमतिमहाकल्पेनाभीपथैकनिके
तन त्रिभुवनपुरःशिल्पीयस्यप्रतिद्वान्मातृभूः
किमधिकरणकीदृक्कस्यवावस्थितिरित्यसा वै
धरमविषादुद्युतस्तेजगर्तधोमः ॥ मान्यत्रेसु
धारः ॥ मोभोः ॥ लतापेक्षस्यवमातीतमालक
न्दलस्य त्रिभुवनलोसिमागमनहानोसिमाः कमला
ऊचकमलशकेलिकस्तुरि कापुत्राः ऊरुस्यभगवतः
पुरुषोत्तमस्य यात्रायामुपस्थानीयास्तभासदः ऊ
तश्चिद्दीपाजरादागतनकलरुक्कन्दलनाम्नाऊशील
वेनरोद्रभीभक्तभयानकभूयिष्ठे कमपिप्रवन्धमभिन
यतानित्येकिलायमुद्देजितोलोकः तत्कस्यचिदभि
मतरसभाजः प्रेदणकस्यप्रयेगानुजयानाटावेदोपा
धायवद्भूपात्रेवासी भवाद्भिर्मध्यदेशीयः सुचरित
नाभाभरतपुत्रोहमनयुद्धे ॥ यतः ॥ प्रीतिज्ञाममद
स्थानोप्रिया रेगायजीविनः जिह्वातदपत्तार मेघप्रन्वा
हरामिताम आशाशोकादिदृक्किथय वेदशिकोभ
वानसमप्रपावः कथमीतशोकमर्णाप्रश्लभने ॥ ३
ति ॥ विहस्यसप्रश्यमज्जलिवद्वा हृत्तभोः किमेव
मुदीर्यते भवद्विधानामाराधनीप्रवृत्तिरवपात्राणिम
मप्रपिष्यति ॥ यतः ॥ यात्रिन्यायप्रवृत्तम्यनिर्यः चो
पिसहायताम अपन्यानोतगस्रजसोदरोपिविमुञ्च
ति पुनः कर्णोदतत्ताकाशोकिदृश्य ॥ तर्हि ॥ प्रहि
नेयमस्माभिः पुत्रिके निप्रविषयनटः पतिकोददाति

सुवधारोदरीतावाचयति यत्रमवेप्रकृषायेरहस्यनिः
व्यादिनि ॥ चेतःशक्तिकयानिपीयशतशः शास्त्रास्त
निकमा द्वौतैरक्षरमृतिभिसुक्तविनामुक्ताफलेयुक्ति
ताः तन्तीलक्तमनीयनायकपुण्यप्रामोयमेवगोप्योप
हेक्तयोलुहविमक्तनोकावपुहारसजः ॥ तस्मैवी
राजुत्तारमभगमोरोदातवसावे । जगदानन्दकन्दायनन्द
भायदगमहे ॥ युगलकम् ॥ उतिविस्मयसहस्रसित
म मायं रामायणमितिस्मृणोषितत्रभवतः कविदाव
तारप्रथमतोयस्यवाल्मीकजन्मनोमनेः सरस्वतीनिर्या
मोयशःशरीरमित्वाङ्गुलाम नटःअथकिं सुत्र तस्य
निवदप्रवन्धानवर्तिनो यथेदात्ता नटाःविहस्य अहो
सकलकचिसायेमाधारणीत्वानियेवाल्मीकीयासभापि
तनीवी ॥ सुत्र मारिष किमुच्यते अपिकथममोरदोत
जन्मनापनगतयीमपिकथमभुदित्वाङ्गुलाङ्गुलरु
धुनः अपिकथमरुषोदिव्यावाचस्वतः प्रवकाशिर स
चरितपीयाकस्तर्वः प्रवन्धकनामयम् ॥ सहतेमि
स्त्रिहास्त्रणमभिनीय मोलासम तत्रापितावत्रिपयं
मित्रयकमभिप्रीयमीदृशो अस्मिहिमोदल्पगोत्रसम्भव
स्यमहाकवे भट्टश्रीवर्धमानतनूनसन्तनुमतीनन्दनस
मसारेःकतिरभिनवमनर्त्तराचवेनामनाटकम् तस्ययुज
ज्ञानाःसमानिकानपास्तहे विचित्रसहस्रम् अहो
मनीयावल्लियेतामपीपधेदाराधनस्य ॥ ॥ महर्षी
रमणरुगीतिगतिप्रत्येकमन्तर्हिणोमोदुत्पस्यकवेर्गभी
रमधुरोदरागितोस्फीतयः धीरोदाधुगुणोदरोरुचुयतिःका
याचोवीजमनिः वाल्मीकिःफलतिस्म यस्यचरितस्तो
त्रयदिव्यागिरः ॥ अयेतत्राचेतसीयेकयावस्त वद्भभि
प्रहानमपि प्रयोदामाणोनाःपराध्यतिप्रोविषयुत्रः ॥
पुण्य ॥ यदिहोलेपूर्वेरितिजहतिरामस्यचरिते गुणैरे

अ.
प्र.
२

तावदिजगति पुनरन्येजगतिकम् स्वमात्मानेतनङ्गाग
रिमतालीरमधुरस्युरडावहाणेकथमपकरिष्यतिक
वयः ॥ ५५ ॥ यत्कममाणसुसकविः स्वनिर्भासशब्दवला
णामाचार्य प्राचेतसंगिराचदेवतामेवमप्यसोक्तिवा
न ॥ तस्यैवमव्यलोकप्रवेशविप्रमणशास्त्रिनेवाचम्
सलोका ॥ ५६ ॥ देवताप्राज्ञरखिदक्षिदेवने ॥ धातुचन
मवीकणदष्टेगाठकविहारिणीम् नित्यप्रगल्भवाच
मपतिष्टेसरस्तीम् नटः संहर्षम् भावतत्यम्भयता
म् अस्पृहिमौहल्यायनानोवृत्तवीणा मलयसवन्यस
मगारितामधेयस्य वातवाल्मीकेवांगय मस्तनविन्न
निष्पदि कन्दनयनिकोतकेमे सव स्थाने भवनः ऊ
इहलमीदृशमेवैतत् नतादृगुज्जलकल्पंजलप्रशालि
मोरभ्यनिभेरगभीरमरोहणी वाल्मीकिवागस्तनूपनि
पानलहरीमेतानिभिभुनिनुरारिः कवेवैवांसि ॥ नेय
एपीयते ॥ दिनकरकिरणोत्करोविश्रायरोकोवि जीव
लोयस कमलमउज्जलोकपालीश्रमद्वयकः फणाविश्रा
फो सवकयमपकात्रमेवनत्रकैः यदियं दशरथोत्तः
गदामभद्राकर्विणोविस्त्रामित्वस्यप्रावेणीकीधुवा ॥
पुगेवलोक्त समभमम् अयेकयमवभवतः कमलयो
निजन्तनोमनोरायतनात्यतिनिष्ठेनजरदिजावामदेवेन
किमपित्वाचिकमभिधीयमानोमहाराजोदशरथस्यि
ष्ठितिरहेरिनद्वयोरत्रेऽतोयेनभविन्यस्य आवामप्यन
त्ररकरणीयायसेजीभवावाः ॥ ५७ ॥ इतिप्रकाशप्रस्थावनात
तःप्रविण्णपविष्टोदशरथोवामदेवसु दशशब्दवद्व
धाचुतमपिभगवतोवसिष्ठस्यानुशासनमेतज्जवेनवमिव
प्रमोदयतिमाम् ॥ वामऊरुवचनप्रवणमेवमहार्थ
मार्थसाधनम् मधुकैटभदानेवन्ममेदः पावाविस्त्रामि
समेवमेदिनीयम् अधिवास्पयदिसकेयणोभिश्चिरमना

सुप्रभज्जनेनरेन्नाः ॥ दश सविमर्षक्षितम् ॥ अथैवा
मदेव ॥ तस्यान्तोयेवपरिणलयतः शान्तमेकोपकल्प
लितेकरणीजरेयम् ॥ यद्भर्भयमिचसामनृणासिसोयम
घापितमैयिगुरुगुरुपक्षपातः ॥ वाम महाराजकिमुच्यते
सोमानहृतेरपिक्वाविदेवकस्याचिन्तारमैत्रीकम् ॥ तस्या
हिसतत्रभवान् ॥ साधुगोरोरुणोपुसर्भवत्रपिविषदृष्टि
ले ॥ ॥ नामोदयतिकमिन्नः कमदेपुनरस्यसर्वस्य ॥
देश वामदेवममहिगुरुवचनप्रवणमस्मांमेकवीकरोति
श्रोतृवृत्तिरिदियात्रानसारिणो हृदयस्यनत्किचिदपुरम
वशिष्यते वाम महाराज ॥ निशेषोवमभिहितम् ॥ ३
मोत्सर्वसन्देशमेश्वरकरिकामतिप्रयत्नभगवार्भवत्र
मनुस्मारयति दश साधुस्य अवहितलिकिसाजोपय
ति वाम जाज्ञनेनमिष्टेवतमेचधर्मोच्चायेज्जलस्यने रहम
प्रतिनिवृत्तनेपुणकामायदशीर्थिनः ॥ दश । सुरुषम्
सहृणिसिद्धन्तमाचार्यवचनम् किञ्च अस्माद्देवमहत्तरः
कनभुजासुधायसाधेयवियेज्जोवयस्यनेभगवतीभुर
घराजन्तो अद्यस्वेवज्जमन्यनेसहचरैरस्माभिराखाः ला
येनेतावस्तन्धनीयतिरायिस्वेनावर्षज्ञानिनः ॥ वाम रा
जधै ॥ सहजावभावगलीरमहिमानोद्यमेवेतादृशाव
यंकेवलमप्यदेष्टारः ॥ ५८ ॥ उमेदयतिहिक्तसदाकरमपारत्रि
शातनिस्तोपितेन्रवारकिराणः ॥ सपुनः किमुच्यतेभा
वान्दिनीयपरमेष्ठीवसिष्ठः ॥ ५९ ॥ देवोपासनामुदितमदि
तेयतज्जलमधुघादिष्टिवाक्यवृत्तकृतसगरः पुनेमुदधिम
श्येप्रवेष्टानेसचरितयनाकायदमरस्वजीकृतोवेविभ
वनगुरोस्तस्याविभवः ॥ किञ्चकोशिकसौकृतस्यापि
यदाज्ञानिकमादभूत् विशेकोरुपभोगायनघोरपिन
भुरपि प्रविश्यपीनीहारः जयतजयतदेवः देवभगव
न्कोशिकोद्वारमध्यते ॥ दश समम्भमेकः कः कोषि

कः वाम ब्रह्मपस्त्यश्रौतेनविधिनापुरस्कृत्यप्रवेपण
मित्तपोनिधिम प्रतिपत्नीहारेणसहनिष्कात्रः ॥ दश
सहस्रमयःसहदेहंपरितद्वटंकैस्तपोमयेवत्तणामुचु
कार पुरोरोजोभिश्चरितैरगाधःसगादिपुत्राणिपुत्रावपेति
ततःप्रविशतिवामदेवेनोपदिष्टमानवर्त्ताविश्यामित्तः
विश्यासवेचामदेवा कथयद् मधनेववसिष्ठस्याश्वमार
गतोसिक्कचित्तकुशलीताचदनन्धतीनाम्नापतिव्रतामये
नन्योतिषासहचरितधर्मातत्रभवान्मेतावर्त्ताः ॥ वा
म ॥ विशेषाप्रनरघयाज्यकुलमुपतिष्ठमानेचिरज्ञपि
यस्वहृदिकोशिके विश्या सविवामदेवचिरेणमहाभोजो
दशरथोदृष्ट्यारतिसर्वमनोरथानामपरिवर्त्तामहे ॥ वा
म ॥ सविनयम् भगवत्कुशिकनन्दनधन्यःखल्येराजा
सविश्रयमेवानुसूयन्नभगवतोपि ॥ विश्याभ्यन्यपवायेस्वय
म् सुवेधन्योसौ नमदेपतिमरुत्सीमकुटचन्विकाउरि
नम्पुत्रराणपलवप्रतिपदोक्तोसोपदाश्रनेनसस्तेनरोत्
रगमेधमक्तभ्रमनरेगावचन्द्रकप्रकरदञ्जगमेदिनी ॥
पुरोवलोभ्य सहस्रम् विरादद्वोर्जोशमयतिसमस्ता
सुरवधकचाकृष्टिजीगप्रसभसभगम्भावकभ्रजःविलो
काज्जेलोज्जलसहजतोजामवृत्तलप्रसूतिःसजामो
विजयसहकृदादशरथः ॥ मलि वामचदेव ॥ यश्मने
नप्रीयवतवारणीकरासारवर्षिणीसजनसेवादकोत्तकुमे
चलेत्वापौरस्तेनेवमरुतालोकनाथेनेसहसनावीकि
यते वाम भगवोत्रयावलदिनीयकुलकुशलकमेकल्प
लतानामेकरप्रक्तिभिरुद्गीयुंनकिमलयाणि ॥ यदत्रभ
वानपिबिभ्रवतसतातनगुरेपिवमस्तेनरेन्द्रायस्मृहय
ति ॥ इतिपरिभिक्षामनः ॥ दश सहस्रसमम्भुमामो
नाङ्गप्राय उपस्त्यव भगवत्कुशिकनन्दन येत्वाकःप
क्तिरथोभिवादयते ॥ विश्या स्वस्तिभवतेसपरिवारा

यतियथोचितमपविशानिदृशमप्रनयम् भगवन्विश्या
मित्त ॥ काश्चित्कात्रारभातोभवतिपरिभवः कोपिप्रो
वापदेवा प्रनृहेनक्रतोनसत्समावभजोभुजतेवा
वीषिकतेवाकश्चिदत्रवसतिवसमनीदादिणास्तमनेन
युतेप्राप्तोसिक्किवारवृत्ततयसामीहणोयेविवत्रः
विश्या ॥ विहस्याजनयतिद्वयवीरदिशोयतीनपिग्रहो
गनमात्रकुदुम्बिनःरिपुरितिश्रुतिरेवनयस्तवीप्रतिभ
योत्ततिरम्भकृतस्तनः ॥ अपिच ॥ दतेन्द्राभयविभ्र
माइतभुजाममारगमीरया दृष्टिचिलीकुनात्रिभवन
शालायनारायणः जेतस्तोषनेवारसौरभमयशासानि
लपूराण प्राप्तोभुगभुनेगमत्यमधनाभरेणानिज्ञयते
॥ दशसविलदास्मितम् ॥ भगवानविश्यामित्त ॥
शुभमित्रीणास्य तत्रभवतः श्रानासीरस्यनासीरपूरके
लापदाति परमात्तनामयाधिकदाचिदुत्थनः यत्त
लोयमलीकलोकप्रवादोभवन्नमाप्याययति ॥ विश्यासो
त्वाशालितम् ॥ त्रैलोक्याभयलप्रकेनभवतावीरेणावि
स्मारितस्तज्जीमन्महर्षेनात्तलधन्यापित्यमात्वात्
लः किंचाजसमात्वापितेनहविषासेफलमोसोलमन्त
वोगीनवलीविलमनयनव्यहःकथंवर्त्ते ॥ वाम वि
हस्य ॥ महारातधकाण्य ॥ यथाहभगवान्कोशिकः
स्वयमनोकचसुधमायामथाहीकृतमहमपिववीमि ॥
इयथासनभानेकित्तराणोहीतेभंवदिकमेरुस्तम्भ
तवत्सरोपिभगवानाकारगुप्तोक्तो तसीलद्वदीय द
दिनाभजरोमाञ्चविज्ञोच्चरद्वारेवविलोचनरेभिन्न
त्यानन्दमात्वात्तलः ॥ दश ॥ सस्मितम् वामदेवदुम
पिभगवन्नेगाधिनसुतप्रविश्यामि ॥ यत्तस्तेसुमरोनप्र
णयिनेतिष्ठेत्तकःप्रललहमोतिष्ठतिमात्तलोद्वभुन
स्तम्भायन्नमारयेनियेद्विवरेषरोषदन्नन्योतिःसु

श्रु-
प्र-
ध

लिंगेस्वि स्तैरस्त्रिपीहोस्ममतनोदाशेयमसंदिष्टा
म ॥ विष्णु ॥ सगौरवम् दशरथस्यवाङ्मास्यवा
राजैर्वसिष्ठस्य संवतोयेयदि तवभुजस्ययामेप्र
तीन्द्रानिविज्ञप्रीरियमभिनवाकीदृशीतेप्रपातिः ॥
इत्याहोलावित्तयहितासर्वयुगात्पीठक्रीरायंप्र
क्रमकरीणपुण्योद्दिष्टातिः दश भगवन्सर्वोदुतनिधे
भवंतमनुगन्तुमुक्तिप्रत्युक्तिकयापिकेवयम् एवेकि
लविशोक्तसंकीर्तनोपाख्यानपारद्वयानुःश्रौतान्काः
कथयेति ॥ त्रासोक्तस्त्रिदशपरिषमौलिमाताका
माता वासादित्यप्रकरकिरणस्मेरयादाश्विने प्राची
मेनाभवनरचनामन्ययानिमैमापोकार्पापोक्रीः द्वयि
रचितवानत्रायमेहेतुः ॥ विद्वत्पुत्र ॥ नवादाशु
हामयनमतिवर्गेदिविषदा मयवस्तोमेदैरजनिरय
हेमेः कमलधुःनियङ्गासोजिह्वानतवचरितेभ्यः किमु
तते स्वधामप्रीचीनामनियनतिवाचामवसरः ॥
श्रुजनिवृद्धा ॥ भगवन्समीद तावज्जतरोतरेषो ॥
महोत्सवानाकदचिंदन्योतिपुंताहृदयानि यदिये
हुजयस्यानसुलभसम्भावनानिप्रसंगेगीतकनक्री
मेचित्तुतिनियोगानुग्रहायस्पृहयति ॥ विष्णु ॥
ऐतामनेयकिमन्यत्रियोज्यम् ॥ निर्मुक्तशेषधवलैर
चलेत्तुमसु संतुवदुग्रथमयसागरगर्भगौरैः । राजत्रि
देवज्जलपक्षदलनरगोकुण्डोद्वल्लेभ्यवयपोभिर
शोभिविष्णु पुनरिदानीमपि ॥ यशोतोमातेवधैरु
षविनचकोरयागिनीरसजायागित्याह्नित्रयाणिथा
मभमकगान् श्रुपिह्वेजोभिरुमसिषामिनेरद्वानदिशा
मसौयाजामैः दीनभसिनिनरामसरमाणिः ॥ किंचक
निपयरात्रमायुधसंधीचाराभं द्रुणासत्रिहितवेतानत्र
तानामत्माकमाप्रमपदसनापीकविष्यते ॥ श्रीच ॥

मध्येकृत्यचनेधनोतिजलाधिः स्वेरुभिर्भेदिनी हविसेः
किरणोत्तमिसमरुणोक्ततात्रालेखिः देगमात्रितपुण
लयनिर्देवप्रतोपेमेहीमीदृक्कोपिपरोपकारस्वहृदामे
षसभावोक्तिवः ॥ किञ्चहृदःसाहृदस्वरविजयीनाकिने
चक्रवर्तीमात्स्योन्नायः कथयतिपुण्यनासुणीदण्डनीतिः
पातालेन्द्रादहिभयमयास्तेवनित्यानुवर्त्ते तत्रः पुण्ये
रजनिभवतावीर राजान्वतीभुः ॥ दश ॥ सविषादमात
मगाउम कथमस्माकंसकलत्तेशोकशोकदृशणीलशी
तलेभ्योपिकोशिकप्रसादेभ्योगमभद्रप्रवासवेमनस्पमय
द्यते ॥ हृदयानिः ॥ पोषानन्दनिष्पत्तीनामपीनुकरकेन
दत्तीनाकमलवनीविमोत्तनमेकस्थानम् विमृश्यका
रतिः कृन्मगमभुजगाधियगोत्रावदिराहुरिभिरैकध
रीणाः मोप्रसक्तचमलविगीतोहायगर्धविम्वोरचुवेणः
॥ विष्णुसहस्रनामम् ॥ समकारोहारात्रपुत्रेपुत्रासु
पुलालनकेषायकेवलसुयोगस्तप्रजानाम् यथेतत्
कृष्टावेधव्याकरोनित्यचवहनक्रमः प्रवणानामल
करः कपोलस्पन्त्रजालम् ॥ दश परमनृहीतावयमे
वमत्रभवतामस्माद्यमानाकि पुनरुक्ततासुः दौरकाव
श्रुवतोयमितिप्रमथोसि विष्णुविहस्य ॥ सखेतत्र
भवत्ते मेवाचरुणामखिपुरोधायचरितव्रतवयवतस्थ
नुर्वदसेस्कारास्तावदस्याकृपाः कृपाप्रसाददस्तासा
यतने ॥ दशसविस्मयोपरोधम् भगवन्ब्रह्मनिमपि
रदुगतवीजिनोहृदयत्रमेव किमुतकामुवैविद्यास
स्पृहायः ॥ शोकेसहस्रकिराकुलेकपदपातेनेवसह
स्वपरिवर्मेगर्भगवाभगवन्नेकशायमृपासीनोदियासु
मन्त्रोपनिषदोध्यगीष्ट ॥ विष्णु ॥ श्रुलेचनैरामभद्रेपि
वालोयपित्यसम्भावनादिवस्तुपियोस्तिभिरतिरस्त
रिणीतरागिरात्रोपितेजसातिरस्तोति ॥ दश ॥

अग
प्र.
५

सस्मिन्म ॥ भगवन्कृपिकवेशकेतोक्तस्यतलिनातार
प्रीतिरुक्ता यादामपिबुवाणसन्तोत्रेणप्रतिसन्धते ॥
अपवाये ॥ वामदेव । एवमेवभवत्कोशिकोत्रकीति
वाम ॥ राजर्षेकिमत्रप्रष्टव्यम कोशिकापीभवा
न्दातारक्षणीयोमहाक्रतुःशक्तिरामभद्रश्चेत्यनुमन्
महेवयम् यद्यथाकासमेपनिप्रीतार्थिस्त्वदर्शनम्
किंच ॥ विशेषेणप्रयितमर्थिकामार्मःशिवरुणान
गोत्रगुरुणतेतान्दिशतासन्दिष्टः समाधिद्वयेयमर्थ
॥ दश ॥ एवमेतत् ध्यानमयहाष्टिपातप्रमुषितका
लाधविप्रकषेष्टुअर्थधुनैसिकानोमसर्वपथीनामतिःक
मतेविस्मयच क्रियाणोरदायेदशरचमुपस्थापयिमु
वि मुनौविश्यामिःत्रभगवन्निगनसंप्रतिमुहान् तपो
लेशज्ज्ञेयशामिनविप्रप्रतिभये प्रवृत्तेवायसुरचु
कुलकथेवास्तमयते ॥ मुनिप्रति ॥ भगवन्जगद्गुरुग
धितननदेवीहीदिष्टमाणामेगमभद्रप्रतीक्षणे ॥ ते
नःपतिव्रताहनेमियंचरितेमीहिनी ॥ नेपथ्याभिमुख
म कःकोत्रभोःप्रविश्य दौवारिकःकिमाज्ञापयति ॥
देवा दश आह्वयतागमभद्रः वामलक्षणाश्च दश
सस्मिन्म अथे प्रयत्नाप्रेक्षीतायमर्थः नखत्प्रकाश
मेतरेणान्निभान्नाज्ञेहीते दौवारिकोनिबक्रात्रः
ततःप्रविश्यतोरामलक्षणा रामःसहस्रम् सुराधी
प्राज्ञोधाज्ञगदपरयाकर्मपरं पुगणवृत्तालोभुव
नयितरःसमवकुताःधृतास्तुष्टेनामीवहिरपिचवेष्टा
नरपथात्कथापोरातीयश्चिउमितिहस्तप्रचयते ॥
कथंमोपिभगवान्निश्यामिःत्रःस्वयमस्ताभिरुचवरिष
तेऽनिकामसुरोवलोक्तसहस्रानिपायेतिइत्यन न
नेविनमयोस्तानवामदेवयोस्तृतीयाप्रशात्र्यावनीय
माह्वतिस भगवान्निश्यामिःत्रोभविद्यति ॥ लक्ष

साधुयलितम् आहं अयमयमीरुप्रशमविश्वसनीयतन
भुवनभयंकरीःकथमथनरुषोपिमनिःस्थितमिदमेववाम
जमवोज्ञानवारमास्तमिसतिजलत्रिसहस्रैवमहोषधयः
रामः वत्स लक्षणा ॥ एवमेवगुहाहगभीरचमिताष्टिःत्रै
तेमहेतः ॥ अथिच ॥ वनविहतिकरीभिरपरोभिःसहज
गदस्यनिरुद्धंनोपुगात्रि ॥ नमदमराशिरःकिरीटरोचिर्म
कुलितरोषनेमोसिचेष्टितानि ॥ वामलक्ष्यासहस्रम् कथ
मागतोरामभद्रःमुनिप्रति व्रतज्योतिविवर्तस्वचत्तवा
देहयोगिनःदशसंगचरोरेशप्रयमोयेमहाभुजः ॥
विश्यासहस्रम्सम्भूम्यलोकवामदेवकिमुच्यतेआरण्य
केषुकिमपिप्रकृष्टतमेवात्ताण्यस्यस्यस्यगस्य नकेवलम
मुनावत्सेनवत्तर्षिविभातःकःपुत्रवतोधुरमारोपितो रा
जादशप्रयोगि ॥ दश ॥ भगवन्नेवमेवैतयेमेःशिवरुणोप
रोहितवतोवैशेमनोजेतिरे तात्त्ववेनयिकीःक्रियाविदधि
रेयेषांचयुष्मादशःतेषामज्जलमेष्टेदशरथःसंप्रत्यमीये
प्रनतोनास्तेधुवस्यस्यस्यगतयसामेष्टयुमिह्वाकवः ॥ रा
मलक्षणावुयस्यतः ॥ वाम ॥ वत्साभगवानेवनिःशो
षभवनमहनीयोमहामुनिःकोशिकःप्रणस्यताम् रा
मलक्षणावुयस्य ॥ भगवन्निश्यामिःत्रसावित्रोरामल
क्षणावभिवादयेते ॥ विश्वा । वत्सावायुष्मात्रोभुयास्ता
मिति भुजाभ्यामरहीद्वारामेवनिर्वर्णसवदमानमात्मगत
म वसिष्ठोत्रैमैन्देधतिजगतामानुदधिकीधुरेसम्यत्तेने
दिनकरकुलीनाः दितिभुजःग्रहेयेषांरागादिभिरपिक
लाभिश्चउसभिः स्वर्देवोलक्ष्मीस्तनविषमवारीगतप
तिः ॥ अथिच ॥ हेतास्तास्तनवान्चोदशानयीस्त्वही
नयेयत्वभिःस्वाहाकारमुपासितेहविरिह्वेतापिराचाम
ति हाहीरोदजलेवायेकनितःसुधीमवातीतरुदतादशक
थरप्रभुनयोतिशान्तिरस्त्रणा ॥ वामसस्मिन्म वत्सावयमत्र

अश
प्र
३

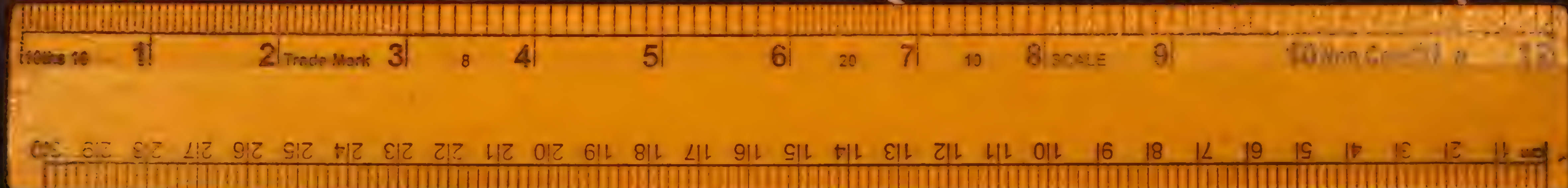
भक्तभनेनमागतः गमनक्षणेवक्रः यदभिरुचितं भवनेनाता
यच ॥ दश ॥ नौसवेहमाशयः भगवन्निन्योक्तं मन्त्रीपि
ननिगृह्यमानकालेवमदेवमवमीरुते ॥ वाम ॥ ३ मोने
गमनक्षणावित्यपेयतिविद्या ॥ सादारेप्रतिपुद्गीतिनेयये
पोवधुनिः ॥ वाम निमित्तमनुमोदमानोदशरथेयुत्तरयति
पुनरेयये सखायसाधुतिनीसन्ध्या ॥ क्षितिमिहिरिवि
पुभीचः करानतिवामनीस्यलकमरुवेदेहस्यायाजनस्य
विचेदने गजयतिमुखादीर्णोप्येयपिउमोराभिः पीपिर
मधुरापीणाः कस्यस्यलीमधिगेरने ॥ अयेदानीपदीरनस
कोदरकुटीरमध्यासीनाः प्रत्यक्षसुनस्वधारसनिविद्यामि
राशीभिरन्ध्रिकभूविनभोगभाजः ॥ गायत्रिकलुक
विनिह्नरोमहृषेविदेमेयलवगुणानरगेनुकन्याः ॥
विद्यासवेदशरय ॥ प्रियमपितृपमाहवेतालिकः ॥
वाम ॥ मन्त्रोदनेः पीरोभिर्मणिभरगुरुभिः प्रोदरोमाजुद
एः सत्ययतिमोकसन्धिप्रसरदविगलन्नामरस्वेदराः जि
द्वापुताभिपुलीननविषमसमुद्गीर्णवर्णाभिरामे वेलागे
लेकभाजोभुतगपुवतयसद्गुणान्नेएणति ॥ सविनय
धिलहासितेच गनसेप्रयासीदनिदीहावेशालदेवेविथम
धुरीर्णभेगतिगणोप्रमेवयसेवतावद्विचमिह्यामः
दश ॥ गमनक्षणावलोकावायभगेनरेगीतलोचनोभु
निप्रतिभगवन्निन्योक्तं वायस्यसम्भेनादयति ॥ वामससमु
मम भगवेकौशिकः साधुयापीवालेपन्यानस्मेन वेत्त
योगमलक्षणायोऽप्योपसरेपयोचितमावयति ॥ विद्या ॥
एवमेवाप्तोभवदिरितिराजपुत्राभ्यामनुगम्यमानोनिष्ठाज
दश ॥ दीर्घमसेचनिः प्रत्य ॥ वामदेव ॥ नूनमिदानीसुखा
निवभगवेनमपिकौशिकमकारणवत्सलेवत्तोराभभः
कचिदस्मादिपोरदत्रिजावीजः स्वाकरिष्यति ॥ अश
वेविषयालोकमालीचसवापिष्यति ॥ वामविहस्य

राजवेवयेवाकौशिकोवेनिकुपुनरेषकृपाविभागोराभभमध
येस्य ॥ यप्रप ॥ यदित्दोरनेतिवसनमदयनानिधिरयाम्पाधित्त
त्रयेजयतिननिकतेप्रकृतिना अयेकस्तम्भोपरनृहतेनस्य
जमदेविपुद्गाः पुद्गानोभुवमनभिसन्धिप्रणयिनः ॥ दश
विरपुणपवमेतत् रत्नाकरोजयतोसहजसुवर्गः किंकष्य
तामस्तकोस्तभयारिजातः किंनैरचिनत्यमिहत्तनुनेदस्य
देव नन्तोनेर ऊमर वन्धुर सोय दिनः ॥ पुरोवलोका
कथे लोचनययमतिकात्रः सरामलक्षणाभगवान् नदय
मपिचत्सपयातज्जमेनसेदहिणाकोसलेप्ररुततोदेवीमुयेत्यस
न्यामः ॥ ॥ इतिनिष्कृतात्रः सर्वप्रयमोयमेकः ॥ ॥
जेततः प्रविशति यजमानाणिष्यः ॥ अयेप्रभातप्रयेवशवेरी ॥
नयाहि ॥ तमोभिः पीयत्रेगतमहसिपीपुववपुषि ज्ञानिष्य
मातोतोपलपटलधूमैरिवदिशः सरोजानोकवेत्ततिमय
मयस्कात्रमालिवत्ताणदत्रः शल्येतयतिपतिरयापिनरुवा
म ॥ अपिच ॥ ज्ञानाः पक्षयलाग्याणामधुरायाकिर
स्तारकः प्राचीमेऊरयत्रिकिञ्चनरुवोगाजीवजीतवः लुता
नत्रवितानवज्जलमिदेविचेदयः सुसतिः प्रातः प्रोचिनरोचि
रस्वरउतादस्ताचलेचन्माः ॥ सर्वतोवलोका दिमोणली
मुकुदमाणनयप्रगरत्नाः ऊरेकिरामालिनिगभिनेपि
मोत्वप्रसन्निकमधुप्रतचकवालवाचालयेकजवनीसरसास
रस्यः ॥ ॥ प्राचीविभ्रमकर्णिकाकुमलिनीसेवत्रिकासेप्र
ति ॥ हेनिस्वारमलीयमस्वरमोस्योमचुरत्रेकवः ॥ सस्तोः
ह्लासमपीदसत्तकतयासेभूयकोशाहहि निष्कामदुमरो
चममभूमभगरमोजमहन्मने ॥ अपिच ॥ प्रत्यास
त्रमरेन्नुसिन्धुराशिरासिद्वारान्तरुणयवेनसमरेतावेवि
यदियेप्राचीनमावने शोकेसम्यनित्यावरभूदयनेतत्तु
ऊदेकोन्तराज्यद्विस्वरजसुदावतपितोदेवास्विषामीष्यः
पुरोवलोका कथमिदमुरयावलमोलिमाणिवायमन्त्रमणनेम

अग
प्र-
७

सापिनविहायस्तलमलेकरोति नदस्तद्गोचिनायमानयत्तस
कुलपनेः कोणिकस्यादेशात्ममिदाहरणाप्रस्थितोमिहति
नेगस्त्रामीतिनिर्गुहः ॥ प्रविष्टसम्प्राप्तोवदुः ॥ अयस
णमेवकिमि अस्त्रिभेभीसोचवट्टिपुनः शोयः ॥ एव
मत्कारमपरिहृत्यमवेपथ्यमेद २ किंमात्रयेभीसोचप
पु अ रामोतिकोवितुति अक्रमारोअगदोतिसिणिअको
जहले ॥ धावत्तस्मानवोवरायेरत्नयनिदिदा । पणोपुन
निश्चापशुमाणमीभविश्र महयेवसस्तहे । परावट्टिना
तोपेटवि । अ उतरासेगेवकुलअमि नः जिश्र यत्ताशो
मि पुनः विहस्य सवे साधुक्तन हस्यादिजीवनः पु
नराहतिः यशुता रैवजमे अका रमा एजदकरः त्वमी
प महदोऽतिवेयमानापादयोः पततिपुनः ॥ सस्मिन
मुष्णीप्यालित्यचवयस्य शुणोविनभवनोमोनमस्यमह
धेरहत्तानामनामधर्मदागः ॥ यशु ॥ साणमिजाजभ
अवेपुगोहिदस्मः नभवदोसदानन्दस्तजाणाणी ॥ तदे २
सेयेपुगपुहूतत्वातिनचरिजा तस्यदीर्घनमसोमनः मु
न्युनानिजमेवतदिदि यदोर्वस्यमेवविवर्तमानमुनभवे
तीसानस्यरुजानपुस्यनेजसातस्मादन्धकारातिरमुच
न नदत्तमावेगेन । यशु तन्नीत्यचद्वीसर्वतोनिद्रय
अहोअकस्त पसायण पुनोधि जीवलोप पशोमदि
नप्यारिसेकाजरो अजति णमोपरिपु अदिता अय ।
सुणस्मेव मुहन्मेवीसीअज ॥ पुनः सवेभयमितिमेन
आत्तणस्य अत्युवसम्भयात्मानमित्युपविशतः पशुवि
रेविश्रस्य विश्रस्यचविस्मयान् । कपे विसअमिहनाहज
लेजलोच भयवदाहणविहरिणराविरुप्पीअदि पुनः
विहस्य सवेसाधुवीति भवान अस्तीयाविल्लयलोकः
कयमेहिकमावाधवसायाइयस्यातययः पराहन्त्ये कि
नमनोहारिभिराह्यैराहूयमानसलोचनदयस्यापिनजने

विवेकमेकपायितुमधीरे ॥ किंपुनस्तत्तुहभयस्यतासि
विभवे । वनेमानामसतोपतिः चटोप्यीतिसमद्वजीमन्
इवत्रिचापराणिजुसमचापचापलानि ॥ यशुमन्ये । एता
प ॥ मनिचरिणीय । पुण्यपरिणामो । इतज्जामभ
इस्त यवामकारणम् पुनः इदेतावत्ययमेयशुसा
त्यर्थनम् ॥ अयधिश्र अस्मि इमिणादे वश्रणोणस
णिधे यशुस गोमहि पुन सवेदुयिकिमयनीयेना
म अलिकिधित्तायोभगवतः पुनरस्यनन्दनोवाली
नामसवेगाराजः तेषजनिचरचक्रवेतिनादशकन्देरा
प्रहर्तमेः जीकमवलोकवानराक्ववतगोताः पलप्रभो
नामाचार्यः सर्वमन्यानुमनोनामववानवादीत ॥ यशु
सकौतकम् तदो २ ॥ पुनः नतशुगजन् सायविनीत
लियैराहसनातिः वियोषेणपुनन्हेन्नावस्वन्दतिता
मन्त्रिकमः पित्रेवेरीतयायेरावणः ॥ अयिच ॥ इ
दीयरोन्मलसम्पीअनगलितपोरुणेनविश्रविजयीति
स्वपेचशेकीयः नापिसामन्त्रात्ररजिहृतायामत्राव
त्रितिसमुदे लचुसमुर्धः नदनेनसरासुरविजयिनाविग
इमणलेनमेअमनर्थावन्धि ॥ सर्वयेयमनपकारि
णीपुलस्तस्यापत्येपुप्रीतिः भगवानिहोदाराणोहुरिलो
कपोवरः ॥ तयारि ॥ उदारयोभूषणमस्मिमाता
भस्मागरागोजचर्मवासः एकालयस्येपिधनाधिना
येसायेदयोयविपुगजकस्य ॥ यशुमहासम् अहोवेर
वन्त्रकस्यहृज्जास्वतः मजोपन्यासः ऊशलताच ॥ पु
न ॥ तनशु इहचनेजरापलपितमित्युपहसतिहरेषु
उपोषु ॥ नदनुमभ्यामहामाभ्यामहामात्यस्यकेसरीणः
पुजोहून्मानरुणसारण्यः स्तनेऊमारमारयस्यीवम
ष्यसूकनामपवेनेजगामेप्रविष्टः ॥ यशु ॥ साकृतम् ॥
अयन्त्योसोमारुदीनेदामलोतिसलोतिसलीअदि ॥

असं
दि.
६

अयं यः साकृन्तिः वेत्तायुगेऽतिशुभने प्रप्ताभिः ॥ शुभ ॥
 अयं किं पशुमविविक्तितमं अयं तदाभावोऽनं । सामी
 सामीयकेवनेपदि चक्रेतयिः गहो अयं यथा नया भवत
 स्वामी स्वामीयवऽननारिसो नारिसममहाणः भवत्सप
 रिक्तलस्यरिः गहो पुनः विहस्य सवेपुरेव केलायमाज्ज
 नेयो भगवतः सहस्रकिरणाः द्याकरणाविद्यामधीयान
 स्तदात्मजन्तानोवानरयोनेः सप्रीवस्य सहायकमभिप्रा
 यस्तो गुरुदक्षिणी चकार ॥ पशु ॥ सानन्दम् हेतान्
 देयवजंगुरुपुदौसधं । सपुस्त आरीय अणवद्वी अवि
 तदो १ पुनः ततश्च भयोपजापनजेरस्वहृद् हस्यपुन
 राहसगतः त्वरद्वयलात्रिणीरोभिर्महासाधो रधिष्ठमा
 त्तवलेकदेष्टोसिन्धोरुदीचिक्लवालिप्रतिग्रहायपाहि
 णोत् ॥ पशु ॥ कथं परिहीणमिन्धसो विमोरकुल्लेसो
 कथमपरिहीनमिन्धसोपिसराहसः ॥ पुनः प्राव
 किमुयनेरावणाः एवलेसो ॥ प्रियाकर्तृकसे वतानि
 नापिरः कनेतरमप्रदृष्टाद्रोमायस्तपमिहलेकायप
 रिहृष्टः विलहयापारेकिमपिदृष्टुस्तस्यदशमेशिरते
 सुधोनः दणधृतपुनजेनसभगाः ॥ पशु ॥ सकौतके
 उदो १ पुनः ततश्च सकेतसनानागसहस्रवलयारिणी
 तादकानामराहसीतस्माद्वेकादागममनुव्यमाः लवि
 हारकोनकारिमोभूमिसस्मरीयामधिवसति ॥ पशु
 शुभम् अमोलाप्रसप्रसवलाशये अतिशुभदपरवेव
 षट्म् ॥ तदो १ ॥ पुनः ततः श्रोतव्यस्वविधेः न्यूनह
 सस्याः शोकमानकलपतिरिमोदापारपीरामलत्सालावा
 नीतवान् पशु ॥ ज्ञानेगमभदोकोविरः त्वमाणे उज्जरि
 अत्रेणोत्पसी ॥ पुनः ॥ सवेवमेतन् रामभद्रति
 कोप्ययेचनरदोरादसरहासिदिमत्रः विप्रोषेणपुन
 रिदानी भगवता कौशिकेन वस्त्रज्योतिषस्ताहोवि

विवर्तमास्ययेदित्यासमेव पाशयामाध्यापितः ॥ प
 शु ॥ मेलेमर्शहि । अयेदेवदाहि ससेवलादिवलाच
 लानिवनविधेविः जागेरामेसकमिसतिनि ॥ सत्ये
 न्द्रमयीभिः असुदेवताभिः क्षतकुमादिनिवारका
 विद्यासेज्यनः ३ति ॥ पुनः ॥ अकिम् नदपिसेहनुमे
 व ॥ पशु ॥ अकणोभणामिज्ञादिणि अयेकेह अत्रदि
 जागेताकिनि अत्रणोविद्योयसमेराहवसम् गौरव
 मयेदिउतभवेकोसिगे अयेवनेयदिनिज्ञाएव अत्रवि
 यान्त कथं आत्तनः विज्ञोपयामेराहवस्य अयेयतिके
 शिकः ॥ विहस्य ॥ अहवापदण्डे ॥ अयमारतोत्प
 दे ॥ अयवाप्राज्जककृत्तेनसयेमारतोपतन् ॥ पुन
 सवेअनभिज्ञोसिस्वयेप्रयोगादत्रेवासिभिः प्रयोगेस
 हिमानमावायीणामुयविनोति ॥ पशु ॥ स्थानेपुशि
 स्थानिवहेविनियोन्ममानाविद्यागुरुगुणवतरमाननो
 ति आदाशुक्रिषुवलाहकविमकोपेरंताकरोचारिभि
 रसुराशिः ॥ पशुताअयमोहोमत्रेसि अणोकिपि
 प्राक्षिजकामोहि ॥ पुनः किंतन पशुकथं सधंधानि
 रोहसिदानराणाहृगुणा अयेपणपटिवेले कथं स
 वेदानिगुरुमपिदानराणाहृगुणप्रायेणपरिज्ञाने
 पुनः ॥ सवेसवेमेतदयोध्यायात्रायाममाधिमयेनच
 ल्यासादाओषम सर्वतोवलीक । अहोशभानि
 कीभवनलत्तोः ॥ तयाहि ॥ अत्यप्रत्यलितैः पनेग
 मणिभिर्जीराजितभानवः सावित्रः कुरुविन्दाकन्द
 रुचः प्राचीमलेज्वनेयोफधात्रकरालितस्वपुषपा
 ह्यायहलेनदणा । दप्रदालितनिर्मलेनगरहिविर्माके
 मन्मज्वति ॥ अपिच ॥ योहाभृशोकमलज्जदमलसु
 त्तितोशा दोषाननीतिमिरवृष्टिमयेः कुटन्नः नियन्
 मधुवतकदममिवाहसति विभ्रतिकारणगुणानिव

आर.
दि.
२५

मोक्तिकानि ॥ अपिच ॥ विकसितसेवितपुनर्विकस
रेषुसुषुप्तसहस्रः कलिकाः कथयन्ति न तनविकासि
मधुलिहामर्दः ॥ आदिपद्यनिर्वाणः कहुभिरपिच
कतोरचककोत्करविहस्ररणात्रिषीनवीर्यैः निमि
रहनमयेमहोभिरज्जयति न गनेयनोचमुसभानः
नदनुजानीहिमोसमिदाहरणाय ॥ ययु ॥ अहमि
कवितिअक्रमारदेमोणानकक्रणितचोसिताकहे
हिकहिप्रेकावा ॥ मि ॥ अहमपिदेवियक्रमारदपो
नेन तत्काणितोसि ॥ तनकथयकथेपेदामि ॥
मुना । विहस्य ननेतावेवयतवाटमनुरेणाविहा
रभूमिषुकीजनस्तजयेत्यनिःशंकमवलोकयेति
निष्क्रांतो ॥ विष्कम्भकः ॥ ततःप्रविष्टातोरामल
क्षणे ॥ रामः ॥ अहोविचित्रमायतनेमिहाप्रम
यदेनामभगवतोगादिनरस्य ॥ तत्ताटकृत्याम
लकोपनयनक्रसाधिरद्वेषिभिः मध्यावत्सनीवि
हस्यवदुभिः सौत्वावमालभ्यते अणेषप्रतन्भ
वत्यतिथिभिस्तोक्तासनासापुटे रापीतोमधुपर्कपा
कसरणिः प्राग्वेशजन्मानिलः । लक्ष्म अत्रैवकिल
देवः कौस्तुभकिज्जलकीलोत्पलमसौरुहिः स्वये
किमपिनत्रेयेतयः कयटवामनः ॥ इयमेतन्महानी
यमध्यासीतादिनातयः अक्रतोभयसचरः शंकमो
णिप्रयज्जते ॥ अन्यतश्चहस्या आद्ये । पश्येतेपस्यु
यन्धवेदिवलयेरोज्ज्वरीदेतरेनित्यव्यजितगहन
त्रविधयोरस्यमागृहस्यायमः यत्रामोहमेधिनः
प्रवलितस्वाराज्यसिंहासनावेतानेषुकतीदयोनि
पुरोमुखंशोचते ॥ रामः सहस्रसितमवन्तुतोपि
तावत्कतायेयावहेवद्वयी प्रसेनपावनोयसवीणो
समवायः इदमयेकम प्ररपिदेवसर्वोगमतिरिक्ता

स्मिरतनीः तज्जहपेणविधुणोः शिरोभिर्गहनसदः किं
च ॥ तयः कृपातरेरंगोः सहुमाकारिनेविसायेयातर
मीपुण्यमप्रितोत्रमुपासते ॥ इतिपराक्रमतः ॥ लक्ष्म
मश्रयैरमणीयमितोवर्तते ॥ वालेयनालुलविलोय
कदधिताभिरेताभिरपिपारणोपुस्थमिलीभिः त
त्तासहेतमपिदत्तमुदस्यमानमाचनमिच्छतिस्मरे
मुनयोहसन्नि ॥ रामः ॥ परिक्रामनम् सकातुका
नुरागम् वत्तस्नत्तावत् आदेप्रसूतिरियमेगनयन
वेदिनेदिष्टमेवरिणीत्याणनेरलोच ॥ वत्तीवता
पसक्रमारकरोपनीतनीवारनिर्भूतमयसमयेदने
च ॥ अन्यच्च । विपुक्रयोवेनक्रमारसमर्थमाणा
प्रणामाकनालुलहतेचपिपीलकानाम् श्रेणीभिरा
मपथाः प्रथमानविः उपः जवलीवलयिनोमुद
मदहन्नि ॥ लक्ष्म अहोयफतामपिप्रमदवान्त
त्यम् अहोशिफनामपिसक्तमेनाक्षीत्यम् ॥ अ
न्यतोवलोक्य ॥ मुनिविनयोगवित्तनप्रदस्रज
प्राजलानिवहीषि गोकर्णवर्णकोयेतलोभुपके
एदकृष्णेषु ॥ इतिपरिक्रामतः ॥ लक्ष्म इयमेभिरा
लवालैपदेपदेप्रान्त्येतामुज्ज्यासनीधनराजत्वेणि
प्रवहन्ति ॥ विष्णुस्य विष्णुस्य रामः वत्तसाधहस
म् आलवालविषयेषुभूरुहमोसलक्षितमितमत्र
रात्ररा केरलीचिक्करभेगिभेपुरंसारणीषुपुनरमुद
व्यते ॥ तदेहिभगवतीकौपीकीमवलोकयेतावात्ता
नेपुनीवहे ॥ परिक्रम्यअवलोक्यच ॥ कुवित्तोक्र
मिकोविष्टोनेमर्गिकर्मतिशोने ॥ जडस्रस्रस्राप्रस्र
तिरुपहनेन्दियगणोगुणोयद्यप्यसामयमप्रतसिद्धोविम
यते तथाकृत्वायस्युरेतिमतितामात्रमसदाकिरोनीवा
नीरज्जमज्जमज्जकापरिमलः ॥ लक्ष्म ॥ पुरस्तादनु

आ रा
हि २

कोशिकीमवलोकयतेमेधाजननव्रतप्रणयिभिर्द्वे
वेदनामियेसिक्कानित्यवसन्नविभ्रमवतीरस्यापलापा
वतीपनस्याहरितारियणिज्जतिप्रणिप्रियःकोका
मोषायेतिनयननेवनकुरीकीककगकषणाने ॥ ने
यणे ॥ रामभद्रकियश्चिरमवलोकनेनकृतपीक्रिय
नेनपोवननोविहासभूमयःसम्पत्तिदि ॥ परिणामय
नित्योतिहःयायनेविरुचायतिःकिमपिपामिनस्त
विज्ञात्यरहस्यसुपामनेगुरुयमनुष्णस्यमोधादि
नीसवनक्रियामिहसखविधोनेदीयंसेभवेत्सुदीर
ते ॥ रामः अश्रुतमभिनीयमानगम वारास्तीनभि
सुपामनेविदधतेरम्याःशरीरस्थितीरेणेयांइविसेवि
शत्रिवसनेवापिइवेतारवीम् ॥ उत्पद्येतिवधामनाभि
सरतोयश्चामाणेचक्षुषीधन्यानोविरजस्तमाभगव
नीचयेयमाहर्णादने ॥ नेयणेपुनस्तदेवपदाने ॥
रामः इहासमम्भममवलोक ॥ कथंगगनमध्यमण
इकोभगवात्रिहवदीधितिः नदेहियतवाटमथिस्त
यक्रमेणकृताहिकस्यभगवनःकोशिकस्यपत्यनत्रग
भवावःतिपरिक्रामनःलक्ष्म ॥ सवेतोहृष्टा ॥ आये
तेदामधुमणिदुनियतिकारप्रकीउदकीयलजलाता
सज्जदालजोगलेतदीनिषुकुतकीयहयःभोमोक्षप्र
वमानप्रकरिणव्ययंपकाशाहृष्टा ॥ मायुक्रमेस
मापयतिधिगममध्याह्नश्रुत्यादिशः अंतिकःमावे
येयजमिस्तदेहिन्यगोधस्त्रायामाऽयमध्यासीनाहं
दिनः ॥ प्रत्यसीदावहेगलिनयौवनेपुनरहनिभग
वेतंइहावः रामः ॥ पवमस्तिनिपरिक्रामनादोनेप
विज्ञातः लक्ष्म ॥ पापुतोहृष्टा ॥ आये ॥ मध्येयोम
हीजपिहामप्रावान्मावोत्तिविलम्भमानेक्रमेण ॥ से
रेमलनःपादपानोयपक्कायाःकश्चिदाकर्वनीव ॥

रामःसमेतरद्वलोक ॥ वत्स ॥ मध्यादिनमतिक्रात्रेदि
नमप्यनिकात्रमेव ॥ गंगनापीवरमथिस्तका ॥ रुदयाहे
कसमकैरचहरयः ॥ अस्तमहीधरमधनाकृगितिमुस
नावरोहति ॥ लक्ष्म ॥ आये ॥ नलमचरहोसि ॥ यराप
निष्पत्ति ॥ यदयमधुरवेदिकामेतिधाने ॥ नेअनःकुप
मुवेनभगवानुपाधायः रामः सरोवहकारं ॥ वत्सय
द्येवेस्यात् ॥ कल्यात्रकर्कशाहृतात्रभयेकरेमे ॥ नि
ष्पन्नतःकृतविज्ञातकृताममीमान् नीरादमेवसम
नीमपिकृतेमद्यपुण्णहमेगलमिदेधनराध्याति ॥
लक्ष्म ॥ विहृष्ट ॥ कथेराजनिचरविनाशोक्तगहावि
सेस्यलमायेस्यहृदयेमदीर्घदर्शनेकोशिकमपिस
मावयति ॥ अविद्यावीजविधेसादयमावेणवदवा
कालोभूतभविष्योत्रोवर्तमानमदीविशत ॥ रामः कि
मुच्यते ॥ तत्रभवानिष्पामितः प्रज्ञातवत्सउनेहो
पिसंगीयेरेवलेलति गृहस्थसमयाचारप्रक्रानेःस
मनेतुमिः ॥ अपिच ॥ आनीकतोविनयनमुमरे
नूमोसिमन्दारदाममकरन्दरेतेरिद्यायन् प्रज्ञातऊ
णरीनतवत्तनभूतसर्गसैशोकवेचरितमइतमान
तान ॥ लक्ष्मपुरोवलोका ॥ सहर्षम् ॥ स्वाभिरधुर
वाहीभिःश्रीवमर्षकनायेयन् अयऊतपतिसो
यमितपवाभिवर्तेने ॥ नतःप्रविशतिदीक्षितवेयो
विष्णामिःत्रः रामःनिर्वेद्यासवज्जमानम् वत्सलहा
णपश्य ॥ कर्मणःश्रुयमाणस्य व्यज्जेनेरधिकोनु
लाम् नयलेनोमयोमर्तिमद्यपुसातिमेगुरुः विष्णो
परिक्रामन् सहर्षम् हृन्नकृतकृत्यप्रायमात्मानेय
पुणामः ॥ निर्वृतोममतावदधुरभुजामानयेणोपेवि
धिन्दायदेनसमसकैतडाहिनासाचावद्यानिष्पत्ते ॥
पाणोक्तपुनहेषधनधनधुंमैककुल्कोवधुमेता

आरा-
दि-
११

केसकायदिवलितिसाद्येविधातास्महे ॥ रामनह
मणावुयोयोपसर्पतः ॥ विष्णु ॥ राममतिचिरनिर्वे
सहेहकोतकम एवैहमिकेवेवमादधानोपनधः
तत्त्वमातरमसाकममनेमिवसिञ्चति ॥ उभावुसस्य
भगवन्दाशरयोममलदमणावभिवादयते ॥ विष्णु
शालिभकिमन्यदशास्महे ॥ युवाभ्यामभितिवंतयो
गदेमस्यवाज्ञातः पेश्ययंशक्रियामावृतायास्तेनु
हेतयः उभोभूमीमधोमुलोक्तः ॥ विष्णु ॥ विहस
वत्तोससमज्ञास्त्रीलितोयंसविदेशः ॥ कश्चिदस्य
यत्तपोवनभूमयोरमयत्रिवाम् उपत्वेहयतिवंगह
स्पृश्यमीलाम् उभोमप्रप्रयम् भगवान् रस्यमेतदस्य
वाकःपरिहृतमहंति । किंचहयातिगंवितमयनौ
पश्यतोरभूत इतिथयोचितमुपविषात्रि ॥ विष्णु
सस्मितम् साकृतेववत्तोऽहवनेषुसकौतुकवामनो
मुनिरतततनयेसिपुरातनः तमिहवामवलोक्यत
यातिनोनयनमद्यविराडमीलितम् ॥ उभोमुहं
मुक्तानीभवतः विष्णुस्वगतम् अयेकिमस्युक्ताहव
वनायशाभवीयमुनुस्मारितम् अत्रःकरणमनयोः
तदेतावदक्त ॥ अन्यतःक्षिपामि । प्रत्यगवलोक्यप्र
काशोकयमुदयगिरिकयमीरज्जुमकेदारःप्रभातस
न्धातनायाप्रथमतवकोगभक्तिमालीहस्तानुह
लियकाज्जहलीनीभिन्दगगनाभिन्नभोगनाडाक
लीयावद्वपनीतः अयमापिखरयोवित्कर्णकावाय
मीषद्विस्सरतिमिरोजीजर्जरोयात्रमर्चिः मदकला
कलविकीकाज्जनादीकरोभ्यःदिनेरुहापीवरोभ्यो
भानुमानाश्रिनोति ॥ मंत्रसंस्कारस्यत्रास्तन्यदोदन
तीरपः एतन्वयीमयेत्योतिरादिन्यात्येतिमज्जति
॥ रामः ॥ सर्वनोनिवृण्वत्सलक्षणतायेनेविने

जोभिःसष्टनिर्वेणमेवकाःदिपोजाताःप्रतीचीतुसमुदा
चरितक्रमम किञ्च कोविदिभ्रुतिभ्रुतिमाश्रमभ्रुवेना
नवेष्टानरजातोपमवमानधमवलभीविधात्रदिभित
यः अयेनेपदवत्तीयमवनत्वाध्यायदीज्ञानपिस्पर्धा
वन्धमनोहरप्रतिमङ्गःस्वान्ताचपत्रःसुरान् विष्णुवन
सराचव ॥ उन्मज्जाभिदिवसमधुनासर्वतस्तानिरेवम् ।
ह्यायाभिनुचुलितमिवप्रेततेविष्णुमेतत् ॥ पर्यन्तेपु
जलतिनलधोरत्तानोचमयेचित्तोगीयेरमुयतिममः
स्तोमनीलाधरित्रीमनिर्वेदम् तेजोमयेतमामयमन्य
तरस्यातदेवदिकचक्रम किमिवविचिःत्रधातुःसहि
रियंभवनकोपास्य ॥ सर्वतोवलोक्य ॥ वराग्नैःस
फरद्विदिवधरविवराण्मुज्जलान्मुज्जलानिप्रेतेते
चक्रवाकीमनसितिविधानेसर्गकोततक्तयानुःकिञ्च
मीशाल्ययेनास्तिमिरसुभयनोनिर्भराहस्तमिस्मासेव ।
दोतोपिहृत्सन्धाकणनिकरपरिस्पर्धिनोभात्रिचीष
रामः विलोक्यविशेषादवमुक्तमालिहृतमःकवल्य
मोयाधिकप्राच्यादिव्यवहारवीजविरहादिसुमेव
स्थितम् । गृह्णात्रेभयहेदवःपटुभिरप्यदात्रेभोभि
च धात्रेनानिचनेनवस्तवचमाज्ञातःतस्यरेणामुकः
सनिर्वेदम् अःसर्वतःस्पृष्टकेरवमाःपिवन् ॥ ज्यो
त्स्नाकवायमधरामधनावकीराःज्ञानोपदेष्टुचरमाव
लबुमीयेकीरुहप्रकरजागरपदीयःचनतिमिरबुला
करज्जपातामिहपञ्जिकासानाम् ॥ किंदैरमीभिरु
ज्जभिःकिरणव्याजेनचूर्णाति ॥ नेपथ्येकलकलःस
र्वेसमम्भममाकुणयति ॥ पुनस्तत्रैव ॥ निमज्जपुच्छ
रज्जभेमदनिक्वपिलकरतारानरास्थिप्रनिर्देज्जरा
लपथितमविरतेजिह्वाचदृढयज्ञी । धात्रेपिष्ठावव
कुजलनलपिष्ठाजर्जरेयक्ककमोनिमीजीपदुदी

आरा
दि
१९

दिवसपरिपरिकीर्तनेतादकेयम् ॥ वेताप्रिज्जलप्रवे
वसेतोसुधिरुहाः हिमाःसुजाहूमाचमुद्यानःप
रिहावने ॥ विद्यासाकृतम् ॥ कथेतादका ॥ व
त्तहन्तनामियम् । विधानमावप्रविकेरेहेपुनःप्रि
क्रोतीकिमियेप्रतीक्षते । स्ववाङ्मयेःसममानतया
भिरेहाचायेनिरहातादकम् रामःसुचणानि
रेकम् भगवन्स्त्रियमिमाम् । पुनरेपये ॥ अत्र
स्मायम् २ सोलानविद्यामित्यपरिभूयामहेप्रही
यतामधिर्यधन्यादापारथिःरामःविहस्यनेपद्या
वलोकितकेन बालधे पुनःशेष मुहने धीरोभा
व प्रलोक्षिषिङ्गायुगमल्पकोयेविधिःस्वदात्तेवग
रीयसीनः नकोषिकस्यहयिधर्मपुत्रे । पुत्रेमधुसू
दसिवाविशोकः विद्यावत्तक्तमनुरोतरेणानन्व
येनेदीयानाप्रमोपचतःलक्षमध्यामिवस्वगतम्
मीमोसतनेकिमायेयेकोषिकेप्यनुशासति वा
चमेवाम्बीणोहिशास्त्रमेवानुवर्ततेरामः स्वगत
म् गुवादेशादेवनिमीयमानोनाथमीयस्त्रीवधोपि
स्थितोयम् अद्यस्थिद्वाश्रोगमिष्टदिरलैलेज्जास्ता
मिमीलिताहोर्जितेव ॥ किंतदीर्घप्रजाभिरनिर्कोत
किनीभिरस्मिन्कीर्तियटहममनाज्ञमानेज्योति
र्मयेनवपुवाजगदेकसादीलाक्षिष्यतेकुलगुरुभग
वान्वसिष्ठःनेपये अलमिष्टामालाङ्गरीःखड्गधा
नेय मस्तिनःअदवीयानयेयस्यास्वलोकायपति
हते ॥ रामःअुहामरोयसम्भममुषाय । सविनय
मज्जतिवद्भाभरावगीधिनन्दनजगःत्रयगुते ॥ द
यारणरहेसभृतेममवाप्यधनुर्धरैरिनकरजलास्त्र
दीकोयेकलेकनवाङ्गः इतिहिवनितामेताहृत्रेमेने
विविकित्तने यदधिकरणधर्मस्थयेनवेवववाप्त

तिनः इतिप्रणिपत्य ॥ माभैस्तपोवनामाभैस्तन
निरवमुरमुरयास्नेयमहमागत एवराभभः ऊ
षिकसन्तज्जगपुनोयविन्दारिमनुकल्पमवेतकाम
कमे ॥ इतिधनुर्गेयेयत्रिक्तातःलक्षसायोकमात
मगतम् दिष्टादात्वेणधर्मेणकोमारमन्त्रन्यमार्य
स्वतावदामीत नेययाभिमुलमवलोक्यहर्षेना
दयन् । प्रकाशोभगवन्तोषिकयपपुरस्तादयो ।
धुतधनुवि ॥ चायव्याप्तचनिकरनिरालम्बनस्तार
केयः प्रामोजीवर्मणमसुभिर्विप्रपुत्रस्तवाङ्गःक
तोमंज्ञाभुविचक्रुणाश्वयवीभस्तहास्वचासको
धोचरलम्बविभिर्दृश्यतेराहमीयम् । विद्या विलो
क्यवत्तलक्ष्मणविस्मयेनप्रमोदेनचरावज्ञोययेना
चाशुधीष्महे ॥ वक्तव्यमेववाकिमुक्ति ॥ नावलि
यमचतनीवःप्रतिष्ठा ॥ दिक्कलेकसकीर्तियो
तवियतोनिव्यातवीरोरतासेपुंयंरुवःप्रसिद्धम
हसोयेस्त्रोपिदेवाधियःविभूषोरसुराधिराजविज
जयकीर्तानिधानेधनुःपोलोमीऊवऊम्भयतरच
नाचातयमध्यापितः ॥ लक्ष्म भगवन्पुत्रप्रच
नेयाचरीमेनामुल्लयत्रयम् आधारेवीरधर्मस्या
निमीयदामयस्थितः प्रविप्यरामःसर्वेलक्षम् पू
षावसिष्टःऊषिकात्तजोयेत्रयस्यनेगुरवोरक्ष्म
म् महासनेरस्यमिराहूतोपिस्त्रोवधोयेनसुलाक
रोति ॥ आश्रममवलोक ॥ प्रन्यासत्रनुवारदीधिति
करज्जास्यात्रमोवलरीवल्याभिर्मुखभूमवलिभिरमी
मस्तीलितव्यज्जनाःअम्नाजीवरयिष्यमणवटकया
धोतशुष्यल्लवोनिशणानिययल्लपोवनरहाःऊर्वे
तिनःकोङ्कम् ॥ पुगेवलोक ॥ स्फुटतिपुनोसायना
यशुकोरविलोवनप्रकरकिरणश्रेणीदेनस्वहस्तवनेम

आरा.
दि.
१३

हः रुदयलसुमाभः प्रयोदशप्रतिभूरयंकवलस
हृणामिन्नत्रेस्वधाभिरनजिनः ॥ अथिव ॥ उद्ध
त्रिमणालकोमलरुचोराजीवसेवर्तिकासेवर्तनत्र
नेयः कनिययेपीयुषभानोः कराः अथयेधवलीभव
त्सगिरिबुद्धोयमुत्तज्जताविद्येनेवतमोमयोनि
धिरयामङ्गायफेनायते ॥ सविद्यादम् इत्ययमुद
यास्मिभिनभवत्यघापितनास्मभूजासीरेपितस
स्तसपुयममननलयत्रिदिष्टाः अथदोर्णान्दम्
द्विरनिकमुदेरामोदयत्रेदिष्टाः संपत्प्रमसोतला
ज्जनमभिव्यक्तप्रकाशियते ॥ कश्मीरेणादिहान
मसरतलेवामभुवामाननदैरायंविधानमिन्द्रव
दोविन्दानमन्नास्तिराः प्रत्युद्युननहनमननवधुदना
चैवर्तुकर हीवोत्तंगकरंगमेवमिदंनदिममनम
भने यताहृषोलोमीकुचकुम्भाजंक्रमरजस्वाजस
नमोदताः शोतोषोद्युतयः पुरन्दरपुरीसीमाधुपसकु
र्वते ॥ यताभिनिहृतीभिरन्धनमुसात्युद्धभूतीकिनि
ष्टाः दाणीमासुणीभिरन्नरतसंजोमेदमोजायते ॥
अथिव ॥ नैवायेमगवानुदचनिषापीगव्युनिमा
जीमपिचामघापिनमस्तकेरुचकुलश्रीवाङ्कारः
कराः मथन्निस्थलसीमियोलग्ननोत्तंगेपुसकन
धनेजीवग्रहमिवकुचितकुचदपिह्यायासग्रहण
तिच ॥ ज्योत्स्नानिषायेविभाचचकिन्नुभात्रययोधि
रेषकतकहोदेरिवेन्दोः करेरन्यस्यायमधश्चपेकमा
विलह्यायापदेष्टादभूत किंवातत्करकत्ररीभिर
भितोनिस्तदण्णज्जलद्योमेवेदमिनस्तसुयतिन
ह्यायस्तेनहृवः ॥ परिकम्पयाद्येनोवल्लोकान् ॥
दलविनतिभूतोत्तलेनद्रणमिहृनिलतण्डलितम्
करोतिः मदचयनचकोभवचुकादीकवलनतस्मि

वाज्रानगभन ॥ विभाचच ॥ विभुवनतमोलए
कीनामहोभिर्हरिदिष्टा ॥ मभिविधिरसोकोकत्र
णीमनस्यवापिषाते ॥ दधमपितमस्तादादत्रः
विषयविनिज्जनः दधधरकरानस्तिनायाच्यत्रिच
कौरकः अथिवेदानीम् नयापोरन्त्यायोदिष्टा
मुदकेदारकलिका ॥ कवाटश्रीमिन्नः किरणलह
रीमुललयति ॥ समज्जजमीलहृजहलविन्नस्तव
किनोयथा ॥ उज्जायत्रेपतिगुडकमेणकमणयः
परिकम्पयधमवल्लोक ॥ तरुणनमालकोमल
मलीमसमेतदयेकलयतिवन्माः किलेकमिति
वुवने नदनतमेवनिर्दयविधुनतुददत्रयदवणा
विवरोपदशितमिदेरिविभातेविभाकिंच ॥ रु
चिभिरभित्तुकोत्कीर्णोविवत्रमरेणभियजदुभि
रपिष्टेदेः स्युत्तेरिवधियतेनमः प्रकृतिमलिनो
भासहिमोमेजाहृतकमेणस्तदयमपिदिहृदुः
कुन्देभविष्यतिचन्माः लक्षसर्वतोदृष्टा ॥
भूयस्ताराण्यदमनितमस्तिनीधुन्योत्तुपुवप्र
विरलानितनः प्रतीमः ॥ सन्धानलनभूषाममव
स्रधिकायामावर्तितेनेरुभिरेवकनौयमिन्द्रः वि
हृष्य ॥ यथाधर्ममेतत् यत्प्रयुषमप्रलमालानि
तमः स्तोमावलीकुर्युषानेवाणामयस्तनुहारि
णिपुरः स्योदृष्टवानिषो ॥ अमोजानिपराचि
नत्रिजमयेहेत्तेवतेभ्यस्तनोगोरोगीवदनोपमः
मक्ततमाधत्रेपतियन्तम ॥ विद्यासर्वतोवल्लोक
सस्मितम् अहहनामधेयमात्रदपारहृष्टानोवि
प्रलभ्यते ॥ नयाहि ॥ स्तरादिष्टाः कुमुदमुद्रि
नरेपिवेतिज्योत्स्नाकरम्बुदम्बरयसुकोराः आः
कीहगः विमनिलोचनद्रविकाशोपीयुषदीधिति

अश-
हि-
१५

रितिप्रथितोनुनागः रामेचरुहसहस्रं कथमये
ऊमागेकविजयप्रत्यागानोपिनादकानिगुहेष
रुणीयमानः सहस्रानोपनिष्ठनेलक्ष्मणप्रतिव
त्तलक्ष्मणप्रसाकमवेनसन्नानेनप्रदक्षलक्ष्मीमि
यमनयने ॥ यद्यपि निशाचराणां तममानिहेत
पुरोयमुद्रुतिरामचतुः श्रयोत्तमद्वित्रयनेमनी
नामयेऊमुदानननिप्रदेशः ॥ रामः विभावा ॥
मदयतिसमुत्पन्नोऽम्भ्यासुरयमस्तु धीव्रयना
दः वैजोतोमदेनयनानिच । तदविलसुरश्रीणी
साधारणप्रणयापाचीसहचरचरुस्थालीसोम
समज्जसमीहते ॥ सलज्जमुपमत्प ॥ भगवन्
भिवादयेविष्टासखेहवहमानमालिङ्ग्य ॥ व
त्तरुनरुनरुपमेवप्रकाष्टकर्मभियायक्रियाफ
लवतोविधीन प्रयुज्जानास्त्वयावीरप्रतियात्या
महेतराम रामः स्वगतम् शिरसः प्रतिगृहीतम्
ध्वजं चनम् विष्टासमुरहलिथसररामस्यमुखम्
नाजेयन यत्तान्यममुनानज्ज्वरवक्रव्यतिकरे
णाप्रियसहृदासीरधजेनविनन्यनानेवैजानकर्त
णिकामिनामिवमेहृदयम् रामः सगौरवम् कथ
समीरधजेनामयमयानेविधुवनज्जलेभोयेप्रिय
स्वरुहप्रयोगः कमप्यभिमारोपयति । वि
ष्टावत्तशृणोषि विदेहेषुमिषिलानामनगरीम्
रामः यत्रपवित्रमाचुर्यद्वयजनाः कथयेति सक
लराजजधर्धमेमस्वरथेनः लोगतमखोल्लिखित
विष्टामुराप्रसूतिरगर्भममवामानुषीव ॥ विष्टा
असौसीरधजोराजायेदेवाहमणोरपि श्रधेसया
ज्वलकास्यमुखेनप्रलसहिताम् ॥ तस्यवसन्य
स्तयास्त्रस्यपुराणराजध्वेजनकवैजाननोदीहा

विलोप्याऊलयनिमाम तदेवमायुष्मन्नेविधिविरोध
मस्तदीयेसमापयमहेवमेपिलामयानिष्टमहे रामः सह
ध्वम् अयत्तार्यवत्सलक्ष्मण । ममापितरुणोहितीरमण
वृशमणिप्रणयिनिवाणामुनेचिरस्थकोत्तकमलि ॥
लक्ष्मणसयविहसम आर्यायामयोनिजकानिचराजकन्य
कायाम रामः सरोवलिताम कथमन्यदेवप्रहसनेष्वत्
येतिभवान् मुनिप्रतिभगवन्निहाऊऊलपुरोयदभिरु
चितेते ॥ ॥ शनिपरिक्रमनिष्कातासर्वे ॥ ॥ श्वन
चैगचवेहिनीयोः ॥ ॥ ततः प्रविशतिकजुकीभूत
गवैक्यविमेस्यलानिकुतिचिन्तानिदतत्तात्मानप्रति
सवेदोपातमम् ॥ गात्रेगिराचविकलसुदृष्टीशराणां
वैतयेप्रहसनस्यनदः कृतोसितहोपुरुः पतिस्वर्णक
भाजमेतज्जोतकेन नदयिष्यातिदीर्घमापुः पुरोविवा
ल्यविभावाच्च । अथे । सीतायादयद्योयजीविनीकलहे
सिकाकलहेसिकाश्रफणामामिकजुवत्तेकत्यानि
णीभूयाः कलश्रफचिरेणऊदोत्तमिश्रागराकहितम्
हेहिपिथीश्रदि ॥ कजुविमप्यकित्रकथने । वत्ते
विरितमेवभवत्ताः यथा उत्तालगदनेनदारकद्वयमा
दायभगवान्कोशिकोयजमानसीरधुनमुपस्थितः क
ल श्रधश्चयपहवेणाभदेवचताणसनिनेश्रधिमैको
इहलेकजुवत्तेकथयामि ॥ त्रयतिशान्कोदिष्टिदश
मयवृत्तेभगवतः सहस्राशोर्वैपोजयतिजगदेषोदश
रथः यदेवैरतिशेखरयुवतिस्वासपवनप्रकोपेति
हेनः दृष्टानिप्रानकोदिप्रानमुत्तः ॥ शमौतस्यविशाय
त्पुरात्तजोरामलक्ष्मणोययोत्तरनशच्च्रावनजैहनु
चारिणो ॥ कलजथाश्रमहगरेभददारीआसीदाश्रम
लाश्रमाणवीसधकीनीअविचिन्तहर्षत्रयेती । क
धमत्ताऊलयसुदाविपदेऊमारासहर्तमिवस्थिदादी

अ. ३.
१५

चमसेचनिः प्रत्युदोऽप्रेहाणरिमोभगधेमे । कञ्चुभल
निमाविषीदसर्वेभविष्यतिदेववत्तणप्रसादात् कलने
कञ्चुतनोहृद्वात्रः पुराणमभ्युदयविकर्तनकलज्ज
रोदृष्टा । निवर्तमानः पुरोधसागोतमेनाहयराजपुत्रीणा
सौभाग्यदेवतागधनायसंविहृतेऽस्मि । कलमहर्षम् ॥
अथ सधेजलमणिमिदात्तुर्गोधिं अननभवोसदाणन
दस्ववश्रण ॥ कञ्चु । वत्तेयवमेव नवलुगमीरमे
रसोवतीति । कलकिंमंथयतेकरसरोहणवसाप
नराश्रमिणोज्ञप्रसापजिह्वासाहमेणिधेदेदिगहमे ॥
कञ्चुवत्ते । अस्मानपितकोयनरलीकरोति ॥ नयापि
पूतोपिकर्मेणिहनेमृपिरातसेषुविजयमेषिलसनाममि
वीर्यशुक्लाम् वलंपितः प्रियमखेरुगजपुत्रसतावनी
भुवसधिः कथमानिनाय ॥ कथस्मरणमभिनीयम् ।
विषादम् ॥ अज्ञपततिविविसेमलमेणज्जम्णाअसा
णेअताणअयञ्चानिअकेलिवावरेणभविणोदयनिपे
दात्रिपेकसिअयजिवाजिह्वाअदरयअयसा दसरोण
सपविसुनरिदेशमिणतर्दोणारकवसुणामगहणोण
सवरावदहि ॥ कञ्चुसविषादम् वत्तेकीदृशीसापह
तिः यानवभभृदास्मिन्निजमेनायते । कलयथाकि
रसीदादेविंयतिजमेदसदसेगीवयरोहिदोषराअदोहि
कञ्चु । महर्षम् । नवावतेनादयन कथमेतावदपिका
यैवताजानकीनानि यदनोनेदेनोनजर्मनीभवति ।
ननमिदानीमस्याः कृतावतारमेगनात्पोगकानि यो
वनस्पयनयोनसीदप्रे ॥ कलविहस्यअथएवः शो
दम् अयोमेमिति सिफिलीकदलेतामस्यदेयोव
अणहृदे किमिणिवेदमि ॥ सेकृतमाश्रित्य ॥ अत्र
कथंतेरेवपियसहवरीणोपिपुनयावचोभिः पाञ्च
लीमिपुनमधुनसगिमयिवम् इयादेवेनेवदिरसति

वाकेवलमियेकपोलोक्त्याणीपुन्यमज्जनैर्नत
रयति ॥ कञ्चुसहर्षम् ॥ हसाजीवदिरसाभियेकुन
वतीवत्सापिदेहीहृष्टा । ससितन नतः कल । नरा
अपुरोविनाहिं उज्जवाहिं लिधुंस्थितमाणालाजिदे
धिलजेदि ॥ कञ्चुविहस्य वत्तेसेकीणीवयसिखलि
यैवर्तते ॥ अत्रहिमनापिशोकमानाभिर्वालाभिरुय
जीयते । असदृशीतायाः गुणपमत्तीमकरकेतनः ॥
कल ॥ सोहणेमेतीसिधेसुसहिअणहवसवादिणी
दे । वाणीकेचु । वत्तेनदाहयोनीलनुदिमरमणीया
त्कदिनतां विविच्यपन्तेगादिवनरुभावेनवादि
तो ॥ सनोसंविभाणाः दयाविनयवैयान्यसहणम्
मरोन्नेषाः कैसायपरिनरसासाणायुवतयः ॥ कल
भोज । नाण । किमिदस्येहिंसदे । कञ्चु । वत्तेन
तावदयोयमुद्यापिनराजगोचरीभूतः । यदिचस्या
क्तिमेतावता ॥ कल ॥ हतासोरावणोसीदादेविंय
रिणोदिकञ्चु । विहस्य । हसेकरिष्यति जमतय
जिह्वोपिकस्तादृशोदितरेजनकेअरय । आणा
धिकेविपुलवाहभृतामयीदेवैयमकेकिमपिकान
जकमज्ञायः ॥ नापिचदश कन्धगानयेनप्रति
ज्ञानमन्याकरिष्यनिमहातात्रियोविदेहराजः
तत्रकिचिदेतत् कल निश्रस्य एवेभोज मग्नादि
कहिदे । समलकावणा ॥ कञ्चु नवेतावेवदेवता
रदरवोदिकायाम् । मुनीन् कोपिकवेदेहगोनमा
नभिराध्यतः फोकिनोज्ञानकर्माभ्या । मोहसर्गा
विवस्ययम् तरेहिमहाश्विरमस्माकमागतानाम्
कथात्रः परमेव गङ्गावः इतिनिष्ठात्रो ॥ विस्मभके
ततः प्रविशान्नितनकोविष्णामित्पुनाननोरागलता
णोच ॥ जनकः सहर्षम् भगवनिष्णामित्तुल्यम् न

आरा.
न.
१५

दृष्टजामात्रसम्यक् च वमद्यनः इदागमनजन्मायमान
नः सदित्यने ॥ अथप्रदक्षिणाशिलावलयः कृपा
नुरातिमेजनपदेपुवसं कृतानिदने जसाम्फुरतिगा
त्रिकोष्टिकेषु स्वाचसुचेशिधितमो गिरसाविभति
विद्यासवेसीरधुन ॥ चिरस्थानतुपुष्टुजनय
दः ॥ यत्रदेवतामीमासातइतोदण्डारकः पुरो
धाचैवयस्यासावेगिराः प्रथितामहः ॥ सस्मितेक
हा जामातरदर्शनजन्मायाकः पुनरस्माकमुपया
मयिनमवाशिष्यते ॥ किंचरुषंशोकोनामलोक
यात्रेवभवतः तथाहियनेधितेत्रिरेयाणिमुतोनि
वमतिस्मयः सयोगीयातवलकास्वावेदोत्तानध
जीगमत् ॥ लक्षणाः ज्ञानात्रिकम् आर्यत्रयसराज
वेदेहः पवित्रमपरिमेयमात्र्यंचयस्यापदानमुपार्थ
यादनुच्यते ॥ रामः सप्रसादावरागम् वत्समप्रा
येषातपयकपाधिकारिपुरुषोयस्मैप्राणायज्ञेवा
सितेयानवलकाः सकृत्तानियनेविप्रोवाचमहर्षे
चनिर्वर्ण दिष्टा ॥ निजायतलैपुत्रेयतीनोनेजा
यविश्राणितगोसहसम् तंगोसहस्राधियतेः प्रशि
ष्यमुपासहेमेधितमातिथेयम् ॥ जन ॥ सप्रज्वा
यम् भगवन्पत्तिजिदभिदधासि तत्रप्रभविंशु
भगवान् तत्रभवतसहस्रसहस्राज्ञेवासिनोयो
गेषराजगवतोयाज्ञेवलकादध्ययनमितिमहती
यमस्माकंयशःपताका ॥ विद्या विहस्य ॥ भो
महायोगिव किंयाज्ञवलकाजनकः किमेवेन
वस्तुत्रपेकवयोपि विद्यः प्रवाहनिन्यातधिकृत्य
युष्मासहस्रपावाः सुतयः प्रयज्ञे प्राता ॥ भग
वत्कोशिक एवमीदृशाः खलमीविभवनमहनी
यमहिमानोमनीषिणः जन सविनहास्मितम् ॥

निर्मायकार्मणाम्चामचमर्वाणीनामुन्नाजगदचानि
तवाचवाचः आर्तचिरप्रणयिकोत्तकमसिचोतोहः
त्वाकरोतिपुनरेवममायेवाचः तद्विरमेतिपिरस्यन
जलिचयति विद्या ॥ सस्मितमस्याः जलिविद्युदय
न सखेसीरधुनसेदियतामज्जलिः अमीभूताः स्मः
कात्यायनीकाशककान्कारोपणप्रणयप्रवीणेनदहि
नः पत्यासम्यन्पयेधितप्रतिशोध्याः लक्षणाः अ
पवार्य ॥ आर्यवरस्यमीयोपोहमेत्तर्वयंशोसारम
णीयः पावलोयेसनीषिणोसमवायः ॥ रामः वत्सय
थाय ॥ स्मरत्रिलोकार्यसमीकितसुनीरितिप्रतिष्टा
मधिगनन मीशमहेपरयदेवपुनरस्तिवेभवेतदेतप
ववातिविद्वतोयदि ॥ जन ॥ सत्तर्कम् ॥ भगवन्पर
मनुरदहीतोस्मि । समस्यावासात्तावहिरवहिरहः
परिदृष्टास्मावासेवादः किमपियज्जघोवापरियण
दृष्टाशीर्वादयेवद्विषयसाक्षात्कृतफलोवरेमेव
त्सायाः कथयतिपुरोवात्रिनमिव । विद्या । साकून
स्मितम् सखेसीरधुनएवमेतन् दवीयस्योद्वारयय
महिचासुत्रचसुचात्रिवेदीवाक्यानामनतिचिरभया
इवालिनाः सुनिप्रायेज्यातिः किमपिवाहिरज्जमेत्तसु
षोरजायामज्जानः किमपियसियत्रिदजगिरः प्राता
सगतम् नूनेरामभद्रमेवजामातरमभिसन्धायभ
गवान्पुनरयेवकोक्तिभिः सीरधुनेपरिमोहयति ॥
भवद्वहमप्यप्ररोचनायंमसाविदानइवइष्टासि ॥
प्रकाशम् कल्पदेशाज्जगजकेतोर्विकोत्तभचीव
त्तोरत्तहयम् । विद्याविहस्यसगतम् साधुप्रातान
नताधुयदेतत्तत्तेतीर्थविवदितस्यवस्तुनः सखाव
तारयप्रकाशम् वत्सगोतमकज्जतस्यकुलकुमा
रावेतोप्रातासप्रत्यभिज्ञमिव ॥ पुत्रार्थेजगदेकजाति

कपुटदामवल्लीतिनाचान्हीविनीर्णविश्वसुधाच
क्रोणचकेसुतुः रातापेक्षिस्थेनयत्रसफलसुवोसि
सुवोतिद्या ससुनेवमलप्रदः फलमपिस्वेनैवनाराय
णः ॥ नास्मिन्तावेवदापारपीयोकिंलरामलक्ष्मणा
विनिताटकावपवमेगलोहानविनीर्णदिव्यासुमत्रा
रायणेवात्रभवनेवविनीर्णोवेतानकस्यकर्मणास्त्रिभि
धानदक्षिणायाभवेत्तमुपासावभूवतः विष्णुश्चयुक्ति
जन ॥ सहस्त्रेवजमानेयपयमि ॥ परानतदनयोः क
तरगेमः कतरश्चलक्षणाः ॥ विष्णुरामेनिदिचुन वत
मोगिरस येचद्वारोदिनकरकुलक्षः त्रसजानमलीमा
लापुष्पाक्षवकसभगाजालिरेगजपुत्राः रामस्तेवाम
यमयिमचरसस्ताटकाकालराविप्रतूषयः सुचरित
कथाकन्दलीसुलकन्दः ॥ लक्ष्मणनिर्वाण ॥ अये
द्यापरोलक्षणाः दिष्टाभगवद्वसिष्ठसमिष्टप्रसूतोद्वा
त्समयते ॥ जनविहस्य ॥ साधुभगवत्तस्मादृणी
पुत्रमासप्रविष्टकीडसि ॥ कौधायोपुरुहन्तः ॥
कृतियराभूतविशोकत्रपावानप्रज्वलितेनगत्ययमयी
दुयाङ्गनिजहति । सम्प्राप्तोपननस्यताटितनरावेक्ष
अपीणाक्षराः प्रक्ष्मायवभुवुरभुजभयोदेवस्यचाह
क्षयः ॥ तमपिनामभगवत्तयजमानमन्योगाययिता
रः ॥ पाताराजर्षेपवमेतत् किंपुनत्रदीक्षिमणाः क
थ्यतीतिरतिनारेक्षानियमुपाददते ॥ जनसहस्रम्
रामलक्ष्मणानिवर्णननात्रिकम् भगवान्शतानन्द
भवतिननयाभानोः पिपेगुरोवसन्तोनचसयमयिमने
विष्णामितेगृहाणधितिष्टति ॥ दक्षारथसताचेतोहृष्ट
ययोहसितेमनाष्टिधिलयतिनेप्रत्यग्यातिः प्रबोधस
त्वातिकीम् नथेवराजर्षेवेदेहृष्टशमेवेतत् ममापि
राजपुत्राविमोसाहातुर्दतोवसेसीतोनीलेनरुदया

हवरोहनः जनविष्णामितेप्रतिभावात् इदंयवोवतिरियेम
नोतावीराङ्गभोयेचरितपरोहः ॥ मोऊमारेवनपप्रतेमे
हृताऊमत्रवदतीवचेनः विष्णो मोत्याशहासम् सलेसी
रधुनरुदयमेवामत्रयमकिमर्थकतार्थममीनि ॥ जन
सलेदक्षितम् ॥ यज्ञोवस्यप्रथमपुरुषस्तेजसामीष्टो
येयेषोधर्मप्रवचनपुरुषस्त्वादीवसिष्टः येवननेन
वचहृदयेसुसम्बन्धयोग्यालोराजानोममपुनरसोय
रुणः सुल्लोसतः ॥ रामलक्ष्मणे सविमर्षक्षितम्
कथमस्तदीयाः कथाप्रसरयते ॥ विष्णुसामितम्
राजर्षेयदिशुल्लोसेस्येवकेवलमत्रायसत्रकश्चिदय
म् ॥ जनवेदेविष्णवत्रयवार्थभगवतोगिरसयद्विदत्त
पिदिदेहनन्दीयापिपीजनक्षिधेर्चर्चावताम् एवमा
हमुनिरेवकोशिकलेनमुपनिचिरायमेमनः तदेवस्या
तावीयेवाधनुः स्यादिदमीदृष्टाम एतदारोयतामय
णोवाममजर्जरः ॥ पाता शात्रम् जर्लंगमीष्टर प्राग
सन मप्र मोष्य सुल्लो ग्रहस्त्वमपिसर्वभित्तयेवकि
हस्यरात्रवशिष्टोस्तहजानुभादगमीरभीषणमनिसु
दमेवहन्तम् जन मुनिप्रतिभगवन्कोपिकेविरमपिदि
कल्पयत्रभवद्दिशमभिधेयमयापिनिष्ठिनोमि ॥ विष्णो
विस्तस्यवयस्त्वजपदशीय कर्धुर्कमेन्मशोत्तरम् रामभद्र
एवयाकरोत्तरामः सहर्षम् हृदयेप्रनिरुचमलीकविल्ले
रामानेविनोदयसिनन्वेसमेवकोनकेप्रयिद्धमेष्टरधनुर
भययनेभगवावजनकेचट्टासविमर्षम् अहहवालेन
सम्भावामिदंचकर्मवनीतिचप्रत्ययितोमहर्षिः इतिधुवेम
अयनेनयेयदेनेकिमजोत्रमाकुलोमि ॥ जनमुहर्तसि
वास्थिहादीर्धमुल्लचनिष्ठमभगवत्कुताहपोभागदेयमस्मा
केयेनभगवताविष्णामितेणनाथवन्तो मेविलीमेनस्तेरु
कुलकुमारायसक्तमारायप्रतिपाद्याचिरायहृतापीभवा

आ रा-
न-
१८

सः रामो लज्जते जन भगवन् ये सो चायसमर्थिते विभवा
नक्षिद्राधिधानव्रतं जानरोहितमेव केवलं मयज्यावन्
मेधुधनुः तैर्ये प्रदपुगारासनमिव मोवी किरणपति
काकस्फुरीरभीकृतानभिभूतवाक्ताभुजाभुजः ॥
विद्यासत्त्वेसीरधुजकये महापुण्यराक्षीमात्मानमवम
न्यते ॥ इडागधेयमपिताहृष्टासुत्तवानामेताहृष्टोव
यमपि प्रसमीदिनारः सन्त्येव विप्रभवनभयदानददा
होलीभुजः परममीनवराभभः लक्ष्मस्वगतम् कथ
मुपाध्याये नैतदभिहितेयदास्मि वक्तुकामः जनः भग
वन् सत्यमचिन्तोमणिमत्रोसधीनामिवरघुजलज्जुह
स्वकानामनुभावः यस्मेतवद्वीमि ॥ गिरीशो नाराज
स्त्रिजगद्वजैते दिविषयमुपादाय ज्येति स्मरमिरुज
न्मायदमृजन् लक्ष्मीकेष्टेयसि विपुलनिमोवीकणि
पतिः पुरस्तिस्त्रो लक्ष्मधुमिती किमप्यद्वनमिदम् प्रा
श्नाः किमनया पुरस्तिस्त्रो लक्ष्मधुमिरितिकि पिनाक प्र
प्राप्तिपाचिकया उदेतमत्र भवते कौशिक मेव प्रमाणय
त्रौवद्वमत्यासहे अयिकिमशकोरामभद्रस्य उत्पादयत्
मपि कौणपकोदिहोमने नोदताशनसमिन्धनसारोम
धेनीम् ॥ यस्तादकामकृतवालमुत्तैः एवैकैरीषज्यः
स्पुटमनेनदधाननोयि ॥ नेयथावप्रविष्टः पुरुषः द
धाननपुरोहितः शोक्लितो मयागजदिहदने धाना सो
द्वेगम् अलक्ष्यगच्छत ॥ पुरुषो निष्कान्नः वत्तलक्षणा
कथमत्र विनोयमुनेन जगत्तनाभुनसपरेषु माका मारिक
मेकपरिवचामहोत्तवः लक्ष्मरामः स्वयये जनतिकम
नकेवलमयमित्यवे के सस्मि रामः स्वययुसरोसुसि
तमपाकेनयप्रपति ॥ यथापि कलेः प्रत्येकमेव लोका
कथमत्र वजनकशतमभाष्य पुरस्कृतो विशेषाम
स्माकमभिज्ञाविश्यामिन् विविज्यानिष्ठनकोयम् हति

दाक्षिणेन हृष्टाश्रये कावेनोदतियवत्तचारिणो ॥ पुण्य
लक्ष्मीकयोस्मोयमनयोः प्रतिभासते ॥ सौख्यदिव्य
ज्जनः शात्रोवीरोयकरणीरमः ॥ निर्मादयमिदं चक्र
मारुह्यम् यश्चेवयाणामेतेषां कृतमयुतवामिवत्
याभ्याविधिमेजाभ्यामयवेवप्रदीप्यते ॥ विमृश्यन्ते
यवलक्षणादिनीयो रामहनकः कौपीकमनुस्वमा
नुमिधिलामाशिधिलामुपास्थितः संकोधशोकम्
हावत्तेसकेतुजलनदिनितादकेकथमीहशामेन
प्राप्तिस्त्रोतीहपोदेवज्जर्विषयकमेतेहृतः ॥ कष्टमन
राणवेष्टाजन्तः दानियशिरोरनालवेदिता ॥ सन्दा
सुरेन्द्रसतशोणितशीक्षयानाजर्मतमार्गानि रीलवी
रसर्वः द्रोहेचकारदशकण्ठकटम्भकेपि सोयेवद्वः
ऊषिकनन्दनयत्तवन्धुः ॥ भवत ॥ इष्टव्यमस्यभु
जशोदीर्यम् उपरुह्य अपिसविनोययननकमिन्ना
जनसागन्धौलस्यपुरोहितस्य इतिगम्यताम् शो
कलनथाकरोतिजनकश्चित्तकुशलेनेराशवणस्य
अथवाविद्योप्रतिकज्ञातोतिजनकश्चित्तकुशलेनेराशो
रावणस्य अथवा यम्योपायेरघर्षभिः इहशास्त्रे
कितस्यकल्याणमनयुज्यते शोक् ॥ विद्वत्समहाप्रो
तियसीरधुजप्रत्यकरिधोमेववाय ॥ यदिस्वभुजमाण
लीमन्तवारणीदलपितोरः प्रसादमुस्थित चतुर्दश
लोकलक्ष्मीमहात्रः प्रेलेकपतौकिमपिप्रतिकार्थम
भविष्यन् यश्चेष्टास्मनीकमीमनिपुत्राभुष्टः पराज
चत्रपिप्रत्यदीकुरुतेसहस्रनयनः दृष्टोदवेरदभिः व
केवर्तचनगलोकजयिनीयात्रामिवप्रसन्नः कैला
समुदस्यकीहृष्टासुपादानेनतस्यायदाम् लक्ष्मसामर्ष
म् जनानिकम् आर्यकयमसौसहस्राज्जनवालिभ्याम
वलीकावगीतशोयसारेजरात्मावलाः सूर्यनेरामः वत्

आरा.
प्र-
ए

मलत्ताणनवकुयमेवेमहाज्ञोदिताहृष्टाः किञ्चि स्था
तोनामकमीन्द्रीहयतीनस्यावगाहान्नस्यामानो
दशकन्धरस्यमहतीसकुन्धप्रतिष्ठापुनः सद्यः पादि
नकण्ठकीकसकणाकीणांयदसंयलीखेनभाजि
नपलवेनमुदितः प्राप्तेतादयदुर्जतिः ॥ अपिच ॥
मद्योनस्तहोरेजुलियासलसीकुन्धसमरेभुञ्जिस्वा
रात्पविभुवनभटोयेदशखः श्रियोनानास्थानभ
भारमलीयोचपलतामवहियस्वस्तिप्रिभुजने
प्रयतिः ॥ शान्ता ॥ शोक्लप्रति ॥ ब्रह्मन्तामरी
पौरोक्षराजः ॥ पौक्षराजर्वेसीरधुन ॥ सेतुहेति
एणपुरामपिरिमोकगुलदेर्मणलीलीलात्वनपु
नः प्रहृष्टीरसेवीरस्यलिषोर्वरम् यन्मदेन्य
राञ्चियस्यकलहायनेमिषसहृष्टवहृष्टीगन्त
मितोमत्वानिदशप्रीवः कथंवापिताम् सोमि
कन्यामयोनिजन्मानेवरीतेप्रतिचायमासु पुरो
धसागौतमेन गमस्यभवतोमहान् विद्यामलेसी
रधुनप्रप २ पिताकदरीनौलासिकाविसेस्यलवि
हृष्टातिरिववलोशमभजः जनविहस्य ॥ किमेतदे
वेभगवज्जमिधीयेपुनस्तारम् इताकवोविदेहसुप
रवत्तसहृष्टयाचयम् पौक्षभोः सौरधुन ॥ किमेत
दस्ताकमाकाशवचनमुज्ज्वारिहृष्टदयवायमण
यज्जन्मपितप्रपद्यमे यद्यदानव्यायमवश्यमे
वज्जिताकलेचिदीनासुसो दोः कृज्जामसणा
कृतविभुवनोलेकायतिपाचने तर्किमुददीह
मेनलुकयागोहीपुनः शासतिनृत्तानियोगेराजा
मिमतयः शचासरीचदयः ॥ शान्ता ब्रह्मन् विराय
दत्तमेवेतुरमसाभिः पौक्ष ॥ हजारापुत्रीसमपलादन
कीहपेभवेत् शानायाभावधुराराप्योस्मानानन्द

पिष्यतिशर्णापात्रमिद्यनसेमेधिलीकल्पापिष्यते ॥ पौ
क्ष ॥ शान्ताम् अहहृष्टयाकमप्यमन्यदराणितरति ॥
तेनांगुलीशाननिदृष्टज्वरपौल कलेक्रुदोः कृतिपा
कन्दलविकमेणामाहे श्रुणचपातादशकन्धरस्यमे
दमीहयामनार्यमपिमियेन ॥ शान्ता ॥ शान्ताविहस्यवृत्त
न अयेमहाहृष्टियवेपातनामकप्रतिजोजनकाधिराज
नचापमारोपयितादशस्यस्तयापिजानासियज्जदरेना
पौक्षे सहामे अगिरासुपुल्लस्यसुप्रसवापरमेष्टिनः
पौलस्तेजातिधमोवेतः किमोतिरस्यते ॥ सामर्ष
च ॥ माहेष्टरोदपाणीवः दृष्टाञ्चान्येभुजः पिनाका
रोपणसुल्लोहासीतकिंभविष्यति ॥ शान्तासरोषस्य
यम् ब्रह्मन्नेधुवाकिमपिविनयाधिकारिकमध्या
प्यतेयदद्यपरममाहेष्टरोगवणसेसेहनः ॥ शान्ता
रमदलमलेपतेभुनकोनकीमाहेष्टरोधुनकुहमहोने
दशकन्धरः ॥ शोक्लवर्तमन्येस्यते ॥ शान्ता सरो
षावाहीयेम रामभद्र २ तदेनदरोपयचायमेष्टोपकोर
भस्मप्रतिपितन्यम् पौक्षोभभाजोभतनेवृत्ताविस्व
वाह्ममोवीकिणकालिकेव ॥ पौक्ष सकोधम् अरे
शानानन्धकिमज्ञाज्ञेसियदेवमलदप्रेमहाराजेपौल
त्पमधिसिपसिकयमयेनेमालिकयपरिहारेणरिक
यमिष्टहः यद्येवेदशप्रीवमवमन्यमानस्यमनुष्यपौ
नेनुरागः यदिवातवभवत्तैगौतममपहारेदृष्टि
द्विसस्वालेभवतोमानरहत्यायाः ॥ शान्ता सरो
षहामम् ॥ किमर्थरेकिमायास्तदयेति ॥ विद्या
सप्राणयरोष मिववन्तगौतमचिरमपुष्ककलहा
दतिरिकयमस्माकमुपाध्यायोदशकन्धरस्य ॥
विद्यामानोरामलक्ष्मणोदृष्टा ॥ विहस्यवन्तराम
भरधन्यहोपसर्पणमन्युनीनातिनेननकान्य

आरा.
न.
२.

पुरोधाः शमः । यदादिशान्तिगुणान्तिविनयलेनाको
नकम् यदिकम्पलम्पनसहनिष्ठाः ॥ शोच ॥
यत्तर्वेत्तीर्यजन्मामिपुणमाहेष्टरपरिचर्यपुदानेनि
हनेषुनवसमर्थम् ॥ वरेताककर्मज्ञनसदृशम
येदकिमपिप्ररोहदेलदपुरविजयनोयेनदृष्टान
नन्माष्टुयेनविभुवनमपिप्रार्थिनमिदेतदेवदुष्परी
भवतिदममेगवामावम ॥ यथायेयध्यावलाकिन
केनसहर्षाङ्गनम् यष्टनभवतः ॥ ॥ यमित्रेकथ
वृषातोभगवतः स्वदोगपागोममावाकृष्टगुणान्ता
तोप्यहिपतिः कणावतेसायनेनन्मज्ञपुत्रेवभूष
तापदेयतिप्रकोष्ठानरे ॥ जनकयोत्तकैनाटयनिष्ठा
ता ॥ काकृस्तेनतदेवभार्गवगुणैः कोदणमाकृष्यते
॥ नेपथ्ये ॥ नन्धत्रष्टविधेषुजीनावरयत्रष्टोदियाः
क्रोत्रयर्त्तीर्यमहेष्टरस्पदलयत्रष्टोपसम्पादय
ष्टोक्तलम्पभूतः तान्यर्त्तावधिराणिपत्रगकुलान्य
ष्टोचसम्पादयत्रमीलन्ययमर्थदोर्वलदलकोदा
कोल्लहलः ॥ जनसहर्षाङ्गनम् कथभगुमायि ॥
यत्ता वैदेहीकरवन्मंगलयत्तुस्वदोहिजानोमते
नारीणावकुपोलकन्दलनलोष्टेयानुल्लधति ॥
येष्टुवद्विजानोमप्युतिजानेमेयेनभोत्तमनेरामदः
णमहोदलञ्जनधवन्मोलिजम्भारवः ॥ योष
कस्तादाहुतेज्ञगनम् यष्टोस्तेकमीणावकायिते
गाननः ललियवदोः जनसहर्षम् पादयोत्रिपत्त
भगवतः कृषिकनन्दन ॥ इयमात्मगुणैरेवकी
तागमेणमेयिती सरहयवहारायलक्षणाया
मिलास्तनः विद्यामालितम् सविरीर्यजयदभि
रुचितेभवते ॥ यत्ता जनकस्पकोपवमेवकथयि
दाभगवन्विद्यामित्र समापिचन्प्रोत्तरासता

शेषाप्रथमप्रियवादिनः परितोसकंधारयति ॥
विद्यादीयनेकिमपिप्रेषि धाता ॥ कथमनजहिन्यभो
माणवीशुनिकीन्निभामरनपात्रावभ्यर्थये विद्या
शाननदेहतेएहीहासलितम् वत्समर्वमुत्ताभिर्वि
धान्यम् आगमयस्यतावर्महाराजदपारयम् ननरो
ह्लासम् तर्हिप्रहीयतामेवभगवानोगिरसः प्रियम्
हृदमुत्तारकोमलेष्टेमानेनम् विद्या निष्ठास्त
पथ्यावभगावन्किमन्यदीधेकाविकमलि विद्या
निष्ठाष्टोसि गस्त्यमिति ॥ यत्तानन्योनिष्ठातः
विद्याहर्षेनाटयन् अत्तगतम् ॥ दोलीलादलितन्
शोत्तरथनर्वद्यात विक्रान्तिना काकृस्तेनकृतेवि
देहदयतिः प्रार्थप्रतिर्तोभरः पर्यामञ्चसहृद्वा
त्रवनवोन्मीलहिवाहोत्तवानेत्ताकेषुवमेयितेषु
फलन्यस्ताकमघापीषः ॥ योष्टुवैलदपोसा
भ्यास्तयमानः भोः सीर्यजन्मनवप्रकषीधानोहि
विद्याहृदमयोगाहृदिगानिवयांसि । यदनयाप्र
हीनलवुकन्यायोनसम्पन्थोपस्थितेषुलस्तु
लमुयेहमाणोर्वषीयानपिकोमलप्रज्ञोसि ॥ मु
निप्रतिश्वेकोशिक । नयापिकीञ्चिदयक्रामति
तवापिलेकापतो । नाटकोवधायगधमयमाह
मयमवसरः ॥ जनउत्रवेष्टेनाटयन् भगवः त्रैहि
स्वयमुयेत्यरामचन्द्रवदनवन्तिकाप्रवाहेननिर्वाय
यामितावदनीकधनुवरसहस्रपार्थमानमेयिती
कथयितमात्मानाम् नहिस्मिहेरमरीचिपरिवय
चेतिमस्तहिमकिरणविस्तवसादपरोपिकश्चिद
देकारिः केवस्तेत्युक्तायपरिक्रामनः शोच ॥ सविद
माकाश । हानयसिनिसीनेहनासिपीलस्तुप्रार्थि
तासिविचार्यसे ॥ विभुवनविजयाश्रियः सपत्नी । न

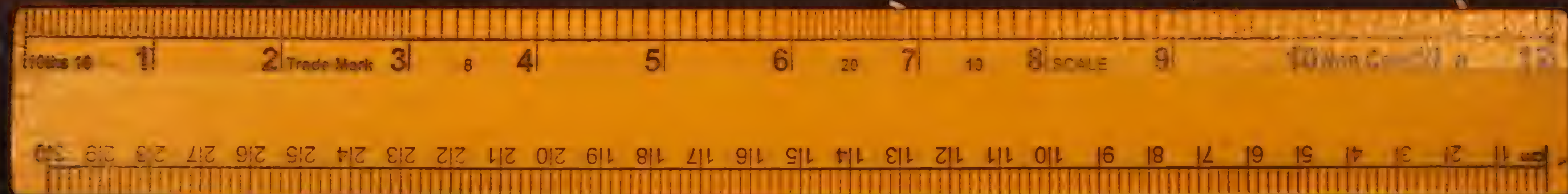
नष्टिको भवती मनात्तत्रासु स्वजनमपि ननेनि
वृथयामः किमपि विद्यादाभवे विनिर्गतासि ॥ सरो
खजनकं प्रतिमीरधुनोराणीभिरनेक विक्रमकथा
गाथाभिरपि पितासेवीरस्य नयनिराहसपतोर्दो
स्तम्भदमोलयः यावत्तदपि विशेषयत्तदमये मेरेय
मेरावलोभुषासुभिरभूदमात्समधुपयेलीपुसाभा
रणः ॥ एते पुत्रवत्स ॥ सुषामेजनसम्बन्धसत्कारे
णासिवाञ्जनः पौलस्त्यरुस्तवर्तिन्यासीनयाप्रभ
विद्यमे ॥ सादेयम नेयद्याभिमुत्तमवलोक्य ॥
समज्ञाज्ञालैस्तरसहचरीचामरमरु। नरैर्गुरुमी
लज्जुनपरिचसोरभ्युचिनासयेपौलस्त्येन विभुव
नभुजावेतसि कृतामरेयामहुमाजनकपतिपुत्रीमु
ययथाः ॥ सविमर्षमात्मगतेम् ॥ अहोगभीर
सिदमुपास्थितेवस्तु तत्ताविगोमात्सवन्तमेवपुर
स्तुत्यलंकेष्टरस्यनिवेदयामीति निष्क्रान्तास्सर्वे ॥
॥ अत्यनर्घाववेत्तहीयोः ॥ २ ॥ अंततः प्रति
प्रातिमात्सवान् जम्भमाणचुत्तवीप्रयत्नप्रये
विभातेवविभादरी नयादितोकोविदनिदाहरी।
धितिमहस्तन्नालवन्नातयासायेनेकजभोरयाग
गृहिणीगार्हप्यगर्हीभिदः प्रयापिमुक्तालायवा
विशिखरेस्थिहासुवत्तौसुदृश्यंसीप्रत्यभिज्ञान
तोवलिभुजोभीत्यास्येषुष्टरान् अपिच ॥ प्रा
वीदामुकदीक्षितासुप्रमनेभानोदिशोवत्तमे। य
येनासुवयः यनेगट्टशदावाप्रेयताडिन्यनः तो क
स्यहस्तानिरेकशरसौसमोगनिशरसौगमो। के
कस्तोमज्जुइतीविपनयोनिलिपेमानत्वने ॥
सर्वेनोतिहये ॥ सहेवै हजसमज्ञादामोदमानपौ
रसमोगमयीतुलियदशप्रीवभुजार्गलपालिताग

जधानी ॥ इतयोः स्यायोक्तुभिर्विहणोतिकमदल
तमिस्वाममाकिरणलहरीकिणकामसरमणि
तोनिष्क्रामेतीनवरनगरोः प्रोक्तितवधः स्वकस्यरी
पेत्रः कुरमकरिकासुदितमरः अपिच ॥ अयेमदुम
णालिनीनवविलासवेहामिकः। द्विषावितपने प
तिः सपदिदृश्यमानानिजाः स्तनोपलकयतिवोत
पलट्टशोपियोरस्यलेविपर्ययितवन्तयेवुहणायेक
पत्ताङ्कुरः इतश्च ॥ प्रियवसन्तेरययात्पोमियः करम
वितकरासुजनानः करजवणाविरलस्तनपुलक
मस्तुः किमपिविवदन्ते। अन्यतश्च प्रभातेष्टमूनी
रतुरहसवत्तसहचरीत्रवोफानवीजोमुक्तालितमादी
येमुत्तयति। लिखन्तीनोपुत्ताङ्कुरमनिषामस्यास्त
ऊवयोश्चमत्कारोः करजपदमासाकथयति ॥
मुहूर्तमवधाय ॥ अहोयतः प्रभृतिवैदेहीवरणा
यप्रहितेनपुरोधसाकथयमानेकस्यैकलज्जगा
रस्यमवधकातिशयमपुणवज्जतः प्रभृतिक्ष्टोद।
शामतभवामि ॥ तथाहि ॥ तत्ताहशोकयमुदेति
मनुष्यलोकेनेनोदनेनिरभिसन्धिनतावदेतत् ता
त्येवतानिचरितानिदशाननस्पधितिनयार्जानि
रदिषुनः प्रभाति ॥ सुताङ्कुरः अवमज्जनेचमिथिला
हृतान्तमन्नः पतश्चिजापहवसावाहियंवदनद्वि
प्रकीर्णसितः हेनासुष्टरावरोधनवधसीमन्त्रसः
तारुकसुगमोः जलपाणिपर्यवतिमावत्तोनलेके
सुतः। विमृश्ययाकापोअहहदारुणयमस्माकेचि
रजीविता ॥ प्रीतेपिनाकिनिपुरापरिभूयमन्यान्त्रे
न्यतोयदभयेसमवाहनेयुः तन्तत्तासिमुपानिमासनि
मात्रमयत्तावत्तशान्तमष्टवादशकन्धरोति ॥ सविम
र्षः अहोमथिलस्यन्यतेरकायेज्जता ॥ विद्यमितवरीक

आश.
च.
२९

तेहदिवयेमाभूमसमन्विनसेदृष्टानकयंप्रगाणम्
नयः प्राच्यामरीचादयः ॥ जामातापिमहेतुमौलि
वलभीययंकर्त्ता ऊरज्योत्स्नापुनविन्ददीधिति
सौनायेहिनोरवणः पुरोवलोक्य ॥ कथंमिथिलाच
रितमनप्रहिताचिरयतिवत्साभ्युपनया ॥ २ ॥ प्रवि
ष्ट्य भ्युपनावातहर्षम् अस्महेसमसन्दरिविवाहणे
वहेतिदकार्तिपधराभूजलकुमारालोमहपुण्डरी
अयेकैवन्तीज्जडिदेतामिमांसाप्राणापीभावेन
स्थन्ती अहिश्रुधमातारिगुणालेआकिरीजाविवक।
एवहसपञ्जिभ्याविसखवेदे ॥ माल्यमसवेहेकयंव
त्ताफनाया ॥ वत्सेभ्यमहमभूतभवती ॥ भूपेदृष्ट्या
कथमिथ्येवमणिमयसिहरपगीबोमादामहो ॥ अहो
जमिन्निःविदाहः रुकमाणजदणिययाश्रकिलन
लोअणोपजिकरवणजिभिआपसारिभृत्तुहरेथः
हसिभृदिदकविणकयपधाराश्रणोविश्रुकोविदीम
दि ॥ अहवासासलोविगुरुगेमविभावाविसेसेण
नतासाहमेककवदसाअवाचविदस्मश्रमडाशो
रावणस्तानाणामिमरेवपञ्चिपालयनेविदुदित
वण उपसम्यासिसविद्यादपुपस्य ॥ अकवन्दामि
माल्यवत्ते ॥ इहागम्यताम् ॥ अविभरतशत्रुघ्नो
सहवेदेहमपुत्सितोदशरथः सूर्यउपविषपदहरे
आगदेकुमारगोदाणामेगलेश्वरसन्नेदावपत्तेमपमि
हिलाणश्वर ॥ माल्य ॥ निश्रुस्यअतिप्रकाशोयमथो
यथानिधुतसीकणजानकीअतिभूयश्रुधमाल्यविम
पुपअहोउरात्मनःहवियवात्सणस्यकुशिकनननोउ
नीटकम् ॥ यतोयमवशात्रयेपरितानोराजसनेयाचिन
मेवाकैयविनियवापुविधोनोतजिरीरेगदमानेयत्ता
खिदलककामकमयसीकायेमीतामिनोविश्रः ऊरुन

विदेनचदुनाकिनेनकारिष्यते ॥ सूर्य ॥ पदेगाणोदेसोन
नमपवसाणोवमिष्टमहेमिणोविश्रुधुंकरनोदिहो ॥
माल्यविलस्य ॥ तयोभिरस्यवसाणादेयापिस्थानिवजवेन
हत्तकायेनजहानिस्वाभावमभूरोपिकाकस्यवदुगमपि
केनवात्सणोनचनत्तनाविजानकादसादरीयत्तथरीण
शीलः ॥ परिणाम्यते ॥ तथाहि ॥ अविनयभुवामत्तना
नोपामायभवत्तपिप्रकृतिऊधिलादिप्राभासः खल्व
हविहृजये ॥ फणिभयभतामस्तुहृदहमस्तमसोमसो
विषचरफणारत्तालोकोभयेतभूषणयते ॥ भवत्तकिम
निकाचोपवर्णनेन ॥ कथमिदानीस्वयंगहीतमतिहमा
नोराहमपतिः प्रतिकर्तव्यः स्यात् सूर्य ॥ अकनइसी
हृदपरिहरेतस्यश्रुणोउवाडोनकीअदि माल्य वत्ते मामे
वम् महादोषादिताहन धर्म दिनयिना वीरश्च
दानेनपरिहरीतायावेदेहापहारः यस्य दोस्तमह
यदयंजस्वरमितिस्पष्टनसिस्पदेवेदेहीकरवत्तस्त्रव
नमितिप्रसौतिनवीज्याश्रतालोचकतरोसर्वविभिरा
दिष्टेनयेनहृणादावेवन्दितमस्तिनेवसहसातदुपमेया
धनः ॥ कथंनस्मिन्निपाचरनायमानतायिनमवजा
नीमः सूर्य ॥ जधानिअधिदेमादामहेणअहोकालम
समहण्यदाणितिहृदश्रुणजअलकीलीलावन्दीअरे
महाराजरोवणोदियवेमन्नीअदि ॥ माल्यवत्तकिञ्च
मनिरपिगुरुदेवास्त्राणोउभरदिवौकसामतमव
धुनभेगवावानहोसमहोत्सवः ॥ सुपतिगुणकीजमेत
मवेहिजगत्ययीविपरिणामनेदोअन्योनप्रभृमदेननः
सूर्य ॥ कोमदेहो ॥ तस्मिन्निवाहसवेसधुपञ्चुकावी
कदेमाल्यनदेवमोक्लोहृदधुः स्यात् तयाहिमिपि
लोप्रविष्टवलाटाहृदमाणेकलत्रेकथेतिनिहतिरा
नपुत्रः तेषोतिहृमानेयोराजपदप्रकृतयोप्यनुतिष्टे

२। किमेगसमन्विताः यथोक्तमारण्यकोनि
वज्रः तामर्षजेतनेविक्रमयति ॥ मण्डलमयान।
गालोभवति ॥ अथ ॥ दीर्घसंचनिः अथ अथ
किंदागित्तनेमाल्यवत्तेष्टुणकार्येतामि अस्तिवने
कसामनीजामवान समेगाअमवास्तवामयसत्य
अमलनामसिदुशवरीमभ्यर्थितवान् ॥ यथास्यवाति
नौवेरागेणलुखापचरिताः प्रकृतयः किंकिन्द्या
कुमारस्यीवभिषेक्षमणासामवायिकमेलाकुम
येह्यने अथ मातैकम् ॥ कथकलतिअथ अ
वालिनः गद्देवि । महा गेसमीहीअदि तदो २ मात
ततश्चयोधातः केकेकाभरतवान्हरणप्रविताम
कुरातमदासीकठोतरापातवज्रानलावलीफनी
वितामिथिलाप्राचरेतिमुनेति ॥ निराचुकिरावा
कान्वासीसतीर्यमधिगतवत्कमुपस्थायसम्पु
न्येवनिमेवमात्रात्रिभुतोह्रजमान्कययति ॥ ततश्च
तदगुरेधनहवमहीदिनस्यशरीरापरपुरप्रवेशवि
युयामकुरागारिमथिनिहनीमिथिलासुयेत्य प्रत्य
यितामेविधानकमिदेदशायगोचरीकदोषि ॥ ३
यंभावितागुरुप्रिदेशपरिचयीप्रसेगेनधानपाषाणि
वमकणकयालया क्लृप्तादाकारणानोमनुप्रवि
ष्टः सर्वोपावेदेपिकोसजपुत्रः कार्यगोरवावियतमेव
वातिवधप्रवर्केनश्रीकारसन्धिनासुपीवमनुरही
यधिति ॥ अथ सकोतकम् अथकिं पु ण मे वि
। हाणप्रमाल्य ॥ कतिपयमेवकययति ॥ अथह्रज
नी अहोपुड्फरिदवसक्तुडिलदा ॥ तदोमाल्य त
सु सापिशवरयोगिनीसुपीवगुणानुरागेणमर्व ॥
तयेत्यासिहृत्यतदेवविदेहाभिमुलीप्रस्थितेतिमेज
नस्यावविहारिभिप्रिशाचरेरागान्यनिवेदितम् ॥ अ

मुनाचनान्वतः प्रयोगेनफलवताविशयप्रभृतिभि
रधित्तनेपुविन्प्रगिरिषाहरेयविहरतः सकैक
लत्रोपाहरणम् अस्मचेयास्तमायास्तस्रस्रसम
समगेयपुड्मुदितविबुधयतिविनीलमायापहरण
मत्तधारिणोदपारस्यसनिधानेनप्रभवति ॥ अ
थसविचिकित्तम् ॥ अथ उवाहसुनयवेकीअ।
दि ॥ माल्यविहस्यसाधवत्तेष्टुसंसादिनीनेह
ष्टिः ॥ यदाहः योह्युपनतस्यपुत्रदारानतिमन्यते
तस्योदिप्रमण्डलमभावाद्योतिष्ठते ॥ अथ अ
भणामि अर्थि एवैकारिस्तदिगामभरो ॥ माल्य
वत्ते कस्तप्रायः लोकोत्तरेकिमापिद्वयमुमीलय
नोअगतिराज्योयभोगेभोपिवीतस्तनेमहाशया
अथ किञ्चिद्वेणधिकिमिथ्यापद्यमे । इत्याय
डिस्तदितिकेकेमि ॥ माल्यसहस्रम् कीदृशो
तत अथमपजणअणाअरादेणिककतापमथे
धातुदिशिरकणवसरासणस्तदासरहितोमकु
रेणसअलकवतिअकअनोपराअरासपराअरा
ति ॥ माल्यसर्वमपद्यते । भुजागोलितनमेदाम
करवकदेष्टुअरवणप्रकरकेकेयोकिमुपिभिभु
येवपुः सयेनपरचोह्रजेतयतिरजनः कोतकादमे
कथमपेक्षतेगुरुधनवलीकेयतिः ॥ परमेनना
यिसकलसुधोभिषिक्तकणवहृथिरावसकपेकिल
कुवारेणाअरभिभवोदाशरणिः अथसाभ्यस्ययम्
अहोदुमहेवितस्तिरुलतिअवदुपपदेसभावे
दिमादामहो । मादामहो ॥ माल्यविहस्य । वत्तेने
नावल्लानामि ॥ सर्वराजविजयसर्वदेवमयधवः
भजन्नारामभरेणविजगेभुवनजये इदानीह ॥
राजन्यरुथिरामोधिहृतनविषवणोमुनिः प्रामःप

अरा
प्र.
२५

रघुसमोयनजानेकिभविद्यनितदेहिगजकुलमेवगका
वः ॥ अतिनिष्कान्तो ॥ विष्णुत्मकः नेययोभोजन
कायिहोत्रपरिवारकः पद्ये १ अद्यैः १ आजननवृत्त
चारीप्रपुलभजशिलास्तम्भविभाजमानन्यजातये
गिसेतात्ररितवसमतीचक्रजेतप्रशालिः वतः पीते
चनासुवराकिणकठिनेसंदागवानः सुषः कन्याप्र
राजन्यगोष्ठीगजवनमगयाकोतकीरामन्यः ॥ अ
पिच ॥ तत्तसेणकपोलकंक्रमलिपिस्तेयातिभी
मेभजेविभणसुतरज्ञराजविजयिजीनादरोरेधनुः
इणवेवपुनस्तरोरुत्तरयतिस्वादत्ररसान्यडादक
ष्टेः कृष्णचीरतत्रभिरितिककाडमुनिभगवः ॥ त
तः प्रविशतिसशरचायहस्तः क्रीधोइतोयथानिदि
ष्टोनामदग्याः जाम सवेदम् यथाप्रष्टभोजिना
कृतात्रेनप्रत्यवसितासेतादृशः सोयुगीनाः वर्तमा
नेत ॥ पास्त्रापासिकथैवकानवभवजीवाणपणि
न्यमाः यन्यानेदिनिसकृच्चित्रवस्थायन्धानसतो
भजात् तद्वीरपरविदसोधवलभीदिरोहययंकि
काविद्यात्रैरलिभिन्नकृत्तरचटागरणोद्गतेमोदने
सविमर्षाच्चर्यम् ॥ दामोयद्रावतरीमयनयन
कृष्णककान्तिकेभृपयतित्रिपुरावरोधसदृशोक
लोत्तलग्रन्थयः स्ववास्फालयतिप्रकोष्ठकमिमाम्
सुपयतासामहोभियत्रवलयादिदाशरथिनाउत्र
ग्रमेवोधवः ॥ सरोषविकटपरिक्रामन् भोभोविदे
हाः कदाशरथीगमः ॥ यस्मिन्नर्जुनदेसहस्रन
लकषोडशसहस्रपाककवलग्रहस्यविजृम्भते
धुपिद्वियत्तरेषुदधितपिरेणयसुः शेनायमनि
घाते ॥ ततः प्रविशतिसधै... म्भमोराम १ साकं
रात्रिधरेणनवभवतोदेवाइवानीयते र्यसास्य -

मवायवायनियमेसम्यचिसामानिच । युरातोवना
यसिनोचपुदशोकाष्टामधिस्योहभिसेजोभिभेगवा
नसोभभसुयतिदिष्टाचदपिष्यते ॥ जाम ॥ सवेद
पालभम आत्मानेप्रतिव भसोभरेतिखरलीकलहे
कुमारयादितसरोषरमान्यतेनाः दृष्टोमियः क
तमियोहसितोपीवाभोतसायभेगमपिहासराः
शृणोमि ॥ अहोमासरापवासिनमुपयुत्यरुका
लकट्यकेनजगत्तनाइरमसितम किञ्चोरता
कस्याः कथेवः सुतिविषयमयेतागमद्गंगीयोत्र
मामजायचारप्रयितपितवाधामर्षनिस्तारवन्तः ।
वारातासत्रविशालिषासितविषमदत्तजातिप्ररोहः
कृथाइहृत्तगर्भमिषरुधिरवसाविसृगन्धीकृत्तरः ॥
गमः दृष्टामहर्षवह्नानम् ॥ जेतारदशकन्धरस्य
भसाहोः अणिनिः अणिकान्त्यात्रुफसमस्तलोका
विजयप्रीपूर्यमाणोरमः । यः सत्यानिजज्ञानहे
हयपतिशान्तोर्भवेदृष्टवान्यः दृष्टेदधतोपिषागत
जयेसोयेकृतीभार्गवः ॥ दणोचनिर्वर्ण्यसमितम् ।
अहोमेकीयमाणानेकरसानुभावगम्भीरमधुरयम
पुषामोगः ॥ तथाहि । जटादधनेमूर्धोपरमुधनु
वीवाहृशिखरप्रकोष्ठोरोहाहंवलमिषुदसगव
पिकरः प्रवृफप्रोफासत्रणविकटरोडाडनमिदेष
णात्रामेणीवीहमपिचवतः कलयति ॥ इत्युपस
र्पतिजाम । विलोक्य ॥ कथमसौपुयमाणयणान
त्रपकल्पिताकारमेवादीदाशरथिः साधुरेगजा
न्यपोतसाध ॥ सविधमयसरमेमूलकासं कशितन
पान्त्रयमद्यमोधिनापि । हरिमिवकरिक्तम्भकृदको
दिप्रकरकधारनखोर्जरेजरेगः ॥ गमः सस्मिन्भग
वान्भार्गवगुरुगर्भत्रययोरेनावदेवात्रम ॥ आदेष्टा

भगवान्गुरुर्जननयोरोत्पत्तिकवलयोः देवो धर्मिस्त्रि
 कर्मणिगुरुर्धर्मो यत्तद्भगिराम् समदीयवती ददुवस
 विप्रे विद्विजान्कश्यपप्रायानप्रतिमप्रभावेन केसि वि
 द्मेन नमः ॥ जाम ॥ अरे दानिय जिम् ॥ तवानेन सत्
 सौजन्ययो रुवात्कारेण किमप्यत्राण्यायिनोसि ॥
 किं ॥ नाराधैः कृतवीर्यनन्दनवधवाप्यप्रियभा
 वैः कृताय क्षतजो र्यमार्गवमथयुमपित्भ्यापयः ।
 सम्युत्पस्य समस्तवारुजभुजः क्रोधस्य निर्दास्यतः
 दन्तानोधनरैः स्फुरेत्परमहो जातो भवानिन्धनम् वा
 मः क्षतसभावसुखभेन नृभूतेन कृष्टधनुः भगवतो ह
 यमभुजस्य नृजानेणिकममेगलमीदृशेन संवतसव
 नमयागणितस्त्वमासीः ॥ जाम आः दानिय जिम्
 मथ्यताय प्रथमा ज्ञेवासिने परशुरामे भवान्जातीयगण
 महासेनो यस्य प्रमदयमदेहा सहचरेः श्वरैः मुक्तो जी
 बहिर्विवरजन्ताममभवत् ॥ स्मो घटात्पाणाभुज
 वनमहाजगद्विषमामयं वीरो वारानजयज्जपविष्णान्
 समतीम् । रामः प्रजाज्ञम् प्रसीद भगवन् सुविमर्ष
 कारितया जगणोसि । न पुनरवलेयात् स्त्रीषु प्रवी
 रजननीजननी तवैव देवी सये भगवती गिरिजापिय
 सो दुहोर्वंसीकृतविष्णोः सत्त्वावलीकञ्जीनवदी
 ल्महादयात्पुत्रयोवभूव जामविहस्य अनुभवपुन
 रुक्तो मुञ्चनः स्तोत्रद्वयं मुपहरुमयतदेनक्तोऽशिको
 पत्तामस्तम् दिपतिनखलकाले रीरगो ह्रीस्त्रिनोद
 पिये परशुरयमेवाद्ददुवसमानः ॥ रामः स्वगतम्
 अयेर्के भगवन् विष्णामित्त्रविमपि स्मृति ॥ भव
 देवतावन् भूमात्रे कियदेतदावमिते नन्ताधिते
 हायेते यद्दीरेण भवाद्यशेन वदति त्रिस्तम्कृद्वोजप
 तिमो येन ववाद्ग्रीदृष्टामिदं चोरेचवीरवते ॥ तत्

क्रोधादिरमप्रणीदभगवज्जात्येवप्रज्ञोसितः ज्ञाम ।
 सक्रोधकम्पम् सगन्तम् अहोरात्रन्यापोतकस्यज्जा
 त्तनोमहावीरप्रदसायाः पदनेरमखलितमक्तिप्रत्यु
 क्तिवैदग्ध्यम् प्रकाशम् आः पापजात्येवकेवलयाप्र
 जनीयः परशुरामः कथमद्यापिनिरायुधोसिः । ति
 नयनिचुलितैर्भवद्वचोभिः किमपिनवेविद्वानवद्विरे
 क्तेनः अयमनतिकरः कृतान्नदंष्ट्राककाचकदारक
 दारजत्रिरीक्षः ॥ नचैषु ॥ नखलभोः ॥ ज्ञानोक्त
 प्राणशोणः सरतिजवरातेः शपसूतोभनाभ्योसवते
 नामवर्णः कालिशकठिनयोगाज्ञानदेवासराणिद्यान
 न्नानोजगतिज्वलतिमनिरयंपार्वतीधर्मयुवः ॥
 नेपथ्यभगवात्तार्गत ॥ अप्रवृत्तविषयेवितन्वत
 त्ववशहसियमेवमेदिनीदादिणातववध्वयज्जनोम
 ज्जसम्यन्तिवज्जमायधम जम अयेप्रशाज्ञगर्भी
 रणजनकेनभविनयम् नदभिमुलवलोक्त ॥ राज
 र्षेमीरथज ॥ भगवत्सूर्ययिष्यात्युराणवज्जमिवे।
 यिनः याज्ञवल्क्यादधीनबलसिज्ञाज्ञोदहीनवाक्
 एवासि ॥ किंतनायमवसरः ॥ ग्रीष्मवरोधस्य ॥
 यद्यप ॥ अवनिमधिकविज्ञानभवस्कर्मिदासनवभ
 यभनकेभ्यः सम्यदायद्वैभ्यः विरमतिरमणीयाहुव
 ज्ञयज्ञाक्तयेमेतिषितन्यनिहत्याहृष्टारः कुवार
 नेपथ्ये ॥ भृगुनिलकन्तमसौमुच्यवैमत्यमेतक्रु
 णामिदानीमानसमानशोण । वदतिवतकिमसंयु
 त्तभाणोपिगमेविज्ञादभयदानस्थूललज्जोभनसे ॥
 ज्ञाम ॥ रामेप्रति अयेवैरकर्कशासुराः कपसः रामः
 सप्रह्वनयम् भगवन् अयेतातोरवुगनिः ज्ञामसव्यय
 म् धिषवतः दातियस्यायंकदमोद्रेदः नेपथ्याभि
 मुत्तम् भोराजन्दपारयासाज्ञामथेयमितेरासन्तना

अ. ग.
च.
२३

मानाहोभवान् किंपुनरनभिजोसिरीरव्यवहारस्य
पुरमथनधर्वमनोकेप्रदहदहन्निवसतिनीप्र
मर्चिः रघुननकजुदस्ववाप्यश्रेः । पुरमित्तपात्रि
मुपात्रिपात्रभाजः नेपथ्ये आः नामदग्न्य ॥ किमे
वमतिप्रसक्तः सत्यस्तपास्त्रातपिवलाउनग्रीहया
सि ॥ ज्ञामसरोषम् अरेविदेहप्रसवपासना ॥
अयमधिपतिर्भासामेकात्रेभवनुतोगुरुमृदमसि
नपसिहे वधीयानितिसानितितपसे ॥ कथम
सिधवेनामगाहीनदेशसमाप्यमेममहिमकलह
त्वात्मकतोर्मभवान् नेपथ्ये ॥ भार्गव कथ
मेतावुड वाक्यगौरवनिगृहीतसप्रहारक्रियासम
भिहारस्यभवनः यमेवत्तगीवर्तमानस्यपुनरुप
सवत्रेवुडयः नदिरमकियाधिरमयरमपिनाद ।
थिष्यतेभवत्तमायुधपिपाठिका ॥ जम अहोवा
त्तलेयात्तामेवपानानन्दमाकुलयति ॥ भवन
सान्द्रयामितावदेनम् नदभिमुखम् ओगिरस ॥
रपलेपात्पायेममप्यपुरोडापरसिकः द्युधिया
मयाजोडभुजभुजस्तनिरनुवः अमीवामुत्तिके
किमपिक्तलमुक्त्यलवयोविधातान्तर्वेयदभि
रुचिनेनेभुमुपतिः प्राणापदावियापुत्रभ्रणहत्या
पानकित्रिसंगनिष्प्राणेहिप्रहरणमिह्वाकृणोवात्
तोषुनेयादृपास्ताहयोवासोहयोसि ॥ कथमेव
मतिकामत्रस्माकमपिब्रह्मवचसात्रविभेदि ॥
ज्ञाम सरोषहासम् ॥ अरेवत्तवन्धोवात्तकिने
यगोत्तमगोत्रपोसन ॥ ऊयुःशसकथाममीयदि
मनोर्वेषोममुष्णोऊरः ॥ स्वाष्टेद्वलगतोयमाह
तिगण । सुवेयनेचेज्वान साप्राज्ञोसामिधावसाध
कनमेधनेह्मिदकारण ॥ धिज्जोवीकुशिकमेणोत्

एकितान्प्रमिर्ममायंकरः ॥ नेपथ्ये ॥ भार्गव २ देवेद
वानमिचसिसगुरोसनाभिः स्वायम्भवस्तभगवात्तभवे
दगुलेतेनातिमात्रमरणोहृदयेमदीयमपायिनन्तदनि
पपास्यतनेऊहृदिः ॥ ज्ञाम साष्टेहोसम् किमार्थेरे
शरथकिमार्थनायापितुदयेतुदतीति । कथंवात्त
न ॥ यदेषानवाधियतेमेपरमुः ॥ नेपथ्ये आः ज्ञा
मदग्न्य ॥ गुडनधितियसि ॥ पुरोजन्मानायप्रभनि
ममरामः स्वयमहेनपुत्रः योजोवाभुजलभवावदिति
भुजाम अवीरेवीरेवाकलयन्जनोमामयमयावडा
ऊष्टादिजदमनदीवापरिवारः ॥ ज्ञाम सावत्तमेप्र
तिअरेकिमयेलत्तणोभवत्तपुरोजन्मानमयदियाति
रामः मविलहास्तिनम् प्रसीर भगवत्सपवायेयोव
नादवीविनिप्रथमधरेवलेयसिवर्तमानोपानिका
निचिदहाराणिप्रलयति ॥ ज्ञाम सस्तितम् कथमे
तावत्तयिमाममममामासाकोकसेहदनुवजीवत्त
येहामेवमत्तमयिषामाणामन्तसमयिष्यते ॥ विनि
वीत्रेहिसवितारणामणारण्यननिवीति ॥ नेपथ्ये
ति ॥ साधरेलत्तणसाध ॥ कनिष्ठतरोपिवरे भगवा
न नपुनरयेहयाज्येहोसमले ॥ पापुष्टेः शिरसेह
रपनारैः कोज्जादिदत्तावले भित्ताहेसयानिमो
क्तिकपलान्याकीर्यपयीपिताम् मेहीहृतिमधि
ष्टिनेपिहिमयिहान्तेणकल्पेनतेदिहाकोत्तकमा
भिमानिकमसिहेकोपिवीरोऊरः ॥ नेपथ्ये । भा
र्गवजुर्विज्ञनमिदसर्वाकफलसम्पत्तेः आभितानि
केसेप्रमिकेवा ॥ रामः सरोषम् नेपथ्याभिमुवे
वत्तकोयमयतनस्तेजविनयातिप्ररोहः यदुडनधि
सिपेयाजीऊरमे ॥ नेपथ्येआव ॥ तस्मीमयमसि
तमसजामदग्न्य ॥ यचितोहमार्येण ॥ ज्ञाम वि

अ. ग.
च
२०

हस्य रामेति ॥ कथं वाचमेवेत्सुताससदभियोग
शमनीसमर्थयमे कवचहरोमिवावेवप्रतिक्रियते।
शस्त्राणि । किंचि ॥ राजन्यभ्याजनावेवसुतेभ्यश्च
केचापार्यकेकोशिकोपिदात्रीचर्यामेवजन्मवृत्ते
गोत्रादेयीवजन्तेः कलेकः ॥ रामः सगर्वस्मित
म् ॥ जानस्तोहेदिनकरजलक्षत्रिययाविशेषो
विद्यामित्रादपिभगवतोदृष्टदियास्वरापः अस्ति
चेष्टोकथयन्तज्जोड्योवाविप्रेषास्वग्रहणागुरु
णः साहसिकाहिभेमि ॥ जामसन्धेयाः रामः
मुलवसिष्ठश्चविद्यामित्रश्चस्तिवाचकलेपरम्
रामः ॥ धिककसमश्चावदवाचः क्षत्रियाः सुयुते
क्रोधातिशयेनादयन् अयमहेभोः सहदशरथमयो
क्त्यपुत्रेचुतर्भिर्जनकजलकवन्धस्तन्धनिर्गही
भिः नवधिरत्नाभिः कृतलीलायताकोरणध
चमतिर्ग्रीरुद्रापीष्टः करोमि रामः सरोषम् आः ज
मृदय ॥ केयेवाग्निभेषिका ॥ इरमनिक्रामतिप
सहेकदाविदिहाकवोपिजर्मनायते ॥ जाम ॥
पात्रज्जटीबन्धम् ततः किम् रामः सावष्टम्भम् ।
तनश्च ॥ नैस्तिस्ममभिरेवराजविजयेयतेभजस्त।
मयः कृतानोरणमालिकोपुनरमेहाविशमारी
प्राप्ते । इहामित्यायिवर्तमानमधनातप्यापविद्याः
भुते । प्रामोस्याहिक्तेवलेनधनुषाकृष्टेनताहित्रो
जाम सरोषम् किमायंकिमार्य ॥ इहामीत्यादि
श्लोकार्थपरित्यागव्ययम् अहोसर्वताः समिष्टमान
दास्यत्यज्ञानवेदसोविदेहदिलीपयोः जलेनामा
कृतिभविष्यन्त्याज्ञतयः भोः भोः समदीपजलप
र्वतवर्तिनोराजनश्चेतयधम् ॥ येनसोविनिहन्ता
मातरमपिहन्तासमधासवेस्वाराभिर्ज्ञापरश्चथेनवि

दधेनिः क्षत्रियामेदिनी । यद्वाणवर्णवर्त्मनाशिवरिणः
क्रोन्वस्यहेसमृत्तादद्याप्यस्थिकाणाः यतनिसुपुनः क
डोमुनिभार्गवः ॥ रामः सरोषपरिक्रम्यन्पानयन्।
क्षान्तिमपिदिशमेराचवदुः शिशुकीजभयविपुर
हरधन्वातवपुरः अहेकारजगत्तनभुजवनब्रम्भनका
लानिस्त्रष्टापीवाहः कथयकतरकीप्रहरन् ॥ जाम
आः पाय ॥ विकर्तनजलकलेक पुनस्तरोतदेवपा
र्वतीदधितकोदण्डलनमुद्रावयसि ॥ अहहृदति
योपिभार्गवस्य कार्त्तवीर्यावनापीनेभुजदण्डमालिष
ते ॥ अहोगरीयात्कालः यदश्चनष्टर्वेष्टावयति य
दहृष्टचरमपिदर्शयति ॥ अपिच ॥ रेराजन्कीद ॥
जानाम्येवयथापितुः यद्विहरहोमार्जुनोमत्कोदण
मनेकराजकवथस्वाध्यायमध्यापितु तनेवास्तिम
वत्स्ययपिममक्रोधोयमोत्सर्गिकस्तत्संप्रत्युपसर्जनं
शुरुधनुर्भयादहेहेतमान् । रामः जामदग्न्य ॥ यद
शुभीभृतावल्हियेपुरातनीकीर्तिपताकानन्विदानीमे
वदृष्टवानेपय्याभिमृष्टम् वत्सलक्षणाधनुः ॥ जाम
रेक्षित्यवदो अनात्तर्त तप्यापमीशभुजपीडनपीतसा
रे प्रागप्यभज्यतभवोक्तानिमित्तमात्मन राजन्यकथ
नताधनमस्तदीयमाकर्षणामेकमिदं गरुडध्वजस्य
आकृष्टेनपुनरसनेवधनुषाकिलास्तानभियुक्तमेतत्
सतेदीक्षितानोचिरसाहोतापरपुरस्साकमत्पवेतिरा
महृष्टेधनरयेयति ॥ रामः ॥ गृहीहोभार्गवसमज्ञा
हानिनीभूमिभियं तदेहिविमर्दतमेष्टेष्टामवनरावः
जाम सरोषपरिक्रामन् भो भोः क्षान्तेनावास्तेणवनेन
साविकर्षमानः भवन् पारणदीवासवसस्वाभिसारः यति
विदधतवासिन्त्रापिषोवेजयिकः अदशरथमरामो
निर्विदेहेन्द्रमवीवलयमिहविथनेरीषणोरेणकेयः

अग-
२८

इति निष्कान्तो भोभोः पोरजनयसाः प्रवर्त्यतोमाहूति
कमानेक्षम प्रमत्ततामयेवेदेहीविवाहोत्सवो नामदस्य
विजयोत्सवेन ॥ कन्याकाविदिहापिकर्मणिपाणाः स्य
दित्यस्यावलसीतापागमयात्तमोमलमवज्येत्तत्राव
लिप्रीदिवम् ऊर्वणेतरहृदयेनचकषेनागयणीयेधनु
सन्ध्यायाद्यारभुभागेवनिष्कदादसोवीकृतः नतः प्र
विपातो रामजामदग्न्योरामः भगवत्तार्गाव ॥ यरेतह
तानांविहितमपिशास्त्रभवतनः प्रकृत्याविप्रेभ्यः पुन
रकृतशस्त्रारबुधवः विरासासीरेणहयितदपिरामेण
पुरोणतेतयोविद्यावीरव्रतमयमपिह्यास्यतुभवान् ॥
जाम विरहस्य ॥ कथमपरादमस्मास्ववत्तेन ॥
यदर्थमस्माभिरसिप्रकीर्तित ॥ सुदस्यहृद्यातवधाम
वेस्ववम् विष्णीणोसर्वमयदमस्तदात्रेविरस्यकेवि
लचिमानमश्रुते ॥ रामः इतिभगवान् जामरा
मस्यविपुलसुत्रमयम् सासिनेवत्त ॥ अप्रप्राप्तिः
एवमुवाचकाताजनयदेवुविप्रचारः तत्कृपुनरसा
त्रेवृत्ति ॥ रामः भगवन् भगवतोयान्यवल्कृष्णव
मयोक्तानिथेयसंविधानोतातजनकारवभवत्प्रति
पालयतः एहि विहरयाद्याद्यमधुपर्कैरुवास्थितम्
इत्याकैषु विदेहासु पुनीहि भगवन्नसन् जाम वत्त ॥
अपरिहार्यमानिच्छे राजन्वयोतिषाणां किंपुनरेवंवि
धवेद्यानसोविताचारमवतिनविलक्षो नपाक्रीति ॥
धर्माकारयज्ञवल्कृमयेन्यावलोकयितुम् आचारस्त
द्वादधिकृतकृत्यः स्यात् किञ्चिज्ज्ञैः नेपथ्याभिम
त्वम् यस्यास्मृतिमयेत्यनेनवर्गमनीयताः नमोभ
गवनेतसोयज्ञवल्क्यायोगिने ॥ नेपथ्ये ॥ गा
यत्रीदृपदादेवीपापानमपहन्ते पुनर्जुपावमान्यास
तामध्यातवृत्तनेपरम् जाम भगवन्नपुत्रयमानोभव

त्रेनद्रुमुत्तरे ॥ तदवमन्यस्वमामराण्य ॥ नेप
थ्ये ॥ शिवास्तेपन्या नोव्रजनिनरहेभोनिनरहा
किमन्यत्तथैषोराणमयाशोमात्पमसिमः त्रिलोके
निमीणास्थितिनिधनवन्धोमधुभिदोभवान्कतिः वपी
भगजलमधिहायरमने ॥ जाम ॥ वत्सगमभद्रग
मः आत्तापय ॥ जामनिवर्तस्वन्नमिदानीकृतको
तुकागारमंगलोपचारः अश्रुजललोकास्मापु
तीकृते ॥ इतिपरिष्पन्निष्कात्रः रामः सोद्देशम्
कथेगनोभगवान् तदहमपितानसमीपेगस्माभि
इतिपरिक्रामन् पुरोदलोकाकथेनानश्रुजनकस्ये
तपदाभिवर्तते ॥ इत्युपसर्पेति ततः प्रविशतो ज
नकदशारथो राजानावन्योन्यपरिव्रज्य ॥ सचरित
मिदमेतिहासिकानोनहरिचरस्यति ॥ यतवेव
त्तः भृगुसुतपरमृदरादि राजमहजविजिह्वामव
कथनेजः ॥ दद्या पुरोदलोकासहस्रम् कथमागतो
मेवत्तो रामभद्रः जन ॥ सत्वे ॥ महाराजदशरथ
॥ पृथ्व ॥ विरात्तात्वेनैजासिजगजपजीवोतनवि
ताविधानासर्वेषामुपरिसवितारं कलकृतम् विने
तावर्णानोभृगुपतिभुजादपनिकपोमहावीरः श्रीमा
नमृतमयमदणोविकरति दद्या निकर्ण ॥ सखेह
म् सखेसीरधनरुवाजधमीधिकारसर्वधरीणः शि
शुरधिवत्तोयम् नदस्तिज्जरसाधर्वहं वर्णाश्रमभा
रमारोप्येकापिनपोवनेदिलीपकृलोचिनेनविधिता
पोवमायुस्यभोद्वामहे ॥ जानसखेदशरथसाश्रुते
हृदयमीहप्रोक्तादेववानुवातयम् रामः उयस्य
अभिवादयतेजनपत्येहिवत्समहर्षमालिङ्गति द
द्या राममालिङ्गयसावेजनकरामभद्रमभिषेकं जाम
दगन्यविजयपीतिरेवचयानवसरः कालहेपुनः

कोहेतः प्रविश्यतस्मात् ॥ इत्यर्थमाकर्षयन्ती
तामथमास्तायाः पत्रिका । राजानोऽसितकैर्मन्योन्
पश्यन्तः रामः सहर्षम् वत्सलह्मण ॥ अपिसपरि
याः कुशलमवायाः कथयन्त्यायामकरा । लक्ष
आर्यं प्रयत्नम् ॥ रामः नूनसस्मात्पुत्रमदोमनस्या
मवायाः पीडयिष्यति ॥ जन ॥ लक्ष्मणहस्तात्
विकोर्हीडावाचयति । महाराजेश्वरपुत्रदेवीकै
कीर्त्यविज्ञाययति । यथा । तनोवरहयसुरीकृत
पूर्वमेवयाद्येविभर्तभरतस्तवराज्य लक्ष्मीम् वर्याणि
निसर्तवतर्देशदण्डकायोसौमित्रिभेधिलसतासहि
तचुरामः ॥ इतिराजानोमुपकृतः रामः रामः शिरसि
पत्रिकाकृत्वा वत्सलह्मण ॥ निजामुस्मदाराधन
सहाध्यायिनीप्रजावतीमादायपुरस्ताद्वेति ॥ ल
क्ष्मणो विज्ञातः रामः ततोमुनाष्टासितम् जन
आष्टास्य ॥ पाणिगृहीतोऽरुणुगवेनदेवः पुराणः
अष्टोविद्ययाव यित्तास्यैकेकयचक्रवर्तीकर्मद
सेतादृष्टामाः किमेतत् ॥ इतिमूर्च्छयति ॥ रामः त
थैवयदाज्ञेनवीजयति ॥ दश आष्टास्यकोप्येव
वोमनसयोरतिहृन्वती । भावोऽज्ञाशानमयचुतमो
मयचु भोऽज्ञादमात्रमिहमेपुनरीहृष्टमोहावत्ताराम
कथयन्तारामकथयन्तारामेविहृतम् ॥ विरस्य
हावत्तेजानकि । निशाचराणामातिथेयीभविने
दण्डायमहे प्रविष्टासीतिवृत्ति ॥ रामः तानो
समाष्टासितम् ॥ १ । जन आष्टासि आकाशेन
द्वयद्वासाधमविकैकेयिमाधु ॥ यदस्याविष्टम्
रायाजहितवत्तायः पश्यरेवानुतिः प्रसारीकृता
विरस्य सद्य यम् ॥ धनकाज्ञोवत्तोदण्डम्
वत्तजैर्कुशलतमाः प्रदेयास्ते वत्ता शिशुराशिदह

तानयवः प्रियेराजानोऽसितकैर्मन्योन्मयपुत्रिभ्य
वाससाविकथयन्तीकेकयजले ॥ कष्टम् ॥ वयमपि
कथमेतन्नयरेषु वृत्तीभविष्यन्तभरतराज्यलक्ष्मी
कर्णधरउमालयत्तेनकैकेयीनयप्रासाम्भानमत्रम
यलोक्तस्यसुविज्ञाताः ॥ रामः । तानजनकयया
सुस्येतातेष्टाणामितथाभवेनेवविधेयमितिनिष्ठा
नः । दश आष्टास्योप्यवत्तारामभद्रपतिपाल
यमामिनिजनकेधायमाणानिष्ठातः ॥ ॥
इतिनर्जरावृत्तेत्यर्थः कः ॥ ॥ जेतनः प्रवि
ष्टानः प्रमणजामवत्तौ ॥ जेतनः तनः १ प्रम
ततोमिधिलायानिकस्य । मन्थराकलेवरमवरीर्य
मार्कतिप्रतिवेक्षितेवसपारीरमधिष्टायगंगायाः
सुगवीरपरेनामागत्यभूतासि ॥ जाम तनः १ प्रम
ततप्रममानपदमेवतसिन्निभोरामलक्ष्मणोविद्ये
सीतेनिसर्वतः पादोमहानभूत जामसहृष्टम् ।
प्रम कावेतौ रामलक्ष्मणावितिकर्णधारयिष्यति
तागृहेनाहसनयुक्तानिवेदितवती ॥ पुत्रीयता
दण्डयेनमनिप्रसादात्प्राप्ताः पुराणापुरुषस्यका
लाष्टतस्त्रः तासामयेगुणमयः पश्यताः मातोवी
रोदुतः पुनरसः सयराजनीया ॥ जाम प्रमणोसा
भक्तम् तनः १ प्रम ततश्चोदकात्रनिवृत्तिवृत्ता
विकल्पवृत्तः समम्यमः ससम्भमोपगतेनगृहेनो
पनीतोनावमधिरुह ॥ नीताभूतेष्टामोलिसन
ममरधनीमात्मनासोत्तरीयसत्तेसौमित्रिभतीर
यमपहृतवान् नानेनादिकायव्यामयात्पुनर्नीभि
शवरपुत्रभिः कौतुकीदृष्टदत्तकृष्णदन्तीयमा
नः क्षामचलमयोधितकृष्टप्रत्यर्थ ॥ तस्मिन्नि
गुलदीनकृतलेखमारयोर्ज्ञेयगृहणहृत्तात्रमन्नरित

अ रा.
प.
३.

वृत्त्यासि ॥ ज्ञास्व अमणोसर्वमेतत्काल्पाणोदके
भविष्यति अम अहेतुनिवाद्यति प्रीतयेतवेवाति
हृम् अतीतेवगणरात्रे सप्रकृतिपौरजनयदाः पि
तः स्वगीथिरोहणवातोभिधायीदासाराधिनित्ती
योगमभद्रमयोध्यामुपनेतेनेवयथावित्कुरम
पगतः ज्ञास्व ॥ सातद्रुम् ततः १ अम ततः सो।
त्सर्वेनस्मिन् आर्यलोके मुकैकेयानामाकल्प
मकीर्तिस्तस्मै निखनताकेनापि ह्यलितस्तानः
ततः प्रतिपह्णारह्णोधरमिति मुनः पुनरनु
न्धीरामेणसपरीरस्पृष्टिकयाप्रत्याहृष्टः कृतन
दापरिग्रहोभरतः शरभंगे प्रथितमस्ययाजकाज
येभशसनेवाधिगीष्यप्रजानामात्युदयिकमवे
दिव्यमाणस्तदेवनदिग्रामे गतः ज्ञास्व सर्वम् ॥
हृत्फलितसस्तदावसायपरिप्रमाभ्याम्। त
तः १ अम ततः पुपाचमशोवमास्थितस्य
ज्ञास्व प्रतिपिदमस्यप्रहणमिनिह्रिज्ञाने।
विभिर्जनस्यामवास्तवैः त्वरद्वयप्रभृति
भिर्विगद्धानामतीर्त्ताः प्राप्तिनः ज्ञास्व विहस
धिष्णुलोः आयानिकेहिकाथैरजेस्योविमुदि
ततः अमविमधवधत्तणातिमहदयेजस्तह।
शोकदीर्घाङ्गीमोक्षदेहिनीयेनक्रियामतिना
स्वभगवताचनस्तस्यमुद्रिधयेनविन्धाचल
चापल्यमभ्युदयस्तज्जातिनावातापिदानवदी
हेदीनिशमेगलकलेनकलशयोनिनासस्या
मणानीप्रविष्टेदाशरयोधराधरनामावाय।
सस्तहसेववेदेहीमुपादवत् ज्ञास्व स्वगतम
देनक्रयानेनाम। प्रकाशम् ततः १ अम ततः
रहोभिचारचरुभाण्डनिवस्तनेयोदेयाविदेहउ

हितविददारकाकः ॥ ऐषीकमसमधिकृत्यतदात
मर्दाणकाणोचकारचरमोरसुगजपुत्रः ज्ञास्व ततः २
अम ततः सुकमेणेतसतीदणादीनुपस्थायमत्ताव
नीव अगस्त्यशासनादसि पञ्चवदो रत्नतः ज्ञा
स्व सहस्रम् तर्हिहस्तपवास्तकम्। किपवत्रेऽ
द्यामृकजनस्थानयः अम आये खल्वयापिप्रोत
व्यं प्रणोधि ॥ ज्ञास्व अवहितोस्मि अम ततः पुका
मकीराममनुप्रविष्यरसेदास्यामीनिसेकल्पितप
तिशेहपतकिनी अयनवा लङ्गणरोषवर्हिः सु
ष्णिगिकर्णनामोष्टमयीमिति सभिराङ्गतिभिः अ
यश्चित्तयोवके ॥ ज्ञास्व ॥ सातकम् अहमफान
नर्थकः सैखतुः अथभगिन्यास्ताहोविज्जनमव
लोक्य ॥ त्वरादिभिः किंप्रतिपुत्रम् अमविहस्य
यशमभद्रेधनधनुषिप्रतिपद्यते ॥ ज्ञास्व सहस्रं
ह्रासम् तर्हिवालिसहायकोपस्थायिनोविशार्थ
प्राप्तमध्यानमुपयत्नः अम अथकिं ज्ञास्व ॥
अमणोप्रवृत्तिमिदानीरामरावणयोर्वेगम् अमहम
नी आयेमन्योत्वरप्रभृतीनामभिधायिधानेके
तलेनैशयनिवात्तमात्मनः पुनरनहरापिप्लवतता
मावमावेदयिष्यत्यभिभवेदपाकन्धरस्य ॥ ज्ञास्व
अमणोत्तचर्यामनर्थकन्दमुत्प्रेत्यप्रमुद्योत्सि ॥
ऐताकेनपुत्राधिकौशिकमत्तादारभजेकेयरोधते
शाश्वतिकेविरोधमधुनातेनेहतातान्धवाः उत्सा
हप्रभुमन्त्राकिभिरलंभसुसुतलोवलीहमः अ
थनवानिकारमपरहृष्टाकयेमस्यने यानेनयो
विरोधसन्धुतलोत्रव्यसनस्थोदाशरयिरसहा
यः सयुवनासहसन्धानमीषकरः स्यात् अ
म सुयं किमिदानीमनुष्ठयमस्तिमयाहेषिष्य

श.रा.
प
१३१

पुत्रोनिषादवक्रवर्तीगुहोलक्षणमित्तम् अनेन
सोपानेनसखाधिरोहोरुपतिरस्माकम् जाम्
सहस्रस्मिन्म प्रमणसत्यमसिस्त्रीवपत्तया
निनीनहस्रसहस्रमुपस्थायनिषादिराजमिति
मणानिष्ठात्रा । जाम् सर्वतोनिद्राय । अयेपुर
राप्रियसहस्रदस्माकंददिगास्यादिष्टाः पुरायन
जजायुरिवदृश्यते तदेनमनपालयासितावत
इरहृष्टागुरुः कदाचिदेपुलंकादीयवतात्रमपु
मलमेत ॥ प्रविष्यजदायुःप्रमेवेयमस्माभिः यज्व
टी । यदसुर्गोदावरीतरेगसकमुक्तामरेसोमलयरिसा
रागाण्यमालिन्योजनस्थानसीमानः । अपिच ॥ दृष्ट
त्रमधुमन्कोकिलवधुनिवधुतोङ्गरागभारप्रसरत्
रागसिकताङ्गासदीभूमयः याः कृष्णदन्तिलेख्यल
व्यकभयानुरेवरेणरत्नारवावाहिभिरलिलमपद
वीनिशकमेणीकुलम् जाम्किञ्चिद्वयस्यक्ततः पु
नरियत्तावेगेनवयस्यः जटाहृष्टाकथंजाम्वाव स
हितमस्तनःसभानयिष्यामिनावद्वत्तम् मयाहिमा
लयावलकलायादार्थसम्प्राप्तिपाद्यादामभिवाच्य
वर्तमानेनमारीचसहचरस्तज्ज्वरविमामरणानीम
भिलक्ष्णोराहसजान । तदतिविषममाशोकमानेव
मोक्षमभभक्षेहृत्तरयति ॥ जाम् स्वगतम् ।
वयमप्येतदेवप्रतिपिज्ञानहे । प्रकाशम् सखितर
स्येतिनिष्ठात्रः । जटापतिक्म्यावलाकावश्यमये
यज्वटी ॥ नीतोङ्गरकनकरिणस्त्रुदनागामभ
हः पञ्चदेनेदुतमवसरत्येषवत्तः कतिष्ठः विभ
तिभ्यविशानिततः पण्णाशालावभित्तहंदि
कृष्णपशुयतिनिजामाकृतिरवेणायम् । अहह
आयपुत्रायुपुत्रेनिकन्दतौजरीमिवरथमारण्य

वेदेहीमेघपायः कृगच्छति । सटोपपरिक्रमन् अरेरा
वण । वट्टीमिहोकोविजकरश्चलस्यहीमलिनानिमाज
वलास्यङ्गरनिहृदिपोभेवभवतः कुलेयोषाकिचतुममि
गणितसोपिगुरुवः पुराणवलाणः कथमिवपुलस्यप्रत्न
यः पुनराकाशेअलीकाणवहासधुमधुसरिचक्रकल्मी
कृत्तिमन्यरेराक्षसोपापादः किमर्थ ॥ जगदिलोभिसी
तावामामिवहृत्तमम अयेविलज्जङ्गुः करादहृष्ट
नेष्यति । आः पापकथमेवमभिदृष्टासि ॥ निम्न भुज
विहृषिमदेनवद्यमन्धमविसृविगयसरसिचोरः कर
माकृष्टमाणाः तज्ज्वरमिविदधातुसामपस्वारकीलिङ्गुटि
लकरजकोटिद्वारकर्मातयायुः निनिष्ठात्रः विस्मया
कः । प्रविष्यलक्ष्मणः अहोजविचारदाहणक्रोथयो
कलज्जागरुनोर्विषमोयेदपाविवत्तः यस्मिन्निक्ते
ष्यतामिधानमप्यस्माकमनपायिकम् नपाहि ॥
तत्ताहृष्टाकहृष्टवज्वनरुवासन्धुयमानोरिरे । ना
वोक्तप्रविलीनवर्णविधुरामार्थसमामोतिमे । तापो
तानतयायुजीवितकथापर्यत्रधुमायितकोथोनीजनि
पीतशोकज्जिमाट्टिस्त्वविज्ञास्यति । नेय्याभिषु
विशतस्तनवार्थमाशीचमयनः हृष्टपत्रामवरवायीकृ
ममभिप्रववमानाविन्धवनवीक्ष्यपः प्रविष्यरामः आ
काशोलक्ष्येवट्टाकुलेवाशोर्धवाभुजसमुदयेवानसिवा
वधुवत्रप्राज्वस्तामिवभवितागोनचमे । अहोदिशोह
स्तेकथमनिधिगदधुनखलपुवीराणापम्यादशवदन
येनासिवालितः विषयपसविदमिनेहोपोलस्य ॥
सिद्धश्रीवयस्यरायस्मिनेरेभिः प्रपौवस्यनेहृतेरशु
पुलस्यवर्तमभितः सौरेषुदेवविषु । विषमतिरमे
गतानमयितेजवीरलज्जाभरम्भानश्रीस्तचनसंवीभ
गवतोधानः कथंवर्तने ॥ तलमनुधाय । हाथियेविरे

अ. गी.
१५

हगजपुत्रीतिसेवराणादयति । लक्ष्म्यपस्यप्रार्थकोय
मभिषेगोयोनामभवाहृजानप्यास्यदीकरोति ॥ पउत्ति
सनेदेवाहृरुणोदाहृणारपि । सेवमयतिवहृगाथेयैहिम
हृतामनः ॥ रामःदीर्घनिःपास्य । सहजथेयवैवदहने
योहादिमुच्युरुषमुनियविनाः ॥ इहनुकिंकरवेयदपु
त्रयाकिमपिमामवजित्यविरमते ॥ लक्ष्म्यपुगेवलोका
आर्या यमप्रेताननदायुषोदीरलोकसायनुसिहृतेनसा
एषामत्रिवेश ॥ ययय भगोयेकयमसिगवणारयास्तनवः
ऊरुकायस्किमिगभंगुरनखोदित्वदहृन्यनः ॥ रामः
सकृत्तमम् हासीरथजगजपुत्रिसनदाहृस्ययाथन्यया
पत्नीकोदशकुण्डकुञ्जरस्तञ्जाननः ॥ निलक्ष्मणमवसु
भध्मानेनादयति लक्ष्मस्तगनेमहादोषाः खल्यमनिप
सत्यमानोमानसः शोकाव्योविकारः इदमनः प्रसार
यामि । प्रकाशाम् आर्ययया ॥ वित्पगिरिराजकन्या
त्रः पुरणनक्षरेगुमालिन्यः देवस्तनीभिरद्विस्तोयेति
पुरानिकोदधने ॥ रामः ३३कीत्यचलुषी । दीर्घमसंव
निः प्रारवत्तदपानीयमेनम् ऊरुदवनविषायजाप्र
दमोत्तहृत्तनयामिकविधमारमनेमदकलकरिकर्षात
न्यमैतरमदुस्तनोरमास्तदित्यः इतिपरिज्ञामनः लक्ष
आय शुभमितीगिरिर्माल्यवान् इहमसिधविषाणायस्त
पाषाणपीठसवलनसुलभमेहिहृमिणीभृणहृन्याः ऊ
हारविहरमाणौष वल्लुकाहिक्काचयवकिनेकिरात
वस्तुवास्वावनात्तामः चिरं हृहासकृत्तणसम् । प्रतिप
दिसुरंभूयानर्षाणारुतंययामिलितमलिभिस्तंभु
न्यत्रेकदमविभूतयः अभिनववनयुद्धोरस्कः प्रवर्धतिमा
त्यजान्तिषाथरवधुगर्भाधानयिकणीरयः लक्ष्मथारय
मोनशक्रोमिस्तमयितुमात्मनम् ॥ इयमविरलश्यासा
मुष्यन्तासीभिजरस्तना तनवयवेः घातस्तसेसयेतिवि

मस्ततिमभिनीय ॥ सविनक्तम् सदिष्टमस्तप्रियस्तद
दालेकेष्टरेण ॥ प्रस्तुत्तमकात्ररक्तमारभक्तिर्दोभीगिनेयोज
नकेनमृजः मनुष्यमामत्रसुनोनियोगीसाहाननसिहृतिद
एकयमनोवास्माकेतवविहारिमुदजनिचरेपुपदसुरीह
तिमानिष्टमानोभवतिः प्रतिकर्तव्यावितिनक्तिमवेवतीति
महावीरः ॥ लक्ष्मकिञ्चिदुपस्यइतआवाम् । इतोभ
वान् । वाली ॥ भोः कादीनोयुवाव लक्ष्म महाभंगय
दोदक्षियावावाम् वालीआयुक्तम् आकारविषोषागम
यतिज्ञानिविषोषानम् तद्विषोवेद्वहि लक्ष्म नवक्रमेव
चवावितिवाली साभस्ययेवपुरयिविहृणोतिक्षतको
विषोषीरयुषुयदभिधत्तेगजवावित्यवीर्त्तमम् परिकल
यितुमिष्टेनामसंस्कारिकेवामहृत्कयमप्रत्यप्रत्ययानि
ष्टिनोमि ॥ लक्ष्म सथेयैसममम् आर्वोतोरामलक्ष्म
णो वालीसविमर्षमात्मगतम् कथंतावेवसर्वनामये
नप्रसिद्धावित्याह ॥ नक्तिमनयोरत्यन्तरः पिनाकथन्वो
दमयितासोपिगामभजः स्यात् भवत्तनेतावत् प्रकाशम्
एकोवेषपरिग्रहः परिकरस्ताधारणः कर्मणमाहृत्पो
मधुरत्वमेवसहृणोत्लेवगमीरतातदुष्टविरसत्कोमि
कनरोवागमभजः पुनः सर्वदत्तवधवतौभृगुयतिर्येना
वकीणीकृतः लक्ष्म सविनयमिव आर्य साक्रन्दन ल
क्ष्मणस्तवदहम् वालीप्रयमप्यपरोदाधारयिः कोषिका
त्रेवासीरामः लक्ष्म प्रयुक्तिम् वालीसहृषोलासम् कि
ञ्चिज्जुष्टेभीभोगमभजुष्टवेवर्पमात्रवसितजगनोभा
वस्थादाहृत्तत्त्वज्ञानिस्तमसिपाणिगिरामयनः स्वभ
तम् कदोष्मसेदस्यः यामितदशमलसेदकाहृविकारो
वीरप्रादोभजस्तोपरिवरुविरंचदधीनन्दताचरामः हृहास
सहृषम् सपयमहावाहूः संक्रन्दनन्दनः येनदीरगागता

अ रा.
३५

योकिक्षिन्नायामियेमही ॥ रावणाभिभवज्ञानायायजेहाम
मभ्रुते । इतिकामतिलक्षमहाभागशायंशतोभवान् वाली
उपहृत्यमहाभागरामभद्र । सरासराणामसुभिदीयतोस
भिकोत्तनिः अयमेनारदस्तुष्टोयेनासिभुजगोचरः । रामः
हावीरकिमुच्यते ॥ सुधीभिर्विज्ञोसिममदोएजनाम् देवस
हामस्तद्विषयसदितस्यवृष्टेणिवन्धयेलाधारालेवैरप्रस
मरसमोहजमरीजविज्ञेजः योविज्ञोत्तानवाणायणनिव
हनिभेनिभेराभेगुरभूमीमश्चिद्विरेगैरुदवहननवारवद
दाणोसहस्रम् । अयिच वन्दीकृत्यजगदिनिजरभुजस्तमो
हजस्तज्वरेरदोराजमपिहयाविदधतासन्ध्यामसधिवन
म् ॥ प्रत्यदीकृतकार्त्तवीर्यचरिताङ्गपरैरौसमंरवीभि
महिषीभिरमुनिधयोविष्टेपिविस्मापिताः ॥ वालीवि
हस्यविरायराविज्वरवीरचक्रसारेकवैतनिकयपयनस
त्वात् स्वधामयमीशमिमांश्चवाचेनप्रावृणस्त्वयिमा
नसेमे ॥ कित । येनास्त्रियममलपार्थिवकुलप्राणात्र
कैकार्त्तके । रामस्तमनिलमिनेभृगुभवापुत्तगसिद्धे
चम् । जपुर्वीरचिरस्यधामभवनस्तद्वर्धवस्त्वयौहम
त्सवणोहोममिमोहाहवहर्त्तम्यतः ॥ रामः सल्लि
तम् नन्वीतदीधिमोवीकैयुहसर्वसददिणाम् संजगत्प
वनेरदोलङ्गीकृत्यरूपम् । मन्त्राभागेपिषासुमाद
त्ताम् ॥ वाली ॥ साधुभोमहाहृत्तियययाधमेमभिददासि
। किं पुनः नयोहिमोमिकयसदोषतोयदोमजातिप्रति
त्रयमायुधम् । अयस्वीपीभिः कययोनसाहिणसलाशु
महिषान्वासुसन्निनः ॥ लक्ष्मणाय साधुज्ञेराभाषे
न ॥ नितोयनस्तोगदासैवनेरस्त्रीजनिः रामः विहस्य
धवरास्यलयजहृह ॥ सर्वोच्चप्रसरेणरावणिरसायह
र्यदोभागिनेचक्रैरगतमयापयनिभुजस्थामानमाव

वर्णताम् सुरभिजज्ञतावाप्ययेनेहयोगनतिस्मृति नयिर
मन्यायेकोभावाच्चिरेणविषयने ॥ इतिलक्ष्मणेनधार्यमानेनि
मीलितादायव । हेयियेदाउकारणविकारसव्रसचारिणी
निपुनः सहायने ॥ लक्ष्मणविदमानगनम् केनपुनरेवरा
सौरसात्रेणानिरस्त्रियने ॥ नैयथ्ये ॥ आः पायदनुकवन्ध
हनकोयेनभविमि ॥ रामः आकार्यससम्भ्रमम् वत्तजरा
मनादनकवन्धकेनसहकलहायमानेययसस्तेगुह
वञ्चयने ॥ वज्रकुलानिरन्ध्रसिन्धुनिनमाययसेनि
लक्ष्मणोनिष्कृजः । रामः पाशलोचलोकासकृत्प्राप्तम् ।
देविदामघीलयागल्लसिन्धुजनन्निनिःशयेनेवेविस्मयम
मवेदिनीनिपुत्तनिष्कृजलेवा ॥ इहहिसवपुषितखल
दासेनकृत्ताभवत्पाकृतमितिचतुराणोदशोपिष्टोसखिना
म् । तिरहसिमयाजेभीषिनयाः स्तराभिस्मरणमिलम
द्राभंगसर्वसहायाः इतिथेयमवष्टभ्यलक्ष्मणहृतात्रद
नवेतास्तथेवास्ते ॥ ननः प्रविशतिलक्ष्मणोगुहम् ॥
गुहः जयत्र ५ देवः ॥ विनेताहृष्टानामयमभयजगदि
विवदोक्तिसः काकुत्स्थोजयतिजगदासुर्यचरितः य
दस्येपापानेरजनिचरजन्मपरममेविजित्यसालोकानवि
कलपानिचतदनः ॥ रामः साधुवृत्तमदेवयानः पन्थानः
प्रियालस्य ॥ वत्तगुह वियनिवर्त्तमानः काश्चिदबल
इवलक्षितः किमसौदन्वानानेनोबुधप्रहरीकृतः गुह
देवज्जनिभेनामदेयेनैतिविषेकपीष्टरः ॥ तस्य
कैकालकटोयेजमारेणविलोहितः ॥ तन्निमित्तजन्मा
सम्प्रतिपुनवलिनोमहानभियोगः सस्मायनेलक्ष्म
ननः किम् रामावत्तमामवम माननीयः स्वल्पोपरा
णवीरोमहेत्सुतः ॥ गृहेप्रति । कुतः पुनरागच्छेन्नैव
त्स्ययोन्नवाहसंगः संहनः गुहः द्योमयानेनसत्वरम्
निकामनिरावतोघोलादेवाः ॥ रामः साधोकम् रामः किं

अ मा-
य-
१३३

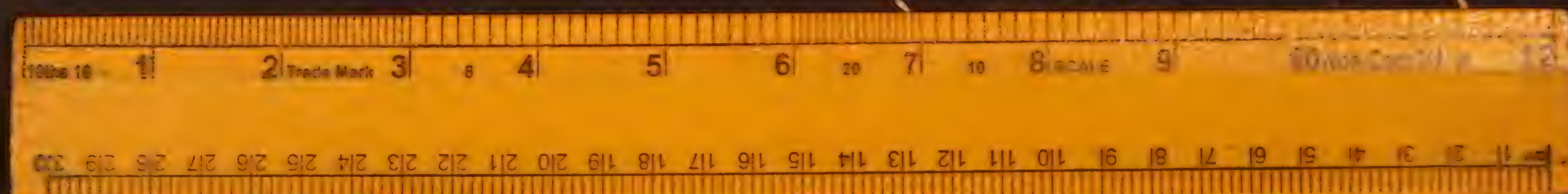
स्यात् गुहः पतञ्जरीयस्य भूय नमानग्रहीन् नदेतेदेव
गुणानुसंगिणा कुमारसुग्रीवेण सभाजयिनमुपस्थितवतो
मेहसेदेवस्य प्राभनेह नमिति मस्याप्ययति । रामः गृही
त्वा हृदये निधाय ससम् हादे विविदेह न निनिकषम्
तरीययोवासिदृष्टुहे शनिमीलितोत्तममामवलम्बे
लक्ष्म निश्वस्य सखिनिष्ठादराजकपाले सुग्रीवस्य ॥ ३३
गुहः अयद्वयवार्ता मनयुज्जाने ॥ रामः सगतम् जान
नेवदृष्टाननोपहरतेनः प्रयसी मस्तिवा चन्द्रा पीडयथा
सितुमदिशि रोदासस्ववैतवान् अन्तापोराजनी चरस्यन्
पुनः कालाटवीकने नाद्विवागे मम चन्द्रा सहनकत्त
गायमथाहृतः लक्ष्म आर्थः । कथमस्मासुवनाकसोपि।
सो ज्ञानमनुधत्ते ॥ रामः किमव्यते । सुग्रीवः सनाभिरु
कम् अस्य हि । सभगवानेह कस्य च राजवंशस्य प्रसवि
तासविना । हृदयस्य चोत्तरीये हृदयवत्तगुहस्य हयामि
सुग्रीवहन्मतोर्दशनाय उदयस्य कगामिने मारी मादेश
य ॥ गुहः सहर्षमात्मगतम् कथमसि सदेव जामवतो
मत्तशक्तिः प्रह्लादाय जतः माते गयमवर्त्तमायति ॥
सर्वपरिक्षामति गुहः देवस्य विदधति मदमहोत्त
नावपनीपप्रहसनसहचरानित्यन्त्यममृतः कलपु
लविनजम्बुजम्बुजजलोपोतप्रियशवरपुरन्धीवन्ध
वो विन्ध्यलोकाः ॥ रामः सर्वतो निरूप्य सखिदेव समन्ता
जन्मीलहृतसहरीलेगनकलालचुप्रे हृत्पमानिलविद
लदेलासुरभयः अविद्यावेदे हीयानलिपिकरीणो ममधि
याममीहलासमं विपिनविनिवेशाविदधते । लक्ष्म आ
र्थ इतत्तावन् भयभयमेयो विरहमिरहंकारहृदिणी म
द्वालोकोन्मीलहृत्केरुगुणसहचरीम् विलोको
मर्कती मलमलामे निशोकाणि हितः शारयास्तुन्धाना
हृदयमपराज नतपारः ॥ रामः तासम् हादेविमारीचम

गयाव्ययेमयि प्रामेचरावणे आसामिवक्त्रं गीनोतवोत्त
पयामि चक्षुः ॥ लक्ष्म स्वगतम् कः पुनरुयापोयेन
विनोद्यते हृदयमयस्य नेपथ्ये भो भवानो कसाः क
थयन्भवतः केनास्मत्कीर्तिकामिनी चेकमाप्ये
तोयविवन्ति नोदनुमराजकं कालकदः गुहः दृष्ट्वा
समयसम्भमम् देवपश्य २ कनकमयसत्तसपत्न
पुण्डरीकरघिनवैकल्यकप्रभामण्डलेन जन्तुभिः
वृद्धभुजासूलसङ्गोर्भूलितहै राजमसरावतीतन
वने व्यतिकरजन्मना रोषरागापि शो गीतनयादथा
नः स्वर्गपुंगवो यमिन एवामिबर्त्तमे ॥ योलस्या
वयवोचसंकद । वीराययसैहृदिः नित्यालोकन
कोत्तकव्यसनिनीः शोके सहस्रहृष्टाः पिण्डीकृत्य
दलल्ललेन कलकाम्भोजस्रजदत्तवान् क्षणवदे
वस्य वीरसेवाद गीष्टीयस्य स्मृकवार्ता मजरयनि
नदयतो गत्वा दिष्ट्यावर्धयामि सूर्यतनयम् रामः
एवमस्तगुहः बाबिके पुनरेतावत् कुमारसुग्रीवस्य
यान्मिद्वयरीयात्ररितं देवस्य दास्यमिच्छामीति
रामः अपवाय । लक्ष्मण एवमाह गुहसेवयस्यः
किं च ॥ मञ्जोत्साहशक्तिसम्पन्नानामपि प्रभुशक्तिः
मयेतत्रे मिद्वयाः उदहवालिस्थाने सुग्रीवमादि
ष्टपत्तकशदृष्टाभ्यामसमप्रशक्तिर्वैराग्यमिच्छामि
लक्ष्म ॥ यद्येवमयुज्यमानमिदुस्तु मयेत्तु सुग्रीवे
गाययो ह्यमानेन सान्धिरितेव कोये खल्वप्यम् । रामः
सस्मिन्म साधे वेदवीधिविन्तु शृण्वन्पोलस्यकार
भिन्नभुजवल्लोप्यायमाणः कपीन्दोनायेन सान्धो
तकुचिदपि विविधोनेयसाहायकामः सोहंसुग्रीवमे
नहलनहृदयमेमितुमिच्छामि पञ्चात्पारसेणाय ९
अवयवशायिलपुचं शक्रमारथयावः ॥ लक्ष्म सा

अ रा
३५

जदधिनीवृद्धिर्यस्य ॥ किंच । विभूतशायेनदवनापि
देवभूयानिभवलमितेनसन्धिप्रमार्थस्य ॥ यथा
निखादयनेवंचसिदेवेना यथानव्यमिति । रामः ३३
विप्रतिज्ञमहंति । लक्ष्मिगुह्येप्रति वयस्येवमस्मि
रास्यीवोवक्तव्यः ॥ पितायेरतोधास्तवनरणिारसाङ्ग
लगुर्मनवेमात्रेयस्तदपिमुनमित्वमसिनः अथापि
मनेयेशिषिलयसिकायेयनरलाः शरासोमेवालि ।
हानजसलोलाः प्रनिभुवः ॥ रामः विहस्य वक्तुं
हृदयवत्तपोलरुगनेममर्षेणधुयमानोयथा क
याविहासोमितिभिदधाननाम । सतनसमिधमा
नजानकीविहृदेष्टानरेणरामचेनसायुनरगिसावि
कमीवसुग्रीवोमित्वमभ्युयगनः ॥ गुहः सहर्षम् यम
नृगृहीतोविक्रनयः सपरिहासस्तिनम् सुग्रीवेयदि
यक्षपातमधुरेरेवदृष्टीयेमनः किंनलेनविदोकोन
भगवानमोनिनीवलभः नवोनात्सजराज्यलामभ
होत्रनेनयसोजतापूर्वासादधिकेनजस्तह नरोलोके
सुवर्णिचने ॥ लक्ष्मविहस्य ॥ कथयन्जनननोराज्य
मगीकारितावयवस्थेन । रामः सस्मितम् वक्तुंगुह
नावयकाशमेवप्रति सुखनेद्दयम् गुहः सप्रप्यलि
तम् स्वामित् इयमेवमहंनोयोली ॥ सतोमनासिकहै
वप्रवृत्ताः कृतवर्तनि । कस्यप्रतिष्ठाणोनिस्तकमतेभ्य
प्रियेरविः नेपथ्ये । भोभोवनोक्तः कथयन्नुभवतः ३
नृभिकरेकविदोयसन्मायमानगभीरावमुत्तमिर्भरो
गाकेनास्ताकमियंचिरस्यभुजकाण्डकाण्डतिरपनेष्टते
गुहः स्वगतम् अयेदगीमयाविलादोभ्यानिन्यसमर्ष
णः नाम वक्ष्यामिदीप्रः प्रामोद्योमुच्येष्टरः ३३
हमपिदीरयाजदधीनसावमनुभवामि ॥ प्रविश्यवाली
परीवलोच्य । प्रसन्नोऽज्जलाललीकावेनो । निशुतमे
नाभ्यामेवदानवनाथकेवालोहोपेनिमित्तनेभवितव्य

तन्म कलागतजुदीरतोमयतोवीरतयागवणेनत्वेसम
होविषाल्पकरणीतागतिस्तुत्रता सोपिस्वामयनेवदेवना
रहीकृतोसि ॥ वालीसरोवेषाः काजस्य ॥ असाहोन्मत्तक
लेकसमभुजगुर्नियमंगप्रमेगकोशलोकेन्दनविभवनवि
जयाप्यातिसर्वस्वमाय । यः कश्चिद्विक्रमोयमलसुकलि
वुरिदात्तसाधारणहादत्रमर्दीयमानोविजिनभृशुपति
हामनिहाङ्गनोति ॥ तदेहिविमन्दतमोभूमिमव ॥ वति
मिक्तातो । गुहः स्वगतम् दिष्टाफलितमस्तार्कमनोरये
न ॥ लक्ष्मनेयथाभिस्तमवलोच्य ॥ इदमन्यतोवानर
हयमार्यस्यपार्श्विगाहमिवससम्भमावायमेवानवर्तते
तदहमपिधनुरारोययामि ॥ गुहाहृष्टासहर्षम् कुमा
रालमावगेन । नन्वयेसुग्रीवोरामगुणानुरागेणवालिम
त्सरेणहिगुणितोत्साहः । समरसीमानमवतरति ॥ ल
क्ष्म दिष्टा ॥ सयसवेकननिः अथायरः कः गुहः अयम
पिकिष्किन्देशरस्तन्वावारेकवीरः प्रभञ्जनस्यपारसैणोय
पुत्रोहृत्रमान लक्ष्मसहर्षम् कथमयममावाजनेयः ॥
अयेहि ॥ वलिणायपरिदुष्टसवीर्यज्ञानयजितः अयेरपि
भववीरः कीर्यमाणमुयेत्तते ॥ नियतमनेनस्वचर्ययास
दृशाल्पमदुरिचते ॥ इदेववर्तमानमेकतेलाइहानमा
र्यस्यजयलक्ष्मीपरिगृह्योनकेयशसिवयमयेवासुग्री
वोवानकेविदेशेनाधिकारिणः गुहः ससम्भमम् कुमा
रपुत्र ॥ २ सप्ततालानयेभिन्वावालिप्रहरणीकृतान्
हहाचवालिनैवाणोरामत्करणीरमागतः ॥ अहह ॥ प्र
प्राणोत्ससंकनकपुष्करकाण्डमालासवेणाराशययेवि
हितातिथेयः दिककुलसहहयशस्तरिदादिशोलः शोते
सवीरशायनेकपिचक्रवर्ती ॥ लक्ष्मसखेदम् हृदेवसं
कन्दनकनुपुनरीहृशेमहावीरप्रकाण्डमात्मजसहस्रेणा
पिलोचनेरवलोकयसि ॥ नेपथ्ये ॥ उद्भिधुनिः मंगलगी

अ रा.
प-
३३

तेव ॥ गुहः सहस्रं कथमाचार्यजाम्बवदभिमन्त्रितैः शा
नकुम्भकलशोत्रीलः कुमारसुग्रीवमभिसञ्चति ॥ स्वयेया
स्यदेवोदाधारयिः कात्रस्वरपुणरीकमालायाकावमलेक
रोति ॥ लक्ष्म प्रियं नः नेयये ॥ भोभोवानरास्त्वहं
लंगुलधुययनयः सर्वनेषवोमहाराजसुग्रीवः समाज्ञप
यतिसज्जयन्भवन्नः सर्वाण्योवराज्योपकरणानि ॥ अथ
महेसीतादेव्याः प्रहानिमन्त्रेणुप्रहित्यहन्मन्त्रमोर्धुमोर्धु
मोहर्तिकेगयेकुमारमंगदमभिषेदामाति लक्ष्म तन्मव
स्त्रोयस्माकंसर्वथाहृदयगमः किंनवालीविलीनोयंयथ
विष्यतिवासवम् अत्ररितेषुष्यस्यनन्नरं ॥ जय १ जगत्
पतेरामभद्र ॥ लक्ष्म्यावातिनिवहेणप्रहामितहेराम्यचैर
ग्यया ॥ किस्मिन्दायननेकदेवतमयंतागयनिदीप्यते ॥
नमारेयुवराजमेगदमपिपुत्तानिहृषीदभूदस्वाम्भः प्रव
तोचमोक्तिकमयोगुलः सहस्रेवणः ॥ लक्ष्म ॥ प्रिया
त्यियतरेनः वयस्यनदेहावासपिमहोत्सवसेविभागिनो
भवामः ॥ ॥ इतिनिष्ठात्रो ॥ ॥ इत्यनन्तराचवेपथ्वमे
कः ॥ ॥ जेततः प्रविशतिमाल्यवान् सर्वतोवलोका
सत्वेदम् अहहकहम् दग्धः प्ररीम पावकपरिचययि
एजस्यलेमवेष्टमारुः दणमत्युल्लयमानेहनमनिलेकाप
रोहेषः अपिच निजकिरणोचप्रमथितत्रिमोन्नतकर्म
द्वयभेदेषुमुनिभवेनेषुक्रयानुजलाः फलतोनुमीयते।
विमृष्य ॥ अहोजत्रिवारताभविनयनायः ॥ दोस्मन्ने
हवपावदत्रिभुवनश्रीगर्वसर्वकषः कैलासोत्तराप्र
चलचरितोवीरः कुवेरावजः यत्रायेस्ययमस्तिमेशम्
सरावन्पापिवन्पापुरी नेतामत्कटकेनकामपिदं
धिदेवमावप्रकम् ॥ नकिचिदेनहान्नयेनरावण
स्य ॥ सत्वेदमाकाशस्यआः पापयोलक्ष्म ॥ विद्यासु
तर्दपाचतर्षुनिज्ञानेनपुसम्पाद्यजसिंयतवतीरबलौक

वेदाः नाभ्योयराणिनियतेदशनेसखानिस्वम्प्राणपुरकोन
कथेजोसि ॥ दणवस्थिता ॥ कथमेवमेविधीते नेनः ॥
तम् खरादीनवधीशमोवन्समहोचमानतिः स्वयेनिष्ठाया
सासदपास्यसुविभीषणम् अलेवाजविहितमनोतमुपाल
भ्य ॥ सिन्धोसदीचितीरेनिवेशितस्कन्दावरोदाधारयिः कि
मारम्भइतिकथेनप्रतीमः पुरोदुम्भा ॥ कथंरात्र चरितानि
चरितप्रहितयोः शुक्रसारणयोः सारणः प्रविष्यसारण
जयन् २ कनिष्ठमातामहः माल्यप्रभिनन् ॥ समीयतय
वेष्टपच ॥ वन्तसारणकश्चिदस्यनेवयदेनच्युवकटका
दगनोसि ॥ सार ॥ अथकिम् माल्यउद्ययानुभावमुभि
धीयनाम् सार ॥ सारसज्ज्वेवतोकासामस्तर्मुवेनेवश
तथाः प्रतीतेमानामहेनाधुनानुसेनग्रथनायमिषिलेषु
सेनिकेषु ॥ वानरसृतिथरीषिबहाराजविभीषणोनेत्य
वोक्तोसुभयमार्यविरप्रवासेनमहाराजेन्वलीकप्रवादो
मामनुवभाति ॥ माल्य ॥ साकृजम् किमभिषिक्तः कनि
ष्ठवन्तोरासवेण ॥ सार अथकिं माल्य ॥ दणमिवस्त
कः स्थितानिः अथ ॥ वन्तानिः पांकमभिधेहि ॥ सार
कुमारविभीषणो नसत्तासेयस्यचाहेरामस्पदक्षितः मा
ल्यसानेकमततः १ सार ॥ ततमुगचवेणानिजसविव
निविशेषसयगह्यपुरस्कन्धप्रहितोस्मि माल्यसह
र्षम् किमुच्यते ॥ यावद्भवभावीहिगुणोविजगीयणा
मुदात्तताविषोषेणपुनरयंरामभद्रः किच ॥ अभेदे
नोयास्तेकुमुदमदरेवास्थितवतोविपद्वादमोजाज
यगतवतोवामधुसिंहः अथर्याप्रः कोपिसपरपरिच
यीपरिचयप्रवन्धस्ताधुनामयमनभिसन्धानमधुरः
अथशुकः किमासीत् सार अहमपिनजानामिमाल्यति
मृष्य वन्त विभीषणस्यरामोस्त्रेषेणसकृल्येयसनमि
तित्प्रदुग्धास्मि ॥ सार आह ॥ तथाधमहनिगार्थसज्ज

अ. रा.
प.
३३

नक्तमारः कथं ज्ञायं भवतु मन्त्रप्रतिपदवती संज्ञतः
माल्य वत्स ॥ दशग्रीवसंस्तुतिस्तस्य ॥ अथ तदेव ॥ सा
रथ्य ॥ यदि श्रवणा होस्मिन् रावेदय ॥ माल्य वत्स ॥
केसरिकलत्रसंभवेन प्रभञ्जस्तुता विलगिता मणिक
वनिकामवलोक्य ॥ राजतवायै विभीषणमवोचत् वत्स
समनुष्यो न ह्यवावृष्टमे न जरात्माना कपिकीद केन कथं
विजृम्भितमिति ॥ सारतनः १ माल्यननसुविभीषणः १
णम्यवाजिज्ञयत् ज्ञातिमानयमानधीमभिसुखो हृष्टस्तथा
हीययास्तत्वावालिभुजो वसाम्युतमवज्जते चनेवानरात्
तत्तोलस्तमहागिहो विणमहे प्रमेन दन्यर्थे सीता
मर्त्यमुज्ज्वलकनलिहः काराकुटु मीकृतान् अहह वा
लिभुजाविति बुवता मातामहेन स्मारितोऽस्मि ॥ अथ ॥
किमाचक्षते तदिति धरणिः प्रेणिनिकथैः प्रकोष्ठे नृ
रोम्णाः कपिभटभुजसुभानिवहान् समेरोन्नात्स र्या
नतिचिरसकम्भुभिः शिरोभिर्विन्ध्याय दूरमपिन सोढे
परिहृष्टः साशोकम् नतः २ माल्यननसुविभीषणः १
सेमज्जनागदसराजेन तथा चेष्टितम् यथावियद्वा
मप्याश्रितः ॥ सार सखेदम् आकाशे हादेव पुलस्त
नन्दनकथं भवते वैधर्म्यं दृष्टान्नानमानतो मूलमे
दनिमित्तो विवर्तयिष्यति लोकः ॥ माभ्यर्ष्यते च ॥ अरि
ष्वर्ग्यवायमस्यास्ताऽपदानिषट् नेषामेकमपि
क्षिप्तं विज्जयधर्मराशियम् मन्त्रिणं प्रतिगच्छेत्तय
त्सत्यवानरवत्पथिनी वृद्धा मयलक्ष्मणे के विभीषण
पव ॥ यद्यस्माकं कुलननुः शिष्यते ॥ माल्यविद्युस्य
वत्सहयोरधिकदकयोस्तत्त्वज्ञोऽसि किमिदानीमुचि
तम् मार नन्वेवेव दीमिगजमुत्रांगदो सौ गालो नवबुद्धि
राममिदयात्रं यद्यदाधीयते ननु दातुं सयति ॥ माल्य
नतः सार ननसुविन्दैरिणोरामसुग्रीवौ व्यापायति किं

न्यायोचतमभवत्तमभिषिष्यवालि सौरस्यात्मानमन्त्रा
मिच्छामऽति युद्धप्रणिधिमुत्वेन दशकन्धरादेशामभि
धाय स्वग्रीवशिविरादयदाहूते ॥ नस्मिन्नयक्रान्ते च सग
हमहिभयो यजायजर्जरमवेत्तमाणो वानरयतिः शिपि
लितरामप्रयोजनः स्यात् माल्यसस्मिन् वत्ससाधु
समर्थयसे किं पुनः स्वयमंगदो गर्भत्रयोभिनवयो वनो
ज्जलयेव राज्यसखे पलालितोऽरयवाह एव ये चास्यमा
तापितवान्धास्तेयिसुग्रीवसमन्वितः कथमेनमुनि
मानमनुजानी युः सार यथाहृष्टमार्थेण किंच काले
पीदाहूनीति प्रयोगः तथा तस्यै त्साहै कपिभिस्तेन
कर्मणि प्रवृत्तम् यथेतावता कालेन मन्त्रीणामहाराणे
रामः स्ववेलघोलोपयकामरणास्ते ॥ माल्यसविम
र्षा दुतम् अहह ॥ असौ मनुष्यमात्रेण लोचि तो यदि
सागरः प्रतापो दशकण्डस्य भुवनैरपिलेज्जितः ॥ स
खेदे च पौलस्त्यस्य सगरसरेन्द्रा शिरसो निर्माल्यमैज्जित
ये कुर्वणोरुपेगवेन चरिते सेतो निधातुमसाम् अथो
क्तदयति सहस्रविधुते गजीवमिहोरविः प्रत्यावृत्तस
स्य चामरभुजो पीन्दोः सदन्ने कलाः ॥ विस्मयवत्तसा
रावालि वधविशुद्धपासेरनेकवानरनायकेन साहज
यकृतेन सत्यासुग्रीवेण महायत्नस्य हन्तुमश्रुतितासा
दीयहृत्तेरयमेव सुविहितमभियास्यत्कर्मणस्तस्याभि
योगसमयः सार अथ अयमात्मद्वयप्रकृतिस्य त्तो
नयम्यधिष्ठाने विजिगीषुरिति प्रथमोदाहरणोदधार
यिः माल्य सस्मेनादयिहा ॥ यत्तस्मिन्निहने पिता
लिनितयच्छद्रास्ते वासाहे तद्युक्ते भजयो ननाद
निवलेर्जस्य जत्रिग्रहम् मन्त्रेणापि जगदिलक्षणगु
णः ग्रामेण रामेण नृहे गच्छति शान्ते हि नाम कियतीती
लीयमर्णो निधिः ॥ दीर्घमस्मि च निःश्वस्य ॥ स्मरता

अरा-
स-
उम

मभिनीय आकाशेन धीनिवृत्ति लीलहानरमनारस्येमे
वैरहभिः कन्दनीकमणाः पयोदशमुखीवत्स्यस्यस्य
नो ॥ वत्सेकैकसि विष्टवीरजननीसीमन्मन्त्रामणि
माताहृगभवतीकण्ठगुणवतः पुत्रस्य किञ्चिदाणि साभा
तम् प्रतिहनममंगलम् अनर्थशकीनिवन्धुदयानि
भवन्ति । किञ्च आर्य ॥ भुजनिवह विहंगिकावलम्बिनि
विरुगणोच्चुतोपिराज्यभारः स्वयमपिदशकन्धरेध
रीणोसुलनियदिस्वतन्नेतदास्यत्रयम् माल्य ॥ अमु
णिस्तम्भयव विज्ञापयहत्वमिवस्वभावेननावदात्ता
नमहृवृत्तिमि । महामनेर्विष्ट मसमपोभिन्निधाय ।
वीज्यदिनः कुलस्यात् प्रविष्टायजा होषेणसम्भ्रात
शुकः ॥ १ प्रहस्तधृम्माहमहोदगदीन्यापाद्यसेनाधि
पतीनमात्माव सण्मुलकासुयस्यमानः शाखाभगे
काणीवमातनोति ॥ माल्यसुविष्टादम् । पुरस्तादैवेदं
दृष्टमस्माभिः देवाकालवदहितस्यापि प्रमेयग्रामस्य
सम्भवीनमादधीतलं हि स्थिविरवुद्धिः विमृशका
द्योसाधुरामभद्रसाधु ॥ विजगीष्मोरदीर्घसूत्रताका ।
यसिद्धैरवर्षेभावः सार सखे शुक अथकिं विधान
यान्धानाधिनाथः शुकः सखेदस्मितम् सखेकिंनस्य
विधानम् सुतादाशरीसुवीलकटकेसादोयमेव
वृष्टीकरैः परिहरयेति कज्जभः प्रोक्तुत्रिकोदयकान्
अभ्यस्यन्तिथेववित्तफलकेलंकायनेतत्पुनर्वेदेहीकु
वज्जम्भपत्नरचनाचात्रयमवेकराः ॥ माल्य निश्चय
ह्रावत्तरावण ॥ कथमयापिसेवदयपरिस्पदं मुद्रा
शुकं प्रतिश्रुतगोपुरगोलिकवलाध्यहोणवत्तेननरा
त्रकेन । किंप्रतिपत्तम् शुकः निश्चय आर्य कृतेवक
मारेणद्वारमयीदापरमंगदेनसोपवोक्ते सासमथो
मावलिष्टति ॥ माल्यह्रावत्तदशकन्धनन्दनकथ

मिदंनवदृष्टमेतावन्नेकालसस्माकमायुः ॥ नेपथ्ये ॥ भो
भोमहायाधुप्रभृतयः मेनिकाः व्यावर्तधुमपाधुमद्वर
शरज्जलामुवीमानरेदैवीमसमयीप्रवगपशवः य
पुपत्तिप्रुष्टानिवः चेतः सुक्रान्तोपिलक्षणावुधेव
जोद्यममध्यमापोलस्यः स्वयमायुधेचधुनवानया
पिगमाद्वयम् ॥ सुतासहस्रम् आर्यजातमवलम्बन
म् यदयेप्रवृजः कुमारकुम्भकर्णः पुरस्तुत्यमेवना
दमभ्यमित्रीणः संहतः माल्यविष्टस्यस्वस्तिविजयेतो
रामलक्ष्मीणोऽम्भकर्णमेवनादोपुकः शविष्ठादस्य
आत्मगतम् कथमविष्टिष्टकर्तकर्मभावमुभयत्रा
पिद्धिवचनेप्रयुक्तमार्यणामाल्यसखेदम् वत्सेशुक
सारणो अथावन्वियराक्षमलक्ष्मीस्तवयाकुम्भकर्ण
मवलम्ब्यवृत्तमे । इदेन्नविष्टः ॥ अयुज्जेवादशशी
वमनुज्जेवाविभीषणम् अनयवन्तिरेकाभ्यावीरः कि
मभिधेयानि नेपथ्ये ॥ माभेष्टकमलेन्द्रयत्रगपतीक
श्वित्रवैवेष्टिकोधुमेरुभरः पतिः पलभुजामजायय
त्येवयाम् शुकः सहस्रम् नूनमसदीयेविशेषेणकि
मपिविक्राजम् माल्यअवधत् पुनत्रेयथ्ये ॥ दोःशोतो
हरताष्टयकृष्टगयोधुर्धनमुक्तिमुनारामेणपिलज्ज
कृतेपतनियतत्तौम्भकर्णीयपुः माल्यह्रावत्तेनिम् ।
किंतः पतति उभो सासम आर्य समाश्रासिहिमाल्य ।
आश्रास्य वत्सोजवतोराभद्रस्यमेथिलीहरणावेत
दस्माभिरात्रेणचक्षुषाविष्टयीकृतमेवकिमिदानी
समाश्रासितुमस्ति ॥ शुकः धिक्कृष्टेकोम्भकर्णीवपुः
पततीत्येनदेवेनाज्ञपयितव्यमेव ॥ माल्यवत्साया
पिरावणाज्ञा । नूनमन्योन्येयोवेहासिकाः कपयोद
शकाणमलगावयन्तिसार आःक्षत्रः यद्यस्तिवीर्यम
त्येवकर्मवकथयिष्यतिमेवनादमजिह्वेवधिक्यहा

पु ग-
४
३५

सविभीषिकाम नेपथ्ये भोभोयुयवतयः लम्पतुभ
वेनोलेकगोपुराकारतोरणानि ॥ सत्रदेन्द्रायुधम
लिरलारम्भिगीर्वाणतारणश्रेणीवर्धनदवजगहेयन
नष्टग्रहेण । माल्यसेहेगम् आः किमनेनप्रवयित
वोस्तिइतिवर्णीपिदधाति । पुनत्रेयये इष्टाकाचिर
प्रहरणमयीवीरयज्वनमिष्टिदिष्टसोयंसमुयशमि
तइन्द्रजित्तमणेन माल्य ॥ सत्योयमनिजः खेति
मवेइवेतिलोकप्रवादः यदास्तिनपिसमूलचानम
भिन्नतिव्यतिकरे तथेवशसिमः मुकः ऊर्ध्वमवलो
कायथासमज्ञादसरसरचरविमानवीययः कज्जो
मत्तान्यवसुभति । तथा मनेज्वीरदाकृणक्रोधव
वानलनिपीयमानयोकसमज्ञेदाशराधिविजयंया
यसत्रत्यतिदेवः माल्य तद्वर्धय तदस्माभिर्जरा
इष्टितस्यात्मनः प्रदालनायप्राप्तेससुधारतोयमि
तिनिष्कात्रः विष्णुस्मकः तनः प्रविष्टानिआकाशय
नेनविद्याधरद्वयम् एकः अहोवदकालादनयागग
ननलवीण्यानिरातइकमिवसज्जगवहे अथोवल्लो
कपदेवेन्द्रोपनिवेशनदनवनसज्जोरणस्याग्निनीले
केयेदशकन्दविक्रमसुवीयस्योसमज्ञादिमः युद्धालो
कनकोलकोर्मववधुसंकोर्णकणीरधारण्याः किं
ययामिमात्रियदमीनयोन्निवेसानिकाः ॥ सवेदा
हुतेच ॥ सवेहेमांगद । यताः पश्यपलादयत्रनभुव
सोत्रामणीनोदया मस्मामोभिरदेवामात्कगहारा
माभिरामप्रियः यतासुप्रतिज्ञानिविक्रमकयोपा
लम्भवैनगिरकेः कृप्रेन्द्रधृजिनीजयानकृतिभि
भिम्भेरपिक्रीडितम् द्वितीयः सवेरत्तत्रडकिमव
ते ॥ रत्तासीतिपुरापिसेष्टाणमहेवीरस्तकस्ताहो
जागत्रिस्तजगतयीवियदलकमीणदोविक्रमः श

अस्म्यारभविप्रशालिरचनावर्णीयमानेहाणश्रेणीसम
भतगोत्रभिर्मयजयस्तमोयथागवताः ॥ रत्नसवि
पश्य ॥ योलस्त्ययननप्रतोलीयुप्रदीयमानेसत्रादय
दहे । दिग्गजावलदत्रमोक्तिकमयडासोरणसुवि
नो गीर्वणाधियतिप्रतीष्टनिगरोन्दृष्टान्यवानीपु
चः वीरश्रीमहयोसकेलिसहदोमन्दोदरीरन्धुता
श्रोणीगसरसन्दरीसरभयः तभ्यन्निरक्षोर्गहाः । हे
मा विहस्यवृत्तमिसानीमेवमत्र ॥ इष्टाराचवमेक
राक्षसवनससुन्दरावानले जानका निजवलभस्य
परमप्रेमणमालोक्य च कोततीपुनरात्तपत्तविज
यंभगेचमग्यामुद्ध वावतीमहुरज्जगलपतिना
मन्दोदरीवर्तने ॥ रत्न । करुणस्मितम् विवृधगज
विजयविक्रमकीनचेतसासुडप्रपितामहेनसयंय
रमेष्टिताप्रतिष्ठितेन्द्रनिन्नामथेयस्यतादृशस्तत्र
नस्यमुचाविचेष्टमानामरानिगृहिणीमपिनेवमुय
हेमुमर्हसि ॥ पुरोवल्लोक्य । हस्तदलणेनकथमये
दिधाभज्यतेमहाजनः । निद्रूपसभयकोतके सवे
पश्य । न्यज्वज्ज्वइरित्रीधृतचरणभरमुन्दहामिक
चितव्यावलाद्यो । पयोत्तकसकलभजाक्रान्तिरु
क्रवालः क्रोधकरातिरक्तोत्पलरचिनवियनोरण
सज्जिविभ्रदकत्राणिप्रत्यनीकप्रसभसरभसोनि
जिहीनेदशाम्यः । हेमानिर्वर्णदृष्टचरमप्यसो
प्रमिकमोजायिनमयानयासमिवभीषयनेसवे
रत्तत्र ॥ मरुत्तदृष्टोलिहोणचुरितचौरश्वयशु
नानिसर्गोदप्रेणप्रसभसरसायोनगगनः श्रियेदे
वद्रीचीनिजभजवनोहामिकरिणीमयेज्वेनी
रः स्मरमिकयमासीदृष्टासलः रत्न सवेकिम
द्यनेमहतामप्युपरिकिमप्ययरोयरावताः ॥ ५

अ रा
ख
ध.

नेकल्पत इवैरस्मकवाजेस्मदाभ्रखण्डरागध
नोतिसराधियः किमयेदीनो नदीनोपतिः दण
थिकभयात्कथं कथमपि स्तनायनेयान्साणी न
प्यसेयमिशाधयन्यदिशान्तिस्तम्यदः स्वाकेरा
नृ हेमासभयम् । कथमयेपयानिनयसम
रहस्यहेषमाणवनायजवाजिनिवहवितीर्णकी
नापाकासारकाणज्वरेणप्रनविनारथेनकार्मक
पाणिन्महावीरः रत्नमभयद्रुतम् कल्याणक
श्रृङ्गारविकटमदोमानुषज्ज्वयद्रुकीडकण
यद्रुज्ज्वलसकलभुजा लोकभयोविलसः सम्भ
योनिस्मानमुपरवलमहापासुसम्पानभीमाम्
दीगीवीणागोष्ठीगुरुमदनिकुसः केकसेयः पिथ
ते ॥ हेमा सकौनकस सखेददिगानः मुच्यता
वत्त श्रगस्माज्जासयः यामितविकलोस्त्राय विषमा
नदस्यत्रः सेनावलगितवतो विन्ध्यशिखरात् पि
रसंख्यासत्याकृतदशमुखालोकरभसाजयेत्याभि
स्त्रास्त्रास्त्रवलमयसयंत्रिकययः रत्नदशसहस्र
म् पास्त्रीकृतर्कपिभिरायतनोमदैवविक्रम्यवन्द
ननरन्धुनतेयलादाः तत्तंगिनस्तभुजगाः दणा
पाशावन्धजः खसिकाश्रवयवेषु दिशान्मीषाम्
हेमाविहस्य इतोपितावत्तः रत्नस्यंवरविज
मयरांमुखीभिः पुष्पोत्करोसरवधुभि रन्जिते
पि पास्त्रीकृतनेनतरुणाहरिणहृनोसोनक्रन्तरः
पुपितितनुसमावकीर्णः ॥ रत्न विरेविभावा
सतनुरुचिभिर्दीक्षाहीयामिनः सज्जतोनिजेरय
विदधतः कायाभोगेरकाण्डतसिनीमृदधतिनि
नरा मदीयाणामपोभिर्जरस्थियोहरिद्रुनभुजाभुम
स्त्रामघोरजनोचराः ॥ हेमा सस्मितम् सखे कि

मपिकययर्कमीश्वर्यमहातरुवासिलोविदधति य।
यादिकृतैभ्यस्तथायसरज्जम्भुवमवयतद्रुतः सु
णीविभुज्जनभोजरप्रतिभरणीकानिर्मयामानिपा
चरकीर्तयः ॥ रत्न । सम्भमम् ॥ हाहादाकणमुयर्कि
तम् । रत्नोसिपिषुकपिमुक्तमहीधुर्गणप्रणीत्ररा।
भिरिषु हाष्टिभिराजिहानः रोष्टाष्टहासदहनप्रस
रैस्तज्जिलेकायतिः किमपिसप्तमसतनोति ॥ हे
मा । दणनिर्वर्ण ॥ अज्ञोदज्ञेऽपि सम्भयभ्रयोभि
रेकोमहान्कृष्णरः कम्पायितम् । यतः हृदयदि
कुलदत्तावलवहसदावग्रहेग्रहिरक्षणीताराभि
न्दीप्यमानेदिशिदिशिदशग्रीवसद्ग्रीवयत्रः येते
निःशेषसेतुग्रयनसमधिकैः शास्त्राणः शैलया
देरुदमानः कयोन्धारजनिचरमरीमन्त्रेणसवत्रे ॥
रत्नसविषादम् । हृत्तमहद्वियमसिचययणामि ॥
यदमीनिष्कयकृपाणायाहमानप्रतिभतेरः कदा
टकणवकितकपोलभिन्नयः सतानयातिनिभिरनी
करुधिरयाभिरनिप्रहृष्टवीरयानगोष्ठीमहेत्सावा
स्त्रामन्नादभिद्रवत्रियातुधानाः । प्रदानमुच्यतीन्
हेमा सहर्यम् । सखेकृतेविषादेन । यदेवः दश
मुखशारपीजिताययानोद्यमयिपुस्त्यमानवान
राणि । स्रभसमभिसान्द्रयर्वलानिद्रिषमीभयो
धययतिसचेगराजः ॥ रत्न हृष्टा सखेदाद्रुतम् ।
अरह । अस्त्राणिसवगाधियेनविहिताः योलस्य
वत्तस्तदीसेचद्रुनलरत्नदावविषदस्मीदन्निभूमीरु
हः उत्पादाप्रहिनसुषोलाशिखरोलकेन्द्रहस्तावली
पिष्टोयनिजज्जनिर्जरननेर्जम्वालथिएजायने ॥
हेमा ॥ विहस्य सखेदशकणवमधिकृत्यनकिरीज
चदेतत् । नथेतेनोहृत्तस्फटिकाशिखरीखरीसपि

अ. रा.
४.
३१

विदधे । समजादासुतनुदिनवसुधावसुविधरः शु
मेयेनाद्यापिपुरहरन्त्यह्निकरः पुरस्तादयेवाम
पिपिखरिणामुल्लयति । किञ्च तत्कयामि । दासी
कृतसुखरोहरिपुंगवेन लेकेन्द्रवदामिगालम्
इः पयान नवस्त्रीनेस्तुजसुमेः कुसुमेपुरेनेसीतावि
योगविधुरं दुःखमाजगान ॥ रत्न सखे किमुच्यते
महासद्वत्तायां रावणः खल्वयाम् । तथाहि ।
स्वेष्टकृत्येदनेषुमर्थस्वजवादेष्टेः स्फुटदाद्विनिष्क्रम
त्तलिकेषुदेवलिपिभिर्दृष्टापिरामायणम् चित्तेनासव
लितेनयस्तदधिकेन्द्रक्षणमप्रीयतसेकः प्रथमायमा
निषुमहावीरायवैरायते ॥ सखे पश्य ॥ भयानकम
द्वन्द्ववर्तते । विशिखोद्यविकीर्णगणेशोलेनरुसंज्ञि
तशक्तिमेवेव ॥ कपिराहसगनयोजनसंनमुलेभा
तितलानतिप्रयत्नाः ॥ वनमिवानीमा ॥ आसौस्तिप्र
तिवन्धुर्मिलगतप्रक्षिप्तहावलीरनैरायतयासुभिः
कृतफलप्राप्ताभंगधूमः आत्माभावतिरत्रालमि
लितस्तव्येः शिरोभिर्भवेधतेवानरवीरविक्रमभरभ
ग्रेभुजैर्गधियः सविषादम् । अहहवाहयनेणावपी ।
यस्यग्रीवकिताहदशग्रीवः अस्मद्भुजवनान्दोसलभेफ
लमानुवन नियुजलागवक्तात्रः शाखासगसखीभव
। रत्न सहस्रम् सखे करणकौशलविमोचितात्मावि
यत्तज्ज्वलनतयमानहृदयोहृदयगममभिरधानिवो
वरेणुः ॥ विंशत्यायुगपत्तमेरपिभुजैराकर्षणह्येद
योश्चिद्वेदशामेमुलंकययतिस्त्रिजानियानिक्कमान् ॥
तान्यागदमहेष्टराणिभवतः प्रयगीर्णाणिवस्येदशः
किन्वानोदशतिनवेयिपुनः शाखासगसखी ॥ अ
पिचरेगहस ॥ दशमुखवदनामसूत्रधारवुपतिरम
चपरिपाश्याकोहम् प्रकरणफलवीजभावुकानामम्

तभुजोसमपासहेसमाजनम् ॥ इत्यभिधानेनोन्मत्तशिर
स्तिनिरयेताडितः सग्रीवेणरघुपुनदण्डनस्मीकयन्ति
राघमिति रावणः सर्वतोवक्तोकासहस्रम् सखे पश्य ॥
यन्मात्पथयनावशेषविकलेस्तत्राकिनो भङ्गेभक्तमेवरा
मनिभुजैः सन्मालिकेर्गुम्फितम् तस्मिन्नुद्यदास्यमूर्धनि
नवप्रस्तावनामापदोपपन्नोभसोराभनूत्तितभियः क्रो
शान्तिनः स्पन्दनाः । हेमा सविषादम् अहह आश्रास्य ॥
दशकण्ठेनापिमुष्टिताडितः कपीन्द्रीनहनुमद्गामाया
स्यमानोपसायते ॥ रत्न सखे प्रथमस्यप्रथमपवणिश
नकृताः विजयत्रेविजयत्रेववीराः तत्रकोविषादः हेमा
अन्यतोवक्तोका ॥ सखेराहृदयदिष्टावधत्तेयदयमन
प्राप्तः । ऊर्ध्वकमुतसययाप्राप्तदिव्यास्त्रत्रोभुगुपतिम
हपुद्गवीरभोगीणवाहुः दिनकरकलकेतः कान्तकोना
नचद्वर्द्धमतरि पुकमाकासंकीरामदेवः रत्नसहस्रम्
राममालोक्यरावणं प्रतिराहसराज ॥ वातेनापिविलम्ब
नृदिधनुः सभोनवाहूष्मभियेनस्तेदयतामनोहरसूत्रचक्रे
मुनिर्भोगवः सप्राप्नोचुनन्दनः किमपरैतेनाधुनावेष्टेय
न्यावातिसमानकर्तव्यथायाग्रभूमिभवन हेमास
क्रौनकम् तस्मीमास्तनावल्लवः किञ्चवीतिरावणः
कण्ठोदत्ताकथमेवामाहसाधुरेहातिपदिस्साधु ॥ य
त्कन्यामभिलष्यतानिमियतेत्रस्याणवीयेमयादोर्लना
तुतितावतारितहरयाः णीपिसर्गांधनुः तद्द्वयन्धुना
कियन्नमवधिंयावद्वतानित्यमीदेवेन्दुपदानुदन्निभ
दाप्राद्विचिरोमार्गणः ॥ हेमासविस्मयम् कथमशापि
अणीकृतनग्नयस्यावास्यावानहेकारशुर्ग्यः ॥ रत्न
सविस्मयम् सखेकथमेवमिदं भवन्नविस्माययते ॥
मानाधानसखिल्लुप्यतावन्द्युं अलोमेकपोषोत
मोगः स्त्रीमवागेवज्वायिहामुलेनप्रीतः शम्भोरेषपादे

अथ-
३२

यथा ॥ ऊर्ध्वमवलोका ॥ भगवतो दिवस्यते विवरयोद
शरणिमुपनिषत्ते । हे माहृष्टासहस्रम् स एवायनपुत्र
सि ॥ तौ च न मार्गसहस्रं वन्दे कस्तविक्रमसाहेन वमह
स्तामानलिः तल्लोचनिर्वर्णविहस्य ॥ विविधमुरेणमा
रीविमज्जरीभिः कृतसरचापसहस्रसन्निपातो अधिसु
मरमहायुद्धिमानेति जमपिका मुकमवदेव राजः । कर्ण
देनाकाशकिमाह गवणाप्रतीक्षा ॥ अरेरेपुरुहूतसूत ॥
दृष्टेयं भवतः स्मरासुचमूदेकाण्डकाण्डविषज्जाला
जागुलिकेन जागसभजोपत्यपिनत्याजितः येनैतैरथ
वर्मणीरवुशिणोरस्योपनीनेह या राजजिष्टमिदेविश
यसकपे शक्रोपि वर्तिष्यते ॥ रत्नसुनिमभिनीय ॥ कि
माह रामः सत्यमिदं भोः सयस्कीलतस्कीलाः प्रकृतयः
यदेवमपि स्वामिनो मूलसुदिता जत्रयेन विक्रमे ॥ हे
मा आकाशकर्णदत्ता ॥ किमाह गवणाः अरेरेपातस
वटो ॥ क्रोधेन तल्लितामहर्तमवसेरेवनिर्वापिताः
लीवैरसुमहेमिभिर्मखभुजापत्यसहस्रं दृष्टाः येहृष्टा
भवनत्रयीवितायिभिस्तवैकवास्तव्यमीने सम्युत्पदि
मेनयापनयपुत्रिर्वाहसुलभुजाः ॥ रत्न कर्ण दत्ता
विहस्यचकिमाह रामभट्टः । क्लित्वाधुः किमिति स
हताधुर्जदियद्यमीषोदोस्तमानो विभवनजयशीरि
यं वास्तवीने । मृथानेवानवलभवतो जलभास्तम्भवे
पुष्टदेवस्य ह्रमसिजगतां शिल्पिनोपि प्रपौत्रः ॥ पुत्सु
नन्ववीषिसम्यतिभुजास्तनीनि । तदधुनेवजास्यते ।
हे माकर्णदत्ता ॥ किमाह गवणाः अरेराजत्यजिम्भ
भवतः पुराणापितामहेन वज्रतावस्तरणेषनज्ञानमेव ॥
इदानीं तज्जास्यति भवात् रत्नकर्णरुदहा । विहस्यकिमा
ह रामदेवः अरेराजसीपुत्र ॥ नदूयेनः सर्वेनपतिमन
एयदवधीर्जयोवास्तुवापुमिभुजभृताकः परिभ

वः नितैतकर्मडाकारहविनिहितेहेहययनेः पुनस्तोयदि
हामहान्तकयणस्तुययति ॥ हे माकर्णदत्ता । किमाह ग
वणाः आः क्षावियवटोवावाद कयमपूर्वशिल्पीरजनिवरव
रितचन्देपिलक्षलितसि ॥ तदयनभवति । ससंभममवलो
क्यकयमपक्रान्तेशरसहस्रमन्दोदरीदयिनेन ॥ रत्न । कये
मेथिलीदयितेन प्रमुपक्रान्तमेव । विहस्य यतत्रिरामभ ।
द्रेणखणितारावलोषवः पूर्वार्धः फलिभिर्वेगान्पुष्टायेः
पक्षिभिश्चिरात् । किञ्च अदेवकेतदण्डेवसारयौ चह
येषुच ॥ खेतत्रिरादसेन्द्रस्यन्दनेरामयत्रिणाः हेमास
भयम् ॥ अहह । अन्यकारीहृतयोमावाणवर्षेणाराव
णः रामदण्डेतिरोधनेप्राज्ञेगेषानमन्यवम् विरेहृष्टासवि
स्मयम् सखे ॥ नानाविधानिप्राप्ताणि ज्ञानेनानाविधेरौ
इमोहिप्रतिजुर्वेनैकसिद्धतिरिष्यते ॥ रत्न एवमेतत् ॥
यद्वावणोवज्रभिरेशभुजैः करोति तज्जचवः प्रतिकरोति ॥
भजद्वये कर्महयोयदयितुल्यफलं नयाधिरतोभट्टदृष्टा
गुणानरवीरवीर्यम् ॥ हेमाविहस्य सखे विष्टात्यापिभु
जैरेवहोभुजावभियोधायन् अह्वितजन्तुपुष्टमर्यादो
दशकन्तरः सखेदभयं च कयमयरावणोमहेन्द्रस्यन्दना
त् तस्यारिवलभीतस्यधुजदण्डस्यलाज्जनम् दयाहीप्र
हारेणमादुरेपिज्जमानत् ॥ रत्न सखेपश्य कुलिशके
त्वमाननाविलक्षकृजेन । दिक्पालद्विपसर्पिदानतह
रीसोरभगभीनिलैः यतैरेवसमस्तगत्सकथाकल्पान्
तकर्णजयाः दीयन्नेरचुपुंगवेनकानिचित्तो लस्यमोसिध
मी पौलोमीनयनासुषीकरकाणावगाहिणोमार्गणाः
हेमासखेदाज्जन्तम् । किरीटपरम्यरापरिभवममृष्टमा
णोववाणवर्षादेनमानन्ताराहसराजेन । विदेहकन्या
कुचजम्भकोटिकथोरनासादिणिमायकोयम् रामस्य न
न्मात्रमेतकारशीकोस्वभोवत्सिहानिवातः सस्यगवतो

अ रा घ-
३३

क्य ॥ सखे ॥ एकैनेवनिवानकेकदमिदालकायतेः पति
लाविजेयेयदिनामकोपिजगतामलाचदोराचवः चक्षवे
निसहस्रनिसारदस्यथोरोचजह्मरिणामात्रेणानुवर्मल
विहवतोवीरस्तहसंद्रणान् रत्न सहस्रम् राचवेणापि
सीतास्तनस्तहकज्जमयेकलोपसेकल्पपातकिनिवदस्मि
वणस्य मयसः शरोविबुधज्जजरदत्रचानरुद्रब्रह्मपुदव
तुष्टयमध्यवती ॥ हेमा कर्णदत्तासविसयैकेनस्य
पाणिविशितमन्त्रायकिमाहारावणः ॥ साधुरेमनुष्यदि
मसाधु ॥ त्रैविक्रमसकलदानवजीवनात्रविद्यासमामति
पिरेवसदर्शनोपि ॥ यस्मिन्त्रियत्यहृदयेदलिताराज्ञान
ज्योतिष्वारामयमाभरणवभूवयस्मिन्त्रिपिरुधिरदर्शने
न्यवीरोनभवतादर्शितेयंस्वरासुरवीरातिशायिनीहस्त
वत्य ॥ रत्न अहहवियदगिरामुद्धरेणसवयुर्मिगुसुणा
इरेदीप्यमानस्यसविनिहितचन्द्रहासवणकिणवल्लयो
यहसितहारेषुरामस्यमार्गगणाः यतत्रिदशकावके
षु ॥ हेमासचमुत्कारम् ॥ सखेयपूय २ अनुत्रयविरसे
वाटप्रमोदभरनिर्भरद्विगुणितावष्टम्भसंदोभितभुवन
त्रयस्यनिरत्नरपहीयमाणवाणपञ्जरमध्यवन्निनागम
भद्रेणक्रीडाचुज्जककोवकंपूर्यतेराक्षसराजस्यः नून
मिदानीम् उदञ्चत्राङ्गविहृतनिभृजानामनाफणमुणी
नोविचुद्रिः हणमपितपातालनिमिरः भुजक्रीडावलां
दशमावपदस्यासगरिमप्रगल्भेविश्रष्टासेरजनिभुज
गातामधिपतिः रत्नसखेयवमेतत् रत्नोविहोभवेगो
हसितजलनिधिव्यक्तमातंगनक कुथदिजाज्ञासक्तो
इरणुजतरामयनागाधिराजः गेगेरेगेषुमग्रेसरि
लवलिनोवामनेनातिपीडादेहेनायङ्गवानाः फणफ
लकपरीणाहमवीविभर्ति ॥ ऊर्ध्वमवलोक्य कथ
मितस्ततोवेमानिकैरकल्पते ॥ हेमासचमुत्कारम् अ

होविभुवनभोगभयमुपकात्रेमहावीराभ्याम् तथ्याहि
ध्यायत्ययगाधिमुतादधीतान्दिव्यासननामनवेशवी
रः ब्रह्मोपदिष्टामिहवास्वविद्यामसोनदाहास्पतिराक्षे
नुः ॥ नदावामपिप्रयमन्यास्वहे ॥ तथाह्मनाहेमासम
ज्ञादवलोक्य ॥ यथाभवनसेतोभक्त्यातक्यामि ॥ ना
मिसंभानवीयेनतश्चराहवेनतश्चवेसेवेनतश्चपौष्यके
नवेनतश्चपापुपतेनासमत्रेणप्रतिज्जवाणयोः पुनस्त
त्यक्तज्जर्ण्यजेनेकवीरयोः तन्मलमायेयनेवर्तते ॥ सखेकृत
प्रत्यह्मजीनोमविशेषेपिजीतव्यमितिगमस्यमत्रयमितिगव
णस्यनिर्भरोयंसर्वस्वमोहोनिर्णयति ॥ विशिखमुवापस
याधिनीनादेवनानामवनीयानादोयः कल्पते ॥ तथाहि य
द्वतरेदियतिपतिपुराक्षसेनुः विहेनतद्रचयनेर्हजसन्निप
ते ॥ योदेवतामुपदधातिचराभद्रः स्वामादसोदशमखस्य
प्राप्तयेति ॥ नेयये ॥ ययत्तदेदशमखशिखस्यत
स्येवकात्रोसंक्रामर्त्यामतिशयवतीशेषवज्रेषुलक्ष्मीः यो
यः कृतोदशमखमुजस्तस्यतस्येववीर्यलव्याहृष्यत्रयिक
मुधिकेवाहवः शिष्यमाणः तभोसहस्ररोमाञ्चमाकर्ण ॥
अयेषाहोपरम्भसेवर्तकेनकर्मणानिर्मितानिभुवनस्यको
यमिन्द्रियाणिप्रीणयति ॥ पुनत्रेयये ॥ कलकलः उभोस
भयाङ्गुतम् ॥ कथमयेकयदकारववेकृणककाठकरो
रकोलाहलकाहलोमहानिहोषः प्राज्ञाकोशभंगमगी
कर्तमयवर्णिप्रक्रमते ॥ नूनवकालकृदोपदिश्येः कात
धुनिभिरवमूर्कयतोभवनानिभेरवस्यसरतिसभयमय
परमेष्ठी ॥ पुनत्रेयये ॥ दिव्यासैर्भूवः स्वस्तिनयउम
रणोदजामरेयोयिहान्नोहोहिमैः शिरोभिर्दशभिरधिन
भोदर्शितैकादशाक्तः काज्जर्ण्यनावकीर्णोनिजविद्यावशि
वायोगपीडोयहृतवत्सास्वणाधिपोनेरजनिचरपनेवीरश
य्योक्वन्धः उभोमुतासहस्रसम्भममृधमवलोका सविस्त

यम् ययुष १ प्रलयकालकरालकालानलज्वालापुञ्जपिम्
जराणिशवणाक्षिमेति ॥ सत्तरयस्तन्याथस्तान्ययुषतः द्वे
मासकरुणाम् हामहावीरप्रकाण्तेकेश्वरपर्यवसितौ
सि ॥ भित्रैरावणावन्धुसिन्युरक्षिरस्तस्यातिभिर्मौक्तिभि
प्राप्तद्विष्टजयप्रशस्तिरचनावर्णावलीशिल्विने नाका
नः पुरिकाकपोलविकसत्तापमीरयत्नाङ्गरात्रीविन्यास
विनाशभीषणभुजस्तम्भायनुभ्पानमः ॥ निर्वर्णचस
खेरत्तद्वृद्धपुत्रंयनितयंनैतिकन्धरकवन्धयीडाभरात्रिज
वनमनक्रमोत्रमितचक्रवात्तावलम् महीवल्लयसवक्र
एतन्नितविग्रहाधारकप्रनीष्टफलमण्डलौवह्निका
द्वेयाधियः । रत्नसत्वे । सर्वमनिष्ठायािगवणास्य ॥ पु
रायित्त । चलनिजगतोत्रैत्रेयवसुभोगिचमूभटे । र्वल
यितमहादेवस्तम्भोविभर्तिभुवस्तलम् प्रचलदाविल
ह्माभ्यन्तलोपलव्यनिचुट्टिःनोत्वणमणिशिखाजल्मा
कीभिरह्नीश्वरः । इदानीत्तपुनरयमुक्तात्रवापुरतिज्व
होदेहकवन्धः ॥ हेमा ॥ अन्त्यतोवलोका । कयमियेद ।
शक्तन्धरकवन्धभिम्बुखीशोकविल्लावामन्दोदरीनिष्ठा
चरीभिरपहृष्यते । वर्णदत्ताकाशे । हन्त्रचपलकपिजला
नुक्षियमाणकरुणकासु प्रकारकानरतरसराकिमाह
महावीरवरवर्णिनी ॥ भूयिनिम्बानिशाखनिभुजैर्भुयो
भिरालिङ्गनेवारिब्रजतदेवतायिभवताकात्रेनमन्दोदरी
हालमोदरकुम्भमौक्तिकमणिस्तोमेर्ममेकावलीशि ।
ल्येवागधमार्गकोशभवतौलकेन्दुनिद्रारसः ॥ सखे
दम् इदमशकान् भवंचक्षुःश्रोत्रस्य ॥ प्रतिज्ञताने
हिविद्वष्टामयिव्यसनमतिमात्रेणुदयस्यमर्मणिालि
नति । हेमासविदप्राप्तम् अहहनकिञ्चिदनीषत्करं
तान्नास्य ॥ वन्दारुहन्दारकहन्दहन्दी मन्दारमालाम
करन्दविन्दु मन्दोदरीयंचरणारविन्दरेणुत्तरेः कण्ठे

रत्नामनेवीत् ॥ नेपथ्ये नीयन्नेवदनेवताभिरमरकोणीरुहेन
ननेनीतोवलोभयालकेनचनिजामुष्टैश्चवासमरम् रदोभिष्ट
विभीषणप्राणयिभिः कारगृहोन्नोचिन सर्वन्दीवदनावलोका
निविज्ज्वीडेविजेजः कृतः ॥ रत्नसहषम् सावेतदेहिलेके
अरकारागृहाधिवासमतनवास्तव्यवन्धुवर्गंसमीक्ष्यावहे ॥
अतिपरिक्रम्यविलोक्यसहषम् अण्योन्यसावेपथ्य १ ॥ प्रहस्य
जंरवतीमुवास्त्वत्तगोलोमूलगुप्तसर्वगणव्यग्रिसुग्रीवतत
मलानिहितथन्वाविभीषणभृताबलस्मीविजराश्रियाशि
याचकिमपिप्रदीप्रमणीयोरामभट्टः श्रयंस्मिन्मृति ॥ यो
लस्यन्यस्तशक्तिव्रणकिणकलिणिणकालक्ष्मणोलक्ष्मणोः
पीताग्निर्ज्जलज्जोविषुधपुरवधुकल्मषपुष्याभिषेकः
सद्योन्मार्मयैरजनिचरपुरीभट्टपीठप्रविष्टेष्टृष्टाहृष्यात्
पुलस्त्योजगतिविजयनेजानकीजानिरेकः ॥ अतिनिष्ठाज्ञौ
इत्यनद्यराचवेमुरारिमिष्टाविरचितेदं प्राकान्तरनिष्ठोना
मषष्टोकः ॥ ६ ॥ नेपथ्ये । जेतमिस्तद्वृत्तानिजग
दगंकारकिरणोरक्षणागोत्रस्यप्रसवितरिदेवैसवितरि
पुरःस्थदिक्यालेस्तहपरगृहावासवचनात्यविष्टावेदे
हीवहनमयस्तुजाचनिरगात् अयमपिच एकैकानि
शरांसिग्राहसवस्तुचस्पद्गानिजे नैजोग्रौदशकण्ठ
मूर्धभिरघोनिर्मायपूर्णद्वितिम् अयस्वस्त्ययनेसमाप्य
जगतालंकेन्द्रवन्दीकृतं सीतामप्यवलोकापौकारभ
सद्रीजजज्ञैरागवः ॥ क्रमेव । सहैवसुग्रीवविभीषणा
भ्यांसोमितिसीतापरिपूर्णापार्श्वः नपेतिवैवसुनवंश
वृत्तमेध्यामयोध्यामयपुष्यकेण ततःप्रविष्टान्निविम
नयानेनरामः सीता स्वक्षणेणसुग्रीवविभीषणौच ॥
सुग्रीरामंप्रति ॥ किं कुर्वीणपयोधिसेवितगृहोद्यानाम्
देसर्वज्ञोलंकेयंरघुवंशविक्रमकथावीजप्ररोहस्थली
देवेनात्रदृष्टाननस्यदप्रामिच्छेनैः पिरोभिः कामदेकै

अग
३५

सुमवाप्यभवाद्भुक्तिमपिरत्नमलेकृतनराम् । सीतापु
रोदपीयत्री ॥ कोयसकप्याललजाकलज्जमाजलनिहि
लवलद्रुमाणिस्तलेधुहिहसिहरसहस्रमहुरमेहरोमहि
हरोपलोईजदि ॥ विभी । देविपुराः प्रालेयपोतोवेयस्मिन्
करकेतवे सतयज्जीयदज्जीमहोषधिराजायत । सीता
मकोन्नकम् ॥ अपिप्रथयेवचनसेहरणआणालेआ
हदीद्वयोभयवेमसाहो । विभीप्रदेविजानकि । आ ३
यमनरोणादेवदारुवनलोवाविषमपारजरत्नासादि
णीः पराप्रभेउरिहविनेशेगाटकेतलरुधिस्यतेपिथ
गडुमिभ्यजुलदेकमयेतद्वमपीजमपिनासहेताम् ॥ रामः
विमचते । नीललोहितललाटलाज्जनोतोचनेजयति ।
कोपिपावकः रक्षितस्यजगदत्रहेतवेयस्यमज्जननमान
मभूरभूतसीता शुभ्रभूतहाणिरणवकोमोहंपुरणयति
णिश्रुतिदोममहादेवोदेवीच ॥ रामः स्मरपरिभवविस्म
हायदीर्घैरयसभगेकरोरियंतपोभिः उदकृतयदसा
निनेपिदेहेजयतिजगत्यनिगतनाहितीयः सपरिहासम्
चिरमनयाउपसित्वाकपालस्रवविषयैकचित्तस्यचकके
हरस्यमूर्तिः फलमवंपालदमर्थेच ॥ सीतासहस्रंवि
हस्यतेप्रतिसकौतकम् ॥ वाररसिंउणमणिवेसेभ
वदीएसधमंगलाधयाणिगाहणमासि विभी ॥ देवि
दमोषधिप्रस्यंनमनागराजनगरम् ॥ अत्रहिसम्यदान
रिमहोषधीमयेभुधरेसुखमवाहपावतीम् युद्धकैकल
फलीन्निर्भयोतरकैप्ररेकिशोरपोत्रविधुमे मोरीनिर्म
दभुजंगभूषणमभीषणपियकरेभेजे सेतासस्मिन्म ॥
अयउत्तप्रथियदस्मियेवसप्रणतणदहणवअप्रणिर
साणोह्रंश्रीसत्रीगोरीएवद्वृजेसंगडिदोणिअस
रीरे ॥ रामः विहस्यप्रदेवि ॥ एतस्मोहितवारभूधर
पिरसीमिप्रियावोनेचसेनामोनवनाहपोपयुयनोह

तेर्थनारीश्वरोमेवेणाययुगेकातप्रहसने गोरीसावीभि
सदाचक्रेदतिणवामयोविनिमयादभोर्यनारीश्वरः ॥
अपिच ॥ सम्भोगानतिरिचमानविभोयद्विप्रलम्भोर
सस्तद्विमिद्युनेयरम्यरिपरिस्मृतेनमसुजुमहे एकम्
प्रतिविम्बसम्भनविपर्ययोमज्जनयणेसव्यागस्थित
कौतकेपर्यमंनिस्वामीसयत्रपुरः ॥ विभी देव स्वसु
देकस्तनस्त्रीसुभयगतमिलमोसिचन्द्रः फलीन्प्रवी
नावीनवाहीसुखयतभगतानर्थनारीश्वरोवः ॥ यस्या
धुंविषदाहव्यसनविसमरज्योतिरवेकपोचहाव्यवा
न्योन्यवेगप्रहतिमिससिमाकारचतुस्तरीयम् । अपि
च । सेदान्वयमज्जमणलपत्तभेग संपोधिदतिण
करागुलिभस्मरेणः स्त्रीपुनपुंसकयदर्थानिलोचिनी
वः साम्भोतनुः सखयतप्रहतिस्मृती ॥ अन्यतसु
दपीयन् आथनदवसुतसुदनभुजाकेयूरवत्तेजरव
होलावयदावसीवलिमयेरेगेमंदमंदरः अधारीक्षत
कर्मघटकवणप्रदीणमूलोभुना जानीमः परतः य
योधिमयनाज्ज्येसुरोयंगिरिः रामः निवर्णसस्मिन्
त उताहकफणिराजरज्जकवणसेहफयत्तस्मिदा ।
चातास्तुदमप्यहो कयमयंमन्याचलसोढवान । य
नेनेवज्जरात्मनाजलनिधेरुम्याप्यणपासिमोलत्तीमी
श्वरदुर्गनव्यवहृतिव्यक्तजगतिन्दितम् सीतासावीग
म् इमिणयेवसम्यसेसीकदहृष्टसुसाप्रेणवनेउउ
विअपउत्तअणस्तानवरिचारद्वीविद्वजा ॥ सर्वह
सन्नि । विभी उदेयतमसूक्तभावयत्तहृद । प्रचेसुसुर
थोलहंसी भूयोपिवलनेमनः किन्नप्रतिप्रयवायेपुन
रायानिचन्द्रमाः विमृष्य कसेचित्तपुजायकैदभरि
सूरः पीवदीचालयोदविद्वजमभिवाचकप्यसिनचेत
त्किञ्चिदाचस्तहं यनेमन्तिरममुज्जनाकिमिदेविरा

अरा
२७

महेश्वरनेनीवात्रीवनरोपसपणामपामेतकिमावाभ
कम् नक्ष सहासम् हन्त सगसरमलभटीभूताननन
कीसकलराजकुलवलीकारवर्त्तलासाहसिकसहस
पास्त्रान्यकारवेलनवरोतामधुमयननीमृतवितान
विद्यलनाकिमेवमयानभनेअंदिगुणवद्विस्तहमंग
ममस्यैःपदमामुक्तकालकीः वीरकरवालवसनि
वुवमसिधानावनचरति। सीतासाभस्यमिव ॥ गी
अदिधुधुधुलासधविश्रालसानोजलकीदेवीइ
जसवश्रणइगापदि ॥ पुरोरुपायत्री कौयसरिवसक
जीकदजोपाविष्णुइउपदिइगेगिरी विभी देवि सौ
येकैलासशैलः स्फटिकमणिभुवामेमुजालैजलदि।
ह्यायापीतापियउप्रतिहतिभिरुयस्यापनेपादया
नाम् यत्रोपात्रोयसंपन्नपनरकहतस्यापिपश्वस्यम
हामहामानोदिशत्रिविपुरहरशिरमुत्तलेखामयात्रा
रामः हन्त पानदाहृष्यमानोनचत्तरकौनकेकरोति ॥
गिरिः कैलासोयेदशवदनकेपुरविलसमणीश्रीणी
पत्राक्रमकरमुद्राकिनाशिलः अमस्मिन्नासहस्य
दिकमयसवंगविमलेनिरीतत्रैयताः फणिपतिप
रस्यापिचरितम् अपिच । दशमुखवुजचन्द्रमाली
नाहृष्यरिपीजनपीतमेखलोयम् जलरुद्रकवित
दिकागुलानिस्फटिकगिरिवास्पनिर्मिमीले । विभी
सीता प्रति देविहृष्यजाममीकैलासाद्रिनदीधुधुर्जति
जजालेकरचन्द्रोकरज्योत्स्नाकन्दलितभिरिन्द्रुषा
दामद्रिन्दीमात्रकः गौरीहस्तगुणप्रवृद्धवपुषः पुष्य
त्रिधात्रेयकभाद्रसहसहोदषाउवाशिपुत्रीजस
वाःशाविनः ॥ अपिच । अस्मिनित्यमधिभ्यकाधि
वासीपरमेश्वरः सहस्राक्षैरेगेत्रमसितरिनीलोत्पल
मयीमिवात्मानेमालामपनयतिपत्योमुखभजाम् नि

महोचकीडभसिनिजुमारेसहगलोहसन्तोभद्राणिइ
यनुमदानीपमिद्वफः ॥ किञ्चि। यत्रादाभमिद्वर्णमानव
सधाचदृष्टिइकेहशंमेरोपाधनिवेशिवासरनिपाधि
त्रैपरिवृष्टिनेनस्यस्तुतेभवप्रपातघोहृष्टाहिमाता
कथंतामस्येपिसवः पुनानुजगतेत्येष्टियजविभः न
त्त जयतिपरिमधितलत्ताभयाइवपस्यनेवहरिणे
नरहकेसरिकरजोकरकुटिलाहरमोलिविधुलेता ॥
सीतासपरिहासम् पदसादभमृश्रणरकावलकरोदि
माणामालामासस्तस्मालावाभिलोभूमतादाविदम
नयेवरोहिणीवलश्रसकलेकोकिंभवस्मिन्नाक्रमेगच
विहस्य । शोकेभगवानपिस्मरुक्तमलेकरकामः कल
यनेसदृचरपिपाचपरिषत्सक्तयो कामचारनाजानी
म् कामयित्तमिवकयालीशिरसिनिपाकरमयंवह
ति सवैहसत्रिरामः सवङ्गमानम् । श्रीकण्ठस्यकपहृव
न्यनपरिज्ञात्रोगयामणीसन्दहामुद्रावतंसकनिका
वन्देकलामेन्द्रीम् याविश्रप्रतिप्रणयपरितोनिष्पीय
मदंशिका यत्रेणेवललावलोचनाशिविजलाभिगव
त्रते ॥ पुष्यकंचप्रति । विशानराजमनागुणस्यतामलो
कयन्मेयिलीसमेनाशिलगणिविभी सीतां प्रति देवि
पद्य २ मेरोनेत्रयत्रिसम्पद मधसज्चारिभिर्ज्योति
षामाटोपैर्विदपोपरिस्थितनरुक्कायाभूतोधित्यकः नि
ष्पीतासचमामिमसिविबुधैरिन्दः कलासकमामुह
मसवमानलाञ्छनमृगस्मिन्नाप्रदर्भोकराः अपिच भू
मेस्वकर्णीयातयाफलोत्तुसतर स्मेरस्यमेरोसदीसीम
त्रोयमनसवारथिरयप्रस्यानगाणययः अस्मिन्नदिय
नेकचञ्च नइयेरुहामचण्णान लाजा लविलीरुका
ज्वनशिलाजस्वाहमग्नः प्रथिः ॥ लत्तासीतांप्रतिप
तास्यपवननितस्तनदीपुपपमध्यदिनेपिहरिचन

अरा.
३८

व इकेयम् पदस्थितमुमिगविस्तरयातिदीर्घस्वायाति
ताममधुरं । सद । साधयति निरुपचसहस्रसितम् क
यमुपयुपरिपुष्करा ॥ ३ ॥ ब्रमवलभः ॥ विमृष्य । अथा
यंविपुधेनवान्धवधुसंसन्नसन्नानकसुदासीसमराव
नीविहरनेनिर्वैरमैरावणः यंदोमात्रपरिस्फुटोयुधिमु
दोत्तिष्ठप्रती ॥ ३ ॥ स्तत्रैनेदचभिमुदैः रपिनिजैस्ते
राविणेशवणः ॥ सुग्री सत्यमगोवनेगिरांदाशकाव
क्रुतानि । एकैकेनिवसन्तिभुजशानकसंनिगर्हा
सहेवीरक्षेत्रमियेपुनर्वसमनीपोलस्यमाविभृतीहय
मानसेनमपियचुकैहनेचलषीपक्ष्यामः प्रवसी
कृतेचष्टासत्तद्वसत्यवयस ॥ रामः ॥ सवज्जमा
नम् सकिवाद्योवालीभुजकलिषामुलेनदशतोदशायी
वेयस्यप्रतिजलधिसन्धाविधिरभूत् क ॥ निर्वोच्यस
चदशमवोयस्यदमनेमनागसीदालिखयचरितमे
वोपकरणम् ॥ सीता । अयत्तुकिंपुनपदेदलितकप
प्रपलाशसङ्कगोरश्रगश्रगगोदीसदि ॥ विभी
सीतंप्रति । देविचन्द्रलोकोयकण्ठमधिरुकोविमा
नरातः दृष्टतोचभगवानयम् यथाकप्रत्यगवागुद
ज्विकजभांनमानिसेविधनेज्यात्ताजालकलज्जरी
भिरभिनालस्यन्नमन्येतयः । प्राचीनादचलारित
सिन्नगतामालोकवीवीजाहृदिनिर्यात्रैरुरिणोकमे
कुरमिवद्रुजगुज्जीवति ॥ सञ्जीवाण्ठकिरीदजुहि
मपरिष्कारप्रदीपाङ्गरे देवः केरववन्धुरन्यतमस
प्राग्भारज्जहिम्भरिः संस्क्रुतानिजकात्रिमौक्तिकमणि
प्रेलीभिरेलीहृष्टा ॥ गीर्वाणाधियनेस्सधारसवतीपो
रोगवः प्रोदगात् युग्मम् । अपिच । प्राणाशामोपदेष्ट
ह्मासरसिनवहनेयोवनोर्मादलीला । गोक्षीनोपीत
वन्धसिभुवनवनितानेत्रयोः प्रातराशः । कामायु

होमयन्प्रामित्तचदिनीभोनमुदावरागः शृंगारादेन ।
वादीविभवावनेषपीयूषभानुः ॥ लक्षविलोकासको
तकम् ॥ वलीत्रैमयवोङ्गरेकरनेकत्वाहसिद्धामिष
सहृतः पुरुहूतपोरमणीवर्णकोतहला गुप्तात्रि
लधितोयमेकरिणः ऊर्वीनकिंकितला कन्यामिन्
जमयीमजसचदनोङ्गाफलावस्थिताम् ॥ सुग्री ॥
रोमन्यप्रचलाप्रसम्पुदसावासीनश्चिरेकोतका ह
ष्टातिद्ववधुभिरंकरिणस्तालेरयोत्तासितः । माभा
हीदवमासनव्यचटनातिस्तान्धिस्यवन्धवपुः । श्रीतो
शः क्षभिनस्तप्यवदयङ्गः खायवतिष्ठते ॥ अपिच ।
यत्स्यकलासेका ममनमयावस्यावेतीरामणः व
र्णकलिपिमिववहनिप्रतिमासेतुदामानस ॥ रामः
सादरप्रणाम्य देगीर्वाणागणायनित्यममनप्रादुर्भव
हीतिनिनात्री । कर्मव । वीरुथोविदयतीधनेजगज्जी
वितम् सोमहामनिजयमूर्ध निभवेत्कः कालकृ दे
गिलः काठेनकुलकालयाशवत्यालीकोपिमस्यु
ज्जयः ॥ सीतंप्रति । नेत्राणामधुयकंसत्तमधदेस्सर्वा
गमेदस्करः ॥ शृंगारेकरसायनमुवभुजापीयूषग
गज्जापतिः देवः किंस्तमहेमहेप्रशिशोनेयप्रशक्त
ऊरः दीरोदाणवपुक्तिकमयेदाहायणीनायकः
सीता । हसन्ती अयत्तुसमाणकुलत्रयतोर्ध्वाणा
भिसञ्ज्जीणसीसेदिः गोधनपदायदावगोतध
वलापचलणोनेणोहिणीरमाणयेववन्दोसणीश्र
दि ॥ रामः विहस्य आजानकि । पियोपभोगेनस्यपि
ताराजंसमविधाने यत्नेकिमपिसोभाग्यसोरम्यमिहरो
हिनी । स्यर्धेनिरुपयन् दसितज्जमदकोशोदञ्चद्र
छापचा । रत्नराशामितचकौरीचन्द्रिकापान्ताद्याः
अप्रभिरमरमगादीमुकद्रुतसूदनेशशिमणिम

अ. १.
३५

करन्दोर्कन्तलासुन्दभारण अविच । ज्ञातामनुग्रहय
नदयनिकलेमनः कलतालनलीनां जमुदमुनलके
पुष्पजयनगहारान् मदमुविवकारीतोयकमीति
कोयेनहिनरुविरवामाहृतिणलोकचलः । अपिच
नेसावतीभवदभिरुजनेरसिडाज्जनेवा नीरन्ध्रेयावि
भवनदृशामन्धपट्टेसामभिः वामपृष्ठीवलयमवि
लेहालयनुल्लङ्घित्वा जालैरयमदयनेसर्वीसा
वैभोमः ॥ रामः सस्मितम् प्रियेपियवादिनि चन्दुलो
कादपिपर्ययदमारोपयन्निमाम् इमाग्रमनविन्दुनाम
नप्राप्तसोत्रयः । विभीषानुरागम् । अद्योवीनलम्
लम्बलमज्ञात्रिकम् चर्षणेकीर्तिप्रवणचमत्कारः शि
रः कम्पेहेतु चर्षणवशाज्जट्टेष्टुदामणिप्रेलीप्री
परिपीनपीवरतमः प्ररेपुरेभाणिनाम् कर्णाभावेति
रस्तज्जगत्तरवयासेगमाधुन्यतामधः पनंगपुंगवेन
सुभगाहृत्कीर्तिराकर्षणे । विहस्यच । भोगीनुः प्र
मदोत्तरमुरगीसेगीनगोष्ठीपुनेकीर्तिदेवपूणेतिवि
प्रतिशतीयेचलवावर्तनेरक्ताभिस्तरसन्नेगीभिर
भित्तोगीनांनकणंजयी । ज्ञः स्थः शोष्यतिनासिकं
सहिसहसाहो नवलः अवाः । रामः विलसत्सितो
नविभीषणसक्तसुनुराचचन्दुसमेसीतामुखेचनि
र्धर्ष ॥ आरब्धेदयितामुखप्रतिसमेनिमीतुमासि
त्त्रिपयक्तेज्जन्तमानकालमिलितामेषुल्लोदवर्षति
आत्मशोहिणशोहिणीपरिवृढे । पयंकपकेरुहसंके
चादतिजः स्थितस्यनविधेस्तस्मिन्त्यमुक्तीलितम् ॥
सीतोप्रति । अनेनरमोभुभवमेवेनतुषारभानोस्त
लयाधुनस्यज्जनस्यननेपरिपूरणाय ताराः स्फुरन्निप्र
तिमानवणः ॥ किञ्च । तान्यपि गोत्रेसात्तादशा
निभगवानेवयस्ययोनिः शायोज्ज्वलाद्येयदीविलमहः

प्रीत्यतिहिरेफान् एकाग्रयदृधतिभगवत्पुष्परवो
चभक्तिं तन्नापुलेसतनुवदनेयप्रमममोरुहाणि ॥ सी
ता ॥ स्मरावनतमावी अकउनेकथेपुणसस्युः ताम
एलेपरिसेचने अवमः लिप्रकलामितंभगवता भूर
णाहेणचजामणीकदम् रामः सप्रहासम् प्रियेजान
कि त्रयाणामपिजगतामुयजीवोयममृतदीदितिः
यदिपुनस्तमग्रमेनेमौलिनापिनाकयाणिरथास्परे
गशि

... मधिकानन्दीनवसुनुमाः ॥ सीताअनुमोच
द्यानाअकउनेपरिपुः एगुणिलो जहिनेहिजीणातण
सीसेआरुहर्तिहनयराचनोयेव परिणिदेसः राम
विहस्यदेविहस्यदेविमहादवियज्जलसम्भवेपवमेत
तु मेभूपत्तमकोनकाहृत्निरिप्रतेपवेगोच्छलति
शोषामुपरिस्फुटोदरदरीगमीरिमासागरः चजेगा
छादवाहिलेचितवरोप्यनभयेमारुतः प्रणहादिति
पयनेहिमहनस्तस्म्यज्जलेद्यत । इदेवाम् । आचीना
चलम्बलचन्दुमणिभिर्निर्घूढपाद्यानिजे निजयीसे
रुद्रभिर्निजेनवपुषादत्ताचेलाज्जलः अत्रः प्राफ
कलंकतस्मभितस्ताहंपरिस्तीर्यनेविम्वारेकु
भगवैशीकतमस्तन्दोहमिन्दोहमिन्दोर्महः । धनेव
मगराजकरजभट्टगुरकिंसुकउसमावनेसिकास्त
हृशः भयसेजवेदकहरिणवहलोत्तलपूणमिन्
सीवने ॥ विभी । इत्येरेककलायासुजेणोद्यत्यमूर्ध
निधुतायाः स्थानमेवतस्ममेतत्तलेकद्रोणपरि
णमने ॥ विहस्यरामेप्रति । गेदसीकूपमणुकः कि
यदेवप्रकाशने चन्दुसायदयेचेवहृत्कीर्तेः प्रतिग

अ-
ध-

कृति ॥ सीतासहितम् ज्ञानमिच्छन्तु किं न क
त्रिहिं पात्रिहिं कृत्वा अथ गतिरेण भवत्वा हरिणा
काले कलंकसेवरी विफला ॥ सर्वहसन्ति । रामः
स्मरते ॥ सीतासहितम् प्रसन्नमं सिद्धिं वल्लभा
इत्यथ हस्तस्य अलनवो हस्तस्य इति इति इति
दुलश्रीगः भक्त्युत्तमो पुदिना दे नृणां यद्गुणो
अथारयकावागशस्त्रो गमि अकमण्डलम
कदा मगोरं न सम नेपथ्ये दृश्यताम् सति धने भग
वदसि मगरी नो मे गला भवे क म हर्तः ॥ रामः ॥
आकर्ण्य । कथमयमयोध्यायाः प्रत्यागतो मारुति
रसोस्वरयति । सीतासहितम् कथं अज्जगत्तान्ते
तव तावेदि ताभ्यवपुस्तु अज्जगत्तान्ते दिती सः ॥
हिदग अज्ञास गेवागस्तु ॥ अथो वलोक्य ॥ अ
कृत्वा किं पुण्यं दं नरुणो मृद सामने दही वलु अ
स्मि मद्रमहणा वस्तु अलोको वरुकिरणं वृष्टि
वज्रलेने लकावी अदि ॥ रामः । इहा विभीषणे प्र
ति । तर्कदकलिवितार्क मण्डल पोस्तु लका क
दम्भासरम् शिल्पशालमिव विष्ट कर्मणः किं वि
भानि मगतसिंकासयम् । विभी ॥ सपथ ॥ ज्येष्ठा
मृलीयया वासरभसकरभीकास्य का तोरवर्त्ता द
रेयिज्योतिरत्नो रयलयनि मरुजो ज्वलज्जोगला
श्रीः विष्ट ज्येष्ठा भिरस्मिन्निविष्टमुदयतेः कात्रिभिः
प्रसूतानाः फेनयने निजोद्युक्त्यने भरनददुष्टुदे
चन्द्रकात्रः ॥ सर्वे विमानावतारं न दयति ॥ रामः ।
विलोक्य ॥ देवि दहिणेन सिंहलद्वीपसमीपे स्म
मृत । मिरमृत्युलम् ॥ माणि क्वाचल किञ्जल्कर
मणीयमुदीक्ष्यते ॥ सीता ॥ नहि कासक्तसमस
दकमो अतिहे सोचरदि ॥ रामः स्मृत्वा ॥ अ

हेनरोहणगिरेस्तुत्यकायो द्वितीयासायने मनेलोपा
मद्रावतभस्य । सनभमवा हस्तस्य मीकृतयतिः । यमा
गध्यविन्याचनशिखरोके कभिवनविवसानासीने गग
नमधिरोहकलयति ॥ अथिच । निपीनेवेनाद्योस्तिमितगु
भिः प्रक्षपदलैः प्रयत्नात् नृनीयप्रतिपदसपयस्तपतिता
विशतः कोलीरं ऊहमधारणाः शिखरिणाः हाणहृष्टा
स्तस्यस्तनिपुनगिरोसाहसरसः ॥ अथिच ॥ अंगारसार्त
भोमस्य ॥ रत्नसिंहासने सिंहलनसिप्रदोषारमेधु ॥ न
दीप्यन्ती यवद्युतिरुचिकण्ठीः शशिमणि । स्थली नोप
न्यानोचनचरणालातालिपिप्रतः । चकोररुहनीनेचरि
निकृत्तशेकप्रतियदं । पराञ्चस्तञ्चारनविनयवनीनेवि
हणते । अन्यतोदृश्यन् । इयसितोमोत्रिकीयानामयामा
धारस्तावपी । अक्तिकागभसमन्धस्तम्भिता स्तोयविर
वः अन्त्रिसभुवामकदेकमस्याः प्रसृतयः ॥ अथिच ॥
पुवत्रिज्जवभोगकर्मभिरुद्भूतैः अक्तिसम्युदभूतानि दय
तीहतावपणी स्थिरकरुणावममोसि । सीता । अक्
उत्तजोहृन्तिदितिवामितपन अस्तभ्यवरोसा अस्तभार
रक्षीप पदाववा दोषे ससव्यस्तानीस्तन्दापुनमहजस
धुंगमोक्ति आहरणमणी ॥ आचनस्तवः लीचवः लीच
दि ॥ रामः विष्टस्य अन्यतोदृश्यन् रमयति मलयमलोय
सस्ताधुपनमतायवनेन मानिनीनाम् दयितविनयक
दसाहिणीभिस्तत्त्वसुखीभिरञ्जुरप्रवोयः ॥ लता
अग्रदृश्यन् । स्वपाणिप्राभाप्रचलवितनोत्तानसलिलस
वेदहृज्जतिमिनिबलरगमिवरणम् दधानस्यापीतो
क्तितनननिधेरेनरपरपुलोपा मद्रुसहचरसुनेना अमपद
म् अथिचस्तिन् । चतश्चिपानवेष्टा दृष्टिपसेसनावुद
यमाने पाययितमिवात्मानेविशुद्धसज्जीभवज्जयः ॥ सप्त
मितम् भुवमिहचनरमोनिधिरचितापोयानकर्मणिम

अग-
धर

नीर्हं भक्तमन्यानि किमपि वक्तुमिदं समुत्तमानि ॥ सर्वं
तो वलोक्य सहस्रं दुर्गं अहो विरेण सायं गमदेवे वनरे
शालोके कसंगलारुखरेथ मोस्य नाथो हि निदण्डकरः ।
एष गृहमेधिने हृदयः । राम सलज्जामिनम् । विमानवे
गनदिनकेन विलोका । कथं हि एष हरणा विहारका ज्ञा
रस्यलीनामपरिप्रतिष्ठा ममहे सुग्रीसोपहासम् ॥ ३
यं मारीवपारीसोपहरति तान्नोदयकण्ठस्य कपट
भित्तवेष्टा विदुस्सुनज्जमरेकमर्मता यज्ववदी ॥ सादरे च
विष्णामित्र सखिद्वेषे च वपुषा चित्तेण पशुमखादप्याले
हृविधे हरजननयाने ज्ञारविन्दाय च मारीचाय नमोन
मः किमु परं यस्मै कृते रत्नसो द्वौ वातो विभुना पितृपार
थिना च कजेत तज्येधनः सीतालज्जने । रामः प्रसव
एण चलेदपीयन् सीतामयवार्थं देवि नक्ररत्नमपरा
यादवसिलंककोलकोलाहलधर्मकोपी कभक्तकन्द
रत्नमास्तोये गिरिः स्तयने यत्राहृष्टकृत्वो मुकेमयिरु
षा च स्वाययत्नाणि ते विनयावदने वतास्तुलनामस्यै
धं पुत्तौतकात् सीमयमानावपोलेहसोदत्ता । भ
गवती तनया एषाण देवरा - सावोपदिशारिका जगत्
यलमपि ॥ रामः अन्यतोदपीयन् वदन् गवतीमितो ।
गोदावरीम् । जनान्निकम् पनस्याः पुलिनापकरवफ
लिनी कुज्जोदरे पुष्पनं कृद्वा किमु ककोरकैरकरजकीम
सहिस्तेने दत्तावतासिते मयि प्रहसति प्रोफपरथेत
दा कोमारव्रतभेगरोषितमपि स्मरेन वसीमावम् सीता
सलज्जामिनम् सुखमानयनि नमति च गोदावरीम् । रा
मः परिहृत्वा वलोकितकेन मखेदम् ॥ देवि । अस्मिन्
मालिबतस्तटीपरिसरे - - - - - रसस्युलकारलोमरस
पयसामासी च वषट्पि यज्ञासुलिते त्रया विभिरवि
त्तयालिते मानया हृष्टा कन्दलिते नकोकिभिरपि प्रा

भिसङ्गीतम् सीतामन्यरुचकावशम्यिलमरा पु
स्यके प्रतिविमालाश्रमीदम्निगदति येष व्रजमये
मेहिद्वयनयाचितवरेहि - माव्रतरी व्रजराण्यारः
एरिष्कोलीरामः विमानवेगनादिनकेन सीतापनि
इदमयेमहाराष्ट्रमण्डले कदे प्रामाण्ये कुण्डितेना
मगरम् इह हि अनन्यसः एषीमेलयवननन्ताय
मनिलो निगीयसे रामस्तरमकरमभुक्तविभवः वि
दमीलोभुरिप्रियतमयरीरभारभसप्रसंगान्निदिगुहा
पुलकसाजितनृतरविभूतः केषिकी वृत्तिसोरभाद्
गिरिणी गिरिधूराधुनोपिकवयोवसूरीतिमुयास्तेद
दिणतोदपीयन् प्रणम्यता सद्यसन्धविषयल
क्षणापममगोदावरधरकलापे कलायकोभीमेश्वरः ।
अयं हितत्वा लारभटी विजम्भणपरिज्ञासादिवत्रप
तावागार्थनतदेकपोषचरणविधुस्वपुर्भवे तन्नेवा
स्थिभुजैगभूषणमसौ भोगी नृकृत्तलके विभ्राणः पर
मेष्टरो विजयने कल्पात्रकर्मज्ञिकः ॥ रामः कृताञ्ज
लिः नृत्तारम्भरसत्रसद्गिरिसत्ताविज्ञावसेमनेये नि
चूढभूमिविभूमाय जगतामीषानतुल्ये नमः ॥ य
द्युज्जभुतगोष्ठरपभतिभित्ताहृग्भुमजीर्दिषाः यष्य
द्विचेन चर्यामानवदनेः प्राप्नोपिन अहृथे अपि व
जीगदस्य प्रलयान्धकारैः काण्डे निपीतेन वनीत्त
एव स्यककवन्धेष्टयुतमोगे नृत्यद्रयादैतनकाल
रात्रिः संवेनमति रामः अन्यतोदपीयन् - - - - - माण्ड
लमौलिमालिकासवकमिदेकाज्जिनामथेयमायनमा
यतनेमीनकेतनस्य । सीतामयवार्थं इह हि खेदज
लपिच्छिताभिसनभिरुनोपविष्टा लमास्येव विपुले
पुलकशलाकापटले कदितप्रतिकरोति ॥ अपि च

अग
४२

३ अभिमुखतया नमिलेलाट अमसति नैरविधेतेत
तलेखः कथयति पुनवायितेवधनो मरितदिमयुति
इमनाः कथेतः सग्री वामतोदधीयन् । इयसितः सुगा
रदेवतागर्भग्रहमवर्तिविषयलक्ष्मीसीमन्नमोक्तिक
सज्जयिनी नामनगरीकमितुमभिस्वहरीणांगोरो।
गीनामिहेनुगोरीषु उद्गीयमानानामिवजनिषु
परसीत्पतेष्ठाया ॥ अपिच । अथस्नात्सोधानामि
द्विदिवरनासिन्नकरिणा ननोदः चव्यज्जुपयनिदि
तनेत्राश्रवतयः चकौगणो ज्योत्स्नारसक्तभयकौन
हलक्षता मुदीर्क्षतेनपतिमिरविषदाभोगमुदरम्
अपिच । इहयुवतिवदनकार्तिभिगण्यायितनय
रिस्नः पोते भुक्तापभक्तहिमरुचिमरीचिरत्रः पु
रचकौरः ॥ विभी साङ्गतादरम् इहैवयमलकाया
शाख नगरगोरवभाजैविभवनदहनाधिष्ठनप्रति
ष्ठितोभगवान्महालनायः ॥ अयेहि । तदामभमि
वेगविस्तृतजरावलिप्रणालीयनत्सर्गंगततदणि
कावलपितो निर्मायतन्मज्जरम् सत्रस्यजुनखण
पत्तपचलद्वन्द्वेनहंसायितस्तेलोकव्ययनाटिका
नयनदः स्वामीनगत्वायताम् रामः प्राञ्जलिः । नम
स्तुभ्यदेवासुरमुकुटमालिकप्रणालीसेभेरस्रपिन
चरणायस्तरजिने मद्वाक्यस्वाहाकृतभवनचक्रे
यिनयनेनिरोद्धुंभूयस्तत्पुसवमिवकामेद्धनवने।
किञ्च । वेतादगादवतवत्रिनेत्रगुमेतरस्मानयना
त्कृपातः कामेनसस्मोहनपासहसेस्वाहामव
ध्यायचिरंजमेभूत । सर्वेनमस्यन्ति । सीताविहस
अस्तेतन्भवदोसमहरमेहरस्मासेकवलिदचनह
लोअसविणयलाप्रशस्तेसुभकुवोनेणमश्रुणो
विभगवेविश्रालिश्रीगासीकदो । सर्वेहसन्ति रामस्त

विमर्षम् अस्यादिपुगभगवतः भालीभूतपुगणपुरुष
धृतिप्रत्याप्याधावितेविज्ञानिस्फुरदासुमुदीणक
णक्तात्रैषाक्तत्रैश्वरे । नमोत्तमभूजगपुंगवगुणा
व्याकृष्टवाणासनदिप्रास्यपुरद्विषोविजयते।
सन्धानसीमाश्रमः ॥ अन्यतोदधीयन् इयेचकति
धुरिक्तनरेन्द्रमाधारणायमहिषीमाहिषातीनाम
चेदिमण्डलमणमालानगरी ॥ इहहि आश्वेषसु
स्वनरतोत्सवकौनकानिजीजाङ्गरोदरयणप्रनिभूर
नेगः भोगस्तययपिजयेदयराजयेचसुनोमनस्तद
यिचाञ्कतिनैतमेव । विमानवेगैर्ययिताच । देवा
भूमेर्मजमदमयमणनेसिद्धसिन्धो स्तधीचीयेजय
तियसुनायानदैकान्तहनीम् प्रेसोक्तद्वारिवपिउ
पनेर्भभराक्षिचहस्तादस्तावधंगमयतिपितुर्मण
सेभास्तरस्य ॥ लक्ष्महरमंगुत्पादपायन् विपुरहर
किरीटजीडितैः श्रीणयदि भुवनममनभानोवैलमि
तैः ययोभिः सगरसुतविनायाः पावनीतोयरापोरि
यमियमचमयेजाह्नवीनिङ्गतेनः । रामः सहर्षम् ॥
गोरीविभस्मानावसेकीर्णहरमर्थनि ॥ अम्ब ॥
द्विगुणगमीरे भागीरथिनमोस्तने । सीतोपति ।
देविवन्दस् देवस्यामुजसम्भवसम्भवनदमोधि
मागामका सेयेमोलिविभूषणोभगवतोभर्गस्य
भागीरथी उद्यातानयहायविग्रहमिहसेनः प्रती
यानपि सेनस्वतन्त्ररुद्रगमयतिशखल्लोकेन
नान् । सीता कृताञ्जलिः । यसाणिश्रुतोत्सिखला
सन्दागिरविह्वलोमन्दा इतिवन्निज्जेसे ॥ सर्वेनम
न्ति । लक्ष्मा अन्यतोदधीयन् धनधिनायवणयानु
तेधादभयकैलसनिकेतनस्यदेवसकत्पात्रकपाल
पाणोद्वारणसीनामपुरीयरस्तात् रामः सहर्षमव

अग-
धृ

लोकासुवमानैरयोर्येनैस्तारसागरः द्वीपेवा
णसीनासि विष्णोर्निहनीयते । अपि चैतन्निचमथा
स्तेभगवान् । कादस्त्रायनिपीतयत्रगणारत्नौ च
मात्रस्थितौ द्वारे निर्भयपार्वतीभजनतावन्धोलसा
त्कन्धरः स्नात्तर्वागविनाशवामनतसेरेवस्वरेस्मा
न । गविभद्राशिरः शिवायज्ञागतमेणाकवृजम
णि । अन्यतोदृश्यन् सीतोप्रति देविदृष्टनामिनः ।
नवोमीलमौर्वीकिणानिकरकार्कश्यसदयप्रवृत्तस
स्वभाणोकिमपिनिविज्जयीत्यनिमे कृतायौयवा
येममजनिकरसेवपुरनः पुरीपूर्वेषांतेनयनयुगम
लानयतिनः । सीतासस्मितावरागम् सावीकृतावा
गमेयपुत्रीपुत्रीप्रति । अम्बमिहिलेवदिज्ञसे । य
रुश्रुण्णजननन्मपिविराणेमेविः एवेसि । रामः
सुग्रीवविभीषणौप्रति वयस्योऽयंजानकीप्रजाय
मानायाभगवत्याभूमेरिष्टमन्दिरेमिथिला । सु
ग्रीवविभीषणौसकौतुकाम यत्रभगवतः पार्व
तीनिवितेष्टरस्यधनुरनैवासिनावजगवभागीवा
चवभवतोभज्जयनस्तद्वयोमकीरासखीयतीवो
रलक्ष्मीः । रामः सलज्जस्मितमन्यतोदृश्यन् ।
इयेपुनस्यतोयिपुरस्ताष्टुमनामगो ज्ञानोविनय
मधुरसुंगारविभ्रसरमणीयामकरकेतव्रक्षच
व्रतचर्यातपोवनसिवराजधानी सीतामयवर्ष
इहहि । रोमाञ्चोक्तुसदंगसन्धिनितिनेरालिग
नेर्यामिनीशोषीकृत्यविह्वलतेनिजरहृष्टार्यमे
णीहृष्टः यष्टिस्थेसपिचीप्रदीपमुज्जलेद—र
ष्टामलिकानैलेप्रवृत्ततिस्त्रुणानि वसतीदन्नाभि
द्वैतमः । लक्ष्म्येदृश्यन् यनेभगवद्योभूमि
देवानामुलायननमत्रवीदीपूर्वणक्ष्मागुरुमलय

नमयमेगरागसद्योत्पत्तुर्वणो कलिनकन्यामन्ता
कितोसंगच्छेत्ते हिमालयोद्गसदाधिवासनो ज्ञा
नेवयागः प्रतिभातिज्ञाहवीनिधात्रथासापिनरे
कलालनाह्नेवकालीयमुनापिदृष्टने । विभाव
च ॥ वलिद्विषत्पादनलोमुगजिभिः स्मगरिमो
लीन्मगीचिवीचिभिः हिमाद्रिनिष्पन्नरसेः प
देयदेविदधनेवेनुधसेन्धवीरुविः । अपिच । प्र
यागस्तर्वतीर्थेभ्यः तीर्थमुष्टेसरामयम्मेस्य
पुपपरंपारमिहस्तेदेवलोक्तने । रामस्तादसीकि
मुच्यते सत्यमेवप्र— येसोदहारमुदीयतेरियो
यमभितो गंगायमुनेवहनश्चियम् । सीतोप्रतिप्र
णम्यनामिनः ॥ प्रयमोराम— मेतस्याहनकर्मणः
काय— धिवास्तये— ज्योतिर्विद्येयते ॥ स
र्वेनमस्यन्नि रामः ॥ विमानवेगनादितकेनसह
धम् पुणोक्तप्रवरदत्तुरतीरलेखासेत्यायमानम
चसन्नितिसमननः श्रुत्वावेगमहिषीयदपहल
लीदेवाभवेभगवतीसरयोरियनः । इयेचभगव
त्ययोध्यागगनतलाहृदीदृष्टाक्त— लोत्तमस
युनिस्यनेः उदालस्यलक्तवलयवनमिवनन
लोचनेः कियते । सर्वेप्रणमन्ति । सुग्रीवविभी
षणौनिर्दोषं वृत्तेरिवकतसहस्रभुवफलानमा
लोकासुपानिकरेमधुगमयोध्याम् रत्नामिहप्रव
हन्तचविचित्रासिद्धिदेवः प्रचीसहगरोपिनणो ।
चनेनः । रामः तोप्रति । वयस्यो प्रागजायतंगज
मुभदृष्टायदिहृष्टये— सत्यस्यवेभवम्
पुरोविलोका— मपिकल्पिता
स्तदभिषेका— प्रतीतमारो

शरा-
धध

वर्तने पुष्पकेचप्रति विमानराजप्रवर्तनीयतामस्या
काकुत्स्थकुलोवहारिकायासर्वविमानवतानेना
दयति ॥ ननःप्रविष्टात्पदादेवेणवसिष्टोभर
शत्वसोचवसि चक्रेलेकेश्वरपरिभवस्तेदनिर्वात
होलीयद्वत्तेनविजगदगदं नलविन्नीयतेनः वले
नाहोविगलितवतोवीर्यनिर्यासराशे यन्पिण्णक
सानिप्रसन्नानिभित्तोत्रामदग्न्यः । राममवलोक्य
सहस्रम् लवत्तनदशकन्यारकणवपीठसीसा
समामभुजविक्रमकर्मकाणः दिष्ट्याजगदिज
यमोगिलकेयवोभिस्तेयेपुनर्मयनवर्त्तनिगमभ
द्रः रामः समम्भममुपस्तवसिष्टस्ययादावुद
पराएच । रघुव्रह्मक्रियाचार्यपुराणव्रह्मवादि
नम् ब्रह्मर्षिब्रह्मजन्मानमेवराभोभिवादये । व
सि सादरमालिङ्ग्यवत्तारामभद्र कातुभ्यमाशीः
आराधप्रतियत्तकीर्तिनिवहातुलाणम्यात्ररेनि
विचंयमतानिनामचिन्तैरेवतोजोगिभि उक्त
हकुटकाकशोधितमिवप्राप्तगुणोत्कर्षिणा पि
एउस्यैवमहत्तमैवतवतानिः तारतारैयशः । वि
जगदेगनलेचनकेस्तवयशोभिरतीवयविधिता
प्रथमयार्थिवपुंगवकीर्तयोविबुधसिन्धुजलैरि
वसिन्धवः नप्यापीमस्त । जगदात्मकधारेयो
धाचन्द्रमसाविव पुत्रो गोवृत्त्यगोमारी जनयसभ
जाविव सीतां मुनिवन्दते वसि वत्से जनकश
स्वामिनियुवयोस्ताधारणीमेवराभभद्रस्यवय
माशिषमवोवाम सीतासहस्रम् अनाग्रसो
लीसावनेयेपिमेअय उक्तसागिरिणिताभवि
सादि लक्षः ॥ सगरगोत्रगुणेभैववरुणसोमि

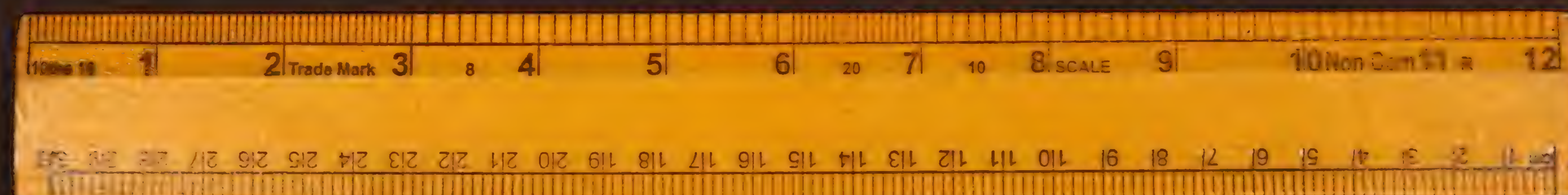
तिरभिवाचयने वसिस्तलक्षणाशिशोविषयमनिक
म्यवर्तसे वीरमिन्नुजितेतिता दिष्टावर्धयतो जगत् अभ
येदालीयते गोवीणाग्रामलीरपि नप्यापिष्टयेसर्व
पिहोहो जनयतात्मनो रादिराजवेद्योयमष्टयातः पुरो
हति लक्ष्ममहत्तेकताज्जति । भगवन्ममनगरहीत
मिल्लकुलम् भररामेप्रतिश्रुत्यभवरप्रकोष्ठेकरहाय
दातिभरतः प्रणामतिरामः सहस्रमालिङ्ग्य वत्तभरत
आत्मानमिन्नुकरमेजरचन्द्रकात्रसमोज्ज्वलेदितरमे
हृदिनिर्हणोसिनभ्रात्रमेगमसुखाधिकयाजहानिवि
स्सौसकौलभमुरमुपलापिलक्ष्मीः । भर सीतानमति
सीता । वक्षुभरदाउणकिरणकरणिऊरुस्वबुम्बिदे
कमलमणोविवधिरमेविवसर्तोणदंस्त लक्ष्म भर
नेनमतिभरवत्तलक्षणासोक्तएवचिरात्परिभस्य ।
साम् अडालभभुरजानोवन्दनेष्वस्यरोदकी निर्भरे
चपरिभ्राह्मन्नरुवंशयशस्तजकनकनदगुपदा
एउनलक्षणावाङ्मनायिदिष्टिमाणाश्चिरेणशीतलो
होतोस्ति । इन्दोः कलाकलायेनपेक्षिक्रिमविवेचि
नासर्वजः स्वायनोदायसोदराणोभजोहो शत्रु
द्रः रामेप्रति आयेपाङ्ककाभ्यत्यावभृत्पः प्रणामति
शत्रुद्रः । रामः गाढमालिङ्ग्यकयमाहृत्यलक्ष्मणा
नुभवामि ॥ अयवाय सीतायेदगयन् एतलदेवस
त्वमतनचन्द्रभिमसेवाचइकमवलोकयलक्ष्मणा
स्यगीवाणवारणकरगलककशोमातादेवलक्ष्मणा
भुतोत्तरिष्ठजाते । प्रातसीतोप्रणामति सीता सत्त
लोअसल्लुङ्गरागारवलेहिचरिदेहिपिलकवणस
रिसोहोहिवस्ससत्तमहणाअज्जअणोकहिं प्रात ॥
कृतमेगलाचारो मध्यमास्त्राभावेनेभवतोपतीह्यं
प्रतीहते अयस्यलक्ष्मणाप्रणामति लक्ष्मसहस्रमा

अग
ध

तिंग ॥ दिष्टादीनामिदं हि देयमानेन वयमायभ
नोपरित्यज्यताः ॥ रामः सुनिप्रति यतोत्तं काकि
न्यास्वामिनो विभीषणसुग्रीवौ भवन्ते प्रणामनः ॥ वसि ॥
पुनस्त्यक्तं न कुतकीति तारणमात्तावलमनसम्
भाविसौ विरस्य भूयास्तम् रामः भरते प्रति चत्तवन
स्वमहान्नावेनो पौलस्त्यमावित्रो भरतशत्रुघ्नैर्विभी
षणसुग्रीवैर्वमियो यथो विमचारन्ति । वसिष्ठः । स
हृषम् दिष्टा चतुर्दशभिः परिवृत्तः पुनस्तु मयमा
नेदशरथ ऊढस्मीक्षामही सविमर्षस्मिन् न तेतारं
दशकन्धरस्य जिनवा नेवा जने भागवत्सं रामो यदिका
कपलकधरस्तत्पूजिते ये कथा ऊर्ध्वकल्पयन्तस्तवा
निचरितान्यप्रक्रिया गौरवा दमो ये कविना तेषां पित
गतां नो वायवर्तिष्यते रामे च प्रति वत्समांगलिकं तस्य
मतिक्लामति तदिदं बुद्धिं नो सिद्धामनमते कुरात
तन्वत्तः प्रतनुत्तमदमुत्तरकोसलः रामस्तथा करोति
वसिष्ठो मत्तपूर्वमभिषिञ्चति अन्यो भूत्वा वत्समभि
षेके नारयित्वा पञ्चगव्यं भूमिभूमयः प्रणामन्ति ने
पथे मंगल्यगीतान्दीवायानि च वसि सहस्रम् व
त्सराम उद्गम्यति । उदयदुर्मस्तु देधरे इयविभति ।
कुन्परिभवो हृष्टा प्रजाः परिकर्षतः अपितु यथा
जीवात्स नः प्रभोः परमात्मनो दिष्टादिशि दिष्टादौ
नायास्तये व विभूतयः । रामो तज्जने विभीषणः क
ताज्जलिः जावन्मा प्रणीयन् देवे लज्जावपुष्पकमिदं
च विमानसाथ्य दक्षरादय हृतं दशकन्धरेण एकं
भवानदितमस्य मया धुने तराजा ययुज्जमयेन निधि
धीनाम् रामो वसिष्ठं न भवन्तातः पुष्पकं प्रति विमा
नराज प्रथमस्वामिने प्रथमपौलस्त्यमुपतिष्ठस्व वसि
सहस्रं रामभद्रकिन्नेभूवः पियमपकरोमि रामः भा

वत्तनः परमपिपियमसि ॥ ताताजमधिमो निमोति
कमलितुत्तामहापोतिणो देष्टा विन्ध्यविलसपत्न्या
वरीहृष्टाभूषां मीदिनी मेतदेति लयश्चि मोनलनिथी
सीमत्रयवर्धितः कस्यान्ने हतेन विष्णुमदशरीवोय
सर्गेजगत् तथा पीदमस्त । सममीलत् कृत्स्नवथ
मकरदैः प्रवणयोराविष्ठास्यज्ञा रामवनमुपचित
कवयः ॥ १ ॥ परिमलमनाचाय चतनः कवीनो
रमरीरेव चमिगुणदोषोरचयत् ॥ इति निष्कान्तः
सर्वे ॥ इत्यनचेराचवेनायकानन्दनाम सप्तमोऽङ्कः
॥ ८ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

राजवपंडरी
ईश्वरशक्तक
देवीशक्तक
अनंतशक्तक

श्री
३. श.
१

ॐ श्रीस्वात्मनेगुरवेशिवाय नमः ॥
ॐ सवः पायायेन निनेवासकिर्निजदस्ता
म ३ पोपायातनं कोपायः स्मरस्य जहार
ताम १ सवः पायादित्यादिगंधाभिवि
धवित्रोपवाताथं कविना नमस्कारवा
क्यवडवित्तं सवित्तं येन भगवता स्वतंत्रेण
धराधराणयोमोवास्वकिदीरतोनीताः
एतेन विष्णुपात्रे धनित्तं तथा ३ पोपात्मे
यमवित्रविधायित्वा तत्रैर्ष्याकोपात्मे
विष्णुप्रसिद्धास्मरस्यतने जहारददादी
तिप्रतीयते तामित्यनुभवगोचरम् अत
एव यकहोपादानेन कृते यदाहुः प्रकीर्त
प्रसिद्धानुभूतविषयस्तकहोयकहोपादा
नेनापेक्षते तत्र नमस्कारः स्वातंत्र्यकर्त
त्वात् भगवतः सर्वोतिशायित्वा दृष्ट्या
देवात्मिः १ रत्नावतारोभीरेभवमुग्रद
रेष्य नयनीतिगुणेतत्समतोप्रियता
मिसाम् २ रत्नेतिदेईश्वरपरमात्मन् न
इत्तं लेशकर्मविपाकाशयैरपराहः
पुरुषविशेषईश्वरस्तत्संबोधने भवेत्सेसा

ॐ भीरेत्तेहरनिधारय कथंभूतेभवमुग्र
कठिनेत्वेभक्तानामवतारेष्ववतरणेभवा
त पुनः पुनरागमनेरत्न कविनाच अत्र
तारमवतारनामानं मोपादीतिस्वनामा
धनितेतपत्तातरे ३ मोप्रत्यक्षासर्वेषाम्
ताप्रियताप्रदेहतिदेवाकिंतोप्रसिद्धेला
कोत्तरेनीतिगुणनयप्रापयेष्ववतरत्तय
अवतारेभीरेभवमुग्रदरेईश्वरनयनी
तिगुणेतत्समतोप्रियतामिदयदयोः
प्रावृणोर्ष्यस्योनेत्यामिवावभासतेभि
त्रायत्तात्रपुनरुक्तवदाभासः ग्रामावाव
भासनेतपुनरुक्तवदाभासमिति २ वदा
मितेस्वरमयत्रमोदेवदामिसंसारमयत्र
मोदम् तनुन्मदायोगवतास्मितेनमुक्त
स्वरयोगवतपस्मितेन ३ वदामीति अदे
तेतभोनसः वदामिनमस्कारेकरोमिप्र
नेनकायवाक्किंनानामपिप्रदीभावः स
वित्तः अतएवस्वप्रात्मानेरमयज्ञानंदय
न् संसारमयेमोदेप्रज्ञानरूपेनवदासि
यदत्ते प्रातेदेवज्ञानेविदात्रविभेतिक्

३
शा. तो.
२

तच्छनेति हे भगवन् स्फुरयोगवतः प्राश्न
ये प्रदेतुः तर्कोपि मानसादत्तानात्
मुदोदसीलानि रतिशयप्रतीतिरूपाना
म् आसमेतायोगः प्रायोगः तत्ततामुदा
योगवतास्वावभावैकगोचरेणस्मितेन
भिमत्प्राप्ताहसितो नोपलक्षितः सन्म
लोस्मि यमकं १ सुखिस्थिते प्राग्भजता
कृतापवर्गोत्पमेनाशुभवांधकारे धृतः
तथाविषमतोदताविर्गोत्पमेनाशुभवा
ंधकारे ५ सुखीति हेनाशुभवांधकारे
सुररिपोप्राक्स्थितीभजता ऊर्वतात्
या प्रथानेतरं भवांधकारे ससारूपंधका
रेकतापवर्गोत्पमेकतः भक्तानामपवर्गो
त्पमेयमोयेन तथाविधेन विविधकृत्यका
रिणात्तयेवविषेधेन प्रतोममापि प्रयदा
ताविर्गोभव प्ररयः मुखाकामादयोयेन
तादृशः पादयमकम् ५ सैतातसैतात
लोचनाये संधात संधातपमासौचैः मा
धीनमाधीनपरिश्रदेणकालेनकालेनद
तेकथामाम् ५ सैज्जातीति सतप्रकृति

सैज्जातेजस्यस्यसमजातः सज्जः सत्र
प्राततोविस्तीर्णविषयापत्तालोचना
प्रियस्यतदामेवगोसजातसजाततलो
चनाये तथासौचैर्वलविसप्रभृतिर्दे
वसमृद्धे संधातपमात्रिसंधेसमाधाने
नसंधातसम्यक् धातकालेनप्रसि
तवर्गेनभयंकरेति यावत् तथा प्राधी
नपरिश्रदेणप्राधीनोमनःपीडनोये
नः स्वामिनः जरादयो रोगास्तेषां परि
श्रदः परिवारो यस्य सतातादृशेनकाले
नमृत्यवादते सैनेमाधीनेकथाः संपा
दयमायाः शोभायाः प्रधीनमायतेमा
धीनेष्वेतराजविदित्यर्थः आदियम
कम् ५ भवोत्सुकानामसमाधिभिन्नः
कश्चित्कदलो न समाधिभिन्नः येतोम
शोसैतिसदासभायां स्तवजीवेतिसरा
सभायाः ६ भवेति तेनः प्रस्माकमुत्त
कानोसोक्तं यानामसमाधिभिन्न प्रस
माप्रनल्पाः ये प्रादयः मनरुजः ताभि
नतीति तादृकभवसेपयस्यतोमत्स

३.
प्रा. तो.
३

काशात प्रयेजनः समाधिभिन्नः चित्रैः
काशवद्विहृतैः नास्ति येनो सदा सर्वका
ले सभासमये प्रार्थः निष्पापाः प्रशंस
ति स्तुवंति तपसदा सभायाः सहदा
सैः भार्या च वर्तते येन स परिवारश्च
जीवंति पुनः संसाराच्च निनलभेते अत
श्चरपदप्रभेः अन्ते स संसारिणो नानाज
नोपलब्धा जीवन्तो वजातपि मृता एव
ब्रह्मोऽरेव संतर्भकवदपरे जेतो वजा
तनष्टाः इति यावत् अत यमकम् ८
दैत्यविघातश्चरणवलीनां त्वत्पुतिः
मीतेः सरणावलीनाम् स्तुवंत्यतो नि
श्चरणवलीनाम् मित्रं वृजे भग्नराणाव
लीनां ७ दैत्येति दैत्यविघादेवानां त
श्चरणवलीनां भुमराणां मित्रं वृजे प
द्माभवतः विघाति स्थाने मनोभिलषि
तप्रभेः स्तुत्यर्थः कथं भूतानां दैत्यवि
घातप्रः पराजितारणावलयः संप्रामा
ममूहायै सथा विधानो अतो दैतोः नि
श्चरणसादृश्यप्रयिर्ज्ञेः संसारोपद्रवश्च

मरणो मार्गो अलीनाम शिष्टो न स्मृतिस्त्ववेति
कथं भूतो वधयोरेक्यात् वलिनो मिनो स्वामि
नीम् तदधिष्ठातृत्वात्स सर्वपादोतयमकम्
म ७ भवेति भिन्नः क्लृपामराणाम् भवेति
भिन्नः क्लृपामराणाम् संदासकोताय
नमो हराय सदा सकोताय नमो हराय ८
दैत्यसराणां देवानो क्लृपत्वेनः प्रस्माकं क्लृ
लमध्ये पामराणाम्योग्यत्वाद्दालिगानो ई
ति भिन्नः उर्गतिनिर्देता भव अतस्त्वमेव भ
वे संसारे अति भिन्नः अतीर्णः सहदा सर्वेर्तते
कोतश्च यः सर्वाभिलाषदायित्वात्सदा स
कोतस्त्वमेतथा मोदेरातिददाति मोहनः
अतानदायी नमो हरः तस्मै नमो हराय सर्व
काले सकोताय निजशक्तिपरिवृताय द
राय नमः स्फुटयमकम् ८ राजते विष्णो
काराकापादिफणावरा रावणा राधि

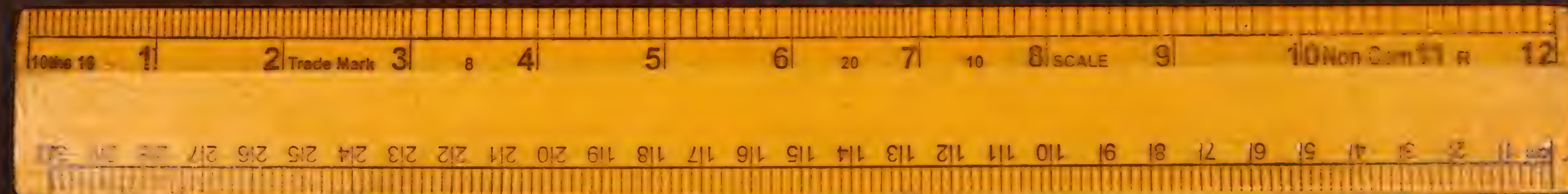
तादा रावलाता प्रा
क्षितो जरा ५ पमा
लेपः ॥ तत्र रक्षि
ताकोतकोतला

श्री
श्री
ध

दिनीवाश्रुतमयीमयीनः १ शोचल्यम
कम राजनीतिनुरीतिदेशिमुताको
तपावतीशतवसे।वधिनीतनुर्मतिः राजते
कथंभूताविष्णुकाराविष्णुजगततदाका
रा तथाकायः पूर्णवेदः तथाअदिफणा
स्तभिर्वरातत्कृष्टातयागवणेनाराधिता
सीविता अद्वयानन्तारासौम्यसंभावशयः
तथागदालादातदतीप्रमत्तियत्रेतिक्लि
याविशेषणगदालाआदिराजतेऽन्यथः
तथाअजराजन्मादिरहितत्वात् कांतला
दण्णवादिनीश्रुतमयीवादिनीनदीव अ
तनुवंदलाशुगलकं आयशोकः पमवो
धः द्वितीयाश्रुतलायमकमायस्य ॥
दरवति वरदय भटभय दण्ण दण्ण
शरथपर पुरशरसमरे मदमयरणरय
जयजयत्वमतततमावसरवरमुवदशि
व ११ मदादेववेधः
जागेसरवेधः १२
दरवतीतिदेशिवत्
जयजयकिंविदथ

त	न	अ	ख	स	र	व
ल	र	य	न	य		
	र	अ	र			
		स				
	प	र	ल			
वि	व	र	द	य	अ	र

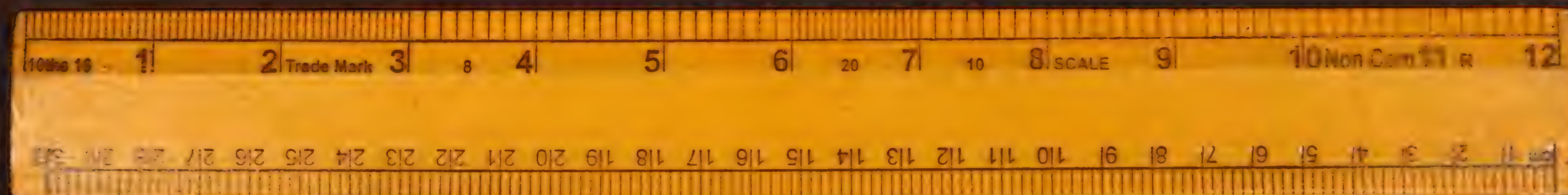
वतिसभयेसादशेवरदयवरातृक्षा
दयायस्यप्रकाटीनोविष्ककठकाना
मपिमुनर्दययागणपत्यप्रतिपादक
त्वात् तथाभदानांभयदः पणोव्यवदा
रोयस्यनादशः तथादाणपेथायस्यता
दृग्योरयः तत्रपरतद्योगवान् तदा
मंत्रिणोभटभयदपणदणपथरषम
रपुराणोत्रिपुराणेशरसमरबाणशुडे
मदमयः सादंकारोरणरयः संग्रामवे
गोयस्यतदामंत्रणम् तथात्वमतत्वा
नामंत्रियाणोमतप्रभिप्रेततदपिष्टान्
त्तामंत्रियाणोतथात्तनोमावः दत्ता
धुरोयेनतथासरवराणोसखंददाती
तितन्मवधनम् ११ कुरानराणोभवता
शोधनीयाविभागतिः चराचराणो
भवतावोधनीयाशुभामतिः १२ कुरा
उः सदासंसारैरताचराणोभक्तानांभव
तास्वामिवाश्रुविभागतिः तामसीगा
तिः शोधनीयाः चराचराणोजंगमस्या
वराणोशुभामतिः भवतैववोधनीया

श्री नो
५

श्रुतगोमृत्तिकोवे
धः १२ न्यासः
नरककालमा
लाभारणदितर
साश्रिताः नरककालमा
लाभारणदितरसाश्रिताः
१३ कौवीरगोमृत्तिकोवेधोमसु
हयमकम् ततो नित निताना
तामममामामिमाममाः लल
लोलालिलीलालैरुगुरुरुरुरुरम
पादैकाक्षरः ॥ यामवागंगनाः कौत
रवसादरतापदैः समेयस्ताभवइक्ति
रवसादरतापदैः १५ विभिवाक्यार्थ
निलकम् ॥ तरेति तनेति यमेति ॥
विभिः श्लोकेवाक्यार्थनिलककम् ॥
यथादेताततत्पुनः यमवागंगनाः
मृत्युस्थितः भवइक्तिरवसादरतापदैः
भवतिविषयेयानिभक्तिरावाणया
सादरतातस्याः पदानिवाक्यानि तैस
स्ताः भीताः कौतैर्भैरभिः समेसदपुनः

कथंभूतेर्भैरभिः वसादरतापदैः श्रुवा
सादेविनाशोविददतितोपवददतित
दृशेर्भैरभिः साकंस्ताः भवदीयभज्जन
नस्ततिवाक्येयत्रस्ताइत्यर्थः ३३
ममसेवेधिनीमालदमीमापतानश्रमा
माश्रहेनिषेधार्थः श्रमाश्रयीकाः पुनः
कथंभूताः तरेत्यादिरसावलेनदिनिश्च
येननरकंश्रिताः ततेतितताविस्तीर्णाः
याइतिततयः इतीनेविज्ञानो ततयः स
मृदाः यत्रतथाविधेरुक्ताकालमाला
भरणाः कालस्यमालदमीसत्ताभाये
रणोयामातयाविधाः पुनः कथंनरकं
कालमालादितरसाश्रितः नराणां कं
कालमालाभिर्यानिश्रभरणानितैरा
दितः रसाश्रिः रसपयेतोयत्रतथाविधं
कृत्वापुनः कथंभूतेर्भैरभिः ललल्लो
लालिलीलालैः लल्लेततस्संतः ल
लाश्रतेप्रलयः तल्लीलोलोतिक्रमत्ता
त येतैः तणापुनरपिकथंभूतेरुगुरो
रैः उरुवलेचतत रोरेद्वारिउरुरुरेत

श्री
श्री
६
६

शारीणोसमूहः आर्द्ररुग्णैश्च शरीरेषु
उरुगोशरीरेषु तद्विदितं तद्विधेः प्र
रमन्त्येव प्रवाक्यार्थे तिलके प्रथमः
समूहयमकम् कोटीगोमृषिकावेधा
च द्वितीयः पादोकाक्षरः तृतीयापादय
मकम् ॥ प्रलापिने मारसेनाभयप्रद
यमाकुलम् आगत्य तद्विदितं तीव्रप्रभावे
चितविग्रह ॥ ६ ॥ द्वितीयप्रभतया उदित
विग्रहप्रभयप्रद त्वेमाकर्मभूते प्रवर
तकनेरसेण दरेण साकीदृशयमाकु
लेयमादाकुलेन प्रलप्य तिलस्त्रीलः
प्रलापीने प्रलापिने त्वसितमागत्प्रद
कर्मक्रियेयं शोकः ॥ ६ ॥ विरातिचित्ते
निचितैरिताराश्चराचराचारचरित्रवा
रैरैवारुतावित्रतगविराचीरैतिरतारै
रुरुचौरगैः ॥ १० ॥ तत्तारैः देभगवन् च
राचराचारचरित्रवाचराचराणो जग
मस्यावराणो यत्तु प्राचारचरित्रे तत्र वा
रश्चराणो यत्तु तस्मै बोधनैरैवारुतायां
धनानां वारुतायै चरैर्वित्रतगसाश्चर्यै

क्षणिकत्वादचिरविद्यो विद्युतः रीतिं
इताप्रामाकैर्देतभूतेः ॥ ११ ॥ वदलाः
येवोराः तथा रोगाणि दारिद्र्याणि उरु
चौरैरैः कैः रतारैः रतस्य चित्तविश्रान्ते
रागाणि प्ररिसमूदाश्चरैः पुनः कथं
भूतैः चिरंयाप्रतिः तथा चित्तेतिः चित्त
वापाचतया चित्तेयां चिराति चित्तेति
चित्तेः प्रादादरतः वृत्तयेयं शोकः ॥
मुदातसारगुमभासमानासभासमा
नोगमुदातमारा विभावसस्यानभ
वप्रभाते भवप्रभाते रविभावसस्या
व्यावृत्तयमकम् ॥ ११ ॥ देभगवन् भवविभा
वसोः नेत्राश्च यस्यावकैः स्यान् प्राश्चय
भवप्रभाते ससारोदये सत्तिते तवसेते
धिनीप्रभारविभाववत् सस्यासाम
स्यावतीयतः मुदादरेण प्राते सारैय
स्यामुदातसारगुमभायो देवसरसि
समानासहमावेन पूजया वर्तते यासा
भासमानिरुचिराणि प्रेयानियत्रतया
विधेदत्ता उदातमुज्ज्वलं वलेय स्याव्यावृ

१६

३.
शु तो

तयमकम १८ देहोतकालेस्वरमेनप
दियमात्रभभासरलोचनाज शमैक
सर्वस्वभूरिकोमोमोयकदेवेशज
दीदिमोसा १५ वज्रवेधः देहोतेतिदे
भासरलोचनामत्रयनेत्रप्रजप्रनादे
शमैकसर्वस्वउपशमैकसाधनत्वेमोदे
होतकालेस्वरमेनपादि मरणसमये
स्वरमेनकृपयायमात्रमृत्योः पादि त
थाभूरयः वज्रलः कामाः मनीषितानि
यस्योसतादृशीसर्वाभीष्टपदोमोलक्ष्मी
यस्यवितरमोचमानदीदिमापरित्यज्य
वज्रवेधः ॥ त्यासः ॥ तनुस्व दीयाभ
गवन्मरारेरसामुत्वेमुक्तिः पराय
णानोसादोतताकृतां न
दासा २० देभगवन्
मुसारप्रोभनवलस्म
रेतवसे। वेधिमीतनुः म
उसायोमुखेलक्षणायाभू नलम्भा
नोजनानोसखशायिनीतयामुक्तिमु
खभोगमोक्षप्रदेतयः प्रतपवभक्तिप

गयणानोभभावदा तथा सादस्यावसा
दस्यप्रनताविकेदस्तेनदेतनावसाः कि
जाः कृतोतदासाः यमभटाः यथावज्ञते
भ्यः तेनिराशाः पलायतेनेदिरुद्रवत् २
स्थिरासरापक्षपरासुरास्थिमातावरास
त्रमरावलासा वादेहितामत्रमतादिदे
वातिभाविनानुत्पनुताविभाति २ प्र
तिलमानुलोमपादः पुगलकम् तदी
यातनुरित्येनेनपूर्वस्माकस्थेनमहालयः
तदीयातनुरिर्विभातिकीदृशीस्थिरायेप्र
सराग्रंथकाटयः तेषां प्रपक्षपराप्रतिप
क्षभूतासराणां वलादीनोवास्थिमाला
दिभिः वेराउत्कृष्टातथाप्रासमाः निवराः
सरावः नादपुक्तालासउत्कृष्टपादेवता
यस्याप्रासत्रसरावलासा तथावादेवत्
देवाविद्यास्थानविशारदविमयेहिताभा
क्तविदन्तानोभभूतिशेषः तथामेवैमन
नशाणधर्मादिभिः देवतप्राकयदेः म
ताभावितायदाहुः मंत्रमूर्तिस्तदेवतः
ति तथा शुद्धिभिर्जागैः देवैश्चप्रतिभा

३.
शायी
८

विताप्रतिष्ठाता तथानुत्पास्तत्वायेवला
दयः तैरपि नुताननुतापवैविधानदीया
तनुविभाति युगलकम् आद्यः युक्तादप्र
तिलोमः द्वितीयः प्रतिलोमानुलोमपादः
प्रमृशमताः प्रमृशेभ्योपात्रेभ्योगताः प्रद
यः मर्षायस्यातादृशीदेवातिभाविताच
तनोति ते तात क्रतौ नित्योत्तेन नतानो
तनुतो ननीतिः नेनेन नोत्तनतो ननीता
तेन न्नताने तनोतेतिः २२ द्युत्तरः देभ
गवन तात एज्यतया उन्नतानो तनो उ
न्नता प्रनेताः पृथ्यादयः तनवोस्तनयो
यसा तन्मेवोत्तेन ते तव संवेधिनीनीतिः
नतानो भक्तानो नुतो सत्यानूने निश्चिते त
नुतो लघुतो नतनोति द्वाब्जमेव पोषयतिः
तपत्ताते तेन हेतना नेन प्रथोत्तभवता
स्वामिना नोस्माके तता विलोपातिः सै
मा राधायाः नूतनतो नवत्वेन नीता भवन्
ति मात्रेण वयमक्ता इति सूचिते स्माकोयं
द्युत्तरः २३ दृश्यभो परे वंशरत्नो भाग
स्थिभो भव प्रभावितदमोरे भोगातव

सदस्मिप २४ अर्थभूमः ॥ देप्रभो भवते
तेरेदारियेदरनि
वारयपरमतर्प
वंशवेदनीयक
येभूतस्तरत्नमो
हिमां पयलो प्रपिभागे संविभागे प्र
स्थिरश्चलः दानादावपि सर्वलोप
कहितहेतना कोलितः पुनः कथेभूतः
प्रभावितः सर्वतनोपलदितः दमः २४
दियः जयोयस्यतया प्रभोकथेभूतभो
गातनभोगा प्रतनयस्य प्रभासमानता
त पुनः कथेभूतप्रभो सदस्मिपसेति
शोभनानि प्रस्थोनिभूषणतया पाति
रत्नतीति तादृश २५ कासेन भगवन्ना
स्तितवकंदरुवेः समा कालिकाका
लिकालालीलीलाका परवीरपः २५

विष्णुलवंधः ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥

३.
श्री.
१.

वयमितिदयोः दीका देभगवन् देवा
तासदेवता नो ब्रह्मविस्मयभूती नो आ
सने स्थितिः रत्नोत्पत्तिविनाशो वा य
स्मान् तत्संबोधने ते तव सभानभासते
अपित सर्वोत्तमाभासते एव किं विधाभा
विता नो नेदिप्रभूती नो प्रममता निरहेका
रता तथा विभादीमिव स्यात्ता सत्यत्रये
एव त्रिणावदेव देव इति भासने पसेभाषा
ज्ञानयत्नविमत्यपनिमं प्रवदश्यात्म
नेपदे ते तव वयं मदेन प्रदेकारेण न देभ
वमये प्रमते प्रनीसिते रस्ते तश केम
ग्रावृत्तितामेतः पञ्चवदयानपरनात्
तया नो ज्ञताः हेरुद्ररुजोडः खानो भास
क्रोधः प्रमाप्रलक्ष्मीस्तज्ञाजोरुतायाः
प्रवस्थाः तादरनिवारय इति प्रगल्भक
एकः सर्वतोभद्रः द्वितीयः परम्वयः
कलिकालकलालीककेलिकलक
लाङ्गले कालेलिको किलाकालेको
लेलेलेकलेकिल २५ द्युतरः कः ना
मप्रले समर्थो भवति प्रपित न कश्चित्

ऊलेगृहीशरीरेत्यर्थः ऊलेशरीरेलोले
प्रस्थिरमनियतः कलिकालेयाः कलाः
ताभिर्यदलीको तदेव केलिः विलनेयस्य
तथा कालकलेः नानाविधोः कलिका
भिः प्राकलेत्तमिते तथा काले प्रत्येजा
श्रीत्यर्थः तथा लयोधुमराः तथा को
किलाश्च तदकालेतामसे २५ आभा
तिभातिभवत्तव कालमा किंसेचि
तयस्मरद्वेग्यतने कशंगम् मोमाण
मुचभवभीममलेकलेके देताति कए
मपराधिपदेव तेनः ३ पुनरुक्तवदा
भासः सर्वपादाग्रयः हेस्मरद्वेदेव
हे प्रमराधिपत्वे मार्किः ३ पुननेगोदशरी
रं संविंजय कथं भूतमार्किः कालमति
मलीमसे तथा भवतः जन्मदेतोः मो
कशंगं प्रतिभीत्यात्ता मतने संविंजय
प्रतिदयालतयेति शेषः तेन हेतनादे
तावधकः तादृशानो मुप्रशरीरानाम
पीत्यर्थः तमस्य कालस्य भीमभयदा
यके प्रतिकहेकलेके मासेचकलेके

३.
श्रुतो
॥

सर्वथातदीत्यर्थः प्रवृत्त आभातिभाति
भवतः तथाकाले प्राक्तिसंचितयस्म
द्वयप्रवृत्तनेकशोरोमासाप्रसमुत्तभव
भीममलंकलेकदेतप्रतिकष्टप्रपराधि
पदेवतेन इति सर्वपदाप्रियत्वे पुनरुक्त
वकाभासस्य देवतानासिनः देवतेनः न
तमेवणम् १. यत्तनोवादीसायसमा
वससारस सरसामनसासारसाधीरव
नेजय ३. हाभ्यापुमम देभगवन् त्व
जयकिंभूतयजनेयतेवरउक्तसुतयार
धीसारेत्यादिधीसाराणां योगिनोयार
साभूमिः सैवमानसेतवसारसदेस त
यादत्तनिपुनतयादासानोनिजभक्ता
नोवराएवशासारः तत्रनदसरोविशेष
तयामनेषुकामादित्तादयुक्तेषुकृतः
आरावसाणवाग्नेयेन ३. दत्तदास
वरासारनदमनकृतावर वरताकृतम
द्वनरसारावमुदात्तद ३. तथावतया
उक्तसुतयाकृतोमदनेयेनतादृशेता
यारसः रसपुक्तः आशीआदित्यादवशा

रावः सैजल्योयस्यतदमेवणम् तदास
हासर्वदाप्रवृत्तानुभवपाशप्रपानसुतपा
सकानव्यतिहेतोतितादृशसत्तादत्तक
स्मिन्सारसामनेसासारसाधीरवनेसर
समासनेस्थितिर्येषांतेमायालक्ष्णाः
साराः रसायाभूमोयेधीरावदेकतानाः
भावकाः तेसावनेसमुदस्तत्र हाभ्यापु
गलकं ३. तवेवमूर्तिः शिवधर्मराजस
हृत्समानासहृत्समाना शुभावदा
तत्रजघानिरस्तथनादराणांनिधनाद
राणाम् ३. देभगवन् शिवतवेवमूर्ति
आसहृत्तमाणाहृत्तभवतिकेघोपमरा
जसहृत्समानोयमसहृत्तदृशानांता
त्रियलोकानोतकिंकराणांवाक्येभू
ता समानासहमानेनश्जयावर्ततेया
सा पुनः किंविधानिरस्तथनाधराणां
निधनाकर्तनात् शुभावदाशुभदाय
कपादात्पंतयमकोयंसाकः ३. भूया
इतिस्वयमाकोततीजामारा दत्तामो
वमोदादरासा नोवनेषाजीयतेकाल

६.
शान्तो
११
१२

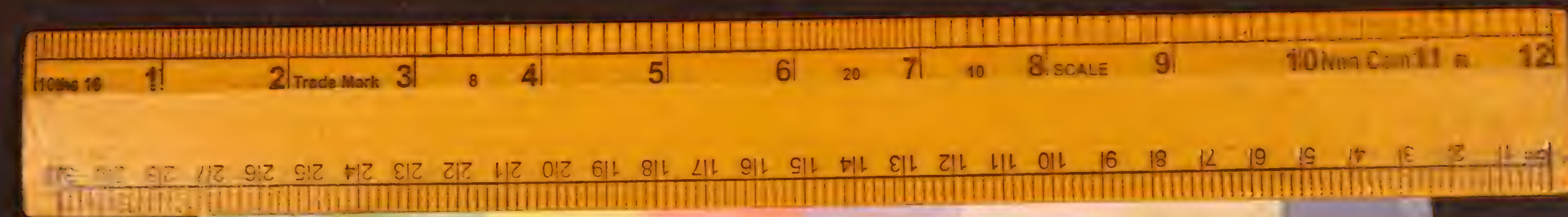
मेनायाकालिग्रानित्यनिग्रालिकायाः
युक्तादप्रतिलोमः देभगवन् उमाका
तत्तयिमाभक्तिः समतीत्रासायप्रविद्धि
त्राभूयात् पुनः किंभूतादत्तानिप्रणाः
पुनः किंभूताप्रमोवः सफलः मोक्षप्रा
दरोयस्यानोवेइतिसवस्यात् तद्यैषा
कालमनामृत्यवम् जन्ममरणदिशः
मानजीयतेकेनापीत्यर्थः एषाकालसा
नाकायाकालिग्रामलीमसत्वेननित्ये
निग्रः प्रतिनीवः प्रलिकायाः भ्रमरका
योयस्यासाभ्रमरकायदण्येतमलिः
नेत्यर्थः १५ नवानात्रानिनुनेनोनना
नीनाननाननः नानाननेननुनेनाननु
नेनाननेननौः १५ एकाक्षरः दृष्टेनल
भाभवतानयनोनलसाधना मुक्तिश्च
पाभवाधोतानयनानलसाधना १६ पा
दयमकम युगलकम नूनेनिश्चयेनप्र
स्वाकंनानात्रानिनानाविधान्यत्रानिनो
नभवति यतोनीताः निर्गताः १७ स्वार
मोयेषोतेनीनाः स्वामिरदिताः अनुनाः प्र

विद्यमानाः अनुनाः प्राणयेषोतेनुननाः
निष्प्राणयवेत्यर्थः नानुनाः अन्त्यादिपुने
नदेतनाप्रनुपविद्यमानानौर्यस्मिन्क
मंणिततप्रनुनभवतिकाकाभवत्येवे
त्यर्थः नानरः स्वामीनभवतिकेष्टानः
इतिभक्तजनप्रतिप्रत्योक्तिः ननुनिश्चये
नाननेनश्नस्याननेमावेयस्यसन्नाननः
लक्ष्मीवान नेनाननः दरिद्रः तेननेनान
नेनदिरिरेणापिमक्तिरूपानोः लभ्याक
दाप्रधनाकेनदेतनाभवताकथंभूतेन
दृष्टेनपुनः कथंभूतेननयनानलसाधुः
नानयनानलेनसाधुः प्रष्टास्यास्तेनमुक्ति
रूपानोः कथंरूपाभावाधोताभवाधेतोः
यस्याः साधुनः कथंभूतानुनेनाः ननुनेना
दितेपुनः पापयथायुग्मंशतिभक्तजने
प्रतिप्रत्योक्तिः प्रपुनद्वानीप्रायपा
काक्षरः द्वितीयपादयमकं १८ दृष्टेन
नरुक्त्यभ्रतिभिन्नलिगतात्रासासाय
कावाकिराजनीयादिकावेसुवक्रपि
पादार्थानोपौनरुक्त्यदृष्टतेतश्चर्वा

३.
शानो.
११
१३

आर्यैः समर्थितेयथा यमकेऽपेक्षविश
 णानातिपदेतदेः प्रमकवेः कविना
 नरुत्पादिममकतेचित्रवादस्य उक्तरा
 त्वात् ३६ समरसमभाभाससदासाव
 वक्रममनुतततात्ताततप्रप्रजाजान
 नवधधनानाश्रवलाभमेव्यसमतने
 ममन्दात्तासमेगंगतेति ॥ आर्यलिः ॥
 मयितमसचितोतोदशेयमेदृशीयारवि
 जजविराणत्राणरतातिभातिजयजय
 जगतस्तेतत्रततोसिभासि त्रसिकसद
 सदासंसेभवेवभयः ३८ यतस्यशोकस्य
 प्रथमार्थेनविश्रुलवेधः ॥ दि ॥ तीया
 र्थेदावे ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मालि
 नीवृत्ता ॥ ४१ ॥ भो ॥ ४२ ॥ पुग
 लकम् ॥ ४३ ॥ ससरे ॥ ४४ ॥ निम
 यीतिरेभग ॥ ४५ ॥ वन भर्ग ॥ ४६ ॥ नन
 वप्रायलाभ ॥ ४७ ॥ भवयस्य ॥ ४८ ॥ लाभे
 नहेतनाग ॥ ४९ ॥ सः वासः ॥ ५० ॥ वि
 शेषेणश्रम ॥ ५१ ॥ नेत्यननेय ॥ ५२ ॥ सदे
 तोपदार्था ॥ ५३ ॥ नामनेतक ॥ ५४ ॥ लरवा

त तथाविधेभासिन् भासनशीलरसि
 कभक्तजनप्रियेदृशीतनेमयितेतवदा
 मसंगतेप्रामुख्यरितेदृशीय यातवतनुप
 वेभृत्ताप्रतिभातिसानिशयाशेभतेकथं
 भृत्तासमरसमभाभाससदासाव
 णानातिपदेतदेः प्रमकवेः कविना
 नरुत्पादिममकतेचित्रवादस्य उक्तरा
 त्वात् ३६ समरसमभाभाससदासाव
 वक्रममनुतततात्ताततप्रप्रजाजान
 नवधधनानाश्रवलाभमेव्यसमतने
 ममन्दात्तासमेगंगतेति ॥ आर्यलिः ॥
 मयितमसचितोतोदशेयमेदृशीयारवि
 जजविराणत्राणरतातिभातिजयजय
 जगतस्तेतत्रततोसिभासि त्रसिकसद
 सदासंसेभवेवभयः ३८ यतस्यशोकस्य
 प्रथमार्थेनविश्रुलवेधः ॥ दि ॥ तीया
 र्थेदावे ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मालि
 नीवृत्ता ॥ ४१ ॥ भो ॥ ४२ ॥ पुग
 लकम् ॥ ४३ ॥ ससरे ॥ ४४ ॥ निम
 यीतिरेभग ॥ ४५ ॥ वन भर्ग ॥ ४६ ॥ नन
 वप्रायलाभ ॥ ४७ ॥ भवयस्य ॥ ४८ ॥ लाभे
 नहेतनाग ॥ ४९ ॥ सः वासः ॥ ५० ॥ वि
 शेषेणश्रम ॥ ५१ ॥ नेत्यननेय ॥ ५२ ॥ सदे
 तोपदार्था ॥ ५३ ॥ नामनेतक ॥ ५४ ॥ लरवा

15

॥ भवे
व नो न
ते मो न
मो से क
मेदि स
ता ता स
या दो न
या रा ते
मा नि ते
र र न्य
य ए र
र मा

३
शानो
१८

यासदवर्तितोयः सदा मेव तामसाति
तसात्ततेनेतवसेवेधिनीसातनगत
नवेगन्दहतीतिवरदापरवप्रसनी
तिपरसापरेषीशत्रुलोआसःकोपोव
यस्याःमकाशात मन्मदउत्कषोत्सव
दासःप्रमोदःयेषोतयाविधादासाते
वकायस्यासनाहसासदासातयासाते
नमदेतेतिसादासदाहतभवोत्कर
काविलासाकथेसालवन प्रविका
रष्टुनिनिर्विकारयोश्रुक्तातया
प्रजगसातवियनेजगयाशासाआ
स्यायस्याः प्रष्टदलयमवेधोयमव
सेतवनेन ५१ वरासारवरासारपरा
भवपराभव समहतासमुहानानु
स्ववतनुस्वव ५५ यमकावली हे
भगवन् भवसमुहतातनुस्ववसम
गुष्टेहृन्नानिष्टदोसि अनुष्टुप्प्रभृ
तानियेषुतयाविधाः अनुवोदद
लाःस्तवाःस्तगणियस्यताहशत
वसेवेधिनीतनुवराउत्कषातयासा

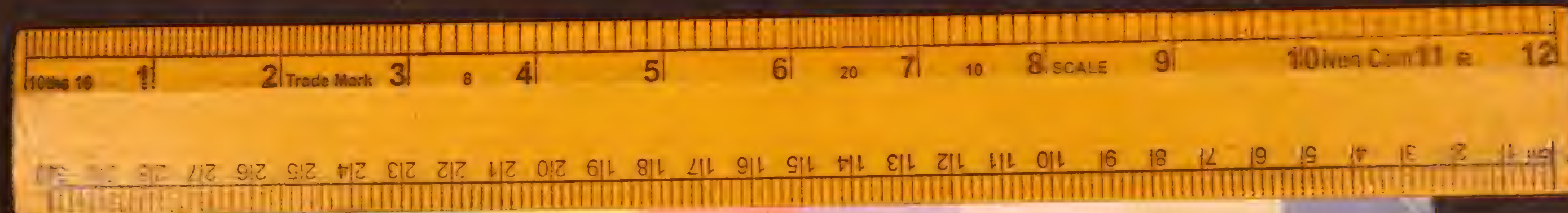
राःमुत्थायेवराः तेषामासावदलवर्ष
लोतत्रपराउयुक्ता सारवरासारपरातयाः
भवेमोक्षपिपानिपोषयति शुभवेपरात
या समेताहताभैरवन्नाडकदा ५५ सा
ध्यामूर्तिगुणैरीतेभावितनमतारसा
सारतावाधितविभारविजस्यमदेवसा ५५
हरिकावेधः॥ सातवमूर्तिः यमनिय
मादिभिःगुणैः साध्यापरा ५५ ध्यामाया
काभावितनेनमताप्रिया भावितन
मतातयारसावीतरागा तयार
रसावीतरागा नयासार नयाइ
कृष्टेनवाधिताउपश ५५ मिता
विभाययाकस्यरविजस्यसूत्रोःसदास
वदेवशतिल्लरिकावेधः ॥ ५५ ॥ ऊरेवे
कालेसावयसारेससकुमारसादान
वदेव अनुवदयाचितभवमदनारेना
लसामुक्तियतेमयिदेव अनुवदयाचि
तभवमे ५५ सेस्तुतकशमीरापत्रेशो
कःऊरेवेतिदेभवकोभूमौरेवसूर्यवत
प्रकाशदऊरेवेमदनस्यप्रेमदनारेका

ई. नो.
१३

लेममयेदेसा वरु वमदप्रवेन
रत्नणे म ला कां म र न
वर्त क र म कां म र न
यस्त वा ला वरु मिसक्ति
बोधनं प्रहंस्मरा मिसक्ति
नयामिपरमोगतिमिति वत यमस्य
रेयमारेप्रमसंसारवासनोतिनसदा
तिनोनवतरुणदेवदेवकीशायवदोग
दिधातयवावकप्रनवदययाकपया
चित्तयामप्रचलास्थिरातिषुयतेतयु
के अकियुतेमयि विषयेप्रतएवमासव
इतिपुगाणपुरुषसेकतभाषायेः ऊरवे
कालेकशमीभाषयासर्वेसारितः रस
सकमायाः सदानवादेवाप्रनवदभाष
यानिरवधिः प्रयः याचितभावप्रापि
तसेसारइतिमदतारेइतिमदवक्तिना
मुक्तातादृशाप्रपिकशमीभाषायेः प
प्रयेम

उत्तमदिनरानेदशिवमदिनरानयन
मूर्तिराभातितेभयामास्थिराभातिते
जसः ५८ प्रयेयणवेधदयम ॥
येयणवेधः ॥
युग्मम देशिवम दिजया य ज
वेदभूषणरसायोभ विवारे सु
एवः सदाभेण यस्तदा मे
विश्वकर्मणावर्तते यस्तदा मे
एतयाभक्तिस्थिरतयाउत्तमनविज
रः नगरदितः तरुणश्चदनोतिरतिश
यमीतिलक्षणमोक्षपयोयस्यसत
याविधतवसेवेधनीसामतिः भयान
कृष्णप्राभातितेजसः परमानंदसाप्रा
भास्वरमायदाऊः देवः सकाणिजगती
प्रकाशरतितदलेखात्साववेधेपुसा
तितेजोमयोमृतमयः पुरुषोयमेवसर
त्यादिनतस्त्वयोभातिनवेदतारकाने
सावियुतोभातिकतोयमयिः तमेवभा
तेप्रनभातिसर्वतस्यभासासर्वमिदति
भातिकतोयमयिः तमेवभातेप्रनभाति

६.
शतो.
१८
१९

सर्वतस्याभासमवमिदं विभाति इति नी
त्यास्यं निमेषपरमेष्ठिभिरित्यादिभिः
वादेः सर्वदर्शनेषु परमात्मनः सर्वज्ञे
त्यतिशयसर्वेश्वरत्वे विष्णु कर्तृत्वमिति
समिद्धे इह काव्यमात्रमस्मादेन किं वि
द्वनितमत्र विस्तरभयात्पुनस्तानुपयो
गाश्च न वितत्य प्रपेक्षितं दीप्ति सरसा
श्रवसेषु श्रवगतं रसेषु बालिषां प्रोये
षु श्रवतां प्रसक्तानां रसे सारो ज्ञारणेना
रः समर्थो रसो यस्याः सा तथा विधावे
षु सभायां प्रभयदायिनी पवं रपातवे
ति इति तर्कवेधः ५८ चर्चा शित्तिता
मंत्रतत्त्वविभवोदाहरणतोतिभृशं स्मेता
वेद्यभवप्रदोति विदितस्ते कृतवैरिभू
वि विश्वस्तन्यादितायते भविनमो
तार्यजेयधनेन शोचैरुतस्मराय विभ
वे शार्दाय विस्वात्मने ५९ कविनामग
र्भे चैव वेधः ॥ शिवस्तनिरियमवतार
कृता इति निर्गच्छति चवेयपुनः पुनः प
यालोचनया श्रुतेः स्वतः शासितः इति

नीत्यापारेपदयः शित्तितो मेशाणे उह
स्यपरमार्थस्य विभवकमेणे स्यारूपे
सदिमानेन नृदागप्रोयं सतथा वि
धः श्रुतिविश्वगुणैर्गुणैः कविनीमग
र्भः चरुवेधः शिवस्तनिरियमवतार
कृता इति साकात्रिर्गच्छति सत्तेमान
विशिष्टेति सा च चरुवेधतस्तवदिते
शिवस्तनिरित्या
दिहा
रीति
कृति
स्त
प्रोय
तश्चर्चा
शित्तियाभृशं स्मरतिभृशं स्मरामकज
नानोवेद्ये तानयुक्तं भवेजस्तमभक्तिता
धकंददातियः सतथाविधः सतमज
त्मना दिवुदिवलेन सर्वे साध्यते प्रतप
वभुवि सवेजनानो विदितः समस्तातः
हे कृतवैरि नृकृतवैरिणः का मादयः

ई.
शा.नो.
१५

श्रोतगवाद्याश्च प्रथका मराठयः देविषु
स्तन्यविषमिन्मवाकृष्टत्वात् स्तन्यत
भेदादयविभवे विन्यात्मनेनमः विवि
देवभूमौ प्रस्थात्स्थितेभ्यादितय सगः
सन्नगणप्रधानाः तडपरिभगवतः स
कृपत्तमुचितेभ्याः प्राकंपिताः प्रयो
येन सच्युतारिः तथा प्रजेयोडरवगाया
भुनिर्नादोयस्य सतथा विधतथानेश
श्रोतः सरोयेन एवेविधाय सर्वोक्तव
वते विद्यामयगतानृपा विद्यातिरक्ता
रिणीभगवतोऽपे विन्यामृतमश्रुते स
र्वागमेषु वमदा विद्याज्ञानयोगातिव
नृपये विद्यायात्मस्वरूपेयस्य तादृशा
यतेनमः कविनामगर्भश्चक्रवंधः ॥
शिवस्ततिरियमवतारकृता इत्यदा
तिवक्राभिर्गच्छन्ति मायावक्रवंधव
त ५५ सागमुच्चा विपदादरवरवरा
दत्तापवित्रासगमासामासकारणा
चारिपुरसरपरिणारकासमासा शा
पाकृष्णशृङ्गावतसरसतवसाइशु

हाकृपासानासासत्याकृततातवरनरुत
तातकृत्यासमाना ५० प्रतिलोमानलोमे
पादः ॥ देभगवनसरसनिन्यानेदमयेप्र
जरनित्यतरुणवतश्चाश्चयेतवसेवेपिनी
तनुः सारसका मयप्रसूदेतीति मायास
चाप्रविपदाप्रतिपक्षवर्जिता तथाप्रदये
निर्भयेकृतास्वातत्रेणवरेभ्यउन्नमेभ्यावरे
दत्ताकृशलाप्रपवित्रानिविद्यासशोभना
गमापावर्तीयस्योसामात्रिवेदेप्रसक्तास
निदितारणात् जयतेऽतिरणाप्रसक्ता
पुरिनगयोऽरिपुः प्रतपदजलोत्काप्रनृग
गवतीप्रसमानवियतेसमस्तलेपायसा
साविषप्रसिद्धाशयेनाकृष्टः प्रसूयनोक्ता
रात्मानोस्वः प्रात्माययास्वाडनासुहासर्व
जनकविदास्वाडमहाकृपायाप्रासः रिय
तिर्यस्याः साकृपासाश्चचिद्वकावेषामा
योरभेदः नृप्रमाप्रविद्यमानासायसाः
साप्रपितसजीकामत्याप्रविनसराकृत
साभक्तानोसेवयायेतगजाप्रनगर्भादेला
नोयनुतिः स्तुतिः तेनजातेकृत्येयस्याः ॥

३.
श्रुतो
२.

20

तपवसदमानेनवर्ततेयासासमानासुग
रावत्तेप्रतिलोमानलोमपादतः ॥ पित
सराणोत्पितोसराणोभवसुननेविभव
सुननम् एवजितानोमवराजितानोस
दाशिवत्तसदाशिवत्वम् ॥ सर्वपादा
त्पतयमकम् हेसदाशिवत्वमेवतसदा
सर्वकालेत्पितासराणोमारितदेत्यानो
सराणोविस्मप्रभृतीनोसेवेधिनः विभवस
पैश्वर्येयतानिमाताभवसिनुनेनिश्चिते
अनुनेकत्वाविश्रक्तशेराजितानोतया
सुखेनित्वापरेवाकलैः प्रतिपक्षराजिता
नोत्तमेवशिवसभावः शिवमेकत्वाणा
भावः सर्वपादायेतयमकम् ॥ अदीन
भोगाभरणादरायसदानयमातकविप्र
दाय स्वभुतिचेतोदरीरकायेवरायते
सत्तनमोदराय ॥ अदीनभोगाभरा
णायेति अदीनेतिमदायमकेपुगमम
देसदीरकायतथावरत्तसदाशिवत्वम्
गादिषुगज्यादिषुग्राभायस्मात्सदा
नभोगाभःतयामेवराजितयाविधसर्वे

भवदीमेरेवस्फुरणात् तद्वत् नसाजीव
कलाकावित्तेतानदयवर्तिनीयाजीशि
वकलायस्यामपिहाजीनविद्यते शतित
भेनमः अक्षाणिभेदियाणिदयनेयलाप
तिमनःप्रभृतीनोसर्वेदियाणोवायपटा
र्यानोचतदीपिहानमेतरेणग्राहकत्वश
यत्वासिद्धेः यदाहुः आत्मासनमायुज
तेमनरेदियेणरेदियेवायेनेतिरणादराय
राणादेत्यसंग्रामातप्रदः विभेयः तस्मा
णादरायसदालब्धजयत्वात् सदानःस
दाक्षिणः यतोतः यमदेतोः सर्वयत्तसेपा
दनवेलेयांरुद्रप्रीत्यर्थमेवदाक्षिणादिय
जमानावितरेतितावद्वयत्तस्यपूर्णाना
भवतिमृतोचतस्वदाक्षिणशनिनीत्याय
जमानमृतेककालेमृतिः विप्रदायस्यत
याविधायप्रहमृतिन्वात् शोभनामृति
रेप्रत्येयत्ततसभुतिपैश्वर्येणभोगाःस
मोक्षैस्सदेवप्राप्यतेतयाविधकत्वा
चममुप्रयेतः लोकात् चनेरतिपुत्रो
दः प्रायतेमक्तिगोमोज्जनभक्तजनवि

३.
शानो
२१

सारेण सन्नतेन सप्रज्ञदायकैः
प्रथोतरं यथा वराय वराय सज्जनानो
मोक्षदायकं प्रदो नो नः नागराजः ते
षो यो भोगाः शरीरसन्निवेशाः तदा भग
णो प्रादुरो यस्या सदा सर्वकालेन ये मे सा
रस्थितिज्ञानातिथः तत्संबंधनमुपेतकं
प्रतिविशदो विरोधो यस्या सतथा स्वभूत्या
भस्मागरागेण वेतो हरः दीरको नाम ग
णो यस्या सतथा विधा य इति महायमकं
युग्मम् ५३ साधे सकृत्तिभिर्यत्ने रमै
रंते मे जसा साहसानो निधिं गमेन डरा
सदते जसा ५५ साध्या विंते सवेये नव
तो ये भूषिता रसा साधु हने सा रपे वि
नेत्रमति सादरम् ५५ सकृत्तिभिः स
त्कर्मभिः साधेयत्ने चानधाराणां तयो
भिः प्रमरेव सादिभिः नुते सतमे जसा
साधे साधे देवविशेषै रचिते प्रतिवेन
मगवता इयं साधुः भूषिता तथा साधु
त्रेयस्य सता दशतया सारं उपेयस्य तथा
विधिं त्रिनेत्रपेयत्तं भक्तनेत्रे सादरं सा

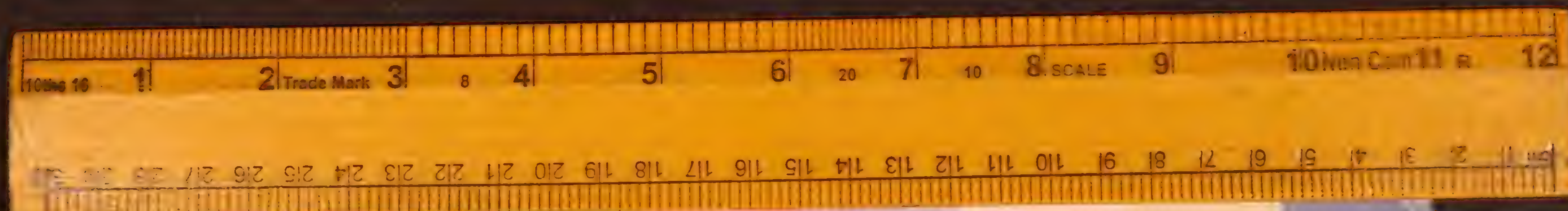
हसानो त्रिपुरदेहादी नो निधिं स्थाने डरा
सदते नते जसा हेतना सर्वैः कैश्चिदेव भक्तै
रगम्य मे वे विधिं सर्वे तस्य मदे स्तवे ॥ इति
स्त्रोकाभ्यां लंबंथः ॥ युगलकम् ॥
५५ सा रंते च सदा चारतपक्षिदसमा
वरं म रं हसानो सपिपता
रमे मक्तिफलप्रदम् ५६
॥ मुम लंबंथः ॥
सारेति सारं मुक्ति तने ज्ञानाती
तितया विधिं सदा वा गणो म
मयिनो ताये त्रिविधं वि नर्तियः
तमसा वस्त्रभूषिता रसा वरे सर्वा
तिशा यिने रदसान रया प्रधि
पतया सर्वे चरतेन रमो न
शाम क्तिकले प्रद दातियः
तमदे नौ विमसलंबंथ
५६ सा धे को ए रंते वने उक्तं
तेवे धे च विपादिना येन गजस्य विनितार
वर्तमित्रपरमाणवोपेकनमोऽपि
नरुत्तसर्वदेविभ्यां ते स्य केने भासा

३.
श्रीतो
२२
२२

वशोर्यदम् दंष्ट्राविपादिनायेनगज
स्यविजितारसा ५० यन्वेधः साधुव
कैनुतेनियमिसमूहैः स्तुतेरेणकोऽ
वोत्तामदग्न्यः तस्यशौर्यदंष्ट्रासास
कर्मणि। द्वाप्रतिपादनेनयेनडर्जय
स्यगजासरस्यदंष्ट्राविपादिताउन्मू
लिताप्रतपवरसाभूर्विजितारति ५
नुवेधः ५० मावतोमित्रपरमाण
वोपिकनमेस्थिसाभाभनैकस्यते।
भ्योपिदेवसन्ननेरंजसा ५८ शारव
धोर्ये ॥ संसारेपितपुत्रधातुसत्त
त्यभुतयः सावतोभुमेतः नवनवाक
तमेतावत् प्रसंख्याविस्तारणयो।
यतात प्रगणाः तेभ्योमध्यात्मेत
नः एकस्यापिनसाभासादीभिः आ
त्मनोवातेषांभवत्राणसमयेतिमि।
त्रस्यतापरमाणवः ५८ सामर्थ्याद
समूर्तिस्तेसादाजीयात्प्रभोरसा सा
रसासारसास्थिस्थिरसाविदिता
भुविः ५५ विष्मलवेधः ॥ सामर्थ्ये

संसा रसागरनराणयोरेदद्वानि
य स्तथाविधतवमूर्तिः सर्व
का लेजीयात् रसासारसा
योम थ्येसारउक्तप्रसावीतरा।
गासा रास्थिकृत्वास्थिरः आस्थि।
तिर्य स्माः तथाभुविविदिता ॥
इति विष्मलवेधः ॥ साविश्व
कना नीतामवतोक्रूरतोविभो
विमा रेऊरुतेकालमेनादोषमपि
स्थिरः ६० इमरवेधः ॥ काल
मेना मयिविसारेडवे
लेवि सयेदोषे
रुते विडेव कतेकृत्वा
कृतात् माभवतो
सारवेधेना लविभो
भियातो मेमतिः परा सायजतो
विनैवतोभगवत्तेदिरदसा ६१ कल
वेधः विद्वंधात्प्रभृतिभिः समभिर
मीसगभंशुकवेधैरवतोभिवेधैः कवि
नामगभंशुकवेधः कृतेवकमिदंवेधै

३.
श्रुता
२३

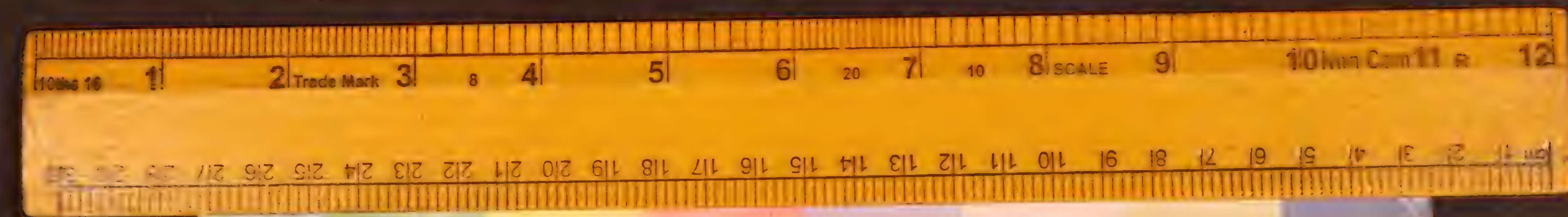
रवतारेणसमभिरिति निर्गच्छतिदेव
जदेभगवत्रियमेमतिर्नैवविराजते
वेधोराणवामायीयकर्मणः पापैः
यतउपलक्षितासारादुर्लभमनुष्यः
जन्मप्राप्ताभवासतीभियायमभीमा
श्रुतीपराउक्त्यात्वेदेसादृशिते
दिमोपादीत्यर्थः ॥ इतिहलबन्धः
कृतवक्रमिदेवेधेरवतारेणसमभि
रवतारेणवक्राडश्रित्यनिर्गच्छः
ति ६१ सदेममगसगसोदेमोला
रोवाकवामोविमुञ्जामि सिद्धासि
विमोक्तवरोमोमोमोममदेमो
प्रतिलोमानलोमगाथा एतस्यामे
स्कृतीकरणेसदेममार्गसर्गः स
भाउपलमोविमुञ्जामि सिद्धःसवि
मोक्तवरोमोमोमोममदेमो
सदेममार्गःमरुतेप्रतिशेभाउपा
लमायससविमोक्तःवरःयस्यमे
वेधोप्रददासउग्रःसद्भमेत्यानेत्राण
स ६२ पश्येनसाधुनासायकसमो

पुस्पदक्षतेपरमसैसतेजायभोनम
स्तेनमस्तवः ६३ भोभगवन् इन्सा
मिन्देप्रनमस्तवनप्रमाः तस्याऊरु
मेघोः कामस्यास्यदःसर्पानिशयः
तस्यक्षतेदावो प्रमायनिष्पुपेचस
करत्वात् ॥ साधुनायथाउपलक्षिते
तेतभ्येनसः प्रमेप्रनभवगोचरत्वा
त् सर्वजनप्रत्यक्षायसतेसेविदुषे
एवतेमानायप्रपशद्वाभासःपश्यते
निमाधुनामायइतिऊरुमेसुस्पइति
दक्षतेइतिपरमसैइतिसतेजायइ
तिनमस्तेनमस्तवेति ऐतेप्रामुखिप्र
पशद्वाभासेतेइतिप्रपशद्वाभासः ६
किंतेकायंभर्गभयेकामद कालार्थि
नेयमेमन्ममेयंजनयित्रीयंतेभा
लादिनिदलाभोजवद्विभुतेनैप्रल
णःकिं ६४ नेदिकावर्तबन्धः ॥देका
मदसर्वाभिलषितदायिन इयंसम
विताप्रमेयेवजलेमयेजनयित्रीज
निष्पतीत्यर्थः इयंकायत्कालाद्वा

ई.
शतो.
२५

येकायेच्छिनेतवसेवेधिनीदृष्टिर्लोभा
त ललाटात अग्निदलाभोवाजिब
क्रागुतिवंगेप्रकाशयनिसादृष्टिरेते
मंदमनेतच्छदयेनैश्वरतः एकांछा
नकिंनभुंतेकिमि तिभस्मसात्रक
रोतीत्यर्थः मन्त्रमश्रेण नैयावन्त्र
मः ६४ गिरिभिर्दिधिनिदिदिदिदि
क्षिदिस्थितिगिरिप्रियमिदि विवि
विधिविहितिरिति विविदि ६५ इ
कारोतएकस्वरः हेगिरिभिर्दिधि
नितगिरिभिर्दिधः विधिर्विद्योत्तम
जसमेनशिरस्तेदेनवजितवान् न
त्सवेधनेनमिति विदिजानोदि किं
किंदिधैरिलियाः गीः तस्योस्थिति
सन्निधिंक्षिदिविधारय अतएव नोसा
कैप्रियमिदिः धियिप्रतायाविधिर्वि
धानेचिदिधिवितप्रपरित्तानायाभीति
संसारभ्रमणात्रस्याविच्छिन्नविच्छेदो
भवतीति सर्वत्रयोज्यम् ईकायेतस्यो
यम् ६५ शर्वनयः शुभोवितरणो ७

लोभतविभोतिष्ठतेप्रियेतर परेचिरेप
रजयेतत्तपयोवचारुस्वमात्मोव
रुवादर्शयसहितेपरस्वले सांवेस
रयतेः ६६ स्फुरवंधः देशर्वविभो
शुणोयतप्रजस्नदाराहित तेतवना
यः नीतिः प्राचारः शुभमितिष्ठतेवित
रणोदानविषयेप्रमत्त्यर्थेचिरेप्रिये
परमत्तक्षोयोजयः तस्मिन्सतितस्मा
त्त हेसरयतेनेकपयास्वचारुमणी
यः माश्रवमाश्रवरत्ततमयासामर्थ्ये
नसावरात्तक्षायारुक् तथासंज्ञा
हितेविषयेयत्परमात्मनि सौख्येन
शाविधेस्तुलेसप्तस्वानिर्देशि याणि
यत्रतदर्थेय ॥ स्फुरवंधोयोजकः ६६
कालाक्रांतानुभूतमनवतत्रस्तय
मेविरित्तदितदिवि वृत्तान्तगतवस
रसवतज्ञानिः सेयं वशिष्टमदक्षित
प्रतिलोमानुलोमपादार्थः कालो
तिदेषमरुतदेदिविविदित्तदित
हेसरसलज्जाविश्रान्ते हेवशिने

ई.
शानो.
२५

जितेन्द्रियाणोदमत सर्वमहत्तया
यिन्ममसंबधिनीश्वेतनुः काले
नाक्रान्तावस्तावतश्चाश्चर्यं तवप्र
भोरयेनश्रुति संयोज्यानिःशिवस
र्वेषांश्रयस्करभ्रमरविलसितेश्वरे
प्रतिलोमानलोमपादार्थः ६० दा
नासत्रायविज्ञानुतजनितरणात्रभि
बुद्धेनज्ञेयामाराभिर्यासचर्यावि
रतकृटरसयापिदत्तापराकाशा
याकृत्यायनतावनमनुजनिसुक्ता
गगत्पानुपायायासारम्यागदत्वा
शिवतनुरमदहातिरुतापरासा
सारायत्रारुतिहादमरनुतवशि
त्तादगम्यारसायायायानत्यागर
तामुनिजनमनवत्तानयत्याकृपा
सा कारापत्तादपिचामरकृतवि
याचसायाभिरासायाजनतेपरेत्रा
पारतविजतनुत्राविप्रज्ञासनादा
प्रतिलोमानलोमाभ्यांस्वर्गपराहयं
दानासत्रेति सारापत्रेति साशिः

वतनुःपवेविधासतीमुनिजनभक्त
लोकेकारापत्तात्ससारवंधात अ
पिथानयनियतः दानेश्वराश्रय
एवर्तिनी तथापवित्राश्रयमेता
त नुतंसवनेयेषां तथाविधैः श्रान
तैः भक्तजनैः जनितोयोरणाः विपदे
सदकलदः ततस्त्रायते श्रानतज
नितरणात्रोरिपुतेसतिप्रसरादिभि
र्नज्ञेया सारयकामस्ययाभिर्यात्र
येलावण्यकानिमत्तात योभाता
यासामानचर्यासचर्यातडेकेत्यर्थः
विरुद्धेयइतरेमणेविरतेसंसारस
क्तिसतकृतितिच्छित्रातिविरत
कृत प्रसत्यर्थं प्रयापिप्रविच्छि
न्नप्रवादेणदत्तायेतकृत्यज्जाला
पगनु शत्रुनप्रकृतिकोदित्येनोर
ब्रह्मयनियराकाशापः प्रकृत्येय
म्याः शायकृत्यासर्वेषांकृत्यावर
दायिनीत्तात प्रयनेमुक्तिगमनेना
नानिप्रयनताप्रयनताप्रयनमने

६.
शा.ने
२६

मस्तारेण जने जन्मानो भवेति प्रवा
नमनजनिमुक्ता रारागत्या विस्तार
केनोपायेन प्रनपाया प्रविनश्येप
वेविधाया प्रसिद्धा सारस्य मगदतमा
रोपेयस्याः सारस्या भगदत्ता तथा प्र
मदत्ते दीनता मतिशयेन हरतियस
सभावः प्रमदातिस्तानेजः प्रसा
तेन परानस्यति द्विपतिपरसा प्रम
दातिस्तानपरासापवेविधा सारावद
लाया प्रापदस्ता संभावः सारापजा
तस्या सतिने हरणं भावः तस्मान्ता
रापजा सतितात तथा प्रमरेततव
शितान्तर सरस्ततजिते द्वियत्तात प्र
गम्या इष्टा पात्रसावीत रागा चया
चपानेरदाणेत्यागेव भक्तजनाय
मुदातेरक्ता देवा किनी तथा प्रनव
तानवियते प्रवत्ता भक्तजने प्रतिप्र
वदेलायस्या तथा प्रसमेतात कृप
या प्राशायस्याः सकाशात् तथा प्रा
रहः कृतोरविः यया प्रसादेतदला

नात अदरकतरविः यावतनुः सत्या
सेवयाभिरामा भक्तानां भिरमयति या
कारापलादपि प्रयातसे साररूपात्
काराशुदाया स्वर्गनयति याः जात्रा
या शक्तिः इनेने सति प्रभुने सति पुत्रि
भुवने जगत्ता पालनो भुक्ता यानि
जतनुः क्षित्यादि रघुविधाता मपि ज
यते परेण रूपेणापि तिष्ठते प्रतएवा
विपन्ना कल्यादावप्यनश्वरी सनादा
सशा होला सायतः नमो स्ति प्रनयो
लोकेयः प्राज्ञानुगमादने प्रनुविड
मिदेत्ताने संते शदेन भासते इति वचना
त प्राज्ञात्मके परं ब्रह्म रूपे युगलक
मु ६५ सरदिषां धामनिवारणाय
तभ्ये समिद्धा मनिवारणाय नमो
स्तभ्या एभवा कलाय ससारता
युमवा कलाय ५ यमकय सरदि
सा इति हे भगवन् तभ्ये नमो स्त स
रदिषां देत्यानो धामनिवारणाय तेना
द्यापनाय तथा समिद्धा मनिवारणाय

३.
श. तो.
२३

यसामिदमनिदेति नो दोषकनात्
भवाय सर्वोक्तं यथा यजुः
दित्वा तसे सारसा प्रभवैराकलाय य
ग्राय यमकं ॥ रसारसा सारसारसा
रसारसारसा रसारसा सारसारसा
सारसारसा ॥ मरुत्पली त्वत्तदने
मयी हसति धामनि प्रतमो यमसेने
मयी हसति धामनिः ॥ अत्राये
द्यत्तरः दिसराः प्रमेयतात्तरः प्रथ
धुमः सर्वतोभद्रः समुद्रकयमकिंसा
लायमकं शब्दयमकं गृहवतर्थः गृ
हवतर्थाः गृहविंशदत्तरोवागोयुवि
कादयश्च बहवो वेधाः अत्रायेके स
यवप्रसार्य प्रेक्षणीयाः द्वितीयाः या
दयमकः रसारसेत्यस्य टीका देभगा
गवनुरसारसरमेभ्यः प्रगागदिभ्यः प्र
रसः विमुखस्तदा मेत्रायम देरसार
सातया सारसारप्रसारत्से साभासा
रः तादृशा देसारसार श्रीगोमसमुद्दे
आरे स दशारेण वतंते यत् तत्सारसा

रं वतत् सारं वलेयत्र सोयस्य सतदि
या सा लोकोत्तरा सा भूमिः अत्राये गाम
मरुत्पली त्वत्तदने मयि विषये धामनि स
तेजसि सत्ये पि दसे सारे यतः कीदृ
शाः भूः रसारसा सारसारसारसार
सारसा यमस्य जयस्य ये श्रासायास्त
सा राणि ये पुनानि रसा सारसा राणि
तया सारसानां देसानां सारं यमनेया
निददाति एवं विधानि सारसानि सः
समूहे यस्यां वरुणा जलपूर्णा तथा
विधायमाना ययतीति प्रतो देतोः
यजमे नार्धमा मयी मोदसति धामा
नि गृहे ॥ अत्राये दीणसा देनृवधा
देतभयं सत्यं लेधी रचितं तं गं श्रीसा
रं दोसरदति रभयेत्तो ममेगं सितं
वा वर्यालक्ष्येण लोकलमसत्तय
मदासकने स्यात्तत्तत्तदसर्वोदव
गारिमगुणे केतने दत्तवेति ॥ ५ ॥ अ
यं श्राको गाथा गभः यथा प्रदयमि
ति श्राकोत्या प्रपमिति प्रदयमि

३.
श्री नो
२८

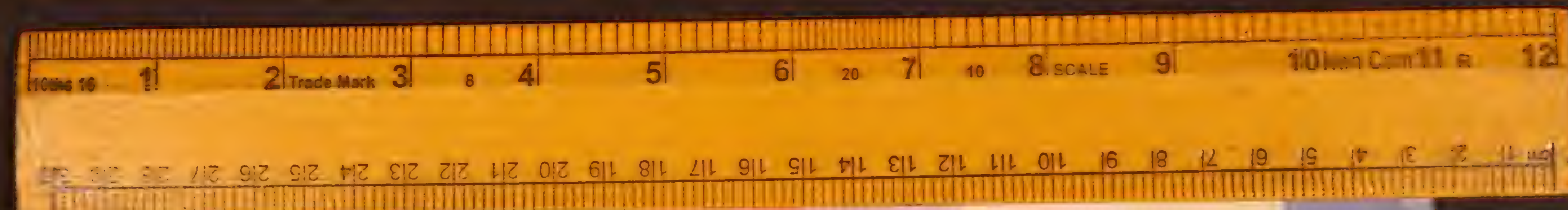
तिष्ठोक्तं सार्थः देव्याणां इह मे सारे
केनानुस्त्विति प्रपित सर्वपवयतः
प्रक्षये देतेशोकः तपः प्रक्षयः तपः
दृशो नितः शक इति यः तथा दीना
सादः संसारवसादो यस्मात्तथा
नृणां मनुष्याणां बुधानां देवानां च
तभये येन सतादृशं च सताफलं भ
क्तिभुक्तिरूपं यस्मात् धीरे स्थिरे भा
क्तानुप्रतिविमेयस्य ते गमन्यत्र न सं
वोपरिवर्तिता तत्रिया साराये रत्न
सुगः ते सादतो रभस प्रादरो यस्मात्
देतो च यो लक्षणा बहल च योभिः स
देवर्षानां एव कथं स्थापनं न्यात्तत्रा
चारभेदेः प्रिते सेविते मगं गेगाथं
लोकेषु समसमसमधेते तमं सर्व
सदे प्रलायः अविनाशः समावृत्त
मायस्यैरे स्वाते गेगा सज्जोपेव कृत
सत्रदे सेनात्मना प्रावेधाः सर्वा हवे
पुदैत्यपुडे पुग रिमगुणः येन उवास
दत्तात् एवे विधेगाथा गभीरं गथा

यथा प्रयेण दृष्टं सत्तेने गसारसद
रसा संगम तंचलन कमले मसं मेरा
जेणे वसद गमणत दृष्टमिति प्रम
संस्तुती कथं प्रार्थयत बुधधमरत्ना
गेसार प्राभर संगम तव चरण कम
लमसं मेरा ज्ये नृवस भगमन नवेति
दृष्ट्या गाथायाः स्पष्टार्थः सुगम रत्न
योजयेद गद गद मादमा सदा सदा
यता रता विभो विभो गता गता ॥ आ
बलिः सुरेति सुगम गेगा मा जये सं प्रा
माय जये विषये प्रादरे निर्भय प्रादरो य
स्मात्तथा विध प्रथमादरे देवि भोगता वि
शिष्ट भोगता इति यावत् सदा सवेका
ले सदा रता योगादं स्वरता सका प्रसा
मुविद्या माता लक्ष्मी ये स्या श्री कामा
ता प्रावली ॥ जय प्रसन्न तनूद सत्ते
त्रसर्गतत्पर जय प्रसन्न तनूद सत्ते
रमद र्षदः ॥ ६ ॥ प्रयमेक सः शोकः
देह रद रोगादीं दोषां रद रोगादि
हरे रोगादीं रद रद रदि हरे हरे हरे

ई.
श. तो
२५

हा ॥ अये शोको यत्तरः प्रायो वने
देहरेति देहप्रदिवसकिभूषणेत्वे
दोरोलप्रस्थिति रोराहोदाविश्वहो
दशनिवारयरेदोदरणेवेगदोरोयः
अविश्वः सपवराकसपानमेवदरिः
शिरोदरत्वात् तदा मंत्रणेरोददरिः
राकदरोदाकदमुलादयः तेषामासा
मेधलोपेदरदः प्रतिदिनेदादावेष्टा
कष्टवेष्टाहरनितयाविधोदरोदरद
तरः प्रायो वने मयेष्टाकः ॥ सार
तास्थिरवरस्थितारसाभारसोमगण
गम्यसोभभा राजनेस्तनिमतिस्तने
जसादत्तमान्यथनयन्यमादत्त ॥
स्वर्गमार्गेदनिर्गलाननुः सामनात
कृतकृततामसा रोदमेदितशिरःस्य
जाकवीतीरभावभयभयभारती
प्रतिलोमानलोमपादार्थः युगलकं
सारेनेतिस्वर्गमार्गेनिदेस्वर्गमार्गेद
तथादेरोतमेदितशिरःस्यजाकवीती
रभावभयभयभयभुमेदितेचनतशिरस

वृत्तिष्टतीतितादृशीयाजाकवीत
स्यातीरभावितभयनेनभयउक्तस्य
तथादेदत्तसर्वत्रकसलदेमान्यस्य
ज्यतथादेथनयन्यमथनेनमरुता
दिभ्योथनेनयन्यमाशोभायस्यता
दृष्टानथादेप्रदत्तमुत्ताणिदिबोदि
याणिदृष्टदर्शनप्रवणयोरणानिद
दानियः तादृष्टानथादेरसाभारसो
म्यरसाभारोभुभारोददनेसनिप्रसा
निर्विकारातेतवभारतीराजनेकीद
शीसारतास्थिरवरस्थितासारनया
स्थिराश्चनेवराः तेषुस्थितापुनः की
दृष्टीगणगस्यसौरभायणेनेदिनप्र
भृतिभिः गम्येप्राप्येसौरभयशः परि
मलोयस्यास्तथाकिभुतास्तनिस्त
नौसनिधेस्याः तथानिर्गलानिर्वि
रोधानि अजरानित्यतरुणापुनः
कथेभुतामतामसेयथापुनः कीद
शीप्रतनुसखलारयोदतापुनस्य
समाधिकारासरसारसादरासमा

३
श तो
३

धिकागसरसारसादरा समाधिकाग
सरसारसादरा समाधिकागसरसा
रसादरा ६ सदृशीनस्यवपुधिति
धावधेमतिःसतीक्ष्णभवतो जय
त्यसौ नमामिशोभोशमिमानवाभ
येनयेभवानर्थजितेभवानतनम् ६
ग्रायाःपदाभ्यासयमके ॥ द्वितीय
स्त्रिभुलवधः ॥ समेतिसदृशीनेति
देशोभोकीदृशभवतो रतिरसौसती
क्ष्णजयतिकथंभूतासमाधिकाग
सादमायावनेतेयःससमःसश्रीका
प्रधिकागेयस्याःसातथाकिंभूतोस
सारदरासरासारेषुबलविसप्रभृति
षुसादरासानुप्रदायनःकीदृशीसा
माधिकागसरसारसादरासमाधि
काराःतत्पवीयाःतथाप्रधिकःप्र
विगमनेवाणादोयेषासादराशाये
सरासोसासरासादरातिदद्यानि
तादृशेतथाकिंविधासरसानेतेषु
शोभनरसायनःकिंविधारसाचरा

रसायोभूमौप्रदराभिर्भयः तथाप्रम
माधिकागसरसारसात आसमाया
युधःतदावकारवधताशृदयेषुनेताह
शायेप्रमवःतेषुयोरसाहेवा कःतत्र
आवेप्ररीणासमूहः आरमवसारसप
त्रआरसातद्विसावधेनतेसासेवप्रा
धरासदृशीनस्यवसातप्रनिभदानोव
धेसतीक्ष्णसेवासप्रागतपरिसमूहा
इवप्रदेनेनयनेनसामितेकिंशोसा
मानवाभयेशमिनोयेमानवाःतेसा
भयुसभयप्रदतात आयुधंतमिति
न्यायेमयतोभवानितःनयेकथंभूते
दद्यानर्थजितेसंसारातर्येदिनम्
आननेविस्तीर्णे ६२ कृतानवतनर
ग्रातास्वाभासरसमाधिकृत स्थिता
तादिसित्तानाणदसामतावसावति
सरसानस्थितिसमसेततायादय
मन रससारसनामात्माभितिसारत
मायम ६३ दाभ्यामप्रदलयसवधः
कलकंकनानवेतिसरेतिहेकनान

६.
शानो.
३१

वतनशतकृताग्रनवाश्रयाः तनुवः
पृथ्यादययेनतथाविधश्चासौ प्राज्ञे
तादृशतथादेस्वाभशोभनदीमेतया
प्रसरसमाधिकृतप्रसरणसमाधि
कृतनिकृतिनितदिसकारित्वात् न
यादेदमासकदमेप्रासकसामानि
र्यः तमवरत्नकथंयारिविगतारयो
यत्रतथाविधकृतातथादेस्वमात्र
स्थितिसमशोभनेयत्नमात्रमेष्ये
तस्यास्थितिः तस्यासमप्रवृत्तित
यादेमेततप्रविनश्चरतथादेप्रात्रप
नप्रदयः स्वनः प्राज्ञात्रयः प्राज्ञात्रय
सतादृशतथादेमात्तासतिसारतो
मयम मयालक्ष्यातयाप्रतैरिदिये
रासमेतातमतिसारजउयमाः कर्तव्य
तायस्यतादृशतकथंभूतः सनुसमा
रसनाः प्राज्ञासराचितः सनु युगलक
७३ वरतास्थिरसामेनसारतानि
समादित सकृतायासनस्वात्तादमा
मेमेतवभासि ७४ तमयभयसाता

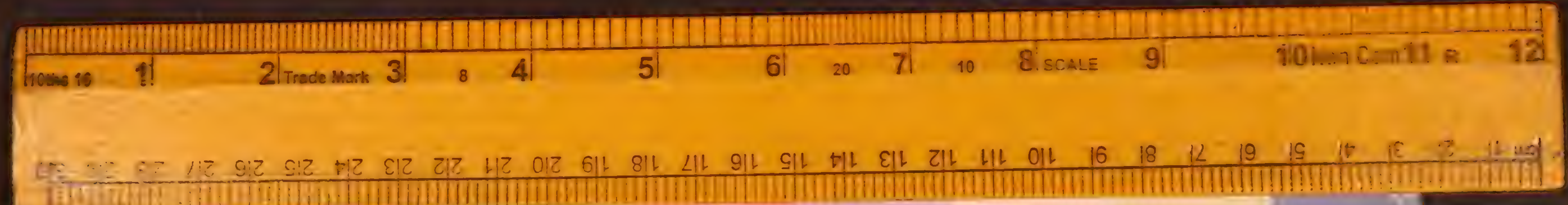
तानुकृतः प्राप्पसद्वर नामस्वस्थिर
मोत्तायसमाधिरितिमातया ७५ प
तडकचनरंगाश्रयादप्रणश्याकयग
लकम वरतेति त्वमयेतिदेशोभोवर
तयाप्राधान्येनस्थिराः संसताः सेवका
यस्यसतादृशवरतास्थिरसामेनतथा
देसारतानिसमादितसारतयाउत्कृष्ट
त्वेनप्रतिसमादिततथादेसकृताया
सनसकृतेनधमेणप्रयेसेवितसास
नमयस्यतद्विध तयादेस्वात्तादमा
समशोभनाश्रयाप्राज्ञादमाश्रयेषां
प्राज्ञासः तेनशोभनासनायस्यतादृ
शप्रयभासित्यथात् त्वमवसिरत्त
सितयादेतन्वानुकृतप्राप्पतनसा
यदनुकृतमनुकरणेनपुसकभावे
कः तेनप्राप्पमतावरनामसंभावा
नायाइत्यतोदेतोः मोत्तायसमनया
यः प्राधिमनोरुक नदयमवसीति
स्यहीकृतेप्रनः ७५ कृतादनततस
रसादितत्वाप्यवतादय रसारत्ता

ई.
श. नो.
३२

सारकृतकृततसुरसाप्यव ५६ अथा
पदानिर्गताममज्जसंबोधो गृह्यत
थः कृतमानतेजानेति ये तादृशाः कृ
तानततादेवायोगिनः तेषां यास्यसा
शोभनावा सौरमालदमीः तथैदितने
यस्य तथाविधं देकृतानततसुरसादि
तत्र तथा देप्रप्यभक्तिगम्यतवदेप्र
दयतथा देरसायो रसप्रसो रत्नतया
सारतमकृततदेसरदेवमाप्रपिमाम
पित्तमेव ५७ सुप्रतावतसारतमकृ
तोततनुवय रत्नावतामयतमति
भास्वरसास्थिर ५८ अथापदनिर्गतः
पविनाशकसमो अयवंधः ॥ देस
प्रतेशोभनसासौ प्रतः तादृशतया अ
नतसारतप्रानतानाभक्तानासारमा
क्तसंज्ञानातियः तादृथ तथा देसदे
कृतोततनुवयनेन वर्तते तदिधं प्रवता
रेव तेति कविगशां प्रेष्टात्मनि दे प्रति
भासरदीमिमन् देसस्थिरप्रविनश्च
रप्रहापदानिर्गतकविनाशकसमो

अयनबंधः ५८ वेदवेदविदो वादवि
देवादि विदावदः वादो वादेवदेवा
दिविदो वादिवदेविदे ५९ एकांती
तद्यात्तयाः देदेवदेवप्रदेवदेवतेवा
रामिदेवः देवादि वस्तुभाविदेवजा
नतीत्यर्थः वेदविदो मणे वादविन
दिविदावसुप्रतापे देत्यकृतं यतिवि
रयनियः सदावदः आदिविस्तवेतत्ता
त देवीविदेप्रदेन एदित्यविदेकया
भोगजो मृदवया प्रागेष्टतामावः प्रा
याफलापदिशतो नादेकदिति वावु
धः ५९ अयनकृतव्यंजनः यतः अदे
कया भोगजः मृदव्यकृतव्यंजनः यथा
सममंजान रोषणतया प्रामावः सु
चैरफलायामापदिशतः अयनश्च
स्थिरसरदरसमसादलमोपेतदामो
वमोदातपे मोदातमं मजेदिविधु
दिवि विभक्त्या देसदीनालिमोका
लकामो विनादीशदेसो गदेजितु
लागुणारत्नानां रवीयादिदो माकि

५९

३.
शा. तो
३५

मममप्रथमार्थदेकोनितानिप्रत
राणिउचित्यतृतीयपादः। शिष्टास्तैः
स्तथैवचतुर्थपादः ॥ २ ॥ नूनंनमंदेन
मनिज्ञमेनसमानमाननवत्रमोने।
मानेसिमानमनिमानिनीनामनून
नामानेमिनेनमामि ॥ ३ ॥ ह्यल्यः नून
मितिप्रदोमेनमिनेस्वादिनेप्रनूनना
मानेनमामिप्रनेताभिधानेप्रसाख्या
तःसहस्वाणीतिवेदकृतेःतथात्यग
गमेपि नवेकोसास्तदासंज्ञास्तदा
दृष्टाणिशेकरः कृतंवास्तोभजते
पतिरूपेणभैरव इत्यनीत्याभगतत
अनूनानिनुनेनिश्चितेमायाश्चनः मे
नोःलक्ष्मीपतिः नमस्तेनः लक्ष्मीप
तिर्यस्यतथाप्रनिष्प्रत्युत्रजेतथाउ
म यामनोमाननार्थेतेतारेजना
यनुन्ननिवारितंमोनेयेनतंमनिमा
विनीनांमोनेभर्तेविषयेसयमसि।
मिमानेदिंसंतेदेवदारुवनप्रवेशात
हृदिलसमानसमानोद्वयतेशास्त्र

तीःसमानसमानःकात्रसमानसमा
नःकरोद्यातस्नाथकाममानसमानः
पदोनयमकम् ॥ सर्वेषांस्वदिलसमा
नतथाप्यायेस्यानंस्वत्येकजसमुद्भकर
मितिनीत्यादेप्रथकासप्रथकदेत्यम
प्यनियस्तत्संवाधनम् कैश्चिदपिनेत
वसेवेधिनीसःमानःप्रत्यकंशास्त्रीः
सामाः प्रेतकालेनहयतेनापलप्यते
सजाः प्रनप्रननेजीवनयेनसतथावि
यःकात्रसमानसश्रीकान्करोविग
तोसमानोप्रतल्यः प्रसाकमानसमा
मानमस्यचेतस्यःमाशोभमानसमा
चेतः शोभाप्रतल्यप्रतगगता सर्व
पदोनयमकम् ॥ २५ ॥ चित्तेसडाम
मंतेसमितपरमहोयोगदासंकरो
मावादीकद्वरसमदामोदसंजायदा
री पातादोजोगसत्ताविरलसुरणादा
सश्चलसोकलेकोकालेकासंतको।
वोवितरततरसासजसंपजिदोना ॥ २५ ॥
आयेस्माकसेकृतयाकृतभ्याभाषाश

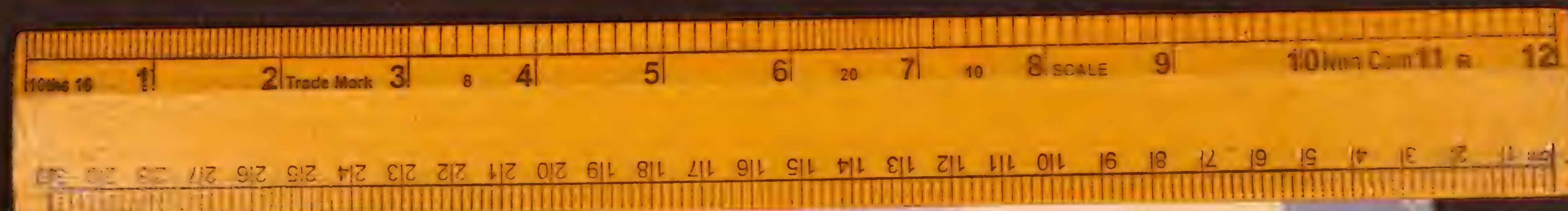
२५

३.
श.नो
३५

षः इति संस्कृतीकरणे प्रसौ प्रकाले
समये प्रसंगे गुणोपपत्तयः कामे विषये
नको बोधोष्माके पाताद्वत प्रवितरः
विगतं ततः तरणं यस्मात्प्रवितरः न वि
तरः ततः प्रसज्जवितरततः प्रथम
सायो भूमा सत्तामो संपत्तिः तो ददाति
रसा सज्जमपत्तिदः तथा ज्ञेय गमनः
मेका गाना ते जोगामिनो सत्ता प्रवित्ति
यस्य परप्रकाशपत्तात् तथा प्रविरा
लस्य लपः प्रविरले कृता सधुषो भना
त सावदायिने रणो ददाति तथा स
लासः प्रसज्जवेत्यादिषु वलः प्रस्थितः
शासा प्रस्थाय स्यात् एवा कलकः वेवे
तसि सिद्धा समने सति सनुदा मो विका
सः तेन सने सति समिदपरमदः समि
त्स संशये प्रपुपरः मदः उत्सवः भगव
तः स्मरणतरणे सर्वेषां सकृच्च जय
त्वात् प्रजः जन्मरहितः तथा गदा संक
रः न विद्यते गदैः मदमेगरो यस्तथा
प्राप्तमंता तदेवः सवर्णस्य वधे गोवद

ति प्रादे मा सा रवादी कवववरसमदा
मोदमेतापदारी कन कृत्स्नितः तथा
रामदा मोदः तस्य सज्जो स्थितिमुपद
रतीति संस्कृतभाषासंघः ५५ विज्ञेय
दासमा गोशमितपरमो वा योगताश
करोषात्वापे ससा रवादिः कृत्स्नवस
मदात्मा दसकप्रथारिः पात्रो यो
गसंको विरलस्य ततः सत्यलासः क
लाकः काले काले मेण कोपः वितर
तत्तरसादशोर्पमिदो वा ५६ विज्ञेय
इमं वतिसदा समने प्रदासमा मो प्राद
रे निवृत्तौ समिदपरमदः शमितपरस
त्वः ददा भगो येन तथा गदा संकरो मा
गताशो करोषात्वा कृत्स्नोपे सति संसा
रवादी मया शो भया उपलक्षिताः सा
रवा दप्रदयः वासक्या दशो यस्तथा
कर्मवरसमदा मोदमेतापदारी कृता
वरसमदान् मोदसकप्रथारिः कृत्स्नव
रः समदान् प्राप्तात्सवात् मोवसत्ता
या प्रथानस्या प्रिः पातादोपनतादे

३.
श. नो
३६

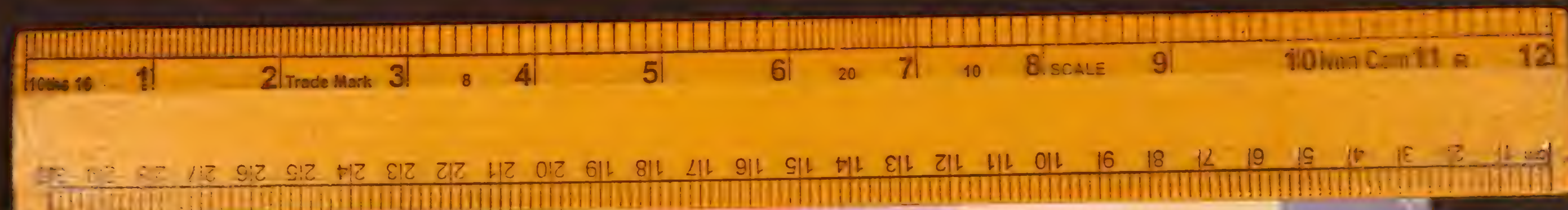
तोः विरलैः कतिपयैः सैर्वैलादिभिः
नः समक्यापानमस्तुतः यदाहुः
जकावदवः सेति सदस्यः प्रसादा
पात्रमाधस्तादिशएव नयेवशास्तिनी
न्यायोगमात्रयोगे सक्तः तथा सकला
सः सत्तालास्यासत्तालायेन दनेन स्या
समकलासः कल्यातालो नृत्यतिरुथा
कलोकः कलाचोद्री मुं कयस्य सकले
कामेन कोवाकालेकमेण कोयः लिन
रतदसाततरसावेगेन सजमन्टशोयति
देवाप्रामिदोवाश्चिप्रकृतभासादिसे
षेणसेस्तनभाषाभ्यांसेषोयं ५६ वि
योप्रमत्रस्य नितोतदीमयाजोप्रयशत
लपतापधियादविस्मकतावसाददाभा
इविशाधिपतेः प्रसीद ५७ कमलभ्रमा
लीकविधौ कमलेववप्राननशोकमने
कमलेकुरुषेनविशोकमलेकमलेसति
तेवलसक्तमलम ५८ सर्वपादायेतया
मकस तोनदवृत्तेनतेकेजलेगोगमल
मेडसरमलीकेविधौसजटवेडेननने

मल्यात केवलमणमाननशोकमले
वयः सावभगातथाकेनजलेकुरुषे
मुपितसर्वसावयसिमुलेविशोकक
त्ताकिमिवसावितारविकमलेएल
मिवकथेभूतेलसेतीकमलालदमी
र्येनथाविधे ५९ मीमायारासामा
सयामामासामासामासामासामा
रासामासामासामासामासामासामा
मारातातीधानेसातेधासासाभासेन
नादीतासादेनासानानादेसानाशा
देशाने ६० प्रायेसाकस्तरेगपदस
क्षरः द्वितीयोगजपदबंधः गतपद
बंधस्यप्रसेपुक्तदिसरतेदेभीमभग
वनरासानाथिकाप्रराजदिला प्रा
रागनिर्यस्यानयाविधासतीसासामा
राणासावस्तत्साहितेनयेः माराणय
वैवयनः तथासारस्यप्ररावक्रधारा
ताशनितादृशीमायाराश्वयेः सा
रासामासासामाविश्रानिस्थानानि
सामाभवंतिधनेननियतः प्रायासा

३.
प्रती
३०

भीमकीदृशगमागमस्यजामह
रन्त्यप्रादेशममदः तस्यप्रागः भो
मः नाशकत्वात्तमालक्ष्मीसोरातीति
मागतादृशीमानः तथैः देवनादेत
वसेवेधिनीसाभादीमिर्भीसुरातामेम
ममागप्रागनेर्विगणप्राज्ञानेरातेसा
तिप्रनाशप्रविनाश प्रादेशप्राज्ञाय
स्यातथासेनानादेसतिसासास्याप्र
यासाप्रयाभिप्रस्यतिनिवाययतिस
दप्राशयाप्रादेशः तस्यप्राशादिक
तयादेशेनेमक्तिरित्याशयस्यानविशु
त्तालाभ्यामुगलकम् १०० सार्जन्ता
हामसत्रासेलणादवतयिस्तते स
सत्तदानमत्रासेयेस्तोदेविनमोस्त
ते १ सद्यर्थः कोवीबंधः निजः
जानिनुवाजीननेनानाजनानजाना
तिजानेनेजानिनाजतनिजजानुना
तिजनेनैः १ द्यक्षः देशनस्वामिनु
ननु कनानजनेर्जन्मनः देतोपनान
काननिजजानिस्वाभार्यातथानत्रा

नीननानाजनान सभदानप्रजाप्रो
शगाप्रजानिचप्रननेजीवनप्रतिना
निरंकवादीनिप्रावरणानिप्रजानाः
स्वप्रादयः निजामिप्रादयः ननु
निश्चितेननुप्रप्रातानिजनेपुनः पु
नः सेसादप्रमणा कनानजनेनिस्म
रतीत्यर्थः जन्मादसेवाविनेतिप्री
तिः केनचोचोविभिन्नः कमलवन
गताः केदिनेशस्यतीक्षाः प्रेतस्या
द्यक्षरेकिंविधकुलमधिकोत्तिको
जानिमर्याभुत्यानोऊभक्तिः किमु
चितमजयदमानेदेशः किमर्थम क
मेभक्ताप्रजसेप्रविदधतिनमः स्वा
मिनेशेकदाय प्रदेसिकाप्रेतयोपि
कल्याकेनेनिस्वामिनेशेकदायाय
हकेदेनोत्रयथाकेनचोचः प्रालो
विभिन्नः प्रेतरेस्वामिनेनिस्वामि
नाक्रमारेणकेप्रवनतगताः केनता
गताः लोका इतिशेषः प्रेतरेमेप
मदादेवंकेदिनेशस्यरेवेतीक्षाप्रो

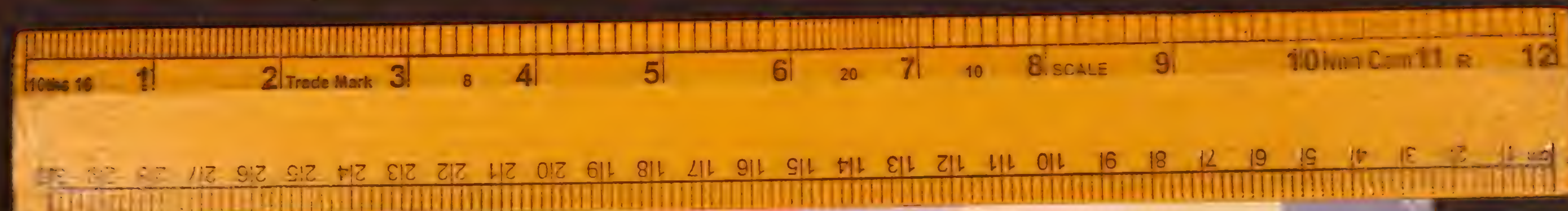

३.
शो तो
३६

नरेकरप्रमयः तथाप्रतस्यायाप्र
करकिप्रत्ररंयतिदिजऊलेवासा
ण वर्गःप्रधिकोप्रष्टामरणाकाजा
तिवक्तिप्रोत्ररंस्वाभृत्यानाऊत्रभक्तिः
प्रोत्ररंरतिस्वामितिकिमविनेयक
म् प्रोत्ररंस्वाभृत्यकशकल्पाणेनरे
दाराजानःत्माभूमिकिमयेप्रजयत
प्रोत्ररंकरायप्रजाभोगाचबलांशे
भक्तकसेनमःप्रजसंप्रविदयति
प्रोत्ररंशेकरायमदादेवायतिस्वा
प्रदेहलिकान् १ विप्ररोपौरपयरो
रुपापयैरम कोरपायैरपापये
रिपिपुत्र ५ दत्तःदेप्रविमोक
प्रभुनविप्ररोपापययशऊनारोय
एतत्प्रुक्तपरापवेशजन्मनःप्रभु
तिप्रपायैरनेनैतदोगत्प्रैशेयो
पाययैःप्रकर्षेणप्रणिधानियाया
मितान्यवयंपरमाण्ययत्रनथाविधे
पायैःपायैःप्रकर्षेणविश्रादेवजन्मा
दितैर्गन्तापल्लवैरमत्यर्थ ५ अयंकर

सोगतनिर्विभवासवः स्वयमिनःप्रित
सत्यकलादयःक्षततमाप्रसक्त
लिजापदस्वमसिनायवयेतवार्थिन
देनाथतमप्रकृषःनपुकृषःप्रपुकृषः
पारुधरदितः कथंचमोसारप्रतिप्रपा
गतकृषःतैनेवावधितत्वात्तत्वेगननि
विभवासवः गतेनिर्विभः निष्कान्तिवा
सवः गतेनिर्विभः निष्कान्तिवासवः
शेयस्मान् त्वत्तदाशादासवः
क्षमनानिष्प्रभत्वेगतइंद्रत्यर्थः व
यंचयतनिर्विभवासवः गताप्रसाप्रः
प्रभुभःइवेतिशेषः निर्विभवासवः
प्राणयैषोतेतथानंतयमिनःसर्वेष
१ः कथंचस्वयमिनःसेनयमिनःतेप्रि
तत्तत्कलादयःसत्यकलाचदयाच
तेसत्यकलादयोयेनसःकथंचप्रिताः
सत्यकलादयः कविद्यावहायैसा
त्पंकविश्रकलादयोयैःतदृष्टाःतथा
त्वेक्षततमाः क्षततमयेनसःकथंचक्षत
माः अतिशयेनक्षताःत्वममयतांय

३५

३.
शतौ
३५

भटानोयुद्धपेणकलितापदेदहा।
तिसःवयेचप्रसृष्टमित्रैःकलिता
दृष्टाप्रपदोयेषोतादृष्टावयेचनवा।
र्थिनःयाच्चापराःसेवकाःपालनीया
इतिप्रतीयमानावितमिःइत्येकवचन
वचनवचनशोकःउक्तवानेकारिकैः
स्यसलक्षणेवर्णपदलिंगभाषाप्रका
शितप्रत्ययविभक्तिवचनामहविधःश्री
मृशति ५ भावितासदितेसाररमतेदि
रमामय यमसारतनत्यागगत्यावत
मृदाविभा ६ हेरमामयलक्ष्मीमया
तवसेवेधिनीविभासातिशयादीमि
भावितासेभ्यःभाविभोदासेभ्योदिते
शाउक्तपुदमोरम्ययममारयोत्तनम
गोनयागतिविक्लितस्तथादेतभृतया
सर्वैर्नतस्ततःभटकावर्तवेधः ६ सा
दासत्रारिणोपुमसुखसुरपदेतानि
स्वस्थिरासा सारास्थिस्वकभावाविभ
वनवभविज्ञाणभयोत्तमासा सामात
योमत्रपातनरसरवतत्यस्तादिलासा

मालासामालादिसारलाभेतियजनन
यतिसवःप्रसन्नासदासा ७ भटकावर्त
वेधः षोडशदलप्रदेप्रतियजननतवत
वर्तयतिप्रतिशयितानिसर्वोक्तानि
यजनावियस्यसनादृष्टोसर्वयत्तेपुरुद
स्यमालात्तान कीदृशीरिष्टेणसोदेवि
तोशेषासनासादासनापुनःकीदृशी
परमुखसुरपदेततत्वेतेनस्थिराणा
सारः प्रस्थिस्वकभावेयस्याःतथाविभ
वेनपेसर्वेणवभवितावृत्तनसेसावि
णोत्रालोरक्षणेभयाभक्त्याउत्तमापुन
सासामत्रात्रात्रेयोमत्रपेययाप्रमन
तत्तान सर्वदेवस्ततत्तान पुरस्तानिदि
ताविलासायस्याःतथासालादेवदा
येतोरपिविल्लतासालशेषःधुःधुःदे
वानोप्रसन्नासददासैर्वर्तनेवासता
सा भवजलवायुनभोजकविकरमद
नलगाजरसायमदेदजलादिरसातास
वसामनिमोदकमारसदददनमदद
तेपुरभयदेहः ८ हेभवजलवायुना

३.
शा. तो
५.

भोजनरुचिकरमदनलग्नरमायमदे
हजलादिरमांता नो चार्थे देहः तेषां मशा
नो मूर्तिरूपाया प्रकृतिः तन्मयदेहजनश
होयजमानवाचकः तदपशादीरत्वमाम
वरलयतः कीदृशप्रतिमोदकोयं सार
मः लक्ष्मभिलाषः तन्निवारकदेहर
हसर्वत्रभवनोत्तरेतेतभेनमः तथाक
चभूतपुरभयदेहपुराणोभयेदद्याति
याईहायस्पतत्संवाधनेति संस्कृतका
प्रमीरायभ्रेणाभ्यांशेषः ८ विविधधर
रसा साभाभयव्यसासाप्रुततनन सा
साददततसासाततससरसासार
स्यतिजलमनेतेवदनेचोवधोवानवमन
वमस्तेदेवदेवेशभूतः आबलीप्रमम
एकेनयकाबलीदितीयेनकत्रवेधः
विविधधरसायोसर्वमयवज्ररूपसाध
नोयुतेभूतेनवनेयेनतथाविधप्रसादेस
युवराणोदहारस्वसासाववननरसा
सावयन्यसासा एवेतभूमोसाभसदीमे
भव्यरक्तव्यसविशेषेणसौयोगानेय

भुक्ते देह
नृणां तेषां
वसते देह
आविष्टेन
नननक

स्यातिनयाविधतादेवास्तेषां मथेत्तमे
वतः देवदेवति सासासदग्रासेनग्रा
स्थयावर्तनेसासासास्यापवेविधातनर
जयतिनतससराः शाभनदेवायेनदेत
नातद्विधरसायाभूमोसारसवर्णवर्षण
रातिमेमोसमग्राणस्वस्वप्रात्मधनप्रव
नेनरक्षणेननरेषुविषयेरसायसाः प्रमो
इयमेवेत्यर्थः प्रवनेभूमोप्रमेषुदेत्येषु
विषयेविरुद्धेषुसासासादेप्रनवमउत्त
ष्टदेवानोमथेदेवसत्वेजयतिगगानल
मनेतेतथाप्रवुधेः समुद्रमनवेनंदनेव
त्रेधत्वाधारयित्वायुनेतेजनेचनेदयन
प्रविधेयेदेत्यस्वार्थेप्रनवनप्रक्षालनन
तसर्वतो नत्वातेनकेचिदिदनेनैवदेवदे
वेशभूतः कत्रवेधोणोमृत्तिकावेधस
यमादजावज्रयमायदेवदेयमेयद्रवि
तार्थिनेज जनयिताविद्रवितावितादि
दितोवतावद्रवजादमाय ९ यमागता
कृत्यलिखेदियेननयेनैवसत्यमदासमे
त तमेसदासत्यवनेमिमान वनेवमो

१.

ई.
शाली
५१

नतममात्तदाय १३ यदातमोपतेतया
तुवाकुरुचातयातत्वतमोवधान नवा
धतेसन्ननुमोनुतेतयातमोसितेनत्यक
तागमाय १३ यताकृतेष्वतजेनिवास
सेवानिजेतवशाकृते नतकृताशंस
मदासयाभिभियासदासवपतेकृतायाः
चतुर्भिः शोकैः प्रसाराः देष्टादिदेवममय
यमादयमस्तिप्रजावकागलीवडुबल
वडुबलत्वातप्रथिनः तामर्थयः न्ययः
देष्टुजयतः रणोत्तोजनः प्रथेत्ताविद्वत्ता
ममत्तेप्रतिप्रथितस्यप्रंतरतोभविष्ठा
तीतिभतजात्मेसारजातस्तमवरत्तादि
नः सन्प्रमायमायावर्जितसत्यानुतिथे
स्यतस्सेवेधनेयमेमिमामानदिसतय
मायागतेयदकृतेतदेवदियेननसमि
तिविद्यारयेत्यर्थः तभ्येनमामिनृत्पाक
त्याप्रगमासर्वजनोपदेशार्थेणासाणि
सेततस्सैवैसत्तेवैस्येयदाएवकतरवे
णेदेभगवन्तप्रनेतस्वामिन् ततस्मा
तत्तेप्रतयाचारुकरामणीप्रदीप्तोत्यर्थ

वधानयमनियममतेत्यर्थः प्रतोदेतो
र्यदासमुन्नतयोयत्कारितेनत्वमेयसा
नियममत्तमतः सकाशादातवः प्रम
णातप्रत्यः प्रत्युप्रीकः नास्तिभ्येते
नप्रोविषयेप्रनुत्तममोत्तदायोऽत्कष्ट
मोत्तदायोऽत्कष्टमोत्तदायिनोयवेवि
धायनमः देशवेयताकृतेसेयतात्म
न विजेतः निशेषेणजयेनशीलश्च
स्वामिन्मायावशताकृताप्रायस्तका
रिणापर्वतजेनिवानकृताप्रभितः समं
तातभीर्यस्यतयाविधेवसदाकृतायप
ण्यसेतयाथेविनयते मद्येयस्यातार
शमेकमपिमोकृपयाप्रवेतिप्रवोक्त
वाक्यार्थः चतुर्भिः कलकम् १५ मत्त
मतेमंत्रपतेपरपदेविनाविभुर्दिदनि
कोतिभूतिमान् कृपाकृतेकृतयसा
यमायतेनमोनमोनमुदिनेदिमाहि
माम् १५ हेमदामतेविष्णुदरणदत्त
तथासंयपतेसमसमतिकीटीनासे
णोप्रभुरवयः इत्यागमेत्ताप्रभेविना

ई.
शानो
५२

परिरुत्पकः जनः परेपदे मुक्तिरूपे विद
निलभते प्रतिशयेन भूतिमान् प्रसवि
धैः सर्ययुक्तः न सदिन प्राणयत्नमेदि
मोपादिरक्षयते। तथेकपाकनेकरा
एणययकृतमाय कृत्रकालायनम
चतर्मेदादेव सस्तिकाबंधः ॥५॥ भोभो
भविभुभावी भविभावै भवभीभुवः भ
वातभववाभाविभवाभिभवभाववित
भोभोभवमदेष्टरभानोनक्षत्राणो वि
भुः चंद्रः जटेंडरित्यर्थः तस्यग्राभादीम
यः ताभिर्विगतारभस्यगजासरस्यवि
भावैभवेयस्मान्नादृशत्वमवरक्षमाभि
नयः प्रयः प्रकरणे लिङ्गमित्यलेकार
तः भावीयः भवाभिभवः सैसरखलीका
रस्तस्योभावः सनातजितभववाशो
विकल्पेभोभोरिति प्रधानमंत्रेण प्रवक्षते
कृतोत्तानभिगोभयस्यभवस्यभूरुत्प
निष्पाने ततः द्युत्तरोयं शोकः ॥६॥ इ
ति श्रीमहाकाव्यवतारकृतमीश्वरशा
नके सटीके समाप्तम् ॥ ओं नमः ॥

ओं नमो गुरवे सरस्वती शायनमः ॥ ओं
ओं नमो स्वर्गाधीशाय दयशी वायविस्मवे
कौमोदकी वक्रशंख कमला कितपाणये
प्रणम्य परमं धाम यत्प्रसादात् जलं त्यमी ॥
महामोदमदिश्रुतारवितागधिपानलाः ॥
संवित्ति सरले सवुद्धिरचितैः पर्यायशब्दैर्बु
धादीकौ वक्ष्ये भवेन्नतमतिस्मृत्ये भवानी
स्तनौ पर्यायेः क्रियया समं कविकृतान्या
हान्यदन्कण्टशं दित्यत नृत्तं रश्मिकरो
तस्यैव नमानवाम् ॥ शानेदवर्धनकविप्रा
वरप्रणीतकाव्ये किमल्पमतिला कियते
मयेवम् किंवापि पीलकजलानिन संश्र
यते मन्त्रे भदेत पदं प्रतिममेयसारम् वि
षमेव काव्यमार्गे सरमेवा सवलति माम्
कीधिषणा शानैः शानैस्त्वद
पियाति सर्वत्र काव्यारंभे संवेधाभिधेयम्
योत्तनानि तातव्याणि ॥ सिद्धिश्चात्र प्रवृ
त्तीनां संवेधकथानायतः तस्मात्सर्ववृत्ता
स्वेषु संवेधः पूर्वमुच्यते सर्वस्यैव दिशास्व
स्य कर्मणो वापिकस्य वित् यावत्प्रयोज

दे.
श.री.
१

नेनोक्तं तावन्न केन गृह्यते इदं देव्या सो
त्रेण सदा गणायने संवंधः तदीयगुण
कर्माणि वेदाभिधेयानि तदाभिधानदा
रकस्य वेदेव्या गधनस्य दृष्टा दृष्टफलभूता
भोगा एवर्गफलप्राप्तिः प्रयोजनम् तत्रादौ
कविः स्तोत्रेणारिसः पंचभिः स्तोत्रैः कुल
केचकार ॥ अनेन मदिमव्यामविष्ठावे
धानवेदयाम् यावमानेव भजते प्रणते
मानवेदयाम् ॥ नतापनीतकेशायाः
गतितापनी नतापनीतनुयस्यास्तल्या
नादीनतापनी वक्रपद्माविधेभोतिगया
सर्गलयादया यासाहायाचाजनितासि
तोसर्गलयादया याश्रितापावनतयाया
माया संस्तुताश्रिया तमासिषुसमाया
तिगस्याः स्तुत्यादरेणवः तस्यासिद्धि
योमातः कल्पेतापादरेणवः तस्याधि
योमातः पादरेणवः सिद्धकल्पेताम त
स्यावर्णयिष्यमाणस्वरूपायोपियोमातः
प्रताजन्याः संवेधिनपादरेणवः चरण
पोसवः वीरुष्माकेसिद्धेसमीदितसंपन्न

येकल्योतासेपयेताम् योवेदानवेद योदे
वीवेधात्रस्तानवेदनवेत्तिनजानातिप्रपिशा
दृष्टायावगम्यतेवेधाप्रपिनवेत्तिकोत्पोदरा
कोतास्यतीति यथाकोथाहतासौदमतेनपा
तः धातः प्रजापतेरपिनदमते इत्यर्थः किं
भूताया अनेन मदिमव्यामविष्ठावे अनेनोभ
गवास्मिस्तुत्यमदिमादात्येतेन व्यासे
रितेविष्ठावे त्रैलोक्ययाताम् हरिमादा
त्यवशेनदिभगवतीजगत्प्रयंतोत्पासः
प्रथवाअनेनैवैकभिरप्रमेयेमदिमव्याम
विष्ठावेययाताम् प्रथवयादेवीमानेवजननी
वप्रणतेमानवेप्रकेभकेनरेदयाहृताभजते
पोषयति यस्याप्रवितेयसूयायाप्रपिभ
क्तैर्भक्तिसलभत्वमक्तैर्भवति यावेधाप्रपि
नवेदसाभक्त्यासलभेति सशेषमेसाफल्य
म् ॥ उपरेयस्यास्तापनीतनुभनवीर्तिः
ननतल्यासदृशेवेत्यर्थः तयनस्येतेताप
नीकिंभूतायादेव्याः नतापनीतकेशायाः
नतानांभक्तानोपपनीताविनाशिताकेशा
रागादयोययातादृष्टा कीदृशीचतापनी

दे.
श. टी.
२

ततः सगमिजनतापनीदेवशत्रुमर्दनीसुताः
रिजनोस्तापयतीति तच्छीलेति देव्यपेक्षे
तैवेति तयोस्तत्पत्नम् तथा दीनतामोर्जिः
तमापयति प्रापयत्यसौ प्रदीनता उच्चार्य
प्रदेतुभयोः समानाम् १ यथा देवाग्रयण
विधेर्ब्रह्मणैव कृपमासावनलिनानिभाति
शोभते कीदृशाः सर्गलयः ऋचपवालयः
वेदस्वेत्येव सद्देवतेन वर्तते इति यावदेवी
साक्षादयादयामयीत्यर्थः तथा यावदे
वीजनितस्थिति सर्गलोदयाजनिता विदि
ताः स्थिति सर्गलघोदयाः पालनोत्पत्तिवि
नाशयेनासौ जनितस्थिति मार्गलघोदय
भोगवानिस्तत्तदुदयोदयस्याः साभगवत्क
क्तिरेव सा देवीति भावः प्रथवा जनित उत्पा
दितः स्थिति सर्गलया नामुदयः प्रभवो य
था ३ अन्यदपि यापवनतायापवित्रत्व
नाप्रितामेविता पवित्रमित्यर्थः तथा च
यादेवी यातनाद्विनाशना प्राविदित उ
ष्टकर्मविपाकः अन्यश्चानीचयोर्नतयाधि
याप्रतायामायाया प्रायामोविद्याप्रपंचः

तस्यायास उपपातः निवारणेने च यावनी
याप्रार्थनीया तथा प्रियालक्ष्म्यास्तता
तथा यसादेवाः सस्यादरेण सस्याभिः
निवेशेन तमोसिर्मेदावोधादयो धेमे विना
शमायोति प्राप्नुवेति तस्यापतादृशान्धियो
मातः पिषणानो प्रसविद्याः संबन्धिनः पा
दरेण वः चरणरजोसिवः सिद्धैकल्योता
मिति ५ ऋषीणां साधयामासयातमोसि
त्रयीमयी पायादः सादयामाधिहिदेना
गतिविभ्रती ॥ सादेवीवः शुष्मानपाया
तरत्तनात् त्रयीमयी ऋचपवः सामरूपाः
ऋषीणां मनीनेतमोसिप्रज्ञानानि साद
यामासनाशयो बभूव त्रय्यामदिताया मृषी
षीणां दितमोसिनद्यानि तथादयोकर
णां विभ्रतीदधाना किंभूतोदयोजगतिवि
सस्मिन् प्राधिहिदेसनः पीडाविनाशिनो
म् ॥ स्मरदिषायाययाचेयाचेयेवियेः क्रि
यायोचाचुतोपितहावस्तसवस्मास्तपावे
ती सापावेतीदिमवक्तव्यावोपुष्पाकेतव
सप्रसन्नाभवतयादेवी स्मरदिषो कामशत्रु

दे.
श तो
३

लोययावेप्रार्थिताययादेव्यादेतभूतया
विधेः प्रजापतेः श्यप्रत्यक्षदृश्यासृष्टिल
क्षणक्रियासिद्धयोवाच्यतोपितस्ववद
रिदरदिराणगर्भादिभिः स्तुतेत्यर्थः ॥ ७
यादमावनयागेनस्वागधानयसारया द
रिकेतवदास्यायसायामाविजितायया
प्रतिलोमानुलोमतपवायेदितीयः श्लोकः
यायताजिविमायासायसादावतकैरिद
यारमायनधारस्वानगेयानवमादया
सावुडिरुतमालोकः सतामार्यापुनातवः
यज्ञतेरुतमालोकः प्रामोत्येवविशुद्धता
म् ॥ इत्यनुलोमोत्पन्नेन श्लोकत्रयेण सद
विशेषकमिदम् साय्यापूज्यापुष्पाभ्युना
तपवित्रीकरोत यादमावनयागेनदमा
उपशान्तचित्तानतनावनेपालनेतदेवयाग
इष्टिः तेनस्वागधामुखमारुपतेभिर्मुखा
क्रियते ययानयसारयानीतिपरयादरि
कैतवयसायदनेरिदस्यकैतवदास्याय
व्याजोपदास्यायसायामाः सविस्तारः कु
तोयमौविजिताः पराभूताप्रभिमानवशे

नवक्रमपुपदास्यादेकेचिदाक्रमेतिनेप
भिभूतायेयतिभावः यायताजिविमाया
यतेविततेग्रजोमंशादेविमायाविगतप्र
पंचास्यष्टयुद्धाविविधमायाप्रपंचावा य
स्याश्चदेव्यादिभिरिदास्मिन्नगतिस्मास्वा
यानिजाकरुणानवमायोभनादावतकै
देवादिभिरिदास्मिन्नगतिनगेयानगात
योसर्वैरेवस्तुतेत्यर्थः दहतशब्दोदावपि
विमयेययादेवतामिस्फुटणीयवीर्य
तिकावसादयायास्माधारणीयस्रस्ति
ह्लादकत्वात् युत्यश्चसतोसाहनोबुद्धि
कोदृशीधीः उन्नमालोकतत्कृष्टप्रकाशः
प्रतावत्तर्हिप्रतरणिशशधरदहनभासो
पिपश्यतिनचर्मवत्तरिति रजस्तमोरति
तप्रकाशरूपादिद्याबुद्धिसदेवीस्वयमा
हः तथाचयज्ञकैर्यदीयसेवनात् तत्राप
उत्त्वातमाः विनाशितमोदसन् उन्नत
माप्रपिदैवलोकः प्रयोजनः विशुद्धतामा
पगतकल्मषतेमेतिप्रामोति १० प्रयुज
साधुशरणयसामरायासदाविणा त्वहेत

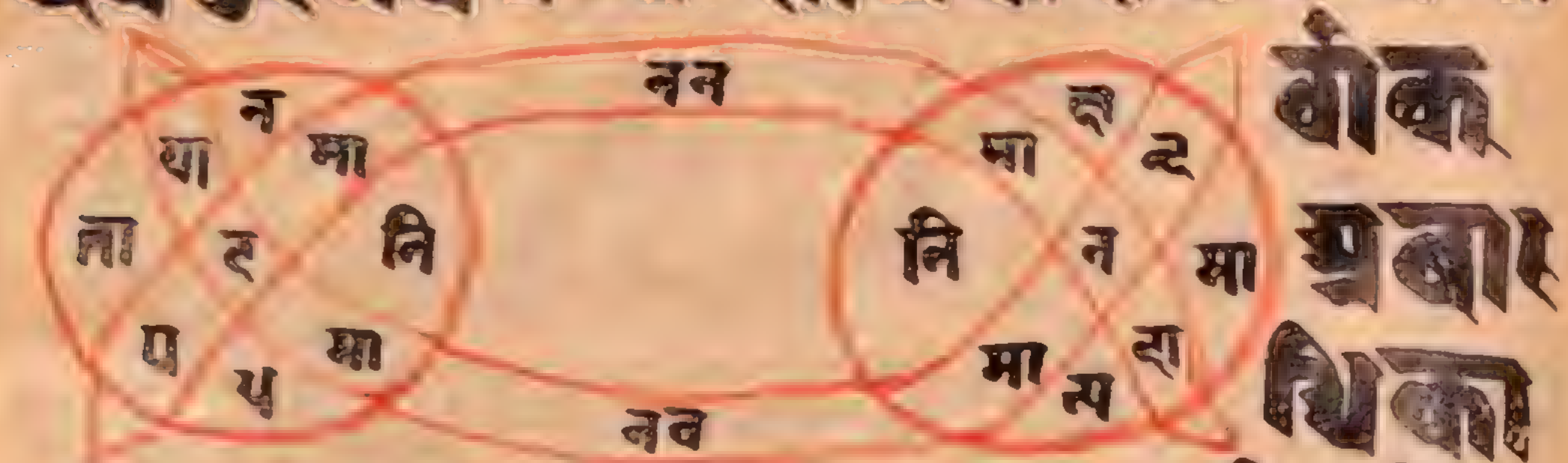
दे.
प्रातो
५

दीपादेवानोसामरायामहारिणा चर
णाचातनिहतकामराचरणजिरे रा
जयानयजेवैराजसजनानता सावता
होविकाभ्यर्चनामाननयशोभितः
तनोतिप्रणतोयस्यानामाननयशो
भितः इदमपिविशेषकम् स्वोवि
काजननीवोयुष्मानुश्रवतातयत्तन
तयासामरासदेवासतीप्रयवासास
सोनेरातिदद्यातिसामरापिसनीसाधु
त्राणायसजनपरित्यागधारिणाप्रा
णसममयुद्धयुद्धमकार्षीत् की
दृशीदेवीविदेनासिनाकरवालेनदी
प्रजलाकीदृतेणदेवानामसराणां
सामरं संग्रामभवमायासेलेशेदरति
तकीलः तेनसामरायामहारिणासो
गामिकलेशेविनाशितेत्यर्थः तथा
नयजयेतीत्युक्तैः राजसुभेकिं
तारणानिरेसंग्रामोरोनचरणवातनि
हतकामरापादाहतिव्यापादितसदि
सासरा श्रुत्यतः प्रराजसजनानतारज

प्रतिषेधात् दूरतरेतोमोनिषिद्धमतत्
मानिवजनप्रणतेत्यर्थः यथाचारजम्
परंपरं प्रपरेयसदेवानामनुष्णः प्रण
तः प्रकृतः नानाभितः समेताद्यशः की
र्तितनोतिविस्तारयति श्रुतितनोत्येव
मचनाभ्यर्चनामाप्रजाभिधानः देवी
वाभ्यर्चनामनोमनेयस्याइतिश्रुत्य
सपुमान्माननयशोभितः माननया
भ्यामलोकृतइत्यर्थः १४ संयुतेयावमा
नेनयस्यापिदिष्टावुधः संयुतेयाव
मानेनयुनक्तिप्रणतेजनम् यादमान
वमानंदपदमाननमानदा दानमा
नलमानित्यधनमानवमानितो ॥ मु
रजबंधः ॥ सारलतादपरानेरसकृद्वा
रवाथिका पुनरप्येवम् इदमपिविशे
षकम् सादेवीनेरलतातः श्रवतातय
स्यादिष्टाश्रुणांसयतेसंग्रामेयाव
मानेनप्रार्थयमानेनवधः प्रापिमरण
मलेक्षियाचदेवीप्रणतेप्रदंसंयुतेजन
यमनियमवतेलोकेमानेनयुनक्तिप्र

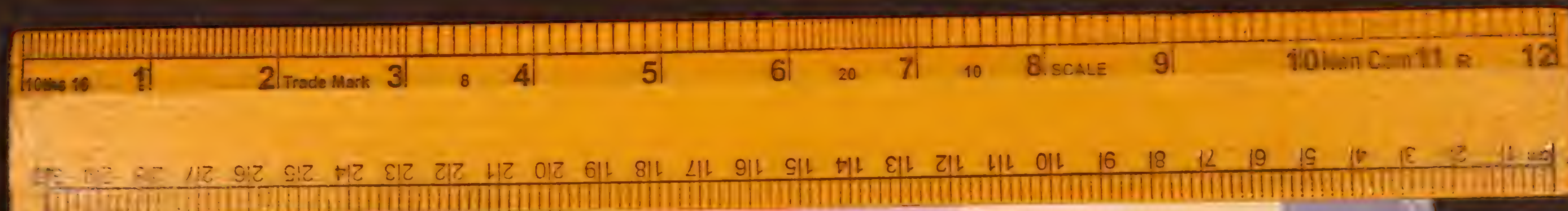
दे.
शतो.
५

यावायुनक्तिसेवभाति यादेवीदमानवा
मंदपदेदमेनेद्रियजयेनानवमः श्रेष्ठो
आनेदपदशानेदस्थाने विद्ययादिशम
मुखेलाभः किंचननमानदाननसमु
त्वसमानंशजोश्वावात्रपाददानीप्रयक्त
ति निरयभंशपदाभाषणान्मुखेभुज्ये
भवति एवंचपादद्वयेनप्रकाशत्रयेवा
त्रयेचदेवाश्रगमोक्तप्रकाशितंभवति
तथादानमानदमानिधनमानवभाति
ता दानंमत्पात्रेधनसमर्पणमानंज्ञाने
दमाशेषोपचातःताएवनिष्पमविनः
स्वरूपंनवितंयेषोमानवानोपेसोनेमो
निताश्रुजितादानादिभिरेवदेवचिंता
यथाभवतिनतथापुष्पादिभिरित्यर्थः
एवमुरजवेधः ॥ साश्रयागोपयंतागो

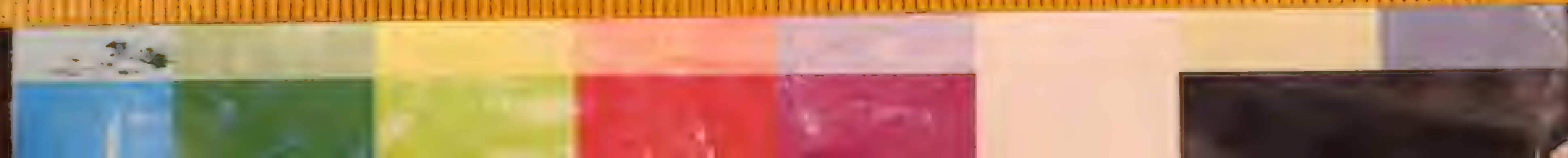
विद्यातिनीसारदत्तात्। उक्तार्थदत्तः
असकृत् पुनः पुनः रसकृत् रसेरागे

करोतिस्त्रिनतवसारसकृत् अभिम
तंनिरीहोवावस्तरत्तान् कीदृशा
स्थतेपागतेनिःशमोकिंचगौरवाधि
गौरवेणपूजयाधिकोक्तृष्टासवेष्टाग
रुहित्यर्थः एवमसकृत्कवेधः वक्रम
अनन्तमोदगयोशभवेति
यामनाश्रिताः अनुत्तर
मोदगशयोयथाविरेच
रेनितः अनन्तरगताया
यास्तारयतीभवापदः अनन्त
तापायःसवेगौरीक्रियाक्रियाः स
थानिकम् सागौरीवेयुष्माकमनेत
रागतायायाःसवेअनन्तरमविद्यमा
नोतरंरुत्वाश्रगताःश्रमाश्रयायावि
द्यातायासोताश्रनिष्पन्नाएवोत्पन्नवि
नाशयाःक्रियाश्रमाक्रियाददरता
इष्टक्रियाविनाशयानित्यर्थः योदे
वीमनाश्रिताः शरणंनगमानराश्र
नन्मोदगशयोभवेतिश्रुपेरिततान
निवहाश्रविनाशिततमोभवेतिसेप

[illegible]

येयायाययाययुक् साव्याहोरीम
दायुष्मानसदायुष्मान्मृदुति शर
णोयोनयोगकृन्नयोगकृन्मेतिच
पंचभिःकलकम् सायोगीधिरितना
योयुष्मान्भवतःसदासतनमव्यात्
पायात्तयाभक्तलोकजनसप्रणजन
समृद्धस्यामायासजित्तयाससने
तकृतमायासमुपतापेजयतिप्रभि
भवतियामाजाकरुणायसतीसर्व
दासर्वकालेचभक्तानामेवासत्तरेण
कजालस्यातिनीयासक्तानिमंल
ग्रानिशोकजानिखेदोद्भवानियात्
लस्यानितानिपातयतिनिहंतिप्रव
प्रमितिभक्तलोकस्थजालेसमृद्धः
तस्यपालनीगोप्रीदयोगमृष्टिकावां
धः ॥ तथायज्ञणायस्याःसर्वेधिनः
पाशैर्किंकराःसरातिभिःसायैर्दत्तै
सद्वयुधिसंग्रामेगमनोयोजताःप्रवे
ष्टुंसाहंकाराःसामरासदेवामेवशा
सनं प्रभुवनं किंहातासासरायोसा

दे.
श. तो
७

नसक्तिनकापरित्यक्तकिंभूतमना
यामम् अक्षयम् ययाजानयानम्
यदित्वायामामोदयामर्षीयाप्राज्ञो
विपक्षेणानेः शस्त्रेस्त्रीदेणायुधैः द
तेनियानितेसन्तिनेगीवर्णोदेवैः साणे
दयाजनाशानोतोइताविजयाकोर
त्तासर्वतोभिसानावजदेन्यतासात्र
उदयोयस्यारतिमामोदया अयिज
नाः ययादेव्यादेनभूतयाश्रयेभवेन
आयायाविर्भूयप्रयाविस्मशरणभ
वतोभगवन्तेवासुदेव्यान्त्ययासेपा
यधम् प्रभवस्यदिदेतदेवीतिभातः
ययावगोविंदभगिदेवीतदेनेनहति
प्रदा भगवतीत्यागमः योयः अया
लोकः यामेययोदेवीप्राप्यययुया
यिषिया श्यायययुभिरश्चर्यातिग
हतिनक्षीलोययुयायीसूर्यः तेय
युयायिनेयातीनिययुयायिषः यवि
मंडलभेदीमुक्तश्चर्यः तस्यायानि
यानेयान्यत्रापिदृश्यतश्चिकिपुतः

यायययायिययासूर्यमंडलभेदिया
न्याकिवेतोपानेननजदातीतिपरि
भाषानवनान आतोपानोरित्याकारः
लोपेकनेरपमेततस्यायजयामकिंभू
तयामन्यायेययावप्राप्ययायोयेन
नस्तोदेवीशरणमेतिससूर्यमंडलभे
दिगत्यागहतिमच्छतश्चित्तात्यया
र्यः अयश्चयादेवीप्रयायायययेप्रया
जानेदेवमनुजसेवाकथेततस्यायः अ
यायः अयनमयः प्राप्तिः तदर्थमया
यायतानयामयेययेशिप्रियेयस्मा
देवीआययुक प्रायेनतानेनभनागम
नेनवायुनक्तिससभातिअयशरणो
शरणोयच्छत्रः प्रययमानः पुमान्दरा
दायुक्मान प्रभनचिरजीवीसनसु
द्यतिसमृद्धिमेपतिप्राप्तोतिगोयच्छ
देचनैतिव्याधोरुवर्तनेचप्राप्तोति
यापिवशादोसथययीनजातभवति
योदेवीशरणमेतिसप्रायुरायेस्यामे
सूर्येनभतश्चित्ताकार्यः २२ कृतास

हे.
प्रातो
८

सथयासेपटवानिसरवैरिषुहेतिया
वोगमयीद्गदवानिसरवैरिषुः जि
तानयायानतानितारसाततसारता
नसावनानावसानयातनारिनिनातया
यातनारिनिनातयावसानानावसा
वतारसाततसारतानितानयायानता

जि ॥

सवेतोम

इः ॥ म

नेगादिम

जि	ता	न	या	न	ता	नि
ता	र	सा	त	न	सा	ता
न	सा	व	ना	न	य	सा
या	न	न	रि	रि	न	या

नोभियमयाजरामयापाकरणैकदा
तयातिमेलतोददानयासदानयासा
कियतोतवायेया विप्रोषेकमिदम
तवभवतसयायेयायेयायनयस्यस्या
नीत्यदस्थितिः सदासर्वकालेक्रियतो
विधीयताम् ययादेव्यासरेवरिषुदेव
पात्रपुक्तासदात्यप्रतिष्ठासेपटा
मृदिः शुचानिजमेदतायाचवामयी
दैतरीमध्यमपयेपतीरुपाश्रयानिचि
मेदतायाचवोपापाणिव्यसनानिवा

हेतिदिनस्तिकेनसरवैः साधुशौहेःसा
वह्यदननादिषुविविषु याजिताना
याविद्यमानोनीतिर्येषोनेजितायया
तथायादेवीनतानितारसाततसार
तानतानाभक्तानाश्रजितः सेशामात
यस्तारस्तारणेवित्तयः तत्रयासातता
सविस्तरा श्राततनमातनमितिसार
तादृष्टतावज्जतरंदाष्टासादेवीत्यर्थः
नसावनानमदावनेनरत्नणेनवर्तेते
इतिमावनाननसावनाकिंतसावनै
वभक्तानासरत्नणाकिंचप्रवसानया
तनाविः प्रवसानेष्टेनकालेयाः यात
नाः उक्तुतिदिपाकासायामरिः शा
त्रुर्दिनाशिनीश्नास्वामिनी सर्वतो
इष्टः बंधस्तप्रसिद्धेव तयादेव्या
मनोभवारातिबोभिराययाचितन
न्याश्रवेतनोक्तुत्यात्रिनयनचित्ता
द्वारिणपातयाजसमयापाकरणैक
दयाजरपलितेश्रामयायाधयः तेषा
मपाकरणैतिस्कारः विनाशनेतय

दे.
श तो
५

दक्षयाच तस्यामुत्तममदत्तयादहे
कारविवातादेतोनिर्मलतोविरजस्त
नदययारणेसमाययायाननितारिसे
नया समाययाचेहरमाश्रितःसमा
समाययाश्रुतयामनोतताःसाभाव
लालदयानुतविभवतनयावललाव
भासातानानस्याशयप्रानवनीलनव
वशायशस्याननाजा सोतवमाननस्या
रहसिरसिहरस्यानेनमावतेसायाया
दक्षारणदा मतनमनतमत्राणका
दयापा इतिप्रदेप्रतिलोमः संधाव
तकम् सादेवीप्रकायकायादया
त येरदितायकाक्रेयोयेरणेमेग्रमे
समाययोसमाजगाम एवेयकाया
कस्वपिणीदेवीत्युक्तंभवतिमासमा
ययासकदयारिसेनयाश्रुतनयान
नितानाभिभूतापिचमुत्तमयाकशत
यायुक्तःसमाःचेदःदवेमहादेवमाशि
तःमेशिप्रस्वस्फुटनूनेयवादेवामा
मादेवीतल्यामनोतिताशमणीयका

निययावेप्रार्थयामासमन्तसलावणेण
सुश्रेष्ठःस्फुटदरे याचसभावलालव
यालालनलालःभवसवेतमःलालेने
नेमिल्यतत्रवयावयाश्रेष्ठा नुतविभवि
तनुःनुताविभविनीमहाप्रभावातनुर्
निर्यस्याः वललावभासावलतःशुद्धः
श्रवभासःप्रभायस्याःशुद्धप्रकाशरूपे
त्यर्थः किंचजानानस्यज्ञानिनःआश
ययाप्रभिलासपूरणीतथानवनलिन
वनप्राशस्यानना प्रत्यग्रकमलयेस
ल्यल्यमालीतथाजाजन्मरदिताकिं
चावनस्यामुदगनासतीमातेवमेश
शःकवचःसदैवसतोवाच्येणपरमेस
दनेमेत्यर्थः तथाहरदसिविजनेरसीरा
सिकोयोसोदरःतस्यानिस्यानेनमा
णिप्रवसरेपरिदक्षितानिप्रवतेसःका
णाभरणेयस्याःसा रणदा सेशासदा
धिणी सुपरमननमनतसत्राणका
अतिशयेनमतमभिप्रेतेनमनेदेवीप्र
णामोयेषानेष्टाणेरतासतायतोद

दे.
शतो
११

शत्रुभिः समाने सदा निपापानि स
दा सर्वकालमस्येति लिप्येति तथा
या देव्याः प्रभावो माहात्म्यं यमदा सदा
णां विपक्षमेनावधाने दयित्वा अरिव
थिनी हने नाने दयित्वा परिजोषयित्वा
किं वा समनो वृत्तयेतः कमलस्य ह
रवप्रदवः विकासकत्वात् एतदेव्याः
प्रभवस्य वा विशेषणम् ३. सदाजिता
भावितदेवराजदिपक्षमायातरणाद
भीतम् स्वापत्रवोधासहितेन नाम स
देवसनाभवतो दितानाम् पुनरपि प
तीयं पदं सति मदायमकम् ३२ सदा
निति देवजने रभिदुता नृदाहरया स्वय
माहवोयता शिवोयता यप्रशमस्तया
तदप्रशस्तया तत्र दृशा विधीयताम्
विशेषकमिदम् तथा देव्या प्रशस्तया
मेगलभूतया तव भवतः अयास्मिन्नद
नितत्र दृशारत्तानेन शिवः अयावप्र
वृत्तः मसावशतियावत ता
यप्रशमप्राप्तात्मिकाधिदेविकाधि

भोः तिक्रदोषत्रयस्य प्रशमो विनाशो
विधीयताम् क्रियतो या देवी सरावा
देवान् दिषजनेः शत्रुजने रभिदुता न
लायितान् स्वयमाहवोयता संग्राम
सन्नदासती इति वक्ष्यमाणप्रकारेण
दाहरदवोचकयमित्याह देजिताः
प्रभिभूताः सदादेवारणात् संग्रामादभी
ते निभये कत्वा यात गच्छत माभूद्वतो
संग्रामभयमित्यर्थः भाविता देवराज
दिपक्षे रावणस्य तमेतशक्ततायेस्त
अपरं वोभवतो दितं धामावृत्तलस्थाने
ननाम स्वापे प्रापमेवत्यर्थः अन्यथा
या देवसेना सददेवेनेन प्रभुतावस
राजिताः सप्तभ्राजिताः रदितानां न कि
तानां चित्रविषयाणां शत्रूणां मथोभा
वतः सेपकिं विद्वतम् समस्तं याव
सनात्मदायमकमिदम् ॥ वक्रविभ
त्पुपदिनचंद्रायां सयासमो हप्रशमन
सूर्याकाराकारनीतामसमयिमावित्ते
पक्षे पक्षकाराभावितावः पायात्

दे.
शा.ता
११

कांचीयमकम् सादेवीवोपुष्पान्न
यातयोपदिनचराया संवत्तविभ्रती
स्वकांत्यतिशयेनपोदिनोदत्तसं
प्राशाकस्यायासोहानियेनतादृशव
क्रेमुवेविभ्रतीधारयतीतथासंभे
दादेतमस्तत्प्रशमनेविनाशनेसुया
काराभानुतल्यासुयायथातमोतिना
शनेदत्तसदृशदेतमोनियतेदेवी
त्यभिप्रायः तथायादेवीदेयत्ताभ
र्त्तनरहितानियारणभक्तिकारणीता
मरेतधनस्यापिदेवसविश्रुम आ
चिदोपजडावसमराथसाहजदनीता
र्थः कांचीवलावलावत संवनात
कांचीयमकम् जलधरमालानाम
वृत्तम् १४ दितेदितेस्तनेस्तनेनित
जितामितामिता जयाजयाजयेज
नोययावलंबलंबलम् अवलिना
मयमकमुत्तिदम् जयायादेवीने
नवदितेदेहितेप्रवहले प्रसभवा
नदितेवतदीदितदिनिवेदितकार्ये

वर्ततामित्यर्थः कीदृशीदितेदितेस्तने
पुशलेकीदृशीदेवीजितामिताम ल
वृजयसमरताम् शतागतातथामिता
प्रपविलिन्नसुत्रा प्रत्यत् ययादेता
भूतयाजनेलोकोलमत्यर्थययोजगा
मलेभेकीदृशपाययाजयाजन्मरहित
याकीदृशोजनः प्रजनः जन्मरहितः स
नृजननेजनः इतिहृत्तानेसमासः ग्राम
जन्मान् इत्यर्थः समुद्रजनः तस्यसादा
मोदातामिसामर्थ्ये लभत इत्युक्तं भा
वति १५ सक्तिवः सकर्त्तनेविदधतीसा
जयतां जयतां उयो उग्रदतोपिनोदता
धियामायामदायासदा साधुत्सादवि
धानसक्तमनसायाव्यातेताव्याततां
स्तत्पदे सायासा
दाहोशदापिनीतयासाधुत्सादविधा
नेसज्जनानामुत्सादकरणेसक्तमनसा
मभिनिविष्टेवतसोलाकपालानाम्
त्याप्रधानं प्रत्यक्षसंस्त्यायवस्मरा
णेनेवततोविस्तीर्णाव्यातताम् मत्स

A yellow ruler with black markings and numbers, showing inches and centimeters. The ruler is placed horizontally across the top of the page. The inch scale is on the top edge, with markings from 1 to 12. The centimeter scale is on the bottom edge, with markings from 1 to 10. The ruler is used to measure the width of the page.

नममदा मोहदादौ हरे श्री शय्याशयद
धाना सकलमभिमते भक्तिभाजस्य तेव
स्तादस्तादभुदोषादिसउपशमनी सर्व
तः पावनीवः वोयुष्माके सर्वतः समस्त
दियशकातदिसउपशमनी शयूमदि
नीस्ताद्वज्जान प्रस्तात्तिहाति
नाशिताप्रदभाप्रपोरिमितामदोतो
देवा मूर्तेमूर्तेइहा तथासा
दाः सायाः सपोतापायास्तिलोकाः
भूर्भवः स्तर्लक्षणयाः शाराणमयया
प्रदस्यानभ्य मृत्युप्रकुरुणं निदेय
कृत्वा क्षणाविनाशितादेत्यप्रवीया
असदप्रधानायासा अयिद्धैर्निज
रैशसर्गैः अवयवयाउभौवैरैशानैः
शानैः कृत्वा गदनतोमोउभौदोयांसा
मदानदादौदस्यभतोमोदोविवेक
संहारयंतीनिवारयंतीअनाअभक्ति
भाजः सेवासक्तपुंसः शय्याशयस्यसा
स्यवस्तुत्याभिलाषस्यसतास्तज्ज्वैर
धानमात्रस्य सकलमपोषमभिमते

दे.
प्रा. तो.
टी.
१५
१५

प्रादधानापोषयंती ३० मरुसर्विता
चित्तनवनवभवभवनानादगये ये
लयलयचरणेनचरणेननमामिनने
ननमामिनने निवेनशवलियरुक्तम्
हेदेविसदेदेवैः सरचितेवशोभनच
नयाचिताहृष्टानवानव्यक्तानवाः स
वायस्याः सासुरचित्तचित्तनवनवा त
सायेभवभवाः संसारसंभूतानानाध
गवजप्रकारभयानिजनिहृत्पशंभा
दरेणेनकेनयादेयाभ्यामप्यया
मदभवयवनानादगदराययायात
व्याः मयमार्थसाकेनसंधानम् ॥
तेनवचरणेयादौलयेलीलाविला
सः तस्यलयः चरणेगमनेययो
रैता नतेनमनेनमामिनप
योमोभवामितुमिनगच्छामीत्यर्थः
याविस्मयेवक्रेकारोपितादवेनारी
णाकृत्संस्तवपरमायाविदायसाके
समादतायति बलेन नोनमयला
चसमरेष्वनेकरीभातिभद्रकालीन

या त्वानिर्ययानतो जलविलीनश
भातिभद्रकालीनतया कलापकम
तोदेवीनमतनमस्कृतयास्मरभि
दामहनदतकेनभरीदरेणाकोरोपि
ता उत्तममार्गेदितामतीतारीणांसी
णानवमपुंवेविस्मयमाश्रयेम तथा
यस्याप्यदयदयधनुषसंवेधीक्रे
कारोपिधनिरपिप्ररीणांमुरतीनोता
नवेत्तयेननविदधेपित्तचक्रे प्रपरेण
ताराव्याप्रकाशरूपिणीविदादाय
साकाशेनप्रयातागतामतीकृत्सा
भगवान्वासदेवस्तभवतः हेतोदि
सतश्चनेनप्रकारेणकेसाव्यदेत्या
मादावोचनसकथमित्याद परमा
याविदायदिषत्कसतीः परिणत्या
तिबलेनवाङ्मनासमादतायतिना
निदतशत्रूणाबलेनभगवतामेका
घेणाखिनश्रासाकेसाधेसह त
यायावभद्रकालीकात्यायिनीसम
रेष्वप्युद्देशुनेकेशावद्रुपाभातिशोभ

दे.
श तो
१५
१५

तेययावदेयानतयाप्रणतयात्यर्थमे
गलसंप्रकृतयादेतभूतयाप्रणतया
देवीभातीत्यर्थः एतानिप्रकाशतेका
कीभवतः नमतइतिमंत्यः ५० तो
स्मरतयास्मृतैवदियाभवतामरसमा
नतागतिबलात् यत्प्रणतेश्रीः अय
तेमानवतामरसमानतागतिबलात्
तोदेवीस्मरतचित्तयतदिस्मान्प्रमा
नवतातानिनास्मृतैवप्रणतैवमतीव
मरसमानताः देवतल्लानिप्रसृता
दीनियानिददाति तयायत्प्रणतैवसा
प्रकृमानवतामरसंनरनलिनेशानता
गतिबलात् आसमेतादानतंबंधुरेयद
गतिबलेतत्प्रणतैवप्रणतैवप्रणतैव
मंणिप्रवसीतस्मादेतप्रणीर्लक्ष्मीप्रियो
तेमेवने ५१ अनवरगगसमद्रवदेदता
पुपगतादृशोगिरिशेनया अनवरग
समद्रवदेदतामवनतोस्मिजगत्प्रिया
तामती तोमतीसेतोसाधीवावदतो
सिप्रदेप्रणतः कीदृशीम यानवद

गसर्वाज्जसोयोमावगाः पर्वतः तत्स
मद्रवदेदतामवनतोस्मिजगत्प्रिया
तामती तोमतीसेतोसाधीवावदतो
सिप्रदेप्रणतः कीदृशीम यानवद
जगतिप्रववरागसमत अनवरनेचिरे
तनेगगेणप्रमणासमत सदृष्टदृष्ट
सदृष्टे तयावकालिदासः सतीस
तीयोगविस्तृष्टदेदित्तयाभवदाभ
वेसंसारयतिद्विष्टयति ५२ मेनेनून
मलेनमाननमुनानाज्ञानमेनोत्तना
वुनेनोनमेनेनिमानममुनानोनाम
नानावमे मौलेनासममाननिश्चमन
नाज्ञानामितानेममन्निज्ञाननमान
मीमनिमनोमानानोनोतामिति ॥
खलरः देवनेनोमनिदेविनुनेमेरि
तयदेनः पापेनदेवनमतेप्रणतिय
स्याः पापघातीनीयस्याः सेवेत्यर्थः
तामास्तुयतभूमित्पथादभ्यदनेतो
नदेदेवितभ्यनमः वयंस्तोप्रणामो
तिभावः तयादेदेविमेनादिसवन्त
दिला उन्मनाः सोत्केरासतीअनेन

दे.
शा.जो.
१६
१६

तावत्तथादेदेविसेनादिमवन्मादि
केनोमानाशाःमेतिनाशानुनेनिधि
नेमाननेशनेमेनेनतेवुधेववित्त
केदेनानावमेनानाविधाप्रनुमाःमे
तायस्याइतिप्रमनाप्रनेतत्तनाशाने
नामनिमानेनपयोमिःनामशाहोभ
एगमेएकनोमानाशाकतमाएजा
भवेदित्यर्थः तथामोनेनतएसाप्र
तायुपलक्षणेनमोनाहःनियमे
वभावः प्रमममाननिप्रमननाज्ञा
नाम् नात्रनिमेसममानेममनाज्ञा
नमहेकारः तेननिप्रमस्वीभूलेम
ममाननिप्रनेसमामेकोने मममा
ननिप्रयन्मननेज्ञानेतेदेवाज्ञेपावी
इतिरेखोपमानहेकारान्नान्तनी
नामिनानुनिमेसममानभावःप्रमिना
नेनिमानुनिमाइनादादित्यादनुनि
मायस्याःतावेतायाप्राज्ञानम इना
नुनिमेसूर्यसमानेतथादेसक्तिमा
नमाःसदादयेगामित्रःस्वित्पाःज्ञान

नमामावचेद्रःयस्याःदेयानेदमवि
त्यर्थः अन्यश्चदेमुनिमुनोमानाना
नत्रामः तदस्याप्रसिशीलेवेतितत्रा
मिनीमुनिमनसामेवतानमाप्याय
यतीतिभावःतस्याप्राज्ञानमितिमे
वेधः ॥ ४४ ॥ तावेदेदेनवेदेदेतानर
पेविधायथा सुधीरस्यतिधीरस्यमा
हामोहमयीत्वम तादेवीमहेवेदे
प्रणतोस्मियाधीरस्यविद्यायानमरु
तस्यसुधीःप्रोभनवुद्धिरणसतीत्या
नरूपेवोधमयनवेप्रत्ययेदेदेयवीरे
विद्यायनिर्मायमोहामोहमयीवद
दत्ताश्रयानवेकनिमस्यनित्तिपति
नाशयति धृ योनत्वायोनिरुधा
येसत्तायोगिरिषास्यतास नौसहे
भक्तिमास्थायसंतायोगिरिषास्यता
नोगिरिषास्यतायोदस्यपत्नीसदा
मस्मिभक्तिमास्थायमेवोपुरस्कृत्य
सद्धामनेकतावोमनःकायेरिति
नौमिदौमियोदेवीनतामणमस्य

दे.
शदी.
१२

याथं सतायां गिरिमक्रोदरवस्तुप्रव
णयोवाचिशस्यतोयोतिप्रशंसो लभे
ते ५६ यदानतो यदानतो नयात्ययेन
यात्ययम् शिवेदितो शिवेदितो स्मरा
मितो स्मरामिताम् ॥ तो देवी स्मरेणा
कामेनामिताम् परिच्छिन्नामनभिभू
तो स्मरामि विंश्यामि ध्यायेयदानतो
यस्याः प्रणतो पुमान् प्रयदानतः प्रयो
देवमनुकृतेन यदानेन यः दीजानेन
पे प्रतो यदानतः प्रयो देवनतो देतो न
यात्ययेनीति विवातेन यातिन गच्छ
निकीट शी देवी शिवेशं करोदिताम्
वक्रुलान्तया शिवः श्रयः पदमोदितो
चेष्टिते यस्यास्ताम् ५७ सरस्वतिप्रसा
दे मे स्थितिं विन सरस्वति सरस्वति
कुरुते वक्रुलान्तया शिवः ॥ देमरस
त्याये देवि स्थितिं प्रसादे सप्तप्रतिज्ञा
येन च प्रसादे सगच्छ स्वति शोभते नरा
मर्थे तथा चित सरस्वति लिले मेव सरः
स्थान् समुद्रस्तमनः सरस्वति स्थितिं

पदे कुरु विधत्स्व सेवे शरीरे तदेव कुरु
देव सेते पुण्यस्यानेत नित्यावस्था
नात्सरस्वती नदी सरस्वती तस्या प्रा
मंत्रेण शरीरे नित्यादित वासुपतया
स्थितेति भावः ५८ तद्वक्ति भावितो
पियो जगतामत्र ये जन्मवेतामहे
मन्येतेषां मेवानुणानुणाम विरोधाभा
सः देदे विद्येन रास्वज्जति भावितयः
तस्मे वापि वासितो पिसणा प्रवृत्तिं ज
यतिन गतो विष्णुपानोत्रये त्रैलोक्ये
सेतितेषां मेवनन्मात्मनो सज्जन्ममनु
णामेव दिनहृत्कृत्वा यामहे मन्येसि
जाते कश्चिपितृदेवानो ब्रह्मचर्ये प्रजा
यतो यदानुणेत देवी भक्त्या भवती
ति भावः अत्र ये जये अत्रुणानुणामि
ति विरोधाभासितम् ५९ जगताः सा
तिरेकत्वे गतिरस्य स्थितिः कातरसा
त्रासभासरेः सा सात्रासवस्य स्थिति अ
र्धप्रमायम् देदे विप्रस्य जगतः त्रैलोक्य
कस्य सातिरेका साति शया गतिः प

दे.
श. १५

रायणेश्वरसित्यर्थः कीदृशी स्थितिः
नपायिनी प्रयायिका सर्वेषां गरीयसी
निभावः तथा ज्ञासि जगति प्रसूता रास
नी प्रेमो होतरसि सदतायेण वर्तत रति
सदता राया सह तावा सुनाया सह सा
हेनायासीत्यर्थः कथमत्रास्य स्थितिः
निकृतात्रास्ये स्यामि निवेशे स्थितिः
स्थानेन विद्यते यस्मिन् सर्वतोभद्रापेव
गार्ध्रमा उर्ध्वमश्निकथ्यते सुर्ध्वमो

यम् ॥

नत्राम

स्मरणम्

ज	ग	ता	सा	नि	रे	का	त्वे
ग	नि	र	स	स्थि	रा	पि	का
त	र	स	जा	स	भा	रा	रे
सा	स	जा	स	र	स	स्थि	हि

देवनलक्ष्मीः प्रपलायते दवेनः कार
वति लिप्रमलक्ष्मीः प्रपलायते देया
वति गिरिजे नत्राम स्मरणं जावात्
सत्ता चित्तनादेव लक्ष्मीर्न च पलायते
च पलायते च नाचवति न च लक्ष्मीर्न
तथा लिप्रमलक्ष्मीर्न सवतो देवादि कमा
वपदायेभ्यः प्रलक्ष्मीर्न भो रपलाय
ते ह्येव भवति ॥ जयेति भक्ता देवेषां

समरादस्तवाहवे देदेति तव भवत्याः
सेवेधिनः भक्ताः सेवकाः प्रादवे से प्रामे
जयेति सर्वोक्तैर्षणवर्तते यानभिभूये
त्यर्थः कीदृशा भक्ता विने शने वे प्रवणे
नमस्तत्प्रायः राधने ये मोते विने शसमा
रायः तस्मान्ने भवत्येनमः कीदृशी प्रया
णा लोका नो समाहार सिला कीरत्ता
णा श्रेयः समरः यद्युद्धे तत्रा यस्ताः प्रम
मेजात्सपत्न्या व्यापता वाहवो भुजा यस्या
इति ॥ सत्तैः सम्यक्त्वेन लोका लक्ष्मीः
सि विराजसे दिष्टा मरीणां तैः सेना वादि
नी मुदकं पयः देदे वि विराजसे विराज
येन वि कारे ह्यदये तैः भासि शोभसे किं
कुत्वा सम्यक्स्थिति वत्सने चेतो गुणवत्
नी लक्ष्मीः कवी कुत्वा तथा दिष्टा मरीणां
सेवेधिनो वाहिनी च समुद्ररीणां सार
वती सेना से सार जमुदकं पयः कथं यो
चकार कं पितवती भासि विराजसे दि
ष्टा मरीणां सेना वाहिनी उदकं पय इति
पुनरुक्तं भासनात् पुनरुक्तं च वा भासो य

दे.
शा.सी.
१५

स नतपुनरुक्तः ॥ इयगतसोपन्याः
सेवतेयस्तवस्तनीः इयगतसोपन्याः
सेवतेतस्यसिद्धयः ॥ देदेवियोपन्याः
रुषः पुण्यवान्तवभवत्पाःस्तनीः प्रा
शोसाः सेवतेविदधातितस्यप्रेमः सिद्ध
यः मनोरथाः अणिमायावाकल्पेतेसे
वतेकिंभूताः सिद्धयः इयगतसोपन्याः इ
यगतसोपन्याः नतःतरतररणासा
थयेतिसंपादयेतितकीलास्ताः ५५
मोदेहत्वासादेयासिसानसेवुरवासि
ना यानस्यययसेकेनसात्वमेवरवा
सिना देवेवमातः सात्वत्यमाणस
त्रपाकेनोवरवासिनायुसदादेवीनन
स्ययसेसर्वदेवैरपिस्थयसेरतिभावः
सात्वेकायाभवतीरवासिनानादत्तवि
देवमोहमत्तानंदत्वाविनाशप्रकाशा
त्मकमत्तगुणमयेप्रसादस्वकीयेप्रका
शास्थानेयामीत्यर्थः तथावाक्यं अ
नादनेपात्रकणेभ्यश्चाहेसरिडते सा
हृदयलानिस्त्रातः परेद्रसाधियवर्द्धति

प्रकाशगुणप्रेमसाविदेकोलंबदावा
ली प्रजात्मनेनविमलास्थितादृश्या
सिविदताम अणशब्दाभासः देदेवि
असित्वेविदतां वेदनेवित्तत्तानेतदि
द्यनेयेषातेषासेवेधिनोहाशिवुद्योप्र
जात्मनात्तानरूपेणविवेकात्मनाप्र
काशप्रकटीकृताइतिविमलाश्रा
दित्यत्रपातिप्रसीत्यर्थः कीदृशीत्व
मगुणसत्त्वमेवोद्यतायेपुमामः तय
वसंसागालितस्यखेटयायासः तय
देदेविनाशेप्रवृत्तावलीतिभावः ॥
गुणप्रेमस्यप्रजात्मनेनदृश्यासिविद
तामप्यशब्ददाभासनादप्यशब्दाभा
सः ५६ भवानियेतिदेतरेतवप्रणा
मलालसाः मनस्तमोसलालसाः
वेतिनेवतक्वचित् हेभगवानिशवरे
भार्येयेननाः निरेतरसेवियत्वेकत्वा
नवभवत्पाः प्रणामलालसाः प्रणा
जिपरास्तेमनस्तमोसलालसाः वि
नमोहकलेकतिः शोभानकविक

दे.
प्रा.
२.

विचित्रं विमेष्यते ॥ विभावना
लक्ष्यक्रमेण देविभावना वपुष्प
निस्थितेन नितोतमेवापुष्पति ॥
हे देवि त्वयि विभो व्यापितो त्वद्विष
येक्रमेण यथोक्तविधिना प्रनाज
लास्थिरानि अलाभावनाभक्तिः
प्रतिस्थितेन तरे प्रतिशयेन स्थिरा
दितरे विनमरे वपुषि शरीरे नितो
तमेवात्यंते पुष्पति पुष्पप्रकृषे
इत्यर्थः प्रास्थिते स्मिते सारे तज
क्तिरेव सारमित्यर्थः ॥ ५८ ॥ मद्दो
दयानामवधीरणेन मद्दोदयाना
नामवधीरणेन मद्दोदयानाम
वधीरणेन मद्दोदयानामवधीर
णेन ॥ ५९ ॥ पादाभ्यासयमकम्
नदयंते रदोतिरत्यदयादिस्मारे
स्तेषामदयानामहस्तेन रणेन
मेष्टामेणानेयात्त्वमद्दो प्राप्ति
र्यदयानामवधीरणेन निस्कारे
णावधीर्निहतवती निर्दयतया

दिस्मा -- ते समरे मोददयानामुक्त
वोत्पत्तीनां प्रवधीरणेन वधिस्तयणे
वधीरणेन निधीरणेन धेयकर्तारं नमो
स्ते प्रभे सुवदत्तसमाहातानां कर्ता
रे प्रभेपालयेनित्यावत् ॥ ५९ ॥ नम
जनेन तीर्थानां नदिदप्राप्यते सुभ
म् नमजनेन तीर्थानामागमानां
सेवया समाश्रयेण नमजनेन प्र
णतजनेन यस्तुभे फलेभ्यः प्राप्य
ते लभ्यते तीर्थानामृषिसेवितज
लानां मजने प्राप्यते ६० ॥ प्रयाति
मोदतेः सारभारतीवमेतत्तयम्
त्वत्पसादाजनः सारभारतीवमे
त्ययम् हे देवि प्रयेजनः लोकः
त्वत्पसादाजदीयेन कालरणेन
सारभारतीवमेतत्तयानाचार
मोभारतीवाकतद्वेनेतत्परता
मेति प्राप्तिपश्यंतीत्यर्थे लभ
ते इत्यर्थः वाकितये हि प्रथमना
पश्यंतीत्यथोक्तम् अविभागात्

दे.
श. टी.
२१

यपेपतीसर्वतः संस्तुतक्रमास्वरा
पञ्चोतिरेवोतस्सत्त्वावागनपा
यिनीति कस्मिन्समये मोदश्रुता
नेप्रत्यये विनाशे प्रयानिगच्छति स
तिकोदशे मोदे निस्सारभारतीव्रते
मतिः सारस्य डर्दलस्य यथा भारश्रा
यासदेतः तद्वीव्रतेमप्रविषयाया
सदृश्यः ६१

॥

शास्त्रप्रभावदसितास्मानां निर्मला
गिरः शास्त्रप्रभावदसितास्त्वमेव निमि
रक्षितः हेतुस्वजननियाः सतोसाहना
सूरीणां संबंधित्यः शास्त्रप्रभावेण पट
वाकाप्रमाणानां माहात्म्येन दसितागि
रः वाचो निर्मला अकलेकाः तत्र यथा
ह्यस्तास्ते शास्त्रप्रभावायुधदीधितयस्ति
मिरक्षितो धकारयो वदसि विभर्षिधार
यसि निरयवादावाचो मोदस्य स्तवायुध
मित्यर्थः समीक्षेतो समानतो विभावि
तो वसत्रयः विभावितो वसत्रयः समीक्ष
ते समानतः देदेवितेतव समानतः सम
क्याणतः यदसंसारं वसत्रयं अविभ्यनस
न विस्मभो भवति वा भवे वा त्वि वसत्रय
इतः नगतः मोक्षेन शास्त्रमर्थिभादः शास्त्री
जितेन्द्रियस्तत्र सत्रये विद्यामाननीति
अत्र संसारे विभावितो लालितो मानतो
ज्ञानात्तदेतोः संप्रयतः ईदृते वेदनेयः
संसारसकलता भगवते विस्मवशितः
मोक्षितो प्रणतः अत्र दिद्यमावनीतिः श

दे.
शान्तो.

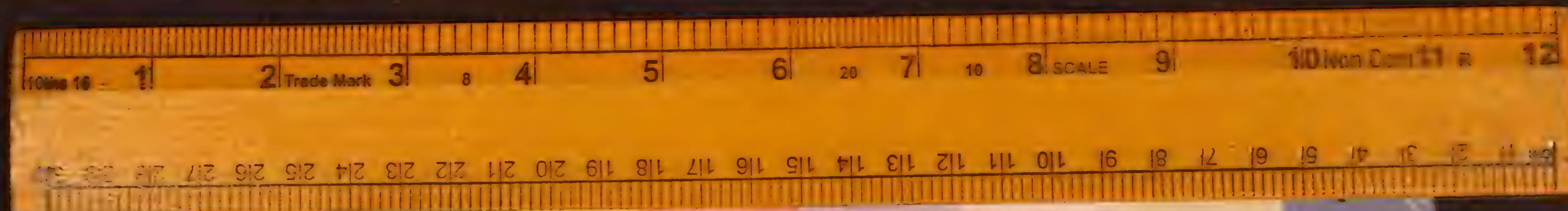
२२

मीचप्रामत्तानः विमं प्रामोतीति भावः ५३
मातरं तापदेस्य प्राप्तिना संकथेन ना
मातरं तापदेस्य प्राप्तिना संकथेन ना
ताः देदेविनामातरं विप्रोयेन ना
लोका प्राप्तिनाः ते कथं केन प्रकारेण
सद्यस्तत्तल्लमवप्राप्य देमातरं तमालं
वयेन उः त्वमुनीयवर्तेत इति भावः
लोकी दृशीमु सत्पदेषां भनस्थानेन
नाः कीदृशाः प्राद्यमग्निमेष्यः शिवे
समाप्तिना अधिनिष्ठेनः ५४ भाति
ननु संशेषे सत्यं वपुरनुरमं संसागर
होसदाह संसत्यं वपुरनुरमं ५५ दे
श्रद्धातस्तनन संशेषे तत्त्वसंगे स
नियमनन विप्रयरातिः शोभः भाति
शेभनेनेन वसेंधिवतत्त्वसंगे प्रदेव
पपेपतीवाग्दंशरीरे संसागर्थो नगन
लधो सत्तनं शेभने सवमनुरमविय
मातापरे प्राहुः वृवतेतत्त्वविदः पवेगा
येतीत्यर्थः ॥ यत्कमेनित्यसंसेनिय
कमेतद्विदेमनः स्वच्छलो भक्तियोयसे

स्वच्छलोकविवेकसः देदेवियः शोभे
विषयाणामसंगे मनश्चतः नित्यसंसे
गिसतनानुरक्तं तद्विदेतया विधमेत
ने समये कदेदियतस्तनवसेंधियो
भक्तियोगः मेवामेगः सः सपुत्रविय
मानकलः निक्षिद्रः सनस्वच्छे निर्मले
लोका नाना जना नो लोकयो वैदा मुत्र च
विवेके प्रकृतिपुरुषोत्तमोत्तमं सत्तेज
नायनिष्ठतयवद्वात्रयत्र च सत्तता
केवलं ते वितन्ते तप्रासेत विमलो धि
म देदेवितत्त्वणताः तत्त्वकाः जनानि
तत्वेन कृतः वितनो रंगे स्यात् कृतो वि
नाशकारिणः भवे संसारे केवलं ते को
प्राविर्भवेति तत्त्वणता तितकाया वि
मुच्यते इति भावः ते केवलमननयाणा
यः सतो निर्मला समो हं शिये बुद्धिं विना
त्वेतो विस्तारयेत प्राप्तेति हं ति शिवं
सारः तावद्भिमादाः भूयश्च तत्त्वणताः
भवने निवर्तेते इति वाक्यार्थः ५६ देवि
निर्देशकामस्य तं निरावरणत्वनः ह

५६

५७

दे.
शा. नो
२३
२४

१ एषु भसंताने तेनामौ भ्राजते तथा दे
देविनेह रसगिरिवरतनयाधवस्य शिव
स्य निर्देयकामस्य भस्मीभाविनमीनके
तनस्य तथा निरावरणात्मनः निर्गता
मावराण्यस्थानमात्मनो यस्याशौच
रस्य दिवा समः शुभसंताने पुण्यप्रता
ने अयो विस्तारः तेन कारणेन प्रसौदः
तथा मादात्म्युक्तो भ्राजते शोभते सु
त्रचक्रिये प्रत्याकांक्षे वनास्ति विमुखा
मानश्चार्थो न नयः एवेकियाया प्रभावा
त् शुभसंतानमिति द्वितीयानुपपत्तेन
मिति प्रथमाया प्रसामानाधिकरण्या
अपुनस्तृतीयमाचार्यसंबन्धिनी क्रिया
गोपिता भवति प्रत्रैव व्याख्यानाज्ञाभा
ते तदा वाच्यो भवति यथा देवि निर्दे
यकामस्य निरभिज्ञास्य तथा निरा
वरणात्मनः प्रदीणैकशजालसभा
वस्य यतस्तमशुभसंतानमावराण्यसंत
तिंदरसि निवारयसितेना शुभसंतान
हरणेनामौ तथा भ्राजते दीपते ६८

दिष्टद्वियासपदिविमुच्यते यतस्तवाना
तो जननिजया शयानकः स्तवानतो ज
ननिजया शयानकः करोति ते युधि मधु
सूदन स्वसः मधुमथनभगिनि कात्याय
निजननिमातः प्रतोस्मादह्यमाणो जे
तोः कः पुमात् युधिसेना मेजया शयारि
परिहृताभिलाषेण स्तवानतीर्णकरो
ति न विदधाति सर्वलोको जिगीषुस्तव
स्ततो विरचयतीत्यर्थः यतो यस्मात्ता
रणप्रवभवत्याः शानतः प्रदः जननि
जयालोकात् प्रीयया दिष्टद्वियाशत्रूभी
त्या कथा शयानकोपि निरुद्यमोपि सा
पदितत्वाणमेव मणामानेनोरमेव वि
मुच्यते न ज्यते न तोहेतो रिति संबन्धः ५
ज्यायो निष्ठा विवद्यादिनिष्ठमनवत्सर्व
दत्ताय एतात्तास्वाराधवासमभ्यानियज
नजननिहेयस्य स्वावभासा नानाश्रण
गमस्याजननमनमयताननं यावराधीः
यातनव्याविभुत्वं न सलमनस्तानस
स्वावदासे प्रतिलोमावलोमजयवाया

श्री.
दे. प्रा.

द्वितीयः श्लोकः स्वेदावस्थासमस्तान्
मलेरसतन्त्रं विधानतायाधीरावे
धाननतायमनमननजस्यामगणायु
नानासाभावस्यासयते निवजननयि
निधामसत्तायराखातायतादरसैर
वनमयनिधिहावविधानियोत्पा अने
नसहसेधानितकम् हेदेविस्थासमा
स्तानवसेतिहोत्रोपसमेकते तेनसा
त्वसाधवतीहासिजगतिमस्तान्म
शानवरत्नयान्मिहभुजाज्यायसोज
गच्छेष्टानोनिधायराकोटिः तथाविद्यो
शत्रुप्रधानानामाधीनामनोमनः पीत्र
वोचनियमनायनिगकरणायवरस्या
गीकारस्यैवेस्वाते शेषदन्ताविलोपा
यतादीतोविनाशिनीश्रुताशामनेयरा
तथादनेदानेयस्यास्मात्तथायतेतेतिष्ठ
यगतिः स्वायधत्तेनिस्वाराधत्तेनसत्
स्वेदावस्थासमानिस्वप्रतिमानिधानि
नोयोधिनोयानियजनानियानाः तानि
जनयतियातस्याश्रमेत्रोत्तेयेतातयो

शैवस्यानिशलोवभासोः प्रकाशेय
स्यात्तेयस्वस्यावभासा तथानानाप्रणा
गमस्यानानाविधेषुपुण्येषुपुण्यगमे
पुथमेशास्तेपुतिहसिते तथाजननम
नमयताजननेयाजनानोनमवमयेप्रणा
समयेतत्प्रमाणोदागतेयज्ञानेनेनने
यावियात्रासजीनवनीयेत्यर्थः व
राश्रेष्टाधीश्वरे तथोदनुतसरलमनः
नुतेनस्तवेनसरलमनः चेतोयस्यास्त
दृष्टिदेवि तमपवतामसेप्रतादित्वा
त्वायेणतस्यातामसस्यमोदस्यावदामे
तेविधुत्वमीशतेयातागता नव्यास्त
या अयं देप्रमलरसतव अविद्यमा
नोमलरसश्चावरणरागस्तनोशरीरेय
स्यास्तस्याश्रुतिस्त्वभवतीभविभूया
धानाविधिवन्नमस्तताश्रुत्यास्मादि
नीधीरायेयेयुक्तावेयाप्रणस्याननता
पिततासर्वदर्शिनीयमनमननस्या
मगणायु यमनेनाहिसास्तयसत्य
ब्रह्मवयोपरिग्रहादिविधिनातथास

दे.
श तो
२५

ननेनजातेयत्स्थामवलंतेनगणपापरि
क्षेया तथापुनानापवित्रीकवीणाच
सतीदेसयतेशभनयजनेतथानिना
जनजयिनिप्रनीश्वरलोकपरिभवका
रिणिमैवप्रकाराश्रयतादरेः आ
युतावशेषादरोनिर्भयः स्वश्रान्मायेका
तैः भावस्याशयस्यातातावुडा तथा
प्रामसनाथस्याथासानोप्रसराणा
तमोमयानातमोसनाथरा स्त्रीत्मी
याश्रवनमयनिधिः पालनमयनिधा
नेनयावरिष्ठाश्रयनियोत्पानदेना
वित्प्रेर्यतेसतेनेतिभावः ७. प्रलेखक
मलेचित्रललाभकमलालये पादि
चेडिमहामोदभंगभीमबलामले भा
षाषेकसमावशेः देदेविणादिरत्नप्र
लोलाचपलापितंकमलललीः प्र
लोलकमलानादशितथाचित्रमेव
लामकमलंप्र

प्रतिदितप्रामाभिभक्त्यासेवयासुला
भासितथाभवानुकूलापिद्वयभवेति
णेषिमेसारेनिदेमि मयिचपेयापि
चितनीयापिसतीमुपेयतोपदनीयाने
सदेवसर्वकालेयामिगच्छसिप्रपिदि
संभावनायां याङ्गोङ्गमासाकलभा
याभवानुकूलः साभवन्नीयाथेयासा
पेयतोयातीतिप्रपिशदेनतिरुद्धवदा
भासनादिरथाभासोयम् ८. महदेय
रसंशमेतसवसमासंगमागसादरेण
हरवक्रमरणेतेचित्रमोदमवसममेम
हसा संकृतमहाराष्ट्रभाषासंमः प्र
कृतत्वात्संस्कृतशब्दास्मावत देदे
विमहदेउत्सवदायिनिमेसमेससथे
सरादेवाः संधिदवधिर्यस्तस्य आगमा

दे.
शतो

२८
२६

हरणेशास्त्रार्जनेसमासंगसम्यगासा
क्तिप्रज्ञामवरक्षशास्त्रासक्तिः देवैरपि
नपरित्यजेतिभावः यदुक्तं तस्माच्छा
स्त्रप्रमाणेतेकार्यकार्यविवस्थितो
ति तथा देवमेदेप्रजेदमनेदमः सदे
दमेनवर्तते इति सहसासामोदासनीप्र
वसरप्रसंगेवक्रसरणमत्यंतव्यापारेतो
चित्तमोदेवेतोजासंदरादिनाशयकवि
वैचित्र्यरचितमहाराष्ट्रभाषाशब्दार्थेध
नादेदरवक्रशिववसुधर्मधर्म पुण्ये
संगगंतेमुदेहिददत्तविधत्स्वतयाणे
नोस्माकेगमागमासंसारान्तमवसोज
मवशोत्रविद्याप्रयत्नयत्तरेयासामाशा
हरक्षिंदिविनाशयमोक्षदेदीनार्थः मेम
मनेत्संसारणेशरणेप्ररायणसहसाजगि
त्येवचित्तमोदेमानसमज्ञानेचित्तमोदे
वाचित्रेनानाविधसोदेमोक्षेविफलमल
लेसास्त्रमप्रवसरत्तप्रपसरत्तप्रयातरति
क्रियावित्तमेनदितीयभाषाशब्दार्थः २२
वेद्याप्रभातसेपेवसूर्यालोकप्रवर्तिनी

निवर्तयसिदेवित्तमहामोहमयीनि
शासु देदेवित्तवेद्याप्रणाम्यासूरीणा
विडेषाप्रालोकप्रवर्तिनीप्रकाशदा
यिनीज्ञानदासनीमहामोहमयीमता
नस्वरूपानिशासविद्यानिवर्तयसिद्धा
यसि प्रतपवप्रभातसे
ध्यास्त्रव्याप्रत्युषयेतरेयशासादिसे
ध्यासर्वेषोवेद्याभवतितथासूर्यालोक
प्रवर्तिनीमहोपकारोनिशासनिवर्तया
ति ॥ सेवादसारसेपतीसद्योगोरितये
मुदे तवसेतीरदेसंतसेसारेसुसमानदे
सेस्तुतस्त्रभाषासंशेषः ॥ तत्रसेस्तु
तस्त्रभाषासंशेषः देदेविप्रसदेप्राणा
दायिनितवसंवेधिनोदेसतेभावावि
त्यर्थः तत्रेकाविद्यमानतापराज्वल
तातेसंज्ञेसादियमानमागोपराधोयेषा
नेषांसायसासायथानासूरीणासात्र
णाजयेभिभवेपराभवविषयेसेवादि
सारसेपतीसेवादिनीतायमानासार
स्यबलस्यसेपतिः समृद्धिर्ज्ञेसनेसा

दे.
श. नौ.

सायराथाप्रयोयशाजनेनजीयतेतदा
तवसन्निधानेमौज्ज्वल्यलक्ष्यतेतथाः
तथातेसन्नेदेभवसागरेसतीरदेशाभन
पारप्रदेशाभनपारप्रदेशेतिमत्प्रातत्य
भावेणसंसारसागराउत्तीर्यतेतिभावः
तथासममानेप्रपञ्चमानेदहनः अ
थवाससमेवलादिसंभेपयतेचतदे
शविधेभूतेमर्गेनित्यादितयासमत्वेन
साधारणत्वेनावस्थितेशादेशेवला
दहनःतच्चसंसारसागरसमुद्राणाम्
वम् तथाचवाक्कीर्तिः अवेप्रत्ता
रेपरेमेवामन्यास्मिन्नेकाप्रधिविधेवनि
ष्टेऽयमेवदकिंमृवाकरिष्यतिप
त्रदिङ्मरमेसमासतःति अयमेता
भासाध्यापना देगोरिदेगोविजयेसज
गन्तव्यलोकेपदे तेतवसतीतपःशक्ति
स्यःप्रभावःसदासर्वकालेसंवादि
सारसंपत्तीशस्वतिसारसंगमिः यउ
कममरसिंदेनकादिनीवनुमसीत्या
कलिशंभिउरेपविः शतकोटिःस्व

रुःशंभोदेभोलिशनिर्देयोः अनपापि
नीलजयःशक्तिरित्यर्थः कीदृशगोवि
सत्परेदेसत्परेतेवताविकारजयसक्त
कीदृशसत्परेसंसारेश्वरःप्रधाने तथा
देगोरिसममानदे सशमानतेसशमेः
सुप्रधिज्ञादेकजयिभिः प्रानतेप्रणतेसु
मुलवस्त्राप्रणमेतीतिभावः यतश्चिन
नयपवमोक्षः यउकाचित्रमोवहिसे
सारसागादिक्लेशद्विषितम् तदेवतदि
निर्मतेमोक्षश्चभिधीयतःति २५
आगममणिस्तदमहिमसमसंमदक
दपरजःसःकिरसविभयवदितोसम
प्रेउजलभावसदस संकृतायप्रेश
मेप्रःदिपयकाव्यवतम् इहापिमे
कृजशद्यार्थःतावत्प्रकृतत्वात् हेदे
विप्रपरजःस अपरगतवजस्केमुदिय
लिलमोहेषुनृषुतोस्मात्संसारान् अ
समयेनवसरेयागममणिसदमहिम
समसम्मदकत आगमाःशाखाणि
तपवप्रकाशकत्वात्तमणयउदमणः

दे.
श. तो

यः तथा शोभनो योऽहमस्मिन्नोपशमः
सुखनिर्वापकत्वादिभेदतत्त्वस्वधीयो
समसो नाजलः समदोदधेः तं कृतं नि
क्षिप्तं त्रियत् उक्तिरुत्तिष्ठति तानेवि
नाशयेति वाक्यार्थः कथं सविभवव
त्तसवयुतो यस्यास्तीति सवीयाय नृकः
तेषां भववत्तभीतिवत् यज्ञनायथाभ
वेकिरसितददत्तानेनाशयेत्यर्थः तथा
कीदृशेषु तृषु उज्ज्वलभावसदः स उज्जो
योसोसो नाजलः समदोदधेः जलभा
वोजदभावो जाते तत्र सदा वलेयेषां ते
पुलगावेकत्राविति यात्रायः अथश
कृतापभ्रंशभाषार्थः नः सपरयस्य परं
केवलं प्रागममणिप्रागमाः प्रास्ता
णिमणिमनसितया सदमदिमश्र
तमदिमाश्राववोधः तथा समशा
माः विषयनिग्रहः एते च सर्वे समदसा
मदाः साम्यमनाजलत्वेददनाः कि
रसवि किल सोपि भवदितो समय
उज्ज्वलभावभावसदः स भगवती तोस

मये उज्ज्वलभावसदसं सदसशब्दो वाक्य
त्यर्थे तदपि किल देवीपरितोषागतं
निर्मलपदार्थसदसमित्यर्थः देवीप्र
सादविलसिते तस्येति वाक्यार्थः अथ
तत्र कम् त्वेवादेशास्वसं गिन्याभासिवा
विदितो कसाः तवादेशास्वसं स्कारा
जयेति वरदे दिवः अथतिभित्तायमेक
मिदम् देदेविवरदेभिलषितदायि
निवादे स्वपरपक्षपरिग्रहे शास्वसं गि
न्याशास्वसनायो वाचिभारत्यात्वे भव
तीभासिशाभसे तथा दिवो कसोलेता
देवास्तवभवत्याः सेवधिनादेशास्व
सेस्कारात् अदेशात् प्राज्ञानदेवास्वेवि
नाशायाभिनिमित्ते तस्मै स्कारात्तज्ञाव
नावलादेतो दिवः शास्वत्तयत्तभिभ
वेति वादेशास्वसं मिति पचात्तरयम
नेषप्रत्यभित्तानादप्रतिभित्तायमेकमे
तत् ॥ सदायाजवशिष्यानाः सदा
तजपशित्ताः ददासजसं शिवा
ताः सदा तजदिशि स्थिताः गोमूत्रि

दे.
श. नो.
२५

कावेधद्वयेन जालाकारवेधसंबंधादयो
जालवेधः देदेविप्रजसमनवरं तेशिव
ताः प्रयस्तानि ददासि प्रयक्षसि कोर
शीः शिवताः सदा सर्वकाले प्रयोजनं
ददासि प्रयक्षसि कोर देभः वशिभिर्नि
नेदियैः आताश्चिंतिताः तथा सततं
भनेकतातजपेष्टीतमेवावर्तनैः शि
विताप्रभस्ताः अन्यसुसुहृदाताऊ
जिताप्रधानाया प्रजदिकविस्मयाने
परेवलतत्रस्थितापरवृत्तताप्रगता
अतिभावः अनेतरप्रक्रांताप्रतिक्रया
सकेन महासनागो मृत्रिकावेधेन चम
द्वयलवेधोयम् ॥ केचित्तेन न गोमृ
त्रिकावेधेन केवलेन जालाकृतिवि
लिखितितरयथानुश्येयुक्तापुनरि
चारेजालस्य प्रयोगान्तद्विदः चित्रका
द्यकरणकशलाः कवयः प्रमाणम् ॥
तत्र केवलेन जालवेधोयथा ॥ प्रयोगो
मृत्रिकावेधः ॥ पूर्वोपरमेयो गोयेना
लवेधः ॥ चक्रयथा ॥ प्रस्तारोभुना

देवेः स्वसारं देविताजनताः
श्रित्यतस्ततः वेत्ति
स्वसारं देविताया
गेन तपिता शुभा
देदेविजननाजन
समृद्धः तानाभव
तो हरेः गोविंदस्य
भगिनी प्राश्रित्या
संसेव्यतस्ततः सत्य
जः स्वसा
कथं यो
ताया
वेनिजमुक्तं वेत्ति जानाति
गेन चेताश्च निरोधेन देवि
ताया वस्यतपिता शुभाविना
शितकिलिषाः तथा च मनः प्राणाया
मैर्देदेष्टाया न्याहारेण संगतिम् ध्या
नेनानीश्वराभावाभ्यामपि अकि
लिष्यम समस्तैरियद्विदिमाणावा
युः प्रकीर्तितः तजयादिद्वियायवायु
विजितानि भवंति दि प्राणस्यैव जयो
योगः प्राणस्यैव जयेत्ययः प्राणस्यैव
जयत्यसर्वप्राणनेनात्र संशयः तथा च

दे.
श. तो
१०

हेदशित्यपनिषदि यथाशक्तनिःस
त्रेवयोदिशेदिशेपतितान्यत्रयतनम
लयाप्राणमेवाप्राप्येतप्राणनिवेद्य
नेदिमोस्यमनःतथावब्रवीत्कृतिः
समयुजतेरश्ममेकचक्रमेकोवदन्तिम
तनामात्रनाभिवक्रमेमाभूतानिभुव
नाधिकृतस्युरिति ॥ सद्योमोतियनि
ज्ज्यानिताहशेतत्तमादयेः प्रभावना
मोमयेनकल्पयेनकल्पतेमोदनुत्तिः
हेदेवित्तत्प्रभावतःतन्मादात्तयायति
अतथाप्रमीमेयमीवानाहशेतयावि
धेमसंभवेन्यातिप्रकाशमातरंतेजश्रा
मोतिलभते येनज्यातिष्ठाकारणभूते
नदेतनावामोदनुत्तिःमोदविनाशा
हेतोप्रभादीमिवियतेयस्येनितस्यप्र
भावतः सूर्यस्यममःतल्पःकल्पतेम
सर्वाभवतिसेयचतस्तत्पर्यः एवेदे
नाप्रसक्तत्रादृपिणीतेप्रतिपायाने
वस्माकेनविंडश्रपिताप्रदर्शिता एवेमो
तिविंडश्रहेनोच्यते यउक्तम् यदादि

त्यागतेतेजोजगज्जसयतेविलम् यअं
इमसियश्चाशेतनेजोविदिमामकम्
तथाचोपनिषत्तज्ज्यानिस्थानमसक्त्या
गमेवोक्तम् नेत्रयोक्तमयोऽप्येनासा
वंशास्यमपतःसुदयेतदिजानीयादि
अस्यायतनेप्रदत्त इति ॥ त्वेसंगतिः
सितापारापरावियोजितीषयः सेसा
रादत्रचोवज्जमेपासेविपन्नितः शुभे
गुह्यवतयेःदेखमातःसेसाउत्तिती
षेत उत्तमिच्छेःपुंसस्त्वमहनिःशोः
भनेणोपायायणंशरत्कीदृशीक्षिता
निर्मलापारापर्यंतानेतापराउत्तुष्टा
विधातमज्ञानार्थदात्रसेसारेसंज्ञाणि
नेविपन्नितः आपदप्रार्तोःत्वपाक्षिरा
हसि चतर्थीयेपादतोतपवयदत्रया
स्वभ्यतइत्यस्यगुह्यतयेता परमाया
तद्वहनिशरीरंस्वास्तिजनाः परमा
यातमधायधियोशरणमाहताः ८५
हेजनाः पुमोमःपरमन्यर्थमाहताःसा
दराःसंताःप्रायोपादेव्याःसेवेधिनीता

三

स्मृतिं तत्समं शोधयन्मायाताम्रयं भेद
निर्दिष्टं विष्णोः परमात्मनो ह्यनिर्नि
यमवतर्तनं देव्याः स्मरणमेव परमं त
पश्याथः किमर्थं धियो बुद्धी नो माया
बुद्धये प्रष्टुं प्रकारावुद्दिशितवत्तद्वदन
देशः यत्कस्य शुश्रूषाश्रवणं चैव प्रद
तांशुप्रणतया ज्ञाने विज्ञानमृदुसापो
दं बुद्धिस्तनौषधेति प्रवादिमतभेदेषु
दृष्टान्तमदिमाश्रयः भोतिव त्रिशिव
स्यैव शिवानामसमाश्रयः ॥ दोदेवि
प्रवादिनां वासिनो मतभेदेषु बुद्धिना
नान्येषु तेन वदन्त्यालोकाभोतिशोभ
नेत्याद्येव प्रवादिनां भिन्नानि ज्ञानानि त
त्त्वदीया एव दृष्टय इति तात्पर्यार्थः किं
भूतादृशः सदिमाश्रयः महात्म्यस्यात
म् त्रिशिवस्यैव भवत्रिशूलस्य यथा
शिवानां कोटीनामसमाविष्टमास्ती
त्याश्रयार्थः ॥ अनेनैव तेषां दृष्ट
शक्त्यर्थः ॥ येषां दृष्ट्या तद्वत्कीतव्य
रवस्थामतः येषां तोयात्पदितसद्वार

वसुधामतः गोमृत्रिकाबंधः सदैव
 यमकम् देदेवितवभक्त्याचेष्टयाया
 पारेणप्रवणलितनाधयनलक्षणै
 द्रियादिनियमेनवापनपेष्टववागीशा
 याचेष्टायतउक्तं मनस्पयरतेऊयादक्ष
 मंवदिस्यितम्वित्तैवुडोविनिदिष्टसा
 बुद्धिज्ञानगोचरे ज्ञानभावनयाकर्मऊ
 यादक्षप्रार्थिकम् ३॥ अतः ॥ य
 वतयाचेष्टयास्पीतेविकसिते
 यश्चेतः प्रवदितेवसावधानेसं
 यतेमनः अतएवेदारवसपर
 मसनस्यंधनेतश्चेतोमुद्रादधै
 रोगप्रलक्षितेसत्त्वधामनोज्यातिः
 नातमोक्षलक्षणान्स्थानात् रव
 धोप्रज्ञासूतेयातिप्रभेति प्राज्ञ
 दयंलभतउत्तर्यः यउक्तं ओमितेका
 क्षरेतल्लतयाचोयनिषत्त्व एतदेवा
 क्षरेब्रह्मएतदेवाक्षरेब्रह्मएतद
 ताक्षरेतात्त्रायेयदिहतिनस्यतत ॥
 गोमृत्रिकाबंधोयम् यमकश्चमलार

दे.
शरी.

३३

३३

मेकदादर्शितः सदेवशस्यनेकीर्ति
मंडनत्वेनयंतियैः तदेवशस्यनेधीरेभ
वतीभुविदेवताप्रभुगोमृत्तिकादेय
म कम ॥ देदेविवरेदेभिमजदा
वि नियेधीरेदिकृतचित्तैर्भवतीत्य
भुविभूमौसंसारेदेवताशरणे
शस्यनेस्ययते तेपुमोमः की
तिप्रयोसदेवशस्यदेवमदनस्य
मंडनत्वेभुषणत्वेनयंतिप्रापयं
ति ८८ तदेवीतावततत्तत्तत्त
ततवतीततः विहंसितवदिन
तवीतावीतवतोदत ॥ अक्षरः ॥
देदेविवित्तवियेवताश्रयेवीतावीत
वतासाख्यानावीतसत्तावीतसत्ता
साक्षानोप्रधानपुरुषमजाववेदकोदे
वादेतदः तेविद्येतेयेषांततोदेतेतव
भवत्याः दित्तमेधनमेवित्तंनानसार
त्यर्थः तेदित्तानादेवमोक्षमाचरेत्य
र्थः यस्मान्नतेतवती उरुवतीनते
रमांशपरब्रह्मसुरपंतवतीविज्ञाव

वतीवीहकसेवीतावततवीतावि
गतावततवीलीलास्वदेवयाय
शनत्तसाख्यानात्तमेवमदेप्रधानमि
तितात्पर्यार्थः ८९ तदेवशरणमयेती
सरेषाणामुद्यमैः तदेवायासिनोद
प्रसूदेवायासिनोदने पादगोमृत्तिका
कावधयेनरणावेधः ॥ हेतारेताग
भित्तिविमलेत्वेतभवतीशरणमये
तीश्रितशरणायतिहे
तीश्रितसदेवाइत्युक्ति
इनादेवायासिनाइति
नाशकनेवापारेः नोदने
लोकात्सरेषाणेशक्रमे
संपासिरक्षसिपालिता
देवाभवतीशरणमेतपुनः से
मातृकाः संपद्यंततिवाक्यार्थः शक्त
रेनसदेवशस्यनेकीर्तिनेनार्थगोमृत्ति
कावधयेनमदामनापादेनाहनिगोमृ
त्तिकावधयेनरणावेधोयेत्यासः तत्रप्र
कारयेवकेसिपुत्रावलिखितव

जय
वि
शेव
शा

३३

३३

दे.
शानो
११

समांतरत्नयारत्नया लोकरत्नयानम
हामनाः तथैयजननीयायजननी
तिगुणस्थितीः हेमातः प्रेमभजन
निजनानो लोका नो नीतेनेयदत्ता
नोमश्चरितानां स्थितीः स्थेयोमश्च
तेशास्त्रमार्गानुसंगीयापातोनीतिः
हमादयः कीदृशीतेप्रत्नयालोका
रत्नयाशास्त्रतनोतिस्वागोः नानेष्टदी
तेमहद्वारेमनश्चेतोययाविनाशम
काशाश्चिणीत्यर्थः तथाधैर्यजननी
धैर्यस्यातामलजापुत्राणिः ॥ एका
तिकल्पनदत्तैकात्वेदमप्येजमाशित
सदासरत्नसोमाल्पदानवानामस्तस्थि
तिः वेकविवर्तिकोयम् हेदेवितेभ
वतीरतोसिंजगतिप्रनदानामदत्त
नाममप्येजप्रोत्रयालोदेदानामस्त
स्थितिः प्राणश्यासतीदेदानांदिदा
गीशीप्राणः जनानोचनयाचवकवी
अनिः चत्वारिष्टंगाहयोप्रसपादादे
शीर्षेसमदस्तासोप्रस्य विधावहोहृद

भोयोरवीतिमदोदेवोसेतानाविवेश
शांति युतः सदासत्ततेसरत्नसोमाल्प
दानिश्रेण्याभिमात्मादायिनी एवाते
समृद्धः कल्पनेरचनेदत्ताचत्तराणका
दप्रवेदानोविषयप्रदोषरत्नलील
मेवेतिभावः रेफतर्तनेनायमप्रोर्थः
सरत्नसोमाल्पः सदितानांमालादा
नवानां सामग्र्यंजघासामग्र्यंममग्र्यं
समग्रतो जघेतिसेवेनेयेतेषांममग्र्यं
एवमित्यर्थः सदाख्यातिकल्पनद
त्ताप्रयाहेदनवत्तराभवसीत्यर्थः व
द्वादानवयोप्रभेदः एववादासानि
भुक्त्यानिष्ठप्रधानानियानिरलोसितो
नित्यानवत्तासिसदत्तैवतेनेयतेसदास
रत्नसोमाल्पदानामित्यर्थः मयवा
सददोसैः एवोभिप्रवर्ततेयेतेषांमि
तिप्रश्नश्चाकेसामग्र्येतिवर्णस्थेय
स्यविषयेयाद्वैतिजायतेवेकविवर्त
कोये ॥३॥ सितामंस्तसमतांस्तने
सेमजनेमतः ननः सितैतिनेतिनेति

दे.
शरी.
३४

निःसृतिस्ततोसिमा ॥ द्युत्तरः ॥ देदे
विमाप्रसिमात्वेततोदिनेः शोभनार्थ
निःरुद्धाप्रवतेः किनिपातनाइयया
स्माभभवत्पाः संवेधियाः स्मतेनुतेः
देतोः सतः साधोः सततंसदासंसक्त
सभासुसताप्रशासनासिनानिर्मला
सेतिष्ठति तद्यातस्यसतः तत्राप्रसि
तापतिविस्तीर्णादिमानातायानि
दीर्घमायुशोरोम्येचलभते प्रादिभवंती
तिभावः कीदृशीप्रसिनातस्ततित
स्तादियाताईतीतोः यार्थोनांरूनिः प्र
सतोयस्याम् ५५ तदतयाजन्तवेभा
सितंमलनयतः सदाज्यायगार्थवेस
मिधामरिद्विजिः तः योश्रुविकावेधः
देदेतिमलवत आवरणनिवागिलि
तदाज्याभवकासनेनजगत्संदेसम्
यैत्रैलोकातानशक्तरीत्यात्मकेभव
तीतिभावः यतोयस्मात्तावणातप्र
रितुतितः शत्रुप्रेरणादिप्रवृत्तिनासा
नादेतोस्त्वयाभवत्पासमिहंसलथा

ज्ञानेसंगेपर्वसदेवकशीलवेपतजगत्ता
सितंमलेदिभासाविपत्तानेवत्वेनुसि
प्रस्तारोस्यमावत ५५ यतोयातितेता
भेतिययजोयतेः मातामितेजोमत्त
माततोतीतामतिमम ॥ स्त्रोकार्थेडा
त्तम् ॥ देदेविमतिवुहिमस्तयाते
सेदितार्थताकीदृशीतमोतीतोविग
ततमस्ताम् ययामत्पायजोयानिया
तोनिवर्ततेभेति ततोविदप्रयत्नमति
भावः कीदृशीमतिः माताजननी
तयापितापरिचिन्ताइतमाप्रदुष्टता
नमयी एतेमोतप्राप्ताकाः दक्षेय्यो
शाराः एवएवचपुनरेलामवमतोर
लिखिताः अयोयोदशदाविशदयाः
सदतोनेमितादासजनेमोदकिदा
वस यकुडेनगताः पायेयन्यस्यसा
भंजय दिप्रकारोदासजनः एकोवि
वृत्तपायावयवाः अयः प्राणावतः त
त्रदेमोदकिलप्रसन्ननायितिदेवि
त्वेभवतोमदतोमितामादात्तमम

५८

दे.
शतो

ज्ञासतीयः शुद्धतेदासननोगतः नैर्म
त्येप्रामः तमावसप्रपिनिष्टः अन्यस्य
सपापस्यपापेकस्मिन्प्रसभेवलाजः
यनिवर्तय ५० तंसातासुतगन्मानः
हृजातासवर्त्मस प्रतामाव्यासमुद्रासि
तत्पुत्रेप्रदर्शय देजगन्मानः त्रैला
कजननेसवत्ससमन्तार्गविषयास्वा
तासनिर्गणसत्वेभवतीमुखाप्रथा
नाप्रतावुदिः सप्ततात्वास्वयत्केविदिः
तातदातत्पुत्रेवुदिविस्तरेसमुद्रासि
प्रवर्षेसमुद्रासतेयततत्पदर्शयप्रक
टीकरु प्रसादेवैसाकादत्तगणेशि
त्ययमार्याभवति ५० प्रातासत्वेजग
न्मानः स्पष्टेजातासवर्त्मस प्रताभा
मित्वेसामाव्यासमुद्रयत्वेप्रदर्शय
प्रयीसाः देदेविजगन्मानः त्रैलोकी
जननिशोभनेवर्त्ममार्गायेषोतेषोपे
सातादिषयायाप्राताः तासत्वेसाता
त्वाविदितामाव्याप्रताभासिस्पष्टेसमु
त्यकटमानंदप्रसत्पुत्रेमदिमाने

प्रदर्शय ५८ देशोरुषः क्षमापताः स
दत्तोभास्वसनतः सतेदितः सेवतेताः
सततेयः सतेदितः ॥ देदेवित्त्वाप
तास्वपताप्रसिद्धायाः तातयः दर्पेनि
दतयः ताभवतीनिभावः कीदृशात्
माकृषोदेवैकाधविनाशित्यः तथा
सदत्ताभः सत्याश्चात्ताभश्चेश्वरा
धिकाश्चेत्यर्थः ताः क्षमाः सततमत्त
स्वेयउन्नतः प्रधानपुरुषः सताईदिताः
शोभनेनमार्गाव्यापारितः सन्सेव
तेप्राश्रयतेसः तेभवत्यादितोनकुलः
करोषितास्वमावतमेदस्थानेस्थिरा
मर्ताः पदेयतिः सतपमालभतेतः
समुक्तिम देदेविउत्तवान्मोदस्था
नेउत्तवान्निमोदस्थानानियदादयो
यथातस्याप्राकृतिः यत्तत्वेस्थिरामतीः
मेयादिकोधिषणाप्रचलाः करोषिसे
पादयसिप्रतोदेतोः यतिवेमुलः सत
पसाशोभनेननिर्देभेनव्रतादिनासा
मुक्तिमरजस्वमोदितेपदेस्थानेला

५८

दे.
श.दी.

मेतन्नामोतिशुक्तिगणं सन्तेन शुक्ति
आसदवर्तते यतस्तु शुक्तिमसमस्त
णम् चत्वारपतेन मिश्राकाः एभ्यः
अप्रथमं प्रथममक्षरं श्रीणि श्रीणि
क्षराणि लिखितानि चतुर्थमक्षरं श्लोक
प्रोते च भवन्तीति ने मे द्वितीयमर्थमीति
ते भवति एवमेव च तर्लिखितमथा
त्राभिमीलने भवति एवं च क्रमस्तारः
पञ्चतरे दर्शनीयः अत एव द्वितीयो ने
मिस्थानात्राभिनीवाभुमेदज्जातनीय
तृतीयमेकोनत्रिंशोपकोनत्रिंशोवात्
रमादाय यथा लिखितदर्शनानुसारमे
कचिक्कानि ववीक्ष्य वर्णादां त्रिंशतः
श्लोको यमे पद्यते ५५ देव्याः स्वर्गोद्गा
मातिष्ठ देवीशतकसंज्ञया देशिता
नुपमासाधाटो नो रासतो दुर्तिम्
रत्नं कश्चाको यमृत्ययते अर्थो म्पाये
एतामेव मक्तप्रकारे स्वर्तिनृतिनोण
सुतो नोणात्ययकस्य चित्तनः पुत्रः
आनन्दवर्धननामा आधात विहितवा

न अकाशीतकोद्गशी देव्या वागीश्वर्यो
स्वर्गोद्गमे निरादिभावे आदिष्टा देवीश
तकामि निया मत्ता तया देशितानुप्रमा
उल्लेखोणदेशो निर्देशा आता विद्यते
यस्याः सा देशिनी तस्या भावो देशिता
स्यात विशेषः तया देशितया विद्यमा
नात्यप्रशसामनुजमो देवीस्तात्रतया
सर्वानि शायिनी मिति भावः १०० द्वा
न्द्वधातनियन्तमासखपुः सर्वसिना
सर्वतोऽर्वागारिपरित्ये विदधतीया
तैव निर्वाणसुः देहार्थे निदिता भवेन
भुवनत्राणोक्तानात्मना देवि तत्र मि
नापराजगति कासेत्सकरीरस्थितिः
प्रहेलिकेयम् देदेवि तमिव जगति
कापराभवती तस्या विभवे कान्या
विशने त्वत्सदृशी त्रैलोक्ये पि नान्यवि
द्यत इत्यर्थः द्वा देधाते स्वर्गोद्गमे द्वा
नियन्तप्रमाथि भास्वरदीप्तिमद्वपुः श
रीरे यस्याः सानथाविधा तस्या स्वर्गो
नो दिवौकसो सर्वतः समन्तात् उर्वागरे

दे.
शरी.

परित्यज्य मतेयशत्रुशमने विदधती ऊ
वाणा तथा ध्याते वे निवाणसः चितिः
नैव निवाणो मोक्षे सते प्रयच्छति अथ
रं देहाय निदिता भवेन देवेन यान्त नशी
लेन भवेन शिवेन शरीराय निर्यातिता
स्वशरीरवामभागे स्थापिता हरेण प्रभु
ना कीदृशेन भुवनत्राणे कता नात्मना
भुवनानां त्रयाणां लोकानां त्रालोका
या एकता न एकसः सर्वेदा प्रमित आ
त्मा प्रकृतिः स्वभावो यस्य चैव कीदृशी
सत्केसरी इस्थितिः प्रोभने सिंदरने सि
तिरुदस्याने सस्याः अथवा तिष्ठत्यस्या
मिति स्थितिः सत्केसरी इस्थितिः यस्या
स्या अथ च त्वमिवापराजयतिकाश
तिप्रभे कृते सत्केसरी इस्थिति रित्युत्तरं
तत्तस्या काशति एकाया भागवत्तु सिंदरु
तिरित्युत्तरादा नात्यदेलिकेः तीयमथा
तेयात्यात्त समाना सर्वत्र केवलं देहाय
निविवेशिता भवेन तत्राकार प्रभेधो
व्याख्यायते तथा भवेना विद्यमानसेसा

रेणा जेतु भगवता विस्मना देहायें शरीर
प्रभुभागे निदिता वा न्स्ति विशेषः
प्रेदलिकेये ॥१॥ क्लेशोन्माद्य करी सतो
भवद्गानन्दकदेतो युक्तमोतात्वेन गतो
धवेति विभवाः सर्वतवानुग्रहात् उगो
न कविदेवसीदति जनस्वज्ञतिश्च ताया
याः स्वत्याभतेरभिन्नयेति विबुधैस्त्वस्त
यसे श्रीश्चि चतुर्थः पूर्वोक्तप्रकारा
येदायो वर्तते भतेरभिन्नया एतुः स
दृष्ट्या स्तयी नृत्यात्वे भवती विबुधैर्देवे
र्मनीधिभिर्वा श्रीरिव लक्ष्मीविवस्त्वा
यसे नृयसे अथैव शादिभक्तिवचन
लिंगपरिणाम इति लक्ष्मीयथा भर्तृभि
न्नतया स्तन्याम्ययते तथा तं स्तन्यम
इति एवेतदमृनिस्तति पद्या निवत्ता
णां भवभवानो कमलानो योज्यते त
त्रोपमानयोः कमलाकोत कमलया
स्तावत्स्वनि प्रकारव्याख्यायते देशी
भवद्गानन्दकदेतोः संसारमसा भगव
तो विस्मरानन्दे चित्तादात्तै एकदेतो

दे.
श्री टी

एकनिमित्तभूतेनैवभवतीसतांसाधुना
केशोन्माथकरीप्रविद्याविनाशिनी
करीतिप्रनलोक्तविहीनं तथान्ते
जगतोत्रयाणालोकायोगुरुः प्रधा
नमाताजननीतथा विभवाः सर्वे
णाः सकलाः तवानुग्रहाद्भवत्प्रसादा
द्भवेतिसेपयेनेप्रत्यत नञ्किप्रताश
योचनाः भवेत्सेवापनिशीकृतमना
लोकः इर्गोइर्गतौनकचिदेवनकचि
देवसीदतिनिमज्जति १ भर्तृभित्तया
स्तर्येतिनञ्जतः प्रयोचनादेभवदरसेसा
रनाशकविमो तथानेदैकहेतोर्नैस
तौल्लेशोन्माथेविद्याविनाशनेकरीद
स्तीग्रानेदैकहेतुत्वान्मोक्षप्रदस्तथः
तथान्नजगतोगुरुः मातामायकश्चि
भिः कर्मैरितिभावः भवेतिविभवाः
सायुज्यतादयः सर्वेतेवानुग्रहात्तड
र्गमेसारवेधनेनकचिदेवसीदतिज
नस्तद्भक्तिप्रताशयः २ उपमेययोर
धुनासेवेधः तत्रभावाभ्यातावतसा

तौल्लेशोन्माथकरीभवलोत्पद्येमा
पुरुषेकवचनमेतत् देवर्गविधवा
मिनिहस्यानेदैकहेतोर्नैस
न्यासमाने ३ एतद्वर्तर्गिरिशस्याधु
नादेभवदेद्वानेदैकहेतोर्नैजगतो
गुरुः माताहिंसितात्रैलोकेपसेदनी
कश्चिन्मायः मीनानेः कृतान्तस्यत
चिमानेतित्रयम् तवानुग्रहात्सर्वेवि
भवाअणिमायाः अद्वयोभवेतिशिष्टे
श्रीपतिल्लन्यासमानमितिपदमय
मर्थवतप्रयवाची १-३ येनानेदक
थायांचिदग्रानेदैवलालितावाणी
तेनसङ्करमेतन्मोत्रेदेव्याः कृतेभ
क्त्या प्रत्याप्यायमर्थः तेनकविना
नोत्पन्नयेनानेदवर्धनेनएतदेवम
क्तप्रकारेस्तोत्रेनवनेभक्त्यासेवयादि
राधयिषयादनेह्येचितेकीदृशा
स्तोत्रेसङ्करेशोभनाइकराश्चक्राद
योपत्रसमुत्करेनानेनकेनचित्कर्तृ
शक्त्यसिति केनकविनेत्याहयेनानेद

दे.
शा. तो
३५

कथं विषमवाणीलीलायोजितान
वृत्तनचरितेववाणीभारतीलालिनावि
नोदिताविषमवाणीलीलानेनविरचि
तः कवेः कृतिरेतत्तेनात्रमितिवाक्यार
थः वल्लभादेवायनिश्रेयसिदित्यादवा
प्यजन्मेमाम् कथं दत्तामारचद्विद्वन्नि
देवीशतसूत्रे एवेवागीश्वर्याः स्वर्ग
मात्माययन्मयाद्यामे पुण्येतेनजगत्स
न्प्रतिजन्मावाप्तपरबोधम् वस्तुमतिम
गनोदयिसमकालेयातेकलेस्तथातो
के हापेवाशेवर्षेतेयेभीमगुप्तवृषे
कर्मस्थानोदितामादिमकरशाशिभु
दक्षिचक्रोत्तरस्थलेत्रतोदोपनायप्र
लयविकराशदतेजाविसमा निते
येहालियोवाकचटनपयशालापि
नीमप्रवादावालाशान्तरुत्तमवादा
त्रिभुवनजननीपातवागीश्वरीवः
एकयनस्याद्युततत्पमूनेराचार्यनाराय
णगर्भनामः शिष्येणहर्षेयमनेतयासवे
नः सहस्रेणकथं देन इतिदेवीशतदेवमा

